Coperta: *Victor Maşek*

GEORGE BARIŢ
GEORGE
ŞI CONTEMPORANII SĂI
SĂI

VOL. V

Corespondenţa primită de la

VASILE POP, IOSIF HODOŞ,
DIMITRIE MOLDOVAN, ILIE MĂCELARIU
şi IOAN MICU MOLDOVAN

**EDIŢIE DE ŞTEFAN PASCU, IOAN CHINDRIŞ,
GELU NEAMŢU, DUMITRU SUCIU şi GEORGE CIPĂIANU**

Coordonator: ŞTEFAN PASCU

DOCUMENTE LITERARE

EDITURA MINERVA
BUCUREŞTI — 1981

SECRETARIATUL EDIȚIEI:

Ioan Chindriş, secretar; *Ana Ciurdariu* şi *Konrad Gilndisch,* consultanţi pentru limba germană; *Carol Engel,* consultant pentru limbile maghiară şi latină; *Gabriela Smarandache,* consultant documentar şi iconografic; *Ella Karsai,* fotograf

CUVÎNT CĂTRE CITITORI

Un nou volum din cuprinsul epistolar Bariţ, al V-lea, oferim iubitorilor şi preţuitorilor culturii naţionale. O nouă coloană de susţinere, frumoasă şi trainică, la edificiul culturii poporului român şi a istoriei sale zbuciumate în a doua jumătate a secolului trecut. O coloană la ridicarea căreia au sîrguit cinci peronalităţi de primă mărime din viaţa culturală şi politică a românilor ardeleni: Vasile Pop, Iosif Hodoş, Dimitrie Moldovan, Ilie Măcelariu şi Ioan Micu Moldovan. Doua figuri proeminente prin activitatea lor politico-culturală, Ilie Măcelariu şi Dimitrie Moldovan, alte trei tot atît de proeminente prin activitatea lor cultural-politică, Vasile Pop, Iosif Hodoş şi Micu Moldovan. Disjungere, recunosc într-o măsură artificială, deoarece la toţi cinci, ca de altfel la totalitatea personalităţilor celei de a doua jumătăţi a sec. al XIX-lea, culturalul se îngemănează inseparabil cu politicul şi politicul cu culturalul. Exemplele sînt foarte numeroase, de aceea exemplificarea e foarte selectivă: Bălcescu, Kogălniceanu, Papîu Ilarian şi Ioan Sbiera; Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu şi Iosif Vulcan; George Bariţ, Eudoxiu Hurmuzaki, Alexandru Odobescu şi Bogdan Petriceicu Hasdeu; Iacob Negruzzi, Cezar Bolliac, Timotei Cipariu şi Dimitrie Petrino. Şi foarte mulţi alţii.

Cele 39 de scrisori ale lui Vasile Pop din răstimp de cinci ani (1837—1842) ni-l dezvăluie pe autorul începuturilor istoriei culturale a românilor de pretutindeni ca un reprezentant de seamă al ideologiei luminilor din perioada de trecere spre romantism. Prin preocupările sale de polihistor: poezie, medicină, publicistică, etnografie, lingvistică, sociologia culturii etc. Lucrarea sa *Disertaţie despre tipografiile româneşti* a constituit un debut şi totodată o revelaţie prin noutatea subiectului şi mai cu seamă a conţinutului acestuia, precum şi a concepţiei cu privire la unitatea culturală a românilor de pretutindeni. „O naţie — demonstrează Vasile Pop pe temeiul constatărilor sale culturale — nu se poate despărţi prin munţi înalţi, rîuri mari sau alte hotare politiceşti, ci numai acolo încetează a fi o naţie, unde încetează limba care o uneşte". Unitatea culturală dar şi politică stăruie în conştiinţa lui Vasile Pop şi atunci cînd joacă rol de propulsor al publicisticii româneşti prin îndemnurile adresate lui Bariţ şi colaboratorilor *Foii pentru minte, inimă şi literatură*. Şi, de asemenea, cînd este preocupat ca foile româneşti să pătrundă şi să fie citite de toate păturile şi categoriile sociale şi nu doar de o pătură subţire de culturali. Asemenea preocupări constituie îndemnul principal de a se interesa şi de problemele limbii, expunîndu-şi opiniile cu privire la ortografia latino-românească, în *Foaia pentru minte.*

Continuitatea şi unitatea spirituală a poporului român se desprind drept concluzii principale ale lucrării despre înmormîntarea la români: *Dissertatio de funeribus daco-roma-*

norum. Şi aceasta e un început în istoria culturii româneşti; un început ce nu şi-a găsit continuatori pe măsura însemnătăţii subiectului, astfel că lucrarea lui Vasile Pop nu poate fi ignorată nici acum, după aproape un secol şi jumătate de la apariţie, de cei ce se ocupă de asemenea probleme.

Luministul Vasile Pop îşi descopere posibilităţile culturale, variate şi totodată interesante, în *Prefaţa* la *Psaltirea* lui loan Prale şi în preocupările sale de medicină curativă, fie că sînt înveşmîntate în forme poetice, *Elegia de laudibus medicinae,* fie în limbaj balneologie: *Despre apele minerale de la Arpâtac, Bodoc şi Covasna.*

Numeroase asemănări se pot constata cu uşurinţă între alţi doi corespondenţi ai lui Bariţ cuprinşi în acest volunu Iosif Hodoş şi loan Micu Moldovan. Asemănări în ce priveşte preocupările cultural-politice şi politico-culturale, chiar dacă problemele concrete sînt proprii fiecăruia.

Gel dintîi, Iosif Hodoş, la virta de 19 ani numai se găseşte în fruntea luptei pentru libertate şi dreptate socială şi naţională a poporului român în revoluţia de la 1848, ca vice-prefect al Cimpiei şi apoi al Clujului. Asemănarea cu vărul său, Alexandru Papiu Ilarian, e. evidentă. Papiu la vîrsta de 20 de ani era unul din cei mai de seamă tribuni ai revoluţiei românilor. Participant la revoluţie, Hodoş este preocupat în acelaşi timp de înţelegerea acesteia, de aceea adună documente pe care le oferă apoi lui George Bariţ şi Al. Papiu Ilarian, monografii contemporani ai istoricelor evenimente.

Revoluţia din 1848 a mai impus contemporanilor şi o altă concluzie: cîştigarea dreptului şi dreptăţilor poporului român cu arma juridică. în acest scop, Avram Iancu, Simion Balint şi Axente Sever făuresc proiectul înfiinţării unei Academii de drept în care tinerii români să-şi poată însuşi învăţăturile necesare. Şi tot în acest scop, Simion Bărnuţiu, Al. Papiu Ilarian şi Iosif Hodoş se îndreaptă spre Viena mai întîi, apoi spre Pavia şi Padova de unde se întorc acasă cu diplome de doctori în drept.

înarmaţi cu ştiinţa dreptului, asemenea altora din generaţia lor, cei trei luptători îşi validează învăţătura şi. calităţile de lutători politici în mod practic: Bărnuţiu şi Papiu în România, Iosif Hodoş în Transilvania. îndată ce condiţiile i-au permis, Hodoş intră în viitoarea luptelor politice, odată cu inaugurarea regimului ^liberal": vice-comite al comitatului Zarand, deputat în Dieta de la Sibiu din 1863/1864> apoi în cea din Pesta, publicist talentat şi bine înarmat cu ştiinţa politică necesară. în calitate de vice-comite al unui comitat locuit de români în imensă majoritate, activitatea politică înseamnă lupta pentru drepturi egale pentru români în viaţa publică, dar şi spitale şi şcoli pentru tinerii comitatului, pe care le înfiinţează fără întîrziere el, sau cu ajutorul său: gimnaziu la Brad, 40 de şcoli rurale în satele zărăndene. în Dieta din Pesta este purtătorul de cuvînt al tuturor românilor din Transilvania, apărătorul dîrz şi temeinic al autonomiei Transilvaniei, al drepturilor ce se cuveneau românilor, şi altor popoare nedreptăţite din Imperiul austro-ungar. Activitatea sa parlamentară, concepţiile sale istorico-politice cuprinse în intervenţiile rostite în dietă, în articolele de presă sau în studii cu caracter teoretic şi practic în acelaşi timp, au fost considerate şi de aceea însuşite de fruntaşii vieţii politice ai acelei vremi, români şi ai naţionalităţilor nedreptăţite din Ungaria.

Prestigiul cîştigat ca luptător, gînditor politic şi istoric militant, explică numirea sa, în 1866, ca membru fondator al Societăţii Academice din Bucureşti, odată cu alţi învăţaţi şi luptători politici din provinciile româneşti de sub dominaţie străină: George Bariţ, Timotei Cipariu, Alexandru Roman, Gavril Munteanu, Alexandru Mocioni şi Vincenţiu Babeş — din Transilvania; Alexandru Hurmuzaki şi loan Sbiera — din Bucovina;

Alexandru Hasdeu, Al. Stamate şi loan Strdescu — din Basarabia. De acum înai
activitatea politică şi publicistică a lui Iosif HodoşT se întregeşte şi întrepătrunde şi
mult cu cea cultural-ştiinţifică, şi în calitate de membru al Academiei şi în aceea de mem
marcant al Astrei. Lui Hodoş i se încredinţează editarea operelor lui Dimitrie Cant
care însemna traducerea celor scrise în latineşte, comentarea acestora şi a celor scris
limba română. Majoritatea scrisorilor adresate lui Bariţ în răstimpul dintre 1867—
cuprinde informaţii de mare preţ în legătură cu această activitate laborioasă: dificu
ştiinţifice şi greutăţi materiale. învingîndu-le şi pe unele şi pe altele, Hodoş îmbogăţ
patrimoniul cultural-ştiinţific românesc, cu trei volume din opera cantemiriană: *Descr*
Moldovei, Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman (traduceri, note, comenta

Activitatea academică în domeniul istoriografiei se întregeşte cu aceea din dome
lingvisticii, în calitate/de colaborator al *Dicţionarului limbii române.*

Ştiinţa militantă şi cultura militantă se îngemănau organic jn activitatea lui H
şi în activitatea sa în cadrul Astrei (referate, disertaţii), al Societăţii de teatru şi în
societăţi şi asociaţii culturale. Toate aceste activităţi (politice, culturale, ştiinţifice
completau şi slujeau interesele poporului român, ridicarea acestuia la situaţia ce i se c
nea potrivit dreptului natural şi dreptului ginţilor, trecutului său şi contribuţiei sa
susţinerea societăţii.

loan Micu Moldovan este moştenitorii şi continuatorul activităţii lui Iosif H
în generaţia imediat următoare; Dîrz în urmărirea şi realizarea scopului urmărit, nicio
personal, totdeauna naţional, modest în comportament şi manifestaţii publice, fără em
demagogică, demn în tot ceea ce gîndea şi înfăptuia, podoabe de mare preţ ce înfrumuseţ
fiinţa omului superior, inteligenţa ţărănească, profundă, loan Micu Moldovan a
totdeauna la datorie, în fruntea altora: ca elev şi student,, ca profesor şi director
membru marcant şi preşedinte al Astrei, ca membru al Academiei Române, ca fr
politic ascultat şi urmat, ca luptător cu condeiul şi cu fapta. Timp de peste trei de
loan Micu Moldovan a fost profesor şi dascăl, de istorie şi geografie, de limbă şi litera
română, de limba latină şi filozofie. A educat şi instruit numeroase generaţii cu pres
şi autoritate, acest om mic de statură, mare în învăţătură de la catedră, şi prin manu
realizate de el pentru aceeaşi tineri dornici de cunoaştere: *Vocabular latin, Dic*
român-latin, Istoria Ardealului, Geografia Ardealului. în calitate de redactor al re
Foaia Scolastică, rolul său educativ şi instructiv se extindea chiar şi asupra educato
învăţători şi profesori, care erau informaţi şi îndrumaţi în activitatea lor cu compe
şi răspundere. Asemenea marelui său înaintaş Timotei Cipariu în fruntea Tipografiei m
politane, loan Micu Moldovan îi orientează activitatea spre aceiaşi scop înalt: cultivar
spirit naţional a poporului român.

Concordanţa între diferitele şi multiplele activităţi se vădeşte şi în alte preoc
cultural-ştiinţifice ale lui Micu Moldovan: la Academie, unde a ocupat fotoliul lui G
Bariţ „pentru distinsele merite literare şi ştiinţifice", ia Astra, a cărei activitate a ex
şi în Banat şi părţile vestice. Studiile sale de istoria bisericii, cele cu privire la Samuil
publicarea Actelor sinodale, etc. se disting prin valoarea informativă şi conţinutul de
O asemenea personalitate nu putea rămîne pasivă faţă de frămmtările politice de care
cuprinşi românii din Transilvania într-o perioadă de maximă importanţă pentru vi
lor şi al întregii naţiuni române. Şi n-a rămas. A fost mereu în frunte, totdeauna în pr
rînduri, curajos, ascultat, urmat.

Iar activitatea sa economică, la Banca „Albina" din Sibiu şi la cea din Blaj, nu izvora din dorinţa de a face avere personală, ci din aceea de a sprijini cultura^ tineretul talentat, adică aceleaşi interese superioare.

Dimitrie Moldovan şi Ilie Măcelariu merg pe acelaşi drum în tinereţe: participanţi activi, cu rol însemnat în revoluţia de la 1848, pe drumuri paralele după aceea, dar foarte asemănătoare ca finalitate: continuarea şi aplicarea programului revoluţiei. Uniil, Dimitrie Moldovan, mai ales ca funcţionar superior, făcînd parte dintre puţinii români ce reuşesc să urce treptele ierarhiei administrative, pînâ la aceea de secretar şi consilier la Cancelaria Aulică Transilvană din Viena, celălalt, Ilie Măcelariu, nu în primul rînd ca funcţionar, ci ca fruntaş politic al românilor din Transilvania. Şi unul şi altul, în toate împrejurările şi în orice ipostază, nu au uitat o clipă şi nu s-au depărtat nici cu un pas de interesele majore ale poporului român, fiind prezenţi totdeauna la datorie. Chiar atunci cînd slujea interesele Curţii din Viena, Dimitrie Moldovan nu.le,uita pe ale românilor, căutînd calea, uneori întortocheată, a rezolvării echitabile a problemelor. Totdeauna precumpănind, In acţiunile şi faptele sale, interesele neamului său.

Importanţa corespondenţei lui Dimitrie Moldovan relevă eforturile sale continue de a găsi calea unui compromis necompromiţător între conştiinţa şi îndatoririle ;sale de român şi îndatoririle de,funcţionar superior habsburgic. Şi de asemenea, prin ştirile interesante, importante şi utile, pe care, în calitatea pe care o avea, le putea oferilui Bariţ şi prin Bariţ opiniei publice româneşti, deoarece multe din informaţiile sale, într-un fel,sau altul erau aduse la cunoştinţa cititorilor prin intermediul foilor româneşti.

Aproape două decenii, răstimp cuprins în corespondenţa sa cu Bariţ (din 1861 pînă In 1879), Ilie Măcelariu a fost mereu în frunte, iniţiator şi organizator al numeroaselor acţiuni şi activităţi: ca deputat în dietele Transilvaniei, în cea din Pesta un timp, ca iniţiator şi organizator al Conferinţei de la Miercurea, cînd se organizează Partidul Naţional Român din Transilvania şi se hotăreşte pasivismul faţă de dieta Ungariei, al altor conferinţe, timp de 10 ani. Ocupînd asemenea poziţii şi desfăşurînd asemenea activităţi, este uşor de înţeles însemnătatea corespondenţei lui Măcelariu cu Bariţ şi din punct de vedere al bogăţiei de informaţii şi al orientării politice a românilor în perioada cenuşie a dualismului austro-ungar.

Cinci corespondenţi, cinci personalităţi puternice, peste o jumătate de secol de activitate intensă, culturală şi politică a românilor ardeleni şi nu numai a acestora, ci a tuturor românilor. A tuturor,, deoarece activităţile culturale: Astra, Academia Română, învăţămîntul, ştiinţa (filologică şi istorică mai ales), publicistica îmbrăţişau problemele generale, peste graniţele politice artificiale ce despărţeau pe fraţi de fraţi. Şi de asemenea, fn aceeaşi măsură şi în activitatea politică: revoluţia din 1848, războiul de independenţă, lupta pentru drepturi politice naţionale pe seama românilor din Transilvania, pentru salvarea şi apoi recîştigarea autonomiei Transilvaniei, nu erau numai problemele poporului român din Monarhia habsburgică, ci ale întregii naţiuni române, o etapă importantă spre realizarea scopului final: unirea tuturor românilor în acelaşi organism statal. Concepţiile •culturale şi politice cultivate de cei cinci corespondenţi şi cu Bariţ şase, erau, fără îndoială,

înaintate, cele mai înaintate pentru acea vreme şi în condiţiile concrete ale Transilvar acelei vremi. O cuprinzătoare şi nuanţată frescă se conturează din cuprinsul celor 191 scrisori pe o întindere de 54 de ani (1837-1891). O frescă dinamică, cu culori şi nua suprapuse uneori, într-o înfăţişare tridimensională întotdeauna, pe un fond proemin dens şi rezistent — interesele majore ale poporului român - paleta culorilor se înt geşte, una derivînd din alta, unele generîndu-le pe altele; diferite forme de exprimare aceleiaşi probleme.

ŞTEFAN PAS

TABEL SINOPTIC AL SCRISORILOR DIN VOLUMUL V

VASILE POP

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găseşte s-au a fost publicată scrisoarea	Fila - sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
1	2	3	4	5	6	• 7
I	1837	mai	29	Zlatna	B.A.R. ms. rom 10000	108 r + v
II		decembrie				110 r - 111 r
III	1838	ianuarie	6			112 r - 113 v
IV			24			114 r - 115 r
V	»	februarie	1			116 r ~ 117 r
VI			6			118 r - 119 r
VII	„	martie	17			120-r - 121 r
VIII			21		« » » „	122 r
IX	„		30			124 r+ v
X		aprilie	3			125 r - r v
XI		mai	12	„		127 r - 128 r
XII		iunie	2	Deva		129 r - 130 r
XIII		[.]	?	[Zlatna]		170 r + v
XIV		iulie	7	Zlatna		131 r + v
XV			20			133 r - 134 r
XVI	M		28		» » « „	135 r - 136 r
XVII		august	28			137 r - 138 v
XVIII		octombrie	19			139 r - 140 v
XIX		noiembrie	30		« » « M	141 r-f v
XX		ianuarie	29			143 r + v
XXI			31		» M » »)	144 r " z ;;
XXII		februarie	1		« „ „ »	145 r
XXIII	1839	„	19		« « M ∞	147 r-f v • : ""
XXIV		aprilie	22		*» » » ii	149 t
XXV		august	1	Zlatna	» » »» «	151 r -r- 152 v
XXVI	»	decembrie	13		»» » » »	153 r + 154 v . .
XXVII	»	ianuarie	9		» » » »	155 r - 156 r
XXVIII	1839		21		B.A.R., ms. rom. 1000	157 r ■
XXIX	1840	martie	31		» « »» «	159 r - e
					?? ?? » n	

XXX	1840	aprilie	24	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 1000	161 r-f V
XXXI		mai	30	„		162 r — 163 r
XXXII	»	iunie	1	Zlatna	„	164 r 4- v
XXXIII	n	iulie	31	Cîmpeni		168 r-f V
XXXIV	M	octombrie	6			168 r — 169 V
XXXV	1841	ianuarie	6/25	„	„	171 r — 173 V
XXXVI	U]	[iunie]	?		*Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, 1841, nr. 47	p.371 - 372
XXXVII		iunie	15	„	B.A.R., ms. rom. 1000	174 r — 175 r
XXXVIII	1842	ianuarie	17/5	„	» w »	176 r — 177 r
XXXIX			24		»» « »»	178 r-f V.

IOSIF HODOS

						1 : . : ⁷ "
I	1847	octombrie	14/2	Cluj	B.A.R., ms. rom. 1004	177 r - 178 r
II	1848	februarie	28/16		995	198 4r - 199 v
III	1861	septembrie	21	Roşia Montană		200 r 4- v
IV	[1865]	[iulie]	[7]	...... ?	• »	201 r -- 202 r
V	1869	„	28	Baia de Criş		203 r - r v
VI	1870	octombrie	16	»		205 r - 206 r
VII	1872	mai	30			207 r - 208 v
VIII	1875	decembrie	12	»		209 r-f v
IX		■	19			211 r - 214 v
X			26	i ' "		215 r - 216 v
XI	1876	[ianuarie]	[6/18]	Baia de Criş	B.A.R., ms. rom. 995	217 r - 218 r
XII		martie	4/16		»	219 r + v
XIII		martie(y.)/ aprilie (n.)	21/2			223 r - 224 r
XIV	1877	ianuarie	31	Sibiu		223 r - 224 r
XV	»	mai	20			225 r - 226 r
XVI		iunie	18		.	227 r ~ 228 r
XVII	„	august	22			229 r - 230 v
XVTII		octombrie	3/15			231 r 4- v
XIX		noiembrie	27			233 r - 234 r

1						
I	1855	august	21	Sibiu	B.A.R. ms. rom. 999	
II	1861	ianuarie	10	Orăştie		-1 r + V:-
III	l»l	u i	[28/	[„]		d r - 10 r
IV	[-1	[februarie,	H7	[»]		13 18 v
V	»	februarie	7	Orăştie		30 31 V:
VI		»»	14	Alba Iulia		19 20 V
VII	»	»	15	Orăştie		23 24 V
VIII			17			25 26 r
IX		„	27	„		21 22 v
X,		martie	1	Boita		27 28 r
XI	»		"7	Dobra		32 33 v
XII			23	Viena		34 35 v
XIII	„		25	»		36 37 v-
XIV	1861	mai	6	[Viena, >	B.A.R., ms. rom. 999	38 39 V
XV	•»;•(		13	U		40 41 V
XVI			20	Viena		42 43 V
XVII			23	•»		44 47 V
XVIII			26			48 49 V.
XIX	»»	iunie	?			111 112 V
XX		septembrie	19	»		50 51
XXI	„	octombrie	10			52 53
XXII	„	noiembrie	2			64 65
XXIII	1862	februarie	18			66 67
XXIV	»	iulie	19	„		68 71
XXV			„	M		77 r - f v
XXVI	»		20			79 r - 80
XXVII			20			81 r — 82
XXVIII		septembrie	12			84 r — 85
XXIX	1863	aprilie	1			86 r — 90
XXX	»	mai	13			103 r — 104 r
XXXI	[1864]		4	Sibiu		105 r — 106 v
XXXII	1864	iulie	6			
XXXIII	1865	noiembrie	11	Viena		
XXXIV	1866	martie	25			107 r - 108 v
XXXV	1867	»*	18			109 r - f v
XXXVI		februarie	17			115 r - 116 v
XXXVII	1872	mai	15	Sibiu		117 r-f- V .
						119 r - f v
XXXVIII	1877	iulip	.4	Bokolt		125 r - 126 r
XXXIX	1878	februarie	23	?		127 r - 128 r
XL	1885	[ianuarie,	[7,			129 r - 130 r

ILIE: „MĂCELARIU

1	1 . % 1	3	1 4 !	5 i	6	7
I	1861	ianuarie	26	Sibiii '	B.A.R., ms. rom. 997	1 r - 2 v
II	„	februarie	27/13	„	„ „ „	3 r + v
III			14	UI	„ „ „	5 r — 6 v
IV	„	»	16		„ „ „ „	7 r
V		martie	7		„	9 r - f v
VI		aprilie	5		„ „ „	11 r - 12 v
VII			12	Miercurea	„ „ „	13 r - 14 v
VIII			14	[»]	„ „	15 r
IX			16	Sibiu	„ „ „	17 r + v-
X'		mai	17			19 r - 20 v
XI		„	21		»	21 r + V
XII	„	octombrie	29 .	„ •	„ „ „	23 r - 24 r
XIII	1862	noiembrie		Miercurea	„ „	26 r - 29 v
XIV	1867	martie	27	Cluj	„ „	40 r — 44 v
XV	\	aprilie	10		„ „	46 r — 47 r
XVI			15		„ „ „ „	48 r
XVII	„		27		» „ „ „	49 r - 50 v
XVIII	1869	ianuarie	1	Miercurea	„ „	55 r - 58 v
XIX	H	H	10	[»]'	„ „ „	59 r
XX	[»]	[februarie,	[20,„	[J	■	60 r
XXI	„	februarie	23	Sibiu	„ „	61 f - f v '
XXII		'„			„ „	63 r
XXIII		martie	h		„ „ „	65 r - 66 r
XXIV				l		64 r
XXV		aprilie	24		„ „ „	67 r - f v
XXVI		august	15	Viena	„ „	72 r - 75 v
XXVII			16	UI		76 r

(continuarie)

		3	4			
XXVIII	1869	noiembrie	15	Sibiu	B.A.R., ms. rom. 997	78 r
XXIX	„		18	Arad	»	79 r + v
XXX		decembrie	27	Sibiu	„	81 r
XXXI	1870	februarie	5	„		82 r - 73 v
XXXII	1872	iunie	17		„ „ „	69 r - 71 v
XXXIII	[J		[23]		» »	84 r
XXXIV	1873	ianuarie	21			88 r - 89 v
XXXV		februarie	19	„		90 r
XXXVI	1874	aprilie	4		„	92 r - 93 r
XXXVII	1875	ianuarie	15		„ „	94 r - 95 r
XXXVIII		februarie	8		„ „	96 r - 97 v
XXXIX	1"1	W	W	[Arad]	« » »	98 r
XL		martie	16	Sibiu	„ „	91 r
XLI	1877	mai	31	„		101 r - 104 r
XLII	„	noiembrie	9	„	„ „	105 r + v
XLIII	„	„	21		„	107 r - 108 v
XLIV		„	22/10		„	109 r
XLV		»	28		„ »	110 r 4- V
XLVI	1879	iunie	12	„	„ „	116 r
XLVII	„	„	„			118 f 4- v
1 XLVIII		iulie	15	1 Vîlcele		119 r + v

IOAN MICU MOLDOVAN

I	1869	aprilie	14	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	131 r 132
II		iunie	25			133 r 134
III	«	iulie	8			135 r 136
IV		august	4			137 r 138
V	1869	octombrie	12	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	139 r 140
VI			24			141 r 4- v
VII	1870	martie	15			143 r - 144
VIII		decembrie	3			145 r - 147
IX	1871	aprilie	3			148 r - 149
X		mai	11			150 r - 151
XI	1871	„	16		M	152 r - 153 r
XII		„	28		„ »	154 r - 156 r
XIII	„	iunie	3		„ „	157 r - 158 v
XIV	1873	decembrie	30		„ „ „	159 r - 161 v
XV	1874	ianuarie	11		„ „	163 r - 166 v
XVI		noiembrie	30		„	167 r - 168 r
XVII	1875	iunie	21		w	169 r
XVIII	[»]		[25]	ui	„	171 r - 172 r
XIX		august	12	„	„ „	173 r - 174 r
XX	„	noiembrie	8		M	175 r - 175 v
XXI	1876	iunie	18		„	177 r
XXII		noiembrie	24		„	179 r - 183 v
XXIII		decembrie	16	„	„	185 r - 186 r
XXIV	„	„	23	„	„ „	187 r - v
XXV	1877	aprilie	3		M	189 r - 190 v
XXVI	„	„	25		w w	191 r - 192 v
XXVII		august	27		„ w	193 r - 195 r
XXVIII	1878	februarie	26		w w	196 r - 199 r
XXIX		iulie	29		w w	200 r - 201 v
XXX	1879	ianuarie	11			202 r
XXXI		februarie	11		w	204 r - 206 r
XXXII		„	14		M	208 r - 209 r
XXXIII	„		25		»	210 r - 213 v
XXXIV	„	martie	18	Blaj	B.A.R., ms. rom. 999	214 r - 215 v
XXXV		„	25		»	216 r - 217 v
XXXVI	„	mai	30	„		218 r 4- v
XXXVII	1880	octombrie	4		„	219 r
XXXVIII	1881	septembrie^	17	„	„ w	220 r - f v
XXXIX	1882	februarie	6	„	w „	222 r - 223 r
XL	„	decembrie	1		»	224 r
XLI	1886	ianuarie	7		w	225 r
XLII	1891	„	7	„	„ „	227 r
XLIII		noiembrie	4		n	229 r - 330 r

VASILE POP

(1789—1842)

Motto:

,. „Condeiul nu-i sabie
Cerneala hu-i sînge".
(Scris. XVIII)

f^ormula tradiţională a Şcolii Ardelene, definind un fenomen închis între hotarele raţionalismului, pare să facă loc adevăratului înţeles ce trebuie .acordat acestui bogat desfăşurător de energie spirituală naţională. Criza definiţiei, observată tot mai acut în ultima vreme, îşi are sursa în caracteristicile, demersului luminist în, Transilvania şi îşi etalează în special două faţete. Una se referă la tipologia aufklârerilor noştri, naturi stăpînite de nelinişti străine comilitanţilor de pură factură clasică din alte culturi ale secolului al XVIII-lea, dar atît de familiare generaţiei care, după 1800, va deschide noua eră a romantismului. După cum, în Principate, degringolada morală a fanariotismului nu putea favoriza rotunjirea senină, „filosofică", a personalităţii, provocînd dislocări sufleteşti care vor, naşte acea sete de idealizare expresivă, încorporată în, conştiinţe înaintea literaturii \ asemenea şi în Transilvania, seninătatea clasică nu putea fi accesibilă reprezentanţilor unui popor chinuit şi înjosit de,străini, ei înşişi adevăraţi paria intelectuali: bătuţi şi alungaţi ca Şincai, autoexilaţi ca Budai-Deleanu, hărţuiţi şi interzişi ca Petru Maior sau, ca în cazul lui Samuil Micu, şubreziţi şi reduşi la starea de slugi ale autorităţii. Propensiunea acestora spre gravitate şi meditaţie i-a condus* spre cele mai timpurii pîlpîiri preromantice, atunci cînd nu le premerg pur şi simplu. Descoperirea poeziei şi mitologiei populare româneşti, „neclasice" prin memoria lor tipic medievală, a fost superfluă în cultura noastră, care s-a dezvoltat *tocmai* pe acest filon. în *Hronica* lui Şincai, resuscitarea istoriei medievale se operează la dimensiuni de epopee, firul cronic trecut prin sentimentul scriitorului constituindu-se într-un monumental roman documentar. Clasicul declarat Budai-Deleanu este, de fapt, un genial baroc tîrziu, suficient de tîrziu ca să fie Receptaculul unei multitudini de impulsuri preromantice. La el găsim dezvoltarea independentă a unei teme miltoniene: strigătul de durere al Demonului condamnat („Oh mie! /(Striga.) Cu totul nesuferită/Viaţă şi nemuritorie!.../ Mai bine era,ntr-acea clipită /Cînd fui surpat cu mîndra mea ceată /Să fiu perit cu totul deodată-!"), sau peisajul nocturn amintind de *Elegia* lui Gray, dinCîntulVI al *Ţiganiadei* [2]. Iar *Istoria* lui Petru Maior, în pofida tematicii sale „clasice", e dominată de un impuls naţional atît de vehement, încît poate fi considerată nu doar evanghelia generaţiei romantice de la noi, ci prima istorie romantică din cultura românească.

[1] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc,* Bucureşti, 1972, p. 35—73.
[2] Mircea Anghelescu, *Preromantismulromânesc;* Bucureşti, 1971,p. 137 — 138.

Al doilea aspect al crizei se referă la prelungirealuminismului transilvănean, depăşind limitele unei şcoli sau grupări literare, mult în secolul al X1X-lea, tot atît cît comandamentul de bază: luminarea poporului şi ridicarea lui la cultură şi demnitate rămînea actual. Actul de creaţie, însă, intră treptat în •competenţa metodei romantice, părerea că „penetraţia romantică în Transilvania e cu mult mai redusă decît în Principate"[3] ascunzînd, de fapt, o documentaţie parţială, strict extracarpatică, a debitorului ei. Noul plan de creaţie e abordat, însă, de o generaţie care, departe de a repudia ereditarea celei anterioare — cum s-a întîmplat în genere în Europa! — îşi proclamă înrudirea cu înaintaşii, asumîndu-şi sarcina redempţiunii naţionale formulate în secolul al XVIII-lea. Astfel, Şcoala Ardeleană se recomandă ca un precedent istorico-literar dinamic, a cărui existenţă ca *şcoală literară* nu se epuizează in limitele unei generaţii, ci se desfăşoară în sens genealogic. Gruparea explozivă a anului 1838: George Bariţ, Timotei Cipariu, Iosif Many, loan Rusu, Pavel Vasici, Nicolae Pauleti constituie o primă articulare masivă a Şcolii Ardelene pe legile romanticii europene, păstrînd însă o multitudine de determinări sau simple tabieturi luministe, într-o îmbinare originală, care transformă tentativa de delimitare într-o hazardată tăietură pe contururi incerte. Analiza scrierilor oferă imaginea unei Şcoli Ardelene călare pe două curente literare, luminismul şi romantismul, cu o aproximativă linie de clivaj în momentul apariţiei *Foii pentru minte; inimă şi literatură.*

Vasile Pop[4] este întruchiparea cea mai congruentă *a calităţii de martor.* Gii el accedem la modul cel mai viu în tipologia aufklârerilor de provincie din Imperiul Austriac, cum au fost în definitiv şi corifeii luminişti ai Şcolii Ardelene, care-l recunoscusem congener al lor încă de timpuriu. Scrisoarea adresată de Petru Maior lui Vasile Pop în 11 februarie 1817,' în legătură cu teza de doctorat a acestuia din urmă, despre obiceiurile de înmormîn-

[3] P a u l C o r n e a, *Op. cit.,* p. 598. Este greu să-i recomandăm autorului *totalitatea* textelor care l-ar determina să-şi schimbe cu convingere părerea. Destul faptul că, la 1816, mult înaintea pragului miraculos 1821-1822, data la care Paul Cornea stoarce eonseqnţe romantice din ...petiţiile boierilor către sultan sau ţar, sau, ceva mai inspirat, din frazele mohorîte şi tranşante ale lui Tudor Vladimirescu'fbâre ale lui Horea vor fi fost mai „clasice"?), ardeleanul Dimitrie Meciu scria *Poema Munţilor Beiuşului,* de 1391 versuri în care, dincolo de fauna de divinităţi eline, se crează o' mitologie locală, într-o mare baladă în metru popular, fără precedent cronologic în literatura cultă (vezi *Diorile Bihorului,* Oradea, 1854, p. 163—220).

[4] Vezi V. P o p e s c u - S c r i b a n, *Viaţa d. pahar. Vasilie Fahian sau Bob in timpul pitrecerii sale-n Moldova (Foaie pentru minte* ... 1839, nr. 20, p. 153 — 156}; G e o r g e B a r i ţ, *{Necrologul lui Vasile Pop] (Gazeta de Transilvania,* V, 1842, nr. 10,' p. 37); I d e m, *Ceva despre biografiile sau vieţile bărbaţilor renumiţi din terile Imperiului austriac (Foaie, pentru minte...,* 1857, nr. 1, p. **1** −2; nr. 2, p. 5—6; nr. 3, p. 9 — 10); I d e m, *Dr. Jasile Pop (Transilvania,* I, 1866, p. 129 —135; 161 —167); N i c o l a e I o r g a, *Medici şi medicina în trecutulromânesc* (voi. *Istoria românilor în chipuri si icoane,* Craiova, 1921, p. 308 şi 314); I o n Mu ş l e a, *Viaţa şi opera doctorului Vasile Pop* ***(1789—1842),*** în *Anuarul Institutului de istorie* ***naţională,*** V, 1928—1930, p. 86—143; I d e m, *Contribuţii nouă la viaţa şi opera doctorului Vasile Pop* ***(1789—1842),*** în I b i d, VI, 1931-1935, p. 529-533; N i c o l a e S u l i c ă, *Doctorul Vasile Pop, primul bibliograf român* (în *Şoimii,* V, 1928, nr. 1 — 2 p. 63); I o n M u r e ş e a n u, *Ardealul,* Bucureşti, f.a., p. 268; A l. N e a m ţ u, *Aspecte ale asistenţei medicale în mineritul din Transilvania oglindite în activitatea doctorilor I. Piuariu-Molnar si Vasile Pop* (în *Lucrări ştiinţifice,* voi. I, Tîrgu-Mureş, 1969, p. 291-297; republicat în voi. *Din trecutul medicinii muncii în România,* Bucureşti, 1971, p. 39—45); I d e m, *Din activitatea doctorului Vasile Pop pe Domeniul minier al Zlatnei* ***(1829—1842),*** în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj* X V, 1972, p. 105—144; I d e m, *Preocupări de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop (Acta Musei Napocensis,* IX, 1972, p. 647—662); *George Barit şi contemporanii săi,* III, Bucureşti, 1976, p. 68 — 69.

tare Ia români, este ilustrativă în cîteva aspecte ale felului cum s-a încadrat tînărul
în şcoala luminiştilor transilvăneni[5]. Autorul *Procanonului* identifică în tematica tîn
coleg un domeniu de cunoaştere a spiritualităţii românilor, încă neabordat de nimeni.
ziile la vechimea clasică a ritului funerar la români aşează subiectul în rîndul preocu
majore ale Şcolii, iar constatarea lipsei lui din literatura de referinţă creată în *ambianţ*
pării — nici Şincai nu s-a ocupat de „funebrele" românilor — recunoaşte urgenţa şi le
tatea demersului. Recepţionarea unui nou părtaş cu scopul de a ameliora comp
falangei este modalitatea tipică de îmbogăţire a şcolilor literare. învestitura se face prin
mnitatea încrederii şi admiraţiei: „Se vede că această materie ţi-a fost rezervată ţie s
(tibi soli reservata est haec materia). A rezultat o lucrare pregnant luministă, de o
lată valoare[6], apărută pe cînd generaţia raţionaliştilor ardeleni îşi trăia ultimile p
Un neofit tînâr şi foarte erudit făcea un nou pas în domeniul subţire al unei ştiin
zitive: medicina, ca argument o dată în plusai adevărului că loan Molnar Piuar
fusese nici o întîmplare, nici o excepţie în peisajul Şcolii Ardelene, ca şi al faptului
prin nimic mai prejos ca pasiune decît în Apus, decît, doar, mai tîrziu şi mai sărăcăci
spiritul enciclopedic este propriu şi luminilor din Transilvania.

Dar, dincolo de intenţia lui Vasile Pop, *Disertatio de funeribus daco-roma*
comite şi o imensă abatere de la canonul raţionalist, rezultînd o carte tulburătoare, m
de presimţiri atipice metodologiei urmate. Ca un bun şi fidel slujitor al luminilor,
rul porneşte de la intenţia de a privi cu lupa *prejudiciile* norodului, care trebuiau să
sub fascicolul orbitor al cunoaşterii. Dar lupa savantului nostru nu face decît să dez
cu acuitate uimirea şi deruta sufletului omenesc în faţa misterului fără sfîrşit al n
Copleşită de acest hotar al necuprinsului, ambiţia de a demasca superstiţiile funebre, –
„aceste înmormîntări, cînd nu se fac bine, provoacă alte înmormîntări" — cedează î
contemplaţiei, valoarea adevărată a operei constituind-o însuşi repertoriul gestur
atitudinilor sufleteşti în preajma misterului veşnic. Amestecul de mitologie păg
creştină e terifiant şi expresiv, căci converge totul într-o chemare de sirenă, cu ecou
în sufletele celor trăiţi în preajma evenimentelor zilnice ale naturii: „Veniţi cei ce mă
/ Cu mine călătoriţi / Io mă duc pe cale lungă / N-am nimica să-mi ajungă!" Adă
faptul că, în măsură copleşitoate, întreaga exorcistică funerară se petrece noaptea, lu
de doctorat a lui Vasile Pop abundă de valenţe romantice, primind ideea de a ur
demnul herderian la limita unde glasul şi gestul poporului scrutează neantul. Astfel,
Pop se dovedeşte apt pentru mesajul încredinţat de soartă, acela de a fi punte a
între generaţia luministă a Şcolii Ardelene, şi cea romantică, pregătitoare a Rev
de la 1848. î)e la Petru Maior la George Bariţ, o vîrstă şi un destin cultural semnifica
avataruri personale, fenomene de ordin generalizator.

Originar din Chimitelnicul de Cîmpie, unde s-a născut în 1789, în familia unu
greco-catolic, Vasile Pop a învăţat la piariştii din Tîrgu-Mureş şi Cluj, în acest dir
oraş terminînd în 1811, parcursul celor două „facultăţi": filosofică şi juridică, de fap
trepte ale unui liceu superior. Dotat, se pare, cu har poetic precoce, la Cluj i se deschide
tulpentru specia clasică a elegiei — fireşte, înlimbalatină! — cu sensul vechi de secol
din care exemplul proxim al literaturii maghiare îi oferea un repertoriu bogat, de la c
perele lui Iannus Pannonius şi Nicolaus Olăhus, pînă la neoclasicii unguri epigoni

[5] Scrisoarea lui Petru Maior e publicată de Timotei Cipariu în *Archivu*
filologie şi istorie, II, 1868, nr. X X , p. 393—394.

[6] Vezi I o n M u ş l e a, *Viata şi opera doctorului Vasile Pop...,* la *Loc. cit.,* p.
143.

sfîrşitul secolului al XVIII-lea. De la prima elegie, către profesorul său Michael Moger, tipărită în 1808, pînă la aceea dedicată lui loan Lemeni în 1833, Vasile Pop este autorul a 7 elegii tip „captatio benevolentiae", situîndu-se pe primul loc în cultura noastră, ca autor de acest fel de literatură. Perioada studiilor şi a doctoratului în medicină la Viena, 1811 — 1817, nu-i diminuează elanul „elegiac", *Elegia de laudibus medicinae,* tipărită în 1813,' situîndu-se chiar între titlurile de referinţă ale luminismului transilvănean, alături de *Elegia* lui Şincai, ca /piesă autobiografică şi profesiune de credinţă tipic raţionalistă. Elegiile de tinereţe,sînt eficiente, exerciţii de stil şi limbă latină, care se vor valida în procesul de redactare a tezei de doctorat cu *Disertatio de. funeribus...* E cel dintîi titlu de doctor în medicină din întreaga, noastră cultură,, obţinut la" Viena în'1817.

întemeietorii culturii moderne din Transilvania nu şi-au consumat destinul în tărîmul conceptelor şi al edificiilor teoretice. Orice comparaţie cu luminiştii de dincolo de'Elba, făuritori de sisteme/ideologice pe caro le-au aplicat categorii sociale întregi, în ansambluri inştituţionalizate istoric, este hazardată. La noi, ruajul culturii naţionale este atît de fragil, încît diyiziunea între creaţie şi aplicare e inexistentă. *Toii* oamenii luminilor au trebuit ;;să-şi pună în practică ideile, pînă.la nivelul ultim, fără vreo ştafetă de preluare. De la gîndirea în termeni româneşti a categoriilor filosofice sau a teoriilor istorice şi lingvistice' şi pînă la transmiterea lor in jos, spre mintea iobagului sălbăticit de mizerie din Gîmpia Transilvaniei, în noţiuni aproape groteşti de simple: iată soarta urmaşilor lui Voltaire şi Kant din interiorul arcului carpac.tic. în cazul lui Vasile Pop, lipsa disjuncţiei între teoria şi practica luminismului este o dată în plus resimţită, prin natura profesiunii de medic. La Braşov, unde vine în toamna anului 1817 ca cel dintîi modic român, frecventat de clientela masivă a citadelei româneşti care erau Şcheii, Pop rupe tăcerea şi cu condeiul, alcătuind frumosul prospect ştiinţific *Despre apele minerale de la Arpâlac, Bodoc si Covasna,* cea dintîi lucrare ştiinţifică de medicină scrisă ia limba română. Demersul luminist e tranşant subliniat: „Scopul mau iasle binele public", de data aceasta chiar în situaţie polemică faţă cu gustul lecturilor romanţioase, întruchipate la noi de „alixăadrii" şi „agathangele", adică de literatura populară românească. Ar dori ca românul să se ocupe „cu cetirea istoriii naţiei sale, cu o pedagogiile sau viaţa nescăror bărbaţi vestiţi". Utilitarismul luminist era, la, noi, o problemă de viaţă şi de moarte! în sens enciclopedist, el adînceşte ia Braşov'şi alte domenii,, istoria mai ales, dar şi filologia, bibliologia şi — lucru mai discret manifestat! — politica.

Dar, în ciuda disimulării ei culturale, tocmai semnificaţia *politică* a episodului braşovean — 1817 — 1323 — este acela care aruncă lumina interesului major asupra persoanei lui Vasile Pop. , Adevărată placă turnantă a legăturilor de veacuri dintre românii celor trei provincii, Braşovul consacră repede numele medicului din Şqhei între cei mai învăţaţi români ai vremii. Firele, faimei duc la personalitatea impunătoare'a" lui Veniamin Costache," mitropolitul-mecenat, care-l vizează pentru slujba de director al Seminarului „Veniamin" din, Iaşi, înfiinţat .pentru a contracara grecismul didactic, deznaţionalizator. Episodul chemării lui în Moldova,, ia 1820, împreună cu alţi transilvăneni de la care se aştepta adu-'cerea învăţămîitului pe făgaş naţional: loan Coste, Iosif Manfi şi Vasile Fabian Bob este îndeobşte cunoscut[7] şi apreciat ca un moment al diasporei ideilor Şcolii Ardelene în totalitatea spaţiului naţional, romanesc. Transilvănenii au dus cu ei, într-un teritoriu spiritual grav poluat de ignobilismul fanariot, cei puţin patru elemente necesare ca ploaia după

[7] Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din Vechiul Regat,* Bucureşti, 1920; loan Muşlea, *Op. cit.*; Ştefan Manciulea, *Contribuţii hlâjene la redeşteptarea conştiinţei naţionale în Moldova şi Bucovina,* în *Cultura creştină,* XVII, 1937, nr. 10 — 12, p. 666—69,1,

••*o* chinuitoare secetă: conştiinţa adîncă a originii noastre romane, cunoaşterea te a limbii şi literaturii latine,[.] idealul luminării poporului prin carte şi fronda iacobin nită din apus în Transilvania, odată cu ideile luministe. Probabil că şi *Istoriăl* .Maior a pătruns în Moldova odată cu ei. Scopul chemării lor s-a realizat pe depli impulsionarea învăţămîntului românesc în Moldova, GÎţ şi.prin influenţarea adîncă a personalităţi moldovene în sensul ideilor Şcolii Ardelene,,între care exemplul cel r vingător este Iordache Mălinescu, viitorul, editor al *Istoriei* lui Petru Maior[8]. Dar acestui moment de descălecat, întru totul comparabil cu al lui Gheorghe Lazăr Românească, se vor prefigura abia în timp, în efervescenţa dacoromânească ieşită l :explicitării politice, la 1848. ^

. , , Liantul panromânesc s-a întărit, însă, în subsidiar, la 1821 — 1822, cînd E Revine capitala boierimii qu ştiinţă de carte din Ţara Românească. Reîntors la Vasile Pop este medicul acestora şi, implicit, părtaşul problemelor ce-i frămîntau. C familiare îi revin în minte după 20 de ani, în 1842[9], cînd îşi aminteşte bine de up dintre cei refugiaţi la Braşov, care „la vremea reyoluţiii adeaseori mergea la bolta [rului Nicolae Cepescu — n.ns.], şi era om de casa Cimpineanului". Va urma, la încă neprecizată, o călătorie în Ţara Românească, unde, după spusele lui George „îşi puse toată silinţa pentru ca să adune documente pentru istoria naţiunei şi de totodată la mulţi români zelul de a culege şi păstra orice scrisorică. veche". Scop toriei a fost acela de a aduna material pentru viitoarea sa lucrare bibliografică, *I despre tipografiile româneşti..^,* dar se pune. serios întrebarea dacă periplul nu a av sens mai adînc, de antedecent al celebrei călătorii întreprinse de Bariţ şi Timotei în 1836, cu scopul de a realiza joncţiunea cu cei de. la Bucureşti. Oricum, pe lîng bibliografică bogată, Vasile Pop aduce,din Ţara Românească un număr de do mult pomenite în preajma anului 1848, sub numele de „Diplomatariul" lui Vasile

Acribia de istoric a transilvăneanului, bine izvorîtă din şcoala erudiţilor raţi jse va etala curînd, tot cu ocazia unei incidenţe'panromâneşti. Rugat de mold loan Prale să-i prefaţeze traducerea. *Psaltirei în versuri,* ;pe care acesta şi-o tipă Braşov în 1827, Vasile Pop îi îndeplineşte dorinţa sub forma unei lungi şi interesa tole, datate Braşov 1. octombrie 1827[11]. Prefaţa excelează printr-o notaţie de demnă de invidiat, care secondează un conţinut vizînd cultura românească vă *fenomen unitar.* La această scară, Vasile Pop dă glas atitudinii sale luministe, fiind fericită ocazie de a defini ideatic un crez pe care-l exprimase parţial, explicit sau cit, cu alte ocazii: „Duhul românilor încă e aşa lucrătoriu şi iscoditorul ca duhul alt şi cînd ar fi ceva mai slobod de multe prejudecăţi, şi cînd ar fi acest fel de dul de puţin ajutate prin cei puternici ai *naţiei* [s.ns], ar putea fi, întru adevăr zic, de m cruri nouă şi folositoare, iscoditor". Optimismul raţionalist are ca obiect fie co culturale, ca aceea că „în limba noastră să poate scrie ori despre ce lucru în politice: „Alt soare au răsărit acum preste orizontul acestor provinţii, care încălze a pîrjoli", referindu-se la reconsiderarea domniilor pămîntene în Ţara Rom

[8] *Istoria pentru începutul românilor în Dachia. Întocmită de, Petru Maio retipărită prin Iordachi de Mălinescu, secretariul Arhivei Statului a Prinţipatului M şi disputaţiile asupra Istoriei tălmăcite de pe latinie pe româneşte prin Damaschin iurisconsultul Prinţipatului Moldaviei. Historia de origine valachorum,* Buda, 1

[9] Vezi scris! XXXVIII.

[10] George Bariţ, *Dr. Vasile Pop,* la *Loc. cit.,* p. 106.

[11] Tipărită, într-adevăr, ca prefaţă la *Psaltire.* O ediţie ulterioară dă T Cipariu în *Archivu pentrU filologie şi istorie,* IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—619.

şi Moldova. Scrierea trădează cunoaşterea ireproşabilă a istoriografiei româneşti de pînă la acea dată, depăşindu-i în ceea ce priveşte sursele de peste Carpaţi pe Şincai şi pe Petru Maior.

După 1825, însă, an marcat de apariţia *Lexiconului de la Buda,* debitul de suprafaţă culturală al Şcolii Ardelene intră într-un relativ declin, cauzat la scara Imperiului de habitudinile restauraţioniste crescînde ale Curţii de la Viena, sîcîită printre altele de fronda tot mai accentuată a claselor conducătoare maghiare, iar la scară proximă, de bătrîneţea vetustă şi reacţionară a episcopului loan Bob. Rămîne la cote constante fondul luminist de bază, aproape necercetat, ce se manifestă prin vehicularea marilor idei la nivele din ce în ce mai obscure. Ca exemplu, vasta corespondenţă a autorităţii clericale din Blaj cu protopopiatele şi parohiile, unde abundă aserţiuni şi inserţiuni legate de dreptul natural şi istoric al românilor, de necesitatea dezvoltării clerului naţional şi a şcolilor, de îmbunătăţirea sorţii poporului, toate în termeni *aplicativi,* concreţi. Acest *fond* de ultimă limită a demersului luminist îl „înghite" şi pe Vasile Pop după 1828, data cînd părăseşte Braşovul spre a se stabili la Făgăraş, ca „phisicus" al cetăţii, apoi, în 1829, la Zlatna. Ca doctor în medicină al Universităţii din Viena, el avea posibilitatea şi latitudinea să funcţioneze în oricare provincie sau cetate din Imperiu, unde medicii competenţi nu abundau, ci dimpotrivă. Vom observa, totuşi, că Vasile Pop îşi consumă destinul profesional într-un arc demografic masiv românesc — Braşov-Făgăraş-Zlatna — ,unde clientela era; fireşte, incomparabil mai săracă decît în enclavele locuite de „naţiunile" regnicolare. Faptul nu este întâmplător, ci, după ultimele cercetări[12], se încadrează unui sistem intenţional cu originea în convingerile sale luministe. Nicăieri în Transilvania, ca pe Domeniul montano-cameral al Zlatnei, profesiunea ridicării poporului nu depindea atît de acut de ajutorarea lui medico-sanitară, minerii şi forestierii români ai Tezaurului fiind chinuiţi de beteşuguri fizice greu imaginabile astăzi. Ca prim factor sanitar al importantului centru economic, Vasile Pop şi-a orientat eforturile spre *sistematizarea* şi *instituţionalizarea* activităţii medicale, pe care o vrea scoasă din ignoranţa şi empirismul medieval. Unui medic subaltern surprins în postură incorectă, îi aplică toate atributele pe care un luminist de marcă trebuia să le combată: teri *cupidus, confusus, inscius, negligens, corruptus, voluntarius, petulans.* Un travaliu lung, surd şi epuizant, cu rezultate nespectaculoase — deşi revelîndu-se, încet-încet, in timp! — , consumă în subsidiar aproape anonim anii maturităţii lui Vasile Pop, aşa cum s-au consumat ai lui Samuil Micu întru pisanie tenace şi însingurată în mănăstirea Blajului^ ai lui Gheorghe Şincai în anonimatul înecăcios al arhivelor sau ai lui Petru Maior în travaliul pe şpalturile româneşti ale Tipografiei din Buda.

în această ipostază a existenţei lui Vasile Pop survine cunoştinţa cu tînărul strălucitor George Bariţ, a cărui personalitate promitea să polarizeze valorile noii generaţii, într-un nou flux de desfăşurare. Din frecventarea spirituală reciprocă a celor doi a rezultat, pentru istoria ideilor culturale, corespondenţa lui Vasile Pop către Bariţ, concretizată în 39 de scrisori, care au dubla calitate de *ultima verba* ale unui mare precursor al culturii noastre moderne şi de mărturii vii — printre cele mai concludente! —ale felului cum Şcoala Ardeleană depăşeşte faza strict raţionalistă, tentată şi apoi captivată de metodologia romantică. Entuziasmul şi căldura paternă cu care Vasile Pop vine în întîmpinarea fiecărui gest al lui Bariţ, *del* iecare dată nou şi îndrăzneţ, înlătură ideea unei rupturijîntre romanticii care se ridică şi luminiştii care au fost. Dimpotrivă, credem că gestica face parte din mecanismul intim al transmiterii unei ştafete, prin care Şcoala rămîne nemişcată în linia-

[12] Vezi lucrările lui Alexandru Neamţu menţionate în notat

nlentele vechi dar încă actuale, subţiindu-şi treptat aria de creaţie în genul lumin consolidînd vîria romantică. în ultimii ani ai vieţii, îl surprindem pe Vasile Pop mişcîn cu dezinvoltură în sferă psihologică a valului romantic, lucru posibil tocmai prin fapt noua generaţie nu s-a dezis de nici una din valorile promovate de raţionaliştii secolu XVIII-lea. în Transilvania, romantismul s-a îristăpîriit la modul *completiv,* iar nu *exc* ca în cazul marilor culturi occidentale; în acest context, Vasile Pop putea să-şi valo contribuţiile erudite descinse din patrimoniul lui Şincai şi Petru Maior, în însuşi org făuritor ai făgaşului romantic transilvănean, *Foaie pentru minte, inimă şi literatură.*

Epistolele către Bariţ sînt, dealtfel, grupate în jurul apariţiei foilor de la B cărora Vasile Pop le acordă o importanţă istorică: „Aceasta e o epohă pentru naţia no fără a se putea preţui"[13], căci „şi la mine, ca şi ia alţii mulţi, sînt o mie de idei încruc care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domniii tale; aceasta ieaste care va cuprinde în sine toată lumea ideilor care să află la literaţii rumân Nu este unicul pasaj cu valoare de judecată istorică definitivă din epistolarul ana Dimpotrivă, acesta e plin ca un fagure de sfaturi şi soluţii ce poartă încărcătura experienţe ponderoase, culese din trăirea altei ere spirituale. Dar această comprehen lucidă faţă de un moment specific deelanşeului romantic în Transilvania: apariţia politice şi literare naţionale, căreia îi acordă valoarea unei defulări spirituale, a o lumină aparte asupra interesantului personaj de joncţiune care a fost Vasile Pop. fi statornic în lucru ce ai primit peste domnia-ta"[14], îl îndeamnă sibilic pe tînărul red Bariţ, anticipînd cea mai glorioasă carieră de gazetar din cultura românească. Fi medicul montano-cameral nu putea să se despartă de idealul luminist-atît de s generaţiei sale, aşa că, într-un mod foarte original, el asimilează evenimentul naşteri risticii româneşti din Transilvania, cu o mare realizare pe tărîmul luminist. „Batar tîrziu — observă el la 3 aprilie 1838[15] — totuşi încep oamenii noştri a se deştepta şi a că şi noi sîntem în stare a face ceva". De aceea, el nu vede rostul foilor în afara unei răspîndiri în rîndul românilor, fiind un propagator fanatic al *Gazetei...* şi *Foii p minte..., &* căror difuzare optimă o vede prin sistemul modern al abonamentelor. Descop nu fără justificată surpriză, într-o scrisoare timpurie, din 1 februarie 1838[16], certe cupări de sociologie culturală, prin tentativa de sondare a nivelului orizontal, geo şi vertical, demografic, de răspîndire a *Foii literare:* cîţi abonaţi în fiecare provincie nească în parte, cîţi din fiecare categorie socială etc. De la Vasile Pop, problema va luată abia în ultimii ani, într-o lucrare de gen[17], căreia epistola din 1838 îi slujeşte motto anticipativ, Scopul luminării provinciale este, însă, subsumat viziunii romă unitare, frecventate de cărturarul transilvănean încă din acel moment de răscruce al a 1821. „Cît puteţi, te rog fă-ne cunoscuţi cu literatura Ţării Rumâneşti şi a Mold cere el după apariţia celui dintîi număr al *Foii literare,*[18]*, şi nu e exclus faptul că aces să fi apăsat în cumpăna atitudinii constante, uneori contestate dar totdeauna necl a lui Bariţ, de a acorda prioritate în foaia pentru literatură, producţiilor de peste Ca Faptul fericit este că Vasile Pop opinează pentru răspîndirea acestora, în conştiinţa l

[13] Scris. IX.
[14] Scris. VI.
[15] Scris. X.
[16] Scris. V.
[17] George Em. Mariea, *Contribuţii la problema abonaţilor periodicelor neşti pînă la primul război mondial,* în voi. *Studii de istoria şi sociologia culturii r ardelene din secolul al* XlX-lea, I, Cluj-Napoca, 1977, p. 11-111.
[18] Scris. IIL

a noului mesaj estetic,pe care îl poartă. Dar, în Transilvania, romantismul a marcat nu atit o revoluție estetică, ci mai ales una națională, latentă ca aspect original și în programul iuminiștilor din secolul al XVIII-lea. Este implicat el însuși în promovarea literaturii romantice, în două momente,semnificative: „restituirea" biografiei lui Vasile Fabian Bob[19], unul dintre primii noștri romantici de marcă indubitabilă și acea neașteptată traducere a nuvelei romanțioase *loan Corvin de Huniad și păzitorul său înger,* a scriitorului maghiar Nagy Ignâcz, cu o acțiune plasată într-un tulburător incert geografic românesc, la șleaul Dunării, după bătălia de laVarna[20]. Bătrînul raționalist nu se teme de noile instrumente de acțiune sufletească, scopul său fiind „a ațîța oareșce foc întră tinerimei Țării Rumânești, spre cunoașterea istoriei patriii lor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pînă acum". Iar mai tîrziu, cînd această tinerime va da dovada patriotismului în mișcarea de la 1840, transilvăneanul rămîne perplex în fața represiunii la care sînt supuși eăuzașii de peste munți: „M-am întristat pînă la suflet pentru nefericita stare a patrioților din Valahia"[21]. Vasile.Pop mai; traversează apoi incidențe romantice cînd sprijină tradm cerea lui Bariț din Schiller *(Intrigă și iubire)* și cînd recomandă pentru tipar traducerea lui Efrem^Petruța din *Genoveva,* „romanță din viața sfinților apuseni"[22].

Dar ceea ce crede el că datorează cu adevărat culturii românești în noile condiții sînt contribuțiile de filologie. întregul epistolar ,e străbătut de obsesia limbii, centrată pe problematica latinismului, Vasile Pop descinzînd de data aceasta cu întreaga încărcătură a generației anterioare. Nu poate vedea noul moment lingvistic în afara travaliului antecesorilor, care s-au luptat cu inexistența noțiunilor moderne în limba română, încît la 1838 are curajul să estimeze că plimba noastră în scurtă vreme va ajunge în cultura sa la acea culme, la care nici că am gindit, nici că am nădăjduit vreodată"[23]. Acest țel, însă, nu era de învins fără unele redimensionări teoretice, a căror formulare face din Vasile Pop unul dintre cei mai lucizi filologi români din secolul al X1X-lea. „Orice limbă — zice — pentru aceaia ni-o au dat natura,' ca prin ea să împărtășim cu alții ceale ce simțim. Dacă nu ne vom înțelege, cum vom împărtăși?"[24] Viziunea naturală• asupra limbii — a limbii române în specie! — o crede realizabilă, în condițiile istorice date, pe două căi: a) *evitarea exagerărilor latiniste la care au ajuns precursorii* („Te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că. are atîtea greutăți, care nici cel mai statornic nu poate să le învingă, și iaste silit de multe orice cele mai frumoase idei și cuvinte a le încungiura, *neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după cum i-ar spune sufletul"* [s. ns.]) și b) *folosirea materialului lingvistic indigen* („Te rog, domnule, cît poți, scrie curat românește, ca să nu se nască în limba noastră latinismi, ungurismi, sau germanismi"). Celui mai atrăgător cîntec de sirenă al epocii, latinismul, îi.răspunde cu afirmația suprinzătoare și competentă: „Limba noastră, bătăi* că e fiia limbii latinești, totuși în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei". Pentru că „acum [1838 — n.ns.] fearbe tocmai oala filologhiii", el mai sfătuiește să nu se-arunce un oprobriu pripit și nematur „împotriva alfabetului țirilițesc, *ca alfabe* [s.ns.], că încă ne mult de lipsă"[25]. Toate aceste considerații de bun simț, care-și vor dovedi valabilitatea multe decenii la rînd, le include în primul studiu filologic publicat de Bariț în coloanele *Foii literare,* purtînd titlul *Domnule redactori,* dar citat și cu paratitlul *Despre*

[19] Scris. XXX, inel. notele.
[20] Scris. XXXI, inel. notele.
[21] Scris. XXXVII.
[22] Scris. VI.
[23] Scris. IV
[24] Ibid.
[25] Scris. VII.

ortografia latino-românească. Interesează mai puțin faptul că acest studiu a produs un
vărat val de alte contribuții, purtînd semnătura tuturor cărturarilor de prestigiu din
trei. .țări românești — Timotei Cipariu, Heliade Rădulescu, loan Rusu, loan Maior
Gheorghe Săulescu sau însuși Bariț — , ori că s-au exprimat cu această ocazie păreri
contrarii aceleia exprimate de Vasile Pop, și mult mai mult adevărul de netăgăduit că t
silvăneanul îl anticipează cu aproape, două decenii pe Alecu Russo în interpretarea natu
a limbii, care duce nemijlocit la criteriul fonetic.

Corespondență lui Vasile Pop cu Bariț este, mai apoi, un bogat patrimoniu de i
mare despre acest,cărturar, a cărui biografie modernă nu s-a schițat încă. Plin de în
minte este episodul — amplu dezbătut în scrisori! — al poeziei *Celibatul (Necăsăto*
incident care face din neașteptatul ei autor o victimă potențială a atmosferei de iz re
raționist, în măsura în care a acționat restaurația chiar în ambianța spirituală a român
transilvănene. Publicată în primăvara anului 1838 în *Foaie literară,* poezia lui Vasile
provoacă un adevărat scandal[26] în rîndul celor vizați de imoralitate fariseică, în ve
ca: „Vii streine ai călcat / Cu picior nelegiuit/Ne gîndind că e păcat / Sau că-i fi
oprit // Vei da sama de sămînță / Ce-ai sămînat în petriș / Om spurcat, fără credi
Ca să nu ai săceriș." Omul, spurcat și fără credință era preotul celibe ori monahul, s
din nou mișunătoare, după falimentul ultimelor pîlpîiri iosefiniste. Pamfletul lui V
Pop se întemeiază pe cele mai răsunătoare precepte etice ale raționalismului fran
legea firii, morala socială, datoria civică de a perpetua specia umană („Toată lumea e u
în aceast' filosofie"),, iar accentul polemic se apropie de ura iacobină împotriva cle
(„... ești vrednic de perire!"). Excelentă bucată poetică luministă, în care se vădesc am
tele religiei naturii („Oricît suflet e o strună/Care frumos harrhonește / Cînd cu altu
npreună/Cu care se potrivește"), *Celibatul* lui Vasile Pop a stîrnit ura compatrio
„coelibi" de la Blaj, în frunte cu însuși Timotei Cipariu, vechi prieten și cunoscut a
Vasile Pop. în fond, nimic din ceea ce se scrisese la noi pînă la acea dată nu încălcase
de curajos bazele *Concordatului* și ale restaurației, ce stăpîneau spiritul european în fav
catolicismului, ca această poezie ce amintea pamfletele, antipopești din zilele revo
franceze. „Jucăreae a minții", cum o numește autorul, ea risca să unească împotriva
rului Blajul greco-catolic, condus de necăsătoriți, și romano-catolicismul pantrasilvan,
formă din care putea să urmeze o catastrofă personală pentru Vasile Pop. în fața ac
pericol, desigur în cunoștința procedeelor restaurației, poetul recunoaște cu obidă și re
nare: „Mi frică de acești fanatici!", fiindcă „acest fealiu de buruieni le-au sămînțat n
în toate părțile, și îi sufere orice climă". Pentru întregirea personalității luministe a
Vasile Pop, lipsea o expresie clară a unei atitudini anticlericale, de așteptat de la un r
și enciclopedist remarcabil. Dacă opera anterioară, creată în întregime sub restaur
nu aduce o astfel de expresie, iat-o izvorînd la sfîrșitul vieții, dintr-un incident ce ins
prin precipitarea lui neașteptată, sinceritate desăvîrșită. Doar că, acum, forța comb
îi este redusă — a fost mai degrabă un blajin, după,cum singur se trădează într-o scris
„Condeiul nu-i sabie, cerneala nu-i sînge" — , astfel că îl roagă pe Bariț s-o dreagă
va din condei, într-o rectificare din căre să reiasă că *Celibatul* s-a referit exclusiv la m
ce holteiesc toată viața, și nicidecum la „celibatul acela care harmonește cu sfatul eva
licesc". Faptul, că din acest incident n-au urmat lucruri grave pentru Vasile Pop, g
abilității lui Bariț, nu schimbă deloc semnificația episodului, care implica soarta
bătrîn oștean al raționalismului celuilalt secol, urmărit de mîna lungă a restaurației.

[26] Vezi scris. XI-XIV.

Corespondenţa aduce informaţii preţioase despre data exactă şi împrejurările tipăririi celei mai importante dintre scrierile lui Vasile Pop[27], *Disertaţie despre tipografiile româneşti,* este baza de pornire pentru paternitatea altor scrieri ale sale, de neidentificat fără lectura scrisorilor, apoi aduce o seamă de noutăţi referitoare la familia cărturarului, la ambianţa din Munţii Apuseni unde îşi desfăşura activitatea (este notorie scena în care moţii, aflînd că protopopul Iosif Ighian are bani, „au năvălit preste dîhsul o mulţime — [fireşte, împinşi de sărăcie — n. ns.] — cărora n-au putut să nu le deae şi de la care nu-i mai va vedea"), în fine, asemeni multor scrisori către Bariţ din acei ani, aduce noi date din care se reconstituie diagrama răspîndirii foilor româneşti de la Braşov, la toate nivelele naţiunii.

Un mănunchi de epistole se constituie într-o impresionantă pagină testamentară a omului care s-a aflat la punctul de joncţiune, unde demersul strict iluminist al Şcolii Ardelene lasă loc dimensiunii ei romantice. Vasile Pop este unul dintre „aceia carii se îndeletnicesc în ştiinţe şi literatura naţională, de care atîta trebuinţă are naţia", categorie eroică din pragul culturii moderne româneşti, în favoarea căreia pledează în ultima scrisoare, cu 6 lună şi jumătate înainte de moartea survenită la 6 martie 1842, la Zlatna. Moartea a fost încă o surpriză: „bătrînul" din alt ev spiritual avea.:. 53 de ani! Dar soarta i-a hărăzit rolul de arc peste timp şi calitatea de martor, în preajma revoluţiei din 1848, a ceea ce a fost începutul Recunoaşterii transilvănene.

[27] Iată, în ordine cronologică, lista scrierilor lui Vasile Pop (vezi *şi George Bariţ şi contemporanii sâi^* III, Bucureşti, 1976, p. 68): 1. *Elegia qua spectabili ac clarissimo Viro Carolo Michaeli Moger in Lyceo Regio Claudiopolitano Chymiae, Metallurgiae, Historiae Naturalis et Technologiae Publico Ordinario parentat Basilius Papp senior, pius defuncţi Disciplus et in Regio S. Jos. Seminario Alumnus Anno Aerae Christianae 1808. Claudiopoli. Typis Coli. Reformatorum 1808*; 2. *Elegia Excellentissimo ac Illustrissimo Domino Comiţi Georgio Ranffi L.B. de Losontz S.C.R. et A. M. Camerario, Status Actualis Intimo Consiliario, Insignis Ordinis Sancti Regis Stephani Magnae Cruciş Equiti, Magni Principatus Transilvaniae, Partiumque eidem reaplicatorum Gubernatori Regio et Regni Ejusd. Magni Principatus Gubernii Praesidi, devotissimo Animo oblata Die Onomastico a Basilio Papp Seniore Logico et in Regio Seminario S. Josephi Alumno Anno Aerae Christianae MDCCC VIII Claudiopoli Typis Coli. Reformatorum 1808;* 3. *Elegia quam Illustrissimo Comiţi Emerico Wass de Csege e Lyceo Regio Claudiopolitano terminatis Maxima cum Laude Studiis Excedenti cecidit Basilius Papp Philosophiae etc. in alterum Annum Auditor. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCIX. Impres Typis Coli. Reformatorum 1809*; 4. *Elegia ad Inclytos Status et Ordines Trium Nationum Magni Principatus Transilvaniae Partiumque eidem reannexarum Claudiopoli ad Publica Negotia Tractanda. Congregatos per Basilium Papp Juris Naturae, Publici, Gentium, Civilis, Romani, Theoretici, Patriae et caetera Auditorem. Claudiopoli Anno Aerae Christianae MDCCCX. Impr: Typis Coli. Reformatorum 1810;* 5. *Elegia de laudibus Medicinae quam Illustrissimoac Magnifico Domino Praesidi et Directori, item Clarissimis D. D. Professoribus, totique Iclytae Facultăţi Medicae Vindobonesi. Novo Anno Muneris instar Animo devotissimo obtulit L. Basilius Papp, Transilvanus Mezo-Kemenytelkiensis, in Antiquissima, ac Celeberrima Universitate Vindobonensi Physiologiae et Chemiae Ordinarius Auditor. Illustrissimo Comiţi Joanni Nemeş de Hidveg Caesareo Ephebo et in Caesarea Regia Nobilium Academia Theresiana Jurium in alterum Annum A.uditori, Dilectissimo Musarum Amico in perennis observantiae tesseram dedicata. Viennae. Anno Aerae Christinanae MDCCCXIII;* 6. *Elegia quam Caesari Augusto Francisco Primo Austriae Imperatori, Hungariae, Bohemiae, etc. Begi Apostolico Domino Sue Clementissimo. Dum 16 Junii pompa iriumphali Viennam ingrederetur, sub Nomine Europae, quae Ejus victricibus Armis a Jugo, sub qua tam diu genuit, nune domum liberata est Laureae instar devoto Animo gratulabundus, offerebat Ladislau Basil. Papp Transilvanus, Meză- Kemenytelkiehsis in Celeberrima et Antiquissima Universitate Vindobonensi Medicinae III Anno Candidatus. Anno Aerae Christianae MDCCC XIV. Viennae;* 7. *Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum et quisbusdam circa ea abusibus, perpetuo respectu habito ad veterum Romanorum funera, quam... doctoris medici laurea rite adipiscenda in Antiquissima ac Celeberrima Universitate Vi bonensi publice disquisitioni submittebat Ladislaus Papp Transylvanus, A.A.L.L. et P soph. Doctor, et linguae valachicae interpres aulicus. Viennae MDCCCXVII;* 8. *Despre a minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna şi despre întrebuinţarea aceloraşi în deschil patimi. Scrisă pentru binele comun prin Vasilie Popp, a frumoaselor învăţături a filos şi a medicinei doftor. Sibii, în Tipografia lui loan Bart 1821* [reprodusă în întregim Sextil Rusu, *Cea dintîi lucrare medicală în limba românească: Despre apele mine de Vasilie Pop,* Cluj, 1935]; 9. *Câtrâ cinstit dumnealui loan Prale, autorul Psaltiri versuri,* prefaţă la *Psaltirea in versuri,* în traducerea lui loan Prale, Braşov, 1827 [retipă de Timotei Cipariu în *Archivu pentru filologie şi istorie,* IV, 1870, nr. XXXI, p. 614—6 10. *Memoria Inaugurationis Pontificiae Illustrissimi ac Reverendissimi Joannis Lemen Eadem, Divina Miseratione per Magnum Transsilvaniae Principatum et Partes eidem r nexas Episcopi graeci ritus uniţi Fogarasiensis, Solenni Ritu Posterităţi Officiosis Vers lis transcripta. Die 14a Mensis Julii Anno MDCCC XXXIII. Claudiopoli. Typis L Regii;* 11. *Diplomatică, in. Foaie literară,* 1838, nr. 13, p. 100—103; 12. *Domnule redac* în *Foaie literară,* 1838, nr. 18, p. 141—144 (cu cele două continuări: *Urmarea diser din nr. 18 despre ortografie,* în *Ibid.,* nr. 20, p. 157—160 şi *Capăt disertaţii din nr. 20 de ortografie,* în *Ibid.,* nr. 21, p. 164—166); 13. *Celibatul (Necăsătoriţii),* poezie, în *F literară, 1838,* nr. 17, p. 129—130; 14. *Disertaţie despre tipografiile româneştiîn Transilv şi învecinatele ţări, de la începutul lor pînă la vremile noastre,* Sibiu, 1938:15. *Trasuri c şicare din biografia sau viaţa răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob,* în *Foaie pe minte...,* 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257—259; nr. p. 265—268; 16. *loan Corvin de Huniad şi păzitoriul său înger. (O povestire din Ţara R nească),* traducere de Vasile Pop din scriitorul ungur Nagy Ignâcz, în *Foaie pentru,mir* 1840, nr. 27, p. 213-216; nr. 28, p. 220-224; nr. 29, p. 227-230; 17. *Trei manus pentru G. Şincai* (fragmente dintr-o scrisoare a lui Vasile Pop către Bariţ), în *Foaie pe minte...,* 1841, nr. 47, p. 370—374; 18. *Despre necăsătoria mirenească,* postum, în *F pentru minte...,* 1844, nr. 32, p. 249—252; 19. Traducerea în versuri a *Eclogelor* lui Verg cărţile I—X, în *Foaie pentru minte...,* 1853, nr. 31, p. 234—236; nr. 48, p. 355— nr. 49, p. 364-366; 1854; nr. 4, p. 15-16; nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66-68; nr. p. 91-92; n. 44, p. 236-239; 1855, nr. 6, p. 29-32; 20. Notele şi aparatul critic la lucr unui autor anonim, *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgârszekiensis ad S. Nicolaum,* datînd de d 1825, pe care Ion Muşlea o atribuie *în întregime* lui Pop, dînd şi o ediţie după manu •a ei (vezi *Viaţa şi opera doctorului Vasilie Pop,* la *Loc. cit.,* p. 146—157). Scrieri identif de Alexandru Neamţu cu ocazia noilor contribuţii despre activitatea lui Vasile Po Domeniul montano-cameral de la Zlatna (vezi nota 1): 21. *Cererea lui Vasile Pop 12 aprilie 1828 către Tezaurariatul din Sibiu, pentru a i se acorda slujba de „phis (medic şef) al Domeniului Zlatna,* manuscris la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, F M. Th., doc. nr. 11.240/1828, reprodusă la Alexandru Neamţu, *Din activi doctorului Vasile Popp pe Domeniul minier al Zlatnei (1829—1842),'* în anexa I a diului, la *Loc. cit.,* p. 131—132; 22. *Instructio pro chirurgis cameralibus. (Dienstes Ins tion fur k. Cameral und Werksârtze,* scriere din 1831, manuscris în Fond cit., doc. 1016/1831; comentată de Alexandru Neamţu în *Op. cit.,* p. 123—130; 23. *Raport Administraţia Domeniului Zlatna din 6 mai 1835,* manuscris în Fond. cit., doc. nr. 1 1835; reprodus de Al. Neamţu în *Op. cit.,* p. 132—138, anexa II; 24. *Conscripţie a sufle din Dominiul Topdnfalvii,* scriere din 1835; manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1 reprodusă de Al. Neamţu în *Op. cit.,* p. 119—120; 25. *Topographica situatio totius D nii Superioris Zalathnensis cum locorum et fluviorum denominationibus,* scriere din 1 ananuscriscul în Fond. cit., doc. nr. 1472/1843; menţionată de Al.Neamţu în *Op* p. 118—119; 26. *Raport din 3 octombrie 1837 către ' Administraţia Domeniului Z în care combate practicile medicale nesănătoase,* manuscrisul în Fond. cit., doc. nr. 4 1837 ; reprodus de Al. Neamţu *In Op. cit.,* anexa III, p. 139—143; 27. *Raport din 15 oc brie 1838 către Administraţia Domeniului Zlatna, în probleme de medicină veterinară,* m scrisul în Fond. cit., doc. nr. 4944/1838; reprodus la Alexandru Neahiţu, *Preoc de medicină veterinară în activitatea doctorului Vasile Pop,* la *Loc. cit,* anexa I, p 6 661; 28. *Raport din 11 martie 1833 către Administraţia Domeniului Zlatna, în problem medicină veterinară,* manuscris în Fond, cit , doc. nr. 1500/1839: reprodus de AL Nea 3a *Op. cu.,* anexa II, p. 661-662.

Zlagna, 29 mai [1]837

Domnule /

Bucuros aş primi o scrisoare de la domnia-ta, ca să mă încredinţez cum şi în ce chip ai sosit la Braşov [1], pentru că mişăii acei de cărăuşi mult m-au îngrijat. Spre acest sfîrşit am scris şi la domnul Tipar, dar răspuns încă n-am primit.

Noi sîntem cu toţi sănătoşi şi nici o noătate nu avem.

l' Domnule! De cumva încă nu ai tipărit aceale rezonementuri ale meale pentru ortografia latino-rumânească [2], te rog ca toate acealea

108 ce / am scris pentru lipsa tonului liber ?/, după cum o pronunţă ungurii în cuvîntul *nyers^nyereg şi itstiemi* în *agnello* şi rumânii în *neyl, îty'ere* ş.c. să le laşi cu totul afară, pentru că această *questio* vreau cu alt prilej mai pe larg a o lucra.

Fii sănătos şi, de nu i-ai trimis gazeta *D[omino] Georgio Crainic Regio Spanali Contrarotulario, Offenhânya* [3], trimite-i-o.

Al domniei tale gata spre slugire,

108V *Dr. Papp:/*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dieceseos Fogaraşiensis Diacono D[omi]no Sing[ulariter] colendissimo. *Coronae*

[1] Se pare că Bariţ făcuse o călătorie^ de Paşti, la Zlatna, unde l-a vizitat împreună cu Timotei Cipariu pe doctorul Vasile Pop. Aşa vor proceda şi în anul următor— vezi *George Baril şi-contemporanii săi, IV,* Bucureşti, 1978, p. 113; 116—119, corespondenţa iui Timotei Cipariu cu Bariţ — cînd eruditul profesor blăjean se deda la polemici savante cu autorul *Disertaţiei despre tipografiile româneşti...,* iar Bariţ prefera prietenia frumoasei fiice a gazdei, Luiza. în decembeire 1838, Cipariu îl va întreba îngrijorat pe Barit: „Doar ti-ai adus inima din Zlatna acasă?!" *(Ibid.,* p. 142).

[2] Pasajul trădează o anumită înrîurire a lui Bariţ asupra *Foii de duminecă,* în ciuda părerii că el s-ar fi ţinut departe de redacţia condusă de loan Barac (vezi scris, următoare, n. 1—3). Dar revista braşoveană era cu totul improprie, prin profilul ei, unor probleme actuale cum era. aceea a ortografiei cu litere latine. Evadată complet în exotismul cerut de apetenţa romantică a vremii^ *Foae de duminecă* va publica *un singur articol* legat ele teritoriul românesc, acela despre Cetatea Hun doarei, din decembrie 1837 (vezi scris. III, n.6). „Rezonementurile" lui Vasile P se vor publica aproape un an mai tîrziu, în *Foaie literară,* în trei articole: *Domn redactori* (1, 1838, nr. 18, p. 141—144); *Urmarea disertaţiii din nr. 18despre ortogra* (nr. 20, p. 157—160); *Capăt disertaţiii din nr. 20 despre ortografie* (înv 21, p. 164—16

[3] „Domnului George Crainic, inspector şpanal, Zlatna".

Zlagna, 29 dechem. c.n. [1]8

Mult preţuite domnule / v //

Scrisoarea domniei-tale din 21/9 dec, în numele dumnitale a tipografului Gott, cu toată cinstea o am primit, şi mult m-am bucur de ce lucru frumos şi folositoriu naţiii v-aţi apucat [1]. .Dumnezeu* ca v-au îndemnat spre aceasta, să vă dea şi putere ca sa puteţi ajun acest scop sfînt.

Despre ieşirea dumnealui Orghidan din soţietatea dumnelo voastre, cu atîta mai mult pentru că acest bărbat vrednic avea în mul părţi corespondenţi şi îndemnători, prin carii să lăţea ceale tipărit şi eu nu ştiu, oare dumneavoastră făr-de aceşti feliu de corresponden şi îndemnători, putea-veţi ajunge scopul? [2]

Pentru *Foaia Duminecii* am avut in părţile aceasta 17 prenum ranţi, însă cu cit îndemn şi.prin cîte corespondenţii am trebuit să ad acei bani! Oamenii noştri nu ştiu-ce vrea să zică aceaia: „Pune ban

110 pe poştă " sau aceaia: „Daţi-i la corespondenţii noştri"" / pentru nice, po-şte.nu; să «află în tot locul.,-.,nioe /cine ;sînt coresppndeanţii dun nelor-voastre, nu ştiu. Dumneavoastră trebuiţi să faceţi un chip prenumeraţie în'această treabă, numind 'în. toate 'părţile cine feînt ace "îăeare'M li, se^ dea,banii,- şi făgăduindu-le la aceşti- coîectpin.uîi, exempl slobod pentru osteneala lor, pentru că mai cu folos va fi ,a pearde un şi a câştiga noao, decît înpotrivă.

Aceastea nu le zic pentru mine, pentru că eu bucuros slujesc fără de renumăraţie, ci zic pentru alţii şi folosul obştii şi al dumn lorvoastre.

Mai încolo, trăbuie aduse pricinile mai pe larg: pentru ce gazet nu să iveaşte numaidecît', sau trebuia batăr mie a-m[i] scrie, ca [s pot a le spune, pentru că oamenii să îndoiesc la aceasta, baţăr că gazetă„ bucuros ar prenumăra din părţile aceastea, o mulţime. E despre partea mea, şi acuma voi lua greutatea asupra mea, şi voi trimi vreo cîţiva, cu adresui lor.

110v în cîtu-i despre aceaia ce-mi scrii , ca să vă ajut / cu ceva scrie şi mai vărtos în treaba ortografiii, şi aceasta voi face, îrtsă în toa nu voi urma fraţilor de peste Garpat, pentru că multe scriu fără cuvîn însă eu voi ajuta şi cu alte daturi istoriceşti care să ţin de româ şi care încă nu s-au văzut pînă acuma prin istorii.

Acum alta nu am a-ţi scrie, decît să scrii pe la protopopii cei uni cu :care eşti mai cunoscut, ca să fie şi îndemnători spre acest scop pentru^ că cei neuniţi — care lucru le slujeşte adevărat spr6 ma laudă — sîîit destul îndemnători [4].

Una încă te mai rog: scrie-mi cu poşta viitoare pricinile pentru ce gazeta românească nu să iveaşte minteni în ianuarie?[5]

Fii sănătos!

Al domniei-tale gata spre şerbire,

Dr. Papp.j

[1] „Scrisoarea" din 21/9 decembrie este o tipăritură volantă de două pagini, intitulată *înştiinţare literară,* purtînd semnăturile lui Johann Gott şi George Barit. Prospectul anunţă apropiata încetare a *Foii duminecii* si înlocuirea ei cu *Foaia literară,* de la 1 ianuarie 1838. *înştiinţarea,..* e documentul unui cert început de epocă în literatura română din Transilvania. Nemulţumit de caracterul neutru, general informativ, al *Foii duminecii,* al cărei redactor principal, bătrînul loan Barac se crampona de ideea cu care pornise la drum în 2 ianuarie 1837: aceea de a publica lucruri „în limba cea românească tălmăcite", Bariţ convinge „sotietetul" negustoresc din Braşov, încă pe la mijlocul anului, de necesitatea reformării gazetei. în cumpăna hotărîrn lui Bariţ a apăsat greu călătoria din 1836 în Ţara Românească, unde are revelaţia unităţii spirituale a românilor (vezi Vasile Netea, *Timotei Cipariu* şi *George Bariţiu, călători prin Ţara Românească în 1836,* în *Studii,* XI, 1958, nr 1 p. 117-132; George Em. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariţ,* in *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* VI, 1963, p. 123—147) care — după cum se exprimă într-o scrisoare către Ion Heliade Rădulescu din septembrie 1837 - „este mai scumpă decît toată averea Soţietăţii de India". Barit doreşte o revistă *scrisă în limba română,* care, în plus, să împărtăşească cititorilor ei „sporiul ce îl fac romanii în cele două provincii vecine [Ţara Românească şi Moldova - n.ns.]". Vezi şi Iosif Pervain, *Studii de literatură română,* Cluj, 1971, p. 273—289; *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 103—104.

[2] Vasile Pop se orientează după faptul că Rudolf Orghidan, care avusese într-adevăr, un rol important în editarea *Foii duminecii,* nu figurează între semnatarii *înştiinţam...* din 9/2.1 decembrie 1837. într-adevăr, din motive pe care încă nu le cunoaştem în mod suficient, Bariţ renunţă la sprijinul material al lui Rudolf Orghidan, întovorăşindu-se numai cu editorul Johann Gott. înlăturarea lui Barac se înţelegea de la sine, căci — spunea Bariţ încă în septembrie — revista „luîndu-se dm mîmile bătrînului Barac, va lua alt ton, altă formă, altă limbă".

[3] Cităm din *înştiinţare...:* „Mai întîi, adecă de la a. 1838, ian. 1 *[Foaia literară* va apărea] de sine, iar paste puţin după aceasta se va împreuna cu gazeta politică românească, care, pentru nişte stări împrejur opăcitoare, îndată la începutul anului nu va putea ieşi". Epistolarul lui Bariţ consemnează şi alte nenumărate stări de emoţie în legătură cu apariţia unei foi *politice* româneşti în Transilvania, cazul cel mai elocvent fiind al lui Timotei Cipariu *(George Barit si contemporanii săi,* IV, p. 105). Primul număr al *Gazetei de Transilvania* va ieşi lâ 12 martie 1838.

[4] Vasile Pop avea în preajmă exemplul protopopului' neunit Iosif Ighian din Zlatna, unul dintre marii sprijinitori ai culturii româneşti în general şi ai foilor lui Barit în special. Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, Bucureşti, 1976, scrisorile* lui Grigore Mihali către Bariţ; infra, scrisorile următoare ale lui Pop.

[5] Vezi nota 3.

III

Zlagna, 6* ian. [1]838

Domnule !

Cinstit răspunsul domniii-tale cu bucurie l-am primit, şi nu pot destul a-ţi mulţămi pentru desluşirea înpedecării gazetei noastre. însă daeă pricina înpedecării numai aceaia e, despre care-mi scrii, aşa am nădeajde că cît mai curînd vom căpăta gazeta dorită, care o mulţime de prenumeranţio aşteaptă, şi fără care nu mylţi prenumeranţi vom avea *K* Ba, ce-i mai mult, mi frică ca şi pe cei care-i av^m să nu-i perdem.

De unde, poţi vedea, multe silinţe trebuie să puneţi, ca cît mai curind să daţi gata gazeta politicească la lumină.

în cîtu-i pentru d. Orghidan, să nu socoteşti că, doar, dumnealui nu au dat la colectori şi corespondenţi nici o rămuneraţie. Dumnealui, în această treabă, au fost încă doară prea generos, care lucru de la
112 dumneavoastră nimenea nu poate pofti, / pentru că dumnealui la cartea *1001 nopţi*[2] au plătit la colectori 15%, şi la *Foaia Duminecii* încă şi mai mult,' adecă 20%, un lucru care numai un naţionalist aşa putearnic[3] au putut să facă. Nici'eu nu pentru aceaia v-am scris ea să faceţi ceva remuneraţie la colectori, ca cînd d. Orghidan nu ar fi făcut, ci numai spre folosul dumnealorvoastră, pentru că eu cunosc greutăţile ce să inpotrivesc, şi firea oamenilor noştri, la cari totdeauna le trebuie un bun dătoriu.' Despre care lucru însuşi te vei încredinţa cu vremea!

Aici alăturaţi îţi mai trimit numele la 6 prenumăranţi, însă care încă n-au dat bani, însă am nădeajde că-i vor da. Care, numai pentru aceaia vă sciriu, ca de vă voi trimite apeşti bani mai:tîrziu, să nu luaţi în nume de rău. Pentru cei mai de nainte trimişi, sînt bani la mine şi
112* poci să vi-i /trimit oricînd, batar că bucuros i-aş trimite .toţi odată, cu atîta mai mult, cu cît mai aştept vreo cîţiva prenumăranţi. Am nădeajde că cînd va veni gazeta politicească, pană la 40 prenumăranţi vom putea căpăta numai din aceşti munţi. Poate d. vicariu Şuluţu încă-ţi va trimite vreo cîţiva prenumăranţi din părţile sale..

Numele prenumăranţilor care acuma vi-i trimit sînt aceastea: 1° Ioannes Todor; *2*[do] Petrus Aranyosi; *3*[tio] Petrus Joanetye; 4to Nicolaus Korkes (aceşti patru au adresele acolo); *b*[to] Domino Angelo Bâlya, Topanfalva; *6*[to] An den Herrn Sabbas Remetei, Schmelzmeister zu Zalathna[4].

în adresele ceale vechi sînt neşte greşeli gramaticeşti care trebuie îndreptate, precum la Mathias Scheuder, nu *Cesse;* emendă: *Caessae;* laJosephus Râtzovits, Diurniste, emendă *Diurnistae; la* mine: *Popp*
113 emendă. *Papp ;j Mihali* emendă *Mihâly*[5].

Cît puteţi, te rog fă-ne cunoscuţi cu literatura Ţării Rumâneşti şi a Moldovei. Dar cînd voi avea ceva a trimite pentru *Foia literală,* putea-voi trimite pe Paşti? Eu am multe şi — precum eu judec — vreadnice de a vedea lumina.

Te rog, domnule, cît poţi scrie curat româneşte, mai ales în traducţii nu te lega tare de stilul strein, ca să nu să nască în limba noastră latinismi, ungurismi sau germanismi, şi deosebit în numele ţărilor, dregătoriilor, cinstilor, precum au făcut auctorul *Descrierii Hiinidoarei,* care numele *Tempel Herren* l-au prefăcut: *domni bisericeşti*?. Acesta au fost un cin de cavaleri, *Ordo Equestris*[7], şi mie mi să vede a fi fost *Ordo teutoniorum sive S. Mariae in Hierosolem*[8], aşadară cavaleri S[fintei] Mărie in Ierusalem. însă să am iertăciune!

Fii sănătos!

Al domniii-tale umilit şerb,

113* *Dr. Papp.j*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioceseos Fogarasiensis Diacono, et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori. D[omi]no singu[lariter] colendo. Coronae[9]

[1] Vezi scris, anterioară, n. 3.
[2] O traducere a lui loan Barac, celebră în epocă: *O mie şi una de nopţi. Istorii arabiceşti sau Halima, intîiaş dată tradusă din nemţeşte,* tipărită la Braşov, în 8 volume, între 1Ş36—1840, cu cheltuiala lui Rudolf Orghidan, admirator şi sprijinitor al lui Barac. Vezi şi G h e o r g h e B o g d a n-D u i c ă, *loan Barac,* Bucureşti, 1933, p. 66—72, unde anii apariţiei sînt indicaţi greşit: 1835—1838 (!!).
[3] Rudolf Orghidan era, într-adevăr, printre cei mai bogaţi negustori *naţionalişti,* adică iubitori de cultură naţională, din Braşov.
[4] „Domnului Sabaţiu Remetei, maistru turnător, în Zlatna".
[5] Vasile Popp ortografiază ungureşte numele abonaţilor români din Apuseni, pentru a uşura munca oficiului poştal, ai cărui funcţionari erau maghiari şi operau cu liste unde — după o modă a vremii dealtfel combătută de români! —numele acestora figurau cu ortografie maghiară. * , ,
[6], Este vorba de articolul *Cetăţuia de la Yaida-Huniad sau Hunidoara* — al cărui autor se pare că este însuşi Bariţ — din *Foae de duminecă spre r avar sar ea cei deobşte folositoare cunoştinţe,* I, 1837, nr. 25 din 18 decembrie, p. 193—197/Vorbind despre începuturile cetăţii de la Hunedoara, autorul crede că „domnii cei bisericeşti acolo trebuie că ş-au avut stăpînirile".
,,[7] „Ordin de cavaleri", ..•
[8] „Ordinul Teutonilor sau al Sfintei Măria în Ierusalim".
[9] „întru acest chip reverendului domn George Bariţ, al Venerabilei Dieceze a Făgăraşului diacon şi în şcoala comercială a romăhiler braşoveni profesor. Domnului singur binevoitor. în Braşov". Vasile Pop este singurul dintre corespondenţii lui Bariţ care, în adresarea către, acesta, uzează de calitatea de preot — nehirotonitî — a redactorului braşovean, numindu-1 constant *diacon* (vezi şi scrisorile următoare).

IV

Zlagna, 24 ian. **[1]838**

Domnule redactor !

Numerul *Foaei literale,* cel dintîi[1], l-am primit şi mult m-am bucurat văzind într-însa atîtea epistolii, scrise şi filosoficeaşte şi cu un stil aşa rătund şi frumos. Iar deosăbit m-au bucurat aceale ce ai scris pentru, *Traduceri* din limbi streine în limba noastră[2].

De vei fi aşa norocos ca să scrii ceva pentru damele române, şi de vei scrie cu litere latineşti — pentru că aşa e pofta lor — te rog să nu scrii după ortografia răposatului Maior, pentru că în această ortografie (batăr că eu cinstesc şi cenuşa acestui bărbat) nu e nici o filosofie, şi are atîtea greutăţi, care nici cel mai statornic nu poate ca să le îiiyingă, şi iaste silit de multe ori cele mai frumoase idei şi cuvinte a le încungiura, neputînd să le zugrăvească cu această ortografie după
114 cum i-ar spune sufletul. De nu mă crezi, / fă probă însuţi şi te vei învinge despre acest adevăr. Mie cu mult mai bine-m[i] place ortografia răposatului părintelui Clain şi a lui Şincai, batăr că şi aceastea nu-s deajuns, da totuşi nu aşa extraorbitante. Limba noastră, batăr că e fia limbii latineşti, totuşi în tonuri e cu mult mai bogată decît maica ei. Romanii nu au avut y [ge], >**k** [j], **m** [ce], u, [ţ], nice *k [ă], 4 [î], -k [ea], care le avem noi şi care cu litere latineşti, oricum le vom putea exprin aşa ca să nu-şi peardă dulceaţa lor, şi fără a schimonosi limba. Ins despre aceasta, de altă dată mai pe larg.

Acum numai te rog păşeaşte, precum ai început, cu bărbăţi şi să fii încredinţat că limba noastră în scurtă vreame va ajunge' cultura sa, la acea culme la care nici că am gîndit, nici că am nădăjdu vreodată.

De slavismi să-ţi fie frică, însă şi în acest lucru cu oareşcare cumpă
114* ca nu, lăpădînd cuvintele / ceale cunoscute, şi vîrînd alte noao şi nepr cepute, să întuneci limba, şi să strîmtoreşti ideile[3]. Orice limbă pentr aceaia ni-o au dat natura, ca prin ea să împărtăşim cu alţii ceale simţim. Dar, dacă nu ne vor înţelegea, cum vom împărtăşi'? în toa trăbuie să ţinem un drum de mijloc. *Sed pauca prudenţi*[4].

Iată, îţi mai trimit patru prenumăranţi:

1° Niculai Moldovan; acesta are adresui acolo. *Bucureşti;*

2 "^Spectabili Domino Ioanni K. B[...][5] de Szkore R. Montiu Magistri. Abrudbânyae[6];

3° Spectabili Domino Joanni Sterka Schulutz R. Spanali Co trarotulario. Abrudbânya[7];

4° Admodum Reverendo Domino Petro Pipoş Archidiacono Parocho G.R.N.U. Hondolensi. Zalathnae[8].

Al domnie[i] tale umilit şerb.

Dr. Pap

N.B. Lui d. Alexandru Ţura să-i trimiţi ungureşti.
115 Vertatur. /

5° încă unul: Spectabili Domino Alexandro Gzura Juniori, Notar Pogacsi [sic; recte: Podsâgi] Abrudbânyae. Ungaricae[9].

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Diacon V. Dioeceseos Fogarasiensis et in Schola Commerciali Valachoru Coronensim Professori. D[omi]no singfulariter] colendo. *Coronae*

[1] Primul număr al *Foii literale* a ieşit la 1 ianuarie 1838.
[2] Articolul cu caracter programatic al lui George Bariţ, din primul număr noii reviste: *Traducere* (I, 1838, nr. 1, p. 4—7). Reţinem declaraţia lui Barit în materie de traducere din literaturile străine, redacţia va lua ca îndreptar reguli stabilite de Societatea literară din Bucureşti.
[3] Această opinie plină de mult bun simţ în privinţa ortografiei românes cu litere latine, sesizabilă şi în articolul său dedicat acestei dispute, tot în 18 (vezi scris. I, n. 2).
[4] „Dar pentru cel prudent [sînt de ajuns] puţine".
[5] Manuscrisul rupt. Nu se poate reconstitui.
[6] „Spectabilului domn loan G. B [...] de Scorei, regesc magistru monta La Abrud".
[7] „Spectabilului domn loan Sterca Şuluţ, regesc inspector şpanal. La Abrud
[8] „Intru acest chip reverendului domn Petru Pipoş, arhidiacon si *pero* greco-neunit al Hondolului. La Zlatna".
[9] „Spectabilului domn Alexandru Ţura Junior, norat al Poşagăi. La x\bru pe cele ungureşti".

y

Zlagna, 1[o] februar [1]838

Domnule !

, ; Iată,-ţi mai trimit un prenumărant, şi poate că acesta va fi cel mai de pre urmă pe această jumătate de an: Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora V[ice]archidiacono et Parocho G.R.n.U Topanfalvensi. Per Zalathnam — Topanfalvae ungureşti.

Nu ştiu bine, pe poşta trecută fostu-ţ-am fost W i s sau ba pentru, protopopul Toma Marţian din Dej, sau ba? De cumva nu ţ-am scris, trimite şi acestuia *Foaia* domnie[i]-tale, supt adresui: Admodum Reverendo Domino Thomae Marcian, Archidiacono et Parocho G.R.U. Desoknensi, Per Dees—Desakna; *germanicae* [2].

In citu-i pentru Ţura Alexandru, numai atîta ştiu, că de doa[ă] ori au / trimis bani aicea. Aşa am socotit că sînt doi: tatăl şi fiiul; pentru aceaia unuia să i să scrie *Alexandro Juniori.*

Articolul domnitale despre cultivare [3] să ştii că mult me-au plăcut. Păşeaşte precum ai început! Astfeliu dş oameni groşi la peale, astfeliu de ţăsală le trebue. Ai vorbit şi ai scris tocma după'inima mea»

La adresui Petrus Pipoş să adaugi: per Zalathnam—Hondol.

La adresele celora care sînt de la Topanfalva şa adaoge asijderea: per Zalathnam—Topanfalvae.

Iartă-mă, domnule că, fiind foarte tare cuprins, nice a scrie nu pot precum s-ar cuveni.

Fii sănătos!

Al d[om]niii tale umilit şerb,

116* *Dr. Papp.)*

P.S. Inştiinţeâză-mă cîţi prenumăranţi aveţi:

I Cîţi din Ţara Românească?
II •„- „ Moldavia?
III „ ••„ Bucovina?
IV „ „ Transilvania?
V „ „ Bănat şi Ungaria?
A Cîţi sînt mireani?
B Cîţi preoţi ?
a) Cîţi din preoţi uniţi?
b) Cîţi neuniţi ?

pentru că aş vrea a afla în care parte a românilor, şi în care clasă de
117 oameni să află mai mare aplecare spre literatură şi cultură[4]./

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diaconoet in Schola Commerciali Valachorfum] coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] *colmâo. Coronae*

[1] „întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora. vicearhidiacon şi paroh greco-neunit al Cimpcmilor. Prin Zlatna-Cîmperii".

[2] „întru acest chip reverendului domn Toma Marcian, arhidiacon şi paroh greco-catolic al Ocnei Dejului. Prin Dej — Ocna Dej. Pe cele nemţeşti".

[3] "Articolul lui Bariţ: *Cultură.-(Luminare),* din *Fp.aia literară,* I, 1838, nr. p. 19—23; nr. 4, p. 25—27. Un crez în acelaşi timp luminist şi raţionalist, des rosturile culturii: aceasta este singurul fundament temeinic al vieţii on^eneştt, imp cînd desăvîrşirea sufletească.

[4] Acest chestionar al lui Vasile Pop, atît de timpuriu, este o extraordina surpriză culturală. El vădeşte intenţia unei analize cantitative şi în acelaşi ti sociologice a răspîndirii *Foii literare,* ca modalitate suprema de a urmări efe ei cultural. Intenţia atît de avansată a cărturarului din Zlatna o va realiza abia zilele noastre reputatul istoric literar George Em. Mârica, în studiul *Contrib la problema abonaţilor periodicelor româneşti pînă la primul război mondial,* în lumul *Studii de istoria*şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XIX- 1,* Cluj-Napoca, 1977, p. 11—111. Conform acestei analize, în anul 1838 Bariţ a — pentru *Foaie literară, Gazeta de Tj^ansilvania* şi *Foaie pentru minte, inimă literatură* împreună — 100 de abonaţi pe semestrul I şi 389 pe semestrul II. Excel tele tabele ale lui George Em. Marica dau — pentru întregul an 1838 — următo răspuns peste veac la chestionarul lui Vasile Pop: I — 55; II = 80; III = IV =114; V - 94.

VI

Zlagna, 6[a] fev. c.n. [1]

Domnule !

La mult preţuita domnitale, acuma nu pot şi nice că vrea[u] răspund, nădăjduind că voi avea norocire, in persoană, mai multe mai pe larg a împărtăşi [1]. Numai atîta-ţi scriu ca să fii statornic în luc ce ai primit peste domnia-ta, şi despre ajutoriul meu, cîtu-mi va prin putinţă, să fii încredinţat.

Părintele paroh al Ponorelului, Petruţa [2], au prefăcut o cărtici de pe ungurie, supt titula *Ghenoveva,* romanţă din vieţile sfinţilor a sean!, pre cîtu-mi ieste cunoscut, care carte ar vrea să o dea în tipar Aşa, m-au rugat ca să întreb la Braşov oar[e] nu ar vrea tipograful să' o tipărească, cu cheltuiala sa ? Te rog, domnule, ispiteaşte în trea
118 asta şi mă înştiinţază, ca să poci odihni pre autorul / cărţii. Eu i- zis ca să trimită m[anu]scrisul prin d. protopop Man, la Braşov, ca vază şi tipograful, ca să-şi poată face socoteala[3]. Trimite-Lva [s ba, vreamea va alege.

Iată, îţi mai trimit vreo cîţiva prenumeranţi:

1° Admodum Reverendo Domino Joanni Bogdan Parocho G.R.n. Madensi, Per Zalathnam—Hondol[5];

2[do] Adm[odum] Rfeverendo] Petro Râtz Paroch[o] G.R.n.U. Ne jâsfalvensi[6] [sic; recte: Nyavalyâsfalva]. Per Zalathriam—Hond

3[tio] Spectabili Domino Josepho Bîsztrai Processus Superio Zalathnensis V[ice]judicii Nobilium. Per Zalathnam—Topanfalv

4*° Ad[modum] Reverendo Dom[ino] Ephremo Petrutza Paro G.R.U. Ponorelensi, Per Zalathfnam]—Topanfalvae [8];

b[o] Admfodum] R[everendo] Dfomino] Joanni Christ.otsân Coo ratori G.R.U. Bisztrensi. Per Zalathnam—Topanfalvae [9];

6[o] Spectabili Domino Georgio Balya Pagi Biştrza jurato Nota Per Zalathnam—Topanfalvae [10].

La toţi aceştia, pană la/venirea slobozeniii de la Curte, să le trimiţi în loc de nemţeşti, ceale ungureşti. Iar din prenumăranţii cei mai denainte trimişi, să roagă Petrus Aranyoşi şi Petrus Jonete[11] (nu Ienache, pe cum stă în titula cea tipărită, care trebuie îndreptată!) ea şi lor să le trimiţi ungureşti.

De va fi venirea domniii tale la Zlagna pe la Blaj, să aduci şi pe domnu Tipar[12].

Fii sănătos!

Al domnitale umilit şerb,

Dr. Papp./

[Adresa]: Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* Venerabilis Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no singu[lariter] colendissimo. Coronae

[1] Vezi scris. I, n.1. O lună mai tîrziu, în 23 martie, Barit si Cipariu se vor pregăti să-1 viziteze de Paşti, la Zlatna, pe Vasile Pop (vezi *George 'Baritsi contemporanii săi,* IV, p. 116-119), călătorie pe care o vor face împreună.

[2] Este vorba de luptătorul de la 1848, prieten al lui Avram Iancu, preotul *hfrem Petruţia,* 1799-1875, despre care vezi Nicolae Comşa, *Dascălii Blajului,* în *Anuarul Liceului de băieţi român unit „Sf. Vasile cel Mare",* Blaj, pe anul şcolar 1939/40, p. 59; *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 326.

[3] In stadiul actual al cercetărilor, nu se ştie dacă a apărut sau nu traducerea *Genovevei,* făcută de Efrem Petruţia. Se pare că nu s-a mai tipărit

[4] Omis de Vasile Pop.

[5] „întru acest chip reverendului domn loan Bogdan, paroh greco-neunit al Madei. Prin Zlatna - Hondol".

[6] „întru acest chip reverendului domn Petru Rat, paroh greco-neunit al Nevoeşului. Prin Zlatna — Hondol". Prin aceşti doi abonaţi din urmă, Vasile Pop îşi extinde aria de recrutare a abonaţilor şi în Comitatul'Hunedoarei.

[7] „Spectabilului domn Iosif Bistrai, vicejude nobiliar al Cercului Zlatna de Sus. Prin Zlatna — Cimpeni."

[8] „întru acest chip reverendului domn Efrem Petruta, paroh greco-catolic al Ponorelului. Prin Zlatna — Cîmpeni".

[9] „întru acest chip reverendului domn loan Cristocean, cooperator greco-catolic al Bistrei. Prin Zlatna - Cimpeni. Cel în cauză era fostul profesor de la Blaj, *loan Cristocean,* 1810-1844, originar din Comitatul Solnoc-Dăbîca. Studiase la Cluj şi Blaj, unde rămîne profesor de matematică între 1833—1836. în 1836 e numit cooperator sau capelan la Bistra, unde ajunge apoi paroh al marii localităţi moţeşti. Vezi despre el Nicolae Comşa, *Op. cit.,* p. 70.

[10] „Spectabilului domn George Balea, norat jurat al satului Bistra. Prin Zlatna — Cîmpeni*".

[11] Petru Ioanette, fruntaş român din Munţii Apuseni, despre care vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 110.

[12] Aşa s-a jntîmplat.

VII

Zlagna, 17 mart. cn^1^SS[1]

Domiiule redactor!

Multe nu pot să-ţi scriu, ci numai atîta că răspunsul domniii tale pentru primirea banilor l-am primit, şi mă bucur văzînd sporiul ce faceţi în literatura noastră. Una te rog: ca să siliţi spre cîştigarea slobozeniii a tipări gazete politiceşti[2], că într-alt chip mi frică că vom pearde mulţi prenumăranţi, cînd, dinpotrivă, am putea încă atîţa a cîştiga, cîţi avem.

Mai încolo, am a te ruga (însă aceasta numai ca un sfat) ca oricine ce-ţi va trimite în treaba literaturii sau ortografiii, fie bun sau rău, placă-ţi sau ba, reflexii să nu faci, ca nu — prin aceasta — să să
120 sfiască a-şi trimite părerile sale. Sau, de / faci, fă-le fără de punerea numelui. însă eu aş pofti ca nicicum să nu faci. Fii acum camdeodată colector, şi cînd vei avea mai multe păreri, poţi să-ţi dai pănearea. însă şi atuncea supt tăcearea numelui. Scoposul meu iaste ca să nu să sfiiască nimenea a-ţi trimite părearea sa[3].

Sîrbimea, ca naţie, nu trăbuie să o atingi. Aceasta nici noao nu ne place, cînd ne ocăreaşte cineva naţia. Batăr de am avea şi noi hărnicia sîrbilor! Aşa, nice împotriva alfabetului ţirilicesc, ca alfabet, pentru că încă ne e mult de lipsă, ci numai în cît sînt ceva de îndreptat în el, să zici părearea domnitale.

în scurtă vreame îţi trimit părearea mea despre ortografia latino-
120v rumânească[4], şi mult m-aş bucura cînd cineva din / patronii ortografiii latino-româneşti ar face ceva reflexii[5], însă nu domnia ta, nu pentru că doară nu te-aştinea vreadnic de a teînpotrivi, ci din alt scopos.

Domnului Mihali[6] nu i-au trimis numărul al 6[lea] din *Foae.* Vedeţi de i-o trimiteţi. La paroh[ul] loan Popovici în Zlagna, în loc de nemţeşti, trimite gazete ungureşti. Cît puteţi, ţineţi un rînd acurat!

Scrisoarea lui Negruţi cătră Eliad[7] mult me-au plăcut, batăr de nu şi sînt în toate cu el întru o păreare.

Nu uita, te rog încă o dată, pentru gazeta politicească!

Fii sănătos!

Iară eu sînt şi rămîi al domniii-tale tot acela care am început a fi, prea plecat,

121 *Dr. Papp.j*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gkorgio Baritz* Vener. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Scholae Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] în original, anul este scris greşit: 1837.

[2] Peste cîteva zile, în 24 martie stil nou — 12 martie stil vechi! — va ieşi de sub tipar si primul număr al *Gazetei de Transilvania* (vezi şi scris. II, n. 3).

[3] Sfatul lui Vasile Pop e întemeiat: Bariţ a uzat intens de năravul comentării, în subsolul paginilor, a materialelor care-1 interesau mai mult. Pentru istoricul foilor sale, aceste adnotări sînt un adevărat, barometru al interesului redactorului faţă de articolele publicate.

[4] Vezi scris. I, n.2. Se pare că Bariţ i-a înapoiat lui Vasile Pop articolul „despre ortografia latino-românească" trimis de aceasta încă în 1837 (scris. I), spre a-l reface. Va apare în numerele 18, 20—21 ale *Foii literare* (scris. I, n. 2).

[5] „Reflexiile" nu vor întîrzia, dar vor constitui o surpriză neplăcută pentru Pop. *In"Foaie pentru minte...* (I, 1838, nr. 2, p. 12-16; nr. 3, p. 20-23; m\ 4, p. 27—31), Timotei Cipariu însuşi publică nişte *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op].* Cipariu — paradoxal! — cere conaţionalilor săi să nu se pripească cu înnoirile în materie de limbă şi ortografie, căci alfabetul chirilic se mai poate păstra multă

vreme. Pe Vasile Pop H>dispun observațiile lui Cipariu, cu toate că *dorea*'să i se facă asemenea observații. Vezi scrisorile următoare.

[6] Grigore Mihal], despre care vezi capitolul aparte |n *George. Barit U bontemranii săi,* III, p. 58—;M°- - '

7 Un moment din remarcabila *Corespondență între doi români, unul din Tara Edmânească si altul din Moldova* ^ teme de limbă și ortografie, reprodusă de Barit după *Muzeul național,* m *foaie literară,* I, 1838, nr. 9, p. 69-72; nr. 10 d 78-80- nr. 11, p. 86-88; nr. 12, p. 92-96; nr. 19, p. 152. '' '

vin

Zlagna, 21 mart. c.n. [1]838

Domnule redactor!

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, supt adresa: Admodum Reverendo Domino AngeloCoste Parocho G,R.n.U. Nagyalmâsiensi, Zalathnae *. Dacă poți, trimite-i toate numerile, de la *î*[a] ianuarie, batăr cele rumânești, și lingă aceastea cele unguréști. Insă care dacă nu le ai pot să și lipsească, numai cealea rumânești să fie. '

' Pastile să apropie. Voi vedea cum veți ținea făgăduința.

Fii sănătoşi

Al domnii tale *idem qui pridem* [2],

Dr. Papp./

* „întru acest ch)P reverendului domn Angliei Coste, paroh greco-neunit al Almasului Mare. Prin Zlatna .

[2] „Acelaşi ea întotdeauna .

IX

Zlagna, 30 marții [1]838

Domnule/

Nu pot să-ți scriu bucuria care mi-au făcut posta de pe urmă văzînd gazeta politicească. Aceasta e o epohă pentru nația noastră fără a se putea prețui, și pentru domnia ta un cîmp în care poti să-ti'areti toate puterile, spre fericirea națm și in specie și însuși a domniii tale [1] '

Eu aş pofti, când ț-ai jertfi viața numai spre'literatura noastră și din această pricină, sa nu-ți iai jugul cel preoțesc, fie batăr cît de sfînt, asupră-ți [2].

Iată, -ți trimit și gîndurile și ideile ce am eu asupra ortografiii latino-rumânești, care te poftesc să [le] primești în *Foaia* domnitale[3], batăr de n-ar'fi și tocmai potrivite cu ideile tuturor, ba poate nici cu ale / domniii tale. Și fiindcă acum fearbe tocmai oala filologhiii, te rog ca cît mai cu grabă să le pui și aceasta pe masa filologilor.

Poate fi, domnule, că eu mai mul[t] te îngreunăz cu lucrurile meale, decît te uşurez. Insa nu lua în nume de rău, pentru că acuma si la mine, ca și la alții mulți, sînt o mie de idei încrucișate, care în veaci nu ar fi văzut lumina, de nu s-ar fi nămit foaia domniii tale. Aceasta una easte care va cuprinde în sine toată lumea ideilor qare se află la literații rumânilor.

Fii sănătos!

Iară eu rămîi al domniii-tale ca un frate,

124v *dr. Papp./*

[1] Vezi si scris. II, inel. n. 3.

[2] Barit era absolvent al Seminarului teologic din Blaj, seria 1835. N-a apucat să se hirotonească - era vizat pentru celibat! — căci părăseşte Blajul în 1836, după ce fusese un an profesor de fizică. Episcopul Lemeni s-a codit un an întreg pînă să-i aprobe stabilirea la Braşov. La 12 aprilie 1837, întîlnindu-se la Sibiu, Lemeni îl face, ca soluție de compromis, subdiacon și ii acordă *ordines minores,* care nu interzice căsătoria. Cu aceasta, fostul student eminentisim al seminarului scapă de orice îndatorire și față de Blaj, și față de cinul preoțesc. Vezi Iosif Pervaîn, *Gheorghe Barit,* în *Studii de literatură română,* p. 365-416.

[3] Vezi scris. I, n. 2.

Zlagna, 3[a] apr. c.n. [1]838

Domnule !

Batăr cît de tîrziu, totuşi încep oamenii noștri ase depșta [recte: deştepta — n.ns.] și a vedea că și noi săntem în stare^a face ceva.

Preste vreo cîteva zile vei căpăta prin dumnealui Dimitrie Zarafiul \ părerile meale asupra ortografiii latino-rumâneşti. Numai te rog să o primești așa precum iaste scrisă, și să nu socotești că, doar, că prin aceste am Vrut să-ți micșorez planul care-1 ai, a da la lumină, cu litere latinești, o lectură pentru dame [2]. Nu, tocma nu, ci numai ca sa cugetăm

125 despre o ortografie mai firească și / mai după rezon făcută. •••

Mai mult despre nimica nu voi însămna, pă[nă] nu voi vedea aceaste doao articole ce ț-am trimis, tipărite.

Iată, -ți mai trimit un prenumărant, pe care nu gîndeam călesne-1 voi putea câștiga, pentru multa depărtare: Domino Georgio Crainic R. Spanatus Offenbânyensis contrarotulario. Per Zalathnam—Gffenbânya[3]. Dacă poți, trimite-i-le toate, batăr ceale rumânești, de la *l*[e] ianfuarie]. Eu am nădeajde pe jumătate anului viitoare și mai mulți prenumăranți să-ți căştig.

Fii sănătos!

Al domnii tale ca un frate,

125v *Dr. Papp.j*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz Venerabilis* Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola Commerciali Valachorum coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Negustor din Braşov.

[2] „Planul" lui Bariț de a da un foileton al *Foii pentru minte...,* scris cu ortografie latină, pe seama femeilor, se reduce la promisiunea indirectă din *Scrisoarea unei dooimne boerese (Foaie literară,* I, 1838, nr. 1, p. 2). Şirul scrisorilor fictive

(vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 108) este, de fapt, an *program* al revistei, imaginat în această formă plăcută, a epistolelor din partea diferitelor categorii de cititori posibili. Iată ce doreşte „doamna boerească": „Ce hotărăşti de lectură pintru dame, să dai într-o foae deosebită, deşi mai rar şi puţin, dar. *cu litere latineşti* [s.ns.]. Numai să nu împestriţaţi limba lătinindu-o'fără treabă" Atunci cînd îşi va redacta „disertaţia" sa despre ortografia latino-românească (vezi scris, I, n. 2), Vasile Pop va porni tocmai de la acest pretext al lecturilor pentru dame, j,care te roagă ca acea lectură să o tipăreşti cu litere latineşti".

[3] „Domnului George Crainic, regesc inspector al Şpanatului Băii de Aries. Prin Zlatna — Baia de Arieş".

XI

Zalath[na], 12 mai [1]838

Domnule redactor !

Cinstită scrisoarea domniii-tale, cea mai de pe urmă, o am primit cu deosăbită bucurie, văzînd din aceaie şi cetind atîtea veşti bune ce ai primit pentru *Gazeta* dumitale.

Dar cu atîta mai mult m-au întristat gazeta supt N. 17, în care văzui nişte lucruri şiîndrăzniri,care lesne pot să facă neplăceri şi gazetii dumitale, şi însuşi personii domniii-tale \ La aceaie versureale, sau
127 mai bine să zic o jucăreae a minţii pentru scurtarea / vremii, le-ai dat o titulă aşa neplăcută şi vătămătoare şi ai compromis şi pe autorul. Eu am fost luat îndrăzneală, încă mai nainte, a-ţi scrie şi a te sfătui, ca pe nime să nu superi sau să scrii asupră-i. Insă să veade că acest sfat al mieu nu au avut loc. Mie-mi pare, de aceasta, foarte rău.

In scrisoarea trecută te-am rugat ca, din acel rezonement ce am scris pentru ortografia latino-românească, să laşi afară toate acealea ce am scris de tonul nostru *riy,* precum *nyere, nyel* ş.c. Acum iarăşi
127* te rog ca să le laşi afară [2]./

Acel articul despre Ţa[ra] Românească, care s-a ivit în gazeta nemţească din Braşov, bine ar fi să-1 pui şi în gazeta dumitale [3]. Fie batăr pre jumătate drept, totuşi şi aşa ne va face bucurie şi îndemnare şi noao.

Dumnealui chir Gheorghie Nica[4] spune-i ca să mai scrie ce să fac cu cartea comerţială[5], că aicea nu să treace ? 5 exeamplare s-au vîndut, per 36 cr. m.c, pe cum me-au fost scris întîiu, şi precum eu am fost publicatu-o.

Iară eu, cu toată cinstea, rămîi al domniii-tale gata spre slujire,

128 *Doct. PappJ*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz,* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no singfulariter] colendo. Coronae

[1] Acele „lucruri şi îndrăzniri" sînt opera lui Vasile Pop însuşi. Poezia sa *Celibatul (Necăsătoriţii)* din *Foaie literară,* I, 1838, nr. 17, p. 129 — 130 astîrnitun mare scandal în rîndul preoţilor celibi greco-catolici (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 126). Din această scrisoare şi din cele următoare deducem *frica* ce 1-a cuprins pe poetul ad-hoc, după tipărirea *Celibatului.* Poezia a fost scrisă, desigur, din convingerea de medic şi luminist a autorului, dar nu în ultimul rînd din resentime tele unui bătrîn împovărat cu trei fete şi un copil mic, împotriva îmbuibaţilor *coeli* care, pe deasupra, ajungeau şi la cele mai înalte poziţii şi salarii, în ambianţa epo Erau, de pildă, puternicii Blajului, în funte cu episcopul Lemeni, iar aceştia nu întîr să reacţioneze violent. însuşi Timotei Cipariu, lăsînd la o parte orice considere (Culturale sau de amiciţie, e încrîncenat împotriva imprudentului autor *(Ibid.,* p. 12 Dîndu-şi seama că a lezat o *puternică organizaţie ocultă,* o instituţie care-1 putea zdro Yasile Pop intră în panică, pînă la a nega sensul poeziei sale. Scrisorile lui către Ba legate de scandalul *Celibatului,* pot da impresia că nu Pop este autorul care sem deosebit de sugestiv, „Dr. P." Dar faptul că, chiar şi în scrisorile către redacto atît de discret de la Braşov, pune autorul *la persoana a treia singular,* ca şi cum «ar fi el, nu face decît să dovedească proporţia panicii ce 1-a cuprins. Că *el* şi nu altcin « autorul poeziei de aşa mare răsunet, o dovedeşte un pasaj din monografia pe c i-o dedică Bariţ în 1868 *(Dr. Vasilie Pop,* în *Transilvania,* I, 1868, nr. 7, p. 129—1 nr. 8, p. 161 — 167): „în nr. 17 [al *Foii literare* — n.ns.] a desplăcut foarte o poesioa la o clasă de oameni care s-a crezut atacată în vocaţiunea sa". Frica lui Vasile F din 1838 o înţelegem mai bine evocînd şi un alt pasaj — din 1868! — al lui Ba Beferindu-se la scrisorile lui Pop despre poezie şi mînia *coelibilor* (cea de faţă prec şi XII—XIII şi XV) acesta scrie: „însă timpul acestora încă nu a venit!" Vezi scrisorile următoare, precum şi notele. Paternitatea lui Vasile Pop o atestă clar scrisoarea lui Cipariu către Bariţ din 26 aprilie/8 mai 1838 (vezi *George Bari contemporanii săi,* IV, p. 121 — 124), unde spune răspicat: „Io, d-lui Pop nu i mulţămi în veci că n-au băgat seama să-şi cruţe batăr prietenii".

[2] Vezi scris. I. Cele referitoare la sunetul *ny* nu vor apărea în dizertaţia Vasile Pop.

[3] Articolul *Walachei,* din *Siebenbiirger Wochenblatt,* 1838, nr. 18, p. 111 — 1 „Se referă la realizările culturale din Ţara Românească, accentuîndu-le pe cele ultimii ani. Sînt amintite publicaţiile: *Curierul românesc, România, Muzeul naţio* şi altele, precum şi lucrările literare ieşite din ambianţa Colegiului „Sfîntul Sav Din motive care nu se pot reconstitui, Bariţ nu reproduce acest interesant şi e gios articol, în vreme ce publică, după surse de mîna a doua, informaţii insignifia din Ţara Românească.

[4] Negustor din Braşov, care era inspector al „Şcoalei comerţiale a cap româneşti din cetatea Braşovului".

[5] *Pravilă comerţială, care cuprinde regulile comerciului, a catastifelor, a p ţelor s.a.,* Braşov, 1837. Autorul ei este Emanoil loan Nichifor (vezi Iosif Perva *Bariţ, profesor la şcoala negustorilor români din Braşov (1836—1845),* în *Studii literatură română,* p. 399—405), dar cheltuielile de imprimare le-a suportat negus rul Gheorghe Nica. Vezi I. C. Panţu, *Cea mai veche şcoală comercială la ro şi cea mai veche carte pentru ştiinţa comercială,* în *Gazeta Transilvaniei,* LXI, 18 nr. 251, 256 si 262; V. Marian, *Pravila comerţială de la 1837,* în *Ţara Bâ* IX, 1937, nr.'2, p. 128-133.

XII

Deva, 2 iun. [18

Domnule !

Aceaie versureale ce au ieşit în *Foaia literală* N. 17 au făcut foa mare înpresie întră preuţii necăsătoriţi şi, ca să-ţi scriu adevărul, s toţi foarte âţîţaţi şi asupra supusului auctor, cît şi asupra domnita despre care-ţi va fi scris şi domnul Tipar

Eu am avut norocire a mă întîlni şi cu domnul episcopul şi a g cu măria-sa despre aceste, şi măria-sa, ca un om înţelept, şi care iubeşte, me-au făgăduit că însu-ţi va scrie şi te va sfătui ca în cea r
129 întîi *Foae* ce vei tipări, să scrii următoarea însămnare: / „Aceaie v

şureale care iau ieşit în *Foaie literală* N. 17 despre necăsătoriţi *(Celibatiil)* se înţeleg despre necăsătoria mireanească, despre care necăsătorit în scurt va ieşi o disertaţie foarte bite întocmită"[2]. Aceasta te sfătuiesc şi eu, şi prin aceasta *Sal^unturet capra et icaulis*[3], că într-alt chip mi frică de aceşti fanatici. Gu atîte mai mult că la 2 iulie să va ţiiika sinod la B[laj][4]. Dar poate să să afle şi într-âlte părţi vreun fanatic. %%ş' ;D;ar';daeă/vej,uirjiăa,'âC0.ai,a';be zîce mşoîâ^sâ, nu-i nici o frică. / Mie me-ar părea râu ,ca pentru, un lucru aşa de nebun o să ni sa oprească *Gazeta,* care apoi nici o sută de ani nu să mai capătă. Fii înţelept, rogu-te, şi fă ce te sfătuiesc cei mai buni preatini.

Pe scurt şi în călătoria mea îţi scriu.

Fii sănătos! /

Al domniii-tale *idem qui pridem*,

130 *p.*\

[1] Din pasaj reiese oarecum speranţa lui Vasile Pop bă Cipariu nu este împotrivă lui. Se îrişâlă! Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 123-126.

[2] Bariţ. 'nu va tipări această disculpare stîngâce, însăilată în pripa de Vasile Pop, sub imperiul fricii deVmînia celiţilor (vezi scris, anterioară, n. 1), d va recurge la una mult mai abilă (vezi. scris. XV, n/i).

[3] „Se salvează şi capra şi varza". ^0

[4] La i Blaj n-a fost'~ dupăspusele lui Cipariu ^*„sinod proprio sensu,* ci numai adunare de protopopi, spre depunerea jurămîntului homagial", faţă de împărâtul *(Ibid.,* p. 130). Evenimentul a avut loc la 1 iulie 1838.

XIII

[Zlatna, iunie 1838}:

Domnul meu!

Versurile aceâle din *Foia literală,* supt N. 17[1], $u făcut p revoluţie întreagă intra, aceia carii, de titula lor mai kiuit sa tem decît *de*însuşi aceaie versureale.

La academia unde ai învăţat ai un nepreatin foarte mare, care în tot chipul şi p[r]etutindenea, în loc să potolească focul, aruncă oloi pe el. Despre acest om mi-au spus şi măria-sa d. episcop că mult te goneaşte, batăr că să înşală, siromanul ![2] Eu ţi-am fost scris încă din călătoria mea, ce să faci ca să le astupi gura. Insă nu ştiu, făcut-ai sau ba? *Foaia* următoare mă va încredinţa. De nu ai făcut, fă, te rog,, ca să rămîie ruşinaţi[3].

170 Şi, întru adevăr, tipărind aceaste ce-ţi trimit,/ asupra cărora nu pot face exţepţie, fiind scrisă şi de un om mare şi tipărite în capitală [...][4]. Insa te rog ca aceaie ce ţ-am scris mai namte,, adecă că aceaie versuri se ţin de necăsătoria celibată, miranească, şi apoi minteni să tipăreşti aceastea ce ţi să trimit[5]. Prin acest modru li se va astupa gurile, şi vor rămînea ruşinaţi, mustrîndu-i cunoştinţa că *veritâţi agniţae*[6] să împotrivesc,, Aşa, nu trăbuie luat îucW de' glumă (batăr că,

înşine, nu e mare), pentru că ştii ce poate face un fanatic care, ca să izbîndească, nimica nu lasă neispitit. ,

Fii sănătos şi, de poţi şi ai vreame, mai scrie-me cînd, şi cî

Al domniii-tale *idem qui pridem,*

Dr.

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Gheorgio*, *Baritz* V. Dioeseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach [or Cor[onensim] Professori D[omi]no singfulariter] colendo. Goronae

[1] Vezi scris. XI, n. 1.

[2] Duşmanul redutabil al lui Bariţ, la Blaj, era canonicul Vasile Raţiu. Iosif Pervain, *Gheorghe Bariţ,* în *Studii de literatura româna,* p. 380— *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 79—124.

[3] Vezi'infra, scris. XV, n. 1.

[4] Manuscrisul rupt.

[5] Vezi mai întîi scris. XV, n. 1. Acest *ceva,* care în scrisorile următoare va ap cu numele de *disertaţie,* este articolul lui Vasile Pop *Despre necăsătoria mirene* Ca să aibă o bază puternică şi pentru disculpare, dar şi pentru încriminarea ce tului, doctorul Pop apelează la un autor celebru în epocă, după cum singur noaşte la sfirşitul articolului: „Scrisu-s-au aceste idei pe scurt din cartea Johann Peter Frank D.M., care se numeşte *Sistem einer vollstândigen medizinis Polizei* [Viena, 1789]". Şi totuşi, redactorul nu tipăreşte „disertaţia" lui Po pe a sa proprie, *Contract de căsătorie* (vezi infra, scris. XV, n. 2). A lui Vasile se va publica postum — în *Foaie pentru minte...,* 1844, nr. 32, p. 249—252 nota însoţitoare a lui Bariţ: „Această disertaţie interesantă ne-au rămas de la r satul şi de* dulce suvenire vrednicul doctor de medicină şi filosofie Vasile Pop, cameral fizic în Zlatna".

[6] „Necunoscători ai adevărului".

XIV

Zlagna, *T* iuliu c.n. [

Domnule !

Pripesc a te înştiinţa că prenumeranţii care i-am avut pr semestri, aci la noi (afară de doi), toţi ţin *Gazeta* şi pe *2*[ao] seme Noi, am mai căpătat 4, care am vrea cu poşta de azi a ţi-i trim Dar, fiindcă cei dinafară încă nu au trimis banii, batăr că eu de am scris la părintele Moldovan \ parohul Abrudului, şi la părin Fodor[2], părintele Bistrii, ca să adune banii, şi pînă acum nu am căp nici un răspuns, de cumva nu mi-i vor trimite azi sau mîne, apoi trimite cu poşta viitoare, aceşti cari s-au iscălit. Insă tot am năd că-i vor trimite, numai ştii cum sînt oamenii noştri de indiferenţi acest fealiu de lucruri.

Pentru cărticica *Liebe u[iid] Kabale** încă ţ-am căpătat vreo cî

431 care ti-i voi trimite./

Scrie dfomnului] Tipar ca să-ţi trimită ceva din litera românească, pentru ca să nu lipsască din foie-ţi niciodată aceaie d care sună titula.[4] Eu bucuros ţi-aş trimite, dar nu am gata nim

Din înştiinţ[ar]ea Maiorescului mi se veade că el s-au căit c

scris.[5] Numai de nu ar fi tîrziu / Me-ar părea foarte rău de s-ar fi nefericit. Eu acest feliu de scrisori, şi *in genere* şi *in specie* păgubicioasă, de aş fi re dactor, nu le-aş primi. Cîtă luare în samă, cîtă înţălepciune e de trebuinţă în acest fealiu de lucruri! Şi mai ales la noi, şi în aceastea vremi. Răul care odată s-au înrădăcinat nu poţi să-1 strici cu pripa, fără a riu dărăpîna şi aceaie care-i bun.

Noi sîntem cu toţii sănătoşi. Doamna mea[6] şi Luizi[7]ţi să închină cu sănătate, iar Laczi[7] ca pe un preatin credincios te sărută.

Fii sănătos!

Al domniii-tale umilit şerb şi preatin,

431* *Dr. Papp.*

[Adresa:] Admodtim Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono Domino singfulariter] colendissimo. Coronae

[1] De fapt, *capelanul* greco-catolic din Abrud, Nicolae Moldovan (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 55, 100, 106).

' [2] Nicolae Fodor (Ibid., p. 73, 75, 102).

[3] împreună cti numărul 19 al *Foii literare,* Bariţ şi Gott trimiseseră o foaie volantă în care anunţau apariţia în perspectivă, în traducerea celui dintîi, a cunoscutei scrieri schilleriene, *Kabale und Liebe.* Trebuia să fie cea dintîi lectură pentru dame, . preconizată cu litere latine, încă în *Scrisoarea unei doamne boerese* (vezi scris, X, n. 2) din primul număr al *Foii literare.* Prospectul avea rostul de a aduna abonaţi, căci *Intrigă şi iubire* urma să apară ca volum aparte. Nu va mai fi tipărită — probabil nici tradusă! — Bariţ pretextînd *(Gazeta de Transilvania,* I, 1838, nr. 14, p. 53 — 54) puţinătatea prenumeranţilor.

[4] Adică: foaie *literară.* Bariţ l-a solicitat intens pe extrem de promiţătorul Cipariu, dar tînărul cleric blăjean' n-a îndreptăţit suficient aşteptările celor care-i cunoşteau capacitatea şi erudiţia filologică. Din *Epistolarul* său *(George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 71 — 355) reconstituim imaginea unui Cipariu tînăr care nu prea seamănă cu eruditul prodigios de mai tîrziu. Fire tipic romantică, pentru profesorul blăjean scrisul izvora la această dată dintr-un impuls pur existenţialist, selectîndu-şi cu mare parcimonie subiectele despre care scria. Pînă la apariţia *Organului luminărei* în 1847, Cipariu va scrie extrem de puţine lucrări erudite — în 1838 excelînd, totuşi, cu drasticele *Reflexii* la sistemul ortografic al lui Vasile Pop şi cu epistolele lingvistice „între doi ardeleni" — comiţînd, însă dese şi salutare „ieşiri" spre beletristică (vezi *Epistolarul).*

[5] Este vorba de răsunătorul scandal al lui loan Maiorescu, din 1838, cu profesorii „franţuziţi" din Ţara Românească. Personalitate puternic impregnată de cultura şi stilul german, Maiorescu, proaspăt „inspector Şcoalei centrale din Craiova şi profesor de istoria universală şi de stilul naţional", demască într-un articol *(Domnule redactori,* în *Foaie literară,!,* 1838, nr. 16, p. 121 — 123) imprudent, „Sorbona Bucureştilor", alterată de — credea el! — „o beletristică lunecoasă", „un materialism gros", „o judecată stricată, un gust primejdios" ş.a.m.d., luate toate „din materialismul franţuzesc" (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* I, p. 210 ; IV, p. 124J.. Diatriba culminează cu constatarea pripită că „n-avem profesori învăţaţi, sau ce. puţin care şi-ar îndeplini datoriile lor din conştiinţă şi o fierbinţeală patriotică", Articolul a adus după sine riposta violentă a Eforiei Şcoalelor din Ţara Românească, soldată cu măsuri disciplinare împotriva incomodului transilvănean, pînă la a-l obliga să trimită o umilitoare declaraţie de *retractare* a celor afirmate. Retractarea — „înştiinţarea", cum o numeşte Vasile Pop! — s-a publicat în *Foaie literară,* I, 1838, nr. 24, p. 192. Republicată în *George Bariţ şi contemporanii săi,* I, p. 212. Vezi şi V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor de la 1800—1864,* II, Bucureşti, 1892, p. 69,.

[6] A doua soţie a lui Vasile Pop, săsoaică, născută Wagner.

[7] Ludovica sau Luiza, fiică din prima căsătorie. Iubită a lui Bariţ. A de tuberculoză, ca şi mama ei, în 1839. Din prima căsătorie, Vasile Pop ma o fată, Catarina, moartă în condiţii dramatice prin 1843 sau 1844. Din a doua torie o avea pe Francisca şi pe acest *Laczi,* adică Ladislau sau Vasile Pop, muri în 1848, în bătălia Aradului, ca honved în armata lui Kossuth. Căci, după tea lui Vasile Pop, familia se va dezmembra şi deznaţionaliza: Catarina sau e dusă la Braşov şi dată în seama unui unchi scelerat, al cărui comportar grăbeşte sfîrşitul, văduva cu Francisca şi *Laczi* se depărtează complet de r ca dealtfel şi de amintirea bunului părinte. Totuşi, în amintirea acestuia, r îi acordă lui *Ladislaus Papp* — Laczi din această scrisoare! — prima bursă studii la Viena din Fundaţia Ramontai, în 1845 (vezi *George Barit si contem săi,* III, p. 336).

XV

Zlagna, 20 iul. c.n

Domnule !

Răspunsul d[omniei] [ta]le în *Foaia literală* N. 22, care l-ai cătră acel preatin care era la îndoială despre care necăsătoriţi aceaie versuri, care se află în acgaiaşi foae, N. 17 l-am cetit nespusă bucurie, şi nu pot din destul a lăuda aceaie idei ce ai dez în acel răspuns, care idei poate în toată viaţa-ţi rămînea îngr de nu ţi să da prilej de cătră acei fanatici, care privea la aceaie v ca la o satiră care, după chibzuirea lor, li să părea că sună dînşii. Nu poţi să-ţi închipuieşti cîtă mişcare au făcut aceaie vers (în sine cu totul nevinovate) în acei oameni, şi mai vîrtos acel c

133 *celibat./* Insă prin acel intru adevăr sănătos răspuns, acolo i-a ca să se cunoască pe sîneşi şi neştiinţa lor.

Cu disertaţia despre care scrii, să nu pripeşti, pentru că te vezi a fi făcut aceasta pentru frica lor[2] ; iar al doilea, pen aceaie idei sînt cu pripa grămădite, şi nice prea bine stilizate. aceaia să vor scrie mai pe larg şi cu oareşcare introducere epist iar al treilea, trebuie aşteptat (şi acum e lesne de aştepta[t]), să va mai ivi vreun ponoslu şi din alte părţi? Ştii, domnule, c fealiu de buruieni le-au sămînat natura în toate părţile şi îi sufer climă.

Istoria lui Florian[3], *Almanahul*[4] şi *Geografia*[5] lui Geanli b le-aş vedea. De poţi, pune silinţă ca să le capăt.

133* Disertaţia / mea despre tipografiile româneşti să tipăreaşte[6]. dintîiu am căpătatu-o spre corecţie. Un exemplar din aceaie v domniii-tale, altul al lui Florian, al treilea a lui Eliad iar al p a lui Geanli.[7]

Epistolia Maiorescului au făcut, precum să veade, mai m decît bine. Scrie-i ca să nu răspundă la aceaie împotriviri, pe nici sînt vreadnice de răspuns.[8]

Scrie-mi ceva, cum mai stai cu prenumăranţii. Sînt din Bu Mai înmulţitu-s-au cei din Moldova şi Valahia?[9]

Iară eu, cu toată cinstea rămîi al domniii-tale deosăbit pr

134 *Vasilie Papp*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Geoţgip Baritz* V. Dioe-;€eşeosi Fogarasiensis Diacono et in Schola Naţionali mercantili Valachorum] Coronensim Professori D[omi]no singfiilariter] colendo. Co-' rdnae ' : *i* • *y*

[1] Vezi şi scris: XII, n. 2. Bariţ nu rămîne indiferent la situaţia pe care şi-o crease Vasile Pop, publicînd poezia *Celibatul. (Necăsătoriţii)* în *Foaie literară* (vezi scris. XI, n. 1). în coloanele aceleiaşi reviste *(Prietene!*', în *Foaie literară,* I, 1838, nr. 22, p. 172 — 173), pretextând un răspuns la „jdorita scrisoare din 2 mai" a unui prieten, care l-ar fi întrebat la ce fel de celibat se referă autorul, el operează o inteligentă descongestionare a stării de tensiune ce se iscase. Celibatul — zice — este de două feluri: unul bun şi altul rău. „Celibatul acela care harmoneşte cu sfatul evanghelicesc, cu cuvintele marelui apostol [P a v e l, *Corinteni,* 7, 1 — n.ns.], nimănui nu i-au trecut prin gînd să vrea a-l înfrînge, a-l defăima". Ca să-i împace deplin pe popii celibi burzuluiţi, găseşte temeiuri filosofice şi social-morale puternice pentru acest fel de celibat, dînd — printre altele — şi exemple laice, ca Newton sau Leibniz. Apoi critică aspru celibatul mirenesc, promiţînd peste puţin timp o dizertaţie aparte pe această temă. în „răspunsul" lui Bariţ interesează, însă, mai ales atitudinea pe care o are faţă de abordarea problemei celibatului. De ce să ne mirăm citind şi în limba română cîte ceva despre această importantă problemă morală, amplu discutată de toţi gînditorii lumii? Printre numele acestora figurează şi iluminişti din a căror gîndire şi-a tras seva generaţia lui Bariţ însuşi: Buffon, V.T. Krug, Tissot. Problema — zice — e „puţintel cam neobicnui'tă în urechile noastre, dar cu atît mai obicinuită la alte naţii".

[2] Vezi nota 1. Dizertaţia lui Bariţ, deosebit de interesantă, se intitulează *Contract de căsătorie si* se va publica în *Foaie pentru minte...,* I, 1838, nr. 16, p. 136-135.

[3] Cartea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Rumâneşti,* voi. I—III, Bucureşti, 1835—18,38.

[4] Al doilea volum, pe 1838, din publicaţia bucureşteană oficială *Almanah al Curţii şi Statului din Priniipatul Valahiii.*

[5] Lucrarea braşoveanului — profesor la Bucureşti — Iosif Genilie, *Geografie istorică, astronomică, naturală şi civilă, a continentelor în general şi a României în parte, de — , profesor de geografie şi hronologie în Colegiul Naţional, de care adaptată, s-a tipărit spre întrebuinţarea tinerimii din clasele de umanioase,* Bucureşti, 1835.

[6] Cea mai importanta lucrare a lui Vasile Pop, *Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele ţări, de la începutul lor pînă la vremile noastre,* se tipărea la Sibiu.

[7] Numele adevărat al lui-Iosif Genilie, care era „levantin", adică grec din Braşov.

? Actul de penitenţă al lui loan Maiorescu (vezi scris, anterioară, n. 5) n-a avut darul de a-i linişti pe dascălii burzuluiţi din Ţara Românească. Atacurile împotriva lui continuă, situaţie în care Vasile Pop recomandă tăcere.

* Despre preocupările statistice ale lui Vasile Pop. legate de răspîndirea foilor de la Braşov, vezi scris, V, inel. n. 4.

XVI

Zlagna, 28 iulie [1]838

Domnule !

Mult preţuită scrisoarea d-tale din 23 iuliu cu bucurie o airi primit. Zic cu bucurie, pentru atîţa prenumeranţi ce ai căpătat, temîndu-mă ca nu şi de airea să scadă în acea proporţie, în care au scăzut la mine, cînd din 30 au rămas la 21. Şi nu m-aş mira aşa de tare, dacă nu ar fi partea cea mai mare bărbaţi blăjeani, nu fără învăţătură[1].

Pentru ceale ce să întîmplă îhcoafce şi încolo, peste munţi nu mult îmi pasă, numai nu-i cînd a ne putea da înainte în literatura noastră^. Pe cei de-acolo nu-i plîng, pentru că aceia nu mi-i de modruri. De Maiorescu mă biicur că ftu i s-au întîmplat vreo neplăceare.

135 Scrii că doao critice au ieşit sau vor să iasă împotriva / opiniii meale despre ortografia latino-românească[3]. Eu mă bucur că aceaie a meale gînduri le-au aflat cineva vreadnice de gîndit ceva despre ieale. De n-au nimica bun, să veade că li frică să nu facă mult rău. Cînd le voi ceti, voi vedea şi eu de sînt vreadnice de a mai face reflexii, sau a le lăsa opiniii publicului.

Îmi pare bine, despre o parte, că d[omnilor] Vasici şi Maiorescu[4] le-au plăcut cît de cît opinia auctorului P[op]. Cînd aş avea io pe aceşti doi bărbaţi pe partea mea, pe d-ta şi fratele Ţ[ipar], auctorul slavonismurilor, mă făgăduiesc că opinia mea în scurtă vreame ar fi deobşte
135* întră patronii ortografiii latino-româneşti. Cu / acest feliu de secundanşi, în orice duel literal mă socotesc a învinge[5].

Dar *Amorul şi intriga* domniii-tale cu ce arme vreai să o îmbraci ? Negreşit *purissimis Majorum nostroriim armiis®.* Vom vedea, fie cum va fi, numai tipăreaşte-1 frumos.

Cărţile ce [am] scris că le-am căpătat cu expresa Blaj, [î]ţi va scrie părfintele] Mihali[7], numai de ar avea multe de a-ţi scrie, pentru că numai doao zile au zăbovit acolo.

Lui Aron[8] îi voi scrie atunci cînd îi voi trimite disertaţia despre tipografiile noastre.

Fii sănătos!

Al domnitale deosăbit cinstitoriu.

Dr. Papp.

136 N.B. La 29 plec la Rodna[9]. Poate mă voi întîlni şi cu vicariuşu[10] . /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no siiîg[ulariter] colendo. Coronae

[1] Adică mulţi preoţi greco-catolici cu studii la Seminarul teologic din Blaj.

[2] „Peste munţi", adică la Bucureşti, se înfiinţase încă în 1836 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,*" I, p. 215) o „Soţietate literară", cu scopul salutar de a „înlesni mijloace prin care ar putea a se introduce cu încetul uniformitatea limbei între români şi prin care ar putea să înainteze cultura limbei româneşti". Bariţ anunţă mfiinţarea Soţietaţii abia în 1838 *(Foaie literară,* I, 1838, nr. 4, p. 28—32)' cînd — 4npă expresia'lui Maiorescu *(Ibid.,* p. 214)— „ea demult nu mai era". Spre deosebire de Bariţ sau Pavel Vasici, cuceriţi de la început de ideea colaborării culturale panromâneşti', Vasile Pop se dovedeşte nepăsător, după cum Timotei Cipariu va nutri o adevărată aversiune faţă de ideea unei... „tiranii" lingvistice centralizate, cum o considera el la 1838. Vezi I o s i f P e r v a i n, *„Foaia literară" (1838) şi Timotei Cipariu, în Studii de literatură română,* p. 290 — 303.

[3] Prima este a lui Timotei Cipariu: foarte drasticele *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]. Domnule redactor!,* din *Foaie pentru minte...,* I,: 1838, nr 2, p. 12^-16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27 — 31. Intervenţia iritată — dar foarte compe-

tentă!   â lui Cipariu îi eauzează multă amărăciune lui Vasile Pop (vezi şi scris. XVII). A doua „critică", de data aceasta neutră, este aceea a lui loan Rusu, *Ceva despre ortografia latino-românească,* în *Foaie pentru minte...,* I, 1838, nr. 10, **p. 75—79** (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 359).

[4] loan Maiorescu, la rîndul său, va interveni în discuţia filologică din foaia braşoveană, comentînd în bloc opiniile lui Bariţ, Cipariu, Vasile Pop şi loan Rusu despre ortografie, în articolul *Asupra ortografiei rumâneşti. Băsunet la cele ce s-au zis în obieptul acesta în „Foaie literară" N[ro] 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 si în al doilea curs. N[ro] 2—4 şi 10* din *Foaie pentru minte...,* 1838, nr. 23, p. 177-184; nr. 24, p. 189 — 192; nr. 25, p. 193—198. Intervenţia lui Maiorescu încheie discuţiile, dintre care reţinem ca foarte interesantă opinia filologică moderată a lui Cipariu, radical deosebită **de'** purismul său ultracatolic de mai tîrziu.

[5] Visuri naive ale bătrînului învăţat din Zlatna! Departe dea-ifi„secondans", Cipariu îi foarfecă aspru întregul sistem ortografic (vezi, dealtfel, nota 3, aci supra).

[6] Despre *Intrigă şi iubire* vezi scris. XIV, n.3. Traducerea expresiei latineşti: „Cu armurile purisime ale lui Maior al nostru". Reticenţa lui Vasile Pop faţă de Petru Maior (vezi scris. IV) — pe care 1-a cunoscut şi cu care a corespondat, preiuînd oarecum de la acesta ştafeta Şcolii Ardelene ! — e una din ciudăţeniile istoriei noastre culturale. Nici Cipariu, de pildă, n-a nutrit o idolatrie specială'pentru Petru Maior, dar în cazul lui Vasile Pop — care-şi exprimă aversiunea şi în dizertaţia sa ortografică (vezi scris. I, n.2) — lucrul este de-o semnificaţie aparte. Respectiv, ideile lui Petru Maior vor fi recepţionate şi admirate cu frenezie pe o altă filieră, aceea *politică,* **de** către o generaţie mai tînără: Simion Bărnuţiu, Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian. Fronda specifică şi ideile sale răscolitoare constituiau îndemnuri de preţ pentru radicalii convinşi de necesitatea revoluţiei.

[7] Grigore Mihali, din Zlatna.

[8] Florian Aron, care era profesor la Bucureşti (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* I, p. 1—87).

[9] Vezi şi scris, următoare.

[10] Vicarul Năsăudului era vestitul învăţat şi pedagog loan Marian, despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 40.

XVII

Zlagna, 28 aug. [1]838

DâmrMle redactor !

încă nu am avut vreame a-ţi răspunde la mult preţuita-ţi scrisoare din 23 iulie. Pricina au fost călătoria mea către Rodna[1].

Mulţimea preanumăranţilor despre care-mi Serii, deosăbit m-au bucurat. Nu puţin m-am bucurat că Maiorescului nu i s-au întîmplat ceva[2].

întorcîndu-mă de la Rodna, am aflat trei dărabe de *Gazetă* pe masă: una cu *Fdaie literaiurală* [sic], care cuprindea critica despre care ai avut bunătate a mă înştiinţa, în care autorul apriat ş-au scris numele, batăr că eu şi singur, din stil, l-aş fi cunoscut[3]. Prea pe lesne aş putea io răspunde la aceaie ce scrie şi, de nu ş-ar fi pus numele, poate aş fi făcut-o. Iară aşa, stau la / îndoială, nevrînd a-l dovedi de interesat şi cum că din oareşcare patimă au scris. Dumnealui mă pîreăşte că *io* te-aş fi rtigat ca *domnia-i a. Intriga şi amorul* să o tipăreşti cu ortografia mea. Io nu ştiu să te fi rugat vreodată, nici prin cuvînt, nici prin scris[4]. S'crisoarile meale, care la domnia-ta sînt, îs mărturie despre aceasta. Şi aceasta una iaste care mă doare — şi tare mă doare — că s-au atins de caracterul meu. Dar nici pe altcineva nu am rugat vreodată, pentru că eu vreau ca adevărul să învingă, şi nu persoana mea sau preteşugul cuiva.

De au plăcut părearea dfomnului] Vasici şi Maiorescului, mult mă bucur, pentru că a plăcea la / neşte bărbaţi ca acestea, nu poate cineva altceva a simţi, decît bucurie. Insă io pot să te asecur că io prin călătoria mea către Rodna am aflat un bărbat cu creta în mînă, care pe tablă făcea fealiu de seamne, ca să poată [scrie] litere potrivite pentru ^ şi iv, după părearea ce au cetit în *Foaie* domniii-tale num[ărul] 18, 20 şi 21 semestrul întîiu. Acest bărbat pe mine în viaţa lui nu m-au văzut, pentru aceaie nu să poate zice interesat. Atîta pot să-ţi scriu, că ieste unul din aceia care şi ştie, şi vrea, şi poate a face ceva în treaba aceasta[5].

Fie cum va fi, te rog tipăreaşte şi ceaialaltă critică, ce au ieşit în Ţara Românească, ca să văd şi gîndurile aceluiaşi[6].

138 Neşte cărţi am primit de la domnia-ta numai în zilele aceastea, / însă nu prin Teofil[7], ci de la Sibii. Sînt cărţile domniii-tale, [8] vreo 40, şi o *Gramatică nemţească-românească* ;[9] dar ce să fac cu dînsăle, nu-mi scrii. Te rog înştiinţază-mă ce să fac cu dînsele ?

Banii gazetelor încă nu pot să ţi-i trimit, pentru că 5 prenumăranţi încă nu au trimis, dar în scurt voi căpăta şi restul.

Disertaţia mea *despre tipografiile româneşti*[10] e gata, numai prefaţia şi dedicaţia lipseaşte, dar şi aceastea în scurt să vor tipări.

Fii sănătos!

Al domnii-ta^e deosăbit preţuitoriu,

138* *Dr. Papp. I*

[1] Probabil o călătorie în interes medical în zona minieră de aici, aşa cum în iunie fusese la Deva (vezi scris. XII).

[2] Vezi scris. XIV, n.5. în sensul că Maiorescu nu şi-a pierdut postul în urma scandalului cu profesorii din Ţara Românească.

[3] Este Timotei Cipariu (vezi scris, anterioară, n.3).

[4] în *Reflexiile..* . sale împotriva lui Vasile Pop, Cipariu merge pînă la speculaţia răutăcioasă: „Cînd cetii la început, că [Vasile Pop — n.ns.] laudă scopul d-tale de a da o lectură pentru dame cu litere latineşti, socoteam că-i numai un compliment, asemenea multor alte ce se fac în lume. Dar, după ce şi la sfîrşit tot acelaşi scop ai d-tale-1 numeşte nobil — ce-i mai mult, încă se vede a te ruga ca tocma spre a d-sale ortografie să o primeşti! — adevărat mărturisesc că am rămas îngheţat. Dară pentru aceea au defăimat d-sa ortografia altora, ca să-şi recomîndeze pre a sa?" *(Foaie pentru minte...,* I, 1838, nr. 4, p. 30). De fapt, întregul amestec al lui Vasile Pop în povestea ortografiei cu care se va tipări traducerea lui *Kabale und Liebe* se reduce la întrebarea din scris. XVI: *„Amorul si intriga* domniii-tale cu ce arme vreai să o îmbraci?"

[5] Adică după părerea lui Vasile Pop (vezi scris. I, n. 2). „Bărbatul" năsăudean de care vorbeşte Pop poate fi însuşi loan Marian, vicarul Rodnei.

[6] Ghinionistul Vasile Pop, după adevărul că cel ce deschide drumul suferă loviturile celor din urmă, a mai trebuit să suporte încă o „critică", poate cea mai enervantă, la adresa sistemului său ortografic (vezi scris. I, n. 2), aceea a lui Ion Heliade Rădulescu: *Literatura. Pomului redactorului Foei literare din Braşov,* în *Curier rumânesc,* IX, 1838, nr. 26, p. 1—4; nr. 27, p. 1—2; reprodus în ed. Il-a, din 1862 a *Curierului de ambe sexe,* 1 (1836-1838), p. 312-327; 335-341. De fapt, *Curierul de ambe sexe* publicase înainte întreaga dizertatie a lui Vasile Pop *(Ibid.* 1836-1838, p. 302-312, ed. II).

Probabil Teofil Alpini, protopopul greco-catolie al Gutului.

[8] Broşura lui Barit tipărită la Braşov în 1837, *Cuvintare scolasticească la examenul de vara in şcoala românească din Braşov, in Cetate* (vezi I o si f P e r v a i n, *Bariţ, profesor la şcoala negustorilor români din Braşov (1836—1845),* în *Studii de literatură română,* p. 399—404.

[9] Este vorba de *Gramatică românească şi nemţească, pentru tinerimea naţională. Intr-acest chip întocmită de un prietin al naţiii. Tipărită cu toată cheltuiala domniii sale Rudolf Orghidan,* Braşov, 1838. Bariţ anunţase apariţia cărţii în *Foaie literară,'* D-îr-[38] *l'* [21. P1 168. a c o r] & [c E m] - Marica, [1 n] *Foaie pentru minte, inimă si literatură. Bibliografie cu un studiu monografic,* Bucureşti, 1969, p. 158 atribuie gramatica de Ia 1838 lui Dimitrie larca.

[10] Vezi scris. XV, n. 6.

XVIII

Zlagna, 19 oct. [1]838 c.n.

Domnule redactor!

Iată, au venit timpul ea să vă trimit banii de la prenumăratii gazetelor. Bine ar fi fost cînd aş fi putut a vi-i trimite mai timpuriu, însă de la 3 prenumăraţi nici pană azi nu am primit bani. Insă avînd nădejde a-i căpăta, vi-i trimit de la mine:

23 prenumăraţi a 6 f. w. fac	138 f.
1 *Gramat[ica*[1] pentru p[ărintele] Păt[ru] [2] a 2 f. n o .	*2 f.
	140 f
Scoţînd 10%, 14 f. rămîn	126 f

care vei primi de la d. Rudolf Orghidan, unde i-am asignat.

Pentru anul viitoriu iarăşi voi fi îngrijat pentru prenumăranţi, numai m-i frică că părinţii cei uniţi îi vom pearde, din pricina că, precum a^d, şi la Blaj vreau a tipări gazete[3]. Din o straită uşoară, doao goale!

Lîngă toate aceastea, totuşi am nădeajde că Bănatul, Tara Ru-
139 mânească şi Moldova[4] va potoli defectul. /

Cinstita scrisoare a d[omniei] t[ale] din 10 sept. a.c. o am primit, în Cîmpeani, unde mă aflam atunci într-o comisie. Intîmplarea d[omniei] t[ale] cu prinţul G[hica][5] puţintel m-au întristat, dar, iară, m-au bucurat. Ia sama: ce-i bun pentru aceaie provinţii, însămnează; ceale reale lasă-le să le scrie alţii. *Pauca prudenţi**.

D-le, criticile ce mai ai asupra ortografiii meale te rog tipăreaşte-le, ca să văd gîndurile tuturor[7], că poate fi că, văzînd cuprinsul, voi mai zice şi eu ceva, cu vreame, ca de va fi de lipsă, să le mai dau vreun puls. Pe d. Tipar numai pentru aceaia m-am supărat, că s-au atins acolo unde nu trebuia, că n-au răspuns precum aşteptam eu de la un Tipar, adecă nu cu acea bărbăţie şi rezon[8]. însă eu tot îl cinstesc, şi să'nu-şi fi pus numele poate i-aş fi şi răspuns. Oricine au fost şi iaste acel bărbat care au făcut reflexiile asupra ortografiii latino-rum'âneşti, să veade a fi un bărbat de la care multe bune putem aştepta[9]. Nici aceasta nu

zic pentru că doară ne potrivim la idei, ci pentru că văd ceva rezo
439* dînsul. /

Domnului Maiorescu spune-i despre partea mea mulţămită pe că vrea să mă apere. Ci să-i scrii că eu nu sînt mulţămit să mă a numai cu gura, ci să prindă condeiul. Condeiul nu-i sabie. Cerneala sînge. Eu aş fi poftit să-i văd disertaţia despre natura limbii noa Ce tace? Poate i frică de cenzură? *Audaces fortuna juwt*[10]. Fie lu cu rezon, apoi scrie criticii ce vreau! Mie niciodată nu-mi va p rău că am scris ce am scris, că de va fi lipsă, ce am scris sînt în să le şi apăr. Numai aş vrea toate criticile să le văd. Pentru a iarăşi te rog, tipăreaşte-le fără nici o cruţare.

' *Foaia literală* din zi în zi mă înterisază mai mult, ales arti d. Seulescul[11]. Acesta trebuie să fie un bărbat bine gătit. De ace pune mai des.

Dar d. Vasici ce mai face? Pentru ce au încetat a ne mai ceva, ca, cu stilul frumos, să ne mai desfăteze? Spune-i de la
140 multă sănătate, batăr că nu m-i cunoscut. /

D[omnul] Moga[12] se află aici la noi, ca diurnist, şi-mi spun v-aţi în[t]îlnit la Sibiu şi că eşti sănătos şi-ţi mearge bine.

Pentru trimiterea gazetei nemţeşti[13] încă nu ţi-am fost mulţă Foarte mult m-ai îndatorat.

Părintele Mihâly[14] te roagă ca, din *Foaia literală,* N. 12, din greşală nu i s-au trimis, să i-o trimiţi. Pe anul viitoriu pune această'foae iarăşi numele *Foaie literală,* pentru că e mai lesn citat, *facilius citatur*[15].

Fii sănătos!

Al cin[stitei] domniii-tale deosăbit cinstitor,

140» *Dr. Pa*

[1] Vezi scris, anterioară, n. 9.

[2] Petru Ioanette (vezi scris. VI, inel. n. 11).

[3] în aprilie 1838, episcopul loan Lemeni, îmboldit şi ajutat de Cipariu, primele demersuri pentru a obţine aprobarea apariţiei unei foi româneşti şi la De atunci datează acel prospect-memoriu *Planum et Scopus Ephemeridum ecc iico-politico-literarium valachico idiomate et characteribus latino-slavicis, cura tatis et Typis Typographiae Blasiensis edendorum,* semnat de Timotei Cipariu. î jurări aparte (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, scrisorile lui Timotei C vor face, însă, ca publicaţia periodică a Blajului să apară abia în 1847: *luminârei,* cu o viată de nici doi ani. Vezi despre aceasta *Ibid.,* III, p. 20, IV, p. 275, n. 2.

[4] Referinţă nouă, inedită, în legătură cu persoanele antrenate m planu fidenţial al Dacoromaniei, al cărui aspect important a fost şi intenţia lui Ba a face din *Gazeta* brasovează un organ al tuturor românilor. Aşadar, la 1838, în *dacoromânilor* transilvăneni îl numărăm - alături de Bariţ, Pavel Vasici, C Bărnuţiu si Nicolae Maniu — şi pe Vasile Pop. Din analiza documentelor simptomul'cel mai frecvent al dacorománismului era gravitaţia spirituală spre cipatele de dincolo de Carpaţi.

[5] Una dintre primele *supărări* ale lui Alexandru Dimitrie Ghica, din articolelor despre Ţara Românească apărute în *Gazeta de Transilvania.* D aceasta, se pare că mînia voievodală vine de la articolul din 1838 nr. 4 (se II), p. 14 — 15: *Ţara Românească.* Bariţ atrage atenţia asupra unui artic numărul 31 pe 1838 al ziarului *Siebenburger Wochenblatt,* despre situaţia inter

Ţara Românească. Necutezînd să-l reproducă, redactorul braşovean comentează miezul articolului: „O astfel de stare finanţială slabă şi mai [aproape — n.ns.] deznădăjduită, o astfeli de influenţă streină, astfeli de împărecheri [certuri — n. ns.] şi slăbănogiri împrumutate, a patrioţilor de sine însuşi, prin urmare a patriii sale, nu pot decît să aducă peste puţin un period foarte critic preste acea ţară". în ansamblul mişcărilor pornite de opoziţia liberală din Ţara Românească, articolul în cauză nu putea decît să-l mînie pe Domnitor. în următoarele luni, Bariţ va căuta să-l împace, printr-o serie de articole deosebit de linguşitoare.

[6] „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puţine".

[7] Vezi scris. XVI, n. 3 şi 4; XVII, n. 6.

[8] Scris. XVII, n. 4.

[9] „Bărbatul" era profesorul blăjean Ioan Rusu (vezi scris. XVI, n. 3) care îşi semnează articolul *Ceva despre ortografia latino-românească* cu iniţiala /?. (vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 359).

[10] „Soartâ-i ajută pe îndrăzneţi".

[11] Articolul istorico-arheologic al lui Gheorghe Seulescu, *Descrierea istorico-gheograficâ a cetăţei Caput Bovis (Capul boului sau Ghertina) a cărei ruine se află în apropierea Galaţului, de paharnicul — profesor public de istorie şi filologhie. Vizitate în vara anului ÎSS?,* publicat în *Foaiepentruminte....*, I, 1838, nr. 11, p. 81 — 88; nr. 12, p. 89 — 94; nr. 13, p. 97—99. E, de fapt, reproducerea unei broşuri publicate de profesorul ieşean, în 1837, agreată de transilvăneni pentru puternicele tendinţe latiniste ale autorului.

[12] Dimitrie Moga, viitor fruntaş politic al românilor din Munţii Apuseni, era la acea dată practicant tezaurarial la Zlatna.

[13] Adică a celei din Braşov, *Siebenbilrger Wochenblatt.*

[14] Grigore Mihali, pe atunci doar preot greco-catolic în Zlatna, mai apoi protopop (vezi capitol aparte în *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 58 — 128).

[15] „Mai uşor de citat".

XIX

Zlagna, 30 9[v] [1]838

Domnule !

Bani pentru gazete, mai nainte de 2 luni ţi-am asignat, prin Rudolf Orghidan, însă despre primearea lor nu am nici de la domnia-ta, nici de la dumnealui Orghidan nici o înştiinţare. Ce e pricina aceştii tîrzii înştiinţări, nu ştiu. Poate ai fost bolnav, sau tare cuprins de lucruri. Fie cum ar fi, te rog înştiinţază-mă cum stă treaba.

Mie-mi pare rău că pentru întîrziarea banilor nu mie, ci d[omnului] Mihali ai scris. Io şi mai curînd ţi i-aş fi trimis, dar multă vreame nu am fost acasă, iară despre altă parte am aşteptat ca să plătească toţi,
141 şi totuşi / şi acum sînt 2 care n-au plătit. Aşa, sînt unii carii socotesc că aceastea să pot da şi de cinste.

Gazeta d-tale şi deosăbit *Foaia literală* trebuie să fi avut un fatum, precum am văzut din ruperea unii coloane[1]. Te rog bagă sama. Ştii că aceastea au mulţi pizmaşi. Bagă sama, ca nu să împeadece acum la început.

Banii prenumăranţilor la *Intriga şi amorul* fii încredinţat că să vor da îndărăpt fieştecăruia[2]. Despre anul viitoriu nu ne scrii nimica. Io voi pune silinţă, cu preatinii mei, ca să aibi şi pe cel viitoriu prenumăranţi.

Fii sănătos!

Al domn[iei]-tale ca un frate,

141[v] *Dr. Papp. I*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Di oeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valach[ormu coronensim Professori D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Imposibil de stabilit despre ce „fatum" poate fi vorba! în colecţiile consu tate (B.A.R. Bucureşti, Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca şi Bibliotec Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R.), nu se semnalează „ruperea unei c loane" din *Gazeta de Transilvania* sau *Foaie pentru minte...* din 1838. Operaţia pare că s-a comis numai la exemplarele trimise în Munţii Apuseni, de către facto neidentificabili.

[2] Eşecul lui Bariţ de a publica, în traducere românească, *liabale und Lie* de Schiller (vezi scris. XIV, n. 3).

XX

Zlagna, 29 ian. [118

Domnule redactor!

Iată, îţi trimit oareşce istoricesc, pentru *Foaia* dumitale. De coteşti că iaste pentru acel scopos vreadnic, şi de va putea suferi ce zura — despre care nu mă învoiesc — tipăreaşte-l[2]. Scopul meu e aţiţa oareşce foc întră tinerimea Ţării Româneşti, spre cunoaşterea toriei patriiilor, care ar trăbui ca mai bine să o cunoască decît pa acum, însă şi pentru noi, carii prea puţină idee avem despre ace doao provinţii[3]. De voi vedea acest articol tipărit, îţi voi mai trim şi alte lucruri istoriceşti şi poeticeşti, ca să ajungem acel sfînt scop. *Or tulit punctum, qui miscuit utile dulci*[4].

Al domniii-tale umilit şerb,

Dr. Pa

143 Vertatur

P.S. Pentru parohul de la Abrud, Alexandro Tobias[5] 1 exem şi, lingă dînsăle, ungureşti. Adresa e acolo.

Această dată ţi-am trimis pe poştă, urmînd corespondenţilor trimit la gazeta nemţească, carii şi ei trimit pe poştă. însă domn mă înştiinţează cum vreai.

Fii sănătos!

La ortografie nu ne prea potrivim. Ci, cu vreame, îţi voi a
143[v] şi părearea mea, întru o scrisoare deosăbită. /

[1] La Vasile Pop in original, greşit: 1838.

[2] în *Foaie pentru minte...* nu se tipăreşte vreun material „istoricesc" buibil lui Vasile Pop,

[3] Ţara Românească şi Moldova.

[4] „Maestru e acela care ştie să îmbine folositorul cu plăcutul".

[5] Despre Alexandru Tobias, parohul greco-catolic din Abrud, vezi şi *Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 95.

XXI

Zlagna, 31" ian. [1]839

Iată-ţi mai trimit patru prenumăranţi. Dacă voi mai căpăta, ţi-i voi trimite şi aceia.

Multe nu pot a-ţi scrie, pentru că sîntem foarte trişti. Laczi 10 săptămîni au fost bolnav. Acuma e mai bine, dar Luize[1] de doao săptămîni e foarte bolnavă şi prea mult ne-au întristat. Numai Dumnezeu ştie cum sînte[m].

Şi Luizi şi noi ne închinăm cu sănătate.

144

Dr. P. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Luiza sau Ludovica, fata mai mare a lui Vasile Pop, va muri în acelaşi an, 1839 (vezi scris. XIV, n. 7).

XXII

Zlagna, 1[o] fevr. [1]839

Domnule !

Domnul Georgie Crainic[1], a căriia adrese cu scrisoarea cea dintîiu ţi l-am trimis, să jăluiaşte că nu capătă *Gazeta.*

D[omnul] Ioan Pipoş[2] să jăluiaşte că N. 1 nu l-au căpătat.

Te rog, domnule, adă lucrurile pre cît poţi în rînd, batăr io ştiu cît meare de greu. Io aş vrea ca să-i am pre toţi mulţămiţi.

Fii sănătos!

Dr. Papp. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter] colendo. Coronae

[1] Gheorghe Crainic deţinea funcţia înaltă de şpan cameral în Baia de Arieş (vezi scris. X, n. 3).

[2] Ioan Pipoş, fratele protopopului neunit Petru Pipoş din Hondol (vezi scris. IV, n. 3) era, la 1839, tînărde 17 ani, probabil elev la Şcoala montaniană din Zlatna. Vezi despre el *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 48.

XXIII

Zlagna, 19 fev. [1]839

Domnule !

Acum am primit o scrisoare de la d. protopop Petru Pipos în care să jeluieşte că din 5 prenumăranţi care i-au trimis sfinţia-sa, adecă: Ignatie Anghial de la Harro[2], Nicolae Sabo de la

Vărmaga[3], Petru Raţ de la Nevoia[4] le primesc, ia
şi parohul Dimitrie Anghia[l] de la Fornadia[5] nu
trimite-le, precum ţi-am fost scris, pe la Deva. Aşijd
d. Nicolaus Nemeş de Alamor, iar la Deva.

147 Ştiu, domnule, / eşti îngreunat; totuşi te rog
rile mai bine la rînd, ca să nu se facă multe greşe

Iată,-ţi mai trimit un prenumărant, a cui a
Hiitos Polgârnak Fogaraşi Boer Miklosnak, Abrudb

Fii sănătos!

Idem qui pridem,

147*

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Geor*
oeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ularite

[1] Vezi scris, IV, n. "3.
[2] Hărău, din zona Hunedoarei.
[3] Sat din zona Hunedoarei.
[4] De fapt, satul Nevoeş. Despre parohul Petru Rat de
VI, n. 6.
[5] Fornadia, sat din zona Hunedoarei.
[6] „Cetăţeanului-jurat Fogaraşi Boer Miklos, în Abrud

XXIV

Zlagna,

Domnule !

Anghel Balea, judele de curte din Bistra[1], şi
că nu capătă gazete. Io încă odată te-am fost ruga
Ştii cît e de greu a plăti şi a nu căpăta.

Nici eu nu am căpătat *Gazeta* N. *Vi, Fo*
nici ceale nemţeşti N. 15—16. Fă bine trimite-mi-le.
mă interesează pentru că au un rezonament despre na

Fii sănătos.

Idem qui pridem,

149

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Ge*
oeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no singular
nae

[1] Despre care vezi şi scris. VI, n. 10.

XXV

Domnule redactor !

Cu trimiterea prenumeranţilor, mai dăunăzi,
fost scris că, din pricina neorîndu[i]tii trimiteri a
tiţi prenumăranţi am perdut, cu îndoită pagubă:

alta a binelui deobşte, fiindcă şi prin aceaia să mai lăţea literatura şi, prin aceaia, cultura naţiii.

Te rog, dară, pe folosul d[omniei] t[ale] şi binele naţiii, fii silitoriu ca să se trimită gazetele fiecăruia prenumărant. Io nu aflu în aceasta nici o greutate, de a nu să putea împlini.

Pentru reflexiile d. Eliad îţi foarte mulţămesc, numai îmi pare rău că nu sînt întregi[1]. Poate fi ceva mai bun şi mai cu cuvînt decît în care mi le-ai trimis. Dumnealui e gramatic şi, ce-i mai mult, gramatic din vreamea noastră, despre carii prea frumos scrie vestitul/
151 acela filolog Ian[us] Jahn in *Praef[atio] ne in Grammaticam Arabicam*[2], *dum scribit: „Medio tempore maxima facla est mutatio a Grammaticis; qui semper et ubique ad id sunt nimium proclives"*[3], că: *„cum linguae analogiam perdiscere, et regulas ex ejus usu eruere deberent, ipsi se contra pro legum laboribus venditens, praescribantque, quomodo quod tenendum sit"*[4]. Aşa, ne-au făcut d-s. mulţime de reguli, care sînt împotriva naturii limbii noastre, şi socotesc că va veni vreamea cînd îi vom ţinea oglinda, ca să-şi vază şi să-şi cunoască greşelile, de care în *Gramatica* d-lui sînt aşa de mari, ca păcatele împotriva S[fîntului] Duh.

Lîngă toate acestea, bucuros aş vedea şi disertaţia d-lui despre — *-iu* şi *-or.*[5]

In *Foaia literală* N. 28 am cetit un articul *Literatura românească.* Mie mi să veade că acesta au ieşit din condeiul d. Tipar[6]; *leonem ex linguae*[7]. Păcat de acest bărbat, că e aşa cuprins şi nu poate a sta şi a să şărfi literaturii naţionale.
151» * Fii sălitoriu, ca disertaţia / d. Maiorescu să iasă la lumină[8]. Io socotesc că criticaştri noştri nu vor îndrăzni aşa lesne a prinde condeiul aşa lesne asupra aceia, şi că filologii noştri vor avea ce să înveaţe din aceaia.

Dar d. doctor Vasici încă s-au lăsat de a ne mai împărtăşi cîte ceva?

în cîtu-i pentru domnul Ighian, nu te îngrija cum să i să aducă cărţile. Noi le vom aduce acealea via Excelsi R. Gubernii. Domnia-ta numai afli modul cum s-ar putea trimite bani şi cum s-ar putea prenumăra.

Nu m[i]-ai scris mai din vreame că Gott îşi înnoiaşte literile. Te-aş fi rugat ca să-mi facă trei litere noaă, în locul lui -**K**, ^ şi un Z întors s în locul lui 3, după ortografia mea, iar de nu şi-au lăpădat literile, fă ca să vearse următoarele seamne: în locul lui -**K** facă un o pe jumătate, aşa u, iar în locul lui ^ tot acelaşi <J jumătate, întors:
152 n, şi în locul lui 3, z. / Cînd aş putea căpăta aceaste semne după gîndul meu, aş tipări bucuros *Eclogele*[9] meale cu această ortografie. *Est cupidus studiorum quisque suorum: tempus et assueta ponere in arte juvat*[10].

în vreo cîteva zile plec la Rodna. Prin treacerea mea prin Năsăud voi să cerc ceva şi despre biografie răposatului Fabian[11]. Io am multe care să ţin de biografie acestui bărbat nemuritoriu[12].

Fii sănătos şi ne mai scrie cînd şi cînd ce mai faci. Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

P.S. întreabă pe d. Orghidan primit-au un pachet cătră mitr
152* politul Moldaviii adresat, şi trimisu-l-au la Iaş?/

[1] Transilvănenii, cu puţine excepţii, au nutrit o repulsie timpurie faţă persoana şi teoriile filologice ale lui Heliade Rădulescu. Vasile Pop dă pe faţă moti principal: impresia că poetul muntean vrea să-şi impună ortografia proprie asu întregii literaturi române. La începutul lui august 1839, Vasile Pop urmărea o p mică a lui Heliade cu profesorul moldovean Gheorghe Săulescu, acesta din u de asemenea duşman neîmpăcat al „despotismului" lingvistic excercitat de cel tîi. Dar Heliade îl avea ca aliat, în Moldova, pe Costaehe Negruzzi, aşa că bi Săulescu, deşi în liniamentele generale avea dreptate, a trebuit să facă faţă u cuplu de forţe care reuşesc să-l scoată ridicol — „Don Quichotte al cură limbii româneşti" — din această poveste. Cum transilvăneni — plus minusque — e de pe atunci purişti, simpatia lor se îndreaptă spre profesorul moldovean (des a cărui luptă obositoare cu Heliade şi Negruzzi vezi N. C. Enescu, *Gheorghe lescu, Dimitrie Pop, Anton Velini,* [Bucureşti], 1970, p. 64—73).

[2] *Johann Jahn,* 1750—1816, distins filolog şi orientalist austriac, profeso limbi orientale, dogmatică şi arheologie biblică la Universitatea din Viena. I-a fluenţat pe filologii transilvăneni, dar mai ales l-a iniţiat pe Timotei Cipariu cunoaşterea culturii orientale, prin lucrări epocale pentru vremea sa.

[3] „Cînd scrie: «Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticien evul mediu, ei fiind totdeauna şi peste tot prea înclinaţi»".

[4] „(în loc de a studia analogia limbii şi din uzanţa ei a extrage regulile se evidenţieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine putere şi să prescrie cum s respectate aceste reguli". Cele două citate formează, în *Vorrede-ul* lui Johann J la *Arabische Sprachlehre,* p. XVI, rînd. 8—14 supra, un pasaj unitar. Vasile îl dă în latină, tradus infidel şi cu mici schimbări. Am preferat, aşadar, o tradu după originalul german, întru totul fidelă ideii. Pasajul întreg arată, la Jahn, a „Cea mai mare schimbare a fost făcută de gramaticieni în evul mediu, ei fiind deauna şi peste tot prea înclinaţi (în loc de a studia analogia limbii şi din uzan a extrage regulile) să se evidenţieze pe ei ca dătători de reguli cu de la sine pu şi să prescrie cum să fie respectate aceste reguli". Un astfel de gramatic samavo era, la acea dată, Heliade Rădulescu în ochii lui Vasile Pop.

[5] Din seria articolelor împotiva lui Săulescu (vezi nota 1).

[6] Articolul *Literatura românească,* din *Foaie pentru minte.* .., II, 1839, nr p. 220—223; nr. 29, p. 225—228, semnat M. George Em. Marica în bibliog *Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* p. 315, poz. 1588 nu atribuie nimănui articol. Pe baza acestei scrisori, de la un cunoscător al activităţii contempora săi, cum era Vasile Pop, atribuim acest articol lui Timotei Cipariu, semnalîn acest prilej descoperirea unei noi scrieri a marelui filolog român. Pentru paterni lui Cipariu pledează şi faptul că în articol sînt date şi analizate cuvinte romă rare sau necunoscute pretutindeni, unele prepoziţii sau diftongi de circulaţie trînsă. Or, se ştie că Cipariu era un mare pasionat al rarităţilor sau chiar al ci ţeniilor lingvistice.

[7] „Pe leu [îl cunoşti] după limbă [răget]".

[8] Despre această lucrare încă misterioasă a lui loan Maiorescu, vezi scris, următoare, n. 7.

[9] Vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 173, n.6. Din cauza ace mărunte scrupule ortografice (vezi infra, scrisoarea XXXVII), Vasile Pop tărăgă timiterea traduceilor din Virgiliu. După moartea lui, acestea ajung în poses Timotei Cipariu, care le publică în 1853—1855, cu întregiri făcute de el şi cu introductivă a redacţiei: *Eclogele I—X,* în *Foaie pentru minte...,* 1853, nr p. 234-236; nr. 38,' p. 355-356; nr. 39, p. 364-366; 1854, nr. 4, p. 1 nr. 5, p. 19; nr. 14, p. 66-68; nr. 18, p. 91-92; nr. 44, p. 236-239: 1855, p. 29-32.

[10] „Fiecare este gelos pe studiile sale: timpul şi uzanţele ajută la pu [lor] în faptă".

[11] Ca şi în anul precedent (vezi scris. XVII), Vasile Pop pleacă în august 1831 în ţinutul Rodnei. De data aceasta, însă, avea de gînd să adune date despre dascălul şi poetul transilvănean Vasile Fabian Bob, născut pe plaiurile năsăudene, mort în Moldova în 1836. Interesul pentru acest fost prieten şi coleg al său i-1 trezise resuscitarea istorieo-literară a lui Fabian Bob, în coloanele *Foii pentru minte...* Au apărut mai întîi cele două poeme inedite ale „răposatului profesor şi paharnic": *Moldova la 1821*'şi *Moldova la 1829 (Foaie pentru minte.,* 1839, nr. 13, p. 97—98; nr* 14, p. 105—107), aduse de la Iaşi de profesorul blăjean loan Rusu (vezi *George Baril şi contemporanii săi,* IV, p. 363—365), apoi *Suplement la geografie, intru jnemoria răposatului şcolariu Ştefan Şendrea, din Gimnasia Başiliana din Iaşi, la anul 1834, octomv. 25 (Foaie'pentru'minte...,.* 1839, nr. 15, p. 113), Stimulat de îndemnul iui Bariţ de Ia subsolul primei poezii *(Ibid.,* nr. 13, p. 97): „Mare bucurie ne-ar face. cineva cînd ne-ar împărtăşi mai multe pericole din viaţa acestui bărbat vrednici', fostul elev al lui Fabian Bob, scriitorul moldovean Vasile Popescu Seriban „împărtăşeşte" *Viaţa d. pahar[nic] Vasile Fabian sau Bob în timpul petrecerii sale-n Moldova* (Ibid., nr. 20, p. 153—156).

[12] Vasile Pop va indica şi excerpta în notele la studiul său biografic (xxx, n. 1) documentele pe care le avea în legătură cu viaţa şi activitatea lui Vasile Fabian Bob. Acestea sînt: a) *Poemation de Secunda Legione Valachica,* apărută la Oradea în 1830 (despre familia grănicerească Bob, din care se trăgea poetul); b) trei scrisori de la acesta: 23 martie 1824, 24 aprilie 1824, 17 aprilie 1825 (în limba franceză) şi 7 decembrie 1828; c) poema *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 4) şi d) anunţul Eforiei şcolilor din Moldova, din 8 aprilie 1836, prin care invită prietenii şi cunoscuţii la înmormîntarea lui Vasile Fabian Bob. Utilizarea acestor surse trădează din partea lui Vasile Pop un adevărat simţ de istoric literar (scris. XXX, n. 1).

XXVI

Zlagna, 13 Xv[l]839, c.n.

Domnule !

Eu, după pofta domniei-tale, am scris d[omnului] protopop Ighian pentru doritul ajutoriu, şi am fost aşa de norocos, cît mi s-au trecut cuvîntul şi, precum îmi scrie, bani 100 f. în argint se află la d. fiscal Dunca[1], despre a cărora trimitere însuşi mecenatul îţi va scrie, şi poate că ţi-au şi scris. Aşadară, despre aceasta poţi fi odihnit.

De la Teofil[2] am primit scrisoare despre primirea banilor, 138 f. w.w. Socotesc că pană acum au înştiinţat pe d. Orghidan. Ar fi bine cînd ai afla domnia-ta un modru mai lesnicios pentru trimiterea banilor.
353 încîtu-i / pentru nerînduiala venirii gazetelor, fii încredinţat că iaste lucrul prea adevărat. însuşi d. Demetrius Moga[3], care-ţi iaste cunoscut şi care au prenumărat pe tot anul, în semestrul al doilea nici un număr nu au căpătat. D[omnul] Josephus Ratzovits[4] încă, în acest semestru, mai multfe] numere nu au primit. Aceştia nu sînt de la sate. Un preot cu numele Angya[l], care iar pe tot anul au prenumărat, şi a căruia gazete trebuia să meargă la Deva, precum au mers în cursul dintîiu, în cursul al doilea s-au rătăcit, de vin la Zlagna, şi aşa, trebuie să i le trimit cînd capăt vreun prilej. Eu socotesc, d-nule, că aceastea sînt pricini care şi pre cei mai mari părtinitori a gazetelor încă pot a-i în-
153v streina. Eu, despre partea mea, voi / fi silitoriu şi de aici înainte pentru prenumăranţi, batăr că de la 6 încă pană astăzi nu am primit bani. Au siliţi-vă şi d-voastră a ţinea un rînd mai bun, ca batăr să nu le dăm prilej a să lasă de prenumeraţie.

Una mai am ca să te rog: ţine-te de stilul nostru, nu te aluned după fantasiile munteanilor, lasă-1 la naiba *subjet, objet şi projet;* nu într-însăle nici o analogie: j sau [mai] bine i al lati[ni]lor numai înain de o şi M să mută în >K; înainte de *e* nu-1 sufere limba. Vezi cuvînt *ajun,* de la *jejiino:* mai bine au vrut să strice silaba dintîiu, unde este înainte de *e,* decît să zică *jejun* ş.a. Ţi-aş putea scrie disertaţii în tregi despre neghiobiile filologilor munteani. Zi, dar, *proiect, subiect* ş.
154 Aşijderea *murinda şi inflorinda* sînt neghiobii împotriva limbii[5]. / Ve cu cîtă bărbăţie şi logică le-au astupat gura d. Săulescu.?[6] Eu a mai mult. ca **20** de coaie de însămnări filologiceşti, şi nu am atîta vrean ca să le poci isprăvi pentru tipariu.

Cum mai stă cu disertaţia d. Maiorescu ?[7]

Istoria bistarecii Braşovului, S. Niculae, trimeate-o încoace, să-i fac însemnările[8]. Eu am tot arhivumul bisearecii la mine, în copi Bine ar fi să se tipărească.

Vezi, cîştigă-ne *Istoria*[9] *şi Geografia*[10] Ţării Romaneşti. Prin dr. Vasici mai că s-ar putea. Ce bucuros le-am plăti! Dar încă *Schem tismul aceii* ţări? [11] Mai înainte căpătăm foliante, şi acum?

Fii sănătos! Iară eu sînt al d-tale idem qui pridem,

Io; *Dr. Papp.*

[1] „Fiscalul", adică agentul tezaurarial Dunca era viitorul om politic *P Dunca,* 1799—1888, consilier gubernial, deputat dietal, unui dintre membrii fond tori ai ASTREI. Dunca venise la Zlatna după ce, din 1833, fusese practicant Directoratul regal al fiscului din Tîrgu-Mureş. în şematismul Transilvaniei pe 18 *Novum et vetus Calendarium ad Annum bissextilem MDCCCXL Dierum 366 inus Magni Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum,* Cluj, 1840, p. 265 fi rează în rînduî funcţionarilor Domeniului montano-cameral al Zlatnei, cu *Fisc* asesor fiscal. Era singurul român din *conducerea* importantului oficiu transilvăne Vasile Pop fiind cel de al doilea, din sfera asistenţei sociale, ca medic şef al dom niului, în 1844 va fi chemat la sediul central al Tezaurariatului, în Sibiu. Vezi des el cele două necroloage: *Paul Dunca de Sajo 1799—1888,* în *Familia,* XX 1888, p. 561; *Paul Dunca de Sajo,* în *Tribuna,* 1888, p. 1061—1062; 1078.

[2] Vezi scris. XVII, n. 7.

[3] Vezi scris. XVIII, n. 12.

[4] Despre „diurnistele" Josephus Râtzovici vezi şi supra, scris. III.

[5] Vezi scris, anterioară, n. 1: poziţia „antiheliadistă" a lui Vasile Pop polemica filologică iscată între Gheorghe Săulescu şi cuplul Heliade-Negruzz

[6] în articolul polemic *Domnule redactor!,* din *Foaie pentru minte...,* 18 nr. 43, p. 337—349. Răspunzînd unui articol din *Curierul românesc,* Săulescu exprimă următoarele vederi de principiu, cu care Vasile Pop este întru totul de acc „1-iu Că trebuie să ne unim a avea toţi românii o limbă generală, convins fiind c fi şi cu putinţă a ne uni; 2-lea Că nu trebuie a lua o provinţie jargonul celiala fără numai cele bune, dejudicate de criteria filologiei".

[7] în 13 ianuarie 1839, loan Maiorescu îi scria lui Bariţ: „Iată şi foile ce lipsesc din disertaţia mea" *(George Bariţ şi contemporanii săi,* I, p. 228). Dedu că Vasile Pop, ca şi Timotei Cipariu, dealtfel *(Ibid.,* IV, p. 122; 125) erau la cu cu această lucrare de mari dimensiuni a lui loan Maiorescu. Dar, în aprilie *(Ibid,.* I, p. 233) dizertaţia filologică a profesorului craiovean încă nu era tipăr acesta renunţînd singur la apariţia ei: „Disertaţia mea lasă-o să stea în manus Sînt pricine pentru care am hotărît să o mai las. Aşadar, nu o tipări". Creder lucrarea i-a fost restituită autorului după această dată şi că ea este punctul de nire al lucrării lui Maiorescu *Studii asupra limbei române,* publicate în *Foaie pe*

minte..., XI, 1848, nr. 14, p. 107-111; nr. 15, p. 116-119; nr. 16, p. 124-128; nr. 17, p. 134-136; nr. 18, p. 141-143 şi nr. 19, p. 146—149.

[8] Implicaţiile acestui pasaj dovedesc încă o dată — dacă mai era nevoie *i* — marea utilitate a corespondenţei scriitorilor, în opera de arheologie istorieo-literară. Unica monografie despre Vasile Pop, aceea a lui Ion Muşlea *(Viaţa şi opera doctorului Vasile Popp,* în *Anuarul Institutului de istorie naţională,* V, 1928 — 1930, p. 86—157) este scrisă *fără* consultarea corespondenţei de faţă. în lipsa indicaţiei din această scrisoare, simţind din instinct de istoric literar prezenţa lui Vasile Pop, Ion Muşlea se lansează pe un teren lunecos şi atribuie doctorului din Zlatna o lucrare manuscrisă din Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca: *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgârszegiensis ad St. Nicolaum,* pe care o publică în anexa studiului (p. 145—157). Sigur de demersul său — bazat, dealtfel, pe potriviri înşelătoare! — Muşlea conchide: „Identificării noastre nu i se poate opune, credem, nici un fel de observaţie". Dar iată, i se opune însuşi presupusul autor, Vasile Pop, care cere lucrarea — desigur, semnalată de Bariţ! — „ca să-i fac însemnările", pe baza arhivei Bisericii Sfîntul Nicolae din Şcheii Braşovului, care se află întreagă la el, în copii. Aşadar, Vasile Pop este numai autorul acelor completări sub formă de note şi trimiteri însemnate cu a), b) sau* care secondează textul de bază al scurtei istorioare braşovene. Cunoaşterea corespondenţei cu Bariţ l-ar fi scutit pe Ion Muşlea de riscul de a da unei lucrări importante o filiaţie fantezistă, făcînd din Vasile Pop autorul ei. Din aceast moment, problema se redeschide, adevăratul autor al lui *Brevis Notitia Ecclesiae Bolgârszegiensis* redevenind anonim, iar scrierea o enigmă nedezlegată a istoriei noastre literare.

[9] Lucrarea lui Aron Florian, *Idee repede de istoria Prinţipatului Ţării Româneşti* (vezi supra, scris. XV, inel. n. 3).

[10] Autorul e Iosif Genilie (vezi scris. XV, n. 5).

[11] „Schematismul" era publicaţia *Almanah al Curţii şi Statului din Prinţipatul Valahii* (vezi scris. XV, n. 4).

XXVII

Zlagna, 9 ian. [1]840

Domnule redactori

Iată,-ţi trimit catalogul prenumăraţilor la *Gazeta de Transilvania* pro 1° semestri (1)840. Vezi ce puţini sînt ? Eu pricina nu sînt, că ştie Dumnezeu şi cunoscuţii mei cîtă strădanie am pus şi pui, ca să putem păstra aceste gazete. Pricina de căpetenie e indoîinţa naţiii noastre în aceasta treabă, iară a doua pricină iaste nerînduiala cu care vin gazetele, lartă-mă, domnule, că aşa scriu. Pilda o am de faţă: d. protopop de la Hondol, *Petru Pipoş* [1], un patron deosăbit a literaturei noastre, prin a cui bunătate în anul trecut mulţi prenumăraţi din preoţii aceluiaşi supuşi am căpătat, şi însuşi au prenumărat pe tot anul, mi să jeluieşte că în cursul al doile nici o gazetă nu au căpătat. Aşijderea se jăluiaşte şi d. Dimitrie Moga, practicantul tezauralicesc de la Topanfalva [2], că batăr că au plătit pe tot anul, şi banii pentru amîndouă vi i-am trimis, în cursul al doilea nimica nu au căpătat. / Aceştia sînt bărbaţi despre carii nu putem spune că nu vrea a ceti bucuros. Prin acestea mult am perdut, pentru că amîndoi era îndemnători. Amîndoi să roagă ca să faceţi greşaîa bună, şi pentru banii plătiţi în anul trecut, în care în cursul al 2[lea] nimica nu au căpătat, să le trimiţi în cursul din l[iu] al anului curgătoriu. Şi fiindcă cearerea e dreaptă, şi ca să-i putem să-i avem şi mai încolo, te rog promite-le, şi pe mine mă înştiinţază, ca să ştiu cu ce să-i mîngăi. Eu ţi-aş trimite însuş

; Ca să te încredinţezi şi mai bine, însă nu vreau să-ţi fac

Cît e pentru d. prot[opop] Ighian, ca să-i mulţămeşt
foi, mai aşteaptă ceva, ca să aflu cugetul omului. Atîta-
publicaţia ce ai făcut pentru el în anul trecut i-au cos
ca la o mie florinţi în argint, pentru că odată au năvăli
o mulţime, cărora n-au putut să nu le deaie, şi de la ca
vedea[3]. Acum, deodată, mulţămăşte-i în scris, cum v
155v mos. /

Oprirea *Curieariului* d[omnului] Eliad [4] e bună pentr
In cît e pentru *Istoria Ţării Româneşti*[5], trimite-o la Sib
neguţătoriul, şi el negreşit ne-o va trimite. Fu, de nu
în bani mulţi, te-aş sfătui să o faci un prezent d. prot
batăr că şi aşa socotesc că-ţi vei primi banii. Trimite-

Mergerea d-tale la Viena ţi-au folosit ceva[7], însă
mare dacă ai fi căpătat slobozenie pentru gazetele Ţăr
şi a Moldaviei, ca să-ţi vie slobode pe poştă.

Gazeta de două ori pe săptămînă ar fi bine, însă
6 f. CM. puţini vor prenumăra. Naţia noastră e săracă
încă nu dau bucuros.

D[omnul] Ţipariu, de cînd ş-au vărsat veninul a
au încetat[8]. D-nul e ca albina, care după ce împunge,

Păşeaşte în scrierea *Gazetei,* cît poţi, cu o polit
afle vătămaţi prenumăranţii, şi nici alte plase de oame
sînt mulţi care iau pildă asupra-ţi: de scrii *scitmp,* pe sine
156 de scrii prea darnic, pe sine să judecă risipitoriu ş.c. N
sărate ştiu eu că ar fi de lipsă, însă nu-i vreamea şi,
fă-te indiferent la ceartele scriitorilor, lasă-i să se cea
place. Care nu sîmte în sine puteare, acela bucuros ocăre
şi tipăreaşte orice, care treace prin cenzură, numai să a
ceva bun în sine. Cei înţelepţi îşi arată cu dovezi greşea
şi cu toată cinstea. Pedanţii să ceartă ca nebunii, şi fiin
nu le ţine mult cearta. Cît poţi, ţine de stilul nostru, nu
făurite, din Valahia, fără de analogie. *Partidă* nu ştie
ce-i. Precum din *parte* au făcut *partidi,* ticălosul rom
l-au românit şi au zis *partidă,* precum din *aguridi* g
aguridă. Pentru ce nu *facţie, factio.* Dacă zicem de la
ce nu de la *factio, facţie* ş.c. ?

De-mi vor mai veni ceva prenumeranţi, ţi-i voi

Fii sănătos!

Al domniii-tale gata spre servire,

156*

[1] Vezi referinţa de bază în scris. IV, inel. n. 8.

[2] Scris. XVIII, n. 12. Topanfalva = Cîmpeni, din Munţ

3 N-am putut identifica vreo mulţămită publică - „pu
Barit să i-o fi făcut lui Iosif Ighian, în 1839, în foile de la Bra
credem, însă, că era doar o intenţie a redactorului, nerealizată

Baia de seama redacției

Sa Mn ^ Gu ^ ,] ^ ^ f ™ ^ * .P^licație-se rez|r& la un S mult ^ y a n a - Lu ultimul număr al *Fon pentru minte..* Barit trimite și foaia volanta cu *Numele domnilor domni.* n ^ m , m ^ f ; ?,, *n ______A m>* și ioaia volantă

______...^uiajjuaauivr, io»n ignian ngurează *cu două exemplare,* fiind singurul român care făcea acest gest de dărnicie în folosul culturii. Că, în urma acestui simplu fapt, moții, „o mulțime", i-au, cerut protopopului Ighian bani cu insistență, 1000 de florini, *pentru că are,* devreme ce s-a abonat de două ori la gazete, este încă o dovadă a sărăciei de care sufereau românii din Munții Apuseni. Cazul se va repeta cu Simion Balint, după 1848, fiind, în banalitatea liii, un indiciu psihosocial de preț: nici i Ighian, nici Balint, *nu cutează* să nu dea bani solicitanților. Lucrurile se petrece.au, doar, în munții lui Horea și Iăncu, unde moții știau, la nevoie, să-și facă singuri dreptate!

[4] N-a fost o „cădere" a *Curierului românesc,* ci doar o reducere a ritmului de apariție la două numere pe săptămînă, în loc de 3—4 în 1839.

[5] Vezi scris. XV, n. 3.

[6] Adică să-i dăruiască un exemplar din *Idee repede...* a lui Aron Florian. Bariț va face acest cadou „mecenatelui" din Apuseni, dar în condiții care-l nemulțumesc pe Vasile Pop (vezi infra, scris. XXXI).

[7] O călătorie a lui Bariț încă puțin cunoscută. A drumețit împreună cu Iacob Mureșanu, spre a sonda pulsul politic din metropola Habsburgilor, în scopul unei orientări corecte a foilor de la Brașov. Călătoria se leagă de numele protopopului Iosif Ighian, care i-a ajutat material pe cei doi (vezi G o r n e l i u D i a c o n o v i c i, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892,* Sibiu, 1892, p. 11—12; G e o r g e E m. M a r i c a, *Notele de călătorie ale lui George Bariț,* în *Anuarul Institutului de istorie din Cțuj,* VI, p. 123—147).

[8] Vezi supra, scris. XVI, n. 3.

XXVIII

Zlagna, 21 ian. [1]840, c.n.

Domnule !

Pentru trimiterea gazetelor nemțești îți foarte mulțămesc. Pe mine foarte mult mă interesază *Die Blâtier fur Geist* [1] ș.c., pentru că cuprind în sine multe lucruri literare, și din nenorocire cu N. 3 și 4 din anul curgătoriu tocma acealea nu mi s-au trimis. Fă bine, dacă poți, trimite-mi-le. In locul lor, ca să nu fie plicul mare, pot să rămîie *Der Intelligensblatt*[2]. <

D[omnul]prot[opop] Ighian se află la minfe de doaă săptămîni și ți să închină cu sănătate.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

157

Dr. P. I

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no singfulariter] colendo. *Coronae*

[1] Similara germană, tot din Brașov, a *Foii pentru minte...: Blatter fur Geist, Gemuth undVaterlandskunde,*

[2]. Supliment literar al ziarului *Siebenbărger Wochenblatt.*

XXIX

Zlagna, 3

D[omnule] redactor!

Pentru banii prenumăranților, 81 f. în W., car a.c, după stilul vechi, prin chir Niculiță Lupan [1], înc nici o știre despre primirea lor. Scrie-mi, te rog.

Cu *Foaea pentru minte* ș.c. de supt N[r] 10, *Gazeta* mis. Te rog trimite-o. Din nr. 11 nu am primit nimic iar încep a se face greșeli!

Dar *Istoria Țării Românești*[2] trimisu-o-ai d[om

Fii sănătos!

P.S. Gazeta nemțască, dacă poți, trimite-mi-o

159 săbită. Acei 24 h.C M . ca post porto pe an bucuros v

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georg* oeseos Fogarasiensis Diacono D[omi]no sing[ulariter]

[1] Negustor din Brașov.

[2] *Idee repede...* a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n.

XXX

Zala

Domnule !

Iată,-ți trimit vreo cîteva trasuri din viața ră cu acea rugare ca să le primești în *Foaia* d-tale și s s-ar putea mai cu grabă [2], dacă nu ai altele mai de

Aicea vei vede o epistolie a d[omnului] vicari vei vedea că d-lui urmează, in cîtu-i pentru ^ și Tv, pentru care s-au făcut, în scris, deosăbite seamne, car să le vearse și pentru tipariu [2]. Te rog, dar, d[omnu] astă epistolie la locul ei, așa precum ți-o trimit, ți aceaie slove ^ și ^ precum să află întră slovele p în ceaialaltă parte să osăbeaște de ortografie mea rog ca și în această parte să nu faci nici o mutare. T întreagă, pe cum să află, afară de acealea care îns

161 fiindcă nu să țin de lucru. /

Iată,-ți trimit și o *Allusia* a răposatul[ui], în c suși mi-o au încredințat, care ar fi păcat a nu ve cam des scrisă. Te rog bagă bine sama. Vei căpăta ginal. Păstrează-le toate, ca niște moaște a răposa poți, iar mi le trimite.

Ia sama la corecția citatelor frîncești [4]. Eu scr aia roagă-te de un corector care știe bine frînceaște ce am știut, dar nu-mi pare rău, pentru că el au f

murire. Eu am scris cu pripa şi aş putea zice că *inter lacrimas et doloris*[5], pentru că Latzi au fost foarte beteag: Acum e mai bine. Pentru aceaia po[a]t[e] şi slove să fi rămas. Bunătatea d[omniei] [ta]le le va împlini.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

161* *Dr. Papp. I*

[1] Vezi şi scris. XXV, n. 11. „Trasurile" s-au publicat în iulie-august 1840, semnate *P.i Trasuri oareşicare din biografia sau viata răposatului d. paharnic Vasile Fabian sau Bob,* în *Foaie pentru minte. ..,* 1840, nr. 31, p. 241—245; nr. 32, p. 253—256; nr. 33, p. 257-259; nr. 34, p. 265-268.

[2] Vezi şi scris. XXV, n. 11. Este vorba de scrisoarea lui loan Marian, despre copilăria şi tinereţea lui Vasile Fabian Bob. S-a tipărit ca notă la *Trasurile...* lui Vasile Pop despre'Fabian Bob *(Foaie pentru minte...,* 1840, nr. 31, p. 243—244). E, oarecum un nucleu pe care se construieşte întregul articol biografic. Marian fusese coleg de şcoală la Năsăud cu Fabian Bob, pe care îl numeşte „bărbat cu inimă nu de mijloc, trecută prin foc".

[3] Această *Allusio* este singura operă a lui Vasile Fabian Bob despre a cărei existenţă sigură se ştie, dar care nu s-a publicat niciodată. în ultima parte a *Trasurilor...,* Vasile Pop aminteşte că, încă în Basarabia fiind, în octombrie 1822, Fabian Bob a scris o *Allusio* „latinească, în versuri eroice, asupra *Odei* d. Asachi". Apoi: „Precum în versurile romăneşti, în toate bucăţile sale, s-au ivit cu uşurinţa şi dulceaţa unui Ovidie, tocma aşa, în această *Aluzie',* atît cu curăţenia limbei latineşti, cît şi cu seriozitatea şi înălţimea ideilor, se iveşte ca al doilea Virgilie". Speră că Bariţ va publica şi această operă, în care „scopul autorului se vede a fi fost ca, prin aceasta să facă şi Europei literare cunoscută acea epohă însămnătoare, în care Moldova, după 110 ani, au dobîndit iarăşi domn naţional din sînul său". Dă şi titlul întreg al *Aluziei: Allusio / ad / Odam / Occasione restitutae indigenisj Moldaviae Principibus coronae / Ac Solemnitatis, qua serenissimus / Princeps patriae filius / Johannes Sturdza / Sedem Principatus conscendit,/ Genţi Moldavae per clarissimum j D.G. Asaki mense Octobris / 1822 dicatam. Aluzia* i-a dăruit-o lui Vasile Pop autorul însuşi, în iarna anului 1824, cînd era emisar în Transilvania, la consulul rus din Sibiu. Trecînd prin Braşov, îi face doctorului cadou poezia, „ca un suvenir a vechii prietenii". Vezi şi scris. XXXIV, n. 2.

[4] Vezi scris. XXV, n. 12. Scrisoarea lui Vasile Fabian Bob carte Vasile Pop, din 17 aprilie 1825, e în limba franceză. în *Foaie pentru minte.. .,*1a subsolul *Trasurilor. ..* lui Vasile Pop, se reproduc citate din ea: nr. 33, p. 259, notele 11 (3 rînduri), 12 (5 rînduri), 14 (8 rînduri), 15 (10 rînduri) şi 16 (5 rînduri).

[5] „între lacrimi şi dureri".

XXXI

Zlagna, 30 mai [1]840 c.n.

Domnule !

Mult preţuită scrisoarea d[om]n[iei] t[a]le din 18 mai c.n. am primitu-o. Mie-mi pare rău că oriunde să află ceva bun pentru români, trebuie să fie defeactuos. Din pricina că nu aveţi slove chiriliceşti asea-menea celor latineşti, nu puteţi tipări cărţi care sînt cu ţitate amestecate. Eu — nu-mi pasă — tipărească-să aceaie *Trăsuri* şi în iulie [1]; însă m-i frică că vor mai treace şi mai multe luni pentru că (de-mi aduc bine aminte) încă înainte de un an ne-aţi spus că căpătaţi litere de la Praga[2]. Numai atîta-mi pare rău, că m-am ostenit atîta ca să pot

aduna faptele aceluia bărbat vreadnic, şi acuma, din pri

$62 "u P°^ vedea lumina de care sînt vreadnice. Şi eu vreau / să

aşa precum sînt scrise, de s-ar tipări şi mai tîrziu.

Istoria Ţării Româneşti[3] o am primit, însă nu ştiu

au adus, nici de la cine o au adus, pentru că d-ta nu a

slovă. Apoi — ce-i mai mult, şi să-mi ierţi, d-le — da

faci un dar la un aşa bărbat şi mecenat[4], socotesc eu c

trimisă aşa dezlegate şi mînjite. D-ta ştii că forma di

plăcută face mai multă împreasie. Eu nu am îndrăznit

pînă nu le voi lega mai neated, pentru că nu îndrăznesc

aşa de la un om pe care însumi i l-am recomîndat. N

în nume de rău, de la unul care nu-ţi vrea altceva dec

162v toate. Dar scrisu-i-ai? Mulţămitu-i-ai ? /

Iată, îţi trimit o povestire populară din Ţara R

Tipăreaşte-o dacă o socoteşti vrednică de tipariu. Eu so

feliu de istorioare nu ar fi stricătoare pentru neamul no

în specie, că batăr că istoricii ungureşti nefericirea bătăli

o impută românilor, precum şi în această istorioară[6], to

în aceste neşte caractere prea frumoasă a românilor.

Dar cînd ne publici că vreai să dai de doao ori *G*

tămînă ?[7]

Fii sănătos!

163 Al d-tale idem qui pridem. /

[1] Vezi scris, precedentă, n. 1. S-au tipărit între 28 iulie

[2] Noile litere au sosit într-adevăr. în 23 iulie 1840, nr.
minte... apare cu primul său material — poezia *Crucea* de Ghe
—cules cu litere modernizate. Restul revistei apare cu vechile slov
activităţii lui Bariţ. De la numărul 27, *Foaia...* se tipăreşte inte
în acest context, Bariţ e silit să amine *Trasurile..* .lui Vasile Pop p
noii litere, doctorul de la Zlatna fiind un duşman înverşunat al ve
folosite de Bariţ. Noile litere, tot chirilice, au caracterul drept al lit
de eleganţa barocă a vechii scrieri, dar foarte economicoase şi vizib
introduce şi cîteva litere latine sau semne noi, unele Ia sugestia lu
scrisorile anterioare şi cele infra).

[3] *Idee repede. ..* a lui Aron Florian (vezi scris. XV, n. 3).

[4] „Mecenatul" e acelaşi protopop neunit din Zlatna (vezi
inel. n. 6).

[5] „Povestirea" este *loan Corvin de Huniad şi păzitoriul său*
din Ţara Românească), şi a apărut în *Foaie pentru minte. . .,* 1840
216; nr. 28, p. 220-224; nr. 29, p. 227-230, semnată *P.,* cu
Ignâcz Nagy". Este, de fapt, traducerea nuvelei *Hunyadi vedang*
ungur Nagy Ignâcz, iar specificarea că e „din Ţara Românească"
că acţiunea se petrece *în* Ţara Românească. Nu cunoaştem or
intermediar! — după care a tradus-o Vasile Pop (vezi scris, următ
rile lui Nagy Ignâcz, ea figurează în volumul *Beszedek,* Pest,
Romanţioasă în stilul epocii, nuvela se inspiră din avatarurile re
Hunedoara prin Ţara Românească, după dezastrul de la Varna
la Dunăre, în casa luntraşului Lup, fata acestuia, Floare, se conver
de moarte a cruciatului transilvănean, în prietenă devotată p

acestuia, cucerită de măreţia lui morală. Ea moare luptînd împotriva oştenilor lui Dracula, veniţi să-1 captureze pe luptător,

[6] Tocmai pentru a combate această tendinţă, Bariţ încheie povestirea cu o notă de subsol a sa: „Cum se putea vedea din decursul acestei povestiri, ea este ieşită din condeiul unui ungur pare, scriind răzemat pe unele daturi istorice, se vede a vădi de vinovaţi nenorocirii de la Varna numai pe acele patru mii de călăreţi români, pe carii Dracula i-au trimis spre ajutoriu craiului unguresc asupra turcilor. Noi, însă, cetind, să au uităm de aceaie cuvinte prieteneşti a lui Dracula, adresate cătră craiul unguresc, ca să nu pornească numai cu 60 mii, cu care număr turcii ies numai la vînat". Ungurii înşişi — spune Bariţ — au fost călcători de jurămînt la Varna, căci ei juraseră să nu iupte împotriva turcilor, după cum specifică epitaful de pe mormîntul bravului lor Uladislau, mort în bătălie: *Romulidae Cannas ego Varnam dade notavi; / Dlscite mortales non temerare fidem, / Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus.j Non ferret scylhicum Pannonis ora iugum.*

[7] *Gazeta de Transilvania* apare de două ori pe săptămînă abia de la 1 ianuarie 1843 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* IV, p. 117, n. 7. în numărul jubiliar din 1908 al *Gazetei (Gazeta Transilvaniei,* anul LXXI, număr jubiliar, Braşov, luna iunie 1908, p. 10), data debutului cu două numere săptămînal e indicată greşit: 1847.

XXXII

Zlagna, 1* iuniu c.n. [1]840

Domnule !

Te avizesc că ieri, prin d. Guma, ţi-am trimis o tradu[ce]re a mea de pe nemţie (batăr că originalul e unguresc), supt titula: *Huniad şi îngerul său păzitoriu, o povestire din Ţara, Roniânească* *, de pe la mijlocul veacului al XV-lea. De-ţi va plăcea, tipăreaşte-o.

încă o rugare: fă bine şi grăiaşte cu d. protopopul Popasu [2] caria, i[n] numele meu, te închină cu sănătate, ca să binevoiască a scoate din protocolul botezaţilor, care se află la capela grecilor, în cetate, *Literas baptisimales*[3] pentru fiica mea Catarina[4], care s-au botezat 4[a] iulii c.v. [1]824, şi să le iscălească parohul locului, şi domnia-sa să le întărească, ca protopopul locului, / şi să mi le trimiţi, că am foarte mare trebuinţă de dînsăle. Trimiterea poate fi [pe][5] poştă sau *intre gazete*[6].

Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale umilită slugă şi preatin,

Dr. Papp. j

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg, v. Baritz,* Redacteur der *Gazeta de Transylvania* hochwohlgeboren. *Cronstadt*

[1] Vezi scris, anterioară, n. 5.

[2] loan Popasu, protopopul neunit din Braşov-Cetate.

[3] „Carte de botez", extras din matricola botezaţilor de la biserică.

[4] Catinca, fiica misterioasă a lui Vasile Pop, ignorată de biografii moderni. Vezi şi supra, scris. XIV, n. 7; *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 336.

[5] Omis de Vasile Pop.

[6] „între gazete", şters puternic cu creion negru, de Vasile Pop.

XXXIII

Topanfalvae, 31 iuli. [1]840

Domnule redactor!

M-au rugat o doamnă ca să-i cîştig o cupă de Liqueur madâtsiu de vanilie şi 4 funţi de pismet de la Braşov. Te rog, dară, cumpără pe socoteala mea aceaste articole, şi îmi scrie preţul lor, ca cînd ţ-oi trimite banii gazetelor, să-ţi trimit şi această cheltuială.

Liqueurul să-1 pui în sticle de cîte un fărtai, ca să le poţi pune cu pesmeţii întru o cutie. Pesmeţii cumpără-i de la cucoana Linţa Arsenoae, mătuşa noastră, de mai vieţuieşte, căruia mă închin cu să-
166 nătate. Cutia o trimite la d. Guma, supt adresui meu. /

Eu mă aflu acum în Cîmpeani (Topanfalva), întru o descripţiune topographică, unde voi zăbovi vreo 2 luni.

Prenumăraţii de aicea să jăluiesc că N. 26 [1] nicidecum nu l-au căpătat. Dar cu *O mie şi una de nopţi* cum mai stă ? Cînd va ieşi tomul VlII-lea? [2] De au ieşit, trimiteţi-1, că oamenii prenumăranţi stau to[t] pe mine. Dar *Biografia* răposatului Fabian? Acum aveţi slove potrivite: vezi ca să vadă şi ia lumina, *si digna videvi legique.* [3]

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp.

166* Dd. Moga şi Râtzovits ţi-să închină cu sănătate. /

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz* V. Dioeceseos Fogarasiensis Diacono et in Schola commerciali Valachorum coronensim Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

[1] Din *Gazeta de Transilvania,* împreună cu *Foaie pentru minte...*

[2] Vezi scris. III, n. 2. Ultimul volum, al XVIII-lea, va apărea în 1840.

[3] „Dacă o vei vedea demnă de citit".

XXXIV

Zlagna, 6* 8^ c.n.[l]840

Domnule!

încă în luna lui august, din Cîmpeani [1], ţi-am fost scris, rugîndu-te ca să-mi trimiţi 4 funţi de pismet şi o cupă rozoliu de vanilie de la Madâts. însă să veade că au nu ai putut, au că doară nu ai primit scrisoarea mea, pentru că pînă acum nici un răspuns nu am căpătat, înştiinţază-mă cum stă treaba.

Banii prenumăraţiii ţi-i voi trimite cu cel mai întîi prilej. *Allusio* răposatului Fabian, care eu de 20 de ani o păstrez ca nişte s[finte] moaşte, nu avu norocire ca, prin *Foaia* d-tale, să vază lumina, numai din pricina că nu-i românească, sau că nu-i prefăcută pe românie[2]. Eu, domnule, nu pricep ce va să zică acea reflexie ce ai făcut asupra

168 aceştii *Aluzii.* Dacă nu ai vrut să o primeşti în orighinal, să o tipăreşti, / era bine, după a mea judecată, să mă înştiinţezi cu vreo cîteva rînduri, pană a nu să tipări *Biografia*[3], că nu să poate tipări, şi a mi-o trimite îndărăpt, spre a afla vreun mijloc de traducere. Acum acea greutate care era să cădă pe mine, cade pe d-ta, la care se aflâ orighinalul. Insă eu mă cunosc şi pe mine şi cunosc şi pe poeţii noştri. Pentru aceaia mă îndoiesc că se va afla vreunul care, nu zic să ajungă pe răposatul în rai, dar batăr să să apropie de dînsul. Lîngă aceastea, traducţia, fie şi bună, totuşi nu-i original. *Foaia* d-tale e pentru literatură, şi aşa, mai cu samă pentru literaţi, carii mai toţi înţeleg limba latină, şi aceia care aceasta nu o [în]ţeleg, creade-mă, prea puţin înţeleasă
168v despre acealea care dispută literaţii noştri. Aşadară, după cugetul meu, / era bine să o tipăreşti, că aşa, împărţindu-o la o mulţime de literaţi, pe lesne se aflâ vreunul care, după ce ai fi adăogat mai sus-numita reflexie, o ar fi făcut româneaşte. Şi aşa, din mai multe producţii, ai fi ales care ai fi socotit că-i mai aproape de orighinal, şi o ai fi făcut cunoscută; cînd acum nu avem nici una, nici alta! Eu încă o dată te rog, d[o]m[nu]le, tipăreşte-o ca un *appendix* la *Biografia* răposatului[4]. Locul aceştii *Allusii* e *Foaia* d-tale, şi să fii încredinţat că primirea aceştia nu numai [nu] va pearde ceva din preţul său, ci va câştiga. Iar dacă socoteşti că în acea foaie, ori din ce pricină, nu să poate tipări, la această întîmplare te rog scrie-mi cu cît s-ar putea tipări deosăbit, atîtea exămplare cîţi prenumăranţi ai d-ta, pentru că un patron care
169 au cetit începutul aceii *Allusii,* bucuros ar purta / cheltuiala tipariului[5], şi d-ta ai avea bunătate a le trimite pe la prenumăranţii ce ai. Sau, dacă nici aşa nu s-au putea tipări în Braşov, atunci să faci bine să ne trimiţi orighinalul, ca să ne gîndim despre alte mijloace.

Jank Joannes, Judex Dominalis Zalathnensis[6], un prenumerant din semestrul acesta, în trei rînduri nu au căpătat gazetele. Pe lesne s-au putut amesteca cu Jank Abrahamus, Judex Dominalis Alsovidrensis[7]. Mă rog, trimiteţi-le, ca să nu-l peardem. E român zdravăn.

Iară eu cu toată cinstea rămîi al d-tale idem qui pridem,

169

Dr. Papp. I

[1] De fapt, în iulie (vezi scris, precedentă).

[2] Vezi scris. XXX, n. 3.

[3] Un gest încă neexplicat al lui George Bariţ. Gind, în *Trasurile...* biografice despre Vasile Fabian Bob, Vasile Pop aminteşte de existenţa *Aluziei* acestuia şi de necesitatea publicării ei, redactorul *Foii pentru minte...* ripostează, aparent favorabil, într-o notă de subsol,,Aşa este, domnul meu, ar fi pagubă ca acea *Aluzie* a lui Fabian să rămîe necunoscută publicului nostru. însă părerea noastră ar fi ca — [spre] a se putea face aceeaşi tuturor fără deosebire cunoscută — sase traducă în româneşte, tot în versuri. Traducţia cu originalul să se tipărească alăturea. Condeiul unui artist ar putea face acesta". Dar condeiul bătrînului Vasile Pop se vede indispus spre o astfel de treabă, în concepţia sa varianta latină fiind nu doar suficientă, ci chiar oportună, spre a populariza istoria românilor în Europa (vezi scris. XXX, n. 3). Bariţ, în schimb se menţine la ideea sa cu traducerea în ciuda indignării mirate a lui Vasile Pop. Bănuim că Bariţ avea şi alte motive să torpileze în acest mod elegant tipărirea *Aluziei,* probabil motive de conţinut care ar fi atras atenţia cenzurii ruseşti din Moldova.

« Mica la *Trasuri oareseare...* (vezi scris. XXX, n. 1). Nu se vâtoări,mc atunci, si niciodată. în actualul stadiu al cercetărilor nu se ştie nimic de soart acestei scrieri a lui Fabian Bob.

[6] Nu se va tipări (vezi nota precedentă), „loan îancu, jude dominial din Zlatna".

[7] „Avram Iancu, jude dominial din Vidra de Jos".

XXXV

Zlagna, 6/25 ian. [1]84

Domnule redactor !

Iată aicea, alăturat, numele cfinstiţilor] prenumăranţi, în a căr nume te poftesc ca exemplarele să le trimiteţi la vreamea sa şi la lo curile numite. Titula prenumeranţilor celor vechi o ştii, iar a celor n o vezi din catalog. Alţii ş-au scris numele pe osăbite hîrtii, care te ro aşa să le tipăreşti, pe cum stă scris, fără greşeli. Un iubitoriu de lit ratura] naţională, însă care nu vrea să ştie stînga ce face dreapt au trimis bani pe 2 exemplare, pe o jumătate de an, din *Gazetă,* cu ac condiţie ca domnia-ta aceaste exeamplare să le adresăluieşti la doi bă
171 baţi cinstiţi, morali, / învăţaţi şi iubitori ai literaturii naţionale, în carii, sau din depărtarea locului, sau din neaveare, nu pot ţinea *Gazeta* De acest fealiu de bărbaţi socoteaşte acel cinstit bărbat că s-ar put afla în părţile Chioarului (Kovâr) şi în Maramurăş, sau unde vei soco d-ta. Insă atîta socoteşte acel bărbat că, spre îndemnul altora, s- putea pune în *Gazetă:* „Un iubitoriu al naţiei şi a literaturei naţiona însă care nu vrea ca să ştie stînga ce face dreapta, au trimis ban pe doao exemplare din *Gazeta de Transilvania,* ca cfinstita] redact să le trimită la doi bărbaţi cinstiţi, învăţaţi şi iubitori de literatu
171v naţională, însă carii, sau pentru / depărtarea locului, sau pentru ne veare nu pot ţinea *Gazete:,* şi prin această faptă nobilă au pus pe altar naţiii, ca văduva din Scriptură, o jărfă mică dar plină de evlavie. *Parv sed pium sacrificium*[1/2].

In cîtu-i pentru versurile răposatului Fabian, dacă le îngădu c[instita] cenzură, tipăreaşte-le. Ar fi păcat aşa un document isto cesc şi plin de geniu a nu vedea lumina[3].

Dacă capeţi bani la mînă, fă-mi o poliţă cătră d. Guma, la Sib şi eu numaidecît îi voi plăti. De vor mai sosi prenumăranţi, ţi-i trimite şi aceia.

îmi pare rău că eşti beteag. Dumnezeu să-ţi deaie sănătate statornică!

Iară eu sînt al d-tale gata spre servire,

Dr. Pa

173 Vertatur! /

încă o gazetă nemţască pentru d. profesor Bodnar, după form
173v sub A. aclusă[4]. /

[1] Adică nu se pot abona.

[2] Pasajul lui Vasile Pop intră în următoarea *Mulţămită publică* a lui Bariţ, din *Gazeta de Transilvania,* IV, 1841, nr. 2, p. 8: „De trei ani încoace, de cînd stăm în capul redacţiei acestor foi româneşti din Transilvania, mai de multe ori avurăm prilej a primi neuitate ajutorinţe, nu numai prin nepregetatele ostenele puse spre lăţirea literaturei şi a ideilor folositoare, ci şi prin ajutoriu de bani gata, în deschilinite sume, pentru care, însă, a mulţămi în faţa publicului totdeauna fusesem opriuţi prin însăşi benefactorii. De curînd, *un iubitoriu al naţiei şi a literaturei naţionale, însă care iarăşi nu vrea să ştie stingă ce face dreapta, trimise preţul pe două exemplare din «Gazeta de Transilvania» şi «Foaiea» ce o însoţeşte, ca redacţia să le trimită la doi bărbaţi cinstiţi, învăţaţi şi iubitori de literatura naţională, însă carii, sau pentru depărtarea locului, sau pentru neavere, nu pot ţinea aceste foi. Aşa, prin această faptă nobilă, au pus pe altariul naţiei, ca văduva din S. Scriptură, o jârtfă mică dar plină de evlavie. Parvum sed pium sacrificium.* Noi iarăşi, din parte-ne, astădată nefiind opriţi de-a dreptul de a nu face cunoscută asemenea generozitate, nu ne putem conteni de a ne aduce mulţămita în cunoştinţa tuturor". Darnicul „iubitoriu al naţiei" trebuie să fie acelaşi mecenate, protopopul Iosif Ighian.

[3] Credem că este vorba de aceeaşi *Allusio* (vezi scris. XXX, n. 3; scris, anterioară n. 2).

[4] Pe fila 172 r sînt cîteva versuri româneşti şi franţuzeşti, scrise de mina lui Vasile Pop:

[1] „Aici zace răsturnat
Credinciosul meu Donat
Care vedea noaptea-n vis
Că el ar fi piitis.
Să-i fie ţărna uşoară
Ca o petricea de moară!"

[2] „Tout annonce d'un Dieu l'eternelle existence.
On ne peut le comprendre, on ne peut l'ignorer;
La voix de l'univers annonce sa puissance,
Et la voix de nos coeurs, dit qu'il faut l'adorer.

Wr

XXXVI

[Zlatna, începutul lunii iunie 1841[1]]

Domnule redactoriu [2]

„Nihil solet ingeniis summa nocere dies"

Ovidius

Cum că eu sînt un adevărat transilvănean, de nu ai şti, încă pe lesne m-ai putea cunoaşte din faptele şi lucrările meale. Eu totdeauna, ba şi ceialalţi patrioţi, mai tîrziu, şi numai atunci mă deştept, cînd fraţii noştri de peste Munţii Carpaţilor nu numai au început, dar au şi isprăvit lucrul care, cu dreptul, se ţinea de noi.

Biografia răposatului G. Şincai[3] îmi este cunoscută de opt ani. O am în mînă de atîta vreame, şi totuşi ceale mai întîi trăsuri a vieţii acestui nemuritoriu literatoriu şi patriot trăbui să iasă la lumină prin un moldavo-român, un bărbat tînăr, care, de nu mă înşăl, înainte de einci-şease ani se afla încă în Academia Berlinului[4].

Dar ce mirare? Nu au ieşit viaţa vestitului fabulist al românilor, Dimitrie Ţichindeal, a răvnitoriului culturei naţionale G. Lazar, prin

d. I. Eliad[5], în Ţara Românească? A nemuriloriului şi — preste veac
său — înaltei genii, V. Fabian, prin d. Popescu-Scriban[6], molda
românul? Şi — ce ştii —oare P. Maior, S. Clain, aceşti doi cori
a clerului şi a literatorilor naţiii transilvano-româneşti, nu-şi vor a
iarăşi, în aceaie părţi biografii lor?

D-ta te minunezi şi-ţi pare rău că lucrurile merg aşa, şi ai
dreptul spre aceasta, pentru că — batăr că patria noastră au avut
toate veacurile bărbaţi învăţaţi, precum dovedesc scrisorile lor —
atîţa şi aşa solizi cîţi are acum, niciodată nu au avut. Bărbaţi, zic,
în cinul preoţesc, cît şi cel mirenesc, carii pe orice catedră a unei u
versităţi europeane ar face cinste, însă naţia noastră aceşti fealiu
bărbaţi niciodată nu au ştiut, nu zic a-i sprijini, dar nici a-i pre
după cum s-ar fi cuvenit.

Din această pricină, o parte a literaţilor noştri au fost siliţi
părăsi patria şi a-şi căuta norocirea într-alte ţări. Ceialalţi litera
ai noştri, carii se mai află pe ici-colea pîntre noi, pe lîngă supţirile v
turi, sînt îngreoiaţi cu ceale din deregătorie aşa, cît rar au vreame a
îndeletnici cu ceale ce se ţin de literatură [...][7].

Despre Şincai se poate zice că, ce au scris, *scripsit inter dol*
et aerumnas[8]. Fie oasele lui oriunde vor fi, sufletul lui este negre
în locul fericirii, dacă este adevărat aceaia ce au zis acel mare fil
şi oratoriu al romanilor, Cicero: „Tuturor acelora care au sprijinit pa
cu armele, o au ajutat cu sfatul, o au mărit prin ştiinţe şi lucruri
vătate, le este gătit un loc anumit în ceriu, unde cei răposaţi în v
se află".

Mie îmi pare rău că nu pot rădica acestui patriot un monun
mai strălucit. Cel mai mare şi mai strălucit monument pentru răpos
va fi acela care i-l va rădica, prin tipărirea *Hronicei românilor,* cuvioşi
părintele Ghermano din Iaşi, întru a cui proprietate se află acel ma
cris[9]. Un monument care, în naţia românească, în veaci, a amîndur
dulcea aducere de aminte va păstra.

P.

[1] Databilă în funcţie de scrisoarea următoare, în care se pomeneşte c
conţinutul acesteia.

[2] Scrisoarea s-a publicat, la dimensiunile reduse de faţă, în *Foaie pentru m*
1841, nr. 47, p. 371—372, de unde o reproducem. Originalul nu se cunoaşte.

[3] Un nou val de efervescenţă istorieo-literară stîrnit de George Bariţ, a
nător celui din jurul lui Vasile Fabian Bob (vezi scrisorile supra). în 1841,
republică din *Albina românească* cel dintîi articol biografic despre marele istor
al Şcolii Ardelene: *Gheorghe Şincai,* în *Foaie pentru minte...,* nr. 12, p. 9
Autorul era Mihail Kogălniceanu. Curînd, exemplul este urmat de Timotei Ci
cu cîteva consideraţii biografice despre Şincai, urmate de reproducerea părţ
Elegiei (Domnule redactori, în *Foaie pentru minte...,* 1841, nr. 42, p, 329—
Cîteva numere mai tîrziu, în *Trei manuscrise pentru G. Şincai (Ibid.,* nr, 47, p.
374), Bariţ arată că i-au sosit la redacţie trei articole biografice despre a
Hronicii românilor, „două din Transilvania şi unul din părţile Orăzii Mari".
trei — zice redactorul — „izvorăsc" din *Elegie.* Al lui *Ţ* — Cipariu — e cel p
anterior, în nr. 42! — „e în stare a ne duce prin spinoasa viaţă a lui Şincai p
1814", a lui *P.* = Vasile Pop doar pînă la 1804, iar al anonimului bihorean p
1808. La acea dată nu se cunoştea anul morţii lui Şincai. Acum — socoteşte Ba

ar veni rîndul „a da cetitorilor şi următoarele puţine cuvinte din biografia şincaiană lucrată de d-nul P[op]". Dar, de fapt, nu dă nimic din „biografia şincaiană" ci doar scrisoarea de faţă, care este introducerea şi încheierea articolului pierdut.

[4] Tînărul e Mihail Kogălniceanu. A fost student al Universităţii din Berlin între anii 1836-1838.

[5] Despre Dimitrie Ţichindeal, Heliade Rădulescu scrisese, de fapt, două studii: *Dimitrie Ţichindeal,* în *Curierul românesc,* X, 1839, nr. 9 şi *Ţichindeal şi Hanriada,* în *Ibid.,* nr. 149—150. Primul a fost reprodus în *Foaie pentru minte...,* 1839, nr. 8, p. 59—62. Despre Gheorghe Lazăr, studiul biografic *Gheorghie Lazar,* în *Curierul românesc,* X, 1839, nr. 64, p. 255—256; nr. 66, p. 261—264; nr. 66 supl. p.1. Reprodus în *Foaie pentru minte...,* 1840, nr. 6, p. 41—46; nr. 7, p. 49—50.

[6] Vezi scris. XXV, n. 11.

[7] Din acest punct urma, de fapt, biografia lui Şincai. Bariţ elimină partea esenţială, pe care nu o socoteşte valoroasă, înloeuind-o cu următorul pasaj regretabil, care ne privează de o scriere a acestui reprezentant tîrziu al marii generaţii a Şcolii Ardelene: „După ce condeiul d-lui P[op] scoate viaţa lui Şincai, după cum s-au zis mai sus [adică din *Elegia* — n.ns.], apoi încheie aşa:"

[8] „A scris în dureri şi chinuri".

[9] întreprinderea lui Gherman Vida, care se pregătea să scoată la Iaşi *Hronica românilor,* după un manuscris aflat în proprietatea sa. Transilvănenii află — nu fără surpriză! — că ediţia *Hronicii* se va scoate în Moldova, din articolul biografic al lui Kogălniceanu care, în plus, avertizează chiar că „cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie". Primul volum al ediţiei lui Gherman Vida va ieşi la Iaşi, în 1843, cuprinzînd, în 504 pagini, partea *Hronicii* de la anul 86 pînă la 1000 (vezi Mihail Kogălniceanu, *Opere. Tomul I Scrieri istorice,* ediţie de Andrei Oţetea, Bucureşti, 1946, p. 617, n. 1.)

XXXVII

Cîmpeani, 15 iunie [1]841, c.n.

Domnule redactor!

G[instita] d-tale scrisoare din 2 iunie c.n., o am primit în Cîmpeani, unde mă aflu. Toate scrisorile d-tale le-am primit cu bucurie. Numai aceasta m-au întristat pînă la suflet, pentru nefericita stare a patrioţilor din Valahia. Intru acest feliu de stări împrejur, reflexiile d-tale spre însemnările meale în biografia răposatului Şincai sînt adevărate şi sfinte. Ştearge-i, dar, pe toţi, şi vii şi morţi, ca să nu mă văd a-m[i] bate joc de ei în nefericirea lor, şi îndreptează acea biografie după cum îţi place. Materiile le ai în mînă. Sau, dacă cumva o socoteşti de prisos, lasă-o netipărită[2]. Eu numai vreau a face cunoscute numele literaţilor noştri. Pe Trebonie[3], batăr de nu şi sînt cu el într-o păreare, nu [am][4] putut să nu-l laud. El au lucrat în acest obiect şi mult şi foarte con-
174 secvent. / Eu am toată cartea lui. însă şi dumnealui poate rămînea afară din acea biografie, pentru că eu nu vreau a mă certa cu nimenea pentru el. Scopul meu au fost ca să-i fac cartea cunoscută şi să-i dau pinten spre ceale viitoare. *Calcar currentibus addere*[5].

Eu nădăjduesc, acel tractat despre care scrii, că-l voi vedea cît de curînd în *Foaia* d-tale, cu atîta mai mult, cu cît că de un dărab de vreame încoace foarte puţine lucrări văd în *Foaia* d-tale, care s-ar ţinea de istoria şi literatura naţională. Să veade că literaţii noştri nu au avut magazine mari despre aceaste lucruri, şi aceaie puţine, între cerţi şi ocări, le-au împrăştiat în anul întîiu şi al doilea al *Foiei* d-tale[6].

Foarte mult m-am bucurat scriindu-mi că te-ai căsătorit şi t
făcut cetăţan în Braşov.[7] Eu îţi poftesc toată fericirea în acest
Pentru acei leviţi, ce scrii, lasă-i să fugă încătrău au încej
l?4*> D-ta cunoşti / profesia acestor soi de [...][8] Ei sînt în toată lu
[...][9] mai osăbiţi, şi supt altă formă, după starea vremilor şi a locur
pe unde să află.

Fii sănătos şi păşeaşte înţelepţeaşte, precum te-ai obicinuit.

Şi rămîi cu toată cinstea al d-tale idem qui pridem,

Dr. P

P.S. Te rog trimeate-mi, cu un prilej bun: 1 cupă rozolpu]
1V5 vanilie de la Madâcs; 4 funţi pismet[10]. Banii ţi să vor trimite. /

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz,* Redacteur de *Ga*
de Transylvania wohlgeboren. Zu *Cronstadt*

[1] „Patrioţii" sînt complotiştii din octombrie 1840, împotriva lui Alexa
Dimitrie Ghica: Mitiţă Filipescu, Bftimie Murgu, Marin Sergiescu, Sotir Ţăr
Nicolae Bălcescu, Teîegescu şi alţii. Cercetările şi interogatoriile durează pîn
aprilie 1841, cînd aceştia sînt condamnaţi la închisoare grea, între 10 şi 3
La data acestei scrisori, revoluţionarii de peste Carpaţi erau deţinuţi în ar
Agiei din Bucureşti. în iulie vor fi predaţi Vorniciei temniţelor, care îi trimite la
rile de ispăşire.

[2] Vezi scris, anterioară, n. 7. în lumina acestui pasaj, partea scoasă de
din „biografia şincaiană" pare de un interes deosebit, de vreme ce ea se lega de
soane care sufereau rigorile răzbunării lui Ghica: „să nu mă văd a-mi bate joc
în nefericirea lor". Bănuim că ar fi vorba de Eftimie Murgu, unul dintre cei
— după expresia lui Vasile Pop (vezi scris, anterioară) — „au fost siliţi a-şi p
patria [Transilvania — n.ns.] şi a-şi căuta norocirea într-alte ţări".

[3] August Treboniu Laurian.

[4] Omis de Vasile Pop.

[5] „A da pinteni calului".

[6] 1838-1839.

[7] Bariţ s-a căsătorit cu Măria Velisar, fiica unui negustor „levantin"
Braşov. Cununia a avut loc la 25 ianuarie 1841, naşi fiindu-le Pavel Vasici şi
sa Iulia.

[8] Manuscrisul rupt. Lipseşte, probabil, cuvîntul *oameni.*

[9] Idem. De nereconstituit.

[10] Se pare că Barit nu i-a făcut acest comision, cerut mai de mult. Vezi
XXXIII-XXXIV.

XXXVIII

Zlagna, 17/5 ian.

Domnule,

Eu, adevărat, am cunoscut pe auctoriul acelui ms. care ţi
dăruit în anul (1)838, şi i-am ştiut şi numele, însă l-am uitat. îns
tuşi mi se pare că l-au chemat Scarlat. Domnul Nicolae sau B
Cepescu îţi vor şti spune, numai să le aduci aminte, că la vreme
voluţiii adeseori mergea la bolta dumnealor, şi era om de casa Cîmpi
nului şi că au umblat şi la Petroburg, într-un proces al Cîmpineanu

în cîtu-i pentru însemnările ce ai făcut la *Biografia răp[os*
Şinâii, N. 47, numai atîta am de a zice că, ori cu a cui sfat le-ai f

că n-au avut locul lor, şi că prin aceaea mai mult [ai] stricat lucrul, decît ai deres [2]. Însă mie mi să pare că d-ta, lîngă focul tinereaţelor, ai şi o deosăbită aplecare spre facerea a multor însămnări [3], ne băgînd sama că aceastea iau o formă de critică şi un chip de superioritate peste aceia care-ţi trimit spre ajutoriu, puţintealele sale gînduri. Un lucru
176 care la mulţi / nu face cea mai bună impresie, şi eu nu aş vrea ca şi despre d-ta să să zică aceaia ce să zice despre Eliad: că au luat toată literatura românească. *Pauca prudenţi*[4]. Mai încolo, d-le, cînd vorbeşti despre românii ardeleani care nu sînt preuţi, nu face deosăbirea unit — neunit. Aceasta deosăbire o fac numai duhurile ceale mici.

Pap au fost consiliar de rumân [5], şi Juhâsz [6] asemenea român. Pe Szentivânyi pentru ce te sileşti a-l scoate din opinia sa, în cîtu-i pentru Briareu cu românii [7]? Lasă-l să gîndească că aceasta una au fost care l-au adus să vorbească ceva în favortil lor. Altmintrelea, te-ai spălat pe mini! Eu socotesc că aceastea sfătuiri, de la un om care-ţi scrie din inimă şi spre cel mai sfînt scop, şi întră patrii ochi, nu le vei lua în nume de rău. Almintrelea te încredinţăz că *Gazeta* d-tale îmi prea place, batăr că *inFoie* (nu *Foaie),* în anul trecut, nu s-au ivit prea multe lucruri originale şi cu duh.

Dar disertaţia filologică a d-lui Maiorescu cînd va ieşi la lumină? [8] Ar fi vreamea, limba are multe trebuinţe de ea. Acum e vreamea,.
17 6* pînă nu prind rădăcină ceale reale. /

Allusia răposatului Fabian, pare că ai jurat asupra lui: lîngă toată pofta şi rugarea mea, încă nu au aflat loc în *Foaia* d-tale. Eu te-am rugat ca, dacă nu vreai a o tipări, să mi-o trimiţi, ca să mă silesc a o face româneaşte, şi nici aceasta nu vreai [9]. Ce puţin însămnează prietenia mea la d-ta!

Ecloga-\e meale stau gata [10], şi am vrut să le tipăresc cu ortografia mea, dar d-ta n-ai litere pentru mine, batăr că la vărsarea acestor noaă ai ştiut scopul meu. Unde aş putea eu a vărsa, după măsura literelor voastre, un *Z* întors: s sau un *zalo* hirilicesc? Pentru că mie> batăr că de atunci am mai văzut doaă ortografii latino-româneşti, tot îmi mai place a mea.

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

177

Dr. Papp. ţ

[Adresa:] An den Herrn Herrn *Georg Baritz,* Redacteur der *Gazeta de Transyhania* hochwohlgeboren. Cronstadt

[1] în stadiul actual al cercetărilor nu se poate stabili ce manuscris i-a dăruit Vasile Pop lui Bariţ în 1838. Importanţa lui se bănuie din circumstanţele în care a fost scris: anturajul boierilor refugiaţi la Braşov în timpul zaverei lui Tudor Vladimirescu.

[2] Vezi scris. XXXVI, n. 1 şi 7. La tipărirea „biografiei şineaiane" a lui Vasile Pop, redactorul *Foii pentru minte...,* strîns de evenimentele din Ţara Românească, nu numai că elimină miezul articolului, în care credem că era vorba şi de persoane angrenate în complotul din 1840 (vezi scris, precedentă, n. **1),** dar adaugă şi un lung comentariu, de o factură care îl indispune pe Vasile Pop. După

cum am văzut — scris. XXXVI — , acesta vorbea despre numeroşii transilvă
care şi-au părăsit locurile natale, căutîndu-şi o soartă mai bună în principatele e
carpatine. Bariţ propune să nu se bată monedă pe nerecunoştinţa naţiunii fa
oamenii săi mari, căci o galerie întreagă de figuri ale istoriei universale şi-au pi
viaţa sau libertatea din nerecunoştinţa compatrioţilor: Homer, Socrate, Milt
Aristide, Temistocle, Scipio Africanul, Cristofor Golumb, Galileo Galilei, Sc
şi alţii. Trebuie să ne „mîngăiem" cu ideea că şi alţii au păţit la fel. De fapt
aici Bariţ îşi plasează unul din ricoşeurile sale cu efect indirect! — aceşti trans
neni „ieşiră nu că doar pămîntul naşterii lor nu le-ar fi dat hrana cinstită de
.zilele [.-..]> ci pentru că magazia ştiinţelor adunate şi frumoasele lor talente,
la unii chiar geniul lor, le arăta o altă sferă, mai largă, mai înaltă, de lucrar
care ei neaflînd-o în patrie [în Transilvania — n.ns.] o căuta şi afară din ac
patrie, *însă tot în sinul naţiei lor* [s.ns.]".

[3] într-adevăr, mai cu seamă în *Foaie pentru minte...,* abundă însemn
lui Bariţ la subsolul articolelor, dar acest lucru, departe de a fi un defect,
lectura *Foii...* deosebit de interesantă.

[4] „Pentru cel prudent [sînt deajuns] puţine".

[5] în articolul *Transilvania. Ştiri din Dietă,* din *Gazeta de Transilvania,*
1841, nr. 50, p. 197—198, Bariţ înşiră posturile de deputaţi guberniali rămas
cante din diferite motive, şi pentru care se candida în decembrie 1841, la deschi
Sesiunii Dietei Transilvaniei pe anii 1841—1842. Printre locurile vacante e
acela al lui Samoil Pop, „care acesta fusese singur consiliar născut român, la Gu

[6] *Ibid.* Articolul se încheie cu ceva „mai proaspăt de la Dietă": „Pî
15 dechemvrie s-au săvîrşit alegerile la toate posturile de consiliari. însemn
atîta, cum că între candidaţii de consiliari guberniali se află şi d. Iosif Juhâsz (r
greco-unit), consiliariul de tesaurarie, cu 109 glasuri socotite, din 224 ce e
faţă".

[7] în articolul *Unio,* din *Nemzeti tkrsalkodo,* 1841, nr. 6, p. 41—42;
p. 47—50; nr. 8, p. 55—58; nr. 9, p. 63—68; nr. 10, p. 71—75, publicistul ma
Szentivânyi Mihâly îi învinuieşte pe români că ar fi adepţii panslavismului.
ir răspunde cum se cuvine în articolul *Românii şi panslavismul,* din *Foaie*
minte..., 1841, nr. 45, p. 353—358. La acest articol face aluzie Vasile
Briareu, simbolul forţei în mitologia greacă, ar simboliza aici marea forţă a
slave, mitizată de unii ideologi interesaţi, în preajma anului revoluţionar

[8] Vezi scris. XXVI, n. 7.

[9] Nu putem şti dacă Bariţ i-a mai trimis lui Vasile Pop *Allusio* a lui F
Bob, căci în aprilie acelaşi an, 1842, doctorul din Zlatna moare.

[10] Traducerile lui Vasile Pop din Virgiliu. Se vor tipări postum (vezi
XXV, n. 9).

XXXIX

Zlagna, 24 ian.

Domnule redactoriu!

Aşa sînt oamenii noştri: tot tîrziu şi iară tîrziu! Iată-ţi mai
nn prenumărant de cei tîrzii:

Admodum Reverendo Domino Nicolao Motora, V[ice]archidia
et parocho G.R.n.U. Topanfalvensi, per Zalathnam — Topanfal

Dfomnul] profesoriu Ludovicus Bodnar [2] au prenumărat pe g
nemţască, în anul trecut, semestrul al II-lea, 2 f. 40 h.C.M., ca
ţi i-am plătit, însă gazete nu au căpătat. In fiinţa mea în Braşov
rugat ca să îndrepţi această greşeală. D-ta, după întoarcerea mea a
mi-ai scris că greşala s-au îndreptat, însă zisul profesoriu nici o
nu au primit. în dechemvrie anul trecut am scris însuşi lui Go

l-am rugat ea pentru aeei fean[i], f. 2 h. 40, să trimeată gazetele nemţeşti mai sus-numitului profesor, pe semestrul I al anului curgătoriu, dar nici aceasta / nu s-au făcut. Te mai rog încă o dată, dă dispoziţie ca să-i vie gazetele, că mie însumi m-i ruşine, ca să nu socotească că eu am ţinut, doară, banii pentru mine, şi sînt silit a-i înturna banii. D-ta vezi bine că eu, cît poci, mă silesc ca să vă trimit prenumăranţi, şi apoi d-Voastră puţin vă pasă! Trebuie să fie undeva vreo greşală. însumi, în anul trecut, 3 nfumere] de *Gazete* nu am primit.

De moartea canonicului Alpini ştiu că îi fi auzit. Când vei scrie necrologul lui[3], ar fi bine dacă ai punea la sfîrşit următoarele cuvinte: „Ar fi lucru de poftit ca preasfinţia-sa d. episcop şi Cinstitul Capitul, lîngă carii stă aleagerea, să aleagă la această staţie, cu veneturi aşa frumoase, şi odihnită, un bărbat din aceia carii să îndeletnicesc în ştiinţe şi literatura naţională, de care atîta trebuinţă are naţia"[4].

Fii sănătos!

Al d-tale idem qui pridem,

Dr. Papp. I

[Adresa:] Spectabili Domino *Georgio Baritz* Redacteur *Gazetae de Transylvania* et Professori dignissimo D[omi]no sing[ulariter] colendo. *Coronae*

[1] „întru acest chip reverendului domn Nicolae Motora, viceprotopop şi paroh greco-neunit al Cîmpenilor, prin Zlatna — Cîmpeni".

[2] Bodnâr Lajos, profesor şi prefect de studii la Gimnaziul montano-cameral din Zlatna (vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 82, n. 25).

[3] La moartea canonicului Izidor Alpini (despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, p. 167, nota 1), Bariţ nu publică un necrolog, ci un simplu anunţ (vezi *Gazeta de Transilvania,* V, 1842, nr. 4, p. 13).

[4] Completarea lui Vasile Pop, care face aluzie evidentă la Timotei Cipariu, nu se publică.

IOSIF HODOŞ

(1829—1880)

Jt^entru cei mai mulţi dintre cercetătorii de azi ai istoriei
doş este o figură puţin cunoscută, situată undeva într-un plan secun
este faptul că atunci cînd se vorbeşte despre generaţia de la
alături de titanii Avram Iancu, S. Bărnuţiu şi G. Bariţ, sînt m
Babeş, I. Codru-Drăguşanu, G. Munteanu, dr. V. Pop, I. Rusu
mică rezonanţă, Iosif Hodoş, din păcate, nu este nici măcar am

La limita de sus a vîrstei celor din această glorioasă pleiadă
este plasat Al. Papiu Ilarian (n. 1827), care la 21 de ani, precoce,
dar vărul său, Iosif Hodoş (n. 1829), care la 19 ani este numit
viceprefeet al Câmpiei, alături de un alt tînăr, prefectul Florian M
totul uitat. Şi totuşi, apartenenţa la această generaţie, cu gîndul
contesta deoarece activitatea sa de la 1846 şi pînă la 1880 ne de
secvent militant pentru drepturi naţionale aflat în prima linie, u
temeinic gînditor politic.

Temperament tumultuos, asemănător cu al lui Al. Papiu
şi ea în bună parte zbuciumată, ca dealtfel, a celor mai mulţi

Subliniind şi mai mult apartenenţa lui Iosif Hodoş la genera
releva legăturile de sînge ale acestuia cu neînfricatul Axente
Al. Papiu Ilarian, care îi erau veri, iar mai tîrziu, fostul pref
Balint i-a devenit socru[4]. Dar trebuie avut în vedere că tot atît
nice i-au fost şi legăturile spirituale cu generaţia paşoptistă, leg
tîrziu în toate acţiunile sale politice, în cuvintări entuziaste, î
ca şi în programe politice radicale.

[1] Vezi *Ideologia generaţiei române de la 1848 din Transi*
p. 10.

[2] Enea Hodoş, *Din corespondenţa lui Simion Bărn*
săi, Sibiu, 1944, p. 49.

[3] A fost evocată pe scurt, de-a lungul vremii, de G. Ba
lui dr. Iosif Hodoş, în Observatoriul, IV, nr. 71, 72 şi 73 din 188
nr. 10 din 1866 şi nr. 94 din 1880; I. Breazu, *Iosif Hodo*
nr. 8 din oct. 1941, p. 565—574; Gh. Bogdan-Duică în *Ţara n*
şi de către fiul lui I. Hodoş, Enea Hodoş, O *viaţă de*
Sibiu, 1940. Mai de curînd, loan Chiorean i-a dedicat o amplă tez
Iosif Hodoş. Viaţa şi activitatea sa (1976).

[4] I. Breazu, *Op. cit.,* p. 566.

Născut la 20 octombrie 1829[5] în Bandul de Cîmpie, este cel de al cincilea copil al preotului ortodox Vasile Hodoş şi al Teodorei Telî, fiică de ţăran din aceeaşi localitate. Mama sa a născut în aceeaşi zi şi un frate geamăn, pe nume Zachei, împreună cu care, de la şapte ani, Iosif a urmat studiile la şcolile din Tîrgu-Mureş. Tot aici au făcut şi cinci clase la gimnaziul romano-catolic după care, luptîndu-se cu mari greutăţi materiale, tatăl lor îi trimite să studieze filosofia şi dreptul la liceul din Blaj, unde Simion Bărnuţiu începuse a-şi ţine cursurile în limba română. Intervenind însă nefericitul „proces" între episcopul Lemeni şi profesori, cei doi fraţi, Iosif şi Zachei Hodoş se vor solidariza cu S. Bărnuţiu şi cu colegii de la teologie şi vor părăsi „mica Romă" pentru a se înscrie în toamna anului 1845, la cursurile de filosofie şi drept ale liceului academic piarist din Cluj.

Astfel, tînărul de caracter solid, Iosif Hodoş, care de la vîrsta adolescenţei n-a ocolit neplăcerile pentru convingerile sale, la Cluj, se avîntă alături de Al. Papiu Ilarian, într-o febrilă activitate la *Zorile pentru minte...,* revistă pe care o caligrafiau tinerii români din liceu şi în citirea cu nesaţ, alături de colegii săi, a foilor lui Bariţ, care le mîngîiau sufletul şi mintea. La 1846 este printre cei care-i solicită lui G. Bariţ gazetele, — Al. Papiu Ilarian semnase primul — deoarece „tinerimea românească de aci, de la începutul anului scolastic, aşa zicînd, mai nici una literă românească încă n-a cetit"[6], la 1847 este în fruntea colegilor săi care-i mulţumesc lui Bariţ pentru foile trimise. Aşadar este recunoscut de ceilaţi 32 de colegi demn a fi primul semnatar[7]; şi pe drept cuvînt, deoarece a fost un elev strălucit, iar diploma sa, obţinută la 24 iunie 1848 *(Absolutorium* — cum se numea pe atunci), îi consemnează calificativele de eminent. Se mai cuvine subliniat şi faptul că din scrisoarea lui I. Hodoş către G. Bariţ, datată 28 februarie 1848[8], rezultă că era unul dintre sprijinitorii de nădejde ai lui Bariţ în răspîndirea cărţii româneşti şi a *Magazinului istoric* între tinerii intelectuali români de la Cluj. Această scrisoare îmbogăţeşte nu numai datele despre activitatea sa de la 1848, ci adaugă încă un fir preţios la deasa pînză a circulaţiei cărţilor şi gazetelor româneşti în Transilvania, atît de bine scoasă în relief de prezenta colecţie Bariţ, fapt de importanţă necontestabilă nu numai pentru istoria culturii, ci revelator şi pentru intensa efervescenţă a ideilor politice de dinaintea revoluţiei.

Odată cu „primăvara speranţelor", odată cu primele mişcări politice româneşti pentru închegarea unui program politic de revendicări, I. Hodoş, alături de avocatul Francisc Micaş, al cărui discipol era, alături de loan Buteanu, I. Suciu şi de vărul său Al. Papiu Ilarian[9], care sosise în mod special de la Tîrgu-Mureş pentru a-i pune la curent pe tinerii intelectuali din Cluj asupra stadiului mişcării canceliştilor de la Tabla regească, va lua parte la adunarea din 27—28 martie, de la Cluj.

[5] E. Hodoş şi I. Breazu dau ca dată de naştere a lui I. Hodoş 29 octombrie 1829, pe cînd familia' îi comunică lui Bariţ data de 28 octombrie 1829 (cf. scris. XX, în nota 6). Cercetătorul I. Chiorean, cel' mai nou biograf al lui Iosif Hodoş, dă data de 20 octombrie. Vezi *Gindirea social-politica a lui Iosif Hodoş. Rolul şi locul său în mişcarea naţională a românilor transilvăneni,* în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. prof. Ştefan Pascu,* Cluj, 1974, p. 362.

[6] I. Pervain, I. Chindris, *Corespondenţa lui Alexandru Papiu Ilarian,* voi. I, Cluj, 1972, p. 25.

[7] Vezi scrisoarea I.

[8] Vezi scris. II.

[9] Orszâgos Leveltâr, Budapesta, Fond. A.G.T., ms. 7677/1848 (in Politicis): „Cluş, 28 martie 1848

împrejurările de faţă de aici nu mă lasă nicidecum a mă duce acasă cu acest prilegi — poate că de aici mă voi duce la Blaj... Românii-s încuragiaţi pretutinde. Alta

• * Al. Papiu Ilarian îi va ajuta pe tinerii intelectuali revoluţionari clujeni şi la r rea petiţiei, care este unul din primele documente ale revoluţiei româneşti[10], dov căutărilor şi dibuirilor pentru a stabili platforma necesară unui program cuprinză îndrăzneţ.

La Cluj, I. Hodoş are legături cu Avram Iancu şi cu Axente Sever, dar cele mai legături le întreţine cu Francisc (Florian) Micaş, fapt explicabil, deoarece acesta pentru tinerii intelectuali din Cluj ceea ce Aron Pumnul a fost pentru tinerii din Buco Şi G. Bariţ îl considera pe Micaş drept conducătorul de facto al tinerimii române di deoarece — spune el — a adunat-o în jurul său pregătind-o pentru „evenimente ne zute": între tinerii enumeraţi de Bariţ ca fiindu-i de mare ajutor lui Micaş, era Suciu, Oprea Moroianu din Săcele şi Iosif Hodoş.

Tot Bariţ istoriseşte o întîmplare din acele zile „fierbinţi" ale primăverii românii erau conştienţi că a sosit vremea să-şi ocupe locul ce li se cuvenea în viaţa politieă a Transilvaniei. Tocmai acum, lui I. Hodoş i s-a agăţat cu forţa o cocardă s el şi-a smuls-o însă de la piept şi — riscînd să fie omorît pe loc — a călcat-o în p ceea ce este, cît se poate de semnificativ pentru curajul şi tăria sa de caracter[12].

După absolvirea liceului academic din Cluj, fraţii Hodoş se întorc acasă la Ba Cîmpie, de unde în 16 iulie 1848 adresează o petiţie episcopului Andrei Şaguna, p îi solicită concursul pentru numirea într-un serviciu public; se adresează lui, ca unui care „cugetă şi la viitor şi asudă mereu spre înflorirea neamului", dînd sprijin tutur ce „au inimă şi doresc cultivarea şi fericirea" acestui popor, iar lor, fraţilor Hodoş, l inima" pentru a putea conlucra la fericirea întregului neam[13]. Cîteva zile mai tîrzi topopul Partenie Trîmbiţaş intervine pe lîngă episcop pentru împlinirea cererii „f români Iosif şi Zachei", care s-au bucurat şi cu o altă ocazie de „părinteasca aminte" a episcopului[14].

Evenimentele se precipită, fratele său Zachei moare subit, în împrejurări n cate încă (de o moarte năprasnică, afirmă Bariţ).

După omorîrea mişelească, la Someşeni, a prefectului Alexandru Bătrînea preună cu tribunul Vasile Simonis, la 3 octombrie 1848, organizarea administrativ- a prefecturii Cîmpiei a fost împiedecată[15]. în ac3..ntă situaţie, Comitetul de la numeşte prefect pe Florian Micaş şi viceprefeet pe discipolul acestuia, Iosif Hodo pentru a proteja satele româneşti de incursiunile gărzilor nobiliare maghiare, trec nizarea unei oşti de lăncieri în partea de apus a Cîmpiei. în decembrie 1848, Co

decît bine pentru noi nu poate să vie... Astăzi vom avea adunare toţi tinerii din Cluş, ca să le spui lucrările tinerimei de la Oşorhei... şi să compunem o spre tipărire trimiţîndă la Braşiov. Fiţi sănătoşi şi cu nădejde,' *Alesandru* m. p.

[10] G. Neamţu, *Az 1848 mâjus 3/15-5/17-i baldzsfalvi nemzeti guiiles fo programjdnak alapdokummentumai,* în *1848. Arcok. Eszmek. Tettek,* Bucureşti p. 39-40.

[11] C. Diaconoviei, *Enciclopedia română,* t. III, Sibiu, 1904, p. 26

[12] G. Barit, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani d* voi. II, Sibiu, 1890, p. 86.

[13] Arhiva consistorială ortodoxă Sibiu, nr. 14 (27), din documentele Col 1848 al Institutului de istorie şi aheologie Cluj-Napoca, voi. VII de documente, *din 1848/49 din Transilvania* (în manuscris).

[14] *Ibidem,* protopopul P. Trîmbiţaş către episcopul A. Şaguna, Tîrgu-Mures, 1848, nr. 14 (72).

[15] Şt. Pascu, *Al. Chioreanu alias Bătrîneanu şi rolul său in revoluţia ardeleni din anul 1848,* Sibiu, 1939.; G. Bariţ, *Părţi alese...,* voi. II, p. 268

Naţional Român îi numeşte în aceleaşi funcţii în prefectura Clujului, iar cea a cîmpiei este preluată de Nicolae Vlăduţiu[16].

La mijlocul lunii ianuarie 1849, aflîndu-se în partea nordică a prefecturii Clujului, Hodoş nu s-a mai putut refugia în Munţii Apuseni, iar Clujul fiind ocupat de generalul Bem, se retrage în Năsăud, la Regimentul II de grăniceri, de unde, în februarie 1849, cu mai mulţi tineri revoluţionari români, se refugiază în Bucovina, ca apoi să treacă în Moldova, unde va fi, însă, arestat de trupele ţariste. După cîteva zile scapă din arest şi pleacă la Bucureşti, de unde în iulie 1849 se reîntoarce în Transilvania [17].

Trebuie relevat că, intuind importanţa evenimentelor la care au luat parte, Al. Papiu Ilarian şi Iosif Hodoş adunaseră documente privind revoluţia încă de la începutul ei[18]. Astfel se explică şi deţinerea celor două importante documente ce le transmite în 21 septembrie 1861 lui G. Bariţ[19], care le va şi publica[20]. Documentele adunate în acea vreme le pune la dispoziţia vărului său Al. Papiu Ilarian pentru a le publica în *Istoria românilor din Dacia Superioară*[21], aducîndu-şi în acest mod, indirect dar nu lipsit de importanţă şi generozitate, contribuţia la îmbogăţirea tezaurului istoriografiei româneşti.

Anii revoluţiei şi-au pus adînc pecetea asupra gîndirii şi activităţii sale ulterioare. După revoluţie, deşi ar fi putut ocupa vreo funcţiune publică, I. Hodoş alege un alt drum, hotărîndu-se, împreună cu Al. Papiu Ilarian şi Simion Bărnuţiu, să-şi continue studiile juridice la Universitatea din Viena, pentru care Consistoriul din Blaj le acorda fiecăruia cîte o bursă de 300 fl. pe an din Fondul Ramonţai. Părăsind apoi Viena, în 1852, îşi continuă studiile în Italia şi, ca urmare, cei trei pierd dreptul la bursa oferită de Blaj, pe vremea şederii lor în Italia. Reîntorcîndu-se pentru scurt timp la Viena, I. Hodoş a ridicat, în 1854, suma de 375 fl.[22]. Se pare că această.bursă, Iosif Hodoş o împarte cu loan Raţiu[23] Tatăl său îl va ajuta însă cu generozitate. Perspectivele erau totuşi frumoase, căci după obţinerea titlului de doctor, I. Hodoş putea spera (ca şi ceilalţi doi) că, atunci cînd va fi înfiinţată „Academia" românească din Transilvania, vor ajunge profesori, totodată putînd practica şi avocatura[24]. S. Bărnuţiu a studiat la Pavia, iar Al. Papiu Ilarian şi I. Hodoş la Padova. Hotărîrea de a studia în Italia implica, însă, pentru cei trei şi asumarea unui risc, deoarece în Imperiu nu erau agreate studiile în acea ţară unde stăpînirea austriacă era atît de şubredă. O diplomă de Italia ori chiar de Franţa avea ceva subversiv

[16] Ioan Chiorean, *Documente inedite privind organizarea administrativă a românilor în revoluţia de la 1848 din Transilvania,* în volumul *In memoriam Avram lancu,* Tîrgu-Mureş, 1972, p. 62—71. Cf. şi teza de doctorat a lui I. Chiorean, *Iosif Hodoş. Viaţa şi activitatea sa,* 1975, p. 36 (încă nepublicată).

[17] George Barit, *Momente din viaţa lui dr. Iosif Hodos,* în *Observatoriul,* IV, nr. 71 din 2/41 sept. 1881, p. 285.

[18] Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—1849,* voi. II, Sibiu, 1944, p. VII.

[19] Scris. III.

[20] *Transilvania,* X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17.

[21] I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...,* în *Sub semnul lui Clio.* .., p. 363—364.

[22] *Observatoriul,* IV, nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

[23] I. Georgeseu, *Dr. loan Raţiu (1828—1902) 50 de ani din luptele naţionale ale românilor ardeleni,* Sibiu, 1928, p. 20.

[24] Al. Marcu, *Simion Bărnuţiu, Al. Papiu Ilarian şi Iosif Hodoş la studii în Italia,* Bucureşti, 1935, p. 23, (în *Memoriile* secţiunii literare a Academiei Române, ser. II, t. VII, Mem. 6).

în ochii autorităţilor, aruneînd întotdeauna o umbră **de** îndoială asupr
stat **a** celui ce o poseda[25]. Acesta pare **a** fi fost şi unul din motivele pen
va merge în Moldova, împreună cu Papiu Ilarian.

După numeroase greutăţi, la 10 ianuarie 1854, în sfîrşit, „Signor
obţine diploma de doctor în drept (intitulată *Privilegium),* după care se
care spre patrie, unde, după cum scrisese S. Balint, viitorul său socru,
e mai însetată de oameni învăţaţi decît cerbul cel urmărit 3 zile prin
cu apă limpede[26].

întors acasă în vara anului 1854, pas cu pas încep să i se spu
realizarea unei frumoase şi meritate cariere, pe măsura capacităţilor s

Este nevoit să facă 4 ani practică (deşi în mod obişnuit se fă
Elekes Ladislau în Abrud. Se căsătoreşte în 3 noiembrie 1857 cu An
Balint, iar în septembrie 1858 i se reiuză aprobarea de a deschide o
public în Abrud ori în Alba Iulia. Deşi în 16 august 1860 Hodoş îşi de
succes şi examenul de avocat la Curtea de apel din Sibiu, totuşi îi est
a deschide la Tîrgu-Mureş o cancelarie proprie de avocatură[27]. Pract
închise şi putea regreta refuzul său la invitaţia lui T. Balş din 7
oferise catedra de limba şi literatura română în clasele superioare şi
la Academia din Iaşi, cu un salariu anual de 10.000 lei (adică 170 g

Suferinţele şi nesiguranţa viitorului par, totuşi, să fi luat sfîrş
regimului liberal, cînd Iosif Hodoş a fost ales aproape cu unanimitate
tatului Zarand, în adunarea municipală din 3 aprilie 1861[29].

De acum, activitatea sa politică este tot mai intensă. Participă la
de la Sibiu din ianuarie 1861, publică importante articole, contribuind
tică a românilor — de fapt adevărate programe politice — cum sîn
din Munţii Apuseni ai Transilvaniei[30], care este de fapt acelaşi artic
Munţii Apuseni ai Transilvaniei[31], publicat în *Foaie pentru minte...*
G. Bariţ drept „cel mai radical"[32].

Un model de document politic este şi protestul energic înaintat î
triva anexării ilegale a comitatului Zarand la Ungaria. „Memorand
de I. Hodoş, a fost votat la 20 iulie 1861 de către Consiliul municip
înaintat apoi la Viena[33]. Documentul este totodată o caldă pledoarie p
constituţională a Transilvaniei, pentru convocarea unui congres naţ
şi pentru deschiderea dietei transilvane.

[25] *Observatoriul,* nr. 72 din 5/17 sept. 1881, p. 289.

[26] Al. Marcu, *Op. cit.,* p. 115.

[27] *Observatoriul,* nr. 72, din 5/17 sept. 1881, p. 290.

[28] E. Hodoş, *Din corespondenţa lui Simion Bărnuţiu. ..,* p. 5

[29] *Observatoriul,* nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

[30] *Revista Carpaţilor,* II, din 15 ian. 1861, p. 85—100. Semnat ,
pseudonimul său. Notăm că era şi el abonat la revista lui Sion.

[31] *Foaie pentru minte, inimă şi literatură,* XXIV, nr. 35 din 20 s
279.

[32] George Bariţ, *Părţi alese...,* voi. III, Sibiu, 1891, p.

[33] *Adresa Comitatului Zarand* (din 20 iulie 1861), în *Foaie pentr*
nr. 42 din 18 nov. 1861, p. 326—328 şi nr. 43 din 25 nov. 1861, p. 33
şi în Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur,* II, Sibiu, 1902, p

Tot el, credem, este autorul articolului (semnat „Un crişan")[34] în care loan Pipoş, cornițele român al Zarandului, este apărat de acuzațiile aduse de unele ziare maghiare, precum şi al *Protestului*[35] din septembrie 1861.

în acelaşi timp desfăşoară o activitate ziaristică tot mai bogată. în acest context se cuvine subliniată o inițiativă de ordin practic a lui Hodoş, suficient de meritorie pentru ca G. Bariț să o menționeze în *Istoria* sa, dar neglijată apoi de biografii săi. Este vorba de participarea sa activă, alături de I. Fekete Negruțiu, Al. Bohățel şi I. Rațiu la crearea unui *fond de rezervă,* din care să fie sprijinită *Gazeta Transilvaniei* şi *Foaie pentru minte...,* în cazuri neprevăzute ca: procese, amenzi, dar şi pentru mărirea formatului, sporirea numărului de suplimente-şi pentru o mai deasă apariție săptămînală. Colectele pentru acest fond ajunseseră între 1861 — 1865 la circa şapte mii de florini[36].

Ca primvicecomite, alături de ceilalți intelectuali ai Zarandului, şi-a adus o contribuție remarcabilă la ridicarea primului spital din ținut (1872), la edificarea gimnaziului din Brad (1869) şi a numeroase şcoli, care între 1861 — 1871 au depăşit cifra de 40[37].

Faptul că I. Hodoş este reales cu regularitate, la fiecare 3 ani, vicecomite şi că, datorită lui şi echipei sale, elementul român era puternic, iar limba română se putea folosi în administrație şi în justiție, a determinat cercurile guvernamentale să ia măsuri împotriva sa. întîi au fost numiți comiți de altă naționalitate, dar aceştia nu i-au putut împiedica prea mult activitatea. De aceea se proiectează desființarea comitatului Zarand, împărțindu-l între Arad şi Hunedoara[38]. Cînd în şedința dietei din 30 mai 1876 se discută proiectul de lege cu privire la arondarea unor comitate, deputatul Constantin Gurban rosteşte următoarele: „Iată, Făgăraşul nu se va mai putea opune ordinațiunilor ministeriale. Iată, comitatul Zarandului, cuibul Hodoşeştilor şi al Borleştilor, se şterge de pe fața pămîntului". Motivul principal al noii arondări este interesul îngust naționalist, frica față de România vecină. Pentru că Sigismund Borlea şi I. Hodoş nu pot fi pedepsiți, e „dus la groapă un comitat întreg, împreună cu numele ce-l are"[39].

Un domeniu de activitate politică mai liberă a dobîndit I. Hodoş odată cu intrarea sa în dieta Ungariei (1865), unde, deşi reprezenta cercul Zarandului, anexat ilegal la Ungaria, apăra interesele întregii Transilvanii şi, după 1867, alături de alți deputați români cunoscuți (ca Al. Roman, V. Babeş, Sig. Borlea ş.a.) va lupta cu perseverență împotriva dualismului austro-ungar.

Un moment de răsunător succes în activitatea sa parlamentară, obține Hodoş în februarie 1866, cînd a pledat cu o rară energie şi inteligență, pentru autonomia Transilvaniei. Atitudinea sa a avut un puternic răsunet nu numai între românii din Austria, ci deopotrivă şi în România. în scrisoarea ce i-a fost trimisă de la Bucureşti, cei 100 de semnatari îşi afirmau adeziunea lor la eforturile luptătorului român spunînd: „Lupta ce o susțineți, în această cauză mare şi sfintă, e o luptă de onoare şi de vieață pentru întreaga națiune românească"[40]. Apără, apoi, proiectul legii naționalităților prezentat de români şi sîrbi[41]; în vara anului 1869 va declara în dietă că „nu vom înceta niciodată să

[34] *Baia de Cris, 18 apr. 1861. Comitatul Zarandului,* în *Foaie pentru minte...,* XXIV, nr. 15 din 12 apr. 1861, p. 119-121.

[35] *Protestul românilor din Munții Apuseni asupra congregațiunei marcale ținînde în 16 sept. 1861,* în *Foaie pentru minte.'..,* XXIV, nr. 35, din 20 sept. 1861, p. 278 — 279.

[36] George Bariț, *Părți alese...,* voi. III, Sibiu, 1891, p. 624.

[37] I. Chiorean, *Gîndirea social-politică...,* în *Sub semnul lui Clio...,* p. 368

[38] *Observatoriul,* IV, nr. 73 din 9/21 sept. 1881, p. 293.

[39] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur,* voi. VI, Sibiu, 1910, p. 571.

[40] Ion Breazu, *Op. cit.,* p. 570.

[41] T. V. Păcățian, *Op. cit.,* voi. IV, p. 675-681.

pretindem drepturile noastre, acele drepturi cari au să ne asi

nală"[42].

Multe din cuvîntările sale în parlament erau atît de incomod se încheiau adesea cu „detragerea cuvîntului" de către preşed Al. Roman şi deputatul rutean Dobransky erau considerați atît de încercat întîi atragerea lor[43], iar apoi s-a recurs direct la mituire

Iosif Hodoş face şi numerose interpelări guvernului în mai m cu privire la refuzul confirmării de către guvern a alegerii lui V. A. ca membri de onoare ai Asociațiunii Transilvane (15 iunie 1869) la interzicerea pătrunderii în Transilvania şi Ungaria a ziarului (26 iunie 1873)[46]. Prezintă apoi o moțiune explozivă în dietă prin florini pe seama înființării unui teatru național român[47].

Ales deputat al cercului Brad şi pentru a cincea legislatură **a** renunțat să mai ia parte la lucrările unei diete care respingea sis venită din partea deputaților naționalităților nemaghiare. îşi decli lua parte la lucrări într-o scrisoare discutată în parlament la 19 toate că după unele informații *(Pesty Naplof* a fost ales din nou d lui, cu aclamațiile majorității, el nu va mai păşi în această arenă d

Corespondența lui I. Hodoş cu G. Bariț nu reflectă aspecte mentare, deşi din cercetările noastre a reieşit întotdeauna strîn ților români din dieta Ungariei, cu fruntaşii politici ai Transilvani Bariț (vezi corespondența atît de edificatoare Al. Roman — G. B aceea, pierdute scrisorile din această perioadă[51], care ar fi putut î privire la activitatea sa, care a continuat să se inspire din program 1848 şi din învățăturile iluştrilor săi dascăli naționali.

Din corespondența Hodoş — Bariț, păstrată şi cunoscută, crîmpeie din lupta şi programul politic al lui I. Hodoş. Aşa cum din 30 mai 1872[52]. Scrisoarea este în legătură cu *programul politi* în *Federațiunea*[53], program întemeiat pe ideile sale politice formu în articolul *Răsunet din Munții Apuseni ai Transilvaniei,* precum şi *şi Constituțiunile Transilvaniei* din 1871.

Acest program constituie armătura ideologică a *pasivismului* parea cea mai radicală a partizanilor pasivismului. Hodoş devine i

[42] *Idem,* voi. V, p. 168.

[43] *George Barit si contemporanii săi,* voi. II, p. 218.

[44] *Ibidem,* vob III, p. 282-283.

[45] T. V. Păcățian, *Op. cit.,* voi. V, p. 186.

[46] *Ibid.,* voi. VI, p. 234-235.

[47] *Ibid.* voi. V, p. 287-290.

[48] *Ibid.,* voi. VI, p. 560-561.

[49] Vezi *Gazeta Transilvaniei,* XXXIX, nr. 16 din 9 martie/

[50] *George Bariț şi contemporanii săi,* voi. II, p. 201 — 271.

[51] Vezi scris, XIV, în care Hodoş se declară încă din tinere discipul" al lui G. Bariț.

[52] Vezi scris. VI.

** *Federațiunea,* V, nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201

părţi a opiniei publice a românilor din Transilvania. Din scrisoarea lui Hodoş şi din răspunsul lui G. Bariţ, reiese clar conlucrarea strînsă dintre românii din Ardeal şi cei din comitatele vestice şi din Banat, legătură permanentă timp de două decenii (1861 — 1881), iar apoi oficializată prin înfiinţarea Partidului Naţional Român (1881).

Românii, spune Hodoş, n-au nevoie nici de opoziţionişti, nici de guvernamentali în parlamentul maghiar, ci: „Nouă, românilor, ne trebuie *dieta Transilvaniei* şi nimic alta Ceea ce, bineînţeles, era egal cu restituirea *autonomiei Transilvaniei.* Esenţa *pasivismului-activ* (a nu se confunda cu *activismul),* consta în participarea românilor la alegerile pentru deputaţi dietali, dar cei aleşi urmau să refuze participarea la dietă şi uzînd de prestigiul lor politic şi influenţa pe care le-o conferea un mandat parlamentar, trebuiau să ceară cu hotărîre *convocarea dietei Transilvaniei*[54].

De remarcat apoi, că prestigiul lui Hodoş îi permite să facă propuneri nominale de deputaţi. în fine, ceea ce merită mai ales a fi subliniat cu privire la noul curent politic ce încerca să vitalizeze pasivismul just în formă, dar lîncezînd uneori în practică, este mărturia lui G. Bariţ, că acest program *cuprindea tot mai mult întreaga Transilvanie™.* Iar în scrisoarea sa deschisă de răspuns, Bariţ declară fără nici o rezervă: „Adopt şi am adoptat acea programă întru toată întinderea ei"[56].

Crezul său politic, pe care l-a respectat pînă la sfîrşitul vieţii, se cuprinde tot în *Programul* său, sobru, hotărît, mergînd drept la ţintă, fără ocolişuri meandrice: „Io mă interesez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt şi mă voi lupta pentru ea"[57].

Pentru a avea o imagine mai completă asupra activităţii sale la Academie, vom releva un aspect ignorat de biografii săi, adică activitatea sa desfăşurată sub cupola Academiei pentru *unitatea naţională.* în această activitate, mai mult decît în altele, I. Hodoş se dovedeşte a fi un înflăcărat exponent al măreţei idei revoluţionare, idee pe care a slujit-o cu devotament întreaga viaţă.

La înfiinţarea Societăţii literare române, I. Hodoş a fost numit prin decretul Locotenentei domneşti din 22 aprilie 1866 membru fondator, reprezentînd Maramureşul. Numirea sa se datoreşte atît activităţii sale publicistice, cît şi faptului că vărul său Al. Papiu Ilarian a avut un rol deosebit de important în aceste numiri.

Se vorbea în epocă chiar despre o scrisoare a lui Al. Papiu Ilarian către „consîngeanul" (adică I. Hodoş), în care îi spunea celui din urmă: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca să fii tu denumit?"[58] De altfel, şi în presă se fac propuneri (tardive; numirile erau deja făcute) pentru membrii Societăţii şi I. Hodoş era printre aceştia, arătîndu-se că posedă şi un bogat material pentru un dicţionar românesc[59].

[54] Această nuanţă a pasivismului ar merita mai multă atenţie din partea cercetătorilor, dat fiind că susţinătorii ei (Al. Roman, Sig. Borlea, Aloisiu Vlad ş.a.) erau totodată şi federalişti, pentru a' putea lupta sub acest stindard politic împotriva dualismului.^

[55] Faptul reiese concret din scrisoarea lui I. Antonelh către G. Bariţ, făgăraş, 17 iunie 1872: „Eram determinat în urma acestora a rămînea cu totul pasiv, adecă a nu mă amesteca deloc în mişcările electorale prezente, însă după ce-mi scrisei că cointelegerea asupra programei lui H[odoş] începe a se întinde în toată ţara, voi începe şi eu a face şi eu ce voi putea..." Vezi: *George Barit si contemporanii săi,* voi. III, p. 281.

[56] *Gazeta Transilvaniei,* XXXV, nr. 42 din 8 iun./27 mai 1872, p. 1.

[57] *Federaţiunea,* nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201-202.

[58] Vezi G. N e a m ţ u, *Presa transilvăneană şi înfiinţarea Societăţii Literare Romane (1866-1867),* în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca,* XVIII, 1974, p. 285.

[59] *Concordia,* VI, nr. 34 din 10 mai/28 apr. 1866, p. 154

La festivităţile de la Bucureşti, prilejuite de inaugurarea Societăţii literare ro
(31 iulie 1867), membrii din Transilvania, Banat şi Ungaria sînt primiţi sărbător
triumfal. I. Fălcoianu îi întîmpină cu un discurs, la care răspund I, Hodoş şi AL Ro
La Bucureşti, cu ocazia unor alte manifestaţii şi banchete, cei doi vor mai rosti discu
avîntate[60], care au supărat oficialitatea austro-ungară şi pe cei o slujeau. Pap J
din Inău, trimitea, la 9 octombrie 1867, un denunţ către primul-ministru, la Buda
în denunţ se spunea: „Compatrioţii noştri Hodoş şi Al. Roman au avut un rol incomp
cu posturile lor oficiale şi cu calitatea lor de deputaţi maghiari"*[61].

Corespunde realităţii faptul meritoriu că la Bucureşti oamenii de ştiinţă şi po
care sufereau acasă rigorile unui regim oprimator pentru români, se simţeau liberi,
piedecaţi să-şi rostească în public, cu viu grai cele mai ardente idealuri, dorinţele d
berare naţională şi de desăvîrşire a unirii patriei române. Astfel, în incinta Acad
G. Bariţ, Vincenţiu Babeş, Al. Roman şi Iosif Hodoş îşi precizau poziţia în faţa lui M.
niceanu: „întăriţi-vă puterile; şi cînd drapelul României va fi acoperit de glorie,
statornici România în vechea ei mărire şi putere; o I atunci ne vom mîndri şi noi d
drapel, care este drapelul românesc şi prin urmare şi al nostru."[62]

Ideea unităţii naţionale aşa cum emana de la popor (învăţaţii academicieni s
siderau doar purtătorii acesteia), a exprimat-o cel mai convingător şi mai plastic
Iosif Hodoş, prieten şi unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai lui G. Bariţ. în
anului 1868, cu ocazia serbărilor Societăţii de arme (pentru „dare la semn"), în pr
unui public numeros, Hodoş luă cuvîntul şi rosti emoţionantul şi simbolicul său
din care cităm: „Cînd limba se cultivă, ea tinde la unitate, precum una este popo
o vorbeşte; cînd cultivăm arta de a da la ţintă, tindem a da la una singură; c
îmbrăcăm ţara cu strade ferate, tindem la unitatea comunicauţiunei; şi aşa mai d
Ştiţi însă cum exprimă poporul asemene tendinţe de unitate? El o zice foarte m
foarte pur şi foarte simplu: '.< *noi românii tot una suntem».* Şi cînd o zice poporul a
atunci orice aşi putea crede, numai una nu o voi crede niciodată: nu cred că
vreodată dintre români conştiinţa unităţii naţionale."[63]

Activitatea lui Iosif Hodoş în cadrul Academiei Române cuprinde şi alte preo
în primul rînd, el se plasează pe o linie de mijloc, alături de Bariţ, în disputa d
între etimologişti şi fonetişti în chestiunile ortografice. A fost ales vicepreşedinte al
Morice (preşedinte era G. Bariţ), la sesiunea din septembrie 1868, ţine o comunicare
Literatură şi bellearte în care Hodoş are ocazia să-şi pună în evidenţă cunoştinţele
civilizaţia italică[64]. La sesiunea din 1870, iui Hodoş i se repartizează literele
pentru elaborarea *Dicţionarului limbii române.* în 1872 predă comisiei lexicografice
scrisul său însumînd 78 de coli[65]. A lucrat şi literele *F* şi *G,* redactarea cărora
însă serios modificată[66].

[60] Şt. P a s c u, *Centenarul Academiei,* în A.I.I.C., 9, 1966, p. 7-19.

[61] Magyar orszâgos leveltâr, Budapest. A polgâri kozi kdzponti Kormân
sâgok leveltâra. Miniszterelnoksegi leveltâr. K. 26 (1867). Nr. 1744 fils. 54-59. Pap
către primministrul Ungariei, Inău, 9 oct. 1867.

[62] M. K o g ă l n i c e a n u, *Interpelaţiunea privitoare la expulzarea romă
peste Carpaţi,* Bucureşti, 1886, p. 32.

[63] *Federaţiunea,* I, nr. 138, din 21 sept./3 oct. 1868, p. 544-545.

[64] Al. M a r c u, *Op. cit.,* p. 138.

[65] I. C h i o r e a n, *Academia Română şi Iosif Hodoş,* în *Marisia,* V, 1975,

[66] *Observatoriul,* nr. 73 din 9/21 sept., p. 294.

Unul din cele mai valoroase aspecte ale activităţii sale la Academie este acela de traducător al operelor *Descriptio Moldaviăe* şi *Istoria Imperiului otoman,* bogat reprezentat în corespondenţa de faţă[67]. Realizarea acestor traduceri (cunoştea latina, germana, italiana, maghiara şi franceza) cu competenţa şi conştiinciozitatea ce-l caracterizau, face şi acum vie opera lui D. Gantemir, în ciuda puternicei influenţe etimologice în limba în care sînt traduse. în şedinţa Societăţii din 7 septembrie 1876, Al. Odobescu le prezintă lui G. Bariţ şi I. Hodoş mulţumiri în public pentru strădaniile lor[68], iar N. Iorga, mai tîrziu, îl distinge pe I. Hodoş „luptătorul de la 1848" cu aprecierea de răbdător „editor al operelor lui Dimitrie Gantemir"[69]. G. Bariţ, cu care colaborase, aprecia astfel aceste preocupări ale lui Hodoş: „De la 1870 pînă la 1876 dînsul fu însărcinat cu traduceri din scrierile principelui Dimitrie Gantemir, la care s-a cerut multă pacientă şi încordare de spirit, precum va recunoaşte oricine va fi avut a traduce în limba noastră din latineşte şi nemţeşte"[70].

O altă perioadă din viaţa lui Hodoş este aceea de la Sibiu (august 1876 — decembrie .1880), reflectată în acceastă corespondenţă de scrisorile XIII—XX. începînd cu toamna anului 1876, Iosif Hodoş fiind pus în disponibilitate după un serviciu neîntrerupt de 15 ani ca primvicecomite, acceptă, la insistenţele prietenilor săi de concepţii (I. Măcelariu, N. Popea, Visarion Roman şi G. Bariţ)[71], să se mute de la Baia de Gris la Sibiu unde îşi începe noua carieră ca asesor ordinar în „Senatul şcolar al Consistoriului Arhidiecezan al Transilvaniei" şi, mai tîrziu, ca secretar II al „Asociaţiunii Transilvane" (Astra).

în ce priveşte legăturile sale cu ASTRA, ele sînt destul de vechi. în adunările generale ale acestei asociaţii culturale şi politice, adevărată Academie a Transilvaniei, rosteşte strălucite cuvîntări şi dizertaţii. Astfel la cea din Abrud, în 1865, vorbeşte despre *Istoria dreptului roman,* iar la adunarea din Alba-Iulia (1866) a prezentat comunicarea despre *Istoria literaturii italiene,* la care I. Breazu face menţiunea interesantă că a participat şi genialul tînăr, poetul Mihai Eminescu[72]. După ocuparea funcţiei de secretar II al ASTREI, a prezentat comunicarea despre *învâţâmîntul românesc.* în cadrul mai larg al activităţii sale culturale, este demnă de menţionat rîvna lui Hodoş şi în acest domeniu de activitate, pe care în fond îl considera tot ca o problemă politico-naţională. Este semnificativă în acest sens scrisoarea sa din 16 octombrie 1870[73], în care-şi descrie călătoria de la Braşov la Sibiu — Deva în care, deşi bolnav, a participat ca preşedinte la şedinţa Societăţii pentru un fond de teatru român. A fost unul din iniţiatorii acesteia şi, ca deputat, a încercat (fără succes, desigur) să smulgă dietei de la Budapesta o alocaţie pentru acest nobil scop cultural.

Dintre scrisorile trimise lui G. Bariţ în 1877, cea din 20 mai[74] aduce informaţii noi cu privire la activitatea sa din acest an şi pune în lumină atitudinea sa faţă de războiul de independenţă al României. Reiese clar din această scrisoare faptul că G. Bariţ a fost iniţiatorul principal al acelor ajutoare masive pe care Transilvania le-a pus la dispoziţia oastei române, precum şi faptul că Iosif Hodoş este în fond adevăratul autor

[67] Vezi scris. VII-XVIII.
[68] *Analele Societăţii Academice,* t. IX, 1876, p. 32.
[69] Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viaţă de om asa cum a fost,* Bucureşti, 1972, p. 245.
[70] *Observatorul,* IV, nr. 73 din 9/21 septembrie 1881, p. 294.
[71] E. Hodoş, *O viaţă de luptă, suferinţă şi nădejde,* Sibiu, p. 124.
[72] I. Breazu, *Op. cit,,* p. 573.
[73] Vezi scris. V.
[74] Scris. XIV.

al răsunătoarei *Chemări* în favoarea soldaţilor răniţi, chemare lansată de Com
Societăţii de femei constituit la Sibiu[75]. Iosif Hodoş nu a redactat doar această che
el a făcut sacrificii materiale serioase şi, în ciuda greutăţilor materiale (avea de c
opt copii), a contribuit în favoarea românilor răniţi în război pentru idealul independ
suma de 100 fl., la fel ca Visarion Roman, director de bancă[76].

Scrisoarea din 14 septembrie 1879[77] ni-l prezintă pe Hodoş preocupat de probl
Asociaţiunii, mai ales de tipărirea *Analelor,* a căror magistrală geneză o expune în
colul I din 1880[78]. în fine, în scrisoarea din 3 octombrie 1880, deşi căzut la pat
neiertătoare boală de piept, mai ţese planuri pentru dezvelirea statuii vărulu
Al. Papiu Ilarian într-un cadru adecvat[79]. I. Hodoş muncea şi în această perioad
spune Bariţ, pînă la osteneală, şi îi cerea chiar să-i trimită spre rezolvare actele Asocia
care considera că erau de competenţa sa, cu toate că amicii săi căutau să-1 mena

La 9 decembrie 1880, Iosif Hodoş încetează din viaţă şi lasă în urma sa, în
de o numeroasă familie îndoliată, şi multe planuri şi proiecte nerealizate[81].

Iosif Hodoş a aparţinut generaţiei Revoluţiei de la 1848 nu numai prin
ci şi ca mod de a gîndi şi a acţiona. Revoluţia l-a călit şi a format din el u
întreg, care a ştiut în orice împrejurare în care l-a pus viaţa să lupte cu înflăcă
îndîrjire, atît pe tărîm politic cît şi cultural în favoarea poporului român, pentru
turile sale naţionale şi sociaie, pentru unitatea naţională.

Recunoaşterea faptelor sale nu ar fi deplină dacă nu am consemna şi fap
G. Bariţ, patronul acestui corpus de documente, care l-a cunoscut atît de bine, a
numele lui Iosif Hodoş alături de al lui Avram Iancu, loan Buteanu, Petru
Al. Papiu Ilarian şi a altor patrioţi, care după cum afirmă autorul *Părţilor*
au dreptul la „conservarea numelui lor pentru posteritate"[82].

[75] *Telegraful român,* XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 146. Şi *Supliment*
[76] *Ibidem,* XXV, nr. 40 din 22 mai/3 iun. 1877, p. 161.
[77] Scris. XIX.
[78] *Analele Asociaţiunei Transilvane pentru literatura română şi cultura p* *român,* 1880, fasc. I, Sibiu, p. 3—6.
[79] Scris. XX.
[80] *Observatorul,* III, nr. 97 din 3/15 dec. 1880, p. 390.
[81] Academia Română a hotărît a i se picta portretul pentru a fi depus în de şedinţe *(Analele Academiei Române,* Ser. II, t. III, 1880—1881, sect. I, Bucureş p. 48).
[82] G. Bariţ, *Părţi alese...,* voi. II, p. 78.

Cluş, 1847, octobr. 14/2

Mult onorate domnule redactor !

în anii trecuţi trimiţîndu-ne nouă, tinerilor studenţi din Liceul Cluşului, *Gazetele Transilvaniei*[1] împreună cu *Foaia pentru minte, animă şi literatură* [2], gratis [3], una înaltă generozitate ai arătat, a cărei răsplătire trece puţintelele noastre puteri. Căci a răsplăti unele binefaceri atît de ponderoase şi de folositoare, încît rezultatul lor să fie: deprinderea în limbă, procopsirea în literatură, polirea în ştiinţe, cunoaşterea stărilor a terilor streine, şi mai vîrtos a noastrei, cetirea — întimpurile
177 de acum — dezbate/rile lucrurilor dietale[4] în dulcea noastră limbă, ni se pare, despre parte-ne, un ce străordinariu, de cumva răsplătirea aceasta nu se concentrează uneori în una ferbinte, din adîncul animei iscată mulţumire.

Şi, de e aşa, iacă-ţi răsunăm aceia cuvenită mulţumire, ca la un binefăcătoriu, te onorăm ca pe un pre bun părinte şi te reverim ca pe un mare patriot, luîndu-ne deodată audinţa de a ne ruga să faci speriita bunătate a ne împărtăşi cu cetirea gazetelor domn[iei] tale şi pe anul acesta scolastic[5], pentru că cu mulţumire totdeauna datori ne vom cunoaşte.

Cari, comendîndu-ne cunoscutelor nobile afepturi, rămînem ai domn[iei] tale umiliţi şerbi[6],

Iosif Hodoş m.p., *Zacheu Hodoş, Vasilie Axente* m.p., *Dimitrie Măcelariu,*
177v *Simeon Maroşi* m.p., *Pavel Dragoş, loan Şipotariu, Theophil Hossu* m. p./, *Solomon Kaba, loan Darabant, loan Petrooici, Irimie Verza, Alisandru Tordăşan, Vasilie Ghete, Vasilie Oltean, Francisc Molnar, loan Pop, Petru Galgoţi, Oprean Moroianu, Oprean Verza, Paoel MoldPai, loan Roman, loan Raţ, Nicolae Şuluţiu, Graţian Muncaci, Francisc Janki, loan Meţian, Nicolae Pop, Alisandru Boer, loan Alpini,*
178 *Alisandru Şuluţiu, Benedict Gruber, loan Katona, tineri şcolari In Regfesc] KcfeulJ Cluşului*[7]//

[1] *Gazeta de Transilvania,* cunoscuta foaie braşoveană înteme în 1838, adevărată şcoală politică a tineretului şcolar, inclusiv a (Vezi, Nerva Hodos, Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiile p* Bucureşti, 1913, p. 287-290).

[2] Apare ca supliment al *Gazetei de Transilvania* începînd t la 1865 (Vezi George Em. Marica, *Foaie pentru minte, i* Bucureşti, 1969).

[3] Obiceiul de a trimite gratuit unor organizaţii sau grupuri c politice şi culturale de redactorii acestora a fost respectat şi preţui G. Bariţ va proceda la fel şi în anii următori.

[4] Cunoscuta sesiune dietală 1846—1847 desfăşurată la Cluj şi problema urbarială în legătură cu care nobilimea maghiară şi-a rapacitatea, egoismul de clasă şi reacţionarismul ei.

[5] Scrisoarea din Cluj, 29/17 decembrie 1846, care solicita a ca prim semnatar pe Al. Papiu Ilarian, figurînd însă şi Iosif ş **Cf.** Iosif Pervain, loan Chindriş, *Corespondenţa Ilarian,* voi. I, Cluj, 1972, p. 25-26.

[6] Pe verso, nota lui Bariţ: „Cluj, 14 oct. 1847. 33 studenţi cer foile *Gazeta* etc."

[7] Scrisoarea a fost menţionată de Cornelia Bodea în: *Lup unitatea naţională 1834—1849,* Bucureşti, 1967, p. 300, la nota

n

Cluş, 28/

Domnule redactor!

A mea era dătorinţa mai curund a vă înştiinţa d făcut şi cum stăm cu cărţile?; scosu-le-am de la 30- însă ocupările scolastice, care în luna lui februarie su critice, mă împedecă a face destul şi a răspunde nu epistolele mie trimise. Acum, scăpînd în parte de învă
198 şi prin urmare, avînd timp / mai mult, vreu ca acesta spre facerea destul demandărei d-voastră şi ce vă pot e aceasta: cărţile de la vamă sunt scoase şi depuse la c tor] loan Babb[2]. Vama pentru *Magazin*[3], *Filosofia impresii*[5] (aceasta sosi la 30-tură mai tîrziu de cum p d-voastră) este 10 (zece fiorini) în mon[etă] conv[enţ sunt la sus-numitul d[omn] translator; pachetele pînă ieu voie a vă face în curund cunoscut că din *Magazin* av 6 cînd în lista trimisă mie despre nr-" 1 nu e come n[ume]rii 2, (care nu-1 avem) 3, 4, 5, 6, aşadar n[u schimbat cu n[umă]ru 1. Din *Prietenul tinerimei*[6] nu plare. *Suv[enirele] şi impresiile* le vom trimite cîte nu
198* precum şi celelalte / cum primim una înştiinţare, cu Cu încîlciţii numeri cum să suplinim cele 12 exemp care nu se ajung. Şi aceasta, mă rog cît mai curund.

Dealtmintrenea şi pînă atunci, comendîndu-mă adînc respect al d-voastre umilit şerb,

J

[Adresa:] Spectabili Domino Georgio Baritz Redactori *Gazetae de*
199v *Tran[silva]nia.* Domino mihi singulariter Colendo *Coronae*[8] j

[1] Oficiul tricesimal, „trieesimatură", avea atribuţii de vamă.

[2] *loan Bob,* translatorul oficial al Guberniului Transilvaniei, cu sediul la Cluj. Cărţile se aflau la el, fie pentru a raporta asupra conţinutului lor către Guberniu, fie că făcea.el însuşi oficiul de cenzor. Din punct de Vedere politic avea opinii moderate, favorabile uniunii. Semnătura sa se află pe numeroase traduceri ale unor acte şi scrisori confiscate de la români în 1848. Este şi traducătorul dispoziţiilor g-uberniale adresate românilor. Traducerile sale din limba maghiară în limba română şi invers, sînt apreciate de specialişti drept cele mai bune din vremea aceea. Şematismul gjbernial din a. 1843 îl înscrie ca al nouălea „diurnist gubernial". Unicul român din cei 9, loan Bob (nepot al episcopului loan Bob) „aplicat la departamentul fundaţiuniior, dar numărat ca insultă între servitori (pag. 215) şi nu cu plata de la stat, ci cu stipendiu făcut lui de unchiu-său în sumă numai de 160 fl. m.c, cu care şi-a tigorit viaţa preste 20 de ani, pînă ce se făcu abia „Translator al limbei „valache" în locul lui Dimitrie Raţiu", care decedase" (Vezi *Gazeta Transilvaniei,* XXXIX, nr. 38 din 28/16 mai 1876, p.l. în articolul *Funcţionarii de naţionalitate românească).*

[3] *Magazinul istoric pentru Dacia,* Bucureşti, 1845 — 1848. Schimbul de publicaţii între cele trei ţări româneşti devine acum, în deceniul cinci al secolului al X1X-lea, extrem de activ. Se poate vorbi despre un adevărat potop de publicaţii de la Bucureşti şi Iaşi, care se revarsă asupra Transilvaniei. Ele vor avea un rol deosebit de important în lupta de emancipare naţională a românilor (Vezi Pompiliu Teodor, *Din nou despre „Magazinul istoric pentru Dacia" în Transilvania,* în *Acta Musei Napocensis,* 1966, 3, p. 511 — 519).

[4] Este vorba de *Manual de filosofie şi de literatură filosofică de W. Traug. Krug. Tradus după a treia ediţiune de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie,* tom. I Bucureşti, 1847.

Carte trimisă în Transilvania tot împreună cu *Magazinul istoric* şi pe alte canale (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* voi. I, Bucureşti, 1973, scrisori primite de la A. Treboniu Laurian, XXI).

[5] Titlul complet: Grigore Alexandreseu, *Suvenire şi impresii, epistole şi fabule,* Bucureşti, 1847.

[6] *Prietenul tinerimei,* manual pentru clasele primare, tipărit în Bucureşti, la sfîrşitul anului 1846, din iniţiativa Asociaţiei literare. A avut un succes atît de mare, încît în anul 1847 s-a pus problema scoaterii unei noi ediţii (Vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* voi. I, Bucureşti, 1973, p. 121). Succesul cărţii este confirmat şi în această scrisoare, datorită faptului că cele 12 exemplare primite de 1. Hodoş nu erau suficiente.

[7] Scrisoarea a mai fost publicată de Cornelia Bodea în *Lupta românilor pentru unitatea naţională 1834—1849,* Bucureşti, 1967, p. 314 — 315.

[8] Adnotarea lui Bariţ: „1848, Ios. Hodoş, Cluj".

m

Roşia, 21/9, 1861

Stimatisime domnule,

Vărul meu Severu ştiindu-mă la Viena, s-a adresat către socrul[2] meu ca să-ţi trămită în copie cele scrisori ale lui Kossuth[3] către Hatvani[4] şi Dragoş[5], ce mi se pare ţi le arătasem io cu ocaziunea adunărei noastre naţiunali din l[a] ianuariu a.c.[6]; socrul meu însă nu ştia că unde să afle acele scrisori între hârtiile mele; aşa nu ţi s-a putut trămite pînă în ziua de astăzi. Iartă că ţi le trămit aşa tărziu: vreo cinci săptămîni în Viena, vreo două pe cale, o alta în Zarand, m-a împed
200 de nu ţi le-am putut trămite mai / curund.

[7] Scrisbaria către Dragoş poartă datul 26 aprilie 1849, nr. 62 iară cea către Hatvani 11 mai 1849, nr. 6826[8].

Pe lîngă aceste-ţi mai trămit un extrat dintr-o determinaţ regească în cauza românilor din Sabiniu cu magistratul de acolo, de la a[nul] 1820. Acest extrat l-am căpătat în Viena; poate-1 vei a şi d-ta.

Primeşte complimentele mele cele mai intime, al d-tale un stimătoriu,

200^ *Hodoş*

[1] *Axente Sever,* 1821 — 1912. Legătura de rudenie se pare că este destu neclară, deoarece Axente i se adresează lui Enea Hodoş, băiatul lui Iosif H cu cuvintele „vere, nevere!..." (E. Hodoş, *Din corespondenţa lui S Bărnuţiu şi a contemporanilor săi,* Sibiu, 1944, p. 16). De fapt, una dintre n şile lui I. Hodoş a fost „moaşa" lui Axente Sver, şi de aici se ţineau „veri". (P date biografice mai detaliate, vezi *George Barit si contemporanii săi,* voi. II, Bucur 1975, p. 222).

[2] *Simion Balint,* cu a cărui unică fiică, Ana, se căsătorise la 3 noiembrie în timp ce-şi făcea practica de avocat la Abrud.

[3] Cele două scrisori la care se referă I. Hodoş, oglindesc poziţia lui Ko faţă de revoluţia românilor din Transilvania, pe care o considera ca pe o vrătire inspirată şi manevrată de camarila vieneză.

[4] *Hatvani Imre,* maior în armata insurgenţilor maghiari care luptau împo revoluţionarilor români din Munţii Apuseni. După revoluţie a trăit un timp America de Nord. întors în Ungaria, a fost arestat de austrieci şi a muri tîrziu în temniţă (Silviu Dragomir, *Avram Iancu,* Bucureşti, p. 150-179).

Hatvani este astfel caracterizat de istoricul maghiar Ludovic Thal în *Vasvâry Păi es peşti egyetemi ifjusâg 1848—49 ben* (Paul Vasvâry şi tin universitar din Pesta în anii 1848 — 1849), Budapesta, 1882, p. 88: „Viteaz d crezut, temerar dar fără minte, politizînd cu o inconsecvenţă nedemnă de un u năvăleşte asupra românilor, făcînd de minciună pe Dragoş" (Apud. S. Drago *Op. cit.,* p. 171).

[5] *loan Dragoş,* (1810—1849). Deputat român în dieta maghiară la 1 1849. S-a născut la Oradea unde studiază şi dreptul, fără să-1 termine. Ocupă f de jurat comitătens. Pînă la 1848 făcea parte din partidul conservator (tată era nobil de Topliţa). Românii din cercul Beiuşului îl aleg în iunie 1848 d în dieta de la Pesta, devenind aderent înfocat al ideilor lui Kossuth şi intim a tuia. Kossuth îi încredinţează misiunea de mediere a unei înţelegeri cu ro Cade victimă duplicităţii politice a celui care i-a încredinţat această misiu

[6] Conferinţa Naţională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861, G. Bariţ şi-a exprimat, probabil, dorinţa să-i fie cedate scrisorile ori copiil pentru a' le publica la momentul oportun, cum a şi făcut-o, în *Transilvania* din Le va folosi şi în volumele sale de *Părţi alese din istoria Transilvaniei...*

[7] Actui de la 26 aprilie, care este un răspuns la întrebările puse de fru români şi transmise prin Dragoş, ar fi trebuit să constituie o precizare de atit apreciază S. Dragomir, dar în loc de a spulbera îndoielile justificate ale rom oferindu-le un tratament generos, Kossuth L. se pierde într-o tiradă „patri şi jignitoare pentru aceştia.

[8] în scrisoarea datată Debreţin 11 mai 1849, Kossuth L. spunea: „cu genţii nu mă demit la nici un fel de negociaţiune, — cel ce vrea amnestia, recur guvernul va şti agraţia, unde aceasta va avea loc;". Subliniază că i-a dat i ţiuni lui I. Dragoş, ca „sub pretestul armistiţiului, sau al pacificaţiunei, nici să nu împedece operaţiunile milatari"... Cele de mai sus i le comunică şi lui Ha

pentru ca în acest sens şi încă cu „toată energia", să continue operaţiunile militare „nereflectînd la interese secundare".

Aceste două scrisori le va publica G. Bariţ în *Transilvania,* X, nr. 2 din 15 ian. 1877, p. 13—17 în limba maghiară şi în traducere românească. în numerele următoare mai publică şi alte scrisori privind revoluţia din 1848—49, scrisori păstrate în colecţia Hodoş-Papiu, după cum spune el. Aminteşte că publicarea scrisorilor ce se aflau în colecţia Al. Roman a început-o în *Federaţiunea* din 1875, în suplimentul la nr-ii 3—4 din 12/24 ianuarie.

* De mîna lui Bariţ: „1861, los. Hodoş, Roşia 21 sept."

IV

Baia de Criş, 1869, 28/7

Iubite domnule Bariţ,

Aseară am primit de la socrul meu o scrisoarie în care mi-â aclus pfe a d-tale din 22 curentei.

Io din parte-mi mă voi duce la Bucureşti să particip la şedinţele Societăţei Academice[1]. A. Roman[2] încă va merge. V. Babeş[3], dubiu ca totdeauna, nu mi s-a dechiarat lămurit. Atîta despre înţelesul nostru pînă ce mă aflam încă în Pesta. Dealtmintere invitaţiunile nu le-am primit în Pesta, ci io o am primit aici acasă de vreo trei-patru zile trecute.
203 Pe la Braşov / mi se pare că mă voi-duce numa io. Ceilalţi probabilmente vor merge pe Dunăre în jos. Cu Mocioni[4] nu ştiu cum stă toată treaba.

Să ne vedem sănătoşi. Vă salut din toată inima, al d-tale,

203v *los. Hodoş. I*

[1] Este vorba de sesiunea din august-septembrie 1869 la care au participat şi Iosif Hodoş şi Al. Roman şi Vincenţiu Babeş. Nu a venit însă Andrei Mocioni. Desigur, era prezent şi G. Bariţ.

în această sesiune îşi rosteşte Al. Papiu Ilarian discursul de recepţie despre Gheorghe Şincai. (Vezi *Federaţiunea, 11,^m.* 109 din 6 oct./24 sept. 1869, p. 433: *Şedinţa publică a Societăţii Academice).* în numele Societăţii va răspunde G. Bariţ. *'(Federaţiunea,* II, nr. 116 din 22/10 oct. 1869, p. 462. *Foişoara.)*

[2] *Alexandru Roman,* despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* II, Bucureşti, 1975, p, 201 — 271. Este bun prieten cu losii Hodoş. Amîndoi făceau parte din aripa radicală a deputaţilor români din Dieta de la Pesta. I. Hodoş a fost un colaborator asiduu al ziarului *Federaţiunea* şi a fost şi redactor al acesteia, în timp ce Al. Roman era în închisoare. Conducerea sa ţine de la nr. 129 din 25/13 dec. 1870 pînă la nr. 6 din 27/15 ian. 1871. (Vezi Gelu Neamţu, *înfiinţarea programul şi colaboratorii ziarului „Federaţiunea" (1868—1876),* în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie,* XIV, 1971, p. 157—172).

[3] *Vincenţiu Babeş,* 1821—1907. Fruntaş politic, român din Banat. Era acuzat de tendinţe dictatoriale în mişcarea naţională românească ceea ce nu-i atrăgea simpatia colegilor si colaboratorilor (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* I, p. 196-199. Cf. şi'voi. II, p. 212).

[4] *Andrei Mocioni,* (1812 — 1880), marcant om politic al românilor din Banat şi Ungaria, pe care îi reprezintă în Senatul imperial lărgit „Verstärkter Reichsrath", din mai 1860, unde susţine un nou sistem politic de reorganizare a Imperiului austriac, pe baze naţionale, ceea ce ar fi dus la unirea românilor de sub dominaţia austriacă, iar în perspectivă istorică ar fi înlesnit realizarea unităţii naţionale complete, mult mai devreme. El prezintă monarhului, după *Diploma din 20 octombrie 1860,* o petiţie cu 12.000 de semnături, prin care cerea realipirea Banatului la Transilvania/

Andrei Mocioni a fost numit membru fondator al Academiei Române. El însă nu s-a considerat om de ştiinţă ori de litere şi nu a participat la lucrările ei.

Absenţa sa de la Academie a fost determinată şi de pesimismul său politic. I
victoriile României din 1877—78, şi după rechemarea sa în sînul Academie
1879, A. Mocioni ar fi dorit să participe la lucrări, dar pe la 1878 se îmb
veşte grav şi în 1880 moare. Astfel că n-a luat parte la nici o şedinţă a Acader
Mai pe larg, vezi Vincenţiu Babeş, *Notiţe biografice asupra vieţii ş tivităţii decedatului Andrei Mocioni (Mocsonyi),* Bucureşti, 1883.

[5] Adnotarea lui Bariţ: „1869, Baia de Criş, 28 iul. Dr. los. Hodoş".

V

Baia de Criş 16/10,

Scumpul meu domn!

Nu vă pot mulţămi destul pentru îngrigirea ce mi-aţi pu pînă ce am fost în Braşov, morbos, precum ştiţi.

Mulţămesc şi d-lui Fabritius[1] pentru medicamentele ce mi-a scris. Elemi-au ajutat. Efectul lor însă a fost paralizat, cred, prin c toria de la Braşov pînă la Săbii. Aici ajunsesem mai rău de cum casem.

Am stat în pat 24 ore. M-am încălzit, am asudat. Nime nu că mă aflu în Săbii. A urmat al treilea act de călătorie, noaptea, fatal*decît cele două precedente. Dimineaţa la 7 ore, cînd am ajur
205 Deva, eram mai mult mort decît viu. / Durerile teribili de stomac secaseră toate puterile fizice: eram umbra care se legăna la cea nesimţită suflare de vînt. Sosisem în Deva cu o zi înainte de ţin adunării. Ca omul cînd simte setea în căldură, aşa simţeam trebu de odihnă. De patru zile şi atîtea nopţi nu mîncasem nimic.

Ai crede că, pe lîngă osteneală, simţeam şi un spuriu de foa Odihna de iarăşi 24 ore şi nişte ciorbă sau supă ce luasem de dou mi-au dat atîta putere, de am condus şedinţele adunării din De după ce nici unul din membrii Comitetului din Pesta[3], afară de Vulc nu venise la adunare.

încă şese ore de călătorie, dar aceste nu noaptea ci ziua, ş ajuns acasă la copii şi la toţi ai mei de la casa mea. Aici m-am sub cura medicului meu de casă şi acum, acum sunt mai bine. totuşi nu cutez să mă duc la congresul din Săbii[5], unde-s ales dep din partea cercului Brad.

205v Regret / peste măsură mult că nu pot merge la Săbii. Cu încep lunei viitoare voi merge la Pesta.

încă odată, d-le Bariţ, primiţi mulţămirile mele cele mai căldur pentru îngrigirea ce mi-aţi făcut bolnavului în Braşov.

Acum să vă fac o întrebare: din cărţile ce anul trecut ni s-au de la tipografia statului român[6], ai trimes Gimnaziului din Blaj celui din Năsăud?

Vă fac această întrebare pentru aceea, căci dacă n-ai fi tri aş trimete io.

Primiţi salutările mele cele mai intime.

Al d-voastră stimătoriu,

206 *Dr. Hodo*

Ar putea fi vorba despre *Iosif Fabricius,* doctor în medicină, născut în 24 mai 1830 la Braşov, fiu de preot protestant. între 1859-1867 este medic.primar la Craiova. Va fi chemat la spitalul Colţea, ca medic oculist şi profesor la Şcoala naţională de medicină din Bucureşti. în 1869 este rechemat la Craiova. în timpul Războiului de independenţă din 1877—78, a fost chirurg de primă mină. Preţuindu-i munca, guvernul i-a acordat 2 ordine naţionale înalte. A murit la Graiova în 18 august 1888 (Vezi C. Diaconovich, *Enciclopedia română,* Sibiu, 1900, voi. II, p. 371).

Prezenţa sa în Braşov la 1870 se datora, probabil, vreunei vizite întîmplătoare, el profesînd la Graiova.

[2] Adunarea pentru înfiinţarea unui fond de teatru românesc a avut loc în Deva, la 4 octombrie 1870. Lucrările au fost deschise de Iosif Hodos, care fu ales şi preşedinte al Adunării. Se constituie „Societatea pentru crearea'unui fond de teatru român'', al cărei preşedinte este ales tot I. Hodos. Vicepreşedinte: Al. Mocioni; secretari: Iosif Vulcan şi Iosif Gal; casier: Vincenţiu Babes; membri: Alexandru Roman şi Petru Mihali. Fondul teatrului avea la înfiinţare 8000 florini v.a. *(Gazeta Transilvaniei,* XXXIII, nr. 76 din 12 oct./30 sept. 1870, p. 3). La această adunare, Iosif Hodoş a fost aclamat pentru discursul său despre „înfiinţarea teatrelor în România de dincoace de Carpaţi", rostit cu farmecul său oratoric cunoscut şi respirînd erudiţie autentică, după cum ţine să sublinieze *Familia,* VI, nr. 39 din 27 sept / 9 oct. 1870, p. 457-463.

[3] Membrii Comitetului din Pesta care îşi luase sarcina de a face pregătirile necesare pentru întemeierea Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român, erau: Vincenţiu Babeş, Iosif Hodoş, Petru Mihali, Alexandru Mocioni si Iosif Vulcan *(Gazeta Transilvaniei,* XXXIII, nr. 77 din 15/3 oct. 1870, p. 3).

[4] *Iosif Vulcan,* 1841-1907.

Cu ocazia lucrărilor adunării, I. Vulcan a ţinut şi el un discurs viu aplaudat, intitulat: *De ce voim să avem teatru naţional? (Familia,* VI, nr. 39 din 27 sept / 9 oct. 1870, p. 457-463).

[5] *Congresul bisericesc greco-orienial,* început în 12 octombrie şi la care au luat parte mitropolitul Andrei Şaguna, episcopul Popasu, Vincenţiu Babeş, Bologa, Meţianu, N. Popea ş.m.a. Iosif Hodoş nu a fost ales în nici un'organism al Congresului; se vede că nu participase pînă la sfîrşit.

Obiectivul major al Congresului a fost, de fapt, întreprinderea paşilor necesari pentru „împiedecarea primirei şi punerei în lucrare a proiectului de lege privitor la instrucţiunea populară" pus la ordinea zilei în dieta din Pesta. Cu alte cuvinte, măsuri pentru a împiedeca deznaţionalizarea românilor prin şcoli. *(Gazeta Transilvaniei,* XXXIII, nr. 78 din 19/7 oct. 1870, p. 3.)

[6] în septembrie 1869, Al. Roman obţine de la M. Kogălniceanu cîte 30 de exemplare din toate cărţile şcolare şi din toate legile tipărite, pentru a le distribui în Transilvania şi Ungaria; era o încercare de a răspîndi şi unifica terminologia şcolară, administrativă şi judecătorească (Arhiva istorică a Bibi. Fii. Cluj-Napoca a Acad. R.S.R., *Fond I. Micu Moldovan,* Al. Roman către I. M. Moldovan, Bucureşti, 29 sept. 1869). Aprobarea oficială, dată de ministrul de interne M. Kogălniceanu, pentru aceste cărţi este anunţată în *Transilvania,* II, nr. 23 din 1 dec. 1869, p. 285, unde se publică şi catalogul lor, care cuprinde 66 de titluri, în valoare de 3.247 franci. Cărţile urmau a fi împărţite bibliotecilor, şcolilor şi societăţilor literare din Transilvania, Banat şi Ungaria.

Pentru românii din Ungaria, cărţile au fost primite de către Al. Roman, în iarna anului 1869, urmărind a le distribui împreună cu Vincenţiu Babeş şi Iosif Hodoş (Vezi *George Bariţ si contemporanii săi,* II, p. 222—224). Numai că Al. Roman fiind închis în cursul anului 1870, împărţirea cărţilor rămîne în sarcina lui Iosif Hodoş.

[7] Adnotarea lui Bariţ: „1870. Iosif Hodoş, Baia de Criş, 16 oct. Răsp. 21".

VI

Baia de Criş, 30/5, 1872

D-le Bariţ,

Cumu-ţi place, sau nu-ţi place, şi ce zici la „programul" ce am publicat în *Federaţiunea* din 12/24 mai a.c. nr. 51 ? [1]

In vara trecută, cînd ni-am întors din Bucureşti [2], io începusem a-ţi vorbi ceva în acest înţeles, preumblîndu-ne prin Braşov, dar a intervenit cineva şi n-am putut termina.

De atunci noi n-am mai vorbit.

Io aşa ţin, şi tare sunt convins, că noi — iartă-mă să mă număr şi io între d-voastră — căror s-a dat epitetul de pasivişti [3], numai pe calea indicată în programul meu putem să intrăm în activitate [4].

Aceasta este singura cale atît naţionale şi patriotică, cît şi raţionale şi constituţionale, să-i zicem încă şi legale.

Orice' altă cale, după mine ar fi greşită.

Nu ştiu în cît am nimerit opiniunea publică a românilor din
207 Tran[silva]nia. Atîta "ştiu, că decît să urmeze altă / cale, decît să aleagă românii deputaţi cari'să intre în Dieta din Pesta, mai bine atunci — pe de o mie de ori mai bine! — să rămînă în pasivitatea de pînă acum, şi să nu participe la nici-un act de alegere [5].

Pentru aceea ar fi bine ca românii ardeleni fără amînare, şi cu o oră mai nainte, să se consulte despre aceea ce au sau ce n-au de a face.

Nu e bine ca românii să steie dubioşi [6]. Dubietatea e aproape indiferentism. Ea moleşeşte voinţa, slăbeşte inima, debilitează mintea. E un feli de paroxism,' care snervează toate puterile!

N-am putut participa la conferinţa din Săbii [7], nu m-am putut duce nici la alte conferinţe în Tran[silva]nia.

Am publicat programul.

N-am auzit încă nici-un răsunet. Poate activiştii s-au spăimîntat, poate pasiviştii ţin că autorele programului a fost prea indiscret.

Fie oricum.

Programul este publicat. Şi io aşa sunt convins, că românii ardeleni sau trebe să urmeze acel program/ sau să rămînă în pasivitatea de
207* pînă acum. / Io a treia cale nu o văd, nu o pot ghici.

Fericiţi românii, dacă o vor putea afla! D[e]-ar afla aşa, ca să nu prejudece autonomia şi independenţa Tran[silva]niei, nici drepturile ei publico-politice, nici în special drepturile românilor.

Cu puţini cîţi am vorbit io, mai ales ai noştri de aici, toţi au consimţit la programul meu.

Dacă consimt şi românii ardeleni şi-1 aprobă, apoi trebe realizat. Aici ei sunt chiemaţi în prima şi în ultima Unea. Ei trebe, dar, să-şi caute elementele prin cari reuşita să fie sigură. Apoi, să facă lista candidaţilor. Io, în cît cunosc inteligenţa din Tran[silva]nia, am compus o listă de candidaţi, care v-o acîud aci [8].

Nu pretind că aş fi nimerit tot de acei bărbaţi români, cari să nu voiaseă a fi aleşi sub altă deviză, decît numai şi singur sub deviza: „Conchiamarea Dietei Tran[silva]niei"[9].

In multe cercuri electorale n-am pus pe nime, pentru că nu ştiam pe cine să pun.

Poate că pe unii i-am pus în / cercuri unde nu vor putea obţinea maioritate, şi aceşti unii poate sunt chiar de aceia pe cari am voi să fie aleşi cu maioritate.

D-voastră, însă, cari cunoaşteţi oamenii mai bine, o veţi putea îndrepta, modifica, corege şi suplini. Sau veţi compune cu totul alta.

Io v-o aclud numai ca să viu şi io intr-adjutor la un act naţional şi patriotic pentru românii, fraţii mei din Transilvania.

Mă voi simţi foarte măgulit, prea stimate d-le, dacă mă vei onora cu preţiosul d-tale răspuns.[10]

Primiţi expresiunea simţămintelor mele de stimă şi respect, ce vă port.

Al d-voastră,

dr. los. Hodoş[11]. /

[1] Deoarece programul lui Iosif Hodoş este un document deosebit de important în epocă, definind obiectivele grupării *pasiviste-active,* apărut în *Federaţiunea,* V ,nr. 51 din 12/24 mai 1872, p. 201—202, îl reproducem integral:

„Program!

Mişcările electorale s-au început de mult. Ele curg cu frică de o parte, cu. incertitudine de alta; în unele părţi cu vehemenţă, cu bătăi chiar; în altele cu promisiuni, cari trec în corumpere; şi rar este locul unde aceste mişcări ar merge cursul natural, pacinic, cu calm şi fără iritaţiuni febrile.

Se ţin adunări, conferinţe, consultări, întruniri în toate părţile.

Se fac programe; unele mai clare, mai precise, mai pronunţate; altele mai ambigue, mai obscure mai puţin clare, mai puţin pronunţate.

în mijlocul acestor fermentaţiuni — fie-mi iertat această expresiune — în mijlocul acestor fermentaţiuni universale, toată lumea se întreabă: ce vor face, de unde vor începe transilvănenii, românii din Transilvania?

Io mă interesez de Transilvania. Sum fiul ei născut: ea e patria mea. M-am luptat, mă lupt, şi mă voi lupta pentru ea.

Ca totdeauna în alte cestiuni, aşa şi acum [î]mi voi spune franc părerea mea faţă cu alegerile viitoare.

Ce să facă dară transilvănenii, românii din Transilvania?

Voi spune numaidecît.

Cînd un guvern legal sau ilegal, vine din proprie iniţiativă, sau constrîns de împrejurări, externe ori interne, şi dă sau deschide poporului asuprit o cale oarecare, pre care acesta poate să-şi manifeste voluntatea sa, atunci poporul trebe să se folosească de mijloacele date' de guvern, fără însă a prejudeca drepturile sale înăscute, drepturilor patriei, limbei şi naţionalităţii sale; el trebe, pe calea dată de guvern, să meargă pînă acolo, pînă unde nu periclitează autonomia şi independenţa patriei, drepturile politice de limbă şi naţionalitate şi legile care garantează toate acestea.

Io sum ferm convins că transilvănenii mai ţin încă la autonomie şi independenţa Transilvaniei; românii transilvăneni ţin la limba şi naţionalitatea lor, ţin tare la legile cari sancţionează şi una şi alta.

Ei bine! Dar autonomia Transilvaniei, limba oficilă, naţionalitatea politică a românilor în Transilvania sunt luate.

Sunt luate — dar nu pierdute. Ele se pot recîştiga, se pot revendica: ele trebe revendicate.

Care este calea?

O singură cale legală este: *Conchemarea Dietei Transilvaniei.*

Care cunoaşte istoria Transilvaniei va şti bine că, de cîte ori naţiunea maghiară şi celelalte naţiuni politice ale Transilvaniei, au fost scoase din constituţiune, ele totdeauna au stăruit, mai întîi şi înainte de toate, pentru convocarea *Dietei Transilvaniei.* Şi totdeauna au izbutit.

Românii, astăzi, cînd constituţiunea Transilvaniei e suspinsă, cînd legile, cari românilor în patria lor le dau drepturi, politice şi naţionale, egale cu celelalte naţiuni, sunt şterse, românii, naţiunea română, astăzi, încă nu trebe să facă alta, decît mai întîi şi înainte de toate a stărui pentru ca *Dieta Transilvaniei să se convoace cît mai curînd.*

Cum să-şi manifeste românii această voinţă în mod legal sau cvasilegal? Cum să-şi arate stăruinţa într-un mod despre care să nu se poată zice, că este sau agitaţiune sau demonstraţiune?

Iacă cum:

Guvernul, legal ori ilegal, puţin ne importă, guvernul ne cheamă la alegeri de deputaţi.

Mergem.

Dar mergem nu pentru a alege deputaţi în Dieta din Pesta, ci pentru a alege bărbaţi cari, ca reprezentanţi ai noştri, să stăruiască, sa mijlocească *conchiemarea Dietei Transilvaniei.*

Aşadar, la viitoarele acte electorale, ardelenii să meargă cu deviza: *Conchemarea dietei Transilvaniei!*

Cu această deviză, sub acest stindard, să meargă a se înscrie în listele de conscriere toţi aceia care au dreptul la alegere.

Şi tot cu această deviză, să meargă şi la actul de alegere. Şi să aleagă candidaţi numai pe acei bărbaţi români, cari asemenea vor profesa şi ei şi vor ţinea la această deviză. Nicidecum pre alţii.

Alegătorii români să aleagă şi în acele cercuri electorale, unde ei ar fi în minoritate; dar să aleagă tot sub deviza de mai sus şi tot de acei bărbaţi, cari profesează şi ţin la această deviză. Aceştia încă vor fi reprezentanţii românilor ardeleni.

Candidaţii români aleşi sub această deviză se vor întruni ca reprezentanţi ai românilor ardeleni, se vor consulta matur şi vor delibera asupra modului şi chipului cum să se realizeze conchemarea dietei Transilvaniei* [* = La timpul său îmi voi spune părerea şi în privinţa asta]. în Dieta din Pesta, însă, nu vor intra.

Unii zic că românii ardeleni să aleagă opoziţionali în Dieta din Pesta. Io zic: românii ardeleni n-au trebuinţă nici de opoziţionali, nici de guvernamentali în Dieta din Pesta; unii ca şi alţii: opoziţionalii, pentru români, nu sunt mai buni decît guvernamentalii. Nouă, românilor, ne trebuie *Dieta Transilvaniei* şi nimic alta. Cine voieşte aceasta este amicul nostru; oricare altul este inimic nouă. Asta este, asta trebuiesă fie credinţa politică a românilor, astăzi şi totdeauna!

încă una. Românii, cît mai curînd şi fără amînare, să se întrunească în conferinţă, adunare, congres sau orice nume voiţi a-i da, şi acolo înşişi să facă lista candidaţilor, care ţin la programa expresă în acestea trei cuvinte: *conchiemarea Dietei Transilvaniei.*

Românii inteligenţi: preoţi, profesori, comercianţi, agricultori, legişti, avocaţi, politici, jurnalişti şi popor — uniţi-vă sub această deviză şi nelăsînd a vă amăgi străinii şi, neamăgindu-vă între voi, realizaţi această programă şi:

Patria, limba si onoarea naţională este salvată!

Dr. los. Hodoş."

„Programul" lui I. Hodoş este identic în concluzii cu articolul lui Alexandru Roman: *Reflesiuni la articolul „Ce e de făcut?" (Federaţiunea,* V, nr. 42 din 26/14 apr. 1872, p. 165), care susţine *pasivitatea activă,* adică participarea la alegeri acolo unde românii erau în majoritate, alegerea unor bărbaţi de prestigiu care să refuze apoi, în mod public, intrarea în dieta de la Budapesta.

[2] Iosif Hodoş şi G. Bariţ participaseră în 1871 Ia sesiunea din august-septembrie a Societăţii Academice Române.

[3] O definiţie clară a pasivismului, vezi la G. Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei. . .,* voi. III, Sibiu, 1891, p. 483.

De fapt, activismul şi pasivismul nu erau decît două tactici folosite de români pentru recîştigarea autonomiei Transilvaniei (Vezi Şt. Pascu, *Cuvint înainte* la *Studii privind istoria moderna a Transilvaniei* de K. Hitchins, Cluj, 1970, p. 7 — 8),

[4] Nu este vorba de a intra în *activitate,* cum a intrat Partidul Naţional Român în 1905, ci, de a *activa* mai intens ca pasivişti. Pe această linie se cerea încă de mai de mult „Acţiune în pasivitate!" *(Federaţiunea,* IV, nr. 98 din 7 oct./25 sept. 1871, p. 389). Reclamaţiile şi protestele românilor — se spune aici — să nu constituie ceva ocazional, ei'strigătul poporului să fie un torent neîntrerupt care să mături toate obstacolele din calea sa spre idealurile naţionale.

[5] Eventuala participare a transilvănenilor la dieta din Pesta era considerată de către pasivişti ca o trădare a intereselor Transilvaniei şi recunoaşterea uniunii silite a acesteia cu Ungaria.

[6] Nehotărîţi.

[7] Este vorba de Conferinţa din 5—6 mai de la Sibiu, convocată la iniţiativa clubului naţional din Făgăraş (I. Antonelli şi Aron Densuşianu). Activiştii fiind în majoritate, P. Nemeş propune ca: „Adunarea să se dechiare pentru activitate şi participarea la lucrările pregătitoare pentru alegerile dietale, iar cele ce au să urmeze să se decidă în o conferinţă la Alba-Iulia" *(Federaţiunea,* V, nr. 49 din 5/17 mai 1872, p. 194-195; T. V. Păcăţian, *Cartea de aur,* voi. VI, Sibiu, 1910, p. 13-19). Iosif Hodoş va participa însă la Conferinţa de la Alba Iulia din 27 iunie 1872.

[8] Lista cu numele candidaţilor propuşi de I. Hodoş se află la B.A.R., ms. rom., 976, f. 121.

[9] Convocarea Dietei Transilvaniei ar fi însemnat de fapt restituirea autonomiei Transilvaniei.

[10] *Programul* lui Iosif Hodoş se publică integral (după *Federaţiunea,* bineînţeles) şi în *Gazeta Transilvaniei,* XXXV, nr. 41, din 5 iun./24 mai 1872, p.2 La care, în numărul următor al *Gazetei,* nr. 42 din 8 iunie/27 mai 1872, p. 1, George Bariţ va răspunde printr-o *Epistolă deschisă.*

Epistolei deschise a lui G. Bariţ, îi va răspunde Al. Roman (sub pseudonimul Catone Censorul) în articolul *Participarea românilor transilvani la alegerile de deputaţi (Federaţiunea,* V, nr. 61 din 7/19 iun. 1872, p. 241). Iosif Hodoş îi va fi dat şi el răspuns'prin viu grai, după puţin timp, la Conferinţa de la Alba Iulia, unde au participat amîndoi.

[11] Adnotarea lui Bariţ: „Răsp. 6 iunie în *Gazeta* şi privat".

VII

Baia de Criş, 12/12, 1875

Domnule Bariţ,

Am cetit demult în jurnale despre soartea ce a ajuns manuscriptul meu *Istoria Imperiului Otoman* în sînul Societăţei

Am aşteptat ca delegaţiunea, executorele de drept al concluziunilor Societăţei, să-mi înapoieze manuscriptul.

După multă, lungă aşteptare, am văzut că în van este aşteptarea mea.

M-am adresat în urmă d-lui Laurian [2], rugîndu-1 să-mi trămită
209 m[anu]s[cri]ptul spre a mă putea apuca de lucru. /

D-l Laurianu [î]mi răspunde în 23 nov. (vechi) a.c., că încă în luna lui septembre ai luat m[anu]s[cri]ptul la d-ta, ca să mi-1 trămiţi cu mai multă facilitate din Braşov.

Suntem în decembre şi io încă n-am primit m[anu]s[cri]ptul.

Din septembre pînă-n decembre, cît nu puteam lucra?

D-l Laurianu zice, în scrisoarea sa cătră mine, că ţi-a scr d-tale [3]. Io, dar, încă mă rog să ai bunătate a-mi trămite acel m[an [crijpt nefericit cît s-ar putea mai curînd, pe spezele mele şi sub ac mea la Baia de Criş (Korosbânya) per Deva.

Primeşte, d-le Bariţ, expresiunea simţămintelor mele de res ce vă port.

Al d-tale fidel,

209* *Dr. los. Hod*

[1] în şedinţa din 23 august/4 septembrie 1874 Al. Odobescu declară c încredinţat cu supravegherea tipăririi traducerilor operelor lui D. Cantemir, *criptio Moldaviae* şi *Istoria otomană* cu traducerea căreia a fost împuternicit Hodoş. Traducerea celei dintîi a fost începută de Al. Papiu Ilarian şi, după îmb virea acestuia, a fost încredinţată tot lui Iosif Hodoş *(Federaţiunea,* VII, nr. 7 10 oct. 1874, p. 566; vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* voi. I, Bucu 1973, p. 201, n.5). Pentru ca, în şedinţa din 18 august 1875, printr-o adresă, Odo să informeze „Societatea" că diverse preocupări nu-i permit a-şi îndeplini sar încredinţate de Societate în anul 1874. Aşa încît, înapoiază o parte din manus *Descrierea Moldovei* tradus de Iosif Hodoş şi o parte din *Istoria Imperiului O* Discutîndu-se asupra adresei, „Societatea" trece obligaţiile asupra lui G. în ce priveşte supravegherea tipăririi *Descrierii Moldovei.* Cea de-a doua operă r suspendată. în şedinţa următoare, din 19 august 1874, G. Bariţ atrage a „Societăţii" că tipograful care tipăreşte *Descrierea Moldovei* a început de ma timp tipărirea traducerii *Istoriei Imperiului otoman,* traducere făcută de I. H După ce s-a trimis, însă, prima corectură lui Al. Odobescu, n-a mai primit-o, că lucrul rămîne întrerupt. „Societatea" trebuia acum să propună din nou lu secţiunii istorice, pentru a lua sau propune noi dispoziţii *(Federaţiunea,* VII, din 6/18 sept. 1875, p. 185). Dezamăgirea şi enervarea lui I. Hodoş sînt deci cabile.

[2] Iosif Hodoş i se adresează lui A. Tr. Laurian să-i înapoieze manuscri calitatea acestuia de preşedinte al „Societăţii Academice".

[3] într-adevăr, A. Tr. Laurian îi scrie lui G. Bariţ tot în 23 noiembrie rugîndu-1 să-i trimită lui I. Hodoş manuscrisul traducerii *Istoriei Imperiului C* (Vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* voi. I, Bucureşti, 1973, p. 200).

[4] Adnotarea lui Bariţ: „1875. los. Hodoş, Baia de Criş. 12 XII. R. 16 de

VIII

Baia de Criş, 19 de

D-le Bariţ,

în minutul acesta am primit scrisoarea d-tale din 16 dec curent.

Permite-mi să-ţi răspund îndată. Să te escuz? Cum şi pent Adecă să te escuz, pentru că între calamităţile ce ai avut, te-ai şi pentru mine? Nu te escuz, d-le Bariţ, ci, mai vîrtos, io-ţi cer s mele, mulţămindu-ţi din inimă de celea ce văd că ai făcut pentru Şi stînd aşa lucrul precum d-ta îmi scrii, apoi păcat că nu co lucrarea mai departe.

Ştiam toate cîte-mi scrii despre soartea m[anu]scr[i]ptulu în sînul Societăţei. Una nu ştiam: fatalitatea franţozească a d-lu

bescu \ Şi nu ştiam încă că d-ta eşti însărcinat ca să îngrigeşti de corecturele tipografice, de acolo, din Braşov[2]. Ba nu ştiam şi nu ştiu
211 încă una: / *cite coaie* a decis Societatea a se tipări pîn-la' sesiunea viitoarie ?[3] Ori că a decis ca întreg opul sa se tipărească în cursul anului 1876 ? In acest caz din urmă, bine era şi bine ar fi ca să nu-mi mai transmiţi nici-o coală din m[anu]s[cri]ptul ce este la d-ta, ci să urmezi cu tipărirea înainte, iar pe mine să mă avizezi a revedea şi corecta m[anu]s[cri]ptul ce este la mine, transmiţîndu-mi — cum zici şi d-ta — numai vreo 2—3 coaie tipărite, ca să văd cum ai urmat pîn-acum, şi după acelea să-mi îndrept şi io lucrarea.

Că în traducţiunea mea m-am ţinut mai mult de trad[ucerea] franceză[4], cauza este că la început, cînd m-am apucat de lucru, n-aveam altă traducţiune, şi trad[ucerea] germană şi angleză numai mai tîrziu, cînd acum eram pe la finea lucrărei, mi le-am putut — nu fără puţine speze — procura, de o parte; de alta, nici secţiunea istorică, nici Societatea *in pleno,* nu mi-a dat nici-o instrucţiune cînd m-a însărcinat cu
211* această lucrare, ci mi-a dat — cum se zîce — *carta bianca*[5]. Ţi le / spun aceste, nu atît pentru escuzarea, cît pentru justificarea mea. Apoi ştiu io bine şi intenţiunea celor *doi*[6], cari au cerut ca traducerea să se pună la concurs, şi-i cunosc foarte bine. Dar io pentru aceea nu voi uita niciodată că sunt român născut în *Transilvania.* Voi şti corespunde aşteptărei Societăţei, dacă unii membri ai săi se vor şti pune supra provincialismului, şi vor şti apreţiua ostenelele ce face pentru literatura română, românul, ori din care provincie a Dacoromâniei ar fi.

La Bucureşti în est an nu m-am dus[7]. Nu m-am putut duce, nu pentru că n-aş fi dorit, sau nu mi-aş fi ţinut de datorinţă a merge, ci pentru că chiar pe acel timp a trebuit să-mi duc băieţii (şase)[8] la scoale şi, trebuind a plăti costul şi quartirul pe cîte 1—2 luni înainte, nu-mi rămăsese atîte parale ca să pot întreprinde călătoria pîn-la Bucureşti.

Şi încă tot mergeam, dacă mi se trămitea viaticul[9], după care
214 înainte scrisesem, dar viaticul nu mi-a venit, şi *io* am rămas acasă. /

Sunt lucruri, d-le Barit, despre cari zîci că „nu este bine a le scrie"[10].

Ei bine, fie aşa şi cu cele ce am scris chiar acum în pasagiul de mai nainte, cu deosebire că, scrise fiind, fie scrise pentru d-ta.

Şi scrise fiind, să-ţi mai scriu una. D-ta îmi scrii şi despre *Descripţiunea Moldaviei*[11].

Iaca ce am păţit. S-au tipărit şi le-ai dat gata 6 coaie. Remunerariul pentru una coală este de 140 franci (lei noi), care pentru 6 coaie face 840 franci[12]. D-l Adamescu[13], casariul Societăţei, cu scrisoarea sa din 7 octobre 1874, îmi trămite un grop de 740 franci, şi zîce că din 840 franci ce mi se cuvin îmi scade 100 franci pentru d-l Iarcu[14], că acesta mi-a dat spre *vinzarc* 10 exemplarie din *Antithese intre eqiiilibriul* de d. răpos[atul] Eliade[15]. Am reclamat la preşedintele[16]. Am zîs: n-am
214* *cumpărat,* am luat spre vînzare acele / nefericite *Antithese.* Sunt încă toate la mine. Sunt prea scumpe, nu le cumpără nime. Pot să le rădice de la mine cînd vor voi. Dar de unde autorizaţiunea casariului, ca să
scadă din ceea ce mi se cuvine?

Ai primit d-ta răspuns?

Aşa am primit şi io, adecă n-am primit.

D-ta la faţa locului în Bucureşti fiind, *poate* vei şti mai mult
aceste secrete.

Să ne întoarcem la m[anu]scr[i]ptul — traducţiune a *Ist[o*
Imp[eriului] Ot[oman]. Ai scurtat, întregit, cores mulţimea nume
cari în franceză sunt date altminterea. Prea bine! Aţi găsit termi
ţiuni şi forme cari *colegii* nu le suferie. Fie! Apoi cum este mai co
româneşte: a scrie *Suleiman* ca germanul / sau *Soliman* ca franc
şi anglezul etc? Tac despre Constantmiano. Era de la mine un hi
românism. Nu-1 susţin.

Aşi avea să-ţi scriu altele şi mai multe. Le las astă dată. Te
ostenit şi prea mult cu lunga mea această epistolă.

D-ta îmi vei răspunde la cele ce vei găsi consult a-mi răspund

Io termin cu cele mai intime [ale] mele salutări.

Al d-tale,

Dr. Ho

P.S. Socrului meu am să-i scriu.

212*

[1] Al. Odobescu restituie parte din manuscrisul *Descrierii Moldovei* în tr
cerea lui Hodoş şi a părţii de început *& Istoriei Imperiului Otoman* în tradu
aceluiaşi (în şedinţa Societăţii din 15 aug. 1875). Se pare că Odobescu a
nemulţumit de faptul că traducerea s-a făcut după ediţia franceză a lui Joncqu
căruia,' se spune în şedinţa din 27 aug. 1875 a Societăţii Academice, i s-au ad
drept cuvînt numeroase critici. Din protocolul şedinţei din 27 aug. 1875 reie
restituirea manuscrisului s-a făcut „din cauza dificultăţilor ce au întîmpin
corecţiune domnul Ales. Odobescu...". La aceasta seva mai fi adăugat, desig
limbajul greoi, etimologizant. Manuscrisul traducerii i se înapoiază lui Hodoş
recomandarea de a face corecturile necesare, pentru a nu repeta greşelile e
franceze şi cu recomandarea de a se apropia cît mai mult de traducerea eng
apreciată ca cea mai fidelă şi ca unica după originalul autorului.

Totuşi, G. Bariţ notează în concluziile şedinţei că traducerea prezenta
Hodoş fiind obiectul unei examinări scrupuloase, s-a considerat meritorie *(A*
Societăţii Academice Române, ses. 1875, t. VIII, Bucureşti, 1875, p. 21).

[2] Tot în şedinţa din 27 august 1875 se recomandă ca lucrarea de supraveg
a tipăririi traducerii *Istoriei Imperiului Otoman* să se exercite de către secţ
istorică prin unul sau mai mulţi membri din secţiune, după cum se va crede d
viinţă *(Idem,* p. 22). Pentru ca în şedinţa din 15 septebrie 1875 în chestiunea s
vagherii tipăririi istoriei otomane să se hotărască ca G. Bariţ să ia asupra sa ac
sarcină, completînd totodată lacunele si revizuind-o în sensul dispoziţiilor ante
(Idem, 1875, p. 46).

[3] Pentru anul următor s-a prevăzut tipărirea a cinsprezece coaie din *I*
Imperiului Otoman (Idem, 1875, p. 49).

[4] Vezi şi Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Secţia colecţii spe
ms. sertar 335/4.

[5] Nu a primit chiar o „carta bianca"; i s-a atras atenţia de către A. Tr.
rian că atît în *Descriptio Moldaviae* cît şi în *Istoria Imperiului Otoman* se g
erori istorice, relevate atît de istorici străini (ca Hammer) cît şi de istorici ro
El cere ca la acele erori să se facă note şi observaţii. Iar G. Bariţ emite pă
ca despre erorile existente să se facă o menţiune generală în prefaţa cărţii. Cu
procedeu, I. Hodoş este de acord şi îl aplică în *Prefaţa autorului,* îndreptînd şi
cînd principalele erori *(Federaţiunea,* VII, nr. 70 din 10 oct. 1874, p. 566).

[6] De fapt, numai George Sion a cerut ca asemenea lucrări să se facă prin concurs, iar Anastasiu Fătu a cerut doar exercitarea controlului asupra tipăririi de către secțiunea istorică *(Idem,* 1875, p. 21—22).

[7] Iosif Hodoş nu a luat parte la sesiunea Societății Academice din 16 august 15 septembrie 1875.

în 10 septrmbrie 1875 I. Hodoş, printr-o scrisoare, întreabă Societatea dacă mai este necesar a veni la sesiunea în curs. I se răspunde că Societatea își termină sesiunea în 15 septembrie, ceea ce însemna de fapt că prezența sa este de acum tardivă *(Analele Societății Academice Române,* ses. 1875, t. VIII, Bucureşti, p. 40).

[8] Băieții lui Iosif Hodoş erau: Enea Silviu, Simeon Sabin, Iosif Alexandru, luniu Brut, Ulpiu Traian şi Amos Nerva.

[9] Viaticum (lat.) = cheltuieli de drum.

[10] Nu era recomandabil a-ți afişa jena materială (dacă nu chiar sărăcia) între iluştrii membri ai Societății Academice.

[11] *Descrierea Moldovei* a fost tradusă de Iosif Hodoş şi constituia tomul II din operele lui Dimitrie Gantemir. în limba latină fusese editată de Al. Papiu Ilarian şi în urma îmbolnăvirii sale, continuată de G. Bariț, fiind notată ca tomul I.'

[12] Devizul *Descrierii Moldovei* era următorul:

1. 10 coaie culesul literelor şi tiparul în număr de 1500 de exemplare [a] cîte 75 l.n. coala	lei	750 —
— plus 1/2 de coală, dimpreună cu coperta	lei	57,50
2. Hîrtia, cîte 18 lei topul, un număr de 33 topuri	lei	594 —
3. Legatul cărții	lei	150 —
4. Remunerarea traductorului	lei	840 —
5. Corectura	lei	262,50
6. Retipărirea harței Moldovei	lei	167,50
		2821,50

Banii au fost prevăzuți în bugetul pe 1874—1875 (Vezi *Analele Societății Academice Române,* ses. 1874,' t. VII, Bucureşti, 1874, p. 90).

Remunerația despre care este vorba în scrisoare e cea prevăzută la punctul 4 din deviz.

[13] *Alexandru Adamescu,* fost director al Tipografiei Statului, în 1875 casier al Societății Academice, în locul lui Dimitrie Iarcu.

[14] *Dimitrie Iarcu,* (1817—1879). Profesor la şcoala din Colțea, mai tîrziu inspector general al şcolilor (Vezi *George Bariț şi contemporanii săi,* voi. I, Bucureşti, 1973, p. 200 în nota 3).

[15] Titlul corect al lucrării lui I. Heliade Rădulescu este *Equilibru între antithesi sau spiritul si materia,* Bucureşti, 1859—1869, VIII + 400 p. Iosif Hodoş face aici o inversiune voită.

[16] Preşedinte, în 1874 şi 1875, a fost ales A. Treboniu Laurian.

[17] Soluția la care ajunge Hodoş este folosirea ambelor forme. Urmînd astfel recomandarea'făcută de Wohlgemuth socrului său cu privire la aplicarea lui *der, die, das* (Vezi doc. IX).

[18] Adnotarea lui Bariț: „1875. los. Hodoş. Baia Je Criş. 19 dec. R. 24".

IX

Baia de Criş, 26 dec. 1875

Iubite d-le Bariț,

Am primit m[anu]s[cri]ptul 26 coaie şi 4 coaie tipărite.

Se vede că, pînă în ziua cînd mi-ai transmis acestea, d-ta încă nu primiseşi epistola mea din 19 decembre curent \

Eu-ți scrisesem ca să reţîni şi să dispuni cu tot m[anu]s[cri]ptul cît era la d-ta, cu atît mai vîrtos că în epistola d-tale din 16 ale curentei zîci: „Am subministrat pînă acum la tipografi tot m[anu]s[cri]ptul, pînă la *uciderea* lui Suleiman I[2], cu note cu tot". Nu ştiam unde este lapsul calamului, în cuvîntul *uciderea,* căci ştim că Suleiman I n-a fost
215 ucis, ci a murit la Sighet / (Schegetwar), precum mai mor şi alți muritori frînți de osteneli. Sau în numele Suleiman schimbîndu-l cu Murad I[3] care într-adevăr a fost ucis cumsecade? Dacă m[anu]s[cri]ptul era subministrat pîn la Soliman I tipografilor?

Apoi d-ta nu mai puteai avea alt m[anu]s[cri]pt de al meu la d-ta, căci numai pîn-aci dedesem eu m[anu]s[cri]pt d-lui Odobescu[4], cărui — între noi sau mai bine între paranteze fie zis — i-am fost scris de vreo 2—3 ori, dar n-a găsit convenient cu demnitatea boierească de a onora cu răspuns pe un sărac coleg al său.

Acum, că mi-ai trămis m[anu]s[cri]ptul, văd că unde a fost lapsul. Intrepidul Soliman I era să fie ucis cu peana pentru justul şi modestul Murad I.

Eu voi urma precumu-mi scrii. Te rog însă să-mi spui: domnii tipografi primesc m[anujs[cri]ptu corectat, ori că trebe să-l prescriu
215v de nou ? /

Apoi cu notele: să le dau separat, ori că trebe să le scriu în calcea textului[5], precum văd că se tipăresc ? Eu aş fi fost de părere — dar acum e prea tîrziu — ca notele să se fi tipărit la finea fiecărui cap, aşa precum este în traducțiunea franceză. N-am ce vă face, dacă eu simpatizez mai mult cu francezul decît cu neamțul.

Apoi cu unii termeni, nume, cuvinte ? Cum e mai bine — mi se pare am pus întrebarea şi în ultima mea — cum e mai bine ? Muhamed, sau Mohamed, sau Mahomed[6]? Sau, cum a zîs Wohlgemuth[7] cătră socru-meu cînd acesta s-a escuzat că nu ştie la care cuvînt să pună pe *der,* la care pe *die* şi la care pe *das,* iar Wohlgemuth i-a zîs: *„Setzen Sie auf einmal alle drei"* [8].

D-ta zîci — ba nu zîci —- scrii *obsidiune,* în loc de *assediu,* se-
216 nțelege. / Primesc, pentru că alta este *obsidere* şi alta *adsedere.* Dar oare n-ar fi bine să zîcem *obsediul ?* [9]

Apoi — şi aceasta este mai serios şi mai grav — ce vor zîce boierii dacă vor auzi că eu trămit m[anu]s[cri]ptul de-a dreptul tipografilor, şi nu-l trec mai întîi prin purgatoriul d-tale ? Aşa ne trebe nouă, dacă suntem şi de aceia cari credem în purgatoriu!

Apoi ... dar destul acum cu apoi.

Voi, în urmă, numai a observa că în coaiele 4 ce mi-ai transmis sunt unii erori de tipar.

Astăzi nu-ți mai scriu altele, cu toate că aş mai avea să te întreb încă una şi alta. Dar aceste le voi face de altă dată. Nu e tîrziu.

Lasă-mă acum ca eu şi toată familia mea să-ți dorim d-tale şi la întreagă familia d-tale cele mai fericite sărbători, şi anul nou să-l ajungeți în deplină sănătate şi să trăiți la mulți ani,

216v Al d-tale iubitoriu,

Dr. Hodoş. /

[1] Vezi scrisoarea VIII.

[2] *Suleiman* (Kanuni — Legiuitorul sau Muhteşem = Magnificul; rom. Soliman) fiul lui Selim I, 1520-1566 (n. 1494).

Sub acest sultan, statul otoman a luat înfăţişarea unui imperiu tricontinental {Asia, Europa şi Africa). (M u s t a f a A i i M e h m e d, *Istoria turcilor,* Bucureşti, 1976, p. 183-204).

Capitolul cu Soliman se încheie la p. 319 a voi. I din *Istoria Imperiului Otoman.*

[3] *Murad I* „Hudavendighiar", fiul lui Orhan, 1360—1389 (n. 1326).

[4] Cu revizuirea şi corectarea traducerii tipărite, iniţial a fost împuternicit Al. Odobescu (vezi *Analele Societăţii Academice,* ses. 1874, t. VII, Bucureşti 1874 p. 64).

Călcîiul textului, adică la „subsolul" lucrării, cum va si proceda de altfel.

[6] Muhamed, Mohamed, Mahomed, nume de sultani turci. Mahomed Profetul.

[7] *Ludwig Wohlgemuth,* (1788-1851), feldmareşal, baron, guvernator civil şi militar al Transilvaniei în 1849-1851, a manifestat uneori o atitudine de înţelegere şi simpatie faţă de români. Vezi: H e l m u t h K l i m a, *Guvernatorii Transilvaniei 1774-1867,* Sibiu, 1943, p. 72-79.

[8] Puneţi toate trei.

[9] Va folosi forma: *obsediu.* I. Hodoş ca şi G. Bariţ a fost aderent al formelor etimologice. Latinismul lor era însă mai temperat decît acela al lui T. Cipariu.

Baia de Criş, Epifania [6/18 ian.] 1876

Stimatisime d-le Bariţ,

Am primit vreo două epistole ale d-tale la cari nu ţi-am răspuns inea.

Eu, precum mi-ai scris, am trămis la jupanii tipografi manuscriptu 7—8 coaie, adecă întreg capu I[1] din cartea III, cu note cu tot. In scurt, am să le trămit capu II[2] din cartea III, cu toate notele. Apoi voi urma mai departe. Dar pînă unde?

Academia a pus în buget tipărirea a 15 coaie. D-ta zîci că se poate şi mai mult tipări. Eu — dacă şi d-ta te învoieşti — aş voi să se tipărească în cursul acestui an (academic) întreaga partea primă despre *Creşterea Imperiului Otoman,* şi să rămînă pe anul viitoriu partea secundă,
217 despre *Scăderea Imperiului Otoman*[3]. /

Poate, cu modul acesta, ar fi şi una economie pentru legarea sau broşurarea opului, formînd tot opul două tomuri, adecă al treilea şi al patrulea, în cursul tipăririi *Operelor Principelui Demetriu Cantemir*[4].

Regretabilul[5] nostru Papiu[6], însărcinat cu ediţiunea acestor opere, a însemnat *Descriptio Moldaviae* cu tomu I. Traducţiunea cred că face tomu II, şi prin urmare *Istoria Imperiului Otoman* trebe să facă tomu III, şi, împărţit în două, tomu III şi IV.

Nu ştiu dacă traducţiunea română a *Descriptio Moldaviae-i* o aţi broşurat. Eu încă în 1874 lăsasem la Academie (d-lui Laurianu)[7] chart'a Moldaviei care vine în capătul, adecă la finea broşurei, în mai bine de 1500 exemplare. Aţi lăsat să se adnecte această chartă la exemplariele tipărite din traducţiunea *Descriptio Moldaviae ?*[8]

Nu vă supăraţi pe mine că vă pun atîtea întrebări. Vi le pun de
217* frică că boierii mă vor lua la întrebare şi nu voi şti ce să le răspund. /

Acum alta.

Voiesc să am *Gazeta Transilvaniei*[9]. Nu ştiu unde să trămit de prenumeraţiune. Iaca, vă trămit d-voastră 5 fr., preţul de abona pe 1/2 anu 1876. Vă rog, mijlociţi ca să-mi vină jurnalul sub a *per Deva* la *Korosbdnya*[10].

Primiţi salutările mele cele mai cordiali.

Al d-tale,

218 *Dr. Hodoş*

[1] Paginile 131—161 ale *Istoriei Imperiului Otoman,* Bucureşti, 1876.

[2] De la p. 163 la p. 251.

[3] *Partea* I a apărut în 1876 iar *Partea* a II-a în 1878.

[4] La 1878, cînd I. Hodos scoate de sub tipar partea a II-a a *Istoriei Impe Otoman,* situaţia apariţiei operelor lui Dimitrie Cantemir, pe care Societatea Acad voia să le publice într-o colecţie completă, era următoarea:

Tomul I, *Descriptio Moldaviae,* în latină, editată de Al. Papiu Ilarian.

Tomul II, *Descrierea Moldovei,* tradusă de Iosif Hodoş.

Tomul III, *Istoria Imperiului Otoman,* Partea I-a *Creşterea lui* tradu

"° Tomul IV, *Istoria Imperiului Otoman,* Partea II-a, *Scăderea lui,* tradu I. Hodoş.

Tomul V, Partea I. *Evenimentele Cantacuzmilor şi Brîncovenilor.*

„ II. *Divanul lumei.* Amindouă într-un volum public G. Sion.

Regretatul

[6] în şedinţa din 21 august 1871 a Societăţii Academice se propune: 1. „ carea operelor cantemiriene va începe cu *Descriptio Moldaviae,* şi se va contin an în an cu alte opere ale autorului.

Descriptio Moldaviae se va publica numai în textul latin, punîndu-se la î portretul lui Dem. Cantemir, harta Moldaviei de Cantemir, după ediţionea ingiana, şi una notiţă asupra manuscriptului de la Moscova.

Cu editarea se' va însărcina d. A. Papiu Ilarian.

D. Papiu Ilarian speră că, procurîndu-i-se cele necesare, pînă la s venitorie [î]şi va termina şi studiul cu care se ocupă, asupra vieţei şi opere Demetriu Gantemir".

[2] *Descriptio Moldaviae* se va scoate "in format 8°, hirtia no. 8, litere g 500 exemplare." (Vezi: *An. Soc. Acad. Rom.,* ses. 1871, t. IV, Bucureşti, p. 145).

[7] August Treboniu Laurian, preşedintele Societăţii Academice.

[8] *Descrierea Moldovei* apare cu harta Moldovei, după dorinţa lui

[9] în 1876, redactor era Iacob Mureşanu şi G. Bariţ era colabo principal. Din cînd în cînd la *Gazeta,* colabora şi Iosif Hodoş.

^ Baia de Cris.

[11] Adnotarea lui Bariţ: „1876. Baia de Criş, 6/15 ian. Venită în 24 ian. R. : 26 ian."

XI

Baia de Criş 4/16 mar

Stimate d-le Bariţ,

Aseară am primit scrisoarea d-tale din 13 ale curentei.

Eu în săptămînile trecute am fost foarte ocupat cu rec ca să dăm cătane împăratului \ Şi aşa, n-am putut să trămit cript tipografilor.

Dar ştiam că mai au încă, căci, precum văd, abia au ajuns la Baiazet[2], de o parte, dar de alta, chiar am aşteptat ca să mă solicitaţi, fiindcă voiam să ştiu dacă tipografii voiesc a urma mai departe de la a 15-a coală ori ba. Precum se vede, căci nu ştiu încă de sigur, ei yreu a continua. Prea bine. Eu încă am manuscript în abundanţă. Chiar astăzi le-am trămis pe Selim I[3] întreg (capu III din cartea III), şi în tot momentul le pot trămite şi pe Soliman I[4] (capu IV din cartea III), apoi urmează cei mai mărunţei pîn-la Mahomed IV[5], cu care
219 ajung la partea II, ce cred că va putea rămînea pe sesiunea viitoarie. / D-ta zici că ai ajuns cu reviziunea pîn-la coala 13. Oare după ce vei ajunge şi vei trece preste coala 15, nu ar fi bine ca să faci disposiţiunile la Delegaţiune, să ne primim remunerariul votat de Academie? Io cred că nu numai ca ar fi bine, dar şi necesariu pentru noi, şi în regulă pentru budgetul Academiei. D-ta, dar, vei şti ce să faci şi te şi rog să aibi bunătate a face.

^ Te mai rog apoi ca, pre lîngă cele patru prime coaie ce mi-ai trămis, să-mi trămiţi şi celelalte cîte au mai ieşit de sub tipariu. Eu le-aşi ceti şi, dacă n-aşi face alta, cel puţin mi-aşi însemna *erata.*

La finea opului ar fi bine să se publice viaţa autorului, precum au făcut traductorii anglez, francez şi german, *'io o* şi am tradusă, cu unele adăogiri. Dar aceasta ştiu eu că nu o putem hotărî noi amîndoi. E bine însă ventilată. Apoi vom vedea ce va zice şi Academia în secţiunea noastră[6].

Primiţi, d-le Bariţ, distincta mea stimă ce vă port.

Al d-tale,

219* *Dr. los. Hodoş*[7]. /

[1] I. Hodoş participa la recrutări în calitatea sa de vicecomite al comitatului Zarand.

[2] *Baiazid II Veli,* 1481-1512 (n. 1447, 1452 sau 1453), fiullui Mehmed II Fatih. Este vorba de traducerea lucrării lui Gantemir. Capitolul consacrat lui Baiazid II în *Istoria Imperiului Otoman* este de la p. 163 la 203 (cap. II din cartea

[3] *Selim I „Yavuz"* = Dur, 1512-1520 (n. 1470), fiul lui Baiazid II.

[4] Vezi scrisoarea IX, n. 2. în *Istoria Imperiului Otoman,* t. I, vezi paginile 253-319.

[5] *Mehmed IV (Mahomed IV),* 1648-1687 (n. 1642), fiul lui Ibrahim.

[6] Viaţa lui Dimitrie Gantemir va şi apare în partea a Il-a a *Istoriei Imperiului Otoman,* de la *p.* 795 la 807.

[7] Adnotarea lui Bariţ: „1876, los. Hodos. Baia de Cris, 4/16 mart. R. 28 mart."

XII

Baia de Criş, 21 marţiu/2 aprilie 1876

Prea iubite d-le Bariţ,

N-am putut să răspund îndată la epistola d-tale din 28 marţiu st.m a.c. pentru că, avînd chiar mîne aici congregaţiune generale 'de comitat[2], am fost foarte ocupat cu prepararea lucrărilor ce au de a se pertracta în acea adunare. Acum că astăzi sunt mai liber, mă g besc a-ţi scrie pe scurt următoarele.

Tipografilor am trămis manuscript pe Soliman I Zăvodul, 14 c şi preste vreo cîteva zile am să le mai trămit un transport de vreo coaie, apoi va urma transportul din urmă, de iar vreo 10 coaie, cari am ajuns apoi la partea II.

Urmez consiliul d-tale şi iacă-ţi trămit aci comptul sau mai b adresa mea către preşedintele Societăţei[2], care este totodată şi pre dintele Delegaţiunei, pentru ca să facă a mi se libera remunera
221 votat de Societate. Nu ştiu / dacă nu cumva e prea lung ceea ce scris preşedintelui, dar ai zis să scriu „negustoreşte", şi eu te-am cultat. Nu ştiu dacă am scris chiar „negustoreşte" ori ba. Fie oric d-ta fă mai departe cele ce ştii ca să ne primim scarsa[3] plată a sudo frunţii noastre.

' Eu însă voi avea de a face un compt şi cu d-ta. Cele 15 c tipărite nu sunt toate ale mele. Extrasul din prefaţiunea traductor german nu l-am făcut eu[4]. Pentru acesta ne vom împăca noi între amîndoi, şi pentru aceea nici nu am făcut vreo observare în comp respective' adresa mea către preşedintele Societăţei, ca să nu-l în încurcală şi să afle nod în papură de a face dificultăţi.

Cu această ocaziune, d-le Bariţ, permite-mi ca, apropiind S[fîn]tul Georgiu, să vă doresc din toată inima, cu toată familia să adjungeţi această zi onomastică la mulţi ani sănătos, dimpr
221* cu toată familia d-tale, să ajungeţi aceea ce cu toţii a / ajunge d pentru familie, pentru naţiune, pentru beserică şi pentru scumpa noa patrie.

Al d-tale pururea stimătoriu,

222 *Dr. Hoa*

[1] în preajma anexării sale, reprezentanţa Comitatului Zarand ţinu 3 aprilie, cea dintîi şedinţă ordinară pe 1876. Vicecomitele Iosif Hodoş citeş un raport despre şcolile din Ungaria şi Transilvania. Arată că pentru şcolile nale, adică „maghiarizatoare", cum le caracterizează el, s-au afectat din guvernului 636.705 fl. v.a., pe cînd celor confesionale (printre care şi celor neşti), numai o sumă derizorie: 19.796 fl. Şcolile confesionale româneşti din Co Zarand (cu 54.000 de locuitori români) nu au primit nici un florin ajutor stat (Corespondenta semnată *Titus,* pare a fi chiar a lui I. Hodoş; vezi *Transilvaniei,* XXXIX, nr. 29 din 27/15 aprilie 1876, p. 3: *Baia de Criş în mîna florilor 1876).*

Această scrisoare a lui I. Hodoş este ultima în calitatea sa de vicec Se mută apoi la Sibiu ca referent şcolar al Consistoriului.

Chestiunea împărţirii administrative a Transilvaniei nu era de fapt o pro de „mai lesnicioasă administrare", ci, aşa cum se arăta şi în articolul *D hoste,* urmărea maghiarizarea, şi postul lui Hodoş a fost sacrificat tocmai scop. Cercurile guvernante urmăreau să impună o astfel de arondare — iluzor fel — încît în Transilvania „elementul românesc să rămînă dacă s-ar pute toate districtele în minoritate". Presa maghiară *(Ellenor)* susţine deschis principiu *[Gazeta Transilvaniei,* XXXIX, nr. 37 din 25/13 mai 1876, p.1). deşarte, deoarece majoritatea românilor era prea masivă pentru a o putea la'minoritate, orice măsuri s-ar fi întreprins.

[2] A. T. Laurian.

[3] puţina (it).

[4] în afară de supravegherea tipăririi traducerii şi corecturile efectuate, contribuţia lui G. Bariţ cuprinde şi traducerea *Extrasului din prefaţa traducătorului german,* din partea I-a a *Istoriei Imperiului Otoman,* de la pagina 35 la 39.

[5] Adnotarea lui Bariţ: „1876. los. Hodoş, Baia de Gris, 2 apr. în 17/5 aprilie am transmis scrisoarea lui pe adresa A. T. Laurian, cu comitivă si cu chitanţa aceea de 975 l.n."

XIII

Săbii, 31/1 1877

Prea iubite şi mult stimate d-le Bariţ,

Mai nainte de toate trebe să-mi cer escuzările mele că atît de tîrziu vin a răspunde la stimabila d-tale scrisoare din 20 ianuariu curent.

Manuscript, afară de cele XXXI coaie *(Istoria domniei lui Mahomed IV)*[1], ce v-am dat în vara trecută la Bucureşti fiind, mai am gata revăzut încă la vreo 22 de coaie (adecă: *Istoria domniei lui Soliman II*[2] şi *Istoria domniei lui Achmed II)*[3]. Aceste 22 de coaie le pot expedi în tot momentul. Aştept avizul d-tale.

Mai este îndărăpt *Istoria domniei lui Mustafa II*[4] şi *Istoria domniei*
223' *lui Achmed III*[5], cu / care se termină lucrarea istorică! Acestea vor da manuscript de în circa 32—34 coaie de ale mele. Eu cu lucrarea merg înainte. Şi dacă tipografii s-ar purta bine şi bărbăteşte, eu cred că, precum anunţaseşi d-ta, pînă cu finitul lui aprile, sau şi mai curînd, ar putea fi „trecut paharul acesta de la noi".

Dacă, dar, tipografii a terminat cu cele XXXI de coaie, n-aveţi decît să mă avizaţi ca să le trămit alte 22 coaie ce le am gata. Celelalte apoi vor urma după cum ei se vor purta cu tipariul.

Te rog totodată ca, după ce vor ieşi de sub presă 15 coaie tipărite, să binevoieşti a dispune cele necesarie, pentru ca să-mi capăt remunerariul, că —• vai! — cu greu putem trăi cînd abia avem alt venit decît cel mizerabil din munca condeiului.

Poate că suntem mai scutiţi aici decît oriunde pe airea în ţară,
223* dar pentru aceea ne pot duce şi pe noi *aceştia* la o scuteală mai um/broasă ... *ceia* de la putere. *Potentes potenter agunt*[6]. Dar, cum bine zîci, noi tot nu vom peri.

*

Colegul Vikentie? Se vede că d-ta eşti mai bine informat decît noi aceşti de aici. Noi de la d-ta mai întîi auzim că d-l Vikentie se mută la Săbii.[7] Se poate şi această fatalitate. Dar una nu se poate: ca cu Vikentie împreună să fundăm un ziuariu nou[8]; ba nici vechi. Am cugetat, am vorbit, am ventilat ideea de a forma un ziuariu, dar nu în societate cu fratele Vikentie[9]. *Appage*[10]. Ceea ce mă îmbucură foarte mult este că d-ta nu eşti în contra fundăreiunui ziuariu aici[11], şi aceasta mă face să sper că d-ta încă ne vei onora din cînd în cînd'cu cîte un articlu din agerul d-tale condei. Dealtminterea încă nu suntem definitiv decişi cînd să începem şi de cîte ori să apărem pe săptămînă. Să concurgă ungurenii **cer** puţin 1000 abonaţi siguri? *Troppo di Speranza*[12]. Care dintre diurnalele noastre, din cîte au fost şi cîte mai

sunt, au avut vreodată una mie de abonaţi [13] şi aceştia numai
Ungaria? Ne vom îndestuli şi cu mai puţini.

Si acum primiţi complimentele şi salutările mele,

Dr. Hodo

[1] Vezi scrisoarea XI, nota 5.

[2] *Suleiman II (Soliman II),* fiul lui Ibrahim, 1687-1691 (n. 1642).
cap II din cartea IV-a a volumului II din *Istoria Imperiului Otoman,* p. 579—

[3] *Ahmed II,* fiul lui Ibrahim, 1691-1695 (n. 1643).

[4] *Mustafa II* fiul lui Mehmed IV, 1695-1703, (n. 1664).
La Gantemir cuprinde cap. IV din cartea IV, de la p. 673 la 762.

[5] *Ahmed III,* fiul lui Mehmed IV, 1703-1730 (n. 1673). în tomul
Istoriei lui D. Gantemir, domnia lui Ahmed III este cuprinsă în cap. V din
IV, p. 763-793.

[6] Cei puternici lucrează cu puterea.

[7] *Vincenţiu Babes,* 1821-1907, cunoscut om politic al Banatului. De
în Parlamentul de la Budapesta timp de mai multe sesiuni. Membru fonda
Academiei Române. Un timp, preşedinte al Comitetului Central al Partidului Na
Român. Informaţia lui Bariţ nu s-a adeverit, Babeş nu s-a mutat niciodată la

[8] Iosif Hodoş nu avea nici o simpatie pentru Vincenţiu Babeş, împ
căruia a scris si cîteva articole în *Federaţiunea.* V. Babeş era mult mai se
la realităţile politice din Austro-Ungaria, pe cînd Hodoş făcea parte din gr
federalistă a lui Alexandru Roman, Sigismund Borlea şi Medan, care pretin
„autonomia politică naţională pentru românii de sub Coroana Sf. Ştefan, cu
zentatiunea lor proprie, printr-un congres cu atribuţiuni de stat, a bunăoară ca
croată" *(Dreptatea,* Timişoara, nr. 170 din 5/17 aug. 1897, p. 1; cf. *Tribuna*
nr. 130 din 11/23 iun. 1887, p. 517).

Ca adversari politici, era imposibil a fonda împreună cu Vincenţiu Bab
ziar politic. G. Bariţ ştia bine acest lucru, dar sonda terenul pentru ziaru
Observatoriul, care va apare la Sibiu în mai puţin de un an de la această scri

[9] Editarea unui ziar politic nou era o necesitate stringentă, deoarece pe
presei periodice româneşti la 1877 era foarte sărac. Doar *Gazeta Transilva*
Telegraful român. Familia avea mai mult un profil cultural. Trei importante
politice îsi încetaseră apariţia: *Orientul latin* (30 sept/12 oct. 1875), *Feder*
(29/12 martie 1876) şi *Albina* (12 ian. 1877).

I. Hodoş nutrea mai demult dorinţa de a edita şi redacta un jurnal. E
sese chiar o înţelegere cu Visarion Roman în acest scop, încă la 1871, fapt ce
din scrisoarea lui V. Roman către Iosif Hodoş, din Sibiu, 26 mai 1871 (în V a
N e t e a, *Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui Visarion*
Sibiu, 1942, p. 104-106).

[10] Apage (gr.) = departe de mine [gîndul].

[11] Ideea de a fonda un ziar politic circula intens în societatea român
a vremii. Pînă la sfîrşitul anului 1877, generalul T. Doda avea asiguraţi (din vî
unor acţiuni) 1000 de florini, cu scop de a finanţa un ziar nou (Vezi *Coresp*
lui Vincenţiu Babeş, Cluj-Napoca, 1976, p. 100-101).

Şi Al. Roman amintea că „Sibianii se frămîntă de mult a înfiinţa un
de publicitate".

Dorinţa lui Hodoş nu i s-a realizat. Al. Roman îl informa pe Bariţ la înc
lui ianuarie 1878: „La Săbii se continuară încercările, mai nainte cu Lăpedat
apoi cu Hodos si Păcurar. Treaba nu merse" *(George Bariţ şi contempora*
voi. II, Bucureşti, 1975, p. 234-235). Bariţ nu era împotriva apariţiei unui n
politic, mai ales că după ce s-a asigurat că Babeş nu va veni la Sibiu, s-a
el însuşi acolo si a început chiar el editarea *Observatoriului* la 1/13 ian. 1878.
colaborarea lui'l. Hodoş la noul ziar al lui Bariţ, vezi E n e a H o d o ş, *Din*
pondenţa lui Simeon Bărnuţiu şi a contemporanilor săi, Sibiu, 1944, p. 113.

[12] Prea multă speranţă (it).

[13] La 1877 *Gazeta Transilvaniei* avea 800 de abonaţi; la 1870 *Federaţiunea* avusese 885 de abonaţi. *Albina* singură totalizase 1000 de abonaţi la 1870, iar *Telegraful român* atinsese această cifră prin 1861, după care scăzu vertiginos la 300—400 de abonaţi (George Em. Marica, *Studii de istoria şi sociologia culturii române ardelene din secolul al XlX-lea,* voi. I, 1977, Cluj-Napoca, în tabelul general al abonaţilor periodicelor menţionate în studiul *Contribuţii la problema abonaţilor periodicelor româneşti pînă la primul război mondial,* p. 11—111).

[14] Adnotarea lui Bariţ:'„1877. los. Hodoş, Sibiu, 31 ian. R. 2 febr."

XIV

Săbii, 20 mai 1877

Iubite d-le Bariţ,

Am primit epistola d-tale din 17 lunei curente chiar ieri cînd mă întorceam de la biserică, unde s-a celebrat parastas pentru regretabilul profesor de la seminariul de aici, Ioane Candrea[1], încetat din viaţă chiar în ziua datului epistolei d-tale, la Gerbersdorf în Silezia prusiana, unde mersese înainte cu vreo 18 zile, pentru căutarea sănătăţei. Durere: nu sănătate ci repaus etern şi-a găsit acolo.

Iubite d-le, încă din timpul fragedei mele tinereţe s-a întipărit în inima mea tipul luptelor d-tale pentru patria şi naţiunea română. Nu puteam — aşi fi lipsit dătorinţiei -mele — de a nu veni să vă felicit acum, azi, mîne, pe unicul care a mai rămas în viaţă dintre vechii şi întrepizii luptători pentru limba şi esistinţa naţionale a anticului popor român în antica Dacia romană.

225 * Crede-mă şi mă conservă totdeauna / de cel mai adict[2] discipuî al d-tale. Aceasta este orgolioasa mea ambiţiune, ce vreu a o păstra pentru toate zilele vieţei mele.

Sunt şi eu acum înaintat în etate, sau, cum se zîce, am intrat în etatea unde omul se numeşte bătrîn. Dar nu sunt încă atît de bătrîn, încît să nu ştiu respecta pe cei mai bătrîni.

Rele şi nevoi aţi suferit mai multe decît noi (cum zice d-l Cipariu într-o eclogă a sa)[3] şi nu este cine să sufere mai mult decît tine. Şi eu adaug: cel ce va suferi pînă în finit, aceluia va fi învingerea. Şi d-ta trebuie să fii acela.

Atît la introducerea epistolei d-tale.

în cît pentru m[anu]s[cri]pt, eu încă în 25 marţiu a.c. am trămis tipografilor vreo 22 coaie (adecă capu II din cartea IV, despre *Istoria domniei lui Soliman* 7/)[4]. Dacă, precum zici, cu tipărirea au ajuns numai pînă la coala 37, Mahomed IV[5], § 147, atunci ei, tipografii, trebe să aibă m[anu]s[cri]pt îndestul. Cu toate aceste, eu le voi tră-
225* mite zilele aceste capu III, despre *Istoria lui* Achmed II,[6] / fiiul lui Ibrahim. Mai restă apoi Mustafa II[7] şi Achmed III[8], cu care se termină *Istoria* lui Cantemir.

în cît pentru scame etc. să ne ajutăm pe fraţii noştri de un sînge, îţi aclud aci *Suplementul* la *Telegraful român,* nr. 36, din care vei vedea ce au întreprins damele noastre române de aici[9]. Dintre bărbaţi am fost numai doi, Roman[10], directorele Institutului] „Albina" şi eu,

ţ
j
f

care am făcut pe redactoarele procesului verbal şi
venit tot de la d-ta, prin o epistolă ce ai adresat înc
cut cătră d-l Stezaru[11] în privinţa unor blanquete
tot d-l Roman le-a prefăcut în bani.

Dumnezeu să ne ajute, şi noi a ne ajuta să nu
Complimentele mele la toată stimabila d-tale f
Iar d-ta primeşte salutările mele cele mai inti
Al d-tale,

226

[1] *loan Candrea,* 1844—1877, profesor la Institutul teol
ian din Sibiu. A activat pe teren şcolar, bisericesc, politic-naţi
la Neagra (Munţii Abrudului), din părinţi ţărani, după abso
intrat în 1866/67 la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu. Ter
şi este trimis la perfecţionare în Germania. în 1871/72 ocup
la preparandia pedagogică de stat din Deva. Se căsătoreşte cu
la 1873. în 1874 se mută definitiv la Sibiu ca profesor la institu
îşi făcuse şi studiile.

Dînd dovadă de hărnicie şi zel, a fost ales membru în Gon
pentru secţiunea şcolilor şi în comitetul Asociaţiunii transilva

La începutul anului 1876, împreună cu'Vasile Petri,
Şcoala română. A încetat din viaţă la 33 de ani în urma unei tu
la Gerbersdorf în Silezia prusiana, unde se afla pentru a do
(Telegraful român, XXV, nr. 36 din 8/20 mai 1877, p. 144-1

[2] Supus, credincios.

[3] Este vorba de *Ecloga. întru mărirea măriei sale prea*
sînţitului domn d. Joan Lemenyi. Prin M. Principat al A
împreunate episcopul Făgăraşului greco-catholic. La ziua insta
11 July MDCCCXXXIII. Supt numele clerului tîner din Bl
fiu si capelan Timotheu Cipariu. Al. s. theologice dogmatice prof
p. 3.

Sînt versurile lui Damon, un păstor bătrîn şi orb:

„Eu sunt bătrîn, şi rele şi nevoi
Am suferit mai mult decît voi;
Şi astăzi sufăr, şi nu este cine
Mai mult să simtă altul decît mine.
Cunosc io lumea de-acum cum se poartă,
Ştiu cum era şi care-acuma-i moartă". (Ve

Poezii, ed. îngrijită de N. Albu, Cluj-Napoca, 1976, p. 47—

[4] Vezi scrisoarea XIV, n. 2.

[5] Vezi scrisoarea XII, n. 5. Reiese că tipografii au aj

[6] Vezi scrisoarea XIV, n. 3.

[7] Vezi srisoarea XIV, n. 4.

[8] Vezi scrisoarea XIV, n. 5.

[9] „Societatea de doamne române s-a constituit în Sibi
oferte în favoarea românilor răniţi în rezbel." Vezi *Telegraful*
din 8/20 mai 1877, p. 146. Procesul verbal al adunării de c
se vedea în supliment. Cf. *Gazeta Transilvaniei,* XL, nr. 38
p. 2—3, unde este reprodus *Procesul-verbal* şi *Apelul.*

înflăcăratul şi cunoscutul *Apel către române* semnat „Co
creaţia lui Iosif Hodoş.

Notăm că alături de Iudita Măcelariu, preşedinta comite
sa, Ana Hodoş. Cea mai bună dovadă că familia Hodoş a
acţiunile de sprijin moral şi material al războiului de independ
că,' în ciuda greutăţilor materiale, a contribuit cu suma d
Visarion Roman, director de bancă *(Telegraful român,* XXV,
3 iun. 1877, p. 161). în acest număr din *Telegraf* este rep

scrisoare a lui G. Bariţ, *Epistolă respectuoasă către femeile noastre,* **în** care **sînt** lăudate româncele din Sibiu, cărora le revenea onoarea iniţiativei ajutorării soldaţilor răniţi.

[10] *Visarion Roman,* 1833—1885, învăţător, profesor şi publicist, redactor la *Telegraful român* (14 dec. 1857—12 iun. 1858), *Amicul şcoalei* (1860—1865) şi *Albina Carpaţilor* (1878). Unul din întemeietorii Băncii „Albina". Vezi: M. Ş. Cerneşti, *Viaţa şi opera lui Visarion Roman,* în *Societatea de miine,* 1925, II, p. 377—378; *G. Bariţ şi contemporanii săi,* voi. II, Bucureşti, 1975, p. 152. Vezi şi B. Surdu, *Corespondenţa dintre George Bariţ şi Visarion Roman (1867—1879),* în *An. Inşi. de ist. Cluj,* IX, 1966, p. 311—350.'

[11] *Constantin Stezaru,* căpitan pensionat, casierul Asociaţiunei Transilvane.

[12] Nota lui Bariţ: „1877. los. Hodoş. Sibiu, 20 mai. R."

XV

Săbii, 18/6 1877

Iubite d-le Bariţ,

Mai înainte de toate te rog să nu te superi pe mine că vin a răspunde atît de tîrziu la carta de poştă a d-tale, ce poartă datul Poştei 10/6 a.c. Am fost pe sate la examenile ce se ţin acum la finitul anului scolastic, cu elevii din şcoalele populari[1].

Dacă corectura ce o ai deînaintea d-tale este din Soliman II[2], numai la Egen Paşa[3] în Rumelia X, atunci te asigur de două lucruri: a) că m[anu]s[cri]ptul meu nu s-a perdut; b) că tipograful trebe să mai aibă
227 încă m[anu]s[cri]pt. / Pentru că eu am trămis tipografului deodată cu o singură expediţiune pe Soliman II întreg, care stă din LXII de puncte şi 29 de note[4].

După Soliman II urmează Achmed II[5], care încă nu l-am trămis, dar care îl pot trămite la tot momentul, că este gata.

Mi-ar plăcea dacă d. Gobl[6] ar spune că la care anume număr de coală din m[anu]s[cri]pt a adjuns cu tipariul, căci coaiele de m[anu]s-[crijpt ce i-am trămis sunt numerotate, şi pînă acum i-am trămis (din *Partea a doua)* XLIV de coaie.

Eu încă doresc să facem măcar 15 coaie, dacă nu se poate totul. Dar îmi permit întrebarea: oare între împregiurările prezenţi putem
227v fi siguri că m[anu]s[cri]ptul ce am să trămit / va adjunge intact la mînile tipografului ?[7]

Tot ce aş dori să ştiu mai înainte este: a) cîte coaie de tipariu au ieşit pînă acuma; b) cîte coaie m[anu]s[cri]pt are tipograful din Soliman II, pe care, cum am zis, i l-am trămis întreg?

Aştept răspunsul d-tale la aceste diferite întrebări, spre a mă putea orienta, şi pînă atunci te rog a primi salutările şi complimentele mele cele mai intime.

Al d-tale pururea stimător,

Dr. los. Hodoş.

P.S. Am primit ştirea despre regretabila moarte a colegului nostru Maxim[8]

228 *H.*[9] /

[1] După desfiinţarea comitatului Zarand în 187(5, Iosif Hodoş este che Sibiu de către consistoriu pentru a ocupa funcţia de asesor ordinar, refer senatul şcolar. Participarea sa la examenele şcolilor poporale intra în oblig noii sale funcţii.

[2] Vezi scrisoarea XIII, nota 2.

[3] Egen Osman Paşa. Paşă cu 2 tiuiuri. Acest subcapitol este la p. 587 a *Istoriei* lui D. Cantemir.

[4] Capitolul este de la p. 579 la p. 634.

[5] Vezi scrisoarea XIII, n. 3. Capitolul la p. 635—672.

[6] *F. Gobl.* Proprietarul Tipografiei Curţii de la Bucureşti, str. Pasajul R nr. 12, unde se tipărea *Istoria Imperiului Otoman.*

[7] Aluzie la abuzurile oficialităţii austro-ungare, care în timpul războiu independenţă al României au întărit paza la frontierele Transilvaniei, au în serviciul de vamă şi au violat corespondenţa din şi înspre România (vezi G. Nea *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independenţă (1877–* în *Anuarul Inst. de ist. şi arh. Cluj-Napoca,* XX, 1977, p. 51—70).

[8] *loan C. Massim,* 1825—1877, Profesor, membru al Societăţii Acad Române de la înfiinţarea ei (1867). Profesor la liceul „Matei Basarab", „Sf. Sava" şi la Şcoala normală de învăţători. Dintre operele sale menţi *Nou abecedar românesc* (1868), *Elemente de gramatică română* (1870). Lucrar mai importantă a fost colaborarea sa la *Dicţionarul* şi *Glosarul limbii române,* de A. T. Laurian. Expresie a curentului latinist, *Dicţionarul* încerca să cr nouă limbă, motiv pentru care nu a intrat în circuitul ştiinţific (C. Diacono *Enciclopedia română,* t. III, Sibiu, 1904, p. 220; *George Bariţ şi contempora* voi. I, Bucureşti, 1973, p. 201).

[9] Adnotarea lui Bariţ: „1877. los. Hodoş. Sib. 18 iun. R. prin g Sibii şi prin scris în 27 et 28 iunie".

XVI

Săbii, 22/8

Iubite d-le Bariţ,

Chiar în momentul acesta, azi la 4 ore post-meridiane, am p epistola d-tale din 20/8 aug. curent.

Mă grăbesc a-ţi răspunde, dar fiind timpul poştei înaintat sta a mea scrisoare numai mîne va putea pleca spre Braşov ş abia poimîne o vei putea avea la mînă.

Apoi nu ne-am păcălit nicidecum. Iacă cum *nu* ne-am p
229 Încă în sesiunea anului / 1847 s-a votat tipărirea a 15 coaie din *Is* *Imp[eriului]Otom[an]* de Cantemir (vezi *AnalfeleJ,* tom. VII, pag. Acestea erau să se tipărească de la sesiunea anului 1874 pînă din a[nul] 1875. Dar nu s-au tipărit, pentru unele dificultăţi ră asupra traducţiunei.

în sesiunea anului 1875 s-a votat tipărirea tot a celor 15 ce au rămas netipărite (vezi tomu VIII, p. 39)[2]. Tipărirea a început în intervalul de la sesiunea din 1875 pînă la cea din

In acest interval însă şi *durante sessione* 1876 s-au tipă
229v numai cele 15 coaie votate, ci un plus de 14 coaie (vezi tomu IX pag. 25)[4] Aceste 14 coaie nu erau preveziute în budgetul Soc de la l[a] aug. 1875 pînă la l[a] aug. 1876. Prin urmare, acum ca t degia, s-au trecut în budgetul anului 1877, mai votîndu-se tip a 15 coaie, cari se înţalege că cu cele 14 tipărite fac coaie 29. la votare că noi putem tipări şi mai multe coaie de 15, ba putem

opul întreg, dar remuneraţiunea pentru coaiele ce întrec preste 15, se va vota numai în budgetul anului 1877/8[5].

Aceasta este starea lucrului, şi prin urmare nu ne-am păcălit,
230 ci dacă am tipărit / în acest an 15 coaie, noi ne-am împlinit însărcinarea, şi Delegaţiunea nu poate face nici-o dificultate de a ne libera remuneraţiunea. A conto am tipărit aceea ce întrece preste 15 coaie, şi remuneraţiunea pentru aceea ce întrece 15 coaie are să se voteze in budgetul anului 1877/8, adecă acum în sesiunea în care ne vom întruni preste cîteva zile[6].

Chiar astăzi am trimes lui Gobl ultimul cap. din cartea IV, cu care se termină *Ist[oria] Imp[eriuluiJ Otoman* de Cantemir.

In cît pentru litografarea palatului lui Cantemir, Societatea n-a dispus nimica pentru executarea ei, prin urmare noi nu putem purta aci nici o vină[7].

La revedere, mai multe.

Al d-tale stimătoriu,

230[v] *Dr. Hodoş /*

[1] într-adevăr, în bugetul Societăţii Academice de la 1 aug. 1874 pînă la 31 iulie 1875, se prevedea la paragraful „G. *Spesele secţionei istorice,* 2. începerea tipăririi traducţionei *Istoriei Imperiului ottoman* de Princip. Demetriu Gantemir.

a) Tipărirea a 15 coaie în 1500 exemplare a 75 lei coala	1.125
b) Remunerariu pentru corectură a 25 l. coala	375—
c) Remunerariul traductorului pentru 15 coaie a 140 coala	2.100—
	3.600"

(Analele... VII, ses. a. 1874, Bucureşti, 1874, p. 102).

[2] Şi în bugetul Societăţii Academice de la 1 aug. 1875 la 1 aug. 1876 este trecut la cap. II. *Speze,* aceeaşi prevedere de a se tipări *Istoria Imperiului Otoman,* cu exact aceleaşi calcule, ca la n. 1. *(Analele Soc. Acad. Române,* ses. 1875, t. VIII, Bucureşti, 1875, p. 39).

[3] în bilanţul Societăţii Academice de la 16 aug. 1876, este trecută: „începerea tipăririi tradfucerii] *Istoriei Imp[eriului] Otoman"*

Hîrtia 60 topuri şi 50 coaie	0124
Remunerariu pentru reviziune şi corectură	370
Remunerariu traducţiunei pentru 15 coaie	2105
	3517 lei"

(Vezi *Analele...,* IX, ses. a. 1876, Bucureşti, 1876, p. 15).

[4] în şedinţa secţiunii istorice a Societăţii Academice Române din Bucureşti din 28 aug. 1876, G. Bariţ raporta că din *Istoria Imperiului Otoman* de Dimitrie Gantemir, în traducerea lui I. Hodoş, nu numai că s-au tipărit deja cele 15 coaie prevăzute în bugetul anului expirat, dar in cîteva zile se vor termina încă alte 14 coaie, care vor completa partea întîi; tipograful, învoindu-se să tipărească acest rest, pe credit. „Secţiunea ia aceasta cu plăcere la cunoştinţă şi decide a propune adunării plenare votarea atît a sumei ce se cuvine pentru cele 14 coaie cu care se complectă tipăririle părţii prime, cît şi încă pentru 15 coaie din partea a doua, şi recunoscînd necesitatea de a termina cît mai curînd edarea acestui op, a încuviinţat ca d. Bariţ în privinţa restului din partea a doua sa proceadă întocmai precum a proces în privinţa restului din partea prima".

[Analele..., IX, ses. a. 1876, Bucureşti, 1876, p. 25.)

[5] într-adevăr, bugetul Societăţii Academice prevede la capitolul cheltuieli, pe anul 1877 — 78, la punctul C. *Spese din fondul Economiilor Societăţii şi Radian,* *Destinat lucrărilor istorice:* Tipărirea a. 30 coaie din *Ist*
voi. II, remuneraţiunea, corectura, legatul şi hîrtia (1/2 din
(Analele../, X, ses. a 1877, secţ. I, Bucureşti, 1877,

[6] Sesiunea din 1877 a Societăţii Academice a începu

[7] Pînă la urmă a apărut.

XVII

Iubite d-le Bariţ,

Să ştii că m-am păcălit şi am păţit-o io. Abi
acasă, ca să mă apuc de acel lucru urîcios: a fac
Cînd, sosind acasă, ce era să-mi vadă, adecă să nu

Io, graţie lărgităţei Academiei noastre, ave
exemplariu din *Istoria Imperiului Otoman* (Partea I) tr
pe care fiiul meu (să-i zîc blăstematul) plecînd, în
231 la Viena la studiul de medicină[2], /1-a luat, nu
cu sine. îţi poţi întipui năcăjiciunea mea. Tipogra
pune pe foc, fiindcă i-am promis că îndată ce sosesc
indice-manuscript. Dar de unde să-1 fac, dacă car
mea?

Te rog, dar, ca pe spezele mele să-mi trămiţ
band) [3] exemplariul d-tale (dacă-1 ai) *Partea I* din
Otom[anJ traducţiunea română, căci altminterea
de a face indicele. După ce voi termina cu lucrare
retorna cu mulţămită exemplariul ce-mi vei trămi

Primeşte salutările mele cele mai intime.

Al d-tale sempre stimătoriu,

231*

[1] La şedinţa din 24 august 1877 a Societăţii Academi
blema dacă nu ar fi necesară adăugarea unui *indice* la
deoarece şi ediţiile engleză, germană şi franceză posedă c
întins, variat şi amănunţit.

D. Sturdza este de acord cu un indice, dar nu cu unu
cărţii. Al. Odobescu este şi el în favoarea indicelui, înlputern
pe I. Hodoş cu alcătuirea unuia substanţial şi complet, care,
şi pe 2 coloane, n-ar ocupa mai mult de 2—3 coaie de tip

N. Ionescu, de teamă că întocmirea indicelui să nu
şi astfel să întîrzie apariţia cărţii „aşteptată cu nerăbdare d
pune însă ca indicele să se publice mai tîrziu, cu altă ocazi

D. Sturdza insistă pentru un indice, deoarece fără
mult din valoare. El propune un indice dens de nume propr
a celor mai importante date şi fapte. Odobescu îl susţine
acceptă a executa această lucrare adiţională, urmînd a se s
dar urmărind a nu neglija din textul şi notele lui Ganten
referă la români.

(Vezi *Analele Societăţii Academice Române,* X, ses. a. 1
1877, p. 37-38.)

[2] Enea Silviu Hodoş, pe atunci student
Universitatea din Viena.

* Pe poştă, închis şi sigilat sub bandă. Ga o recomandată.

„ ^⁰'r^{are}? Ş^V» 1877' ¹⁰⁵- ʰᵒᵈᵒŞ- Sib. 3/15 oct. R. 21, trămis 1 ex. *lsi\oria] Imp\enului\ Otcfman],* 5 ex. colecţiune de ilustraţiuni, 40 exempl. *Hymnun* pt. Crucea roşie, pt. adrese Iul. Spreer".

XVIII

Săbii, 27 nov. 1877

Iubite d-le Barit,

Te vei fi mirind, ba poate chiar te-ai şi supărat, dacă nu mîniat şi necăjit pe mine, că de atîta tirrip nu ţi-am răspuns la două scrisori ale d-tale. Nu mă mai escuz, pentru ca să nu mă incus. D-ta însă ştiu că mă vei ierta. Io mă dau vinovat, d-ta judecă-mă. Ştiu că judecata nu va fi aspră, fiindcă ţi-aş putea aduce multe, multe jurstări *alleviante*[1].

Am primit toate lucrurile ce mi-ai trămis prin librăria lui Julius Spreer[2] şi i-am plătit transport 45 cr. Din ilustraţiunile donate de colegul nostru Odobescu[3], am dat una colecţiune completă bibliotecei Asociaţiunei tran[silva]ne, alta am să dau bibliotecei Seminariului andreian de aici. Cărticica *Hymnuri*[4] trece cam încet, mai ales că d-ta zici să se vîndă cu 25 cr., pre cînd cele de mai nainte 30 exempl[are]
233 se vînduseră cu 20 cr. / Părintele Boiu[5] m-a rugat să-i dau vreo cîteva exemplarie gratis, pentru ca să împartă la băieţii din şcoala de aici, cari în timpul liber de prelegeri se ocupă cu facerea de *scame*[6]. I-am zîs că te voi întreba, precum iacă te întreb că ce să fac?

Congresul nostru, precum vezi, nu s-a întrunit la termin, şi nu ştim cînd se va întruni.

In cît pentru secţiunile Asociaţiunei, eu cred că ocaziunea şi timpul cel mai oportun ar fi atunci cînd se va ţinea aici consistoriul metropolitan, cu finitul lunei novembre, stilu vechi.

De la Comitetul Asoc[iaţiunei] tran[silva]ne avem să-ţi trămitem zilele aceste unele procese verbali. Aici lucrul merge cam încet şi anevoios, fiindcă *unul singur* este şi concipient şi mundant, şi protocolist, şi expeditor, şi ... nu mai ştiu încă ce.

Indicele alfabetic la *Istoria* lui Cantemir să ştii că mi-a dat de lucru. Laboare mai dificile, mai urîcioasă şi mai seacă şi tîmpitoarie
233ᵛ încă n-am lucrat în viaţa mea şi, după cum / am cakulat, abia am făcut pînă acuma 2/3 părţi. Sper că peste puţin mă voi scăpa şi de restul ce mai este[6].

Tipograful ştiu că va fi impacient, şi va aştepta cu nerăbdare m[anu]seript. Am să-i scriu chiar astăzi, să nu dispere. Dar d-l Odobescu a lăsat oare să se facă planul Constantinopolei cu palatul lui Dem. Cantemir?[7] Fără acesta nu se va putea broşura Partea II, sau că ea se va broşura şi fără acel plan?

Io, din întîmplare, absentasem de acasă chiar în zilele cînd a murit şi s-a înmormîntat regretatul nostru Papiu[8]. înainte de aceea fusesem la Bucureşti vreo cîteva săptămîni[9]. Şi sub aceste absentări ale mele mi s-au înmulţit lucrurile, de nu văd unde-mi stă capul ca

să le fac pe toate. Pentru aceea mă întorc la începutul acestei sc
şi zîc: iartă-mă că-ţi scriu atît de tîrziu, şi te rog primeşte complir
si salutările mele cele mai sincere şi cordiali.

Al d-tale totdeauna iubitoriu şi stimătoriu,

Dr. Ios.

P.S. De la Silaşi[10] şi Alexi[11] avem să cerem disertaţiunile.

234

[1] împrejurări uşurătoare (circumstanţe atenuante).

[2] Una din cele mai mari librării din Sibiu (înainte fusese propriet
S. Filtsch). Se lansează şi în afaceri editoriale, tipărind planşe cu animale
uz şcolar *(Gazeta Transilvaniei,* XXXIII, nr. 80 din 26/14 oct. 1870, p. 2

[3] Din 1870 şi pînă la 1877 singurele ilustraţii donate de Al. Odobescu
doar cele anunţate în şedinţa din 7 septembrie 1877, adică: 15 cromol
reprezentînd monumente şi vederi muntoase şi urbane din Bucovina; 32 f
reprezentînd monumente şi obiecte ecleziastice vechi din bisericile Buco
4 acuarele (Vezi *Analele Societăţii Academice, X,* ses. a. 1877, sect. I, Bu
1877, p. 75).

Avînd însă în vedere că în 1877 Odobescu a donat Societăţii Acad
un număr apreciabil de cărţi, ar putea fi vorba despre albumul *Thesau
Petroasa,* Bucureşti, Tip. Socec, f.a. în 40 (14 pl.).

[4] Este vorba de *Imnuri şi rogaţiuni pentru poporul credincios*; broşa
20 de creitari (vezi *Catalogul alfabetic a lui W. Krafft în Sibiu,* în *Transilvan*
nr. 22 din 15 nov. 1878, p. 264).

[5] *Zaharia Boiu,* 1834—1903, Profesor şi preot apoi protopop în Sibiu.
corespondent al Academiei Române, între 1863—65 redactor al *Telegraful*
A fost un bun prieten cu I. Hodoş; el îi va rosti panegiricul la funeralii.

[6] Elevii Seminarului andreian din Sibiu făceau „scame" în cadrul unc
de ajutorare a soldaţilor români răniţi în războiul de independenţă al R

[7] *„Indicele alfabetic despre persoanele, localităţile şi evenimentele
însemnate în această istorie"* este intercalat la volumul II al *Istoriei Imperiulu*
de la pagina XXIlaCXXXIII. în ciuda silei cu care s-a apucat de aceast
„seacă", indicele său este temeinic lucrat şi un model de migală.

[8] în şedinţa din 24 august 1877 se amintise clar şi despre stampa r
tînd palatul lui Cantemir din Constantinopol, care încă în sesiunea din
decis a se intercala în volumul al II-lea al *Istoriei Imperiului Otoman.* Şi în
şedinţă Secţiunea recomandă a nu se uita punerea în aplicare a mai vechi
Vezi *'Analele...,* X, ses. a. 1877, secţ. I, Bucureşti 1877, p. 38. Aceast
zincografiată a şi fost anexată la sfîrşitul volumului II.

[9] I. Hodoş a fost extrem de afectat că nu a putut lua parte la înmorn
vărului său, Al. Papiu Ilarian. Se pare că preotul Z. Boiu i-a telegrafiat în
moment şi astfel n-a mai putut sosi la timp de la Budapesta la Sibiu. Vezi s
sa din 27 nov. 1877 publicată de Enea Hodoş, în *Din corespondenţa lu
Bărnuţiu şi a contemporanilor săi,* Sibiu, 1944, p. 112.

Regretele şi le exprimă public, în *Telegraful român* şi în *Gazeta Tra*
Iată cele publicate *în Telegraful român,* XXV, nr. 83 din 20 octombrie/1 n
p. 333:

„Corespondinţie. Domnule redactor! Vă rog să-mi daţi voie ca, prin s
d-voastră organ de publicitate, să-mi exprim profunda mea condolenţ
regretabila trecere din viaţă a vărului meu *Alessandru Papiu Ilarian.*
mea ce simt este cu atît mai' mare cu cît, din întîmplare, n-am fost aici a
în ziua de 23 octobre cînd a murit, nici în 27 o^tobre cînd s-a înm
prin urmare în aceste momente supreme ale defunctului nu i-am putut da
ce-i datoriam ca văr primar, ca amic nedespărţit din cele mai crude a
tinereţie şi soţ de şcoală.

Vin, dar, atît eu cît şi soţia mea şi opt fii ai mei, dimpreună cu t
ale decedatului, anume Caroiina,'Anica şi Cornelia, şi consorţii acestora a

©magiul şi a vărsa lacremile noastre ferbinţi pe tristul mormînt al celui mai scump ,şi mai iubit dintre consîngenii noştri.

Fie-i ţărîna uşoară şi memoria eternă!

Noi niciodată nu-l vom uita.

Primiţi, d-le redactor, asecurarea prea distinsei mele stime si consideratiuni.

Sabiu, 31 octobre 1877

Dr. Iosif Hodoş"

[9] Intr-o formulare aproape identică vezi şi în *Gazeta Transilvaniei,* XL, nr. 84 din 8 nov./27 oct. 1877, p. 3.

[10] La sesiunea din 16 august-20 septembrie 1877 a Societăţii Academice Române. Vezi *Analele...,* X, 1877, secţ. II, Bucureşti, 1878, p. XXIII.

[11] Disertaţia lui Gr. Silaşi, va fi citită în şedinţa din 4 august 1878, la Adunarea generală a Asociaţiunii transilvane, ţinută la Şimleu. Titlul acesteia era: *„Universitatea de la Cotnari şi învăţămîntul 'român în secolii XV, XVI şi XVIT* Vezi *Analele Asociaţiunii Transilvane,* fasc. I, Sibiu, 1880, p. 20.

[12] Neobţinînd disertaţia de la A. P. Alexi, Iosif Hodos o citeşte pe a sa în Adunarea generală din 5 august 1878, intitulată *începutul şcoalelor române.*

XIX

14 sept. 1879, Sibii

D-le Bariţ,

în şedinţa Comitetului, ce s-a ţinut în 11 a lunei curente septembre[1], s-a primit ofertul Tipografiei archidiecesane pentru tipărirea *Analilor Asociaţiunei*[2] în condiţiunile ce le ştiţi.

Vă rog să faceţi un proiect de contract, fiindcă d-ta, ca expert în asemenea treburi[3], cu bună seamă vei şti mai bine a o potrivi.

Şi apoi acel proiect de contract să mi-l trămiteţi mie p[en]tru a încheia contractul definitiv.

Material pentru a începe imediat tipărirea este, şi poate este mai mult decît ne-ar trebui.

235 *Hodoş I*

[1] Comitetul Asociaţiunii a ţinut în septembrie două şedinţe la Sibiu, în care s-a dispus executarea întocmai a hotărîrilor Adunării generale de la Sighişoara cu privire la publicarea *Analelor,* luîndu-se totodată măsuri definitive pentru'apariţia lor *(Observatoriul,* II, nr. 70 din 1/13 sept. 1879, p. 280).

Iosif Hodoş îi comunică toate acestea lui G. Bariţ în calitate de secretar II al „Asociaţunii transilvane pentru literatura română şi'cultura poporului român".

[2] Geneza *Analelor* este expusă de I. Hodos în *'Analele Asociaţiunei Transilvane,* 1880, fasc. I, p. 3—6.

Aceasta era foaia periodică a Asociaţiunii, prevăzută de statute. *Analele* aveau să publice:

„a) Procesele verbale, actele şi toate lucrările adunărilor generale, precum şi cele ale comitetutului şi ale secţiunilor Asociaţiunei;

b) Discursurile sau disertaţiunile istorice, ştiinţifice şi literare ale membrilor, ce aceştia vor fi ţinut în adunările generale sau în secţiuni, precum şi lucrările altora, cari lucrări au obţinut aprobarea Asociaţiunei sau a secţiunilor;'

c) *Alte scrieri, documente sau articli,* pe cari comitetul sau secţiunile în sfera lor de competenţă şi de activitate, le vor afla bune si demne pentru tipărire (§ 32 din Statute);

d) Operatele premiate se vor publica în *Anale* numai după ce se va regula, prin un anume conclus (acord) dreptul de proprietate între asociaţiune care premiază şi între autorul premiat.

3. *Analele* vor apărea în fascicole nelimitate, în format octav, de atîte[...] de cîte ori va fi material de publicat.

[4] Preţul lor se va statori şi însemna pe fiecare fascicul după mărimea [...]mul) lui. Dar acest preţ va fi mai moderat pentru membrii, decît pentru neme[...] asociaţiunei (§ 35 din Statute).

[5] *Analele* publicate în cursul unui an vor forma un tom complet al pu[...]tiunilor asociaţiunei din acel an.

[6]. Pentru publicarea, acestor *Anale,* va îngriji comitetul asociaţiune[...] secretarul prim, ca redactorul acelor publicaţiuni (§ 16 din Statute).

Secretarul prim va fi însă ajutorat în privinţa aceasta şi de secretarii s[...]nilor în ceea ce priveşte publicaţiunile ce cad în activitatea şi competenţa ac[...]

[7] în publicarea *Analelor,'*se va observa modul de scriere etimologic, p[...] el a fost observat si pînă acum în publicaţiunile Asociaţiunei". Vezi şi *Observ[...]* II, nr. 3 din 10/22 ian. 1879, p. 10—Îl! Biroul comitetului Asociaţiunii a [...] în tratative cu toate tipografiile din Sibiu, dar Tipografia arhidieeezană [...] aceea care a oferit condiţiile cele mai favorabile, astfel că a şi fost încheiat contr[...] iar *Analele* au şi apărut în 1880.

[3] Aluzie la faptul că G. Bariţ a fost directorul fabricii de hîrtie din Ză[...]

XX

Sibiu, 3 octobre 188[...]

D-le Bariţ,

în *Familia* de astăzi Nr. 72, pe pag. 457, la noutatea *Monu[...] lui Papiu Ilarian,* cetesc următoarele: „Inaugurarea se va face pe ti[...] cînd şi Societatea pentru fond de teatru va ţinea la Sibiu adunar[...] generală desigur în prezenţa unui public numeros"[1].

M-a surprins această noutate şi m-a indignat totodată apuc[...]

236 gheşeftară a redactorelui numitului jurnal de / a-şi ad,una publ[...] societatea sa teatrală[2].

îs convins că această ştire este trasă din vînt numai cu s[...] acesta. Cu toate aceste, cred necesar de a se dezminţi în număru[...] mai de aproape al *Observatoriului,* pentru ca publicul să nu fie [...] în eroare prin astfeli de ştiri de gheşeft[3].

în cît pentru inaugurarea monumentului lui Papiu[4], io am alt [...] şi nicidecum nu m-aş învoi ca acea inaugurare să se celebreze[...]

236* Societatea de teatru 'îşi va ţinea producţiunile sale / aici în S[...]

Dealtmintrea despre aceasta vom avea încă destul timp de a v[...] Acum vă mai rog să primiţi complimentele şi salutările mele,

237 *Dr. Ios. Ho[...]*

[1] Ştirea sună astfel: *„Monumentul lui Papiu Ilarian.* Precum se ştie, Ac[...] Română a decis să ridice un monument repausatului ei membru Alesandru [...] Ilarian. Acest monument, precum ni se scrie din Sibiu, la 26 septemvre [...] acolo, din Kreuznach în Prusia renană. Cu aşezarea lui sînt însărcinaţi d-nii [...] şi Hodoş, cari lucrează ca să fie gata cît mai curînd. Inaugurarea se va f[...] timpul cînd şi Societatea pentru fondu[l] de teatru va ţinea la Sibiu aduna[...] generală, desigur în prezenţa unui public numeros" *(Familia,* XVI, nr. [...] 21 sept. st.v./3 oct. st.n., 1880, p. 457). Despre sosirea monumentului la [...] vezi *Observatoriul,* III, nr. 75 din 17/29 sept. 1880, p. 299.

[2] Este nedrept cu Iosif Vulcan, cu atît mai mult cu cît el însuşi a fost [...]mator de frunte al Societăţii pentru un fond de teatru român.

[3] G. Bariţ nu va da o dezminţire explicită în *Observatoriul,* însă atunci cînd va scrie despre acest eveniment local (vezi numerele 78 din 27/9 oct. 1880, p. €11 si 79 din 1/13 oct. 1880, p. 315) nu va aminti nimic despre statuia lui A. Papiu Ilarian.

[4] *Raportul despre monumentul ridicat în memoria lui Alexandru Papiu Ilarian, •în Sibiu,* a fost prezentat de G. Bariţ în şedinţa din 26 febr. 1882 a Academiei Române.

El a arătat că deşi Asociaţiunea decisese prin vot unanim ca Adunarea ei generală să ia parte la acea solemnitate, în corpore, chiar în ziua dezvelirii monumentului, i se interzice lui G. Bariţ de către autorităţi ca „Adunarea" să ia parte <la solemnitate. Bariţ va răspunde: „Dacă Adunarea nu poate, oamenilor le va fi permis a merge la biserică şi a se ruga pentru sufletele repausaţilor fraţi şi surori". După care Adunarea se împrăştie, ca să se regăsească, într-un număr important, la bisericuţa în cimitirul căreia se afla mormîntul lui Papiu Ilarian. Au fost prezenţi şi George Sion, Vincenţiu Babeş şi Alexandru Roman (vezi *Analele Academiei Române,* Ser. II, t. IV, 1881-82, secţ. I, Bucureşti, 1882, p. 90-94).

Adunarea Asociaţiunii tansilvane a fost prezidată de T. Cipariu, care, la această solemnitate, unde ar fi trebuit să ia parte şi Hodoş, vorbeşte cu multă simţire despre dispariţia lui Al. Papiu Ilarian care a fost „un talent'rar şi un tezaur de cunoştinţe vaste" *(Gazeta Transilvaniei,* XLIV, nr. 95 din 22 aug./3 sept. 1881, p. 2). Vezi şi *Familia,* XVII, nr. 59 din 9 aug. st. V./21 aug. st.n. 1881, p. 386,

[5] Planul său nu şi-l va mai realiza, deoarece după o suferinţă îndelungată, firul vieţii i se curmă la 9 decembrie 1880. De fapt, cînd scrisese această scrisoare, I. Hodoş era ţintuit la pat. Căzuse bolnav de tuberculoză încă de pe la jumătatea lui septembrie. A zăcut deci mai bine de 2 luni si jumătate *(Observatoriul,* nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384).

[6] Familia îi trimite următoarele date lui G. Bariţ pentru a-i scrie si publica necrologul, ceea ce va şi face în *Observatoriul,* III, nr. 96 din 29/11 dec. 1880, p. 384. Datele, păstrate de Bariţ alături de scrisorile lui Hodoş, fac parte din acelaşi manuscris 995, fila 238 — 239, purtînd următoarea adnotare: „Primisem de la familia rămasă orfană următoarele date: 1881. La necrologul iui Iosif Hodoş:

Date.

Dr. Iosif Hodoş,

membru al Academiei Române, membru ordinar şi secretar II al Asociaţiunei ftran[silva]ne pentru literatura şi cultura poporului român; asesor şi referinţe şcolar al Consistoriului archidiecezan greco-orient[al] român al Transilvaniei.

Răposat la 12 ore a nopţii 9 dec/27 nov. în al 52-lea an al vieţii şi 23-lea al fericitei căsătorii, provăzut cu sfintele taine, după un morb îndelungat s-a dat blîndul suflet în mîinile creatorului (N. B. Născut în 28 octobre 1829; părintele Vasile H[odoş] fost preot în Bandul de Cîmpie).

înmormîntarea duminecă în 12 dec/30 nov. la 3 oare după amiazîn cinterimul bisericei gr. or. române din suburbiul iosefin./

Soţia: *Ana Hodoş,* născută Balint.
Fii şi fiice: 1. *Enea Silviu,* medicinist la universitatea din Viena, an. IV.
2. *Ana Letiţia,* măritată Oncu.
3. *Simeon Sabin,* Offiziersstellvertretter (Candidat de locoteninte) în reg. 50.
4. *Iosif Alesandru,* stud. cl. 8 gimn.
5. *Iuniu Rrut,* stud. cl. 5 gimn.
6. *Ulpiu Traian,* stud, la şcoalele comerciale din Bucureşti.
7. *Amos Nerva,* stud. cl. I gimn.
8. *Roma Victoria.*
Soacra: *Carolina Ralint,* văduvă protopopească.
Ginere: *Dr. Nic. Oncu,* advocat în Arad.
Fraţi: 1. *Zenoviu Hodoş,* paroch în Iclandul Mare.
2. *loan Hodoş,* paroch în Bandul de Cîmpie.
Văr: ^ *Scarlat Ralint,* comerciant în Bucureşti./
Nepoţi: 1. *Vasiliu Hodoş,* capelan în Iclandul Mare.
2. *Ilarie Hodoş,* profesor la Şcoala comercială din Bucureşti.
Alţi numeroşi consîngeni şi consîngene".

DIMITRIE MOLDOVAN

(1811—1889)

Ln mişcarea naţională românească de emancipare, aşa cum înalţii pr
în anumite împrejurări determinate de condiţii istorice concrete, au jucat un rol de f
tot aşa ambianţa politică din fosta monarhie a anilor de început ai „perioadei libe
aflată sub zodia altor imperative, aduce în primul plan elemente din ierarhia funcţ
rească a imperiului. Prin neastîmpărul politic al anilor de mari transformări, împreju
amintite determină o deplasare de competenţă în mişcarea naţională spre membrii î
funcţionărimi, de la influenţa cărora se aşteptau foloase sporite în condiţiile schimbat
monarhia habsburgică.

Dimitrie Moldovan este unul dintre aceşti oameni politici români a căror ascen
funcţionărească, împletită cu strădaniile sale politice şi răsfrîntă cu nuanţă specif
acestea, înscrie unul din cei dintîi paşi în procesul de laicizare a conducerii mi
naţionale româneşti, proces împlinit abia mai tîrziu, sub dualism.

S-a născut la Deva, în 16 octombrie 1811 [1]. Tatăl său, negustor, trebuie să f
un om cu stare. Familia avea case în Deva [2] şi stăpînea mine de aur în Munţii Apu
moştenite în bună parte de Dimitrie Moldovan. Averea, moştenirea spiritua
familie, a cărei condiţie socială o ataşa strîns stabilităţii vieţii administrative împ
cu un pronunţat sentiment al îndatoririlor publice, îl vor fi determinat, mai
pe Dimitrie Moldovan să îmbrăţişeze o carieră în consonanţă cu preocupările fa
Familia i-a asigurat studiile: şcoala normală la Zlatna, gimnaziul la Sibiu, 4 ani la
tehnica din Viena şi alţii la montanistica din Schemnitz pe care a absolvit-o [4]; m
nirea psihologică şi interese de familie, pregătirea profesională practică, altoite pe
dreaptă, rectilinie în manifestări, calculată şi plină de onestitate, au creat omul şi
pe care se vor desfăşura acţiunile sale viitoare.

Pînăla Revoluţia din 1848, Dimitrie Moldovan nu s-a apropiat totuşi de viaţa pu
s-a menţinut în cercul afacerilor private, ocupat cu administrarea minelor de aur.
timpul acesta din anii tinereţii i-a lărgit şi i-a adîncit în multe privinţe orizontul
şi social, cunoştinţele despre trecutul şi prezentul constituţional — în sensul epoc
economic al Transilvaniei, despre nevoile zilnice ale locuitorilor Munţilor Apuser

[1] G. Diaconovici, *Enciclopedia română,* tom. III, p. 314
[2] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 39- 42.
[3] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, acte de prop
asupra unor mine.
[4] C. Diaconovici, *loc. cit.*

românilor din valea inferioară a Mureşului transilvan. A putut constata în aceşti ani necesitatea presantă de reforme, de ameliorare modernă a îmbătrînitului organism politic^ administrativ şi social-economic care era Marele Principat al Transilvaniei. Legiuirile nedrepte, nemiloasele canoane de castă, *Approbatele, Compilatele* şi altele, cu caracterul lor discriminator, sprijinit pe o justificare strîmbă, funest pentru românii din Imperiu, au făcut asupra lui şi a altora aceeaşi impresie de frustare flagrantă, ce stă la originea înverşunării unei întregi generaţii la 1848 în scopul emancipării. Astfel, Dimitrie Moldovan îmbrăţişează cu entuziasm crezul românesc al revoluţiei din 1848, cînd alături de viitorii tribuni şi prefecţi din munţi se grăbeşte pe Cimpul Libertăţii, jurînd credinţă naţiunii, o credinţă respectată cu sfinţenie toată viaţa. Se va vedea mai tîrziu, din paginile scrisorilor trimise de el lui George Bariţ, continuitatea de idei şi imperative, prelungită de la revoluţie pînă în „perioada liberală", vie într-o conştiinţă ce resimţea toată greutatea comandamentelor superioare politico-naţionale.

Activitatea din timpul revoluţiei l-a recomandat pe Dimitrie Moldovan autorităţilor imperiale. în 1848 este numit jude suprem în comitatul Hunedoarei, după ce fusese desemnat de adunarea de la Blaj printre aceia ce urmau să ducă actele ei împăratului, în 1849 s-a refugiat în România cu prefectul Solomon, pentru ca în 1850 să ajungă într-un post adjunct la comanda districtului Albei Iulii, iar în 1854 comisar clasa I la Orăştie[5]. Colaborarea lui cu autorităţile imperiale, în 1848—49, în vremurile tulburi ale războiului civil[6] şi mai tîrziu, trebuie cîntărită cu prudenţă, judecînd-o, pentru a-i putea găsi aprecierea justă, în condiţiile vremii de atunci; în nici un caz nu trebuie confundată cu o plasare a intereselor româneşti în trena politică a Curţii, idee de care era cu totul străin, ci se cuvine a-i căuta explicaţia în nădejea nutrită şi 'de Iancu şi de alţii că alianţa cu cercurile imperiale poate folosi cauzei poporului român, în virtutea adversităţii dintre Curte şi oamenii politici maghiari. Ne-o dovedeşte, între altele, şi împrejurarea că în 1849, la 1 iunie, Dimitrie Moldovan nu se sfieşte să ceară comandamentului militar austriac din Transilvania pedepsirea comandantului regimentului Bianchi, căpitanul Rafels, pentru insulte aduse lui ca jude şi întregii naţiuni române[7]. Ataşat cu putere intereselor poporului român, Dimitrie Moldovan îşi continuă după revoluţie cariera funcţionărească, în spiritul aceluiaşi devotament faţă de cauza publică,' străin de ranchiunele naţionale, persistente în cazul altora. Este întru totul valabilă şi pentru această epocă, deşi formulată cu referire la vremuri ce aveau să vină, caracterizarea lui George Bariţ, care-l numise „... funcţionar iubitor de adevăr"[8]. Preocupat şi de administrarea averii familiei[9], el lucrează la Sibiu în comisiile pentru „desărcinarea pămîntului urbarial", iar în 22 mai 1855 este numit de împărat în proiectata „comisie de consultare", destinată „să stea alături de şeful ţării pentru ca pe acesta prin cunoştinţele sale speciale asupra ţării şi prin lămuririle sale să acorde aprobarea pe care în scopul întregirilor şi modificărilor de tot felul asupra proiectului deja admis de maiestate în toate direcţiunile şi precizat asupra viitoarei reprezentaţiuni naţionale"[10]. împrejurarea este amintită de Dimitrie Moldovan în corespondenţa trimisă lui George Bariţ: „Aci îţi mai trimet două

[5] *Ibidem.* Vezi şi Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr 262
[6] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 26.
[7] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 27.
[8] GEORGE BARIŢ, Părţi alese din *Eforia Transilvaniei pe 200 de ani din urmă** * voî. III, p. 436.
[9] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 259
[10] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 36.

copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855 cînd era vorba să se Landesstatute pă baza Patentului despre Grundziige 31/12 1854-1855. Eu înc «hemat cu Dorgo din partea românilor. Acia vezi opiniunea mea sub I despre d historic, apoi sub II cum aş fi cugetat eu atuncea împăciuirea naţiunilor acia. Aces spusei în faţă la unguri, grof Tholdalagi şi Beldi, apoi consiliarul Szabo, et saşi, Br thal* Herbert. Referentul pentru historie fu consiliarul Grunfn]"[11].

împrejurarea marchează un moment important în cariera funcţionărească Dimitrie Moldovan, scoţînd în evidenţă preţuirea de care se bucura în ochii aut ţilor imperiale, dar şi promptitudinea sa în folosirea oricărei ocazii favorabile pentru nătăţirea situaţiei poporului român din Imperiu. Faptele sale desfăşurate de-a l .mai multor ani l-au recomandat - şi aceasta este mai important - încrederii popo român din monarhie, pentru a cărui soartă a arătat devotament stăruitor. Faptu mai evident la începutul „perioadei liberale" cînd, conjugate, poziţia socială şi pres naţională ale lui Dimitrie Moldovan înregistrează un progres considerabil. Pe de o In 1861, i se atribuie un post de secretar Ia recent reînfiinţată Cancelarie Aulică a Tr vaniei de la Viena, pe de alta, în planul mişcării naţionale, Dimitrie Moldovan In raporturi strînse cu corifeii mişării româneşti - George Bariţ, Alexandru Sterca Şu Andrei Şaguna, loan Raţiu, Axente Sever şi alţii - se numără printre personalităţil naai influente, este prezent la cele mai importante întruniri politice româneşti, sau l lea în care românii au avut un cuvînt de spus: Conferinţa naţională din 1/13 — 4/ nuarie 1861 ţinută la Sibiu[12], Conferinţa regnicolară din 11 februarie 1861 de la Iulia. în 1861 la Sibiu a fost ales membru în comisia permanentă înfiinţată cu a ocazie în scopul de a conduce efortul de emancipare naţională a poporului r în 1862, făcea parte, ca ortodox, dintr-o mare delegaţie românească formată Andrei Şaguna, Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Emanuil Godju, Vincenţiu Nicolae Popea, loan Popasu, Eudoxiu Hurmuzaki, care a cerut Curţii din Vie pararea ierarhiei religioase a românilor de patriarhia din Carlovitz, şi a fost prim lipsa împăratului, de arhiducele Rainer, apoi de ministrul Schmerling şi de cancelarii ai Transilvaniei şi Ungariei, Nâdasdy şi Forgâch[13].

La Cancelaria Aulică a Transilvaniei din Viena se punea problema, sfîrşitul lui 1861, ca Dimitrie Moldovan să fie avansat la rangul de consilier a S-au ivit însă piedici, probabil în urma atitudinii sale în problemele cu care era con poporul român, astfel că nici în ianuarie 1862 lucrurile nu se limpeziseră încă. Mitro Alexandru Sterca Şuluţiu, indignat de piedicile ce i se puneau în cale[15], îl infor Dimitrie Moldovan[16] că îi scrisese cancelarului Francisc Nâdasdy, intervenind numirea lui, lucru pentru a cărui înfăptuire acelaşi mitropolit îl felicita în 9 mai Este ultima treaptă pe care Dimitrie Moldovan o urca în ierarhia funcţion din Imperiu. El va fi pensionat în acest post, odată cu desfiinţarea Cancelariei Au anul 1867. A fost o funcţie în care, aşa cum vom constata din analiza scrisoril

[11] Scrisoarea VIII.
[12] G. Bariţ, *Op. cit.,* p. 73, 81.
[13] Idem, *Op. cit.,* p. 130.
[14] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 307.
[15] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.
[16] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 370; sc ddn 1 februarie 1862.
[17] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 315.

către George Bariț, a putut face şi a făcut importante servicii poporului său, nu în dauna altora, ci pentru îndreptarea nedreptăților ce i se făcuseră şi i se mai făceau.

Activitatea politică propriu-zisă a lui Dimitrie Moldovan luă sfîrşit mai degrabă decît cariera sa funcționărească. Adăugind la cele spuse demersurile sale din vremea Dietei de la Sibiu din 1863 — 1864 al cărei deputat a fost, şi acelea din cadrul Senatului imperial, la care a fost trimis de aceeaşi dietă, ca membru în Camera deputaților[18], avem conturul complet al principalelor jaloane ce marchează această activitate. Politică efectivă Dimitrie Moldovan a făcut deci pînă prin 1864, căci la Dieta transilvăneană din 1865 nu s-a mai prezentat[19]. A continuat însă să facă servicii poporului român, apărînd cu înverşunare împotriva atacurilor furibunde la care a fost ea supusă, petiția românească protestatară ce, purtînd 1493 de semnături, fusese înaintată de loan Rațiu în 30 decembrie 1866 Gabinetului imperial, de unde a fost remisă Cancelariei Aulice, după bunul obicei al fariseismului habsburgic.

Deşi ajuns în retragere după toate canoanele pretinse de acelaşi filistinism beamtăresc austriac, Dimitrie Moldovan nu-şi găseşte din punct de vedere istoric locul decît între funcționarii români înlăturați mai mult sau mai puțin brutal de dualism, ca Ilie Măcelariu, Vincențiu Babeş şi alții. A resimțit-o şi el, căci pe plan oficial nu mai dă curs nici măcar unor solicitări, măgulitoare după uzanțele vremii, cum este invitația comitelui Pogány Gyorgy din 19 august 1876[20] de a participa la adunarea comitatensă pe care o declină, ca şi pe o alta, venind de la acelaşi comite în 11 iulie 1882, de a participa la festivitățile de primire a prințului moştenitor Rudolf, ce urma să facă cu soția sa o vizită *n Transilvania[21]. Urmăreşte încă, dar de la distanță, mersul acțiunilor naționale, dar înaintarea în virstă îl mărgineşte tot mai mult la cercul familiei, în care îl surprinde moartea, la Sibiu, în 10 iunie 1889. în urma lui, împlinindu-i voia, fiica lui, Johanna, constitui un lăsămînt de 35.000 florini, pentru burse destinate studenților români universitari din Cluj[22].

Schimbul epistolar al acestei personalități de prim rang în mişcarea națională românească, întreținut cu George Bariț acoperă, dacă socotim corespondența păstrată, 30 de ani din viața amîndurora şi îmbracă o particulară semnificație istorică. Am spus „cea păstrată" şi nu fără justificare căci este greu de crezut, spre exemplu, că între data primei scrisori păstrate în colecția lui George Bariț − 21 august 1855 − şi a celei de a doua − 10 ianuarie 1861 − cei doi oameni, aflați, aşa cum o indică deja prima scrisoare citată, în relații strînse, să nu-şi fi mai scris. Grupul compact de scrisori păstrate, şi aceasta este semnificativ, se concentrează asupra anilor 1861 — 1863, ceea ce se explică fie prin faptul că Bariț le-ar fi păstrat cu mai multă grijă — avînd nevoie de ele pentru politica națională, pentru presă şi pentru *Istoria* sa — fie prin împrejurarea că tocmai în aceşti ani, în virtutea poziției sale oficiale, Dimitrie Moldovan, avînd mai multe de împărtăşit tovarăşilor săi din mişcarea națională, a scris mai regulat şi cu mai multă consistență. Trebuie de asemenea presupusă şi posibilitatea efectului combinat al celor două situații asupra componenței şi distribuirii în timp a lotului de scrisori trimise de Dimitrie Moldovan lui George Bariț, adunate de acesta în colecție şi transmise posterității.

i! £ʳʰjyᵉˡᵉ Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr 7
[19] G. Bariț, *Op. cit.,* p. 344.
[20] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 212.
2* Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan nr. 213.
[22] C. Diaconovici, *loc. cit.*

Semnificația istorică a corespondenței trimisă de Dimitrie Moldovan lui G
Bariț constă în primul rînd în bogăția ei informativă, care îmbrățişează aspecte mi
ale efortului politic românesc din anii 1861 — 1864, şi ne ajută în acelaşi timp să de
Ideile emitentului lor în raport cu problematica mişcării naționale, poziția şi rostur
Dimitrie Moldovan în cadrul acesteia, precum şi natura şi evoluția raporturilor sale cuG
Bariț, importante pentru orientarea principială {i tactică a acțiunilor liderilor nați

Substanța informativă comunicată de paginile acestor scrisori este prepon
politică. George Bariț va afirma cu ani mai tîrziu: „Un singur om era pe acel
[1859—60, pînă la 20 octombrie: — n.n.] în Braşov şi vreo doi în Sibiu cari se af
pozițiune de a primi de la Viena unele ştiri, care apoi se şi adevereau"[23]. îndrept
afirmației poate şi trebuie să fie extinsă şi asupra următorilor 2 — 3 ani, aşa c
cuvine să fie transmise posterității numele meritorii ale acelora care, aflîndu-se în inte
instituțiilor centrale şi în apropierea elementelor de decizie din imperiu, s-au
de toate posibilitățile pentru a furniza luptătorilor din mişcarea națională ror
scă informații şi opinii corecte şi de mare utilitate pentru buna orientare a p
într-o atmosferă politică tulbure şi nesigură. Iată ce spune Bariț în alt loc: „Reiche
[vicecancelarul aulic — n.n.] era contimpuran cu consiliari! români Vas. L. Pop şi
Bologa, care se înțelegeau bine cu dînsul, ca şi consiliarul Dimitrie Moldovan"[24]. As
Ia aceasta raporturile sale asemănătoare cu cancelarul însuşi, Francisc Nâdasdy, c
se întreținea în legătură cu soluționarea unor probleme presante privitoare la soa
țiunii române[25], avem un exemplu grăitor despre măsura reală a competenței c
au fost date aceste informații şi despre utilitatea lor efectivă.

Informațiile şi aprecierile politice cuprinse de scrisorile lui Dimitrie Moldovan
George Bariț se remarcă de asemenea prin oportunitatea lor. Ele veneau într-o vrem
erau aşteptate cu nerăbdare, cînd au oferit conducătorilor naționali repere sig
orientare. în plus, servindu-se de ele în scopuri publicistice, George Bariț a scris a
întemeiate şi aşezate pe un teren informațial sigur, adevărate călăuze politice, a
nevoie publicul românesc o resimțea în anii de mari prefaceri 1861 — 1863, cînd se
lupta pentru o dietă a Transilvaniei care să repună în drepturi poporul român şi conf
sale, ceea ce s-a realizat de prima dietă cu majoritatea românească din istoria princip
aceea din 1863 — 1864 de la Sibiu. Scrisorile lui Dimitrie Moldovan abordează în
problema importante la ordinea zilei. Rînd pe rînd sînt luate in dezbatere particip
Conferința națională românească din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu[26], ac
de către români a funcțiilor publice în noua situație[27] socotită o vreme de Moldova
o restaurare a „constituționalismului" feudal prepaşoptist, pregătirea de către
a Conferinței regnicolare din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia[28], poziția sa în
acesteia[29].

Seria scrisorilor cuprinzînd informații provenite din capitala Imperiului încep
data de 7 martie 1861, cînd Dimitrie Moldovan îi scria lui George Bariț: „Eu mî
ia Viena [pentru a-şi ocupa postul de secretar la Cancelaria Aulică — n.n.] şi după

[23] G. Barit, *Op. cit.,* p. 28.
[24] Idem, *Op. cit.,* p. 118.
[25] Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Dimitrie Moldovan, nr. 26o, 267.
[26] Scrisoarea II.
[27] Scrisoarea III.
[28] Scrisoarea III.
[29] Scrisorile VI, VII, X.

restaurațiune îți voi împărtăși ce. sunt interesante și pă canal străin nu le puteți afla"[30],, aceasta după ce în 28 ianuarie 1861 îi trimisese interlocutorului său epistolar un cifru, rugîndu-l să se servească de el.[31]. într-adevăr, urmează detalii despre discuțiile privitoare la soarta Transilvaniei, în Cancelaria Aulică și Guberniu[32], despre numiri importante în posturi de stat[33], despre viitoarea organizare și viitorul comite al sașilor, despre disputele în cercurile înalte de stat în jurul reglementărilor electorale în vederea alegerilor pentru Dieta Transilvaniei, despre rosturile funcționarilor de la Guberniu și Tabla regească în această dietă, despre aplicarea românilor în funcții la Tabla regească[34]. George Barit este ținut la curent cu privire la atitudinea cercurilor politice maghiare și croate față' de • Senatul imperial (Reichsrath) și implicațiile bănuite ale acesteia asupra politicii' românești[35], despre demersurile' deputaților români la Viena și conlucrarea lor cu Dimitrie Moldovan[36], despre șansele cauzei românești în fața puternicilor zilei[37]. O mențiune aparte merită informațiile referitoare la evoluția atitudinii cercurilor de la Curte față de convocarea Dietei Transilvaniei și la conflictul cu Guberniul, condus de contele Miko Imre, și cu cancelarul Kemeny Ferenc (antecesorul lui Nâdasdy), care se opinteau în colaborare, în 1861, spre reactualizarea legiuirilor din 1848, inclusiv a legii de uniunea Transilvaniei cu Ungaria și, implicit, spre infirmarea justificării unei noi diete transilvane[38]. Sînt de asemenea trecute în revistă acțiunile de contracarare a insistențelor gubernial Transilvaniei de a zădărnici convocarea unei noi diete a Transilvaniei, acțiuni la care a luat parte și Dimitrie Moldovan[39].

Repertoriul informațional al corespondenței în discuție cuprinde si alte amănunte prețioase, cum ar fi știrile despre consfătuirile ținute la Viena de reprezentanții tuturor românilor din imperiu (Andrei Mocioni, Anton Mocioni, Vincențiu Babeș, Iacob Bologa, loan Rațiu, Baziliu Ladislau Pop)[40] și acelea privind construirea de căi ferate în Transilvania, vitale pentru viața ei economică și grele de implicații politice[41]. Sub aspect informativ, scrisorile lui Dimitrie Moldovan către George Bariț se mai fac ecoul interesului manifestat de semnatarul lor față de noua societate culturală românească ASTRA și acțiunile inițiate de ea[42], față de efectul articolelor politice ale destinatarului lor în lumea oficială și publicistică din Viena[43], față de alte probleme ale vieții publice a Transilvaniei, ca justa compunere a comitetelor comitatense[44].

Cele 40 de scrisori cuprinse în acest volum constituie în același timp sursa cea mai proprie și autorizată pentru reconstituirea principiilor politice, a concepției cu care Dimitrie Moldovan a participat la conducerea mișcării naționale, oferind în același timp o bază pentru stabilirea poziției sale în raport cu alți reprezentanți ai națiunii române din

[30] Scrisoarea XI.
[31] Scrisoarea III.
[32] Scrisoarea XII.
[33] Scrisorile XIII, XVIII.
[34] Scrisoarea XIII.
[35] Scrisoarea XIV.
[36] Scrisoarea XIX.
[37] Scrisoarea XXIII.
[38] Scrisorile XX, XXI, XXII.
[39] Scrisoarea XXII.
[40] Scrisoarea XXI.
[41] Scrisorile XXV, XXVII.
[42] Scrisoarea XXVI.
[43] Scrisorile XXIX, XXXI.
[44] Scrisorile XXVIII, XXIX, XXX

Imperiu, în special cu George Bariț. în această ordine de idei, din textul scrisoril
desprinde constatarea că Dimitrie Moldovan, funcționar imperial și-a pus poate mai ap
decît alții întrebarea dacă în noua situație românii mai puteau primi funcții publi
drept că situația lui materială îi permitea o atitudine mai decisă pe acest teren, dar
greșit să se creadă că îi era indiferentă evoluția carierei sale. Era însă ferm hotărît
aduce prejudicii cauzei naționale prin urmărirea intereselor sale particulare. Iată d
a adus problema în discuția Conferinței naționale din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861
Sibiu asociind-o jurămîntului,textului acestuia, ce trebuia rostit de noii instala
funcții[45]. Scrupulozitatea formală? Numai în aparență, căci formula jurămîntului
o pronunțată implicație națională pentru românii care juraseră în 1848 credință naț
lor — Moldovan se număra printre aceștia — iar restaurarea unor instituții prepașop
— autonomie provincială, dietele provinciale, comitate (ce înainte erau socotite „nobili
— a stîrnit bănuiala, în lunile nesigure ale lui 1861, că odată cu ele va reînvia bles
Approbatelor și *Compilatelor,* al altor legi feudale, care consfințiseră moartea politic
poporului român și pretindeau de la funcționari formule de jurămînt pe aceeași mă
Pe linia unui asemenea raționament, el îi declara în 5 februarie 1861 lui George
că nu va consimți să depună jurămînt pe nici o formulă care ar fi contrară jurămîn
de pe Cimpia Libertății[46]. Numai în această lumină poate fi surprinsă semnificația
a spus3lor lui Dimitrie Moldovan din 23 martie 1861: „Ieri am depus jurămîntul. E
îl poate depune fiecare din ai noștri fără de nici una sfială. Seamănă tare cu cel ab
tistic; e formula cea veche meternichiană". Nu este vorba de o prosternare în fața
hulitului absolutism centralizator — și rămîne de văzut dacă condamnarea a căzut î
deauna asupra lui cu deplină justificare — , ci de refuzul unui funcționar format în dec
lui, cînd ostentația austro-centristă ocolise totuși sensibilitatea națională a românilo
a accapta și mai vechi stări de lucruri discriminatoare. El îi scria lui Bariț, în 26 mai
că îi spusese lui Alexandru Bohățel, cu ocazia numirii acestuia în funcția de căpita
prem al Districtului Năsăud, ca „...o vorbă pe constituțiunea Ardealului pînă a
să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele și inhumanele legi nu să delăturesc, a
legile deshonestatoare de națiunea română"[47]. De aceea Dimitrie Moldovan se
îndreptățit să socotească absolutismul drept o punte intermediară între,,... si
nainte de 1849..." și „...sistema acum *făcîndă* [s.n.] constituțională", pe care nu
pudiază[48].

în strînsă legătură cu cele de mai sus și pe linia aceleași fidelități pașoptiste, de
dem din scrisori condamnarea vechilor „națiuni" feudale, încercarea de prelungire a
prerogative ale acestora în anii 1861-1862 și refuzul statornic al legiuirilor Dietei tr
vane de la 1848[49], aleasă pe o bază ce contrasta flagrant cu scopurile moderne ce
arogase în contextul revoluției.

Și pe plan organizatoric, concepția lui Dimitrie Moldovan se vădește, prin scri
sale trimise lui Bariț, temeinic așezată pe antecedentul pașoptist și trădează același
de a impune în politica vremii caracterul oficial al unor organisme naționale romăr
„[1]848 — declara el la 6 mai 1861 — fu, dară, adunare națională. Din sînul adu
acesteia ieși un extract (comitet) înzestrat cu toată puterea; acesta fu recunoscut de pu

[45] Scrisorile III, IV, XII.
[46] Scrisoarea IV.
[47] Scrisoarea XVIII.
[48] Scrisoarea V.
[49] Scrisorile VII, VIII, X.

executivă, adecă de armată. Armata lucra în coînţelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Universitate, comitate, scaune etc. fură suspendate, nainte de toate reînvie Comitetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu[50]. Comitetul aci fu transmutat în Comisiune. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrărei mai departe spre fericirea poporului şi spre îndreptăţirea lui. Comisiunea ce a făcut? Iată ce să facă: ducîndu-se protocolul sibian la împăratul, în acesta este menţionare că există una Comisiune. împăratul la acestea nu reflectă nimica, nici Curtea, nici guberniul, *atque qui tacet consentit* şi aşteaptă acum fapte, mai cu seamă împăratul"[51]. Acordînd multă importanţă Comisiunii alese în ianuarie 1861 la Sibiu[52], Dimitrie Moldovan lasă în textul citat să se întrevadă credinţa sa, mult mai contu-rat rostită în alte scrisori, că cheia rezolvării intereselor româneşti stă în mîna împăratului căruia românii i-au fost şi trebuie să-i fie credincioşi[53]. „Lîngă Tron şi cruţînd interesele lui vom fi şi noi apăraţi. Acesta, în scurt, îi credeul meu politic de astăzi", îi scria el în 6 octombrie 1861 mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu[54], ceea ce se regăseşte în scrisorile sale către Bariţ. „Eu sum, cum văzuşi — îi scria aceastuia — pentru cîştigarea meritului faţă cu Tronul, luînd noi iniţiativa făr de condiţiuni, apoi eu te făcui atent şi la aceea că alt congres poate să căpătăm însă poate şi să nu căpătăm; în căzu — cerînd congres acuma — am umbla ca cînile trecătoriu cu carnea în gură peste punte, care văzînd umbra a perdut şi ce a strîns în dinţi; adecă bene, male, avusărăm Congres, din congres reieşi Comisiunea, Comisiunea există, despre care făcurăm arătare şi la Tron; tăcînd, e recunoscută"[55], în virtutea unor asemenea judecăţi cere insistent şi în repetate rînduri ca o delegaţie permanentă românească, în care-l voia şi pe George Bariţ, să se instaleze la Viena, pentru a putea stărui la faţa locului în direcţia realizării dezideratelor naţionale[56]. Din aceleaşi considerente, ca o a doua idee tactică, asociată aceleia a unei delegaţii româneşti la Viena, el găseşte oportună solicitarea unui cancelar român pentru Transilvania[57], pe care *o* şi crede realizabilă, în ciuda scepticismului lui Andrei Şaguna şi George Bariţ[58].

Dealtfel, George Bariţ nu împărtăşea nici opinia despre renunţarea la un nou congres naţional. Neîncrederea lui Bariţ în bunăcredinţa Curţii şi în statornicia bunăvoinţei sate faţă de români răzbate şi ea din corespondenţă[59], furnizînd prin elementul contrastant ce-l constituie, dar nu numai prin el, al doilea termen necesar dialogului politic ce trebuie să fi fost schimbul său epistolar cu Dimitrie Moldovan. Nici proiectului său în legătură cu congresul naţional nu a avut mai mulţi sorţi de înfăptuire, dar precauţia sa, deloc exagerată în acei ani, l-a ferit de naufragiul dureros înregistrat de preceptele politice ale altora. S-ar face o nedreptate lui Dimitrie Moldovan dacă n-am menţiona rezervele, prudenţa sa. „Te fac atent — îi scria el în 6 mai 1861 lui Bariţ — că, păcum văd, az-mîne şi ungurii şi croaţii o să vină la Reichsrath, şi de se va întîmpla aceasta, fireşte împăratul se va învoi şi la condiţiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a o-a roată sau balast în nae..."[60]. A dat însă prea mult credit — ne-o spun scrisorile trimise lui George Bariţ — efectului ce tre-

[50] Sub forma Conferinţei naţionale din 1/13 — 4/14 ianuarie 1861.
[51] Scrisoarea XIV.
[52] Vezi si scrisorile III, IV, XV.
[53] Scrisorile VIII, XV, XVI, XVII.
[54] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.
[55] Scrisoarea XV.
[56] Scrisorile XV, XVII, XX, XXI, XXII.
[57] Scrisoarea XXI.
[58] Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Dimitrie Moldovan, nr. 309.
[59] Scrisoarea XIV.
[60] Scrisoarea XIV.

buiau să-l aibe eventualele strădanii ale conaţionalilor săi de a cîştiga încrederea şi b voinţa „proprietarului" care a lăsat înainte „naia" pe seama unui „cîrmagiu" cu mîini n cepute sau haine[61].

Este adevărat că şi evenimentele păreau a confirma, pînă în 1863, justeţea ac fel de a vedea lucrurile. S-a văzut însă, în toamna lui 1864, prin suprimarea dietei d Sibiu şi a legiuirilor sale, unde putea duce încrederea pusă în bunăvoinţa împărat mai schimbătoare decît o nestatornică carte de joc, şi ar fi interesant, dar nu e şi po deocamdată, de reconstituit gîndurile cu care Moldovan a întîmpinat în 1864 virajul operat de „naia" aceluiaşi „proprietar", sub impulsul unui vînt schimbat şi avîndu-şi stăpînul drept „cîrmagiu", spre o reglementare internă cu puternic iz dualist. Dim Moldovan nu a recomandat însă servilismul dinastic — departe de el gîndul — şi c pondenţa stă mărturie, ci instrumente politice şi căi de urmat spre ajungerea scop naţional. Sub raportul alianţei politice scontate, demersul său este pe deplin îndrept căci puterea de decizie se afla într-adevăr în mîinile împăratului. Faptul că din m greu de bănuit în 1861 — 1862 planurile sale, întemeiate şi realiste în multe puncte al au fost dejucate, ca şi ale altora în fond, de mersul evenimentelor, nu înseamnă mai p că a crezut cu tărie şi sinceritate în utilitatea lor pentru emanciparea poporului ro pe care dorea cu ardoare să-l vadă eliberat din apăsare.

Din corespondenţa Dimitrie Moldovan — George Bariţ, cunoaştem un spirit p şi un om al vremii sale. Dimitrie Moldovan apare, prin poziţia sa, prin legăturile pers prin mentalitate şi prin spirit conciliant în probleme confesionale[62], ca o personalitat anvergură, la nivelul nevoilor presante şi al aspiraţiilor spre libertate ale întregului român din Imperiul habsburgic. Scrisorile sale dau măsura reală a raporturilor şi prie sale cu George Bariţ şi întregesc cu noi amănunte preţioase figura venerabilă a cori naţional de la Braşov, în special în deceniul al şaptelea al secolului trecut, între ro şi în Imperiu. în cea mai mare parte noi, informaţiile din aceste scrisori aduc reve unei personalităţi de un nedezminţit ataşament faţă de poporul său în momen cumpănă, şi înlătură umbra de bănuială a conformismului funcţionăresc, ce a plana nici o justificare şi prea multă vreme asupra acestei remarcabile figuri din trecutul naţional.

[61] Scrisoarea XIV.
[62] Scrisoarea XXVIII.

Sibiu. 21/8 [1]855

Prea onorate amice /

In 14 iuniu trecu anul de cînd primii de la domnia-ta epistola mîngăitoare că tomul al doilea din *Dicționariul*[1] domnii-tale de curînd o să-l capăt. În urma acestii epistole scriei și domniului Rudolf Orghidan[2] — pă cum mi-aduc aminte în două rînduri —, fireşte că şi bani trimisei pentru opul acesta, dar fără a căpăta cărțile sau numai barem un răspuns.

Prenumeranții-mi fac mie val[3], şi au venit acum la presupuneri că poate bani[i] s-au stricat spre alte scopuri etc./

Rogu-te, oamenilor — adecă domnilor Orghidan[4] — a le deschide firea şi a-i învăța ca asemenelor întreprinderi să fie mai cu multă atenție, de voiesc a nu fi judecați de materialişti.

Eu de în parte-mi — după ce sum silit a-mi mîntui creditu față cu prenumeranți[i] — de nu voi căpăta cărțile, adecă 11 exemplare din tomul al II-[le]a pînă în ultima luni a ceştia, sau barem răspuns explicătoriu ce e pricina nidemăndării, o să păşesc ca pîrîtoriu în contra domnialor.

Rogu-te, mijloceşte pace!
Al domnii-tale sincer amic,

Dimitrie Moldovan.
K.K. 1° Kreis Comissar/

Cărțile să pot trimete directe mie, supt adresa mea: H[errn] D[imitrie] M[oldovan] K.K. 1° Kreis Comissar, in Hamersdorf, Reispergasse, N. 385; sau supt adresa Herrn... Nedelkovits — Georgie Vla[d](?) sau Georgie Zaharia[6]./

in z£!g£ HOTn ^ *** Wohlgeb„lM„ [...,

în 1854, la Braşov. După cum se vede, Dimitrie Moldovan a intermediat, în vinderea dicționarului la Sibiu.

[2] Negustor român bogat din Braşov, membru al unei familii care a sp multe acțiuni cultural-naționale româneşti. A finanțat apariția *Foii pentru inimă şi literatură* şi a *Gazetei de Transilvania.* în cazul de față se ocupă de p exemplarelor din dicționarul lui George Bariț şi Gavril Munteanu, întrepr în care Dimitrie Moldovan socoteşte că nu a fost suficient de expeditiv

[3] Bătaie de cap.

[4] Desfacerea dicționarelor se făcea de firma comună a fraților Or

[5] Comisar districtual cezaro-crăiesc.

[6] Cumpărători ai dicționarului lui George. Bariț şi Gavril Munteanu

II

Orăştie, 10/1

Domnule şi frate Barițiu ,

Am primit una epistolă de la f[ratele] Vasits[1], în care între alte scrie că d[omnia] ta, pentru unele gure rele, care nu ştiu cu ce te în iesc, nu vei veni la conferenția în 1/1 în Sibiu[2] țiindă. Eu, şi cu sute de mii carii-ți prețuiesc ostenelele d[omniei] tale pentru nă
9 națiune noastră, ne-am supăra din inimă dacă pă un bărbat ca / nia-ta îi în stare una sau mii de guri necumpătate a-l reținea un act pentru toată națiunea momentos[3].

Vino dară, domnule şi frate, nu te îndoi nici un minut, şi rele amurțind, mulțimea să va îmbucura văzîndu-te, acum ca totd
9v lucrind şi luptîndu-te pentru viitoriul nostru. /

Frate, după cugetul meu, lucru mai frumos şi mai ponderos— cînd vedem episcopii noştri la un cuget împreunați — nu am şi nu vom avea, însă un bărbat ca d[omnia] ta trebuie să fie de nu poate lipsi. Rogu-te, dară, dacă ți-este fericirea națiunei la inimă — ceea ce nu m-am îndoit niciodată — vino şi iari| zic

Cu toată frăția poftindu-te a te vedea, rămîn al dumitale

10 *Dim. Moldo*

[1] Pavel Vasici, pe atunci consilier regal pentru instrucția publică în ortodoxe româneşti din Transilvania.

[2] Este vorba de Conferința Națională Română ținută la Sibiu între 4/16 ianuarie 1861 sub conducerea mitropolitului Alexandru Sterca Şuluț episcopului Andrei Şaguna. Este puțin probabil ca George Bariț să fi inte într-adevăr a nu lua 'parte la conferință. Trebuie mai degrabă presupuse m neînțelegeri prealabile, surmontate cu uşurință, căci nici Bariț în relatări despre acele zile nu se opreşte asupra incidentului.

[3] Conferința a avut, într-adevăr, o mare importanță pentru mişcarea nească de emancipare, căci în cadrul ei românii din Transilvania şi-au putut propria situație şi preciza intențiile în contextul politic al vremii. Spre ex protocolul şedinței din 1/13 ianuarie, publicat de George Bariț (în *Părți al istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă,* Sibiu, 1891, vo p. 71—84) prevede la punctul 4 că românii,,... se declară şi cu această o de națiune politică şi independentă față cu celelalte națiuni", precedîn înarticularea legală, operată de dieta din 1863 — 1864, de la Sibiu.

III

[28 ianuarie 1861]

Frate Georgie !

în seara aceea, cînd ne despărţirăm cu neplăcere de la consfătuirea Comisiunei [1] doream să te mai văd, ca să-mi spui convorbirea cu Horvâth[2], însă pre lîngă toată strădania mea, ducîndu-mă noaptea cu sania inpreună cu Hodoş et Raţ[3] să te caut, nu te mai putui vedea şi aşa rămăsei făr'de a şti interesanta vorbire a d-tale cu acela bărbat maghiar.

13 De-mi poţi face cunoscută aceea prin scrisoare, / tare m-aş înbucura.

Cetit-ai *Kolosvâri Kdzlony* din 24 ianuarie N° 14 ?[4]

Cauza mea, însă cauza noastră cea sîntă în privinţa purtărei de oficiu, o făcură de rîs. Am cam ştiut-o io că asta va ieşi. Smulgindu-i penele acele care singure aveau puterea de zbor, se răpi puterea lor
13v şi rămasă un trup, un trunchi făr'de viaţă acum / dat lumei de rîs[5].

Eu, frate, de la adunare[6] n-am cerut *svat — tandtsot nem kertem* — ce să fac, ci am făcut declaraţiune motivată, şi am provocat adunarea la deliberare, cum voieşte a privi, a lua şi a judeca starea oficialilor.
14 Da ce să-ţi mai scriu despre aceasta! Noi vorbirăm / şi ne convinsărăm despre ponderositatea, totodată baza, care singură poate fi în purtarea oficiului. Aşa, privii cu direcţiune pentru toţi. Hodoş, Puşcariu, Raţ[7] atîta cioplîră la âst object, pînă cînd stăm compromişi cu'toţip].

Lucrul acesta almentrelea nu să poate vindeca decît cu publicarea declaraţiunei mele *per extensionem,* apoi cu vorbirea lui Şaguna şi Şuluţ, apoi [în]cuvi[i]nţarea întregei adunări la ea şi provocarea către'mine
14v să primesc în interesul public. /

[I]mi zicei că vei lua una copie despre declaraţia mea. Te vei fi deuitat de ea, însă pă cum ştiu în momentele din urmă fu declaraţia
15 mea la Hodoş. Cere-o de la el şi o publică în *Gazeta Transilvaniei* / cu refutare la neruşinatele expresiuni a *Kozlonyului.*

Ce să atinge de provocarea lui Şaguna, familiară, către mine făcută, îi una minciună groasă, cum şi alte multe minciuni sunt acolo.
15v Şaguna o astfeli de provocare către mine nu a făcut şi, / pe cum bine-mi cunoaşte firea, nici că ar fi îndrăznit a face.

Tare aş voi dacă m[i]-ai face înştiinţare ce ai de cuget în cauza aceasta.

Insă publicare dacă voieşti a face, poţi şi de loc mă învoiesc la ea. Eu nu mă sfiesc faţă de ungurii et toată Europa.

16 _ Numai te rog ca / şi faţa din urmă, adecă a 4[a] lăture a coalei din declaraţiunea mea, s-o pui făr-de svială, apoi de loc şi tot în foaia aceea *şi* expresiunile a episcopului Şuluţ et Şaguna, apoi declaraţiunea mea finală, care *ex abrupto* o zisei.

Frate, de ai ceva mai secret a-mi scrie, întrebuinţiază aclusa % cifrare, şi te voi pricepe de loc, însă caută peceţile mele/ că de curînd /
16v epistola aceasta mi s-a deschis prin un vînzători.

Axenti[8] astăzi trece pă acia la Viena cu petiţiunile către în ratul. Mi-a telegrafat, apoi mi-a şi scris, şi îl aştept în tot minutu
17 Bine ar fi dacă ai veni / la Belgerad pă 11 februarie, dar nu poţi, să trimeţi pă cineva om vrednic[9], eu cuget că de loc
17v conferinţă ar fi bine să ne svătuim noi, adecă cei 20 inşi a Comi/s de loc după conferinţă, fiind amîndoi episcopii[10] în Belgerad, că Belgerad, dacă nu ne-o place mişcările şi hotărîrile Conferinţei, să
18 metem în numele naţiunei protest sau rugări la maiestate, cu deputaţiune.

La aceasta noi suntem prin adunarea de la Sibii[11] în totu dreptăţiţi. Scrie şi celorlalţi membri a Comisiunei să meargă la Bel pe 11 februarie.

Te salut cu toată frăţia, a domitale sincer,

18v *Dimitrie Moldov*

[1] în decursul Conferinţei naţionale române de la Sibiu, din 1/13—4/ nuarie 1861, respectiv în ultima zi a ei, s-a ales o Comisiune permanentă, cu s de a se îngriji de mersul treburilor naţionale; din ea făceau parte: Alexandru Şuluţiu, Andrei Şaguna (preşedinţi), Ioan Alduleanu, Iacob Bologa, Ilie Măc Pavel Vasici, Anton Veştemeanu, Ioan Pinciu, George Bariţ, Ioan Puşcariu, Sever, Matei Nicola, Ioan Raţiu, Dimitrie Moldovan, George Domşa, Sp Fetti, Iosif Hodoş, Ioan Alexi, Alexandru Bohăţel, Alexandru Lazăr (m

[2] Consilierul gubernial Horvâth Istvân, viitor participant la conferinţa colară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

[3] Iosif Hodoş şi Ioan Raţiu, membrii aiComisiunii permanente.

[4] în numărul respectiv, *Kolozsvâri Kdzlony* publică procesul verbal al Conf naţionale române din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu, informaţii şi com pe marginea ei. în general autorul articolului contestă temeiurile protestelor rom rostite în decursul conferinţei, împotriva situaţiei nedrepte care le-a fost în Transilvania. El contestă mai ales respingerea întru totul justificată de români a legalităţii Dietei Transilvaniei din 1848 şi a legilor votate de acea

[5] în versiunea publicată de George Bariţ *(Părţi alese din istoria Trans pe două sute de ani din urmă,* Sibiu, 1891, voi. III, p. 75) protocolul Conferinţei nale din 1/13—4/16 ianuarie 1861 înregistrează episodul după cum urm „D. Dimitrie Moldovan, supunîndu-se deliberării adunării ca să primească de oficiu la care e chemat în calitate de secretar la Curtea aulică transilva ba, Adunarea a declarat că primirea posturilor depinde de la convicţiunea viduală a respectivului; ci dacă jurămîntul care e de a se pune de un chemat la oficiu ar fi în contra intereselor naţiunii române, atunci aduna dori ca românii să nu primească posturi de dregătorie". în legătură cu desc şedinţei a treia, din 3/15 ianuarie 1861, Bariţ spune *(op. cit.,* p. 76): „Epi br. de Şaguna deschide şedinţa cu o citvîntare în care arată necesitatea de a posturi de oficiu public.' Despre acelaşi moment *Kolozsvâri Kdzlony* (nr relatează: „Cu această ocazie a luat cuvîntul Dimitrie Moldovan cerîndsfatul ad ce să facă cu numirea lui de secretar aulic, deoarece nu se poate hotărî să o ori ba, nefiind sigur ce fel de jurămînt va fi obligat să depună, pentru că el nu jurămînt contra intereselor naţiunii sale! La aceasta i-au propus ca deoca să primească numirea, dar dacă mergînd sus va vedea că în jurămîntul s cuprinse numai interesele şi unirea numai a celor trei naţiuni [maghiari, saşi ş — n.n.] si egalitatea de drepturi pentru religia sa nu este cuprinsă în el, să demisia [.. .] însă marţi [a doua zi — n.n.] Şaguna a revenit asupra lui s că găseşte foarte „patriotică" declaraţia lui Moldovan, dar în gneral îi sfătui toţi ca să plinească toate acele funcţii în care au fost numiţi; în ceea ce p jurămîntul, el crede că în acesta va fi amintită doar *Diploma din 20 octom* legile ţării; în final, adresîndu-se lui Moldovan, cu voce familiară, i-a sugera

sfătuiască şi cu soţia lui, şi dacă şi ea este de acord, să se ducă la Viena şi să-şi ocupe postul. La care cuvinte s-a produs mare ilaritate". Finalul l-a nemulţumit pe bună dreptate pe Dimitrie Moldovan, căci el pare menit să pună, printr-b glumă de prost gust, sub semnul ridicolului o problemă de o reală importantă pentru românii care aspirau la funcţii în stat. Dacă lucrurile s-ar fi desfăşurat asa cum relatează ziarul clujean, ar fi greu de explicat hotărîrea cu care Moldovan îi cerea lui George Bariţ publicarea in extenso a cuvintării sale, a lui Saguna si Sulutiu; vezi textul complet al declaraţiei lui Dimitrie Moldovan în f. V. Păcăţian, *Cartea de aur...*, voi. II, ed. a doua, Sibiu, 1904, p. 202 - 204, în care el afirmă că în nici un caz nu va jura pe textul cuprins în constituţiile vechi ale Transilvaniei; vezi în această privinţă şi textul scrisorii IV.

[6] Conferinţa naţională din 1/13-4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

[7] Iosif Hodoş, loan Puşcariu, loan Raţiu.

[8] Axente Sever făcea parte din comisiunea însărcinată de Conferinţa naţională din 1/13-4/16 ianuarie 1861 să înmîneze împăratului două petiţii, care cereau ca viitoarea dietă a Transilvaniei să reglementeze prin lege situaţia românilor (ca naţiune) şi a confesiunilor lor şi ca românii să fie reprezentaţi în toate oficiile si organismele publice ale statului în proporţia numărului lor. Axente Sever a me'rs si el cu ceilalţi membrii ai comisiei la Viena, dar au ajuns acolo numai prin iunie şi au fost primiţi la 1 iulie 1861 de împărat. întîrzierea se datorează si faptului că textul celor două documente nu a putut fi definitivat în decursul conferinţei şi că această sarcină a revenit Comisiei permanente, asa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă în 31 ianuarie 1861 de Dimitrie Moldovan lui Axente Sever (Bibi. Academiei R.S.R., fond George Bariţ, filele 11-12). Reiese aşadar că desi cele două acte sînt o emanaţie a Conferinţei naţionale din 1/13—4/16 ianuarie, redactarea lor este ulterioară şi a fost realizată de Comisia permanentă.

[9] Este vorba de viitoarea Conferinţă regnicolară, convocată pentru 11 februarie 1861 la Alba Iulia.

[10] Mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu şi episcopul Andrei Saguna.

[11] Ţinută la 1/13-4/16 ianuarie 1861

IV

[5 februarie 1861]

că dacă să va cere de la mine un jurămînt care nu va fi conform cu convicţiunea mea, adecă va fi în contra jurămîntului meu depus la Blaş, atunci io voi face călătoria aceasta în deşert, pă lîngă toate că eu nu mă învoiesc a merge şi la întîmplarea aceea că (cerîndu-să de la mine un jurămînt poate după sau în conglăsuire cu sistema veche) acela să nu-l depun. Aci însă trebuie să-mi exprim neodihna şi îngrigirea faţă cu alţi ai mei fraţi naţionalişti şi patrioţi, cari chemaţi fiind de la un corn de ţară în altul, sau tocma şi la Viena, apoi necunoscînd forma jurămîntului, vor veni în cel mai mare periclu, făcînd călătorii cu chel-
30 tuieli mari, apoi / cerîndu-să de la ei jurămînt nepotrivit, şi rămînînd credincioşi convicţiunei lor, vor trebui să resigneze şi aşa'să să facă jertfa călătoriei întreprinsă, ceea ce pe cei mai mulţi ai'noştri i-ar aduce la datorii înfricoşate, în urmare la desperaţiune. Aş dori dară ca spre intîmpinarea acestor fatalităţi, forma jurămîntului să ni să facă nainte de toate cunoscută.

î°ᵈⁱⁿ Pf^-rai naă voi duce la Viena, şi de să va cere de la mine jurămînt potrivit, îl voi depune, iară de-mi va îngreuna cunoştinţa şi nu să va acomoda convicţiunei mele, nu-l voi depune[1].

Adunarea fu mulţămită cu declaraţiunea aceasta şi b[aronul] guna-mi admanuă decretul depus pă masa eonfefenţiei în *ante* Unicul Ladai[3] să exprimă că poate că finitatea pasului meu acest
30* nu o pricepe, însă cugetă că tot objectul / acesta ar trebui privit un ce privat. Care expresiune însă adunarea nu o părtini.

Aceste sunt la care îmi aduc aminte. Poate că or fost şi mai mu însă săriră una peste alta, apoi să întinsă vorba la alte objecte.

Discursul cu H[4] mie comunicat m-a interesat. îţi mulţămo că mi-l comunicaşi, aşa am ocaziune cu el în Alba Iulia despre ac a vorbi.

Axenti[5] p-acia încă nu o trecut şi poate nici că va merge.^ plecarea lui Axenti în sus[6] nu ştiu ce pedeci sunt. De la Blaj îi tră seră şi bani de cheltuială, apoi totodată îl provocară să descopere ronului Şaguna ca să să trimeată şi de la Sibiu cineva. El făcu acea însă de acolo, pă cumu-mi scrie el cu indignaţiune, îi veni catego
31 provocare telegrafică: *„Ich bin mit dem Beschluss \ von Blasendor chteinverstanden, und bitte Sie mir diese Schriften* (adică reprezent unile cătră împăratul) *alsogleich herzuschiken, F. Şaguna, Bisch*

Acum, ce o fi făcut b[aronul] Şaguna cu acele ştie D[umne]zeu. trebuie să mărturisesc că Comisiunea[8] sminti cînd să despărţi neisp vind lucrul de adunare nouă[9] încredinţat, adecă reprezentaţiunea. aşteptai în Sibiu pînă vinerea de atunci sara, însă nu putui aduc cale să capăt protocolul, ca să facem noi acia la Orăştie reprezentaţiu — cum o fi făcută — trimeas-or nu ştiu, însă în tot chipul ar fi să fie ace[e]a dusă naintea conferenţii[10]. Eu scriai şi la Sibiu lui Vasi ca să să trimeată, de nu altmintrelea, şi pă poştă.

Axenti încă nu mi-o comunicat scrisoarea d-tale, despre care menţiune, ca s-o cetesc şi io şi Domşa[12]. Domşa te salută cu t cordialitatea şi te pofteşte'să vii la Belgrad, însă fă ce îi mai de li

Al domnitale sincer frate,

31v *D. Moldo*

* începutul scrisorii nu s-a păstrat.

[1] în legătură cu problema jurămîntului ce urmau să-l depună functio denumiţi în noua situaţie politică vezi scrisoarea III, nota 5.

*'Cele relatate pînă aici se referă la începutul celei de a treia şedinţe a ferinţei naţionale române, desfăşurată la Sibiu, între 1/13 şi 4/16 ianuarie „Deeretul"'în discuţie este hotărîrea adoptată de Conferinţă în şedinţa preced a doua (2/14 ianuarie), care îndruma pe viitorii funcţionari români a primi po şi a depune jurămînt, dacă acesta nu contravenea, prin conţinut, intereselor naţ lor. Aceste amănunte nu figurează în textul publicat al protocoalelor.

[3] *Augustin Ladai,* funcţionar imperial, din 25 aprilie 1861 pînă în a fost comite suprem în comitatul Alba Superioară.

[4] Consilierul gubernial Horvâth Istvân, viitor participant la Conferinţa nicolară din 11 februarie 1861, de la Alba Iulia.

[5] Axente Sever.

[6] Plecarea lui Axente Sever la Viena era în legătură cu prezentarea două „reprezentaţiuni" adresate împăratului de Conferinţa naţională român 1/13—4/16 ianuarie 1861; vezi în această privinţă şi scrisoarea III, nota 8.

[7] „Eu nu sînt de acord cu hotărîrea de la Blaj şi vă rog să-mi trimiteţi înscrisuri deîndată aici. B[aron] Şaguna, episcop".

[8] Comisiunea permanentă, stabilită de Conferinţa naţională română din 1/13-4/16 ianuarie 1861.

[9] Aceea din 1/13-4/16 ianuarie 1861; avem aici dovada clară a afirmaţiei de mai sus (scrisoarea III, n. 8), conform căreia documentele adresate de Conferinţă împăratului nu au fost definitivate în decursul acesteia, ci au rămas în seama Comisiei.

[10] Conferinţa regnicolară, programată pe data de 11 februarie 1861, la Alba Iulia.

[11] Pavel Vasici.

[12] George Domşa, consilier cezaro-crăiesc; textul scrisorii nu se cunoaşte.

V

Orăştie, 7/2 [1]861

Stimate domnule et frate !

După ce expediai epistola mea din 5 lunei c[urente], îmi adusăi aminte de provocarea domnitale în a 3-a şedinţa cătră mine făcută, că adecă să-mi păstrez sîngele rece. Îmi trăsăi sama că aceasta fu cînd adusăi aminte (atunci cînd isprăvii discursul despre jurămîntul ce poate să va cere)[1] că nici cu modalitatea chemărei mele la postul de secretariu nu poci fi mulţămit, ba mă aflu gravat, după ce baronul de Kemeny[2] decretul mi-1 trimisă directe supt pecetă privată, ca cînd eu în aceşti
19 ani n-aş fi fost în oficiu[3]. Aşteptam ca asemenea decret să-mi fie / trimis prin Locoţiinţă, adecă Gubernul care să află în funcţie, prin care primind decretul să fiu totodată cu onoare et cuviinţă desărcinat din oficiul purtat, mărturisind că, pre lîngă toate că şi io sum stimătoriu sistemei constituţionale şi port bucurie mare cît de curînd a intra în acea sistemă, însă nici sistema din anii trecuţi nu trebuie dispreţuită, care trebuie privită ca una punte trecătoare de la sistema
19* nainte de (1)848 în / şi la sistema acum făcîndă constituţională. Şi dacă privim la adunarea noastră de faţă, strînsă între murii ceşti sînţi[4], putem zice că nainte de [1]848, de ne era iertată una astfeli de adunare, prea greu puteam vedea o inteligenţă aşa măreaţă ca acum. Şi aşa, cu tot dreptul şi toată cuviinţa putem mulţămi sistemei aceşti mijlocitoare fericirea şi propăşirea noastră din anii cei mai recenţi. Aşa fu, iubite frate et amice, cauza cînd d-ta ca mai tînăr,
20 văzîndu-mi focul, provocaşi / pă bătrînul Moldovan la sînge rece. Frate, sîngele meu să va răci în mormînt.

Al domnitale sincer amic.

Moldovan

Domşa[5] e nemulţămit cu motivarea pusă în *Protocol* despre modul alegerei bazat pe *Diplomă**. El zice că, după ce cu toţi ne-am mulţămit cu motivarea lui, de ce s-a delăturat motivarea aceea şi s-a pus alta? Apoi vedeţi ca numele lui să rămînă aşa cum să scrie el
20* — Domzsa — aşa pofteşte el. Poate că-1 voi duce la Belgerad.[7] /

[1] Eroare a lui Dimitrie Moldovan; el plasează la sfîrsitul şedinţei a treia a Conferinţei naţionale româneşti din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 intervenţia sa în problema jurămîntului viitorilor funcţionari de stat (vezi scrisoarea III, notele 4—7), cînd fapt ea s-a produs la încheierea celei de a doua (din 2/14 ianuarie 1861), aşa c relatează textele protocolului, publicate de George Bariţ şi T. V. Păcăţian. În 2 ianuarie George Bariţ l-a îndemnat la moderaţie pe Dimitrie Moldovan, căci dec raţia acestuia se termina cu o notă foarte decisă. „Eu — spunea Moldovan — r pund foarte uşor că atunci [în anii neoabsolutismului — n.n.] eram cu toţii priv ca naţiune austriacă, însă acum de maturi declaraţi şi îndreptăţiţi la lucrarea f cirei patriei noastre, a Transilvaniei. Atunci eram inşi austriaci, acum sîntem i români, buni fii ai patriei noastre. În anul 1848 am jurat naţiunii mele, patrie dinastiei, jurămînt fundat pe baza egalei îndreptăţiri. Domnilor, eu nici jurămîn din 1848, nici cel după aceea pus nu l-am călcat, nu-1 voi călca. Eu nu pot p alt jurămînt, mie necunoscut. Cel care mi se va cere poate fi cel cuprins pînă ac în constitutiunea Ardealului, iar eu pe acela nu-1 pot depune.

Şi aşa sper că marele principe al nostru [id est împăratul, n.n.] acest pas meu nu-1 va lua în nume de rău".

[2] Kemeny Ferenc, preşedintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei.

[3] În calitate de comisar districtual.

[4] Aluzie la Conferinţa naţională română din 1/13—4/16 ianuarie 1861, ţinut Sibiu în clădirea Teologiei ortodoxe.

[5] George Domşa (Domzsa), consilier cezaro-crăiesc.

[6] Diploma imperială din 20 octombrie 1860.

[7] Adnotarea lui Barit pe f. 19r: „7 febr. [1]861. Sînge rece. Sistemă."

VI

A[lba] Iulia, 14/2 [1

Mult stimate frate şi amice,

Soartea voi ca io a doua ziuă a Conferinţei \ în care aceasta şi încheiat, să nu pot [a] mă înfăţioşa, ca cu grai să le zic aceea ce dorea inima. M-am răcit sau m-am ciomorluit[2] şi asta fu cauza fat de-mi turbură stomahul, apoi cugetam că a doua zi nu să va înch Conferinţa şi oi veni la rînd, că eu încă luni eram gata spre vorb dară nu puturăm reieşi, tocma nici episcopul Şaguna nu putu ven cuvîntare, că ungurii unul după altul bombardau pentru opiniu lor[3], apucîndu-se şi de români, da mai tare de saşi, pentru opiniu lui Schmidt[4].

Insă, după cugetul meu, nu face nimica după ce în scris
23 adăugai cîte unele, anume atacarea / legei de alegere, care am uitat-o, şi tare mult militează pentru opiniunea noastră, vei ve din aci alăturatul act, adecă declaraţiunea mea[5].

Aceasta o trimesei încă ieri de dimineaţa prin advocatul fra Raţiu[6] la cancelariul Kemeny[7], cărui dîndu-o şi zicîndu-i de ce putui merge marţi, îl rugă ca să o adauge la protocol.

Kemeny îi zisă în auzu mai multor unguri prezenţi, că însuş cu mina va o transpune la protocol.

Actul acesta de aceea ţi-1 trimet domniii-tale că d[omnia] ta
23* mine mai bine mă vei pricepe ce voiesc eu cu el, / apoi îl vei întrebu după împregiurări, la *Gazeta*[8] sau oriunde; însă, după cum vei prec de loc, cugetul meu — vorbind ungureşte — a fost ca să mă pric ungurii, să nu falsifice vorbirea cu traducerile lor cele blăstămate, dacă or ataca principiul nostru, să le răspundeţi cu vorbele mele.

Eu cuget că nu âr strica ca acum de loc să pui în *Foaia*[9] *Gazetei* şi ungureşte vorbirea aceasta, adecă după modul legilor imperiale, adecă în una coloană româneşte, în cea altă ungureşte. Aşa, vor căpăta, să zic în origine, actul nostru ungurii din Ardeal, apoi şi românii din
24 toate unghiurile, pînă la Paris. /

. Aş cugeta să reflectaţi la objectul nobililor de *Gal*[10], nouă cestionaţi. Adecă Gal, membrul conferinţei, zisă că din 16 mii insurgenţi nobili, fusără 7 mii nobili români. Reflectaţi: aşa este! Insă aceş[tia] fură români curaţi. Insă cît mai cedează din numărul ungurilor nobili insurgenţi? Adecă din renegaţi români noi reclamăm *qui ad niimerum* mai puţin, şi din aceştia jumătate. Răspunde-mi, rogu-te, cît vei primi epistola aceasta, ca să mă odihnesc că ai primit-o la mînă.

Scrie-mi pînă cînd mai eşti acasă.

Al dumitale sincer amic,

Oi» *Dimitrie*[11].

[1] Conferinţa regnicoîară din 11 februarie 1861, de la la Alba Iulia.

[2] Intoxicat.

[3] Au vorbit: episcopul catolic Haynald, contele Teleki Domokos, Horvâth Istvân, Boer Farkas, contele Miko Imre, Zeyk Kâroly şi alţii; au cerut reactualizarea legilor votate de dieta din 1848, inclusiv aceea care prevedea uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

[4] Conrad Schmidt, reprezentant al saşilor; a cerut, în esenţă o nouă dietă a Transilvaniei, căci „Legea de la 1848 dă' numai libertate individuală, pe cînd românii şi saşii pretind libertate politică-naţională" (T. V. Păcăţian, *Cartea de aur...,* voi. IÎ, Sibiu, 1904, p. 247); propunea însă o reprezentare pe clase, interese, oraşe, nu în proporţie numerică.

[5] Aceasta respinge valabilitatea legilor din 1848 şi a celor precedente revoluţiei.

[6] loan Raţiu.

[7] Preşedintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei de la Viena, Kemeny Ferenc, a condus dezbaterile Conferinţei regnicolare din 11 februarie 1861.

[8] *Gazeta Transilvaniei.*

[9] *Foaie pentru minte, inimă şi literatură.*

[10] Gal I., unul din reprezentanţii maghiari la Conferinţa regnicoîară din 11 februarie 1861.

[11] Adnotarea lui Bariţ la f. 24v: „Dimitrie Moldovan, mai tîrziu consiliariu la Viena".

vn

Orăştie, 15/2 [1]861

Stimate frate şi domnule amice !

Cu poşta de la Zibot[1] de ieri îţi trimisăi declaraţiunea mea[2] ce o eram să vorbesc la conferinţa[3], însă mă opaci foalele. Caută,
25 rogu-te, la poştă, trebuie să fi primit / pînă acuma.

Ţi-o trimesăi recomandată. Număru recipisei de la poşta din Zibot e 18. Pastă puţin timp ţi-oi trimete şi opiniunile mele din [1]855[4], cînd era să facem *Landes Statute*[5]. Atunci şi ungurilor şi saşilor, apoi tocma
25* şi / ocîrmuirei le dădui nedreptăţile în nas. Acum nu putui, însă *quod difertur non aufertur**. Mai venia ea vremea. ;

Te salut pîn-atunci. Scrie-mi, dacă te duci cui să adresez cărţi

Al dumitale amic,

26 *Dimitrie.*

[1] Zibot, azi Şibot, comună în judeţul Alba.

[2] Vezi scrisoarea VIII, text şi nota'3.

[3] Conferinţa regnicoîară din 11 februarie 1861 de la Alba Iulia.

[4] Vezi documentul la B.A.R.S.R. fond George Barit, filele 2—7.

[5] Statutele ţării.

[6] Ce se amînă nu se abandonează.

VIII

[Orăştie] 17/2 [1

Frate Georgie,

Stimate amice !

Cuget că pînă acum vei fi primit declaraţiunea mea dată în s şi trimisă lui Kemeny[1] prin Raţiu[2], care declaraţiune Kemeny în Belgerad — apoi în fiinţa de faţă a multor magnaţi — o primi promisă lui Raţiu că el însuşi o va petrece-o la protocol[3].

Cetind gazetele maghiare, aci provocau cu toţii la *votorum plur tate.* Aceasta însă e bine atacată în declaraţiunea mea.

Apoi atacai şi legile, însă din punct de vedere a ţăranilor ung saşi, secui et români.[4]

Unguri[i] în Conferinţă mai zisără că cu adevărat Blaşiu, ad adunarea noastră din Blaş, au protestat in contra uniunei, însă to
21 s-au dus români de-a noştri la Dieta / din Pesta şi apoi nici nu o zis nimenea nimic în contra uniunei.

Eu ţi-am fost dat la Sibiu una copia despre articulul mieu *Wiener Zeitung* d[at]o 10 iuni [1]848, în care începui articulul cu: „ *gewallikätig ausgesprochene Union Siebenburgens mit Ungarn ...*" a fu subscris de mine *Demeter Moldovan SiebenbiXrgische Romane.*

Tot acest articul au ieşit şi în *Siebenburger Bote* în [1]848 1 lui iunie şi în *Budapesii Kdzlony hivatalos lap* N° 7 d[a]to 15 i [1J848. Acest articul destul de lămurit arată protestul nostru[5].

Vezi în *Kolosvari Kdzlony* N° 22[6], sau în *Korunk* unde zic ung că de ce au umblat Moldovan — adecă io — la Orăştie după post
2iᵛ deputat pentru Dieta din Pesta în anul [1]848, / asta îi minciună eu după post de deputat nicicînd în vremea aceea nu am umblat, nu puteam umbla, că eram la Inspruch, mai tîrziu la Pesta, unde îndreptat împăratul Ferdinand să dăm cerinţele noastre palatin Acolo adevărat că am fost şi io, îndreptaţi fiind de împăratul, că totdeauna i-am fost noi românii ascultători, însă după ce văzu că palatinul cauza noastră nu o poate duce la cale şi dieta ungure în privinţa românilor nu făcu nimic, şi pretensiunile noastre nu le la dezbatere, ne dusărăm la prezidentele Batthyâny[7] şi cerurăm
22 eu, Dunka, Ighian şi, cuget, Bran şi Cipariu[8], unde provocîndu

Batthyâny în luna september [1]848 să aşezăm poporul în Transilvania,, care s-o răsculat, îi zisărăm că noi, ducîndu-ne în Ardeal, nici pro nici contra nu vom pute face ceva, după ce nici noi nu ducem nimic deci& poporului în cauza lui.

Aci îţi mai trimet două copie despre lucrările Guberniului de acum în anul 1855, cînd era vorba să să facă *Landesstatute* pă baza *Patentului* despre Grundziige [9] 31/12 [1]854—[18]55. Io încă fui chemat cu Dorgo [10] din partea românilor. Acia vezi opiniunea mea sub I despre dreptu istoric, apoi sub II, cum aş fi cugetat io atuncea împăciuirea naţiunelor [11]* acia. Aceste le spusei în faţă la unguri grof Tholdalagi şi Beldi, apoi consiliariului Szabo, la saşi, Brukenthal—Herbert. Referentul pentru istorie fu consiliariul Griin[n]. De-ţi mai trebuie desluşire, întreabă-mă şi-ţi voi da.

Al dumitale amic,

Moldovan. /

[1] Baronul Kemeny Ferenc, preşedintele Cancelariei Aulice a Transilvaniei,.

[2] loan Raţiu, avocat şi militant naţional român.

[3] La Conferinţa regnicoîară din 11 februarie 1861 convocată la Alba Iulia, de autorităţile imperiale pentru ca cei 40 de reprezentanţi ai românilor, maghiarilor şi saşilor (8'români, 24 maghiari, 8 saşi) să-şi dea părerea', cu vot consultativ, asupra unui' proiect care, devenind lege electorală, să servească la alegerea deputaţilor viitoarei diete transilvănene. Dimitrie Moldovan, unul dintre cei 8 români participanţi,, fiind bolnav, şi-a înaintat opinia în scris, predată — aşa cum se vede din textul scrisorii — de loan Raţiu, baronului Kemeny Ferenc, pentru a fi trecută în protocol. în vederea alegerii deputaţilor noii diete, Dimitrie Moldovan respinge atît valabili-, tatea legilor dinainte de 1848 cît şi a celor din 1848 şi se alătură opiniilor formu-. late în 11 februarie de mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu; acesta cerea, în esenţă* ca „Toate beneficiile patriei şi dreptul reprezentaţiun'ei şi'al alegerii la dietele ţării să se împartă între naţiunea română şi celelalte conlocuitoare surori naţiuni,' cu acea dreaptă măsură şi în aceeaşi proporţiune cu care măsură şi în care proporţiune naţiunea română pe lîngă celelalte conlocuitoare şi surori naţiuni poartă greutăţile-publice si la apărarea patriei comune contribuie cu bunurile, sîngele şi cu viata' ei [...]"; vezi T. V. Păcăţian, *Cartea e aur,* voi. II, p. 245-246. '

[4] în opinia scrisă a lui Dimitrie Moldovan, el spunea în această privinţă^ „Dar aici în § 4, litera C. şi acea greutate mai este pentru săteni că aceştia, afară de darea capului, au să arete un cens de opt florini şi încă după tabela de dare din 1848, dacă voiesc să aibă drept de alegere. Sistema aceasta, după opiniunea mea„ e nedreaptă nu numai pentru românii care posedă astăzi acelaşi drept propriu ci pentru foştii iobagi săcui şi saşi, şi încă cu atît mai vîrtos, dacă privim litera *a)* din acest paragraf, după care pe aceia care în înţelesul articolului 12 de lege din 1791 au fost cu vot în adunări comunale, la alegerea deputaţilor pentru dietă îi vedem îndreptăţiţi chiar şi atunci dacă ar fi fost mai nainte mărginiţi în exercitarea acestui drept" (t.' V. Păcăţian, *Cartea de aur,* voi. II, p. 259).

[5] Protestul românilor împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

[6] *Kolozsvări Kdzlony,* nr. 22 din 7 februarie 1861, afirmă într-adevăr că\ Dimitrie Moldovan ar fi încercat să obţină un asemenea mandat de deputat. Lucrul, nu poate corespunde realităţii din moment ce el nici nu se afla în Transilvania..

[7] Bathyâny L-ajos, prim ministru, o perioadă, în timpul revoluţiei din 1848..

[8] Paul Dunca, probabil Iosif Ighian, loan Bran şi Timotei Cipariu.

[9] „Patenta despre principii" din 31 decembrie 1854.

[10] Gabriel Dorgo, pe atunci director al şcolilor româneşti din Transilvania.

[11] în prima din cele două anexe Dimitrie Moldovan arăta că adevăraţii privi-legiaţi erau înainte vreme nobilii (secui şi maghiari, printre care se găseau şi puţini români) în comitate şi printre secui, iar în Funduş regius nu se fslcea deosebire d% •religie şi apartenenţă etnică între cei ce aveau proprietate, în privinţa anumitor atribuţii publice. Nu'pot deci fi contestate pretenţiile justificate ale românilor, în virtutea dreptului istoric, sub pretextul că ei ar fi fost în exclusivitate un popor de supuşi, căci nobili erau şi printre ei şi mulţi ţărani maghiari au fost iobagi. No-ţiunile feudale de „naţiune maghiară", „naţiune săsească", „naţiune secuiască" nu pot fi extinse asupra întregii populaţii maghiare şi săseşti în detrimentul românilor, a căror nobilime s-a pierdut de-a lungul secolelor în mare parte în rîndul nobilimii maghiare; a doua anexă a lui Dimitrie Moldovan, aceea în care vorbea de împăciuirea naţionalităţilor, nu se cunoaşte.

IX

Orăştie, 27/2[l]861

Iubite amice.

Tocma sum în plecare cătră Boita şi aşa cu iutele următoarele: Axenti [1] cu Nicola [2] fusără acia la mine, apoi petrecurăm la Domşa [3] sara, ne aşezarăm în opiniune că făcîndu-se uniunea [4] apoi nu va fi destulă rezistenţia pasivă. Ştie D[umne]zeu unde vom reuşi,
:27 însă ungurii / reuşiră cu îndrăzneala lor oarbă, neloială, apoi noi cu loialitate, şi mai cu samă dreptate, nu putem sminti [5].

Domşa nu-ţi putu trimete deducţia lui [6], că în pripă nu o ştie face, apoi să şi necăji că atîta atenţie nu mai avu opiniunea lui, că s-a
*27' delătura[t]. Adecă aceea ce o dădu la Raţiu [7] să o cetească / şi o şi ceti, s-a pierdut. Io zisăi lui Axentie să întrebe pă Raţiu după ea, şi găsînd-o să ţi-o trimeată.

Poate că oi găsi io însemnările mele cu cerusa despre ăst lucru şi de le voi găsi între scrisorile mele ce le am la Boita de loc ţi le voi trimete.

De voieşti a-mi scria, trimete epistola la *Boitza, Solymoser Bezirk* [8]. Să ne vedem sănătoşi.

Al dumitale amic,

:28 * *Dimitrie.l*

[1] Axente Sever.

[2] Matei Nicola, notar public în Alba Iulia.

[3] George Domşa.

[4] Cu Ungaria, impusă de nobilimea maghiară.

[5] Speranţă deşartă, dezminţită de evoluţia ulterioară a lucrurilor.

[6] Opinia formulată de el în decursul Conferinţei naţionale române din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu.

[7] loan Raţiu.

[8] Boita, cercul Solymos, astăzi în judeţul Hunedoara.

Boita, 1/3 [1]861

Onorate amice!

Sosind acia la Boita de loc am cotat după declaraţiunea, respec-tive opiniunea lui Domşa \ şi găsind-o i-am şi trimis-o, cu acea rugare ca el însu[şi] să ţi-o trimeată.

32 Cuget că nu va întirzia, iară la cazul acela, / că pînă luni să nu o capeţi, apoi scrie-mi de loc cu poşta de luni una epistolă cu adresa mea, la staţiunea Dobra[2], unde io în miercurea viitoare, adecă în 6 martie, oi dormi la Postmeisteru[3], vărul meu, şi oi căpăta epistola cu bună samă.

32* ^ ^ Opiniunea mea, respective declaraţiunea mea la Belgrad[4], / dată încă, nu o ieşit în gazete. Ar fi bine să nu să întîrzie. li de lipsă pentru baterea pluralităţei, pentru baterea legei din[1]848, apoi pentru baterea naţiunei maghiară[5], findcă aceasta pînă în [1]848 încă nu a existat ci numai nobilimea. Apoi dacă voieşte să existe caută să facă paşi cu noi

33 asemenea. / Bagă sama la pasagiu unde vorbesc io despre [i]obagi, zic *„Ez a măr meg tortent vâltds utdn ugy is ervenytelen"*[6].

Vciesc a zice că iobagii român (sic!) nu s-a eliberat, fără este răscumpărat[7]. Nu are românu a mulţămi pentru libertate la ungur. De la Viena mai multe.

A dumitale sincer amic,

3 3 1 : *Dimitrie./*

[1] Vezi scrisoarea IX, nota 6.
[2] Comună în judeţul Hunedoara.
[3] Diriginte de poştă.
[4] Alba Iulia. Vezi scrisoarea VIII, nota 3.
[5] Cuvîntul naţiune este folosit aici în înţelesul feudal, adică nobilimea.
[6] Acest lucru după răscumpărarea ce a avut loc dealtfel nu mai are valabilitate.
[7] în sensul de „nu a fost eliberat, ci s-a răscumpărat".

XI

Dobra, 7/3 [1]861

Prea iubite amice !

Epistola-ţi la Dobra adresată îmi veni, mă află încă acia. Rău îmi pare dacă Domşa nu-ţi va fi trimis declaraţiunea lui la timp că o trimeteam d-tale directe, dară întîmplîndu-să că el în una sau alta

34 ar avea a face schimbare, asemenea delicată / responsabilitate nu putui lua pă mine, că multe făcui numai după aducere aminte

Io totodată îi scriu că rău mi-ar pare dacă s-ar fi opăcit lucru[1]. Io mîne plec la Viena şi după puţină restauraţiune iti voi împărtăşi

34v ce sunt interesante şi pă canal străin'/ nu le puteţi afla. Aş voi însă ca să-mi scrii directe la Viena, post restant, pînă cînd te afli îa Braşov, apoi unde şi pînă cînd vei fi afară de Braşov.

Activitatea de guvern luată ne lesni pusăciunea. Acum alegeri bune la dietă şi Reichsrath, şi ne vom afla cu repezeală impozantă

35 în pusăciunea competentă. /

Io cu jurnalistica acum de vo 10 zile nu fui în regulată legătură, aflîndu-mă ocupat cu cauze private la Boita, nu ştiui întîmplările din

afara monarhiei. Una însă auzii şi cu ochii cetii că Varşovia[2] încă s-a m
cat, ce Ursului nu-i place. Lucruri de cea mai mare ponderanţă v
vedea.

Te salută cu toată frăţia,

351? *Dimit*

[1] Se referă la acţiunea Comisiunii permanente de definitivare a celor c
„reprezentaţiuni" care' trebuiau trimise împăratului din însărcinarea Conferi
naţionale române din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861.
[2] Aluzie la răscoala poloneză antiţaristă, din partea anexată Rusiei ţari

XII

Viena, 23/3 [1

Prea onorate amice !

Epistola la Dobra adresată m-o aflat încă la Dobra. M-o îmbucu
tare. Călătoria mea pînă acia făcînd-o cu familia întreagă fusă cam g
însă mulţumită D[omnu]lui am reieşit. Pînă una-[a]lta sum în h

36 London; locuinţa însă mi-o fi / în *Prater Steme — Franzens Alee N°*
3 Stock, însă de voieşti a-mi scrie ceva, adresează *Siebenbiirgische*
kanzlei[1].

Ieri am depus jurămîntul. E loial, îl poate depune fiecare di
noştri fără de nici una sfială. Samănă tare cu cel absolutistic, îi forn
cea veche meternichiană[2].

De constituţiune ungurească nici miros nu este, sunt toate încun
rate în care noi sau saşii ar avea a să îndoi.

36v In 21 fusă conferenţia / ministerială. Fu şi b[aronul] Kem
Pă cum să aude, objectul fu Transilvania, adecă organizarea ei pe
Gubern şi comitate etc.

Episcopul Haynald plecă astăzi de acia, nu ştiu ce să zic mu
mit sau nemulţămit. Acuşi or vorbi saşii de el cum vorbiră in Pr
Omul îi tare în opiniunea că cauza noastră constituţională ar fi
sigură în coînţeles cu ungurii din Ungaria. Avusei multe convo
cu el, apoi şi cu Veer Farkas[3], mai încolo şi cu fostul Kreis Vorste
în Cluj, Kriegsau carii-mi zisără că noi nu avem a ne îngrija dacă

37 fi uniţi / cu Ungaria, mai multe a ciştiga, că ungurii fiind comp
lor nu le vor fi frică de preponderanţia noastră, în urmare pă no
vor voi a ne cîştiga cu feliurite recunoaşteri. Io zisei: „Bine, da un
fiind cu trebile lor ocupaţi or zăuita treaba noastră, cum zăuitar
[1]848—[1]849, cînd fuserăm noi la Pesta, şi să va amîna din an în
La aceasta tăcură, dar cîştigai pentru ideea aceasta pă consili
Kabos[5], care-şi aduse aminte pentru cauza protestanţilor, cari a
periclitaţi în Ardeal — cum fură în Ungaria -- şi el vede acum că
în Ardeal trebuie să ne lămurim treaba, apoi vederemo.

Lui Puşcariu[6] scrie-i ca de loc să vină, că altmente perd
Quartier Geld""", dacă nu vine pînă în 8 aprilie. în apropierea me
.căpăta *Quartier.*

Te salut cu frăţie,

o 7 v *Dim. Moldov*

[1] Cancelaria Aulică transilvană.
[2] Pentru problema jurămîntului noilor funcţionari vezi scrisoarea III, nota 5.
[3] Funcţionar imperial de origine maghiară.
[4] Administrator cercual.
[5] Kabos Daniel, consilier la Cancelaria Aulică a Transilvaniei, fost consilier la Curtea de casaţie.
[6] Ioan Puşcariu, în 1861 concipist la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.
[7] Bani de cazare.
[8] Adnotarea lui Bariţ, la f. 36: „Haynald, Kabos, Veer, Kriegsau".

XIII

Viena, 25/3 [1]861

Preastimate amice !

În urma rezoluţiunei împărăteşti din 24 l.c. sunt denumiţi de consiliari guberniali Alduleanu, Dunka şi Lazar Alexandru apoi de secretari Moga Dumitru şi Grideanu[2].

De fişpan îi Ladai[3], denumit pentru Alba lacerata — sau superioară — şi Bran de căpitan la Făgăraş[4]. Punctum!

38 Săsimea să va organiza — / prim comes Salmen[5] — după puncta regulativă.

Poate că vom căpăta şi pă terenul acesta un Konigsrichteruţ[6]. Aşa ne măngăia canţlerul.

Legea electorală îi cea din [1]848, făr' de provocare la ea, adecă legea din 1791, art. 11, rămîne intactă, apoi pentru cei noi îndreptabili s-a dat censul de 8 f. m[onedă] a[ustriacă] afară de contribuţiunea
38* capului[7] şi Zerschlagen. (?)[8] /

Gubernia, Tabla crăiască[9], fişpanii[10], regaliştii[11] vor fi chemaţi la dietă. Apoi, zice împăratul că Tabla regească, organizîndu-să să fie la aceea şi din clasa pînă acum neîndreptăţită aplicaţi. Aşa şi cu r[ega]liştii. O să căpătăm dară şi vo un asesor la Tabla regească şi vo un sau cîţiva regalişti.

39 Despre dietă nu să ştie cînd va fi / conchemată.

Organizarea politică trebuie să fie isprăvită pînă [în] 15 aprilie,* *de csak ugy ha lehet*[12].

Finanţia şi judiciaria rămîn, pînă una-alta, intacte; frumos prospect.

Mîne, poimîne [s]ig[ur] [voi] scrie mai multe. Pînă atunci, salutare frăţească,

39* *Dimitrie.* /[13]

[1] Ioan Aldulian, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Paul Dunca, fost consilier de apel cezaro-crăiesc, Alexandru Lazăr, consilier.
[2] Dumitru Moga şi Matei Pop de Grid, ambii cu studii juridice, avuseseră posturi pe la tribunale.
[3] Augustin Lâday, comite suprem în Alba Superioară.
[4] Ioan Bran de Lemeni.
[5] Franz Salmen, cornițele saşilor.
[6] Magistratură crăiască.

[7] Capitaţia.
[8] Prăbuşire nereuşită; în context pare fără sens.
[9] Tribunalul regesc.
[11] Debutaţi la dietă, numiţi într-un anumit număr, direct de împ
[12] „Dar numai aşa dacă se poate."
[13] Adnotarea lui Bariţ, la fila 38; „Viena, 25 mart 1861, Denumiri tante".

XIV

[Viena], 6/5

Frate şi amice !

În acel minut în care primii epistola d-tale din 1[a] mai, nei du-mă impresiunea cea dintîi a amîna cu răspunsul pînă la conv cu c[onsilierul] P[opp][1], mă grăbesc a-ţi reflecta următoarele: a dreptul a zice că şi unii şi alţii voiesc a ne întrebuinţa *ca coră balastul,* însă haida să sărim pă neaşteptate în corabie, să ne apr de cîrmagiu dacă nu am pute lua tocma cîrma în mînă — cum poftir
40 să arătăm proprietariului că voim a-i scăpa / naia-i de perire şi tot va veni timpul cînd să va delătura cîrmagiul infidel şi să va da în mîna mîntuitoriului. Să ne aducem aminte la multele pericle a pr tariului ce le păţi, apoi acesta după delăturarea periclelor mult, *mulţămi adjutâtorii declaraţi.* Noi ne declararăm în [1]848, însă n zice: *einmal ist Keinmal!* J[2] Să vedem! Acum ar fi vorba deoca de declaraţiune (şi de voim aşa a o numi) diplomatică, iată cun

[1]848 adusă poporul la Blaş, fu dară adunare naţională sînul adunărei aceştia ieşi un extract (Comitet) înzestrat cu
40* puterea. Aceasta fu recunoscut de puterea / executivă, adecă de ar Armata lucra în coînţelegere cu Comitetul nostru. Comitet, Univer Comitate, Scaune[3] etc, fură suspendate. Nainte de toate reînvie tetul nostru, de facto adunîndu-se la Sibiu[4]. Comitetul aci fu trans în Comisiune[5]. Comisiunea primi asupra sa sarcina lucrării mai d spre fericirea poporului şi spre îndreptăţirea lui. Comisiunea ce a Iacă ce să facă: dîndu-se protocolul sibian la împăratul, în aces menţionare că există una comisiune[6]. Împăratul la aceste nu r nimica, nici curtea, nici gubernul, *atque qui tacet consentit*[7] şi aşt acum fapte, mai cu samă împăratul.

După ce, dară, comisiunea îi — ca extractul adunărei sibi compusă, ar avea şi are tot dreptul a face declaraţiuni în nume
41 porului român şi fiindcă comisiunea / întreagă nu poate veni în avea comisiunea a o face către împăratul în scris. Subscrisă membrii, apoi trimeasă cu vreo 5 deputaţi aleşi din sînul ei la cari deputaţi apoi să *şi rămînă* acia permanenţi, pînă cînd s-or trebile noastre! Fireşte că la deputaţi trebuie speze. Aceste ep şi alţi avuţi să le deie împrumut naţiunei, pînă cînd să vor face în ţară.

De deputaţi aş cugeta să vină Popasul nostru[8], sau dacă ar putea alt popă cu vază în frunte, apoi Axenti[9] şi Fetti[10] şi din

Ioan Coste[11] şi încă unul, poate Vasici[12] — Bologa[13] adecă care va voi.

Mîne sau poimîne-ţi voi scrie şi părerea lui c[onsilier] P[opp] vei alege apoi ce vei face şi la ce vei îndemna [pe] fraţii noştri, dar nu întîrziaţi că îi periculu *in more,* apoi o să fie îngropată comisiunea nainte de moarte!!

Salutare frăţească,

Dimitrie.

Lui Feti scriai ieri despre lucrul acesta, să să înţeleagă cu Axenti,
M[v] apoi să meargă amîndoi la mitropolitul. /

Tocma am cetit în *Fremden Blat* ştire din Ardeal că comitetul din Făgăraş îi anihilat, şi hotărîrile districtului. A[l]dulean merge ca comisariu, Bran îi citat la Cluş. Apoi vezi, române, tu lucră aşa cum voieşte ungurul, nu cum sună cărţile! Oh, Bran, oh, Pipoş![14] Om vede pe Lâdai.

Te fac atent că, păcum văd porneala, azi mîne şi ungurii şi croaţii o să vină la Reichsrath], şi de se va întîmpla aceasta, fireşte împăratul se va învoi şi la condiţiuni cu ei, apoi noi om fi atunci a 5-a roată sau
40 balast în nae. Io cuget că a face iniţiativă ar fi *ad tempus.* j

[1] Baziliu Ladislau Popp, înalt funcţionar român; din 1860 era consilier la Cancelaria Aulică transilvană.

[2] Pasajul este deosebit de preţios din punctul de vedere al reconstituirii fidele a puterii de pătrundere politică a conducătorilor naţionali români. El demonstrează o dată în plus că aceştia înţelegeau foarte bine intenţia Curţii vieneze de a se folosi de diferitele popoare negermane şi nemaghiare din imperiu ca de nişte instrumente de manevră politică; expresia e germană: „ceea ce s-a întîmplat numai o dată, este ca şi cum nu s-ar fi întîmplat" sau „ce se întîmpla numai o dată nu contează".

[3] Comitetul Naţional Român, Universitatea săsească, comitatele nobiliare şi Scaunele secuieşti.

[4] Conferinţa Naţională Română din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861.

[5] Comisiunea permanentă aleasă la Sibiu în 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[6] Exprimare confuză; nu protocolul ci două petiţii, „reprezentaţiuni" fuseseră trimise împăratului.

[7] „Şi cine tace consimte."

[8] Ioan Popasu, protopopul ortodox al Braşovului.

[9] Axente Sever.

[10] Spiridon Fetti, funcţionar la Pretură în Deva.

[11] Negustor bogat.

[12] Pavel Vasici.

[13] Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel.

[14] Ioan Pipoş, fost revoluţionar la 1848, apoi funcţionar imperial; în 1861 & fost numit comite suprem în comitatul Zarand.

XV

Prea iubite frate et amice !

13/5 [1]1861

™*i Jn / ZiUai aCeea Gindu-ţi răspunsei la întrebările d-tale sau bmek Poroasele flexiuni a d-tale, apox de atancil^ace

în toate zilele m-am consultat şi cu Qonsilierul] P[opp] apoi cu D
Maior[1]. Cel dintîi îi de opiniunea aceea că noi la toate ocaziunile
declarat pă lîngă *Diploma* din 20 octo[m]brie şi acolo ar fi vo
de parlamentul imp[erial][2], apoi în urmare — sau subinteligenter
arii declarat şi pentru parlament, şi ar fi ca să aşteptăm acuma
care de la împ[ăratul], mediate sau imediate.

Maior îi pentru iniţiativa noastră, dară condiţionată, ad
42 zicem / ca să să nimicească toţi paşii pînă acum făcuţi la orga
comitatelor, scaunelor, după ce pă noi nu ne băgară în samă, ş
restaureze toate pă baza diplomei, şi aşa el încă îi pentru de
dar mai cu samă ar fi pentru ide[e]a Congresului Naţional.

Io sum, cum văzuşi, pentru cîştigarea meritului faţă cu
luînd noi iniţiativa făr' de condiţiuni, apoi eu te făcui atent şi l
că alt Congres poate să căpătăm însă poate şi să nu căpătăm. I
42[v] din urmă — cerînd Congres acuma — am umbla / ca cînile tre
cu carnea în gură peste ponte, care văzînd umbra au perdut
. strîns în dinţi, adecă noi *bene male* avusărăm Congres[3], din C
reieşi Comisiunea[4], Comisiunea există, despre care făcurăm
şi la Tron. Tăcînd îi recunoscută. Aşadară Comisiunea (Co
poate da fie ce declaraţiuni, aşa şi despre Par[lamentul] imp[e
43 riumele poporului, care acum Tronul ca valide le va privi. Şi a
consequentiam, declaraţiunile noastre din Sibiu încă capătă o faţă s
mult-puţin de Tron recunoscută, că dacă primeşte ceva din ele
plăcute — va primi şi din cele ce nouă sunt plăcute. Grăbiţi
timpul iniţiativei din partea noastră, trimeteţi deputaţi, sau n
să vină unul din episcopi în frunte.

C[onsilierul] Po[pp] zisă că şi el va scria fratelui Mureşanu[5]
încă au voit să-şi motiveze părerea, da pînă acuma nu avu
şi aşa mă grăbesc — după ce şi ieri ne consultarăm — ca să-şi
că nu pot fi de altă părere, făr de aceea care ţi-o deschisei în
de mai nainte şi o motivai şi acia.

Amic,

43[v]

[1] Ioan Maior, funcţionar român la Viena.

[2] în *Diploma* din 20 octombrie 1860 se specifică: „Dreptul de a
de a le schimba şi şterge, se va exercita de către noi şi urmaşii noştri numa
crarea dietelor, adunate în mod legal, respective cu a *senatului imperial,* la
tele vor trimite numărul membrilor stabilit de noi" (T. V. Păcăţia
de aur, voi. II, p. 111).

[3] Conferinţa Naţională română de la Sibiu, din 1/13 — 4/16 ianua

[4] Comisiunea permanentă, aleasă de Conferinţa Naţională din 1/13 —
arie 1861.

[5] Vasile Ladislau Pop, consilier aulic; probabil Andrei Mure
scrisoarea XVI.

XVI

Viena, 20/5 [l]86i

Preaiubite frate et amice;

Cuget că vei fi primit şi epistola mea, care ţi-o scrisei la săptămînă după cea din 6 lu[na] curfentă], la care astăzi îţi primii răspunsul din 16 lu[na] cur[entă]. In aceea-ţi desfăşurai că ce opinie are C[onsiliarul] Popp şi ce d[oetor] Maior[1], apoi că eu rămîn la opiniunea mea, îţi scrisăi că Pop provoca la multele afaceri a noastre în înţelesul *Diplomei,* apoi că nu trebuie mai multe declaraţiuni, că acele sunt pusă în multele scrisori etc. a noastre. Apoi îmi zisă că va scria fratelui Mureşan[2] şi el opiniunea sa. D[octor] Maior e pentru declaraţiune despre parlament, însă condiţionat, adecă să să şteargă toate lucrările de pînă acuma la organizarea atingătoare în comitate, districte şi scaune, şi să să lucre şi în folosul românilor — *pia desideria*[3]. Io-ţi scriai că nu mă abat de
44 la opiniunea mea, care îi pentru cîştigarea meritelor faţă cu Tronul./

Articulu d-tale din 4 mai în privinţa parlamentului ieşi[4] nainte de a primi epistolele mele din 6 et 13 mai. Acela încă îi pentru condiţiune, ci să poate modifica — dacă vei afla cu cale — faţă cu împregiurările ce ţi le voi scria mai la vale.

Ungurii şi croaţii nu vor să trimeată la parlamentul imperial. Să fim şi noi în starea lor, adecă să avem şi noi drepturile lor *(ei şi Tronul* ca *partes contrahentes*[5]*),* să avem diplome inaugurale, sau mai puţin, privilegii ca sîrbii[6] etc. apoi şi io cu pumni cu picioare aş da în aceia cari m-ar persuada la întreprinderile propuse. Aşa însă mai un *milenium* — 1000 ani — lucrarăm numai pentru îngîmfarea *nobililor,* tocma şi români! Nouă ne trebuie merite faţă cu Tronul[7], apoi ce o da D[umne]zeu.

Sachsenland[8], organizarea comitatelor, sunt lucruri secundarie pe lîngă aceea ce trebuie să iasă la cale, adecă organizarea finanţii şi miliţii şi cum să fie aceasta ? Să ne învoim şi să ne dăm noi în graţia ungurilor ca să facă ei repartiţia cîţi bani sau contribuţie şi cît *quantum*
44v de sînge pentru miliţie să să împartă pre noi românii? Bine ştii că/ fiara sălbatică dacă are a împărţi bucăţi dulci, hirea [o împinge] cătră cele mai modeste [să le dea la alţii]. Aşa, şi cînd s-a săturat, dacă o voieşte cineva a o întrebuinţa la purtarea greutăţilor, o impinge iară la cele modeste[9]. Dacă s-o împărţi greutăţile supt un feli de controla, adecă în auzu şi altor naţiuni, s-o cam sfii fiara sălbatică şi va primi şi ea jugul competent!

Comisia conferenţială[10] îi cu bună samă laolaltă. Ei bine, asta [a]-m voit io. Objectul lucrărei sunt 14 puncte de Gozdu[11] proiectate. Nu le cunosc. Mai încolo, cererea Congresului Naţional din toată monarhia — *pium desiderium.*

Ce o fi dacă nu ni l-o da, păcum acuma nici nu ni l-o da, dar despre acesta mai la vale.

Repetez încă o dată că cerînd congres acuma, mult-puţin recunoaştem sau pronunţăm noi ilegalitatea lucrărilor noastre [de] pînă acuma. Şi de nu ni-o da voia de congres, perdem legalitatea afacerilor

45 [de] pînă acum/ cari tăcînd, de Tron sunt primite, [cel] ma
nu s-or contradisa.

Mă întrebi că căpăta-vom voie de-a ţine congres? Zisei c
nu, însă mai tîrziu cu bună samă, iote cum: dieta cu bună san
conchema. La aceea să vor numi regalişti[12]; tare mulţi şi
Românii şi saşii nu or reînpinge *litteras regales*[13]. Ungurii însă
reinpirige, zicînd că ei nu vin la dietă în Ardeal. Primul merit
nilor.

2° Să vor cerea după aceea pentru parlament alegerile
din congregaţiuni[14] comitatense. După starea de acuma o fi o
zicere mare din partea ungurilor neavînd românii influenţă
apoi saşii or sta a da cu capu de piatră sau cu piatra de cap.

Declaraţia românilor însă pentru parlament anticipativ
a[l] doilea merit, şi aşa, stînd aceste două merite de o parte,
45v parte noi cerînd un congres naţional, nu este / îndoială că v
posibilitatea ca împăratul, restrîns de o parte de *contraria* a
a ungurilor, de altă parte sperînd la adjutoriul celorlalte naţiuni
de unguri, va exmite un manifest recunoscînd naţionalitate
dată popoarelor, *per consecjuentiam* şi a noastre. Totodată, ca s
să va învoi la congrese naţionale.

46 Ce zici despre voia saşilor şi cererea românilor / ca să să
pămîntu regesc în săsăsc et românesc? Io la aceasta nu aş
meu, că am nădejde să cumpărăm cu mereul moşiile lor. Ap
voi a recunoaşte pămînt în posesiunea şi proprietatea romă
pămînt săsesc.

Recursul braşovenilor a venit acia, însă s-a dus la Gube
46^ cercetare[15]. /

Despre Deputaţiunea permanentă încă o dată mă provoc
acum scrisăle. Apoi ce atinge la speze, aş voi ca nici unul — să
şi milionar — să nu vină pre spezele lui ci a naţiunei, şi bogaţ
cipeze.

Mureşanu Andrea[16] că au resignat s-a grăbit, că este pr
47 ca să aibe plată de 800 f. Ce atîrnă însă la principii, apoi mai
a făcut, că românul nu poate fi mulţămit ca în Guberniu să fi
tori, ci trebuie să pretindă ca toţi consiliarii etc. să ştie şi r
vorbi şi scrie.

Fratele Puşcariu[17] au sosit acia în pace. Vă salută pă
Apoi io-ţi rămîn ca totdeauna cu toată sinceritatea,
ki' Din

[1] Vezi scrisoarea precedentă, notele 1, 5.
[2] Se referă la Andrei Mureşanu,
[3] „Sfinte deziderate."
[4] Dimitrie Moldovan se referă probabil la articolul din *Gazeta*
(care nici nu are un număr din 4 mai), *Congres naţional,* din numărul 38
1861. Bariţ arată aici că în 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 Conferinţa naţională
nu a reprezentat decît jumătate din poporul român din imperiu, deci
siunea permanentă aleasă de ea nu poate aspira la mai mult. „Tocma
rinţa din Sibiu ar fi reprezentat pe întreaga naţiune, după toate formel

Bariț — totuși românii in criza de față ar striga tot *congres.* De la ianuariu încoace a ieșit patenta imperială din 26 faur, de atunci încoa s-au deschis dietele provinciale — s-a deschis și dieta Ungariei și parlamentul sau senatul imperial. Transilvania s-a organizat abia; a rămas însă fără dietă, pînă cînd nu se știe [...]. Așa, întru înțelesul patentei din 26 faur românii transilvani, ca majoritate a locuitorilor țării, se află în preziua de a fi chemați la senatul imperial din Viena. Din contra, Ungaria și ungurii preste tot seamănă că mai bine vor face va-banque în toate decît să sufere pe un singur deputat ardelean a lua parte la dezbaterile senatului austriac, ci din contră, cheamă pe români, între rugări și amenințări, la Pesta, sau, mai bine, ei la prima ocaziune vor proclama iarăși uniunea". în contextul scrisorilor XIV, XV, XVI, reiese că opiniile lui Dimitrie Moldovan nu se potriveau, în această fază, cu cele ale lui George Bariț. Primul, cu intenția de a propune soluții cu mai multe șanse de realizare trece sub tăcere pe românii din Banat și Ungaria, cîtă vreme Bariț, cerînd congres general românesc și strîngerea legăturilor cu „ungurenii", deși avansează o variantă mai greu de obținut din partea Curții din Viena, subliniază o idee extrem de importantă pentru mișcarea națională: armonizarea forțelor tuturor românilor din monarhia habsburgică.

[5] Părți contractante.

[6] Referire la actele imperiale în care erau cuprinse și recunoscute privilegiile, drepturile unei țări, cînd intra sub stăpînirea Habsburgilor, de care căutau să se folosească croații; privilegiile sîrbești au fost acordate în 1690 și 1691 (și adăugite în secolul XVIII) populației sîrbești stabilite pe teritoriul de atunci al Ungariei unde a fugit din cauza prigoanei otomane; ele constau în scutire de dare și unele libertăți, în special aceea de a-și alege mitropolit după legile sinodalității bisericii răsăritene.

[7] Ar fi greșit să se creadă că Dimitrie Moldovan se mulțumea aici să apere un principiu. în concepția lui, cu cît românii reușeau să obțină mai degrabă încrederea Casei imperiale cu atîta — constituind un element' important în combinațiile politice urzite de Habsburgi — cu atît ei aveau mai multe șanse de a reuși în lupta lor.

[8] „Țară săsească."

[9] Frază construită confuz, cu sensul general că acela care împarte bunătăți este împins de fire să dea mai puțin iar la împărțirea sarcinilor își fixează dintre ceîe mai ușoare, punînd ce este mai greu pe seama altora.

[10] Referire probabilă la întrunirile deputaților români la dieta din Pesta, ținute în casa lui Emanoil Gojdu, unde s-au desfășurat discuții vii în legătură cu programul și poziția parlamentarilor români.

[11] Emanoil' Gojdu, om politic și viitor mare mecenat. Din banii fundației ce-i poartă numele au fost sprijiniți mulți tineri talentați.

[12] Vezi scrisoarea XIII, nota 11.

[13] Rescriptul imperial de convocare a dietei.

[14] Adunări.

[15] Este vorba de protestul românilor din Brașov și Țara Bîrsei, înaintat 'Cancelariei Aulice a Transilvaniei în urma reorganizării administrative din regiunea Jor, făcută în 22 și 23 aprilie 1861 și care nu corespundea drepturilor românilor ce decurgea din majoritatea lor absolută în zona respectivă.

[16] Andrei Mureșanu a fost între 1850 — 1861 „concipist" și translator pentru limba română la Guberniul Transilvaniei.

[17] loan Pușcariu.

[18] Adnotarea lui Bariț la f. 44: „Viena, 20 mai 1861. Coniecturi multe. A. Mureșanu, Pușcariu".

XVII

W[ien], 23/5 [1]861

Prea onorate amice și frate J

Nu-ți văzui încă opiniunea pentru trimiterea deputaților la dieta mare Reichsrath \ Aceasta să face acum cauza cea mai'ponderante,

cea mai *tiefeingreifendste* [2]. Acum o să vină treaba la *fractionem p*
Ieri să denumiră Erb și *lebenslänglich*[4] Reichsrathi[5] din mon
întreagă, afară din *partibus infidelium*[6] — Ungaria, Croația et Tr
vania, însă împăratul pomenește în scrisoarea către Reiner [7] că a
a veni și din aceste părți. Ungurii, croații, serbii, nu vor! Ce ne
Ce voim noi? Aceasta îi *lebensfrage* [8]. Io cuget că dacă este ca s
48 objectul / de mîncare, de umplerea stomacului străin, apoi noi să un
[pe] cel al chitului, că acesta dacă și nu a tria zi, a tria an, a tria dec
tot este speranția nevătămați să ne deșerte, pînă cînd șerpele și croc
rumpîndu-ne și spurcîndu-ne cu veninul lor, ne-ar aduce totală d
țiune, desființare. Apoi cine stă bun că aceștia căpătînd încă vo
concesiuni nu vor trimite contigentul lor, încă cu aplaus, sau, arătîn
voința tare din parte înaltă, se vor tîrîi spre sărutarea crucii -
48^ *Kreuz Kriechen*[9] — cu cugetu că noi de loc *ab initio* să ne decla
pentru trimitere la Reichsrath, apoi în comitate, districte, s
unde îi majoritatea noastră, să să adune oamenii noștri cum să a
ungurii prin Cluj, Vasarhely [10] și în Sibiu sașii și să să declare p
Reichsrath, apoi să și designeze pă aceia pă cari ar voi să îi repreze
că lucrul tot vine acolo că nu de la dieta, care cine știe cînd să conch
fără, directe de la comitate etc să să trimeată deputații. îi vorba
49 fim și ca să conlucrăm cîndva și undeva ca români, și / conlu
să ne recunoaște (sic!) alte popoară dacă compatrioții noștri nu
ști de existenția noastră naționale. De facem noi aceasta, az
reieșim și la congresul proiectat [11], și împăratul trebuie în fine
respecteze între popoarele lui cele mai de căpetenie și responsa

Rogu-te, trimite vo 10 exemplare din protocolul conferinței [12], c
nu avem nici unul. Apoi vezi, nu sum prenumărat pană în iulie
că vo doi numeri nu căpătai din *Gazeta,* de nu sum prenumerat,
să trimită neîntrerupt, apoi trimețînd bani pe broșura protoc
oi trimete și pă gazete.

Cu toată stima te salut, a domnitale

Din

Ar fi bine să fie acia o deputațiune permanentă, care să
pă la locurile înalte, că de alte neamuri sunt acia și umblă neîntr
49^ Vezi, și vină și d-ta vo dată. [13]/

[1] Senatul imperial.

[2] Cu efectele cele mai adinei.

[3] Frîngerea pîinii.

[4] Ereditari și pe viață.

[5] Membrii Senatului imperial.

[6] Părțile necredincioșilor; aluzie la opoziția din unele țări și provi

[7] Arhiducele Reiner,' președintele Senatului imperial.

[8] Chestiunea vitală.

[9] Spre umilire sub cruce.

[10] Tîrgu-Mureș.

[11] Un congres național spre care aspirau românii din imperiu; vezi soarea XV și notele.

[12] Protocoalele Conferinței naționale românești de la Sibiu, din 1/1 ianuarie 1861.

[13] Adnotarea lui Barit, la f 48* 29 mai ISAI r ~ ™ J ,
â6 febr. şi deputaţiune la Viena". " ^raţiune p

XVIII

Viena, 26/5 [1]86t

Prea onorate amice et frate !

Intrigele ce se ţesură la cauza denumirei căpitanului în Năsăud prin Butianu [1], *Kofunk* [2], etc. etc. nu reusară, ci reusarăm noi. Bohăţiel[3] îi denumit de căpitan; veni ştirea fiind încă în sesiune. Zisă Kiminea: *meg van Bohăţiel* [4]. A lor se mirară, cotară la noi. Pe faţa noastră văzură seriozitate. D-tale însă trebuie să-ţi exprim bucuria nespusă că la postul acesta, ca la cel mai însemnat în Transilvania, însemnat pentru organizarea constituţională [a] unui teren pînă acum parte milităreşte, parte birocratice, în urmare de totul absolutistice domnit, fu denumit Alexandru, care de gubernie [5] nici că fu propus. Eu cu adevărat că .altuia din fraţii noştri pentru denumirea aceasta nu-i gratulam, că-i îi (sic!) vedem periclul arderei, faţă cu intrigile şi machinaţiile ce are a învinge. Mă spăriam totodată cu cauza limbei — naţionalităţei. Nici pă terenul acesta curat român nu să va putea pune fundament destul *de tare, pă care redicînd muri solizi înalţi şi înălţîndu-să limba noastră în culmea lor, să cunoască popoarele superbe că limba românului îi •cu mult mai strălucită decît să fie despreţuită şi nebăgată în samă, şi pătrunzătoarele raze a ei să nu le impuie admirarea ei. Gratulai fratelui Alexandru, că el o să tae nodul gordian, nodul legilor intrigante, «apăsătoare, neaşteptînd graţia legiu[i]torilor în dietă, o să taie nodul gordian şi o să reiasă cum a reieşit macedoneanul[6], ca triumfătoriu. Îl făcui totodată atent la luptele ce are a lupta. Prima luptă îi că îi denumit de provizoriu, adecă organizarea districtului să va face definitivă numai prin dietă. Prima luptă dară îi a să învinge intenţiunea ce să pregăteşte a bucătăţi, apoi [a] anexa bucăţile districtului în toate părţile, li zisei că argumentele lor trebuie să fie că districtul Năsăudului îi totodată districtul fostului regiment a II[a] românesc. Acesta îi
411 de la militari şi are un corp compact, un complex natural, stătătoriu / din comune curat româneşti, cu averile, fondurile et limba lor îi una individualitate istorică, li zisei că jurămîntul încă o fi un object de luptă şi dacă ei îl va pune după arti[colii] din anul 1744 et 1791 nu e pricină; dacă însă să va cere jurămîntul de el et ceilalţi oficiali după ar[ticolul] V ex [1]791 şi Aprobate, part[ea] III, tit[lul] I art[icolul] I, acesta nici cum să îl pună, că o vorbă pă Gonstituţiunea Ardealului pînă atunci să nu pună jurămînt pînă cînd blăstămatele şi inhumantele legi nu să delăturesc, adecă legile cele dehonestatoare de naţiunea română [7].

A treia luptă ar fi suplenirea posturilor; îi zisei că nu mă îndoiesc <ci că totdeauna am lăudat energia şi zelul fraţilor noştri grăniţiari, zelul cel exact naţional, acia însă îi vorba unde a cerca, a experimenta, •ci îi de loc a exercita, a practiza dreptul constituţional, şi că îi de lipsă a cîştiga coadjutori practici, constituţionali, luptători pînă una cu peana. Îl făcui atent la Georgie Bardoşi, cunoscător de limba ron germană et maghiară, jurist absolut, apoi cunscutor şi de legile aust după care este a purta judecata, mai încolo la Spiridon Feti luptăt constituţional în Deva, cunoscător de limba germană şi român făcui atent că Bardoşi, care rădică şcoli române în Zarand, apoi copii lui născuţi din contesă maghiară supt botez român, nu-i re cum voiesc unii a-l descrie ci îi român curat, şi că el va purta greu
111 judecătoreşti, apoi Feti corespondenţa germană şi română / ca n mare.

Ii adusei aminte că lupta cea mai mare şi de însămnătate a limbei. Ii lucru firesc ca nici unul din districtul întreg nu va f deloc să nu pretindă limba română de limbă oficioasă. Dar limba pondenţei cu oficiolaturi[le] coordinate, cu gubernia, Canţel împăratul care sa fie? Mai nainte de [1]847, în care an s-a int limba maghiară de limba oficioasă la comitate, Guberniu, exista latină de oficioasă. In urmare şi pă la locurile acele a Năsău pînă în timpul militarizărei, nainte cu una sută de ani. De la mi zare pînă în [1]847, apoi pînă în ieşirea diplomei [din] 20 octo[m [1]860 fu la grăniţiari cea germană, şi aşa la ei dieta din [1]847 nu impune limba ungară; nu avu dară pentru ei nici o valoare, apo grăniţiarii nu avură a face ceva cu dieta. *Consequenter,* ei au tot d a dispune, făr' de a putea fi reimpinşi şi îndreptaţi la legile d cu limba oficioasă faţă cu dicasteriile pomenite. Ei au dară a corespondenţa în limba maternă, pentru ei există *ius naturae* [9], cel pozitiv a ţărei nu-i obligatoriu. Or corespunde după recipro Spre exemplu, scaunul Bistriţei va scria germăneşte; îi va răsp româneşte, aşa cum ungurii et săcuii, şi dacă limba nu să respec or interpela, procedînd activ, sau or rejecta actele, procedînd Ce să atinge de corespondenţia în sus, îi zisei ca el poate că ar din curtoazie ungureşte, dar n-are în tot districtul concepişti şi d
112 zanţi / unguri. Aşadară, nu să poate. Cătră Imperatorele ar face zentaţiunea germăneşte, da el nu ştie; apoi păcum Imperatorel meşte reprezentaţiuni maghiare, de ce să nu primească şi de l district curat român româneşte, adecă în limba aceea care mult sea cu cea diplomatică europeană — franceza, li zisăi că în tactic sper, şi dacă el va reieşi apoi la gubernie acuşi nu va fi destul cu mirea de translatori româneşti, ci va fi neapărat de lipsă ca tot liariul, gubernator şi canţelar să ştie şi româneşte. Aşijderea, sc oficiolaturile comitatense, Tabla regească şi Universitatea săseasc adusei aminte şi de uniformă şi de aceea ca ei din adunarea cea să trimeată la Împăratul o deputaţiune, care în numele distri să mulţămească pentru ridicarea terenului lor la autonomie de sine toare, Il provocai şi pă el ca finindu-să organizarea de loc să vin in sus, să mulţămească Împăratului, apoi să grijească şi cugetele lariului.

Despre aceste toate scriai şi vicariului Moisil[10]. D-tale însă ţi le comunic ca şi d-ta să te adresezi către fratele Alexandru, şi să-1 animezi la aceste şi altele ce vei ţine de lipsă. Scrie-mi, rogu-te, ce lucraţi în comisiunea[11] din Sibiu? Vine cineva ca deputat între deputaţi? Aş voi ca să denumiţi pă d. Maior[12]. El are legături aci în locuri înalte. Apoi aş voi să rămînă acia, că de nu viţi denumi şi pă el, el merge la Banat, că slujba lui de translator încează. Fireşte că trebuie să asignaţi şi lui diurnă, şi cu adaugerea ca el să fie acia în cauză naţională permanentă.

Salutare frăţească,

112^ *Dimitrie./*

[1] Aluzie probabilă la Vasile Buteanu, originar din Şomcuţa Mare, în 1861 deputat în dieta din Pesta, care a putut viza la un moment dat postul de căpitan suprem al districtului Năsăud.

[2] Cercurile politice din jurul ziarului *Korunk* din Cluj, nu vedeau cu ochi buni denumirea în acest post a unui personaj ataşat intereselor naţionale româneşti.

[3] Alexandru Bohăţel, între 1861—1876 căpitan suprem al districtului Năsăud; pentru detalii biografice vezi *George Barit si contemporanii săi,* voi. III^ p. 75.

[4] Este Bohăţel.

[5] Guberniul Transilvaniei.

[6] Alexandru cel Mare.

[7] Multe din legiuirile menţionate erau primejdioase şi defăimătoare la adresa poporului român şi contribuiseră la menţinerea lui într-o stare de inferioritate politică, socială şi spirituală. De aici provine indignarea foarte justificată a lui Dimitrie Moldovan împotriva lor; pentru chestiunea jurămîntului vezi scrisoarea III, nota 5.

[8] Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

[9] Dreptul natural.

[10] *Grigore Moisil,* 1814—1891, numit în 1859 vicar foraneu de Rodna Nouă (azi Şanţ, judeţul Bistriţa-Năsăud), cu reşedinţa la Năsăud. A fost preşedinte al Fondurilor grănicereşti pentru instrucţiune. A contribuit în 1863 la înfiinţarea gimnaziului românesc greco-catolic din Năsăud, al cărui director a fost pînă în anul 1868.

[11] Comitetul permanent, ales de Conferinţa naţională de la Sibiu din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[12] loan Maior, doctor în drept, funcţionar la Viena.

XIX

Viena, iunie 1861

Prea iubite amice şi frate 1

Epistola d-voastre, subscrisă totodată şi de domnul I. Georgie loan[1], am primit-o, şi de loc scoţînd pă adusa poliţă cei 400 f[lorini], încă în 24 iunie dădui aceia fraţilor Bologa[2] etc, şi decopiind scrisoarea d-voastră, le făcui cunoscută aceea, cu rugare ca să-mi deie chitanţei despre primiţii bani. Aceasta însă pînă astăzi nu o căpătai, cuget însă că v-o asigurat pe d-voastră de-a dreptul despre primirea banilor.

Epistola domniii-tale dto. 29 iunie tocma în minutul acesta o primesc, şi sunînd aceea ca răspuns la una epistolă [a] unuia dintre deputaţi, o să o trimet lor, cari nu în oraş, ci depărtat, şi în apropierea

consiliariului domnului Popp[3] locuiesc, cu mine rar se întîlnesc, a
50 fireşte, / cînd vine ei la Cancelaria mea atunci despre toate ne înţeleg
Ieri mai cu samă fu tare de lipsă să mă caute şi pre mine, şi spuin
mi că fură chemaţi la Schmerling[4], şi ducîndu-se ca deputaţi la
de loc să să ducă şi la Vaj[5], canzelariu Ungariei, informîndu-1 des
toate stările, şi mai cu samă întîmplate în Ardeal, care ducere o cunos
ca a toate mai de lipsă a fi, că de să va lăuda Schmerling prin ga
că o umblat deputăţia noastră la el, totodată să să poată şi a no
50v declara că tot în ziua aceea cînd au fost la Schmerling au fost / ş
cancelariul Vaj, cu intenţiunea ca să-i informeze despre stările Ar
lului şi despre toate ce s-au băgat în petiţiune către împăratul, apo
despre cugetele noastre despre uniune[6], despre cari noi nici cînd
ne-am declarat că nu o vrem, ci nu o voim *de nobis sine nobis*[7].

Aceasta fu de lipsă; ci le dădui şi acel sfat ca astăzi să mea
şi la Secsen[8], ministru, şi la ceilalţi miniştri spre informaţiune, că a
toţi or fi in *Stats Rath*[9] cînd se va hotărî despre petiţia adusă. Cu
că Bologa-ţi[10] va scrie toate, ce vorbiri o avut cu Vaj, apoi şi cu ceil
dacă să va duce la ei.

În aceste două epistole despre urmă — indirecte — sunătoar
51 către deputaţi, — nu mai / scriu, primit-ai epistola mea — ceea
scriai în cauza năsăudenilor — , adecă despre opiniunea mea, ce şi cu
avea a lucra Bohăţel[11] în privinţa organizării, limbei, jurămîntu
etc, după ce-mi face neodihnă; primit-ai acea epistolă sau ba ? Rogu-t
odihneşte.

Tare aş voi a şti discursul domnitale cu I[mre]Miko[12] din 8 i
sara, despre care-mi scrisăşi în epistola din 8 iunie. Sum sigur,
cunosc energia şi spiritul, că te-ai ţinut — *und ihm im Bauch gesch*
însă de nu să poate în scris pă larg, o vorbă dă-mi, sunt destule.
ştiu cine v-o scris (pentru primirea lui Miko) cu neplăcere[14], cu
însă că să poate şi dracul temui nu Ca să-ţi facă bine, ci ca să-i fie
a-ţi face rău!

Al dumitale stimătoriu frate,

Dimitrie.

51*

Tocma veniră deputaţii la mine şi le dădui scrisoarea.

[1] loan George loan, negustor la Braşov.

[2] Iacob Bologa, cu un frate al cărui nume nu l-am putut stabili.

[3] Baziliu Ladislau Pop.

[4] Anton Schmerling, om politic austriac, în 1861 ministru. A mijlocit
imperială din 21 februarie 1861, prin care erau chemaţi la Senatul imperial rep
tanţii provinciilor de coroană de pe întreg teritoriul imperiului.

[5] Baronul Vay Miklos.

[6] Uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

[7] Despre noi, fără de noi; atitudinea lui Dimitrie Moldovan este dicta
motive de tactică şi ţintea a nu înăspri relaţiile cu cancelarul aulic al Un
dar el ştia foarte bine că uniunea era împotriva intereselor poporului rom
că acesta se pronunţase deja de mai multe ori împotriva ei.

[8] Contele Szecsen Antal, ministru.

[9] Consiliul de stat.

[10] Iacob Bologa, consilier la Curtea de apel a Transilvaniei (Landesgericht).

[11] Alexandru Bohăţel, căpitan suprem al districtului Năsăud; scrisoarea în chestiune o publicăm aici sub nr. XVIII.

[12] Contele Miko Imre, guvernatorul Transilvaniei.

[13] Şi i-ai citit gîndurile intime; în relatările sale *(Părţi alese din istoria Transilvaniei...*, voi. III, p. 111 — 112) George Bariţ spune că în decursul vizitei lui Miko la Braşov din 8 iunie 1861, cînd el a avut o convorbire cu guvernatorul, acesta i-a lăsat impresia a fi încercat să afle gîndurile politice intime ale românilor. Pe Bariţ l-a întrebat, spre exemplu, dacă românii aveau iarăşi intenţia de a se înarma ca în 1848.

[14] Bariţ relatează că Miko Imre a fost bine primit la Braşov în 8 iunie 1861.

[15] Adnotarea lui Barit, la f. 50: „1861 iuniu, Viena, 400 f. pe 2 scaune. Miko".

XX

Viena, 19/9 [1]86i

Prea onorate frate et amice!

După ce să dusără deputaţii noştri [1] de acia, de la cari căpătaşi înştiinţări, precum ştiu neîntrerupte, mă simţ îndatorat a vă face cunoscute cele de atunci încoace întîmplate, şi anume în cauza dietei noatre[2].

Ieri, pă la amiazi, fură chemaţi consiliarii, între cari şi eu, la consiliariul cel mai bătrîn Kabos [3], care înfiinţînd de loc sesiune, ne zisă că dîndu-şi b[aronul] Kemeny [4] dimisiunea, fu alaltăieri chemat de arhiducele Rainer [5] şi provocat ca după ce da la împăratul demisiunea lui Kemeny, care însă să aşteaptă, încă nu a sosit, cauza a dietei însă nu să poate mai prolongi, să pregătească el pînă la altă ordinaţiune trebile (această manipulaţie să vorbea de vo 4 zile ca să ducă Cancelaria supt direcţia consiliariului prim; aceasta voieşte şi Kemeny ca să conducă el pe Kabos, care depinde de la el).

Ne ceti dară rezoluţiunea împărătească, dată în 11 septembrie, adecă mai de 9 zile, cătră Kemeny, ca *Handbilet*[6].
52 înţelesul rezoluţiunei îi că de la datul / rezoluţiunei în 6 săptămîni să fie conchemată, respective adunată, dieta la Belgerad [7], apoi să să formuleze rescriptul convocatoriu, în care sunt propoziţiunile împărăteşti în numărul 4, în următoarea ordine:

1. înarticularea naţiunei române.
2. Alegerea posturilor cardinale.
3. Trimiterea la Reichsrath.
4. Regularea judecătoriilor civile et poenale.

Mai încolo, zice împăratul în *Handbilet* că altmintrelea încuviinţează propoziţiunile Cancelariei, *cu acea modificaţie insă* ca în privinţa censului de 8 f. în acela să să ştie toate feliurile de contribuţiune directă[8], apoi în comitate (despre districte, scaune, tace) care întrec numărul locuitorilor peste 60 mii, la toate altele 30 mii să să mai adaugă cătră cei doi deputaţi încă unul (adecă pentru 90 mii locuitori 3, 120 mii 4 etc. Comitatul Hinedorii va trimete pă cum ştiu numărul 6 deputaţi).

Acuma cu privire la celelalte propoziţiuni a Cancelariei, care a pus şi uniunea cu Ungaria între propoziţiuni, apoi şi împăciuirea naţio-

52v nalităţilor şi religiunilor, zic consiliarii /maghiari ca să să pună sau
să adauge între cele 4 împărăteşti propoziţiuni, ca a 5-a, împăciu[i]r
naţionalităţilor şi religiunilor, apoi a 6-a uniunea cu Ungaria.

Noi ziserăm că pasagiul [din] acel Handbilet (încuviinţarea pr
poziţiunilor cu *modificaţia)* modificaţia să poate şi trebuie să [se] reduc
numai la treaba despre cens şi înmulţirea deputaţilor; să zisă ap
că împăratul dacă nu va voi să să pună uniunea în rescript întră pr
poziţiuni, o va lăsa afară, şi aşa consiliarii se odihniră. Noi om *bă*
sama, ca pînă acuma.

Acuma să compune rescriptul, apoi să subşterne împăratulu

La Guberniu [9] să trimete rînduiala să facă propoziţiunea pentr
regalişti.

Noi am silit acia, ca în înţelesul petiţiunei noastre să să den
mească un cancelar român. Aceasta li şi cauza acuma că să pusă Canc
laria supt direcţia lui Kabos, că ungurii voiesc pă Apor, saşii pă Rosenfe
53 noi [pe] Pop [10], / apoi eu lucrai supt mînă, că românii numai aşa v
fi mulţumiţi şi or sprigini ministeriul, dacă s-o da Cancelaria în mîna
român, avînd odată şi noi o bază şi un spriginitoriu drept naintea împ
ratului, care să descoperă toate abuzele etc. Eu am scris şi episcopu
Şaguna şi Şuluţ. Vedeţi ce faceţi, acum sau niciodată spriginiţi l[up
aceasta şi de acolo. Deputaţii să dusără tocma în momentul cel n
ardent. Eu încă de la *Eisenbahn* [11] am voit şi le-am zis să să întoarc
da nu avusără bani. Bani, o D[oam]ne, bani, acest factor numa ne stri

Dacă ar veni episcopii acuma însuşi apoi cu ei şi d-ta şi încă vo
D[oam]ne ce am putea cîştiga. Viena îi plină de unguri şi de saşi. N
ne răzimăm în dreptate, în creditul ce-1 avem la Tron, în merite. Dest
sunt aceste? *Aus den Augen aus den Sinn* [12], aceasta şi cu noi să poa
întîmpla. Veniţi sau vino pentru D[umne]zeu, barem d-ta, să ne înţe
gem acia, barem despre *exequarea pregătirilor* spre dietă, alegerea dep
taţilor. Apoi nu vă zăuitaţi că Cancelaria în decursul dietei nu po
rămîne făr' de noi. Vino, vino, vino, şi o mie de ori vino!

53v *Dimitr*

[1] Este vorba de delegaţia românească primită de împărat la 1 iulie 1
vezi scrisoarea III, nota 8.

[2] Dieta Transilvaniei, pentru care se străduiau reprezentanţii politic
românilor.

[3] Kabos Daniel.

[4] Kemeny Ferenc, cancelarul aulic al Transilvaniei.

[5] Preşedintele Senatului imperial.

[6] Bilet de mînă.

[7] Dieta Transilvaniei, cunoscută sub numele de „dieta românească" din
şi-a desfăşurat lucrările la Sibiu, nu la Alba Iulia, nici la Cluj.

[8] Problema cuantumului censului avea o deosebită importanţă căc
Transilvania excluderea din calcul a altor taxe în afara capitaţiei, ridicîn'd mult
genţele legii electorale, excludea de la vot un mare număr de'ţărani români, f
zînd ipso facto un avantaj net claselor avute, în special aristocraţiei maghiare.

[9] Guberniul Transilvaniei.

[10] Apor Kâroly, baron, preşedinte al Tablei Regeşti din Tîrgu-Mureş; Ro
feld, consilier intim imperial; Baziliu Ladislau Pop.

[11] Tren, drum de fier.

[12] Ochii care nu se văd se uită.

[13] Adnotarea iui Bariț, la f. 52: „Viena, 19 sept. 1861. Dimis/iunea/ lui Kemâny".

XXI

Viena, 10/10 [1]861

Prea onorate domnule şi frate l

Căpătînd eu şi de la episcopii noştri, apoi şi de la domnia-ta, pă epistola mea din 19 septembrie răspunsul într-acolo că nici unul nu veniți, sau că deputăția pentru scopul acela, adecă pentru denumirea canțelariului român, nu ar fi aşa tare de lipsă, pă lîngă toate că eu motivai lipsa acestora, mă apucai a cugeta de nou la toate împrejurările* şi reieşii, după cum vezi din alăturata copie a epistolei [1] cătră excelen-ța-sa mitropolitul, la conclusul acela că deputaţiunea îi neîncungiurat de
64 lipsă. Apoi dacă nu a veni deputaţiunea, să' să adune Comisiunea /' permanentă şi cugetînd de-a măruntul la toate objectele acia deslu-şite, să trimeată postulatele prin un secretariu a Comisiunei la împă-ratul.^

însă eu, după ce telegrafie Bologa [2] la Pop [3], că excelența-sa vine cu deputaţiunea, aşteptai venirea cu sete> şi nu trimesei epistola, apoi nici copiile, excelenţei-sale e[piscopul] Şaguna şi domnietale.

A şi sosit excelenţa-sa, în 7, cu'pace. Apoi eu îi dădui epistola. Acum că un feliu de memorand avusărăm, în 9 sara, fiind de faţă Mocioni Anton şi Andrei, Babeş [4] (bănăţeni), apoi Bologa, Raţiu [5], Pop, Maior[6]*
64^ şi eu, ne consultarăm şi să rezultă: / ca să să deie împăratului un memo-rand unde să aducă nainte toate cauzele necazurilor noastre. Apoi,, fiind aeeste-totodată şi un feliu de opăceală, tocma în contra convenirei dietei, să să delăture adecă organizarea, fiind rea, să să îndrepte, şi acum de loc să să pună un cancelar român.

Fireşte că la aceste toţi s-or învoit, însă la ideea mea — ce fusă în toate petiţiunile pînă acuma ca un fundament postulatelor noastre — ca să pregătim pentru un fel de diplomă — *ex principio* fură cu toţi în contra. Pe cum poţi vedea din eombinaţiunile mele în epistolă (sau
65 memorandul) exprese eu mă uit acolo că, / tulburîndu-se horizontul: politic, nu o să ajungem la dietă [7], şi aşa cîştigîndu-ne merite (cum zisei în mai multe epistole către domnia-ta şi prin declaraţiuni), o să apucăm una garanţie de la monarhul. Faţă cu popoarele et naţiunile nu ne trebuie.

Te fac atent că Gubernia [8] o remonstrat *ex principio* în contra dietei (uniune[a] ex [1]848 octroiată [9] cu deputăţie et cens, apoi irita-ţiunile de faţă cu ţara). Zice Guberniu că nu ar fi oportună dieta. Românii noştri consiliari guberniali au dat vot separat, dar mai infernal decît ai putea [prejsupune. Ei cunosc toate ce noi nici cînd n-am cunoscut,, apoi zic la fine, după ce recunosc şi adoptează toate expresiunile Guber-niului în contra diati, că totuşi ar fi de aşa publică dieta, ca la fine să asculte porunca împărătească, apoi să aibe şi ţara, adecă municipiu-

rile, ocasiune a să declara despre dieta aceasta numai octroiată şi nel[...] giuită; *quousque tandem Catilina ! !* [10].

Adunaţi-vă, ţineţi Comisiunea în permanenţă, poftiţi de la dep[...] tăţie relaţie/daţi informaţiuni, judecaţi toate, că *proximus ardet Uca[...] gon!* [11] Chiamă pe Axente [12], vă consultaţi despre toate. D[oam]ne [...] ne lăsa!

Al domniei tale,

Dimitrie.

Copie am trimes şi ex. sale b[aron] de Şaguna. Te du la Sibiu [...]
*64 vă consultaţi. /

[1] Scrisoarea a fost începută la 6 octombrie 1861, dar din cauza extensiu[...] sale (are 19 pagini) Dimitrie Moldovan nu a putut-o încheia decît a doua zi, 7 octombrie. Ea este o veritabilă pledoarie pentru ideea necesităţii imperioase a unei [...] putaţiuni naţionale, care să se străduiască la Viena pentru numirea unui cance[...] român.

[2] Iacob Bologa.'

[3] Baziliu Ladislau Popp.

[4] Vincenţiu Babeş, om politic român, originar din Banat, unul dintre de[...] taţii care au apărat cu înverşunare în dieta din Pesta de la 1861 dreptul Transilvan[...] la autonomie.

[5] loan Raţiu.

[6] loan Maior.

[7] în această privinţă bănuiala lui Dimitrie Moldovan nu s-a adeverit; d[...] Transilvaniei a devenit o realitate în 1863, chiar dacă existenţa ei a fost efem[...]

[8] Guberniul Transilvaniei.

[9] Cuvînt derivat din „octroyer" — a acorda (prin graţie sau bunăvoin[...] în viata politică a fost des folosit pentru a desemna prin el legi sau instituţii apăr[...] prin voinţa suveranului, nu ca rezultat al constituţionalismului. Aplicat inten[...] dinastiei de a convoca o dietă a Transilvaniei la începutul perioadei „liberale", [...] menul îmbrăca semnificaţia de „nelegal" în virtutea uniunii Transilvaniei cu Ung[...] din 1848 si a legilor votate tot atunci pe cale „constituţională", şi a fost folosit [...] -oamenii politici maghiari, adepţi ai ideii dualiste, pentru a zădărnici convocarea [...] diete separate în „Marele Principat".

[10] Consilierii guberniali români în discuţie sînt Alexandru Lazar, loan Al[...] leanu si Paul Dunca; în *Părţi alese din istoria Transilvaniei..* ., voi. III, p. 11[...] 119, George Barit le descrie conduita în termeni analogi. In latină: „Pînă c[...] Catilina?"

[11] Cu sensul că pericolul este foarte aproape.

[12] Axente Sever.

[13] Adnotarea lui Bariţ la f. 64: „Viena, 10 oct. 1861".

XXII

Viena, 2/11 [1...]

Prea onorate domnule şi frate !

Ştiind că te vei afla la Sibiu, voiesc a-ţi exprima mirarea [...] <că trimiţîndu-şi încă in luna trecută, dato 10, una epistolă, şi în ace[...] memorialul dat episcopului Şuluţ [1] despre multe objecte naţionale, n[...] căpătai răspunsul, părerea-ţi.

Mirarea-mi trebuie să ţi-o exprim pentru ace[e]a că, ştiindu[...] .acurat în răspunsuri naţionale, mi frică că nu vei fi sau bolnav, sau[...]

doară epistola ace[e]a au perit, / pă lîngă toate că fu recomandată pusă pă poştă.

în cazul despre urmă ar trebui să reclamez la direcţiunea poştală, că nu aş voi să fi apucat actul acela in mini străine.

De nu-1 vi fi căpătfat] dară, rogu-te scrie-mi, apoi, fiind memorandul acela în copie şi la episcopul Şaguna, cereţi-1 spre pertractare. în această cauză scriai şi lui Axenti [2], care-ţi va împărtăşi scrisoarea mea.

Veniţi în sus, că este de lipsă să ne înţelegem verbaliter. Ocaziune bună este, adecă să veniţi ca mulţumitori pentru Societatea [3] permisă de împăratul.

La Societate făcui nescari observaţiuni cătră Axenti, îi / de lipsă să rămînă prezident e[piscopii] Şuluţ şi Şaguna, că şi acesta din urmă să vede că încă stă încrederea în el.

Noi acia băgarăm protestul în contra Guberniului [4], apoi şi în contra miniştrilor lui româneşti îmbrăcaţi ca Atila [5].

Acum calculăm cauza regaliştilor. D[oam]ne gre[a] îi. în anul 1848 or fost 215; din aceştia or murit 99. Mai sunt, *afară,* de membrii de acum a Guberniului şi Tablei Regeşti [6], apoi [afară] de fişpani [7], 116. Acum Guberniu cu Cancelaria [8] (încă nu-i hotărît apoi P[op] [9] o să deie în tot cazul v[ot] separat) voiesc a propune 34 români (uniţi 23, neuniţi 11), catolici 31, reformaţi 27, luterani 17, unitari 5, adecă să întregească numărul din sus — *215.* Fireşte că noi o să calculăm almentrelea, da cum *hic labor hoc opus* [10]. Pă d-ta încă te-or onorat de regalist Guberniu şi Cancelaria, adecă referenţii. Ia fă acuma calculu: adaugă cătră 99 regalişti vechi şi [pe] ceilalţi noi ungureşti, apoi guberni-alişti toţi afară de Schmidt [11], apoi tabla regeştii (sic!), toţi făr' de Bologa [12], apoi fişpani, toţi făr de Bran şi Bohăţel [13], şi vei vedea *Unio vagy halal* [14]. Da o să calculăm şi noi. Veniţi de ne ajutaţi.

Dimitrie./

[Adresa:] Preaonoratului dn. Georgie Bariţiu, cu frăţească iubire, *Sibiu.*

[1] Mitropolitul greco-catolic de la Blaj, Alexandru Sterca-Şuluţiu.
[2] Axente Sever.
[3] Referire la „Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român" (ASTRA).
[4] Este vorba de un protest înaintat de delegaţii români, cu concursul funcţionarilor imperiali Baziliu Ladislau Pop şi Dimitrie Moldovan, cauzat de atitudinea negativă a Guberniului Transilvaniei în problema convocării unei .diete a Transilvaniei; vezi şi scrisoarea XXI, nota 9.
[5] Vezi scrisoarea XXI, text şi nota 10.
[6] Tribunalului.
[7] Comiţi supremi.
[8] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.
[9] Consilierul Baziliu Ladislau Pop.
[10] Cu aşa muncă, aşa rezultat.
[11] Conrad Schmidt/în noiembrie 1861 comite al saşilor.
[12] Iacob Bologa.
[13] loan Bran de Lemeni şi Alexandru Bohăţel, primul căpitan al districtului Făgăraş, al doilea al districtului Năsăud.
[14] „Unirea (a Transilvaniei cu Ungaria) sau moartea", lozincă a nobilimii maghiare"în 1848, reactualizată cu ocazia pregătirii dualismului.

XXIII

Viena, 18/2 [1]862

Prea onorate domnule J
Frate et amice !

Trecură o mulţime de zile de cînd nu scriarăm unul la altul. De atunci umblă Deputăţia română cu martirul nostru bătrîn [1] în frunte, în sus şi jos, îmburdarăm sistema egoistică constituţională maghiară [2], cu cancelariu [3], gubernatoriul [4] şi consiliarii lor, căpătarăm un vice-prezident la Cluş [5], să organiză şi Cancelaria [6], adecă să supleni în modul următor:

un prezident ungur
68 2 consiliari ungureşti /
2 secretari ungureşti; adevărat că unul —- Dobokai [7] — îi bolnav de cînd depusă jurămîntul.
2 concipişti ungureşti
1 consiliar sas
2 secretari saşi; adevărat unul honorariu
1 concipist sas
1 consiliar gubernial
1 secretar român; consiliar şi concipist nu este.

Fireşte că Consiliul hotărîtor stă numai din consiliarii. Secretarii
68v cînd referează dau votul lor, / apoi consiliarii dau votul decisiv. Secretariul românesc încă are una referadă [8].

Românii noştri visau nainte de Conferinţa de la Sibiu [9] de vo 3 consiliari. Să mulţămiră la Conferinţă dacă să va denumi cancelariu român, apoi şi un consiliar. Apoi acuma trece; să vede să mulţămeşte
69 cu 1 (scriu:)/un seeretariu!!

Doamne nu ne lăsa! Dă-le reprezentanţilor a celor 3 naţiuni [10] reprezentate prin consiliarii lor inimă bună, ca pregătirele pentru organizarea în ţară, pentru dietă etc, să le facă cu privire şi la naţiunea noastră română, fă ca curetiul [11] nostru din grădină să fie bine păzită
69v (sic!) de caprele / păzitoare. Voiam să tac, nu cumva să fiu judecat de lucru *pro domo sua.* Eu vă fac atent că nainte de toate principiul sau objectul trebuie mîntuit, apoi pice soartea reprezentărei pă fie cine,
70 că subjectu vedea-va acela cum va fi judecat şi cum va / reieşi ca să scoată caprele din ocolul sau grădina altuia.

S-a început acuma şi ideea aceea că de ce ar fi aceea să să umple posturile după naţionalitatăţi. Trebuie băgat sama la slujbe mai de mult, la merite cîştigate. Apoi acele le cam or ave numai saşii. De vei întrebuinţa datele aceste pentru *Gazeta* fii [pre]caut.

70v Ideea / domnitale pentru expoziţiunele la adunarea literaţilor în Braşov [12] mi-o tare plăcut. Prin ace[e]a am nădăjde că să va înmulţi capitalul.

71 Dar Comitetul nostru, adecă continuaţiunea Conferenţii de ia Sibiu, ce face? Nu ar fi bine să să ocupe şi / ea cu organizarea, adecă cu compunerea lucrurilor în interesul nostru ?

Bătrînul nostru mitropolitul[13] de loc va porni, dacă va vede[a] că şi ceilalţi ai noştri să interesează de Gubernie, comitate, scaune şi Cancelarie.

Aceste toate cu cea mai mare grabă. De altă dată mai multe şi mai sistematice, de la al dumitale amic,

71v *Dimitrie.* /[14]

[1] Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Şuluţiu a condus o delegaţie românească care, formată din Iacob Bologa şi loan Raţiu, a plecat la Viena În octombrie 1861. Mitropolitul Şuluţiu şi loan Raţiu s-au întors în Transilvania în primele zile ale lunii decembrie 1861.

[2] Constituţie cu caracter feudal, susţinută de nobilimea maghiară, deşi aparţinea unor vremuri de mult apuse.

[3] în 19 septembrie 1861 baronul Kemeny Ferenc a fost înlocuit la conducerea Cancelariei Aulice a Transilvaniei cu contele Nâdasdy Ferenc, din cauza încercărilor sale repetate de a zădărnici convocarea dietei Transilvaniei, cu care Nâdasdy se declarase de acord.

[4] Miko Imre, preşedintele Guberniului, sau guvernatorul Transilvaniei, a fost schimbat din post în 24 noiembrie 1861 cu generalul Ludovic Folliot de Crenneville.

[5] Este vorba de Baziliu Ladislau Pop, care l-a însoţit în Transilvania pe Ludovic Folliot de Crenneville, în calitate de vice-preşedinte al Guberniului; celălalt? vicepreşedinte era un maghiar, Kozma Denes.

[6] Cancelaria Aulică a Transilvaniei de la Viena.

[7] Dobokai Antal, fost secretar la Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[8] Competenţa de a refera.

[9] Din 1/13-4/16 ianuarie 1861.

[10] Referire la cele 3 naţiuni recepte, maghiarii, saşii şi secuii.

[11] Varză; aici cu înţelesul de interes.

[12] în vederea celei de a doua adunări generale a „Astrei", plănuită pentru vara iui 1862 la Braşov, George Bariţ, purtătorul de cuvînt al braşovenilor, scria încă în 28 decembrie 1861 Comitetului Central al „Astrei" că concetăţenii săi doreau să organizeze o expoziţie de produse româneşti cu această ocazie. Declara că găsea foarte utilă o asemenea expoziţie, cu al cărui prilej produsele mai de valoare puteau să fie vîndute în folosul „Astrei". „Scopul Asociaţiunii noastre — spunea Bariţ între altele — e cultura în înţelesul cel mai general dacă-mi este iertat a zice aşa" (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra", dosar 245 (nenumerotat), Corespondenţa semnată de Timotei Cipariu, George Bariţ, Andrei Şaguna, Iacob Bologa).

[13] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[14] Adnotarea lui Bariţ, la i'. 68: „După căderea lui Kemeny, sub Nâdasdy".

XXIV

Viena, 19/7 [11862

^ *Prea iubite frate et amice !*

Soţia mea Johanna[1], condusă de dorul [de] a vedea naţiunea şi poporul nostru în fericire, a cugetat acelaşi dor a ei prin un semn animator, designat profesorilor şi studenţilor români din gimnaziul român[2] în Braşov a şi-l exprima, oferindu-le una decoraţiune pentru vexilul[3] gimnazial.

77 Spre afigerea decoraţiunei acesteia pă vexilul gimnazial s rugat soţia mea de nepoata mea Anna Georg Leka, nată Iaturtzi, p acia aclusă epistolă ca să o suple[e]ze.

Să roagă totodată şi de domnia-ta, ca de un zelos iubitor a porului român, ca de un conlucrătoriu şi conducătoriu spre fericirea ca la actul acesta să binevoieşti pă numita nepoată a mea a o adjuto

Cu soţia mea împreună salutîndu-te, rămîn al domnie stimătoriu frate et amic,

77v *Dimitrie Moldovan*

[1] Johanna, născută Farkas, fiica unui preot maghiar din Abrud, S. Dragomir, *Avram lancu,* ed. Il-a, Bucureşti, 1965, p. 326), cea de a doua soţ lui Dimitrie Moldovan.

[2] Gimnaziul românesc ortodox din Braşov s-a deschis în toamna anului în 1866 cursul a fost ridicat la 8 clase; în acelaşi an s-a dat şi primul exame „maturitate".

[3] Emblemă, steag.

XXV

Viena, 19/7 [1]

Prea iubite domnule si amice !

Am primit epistola domnitale din 3 lu[na] c[urentă]. M-ai î curat tare prin cuprinsul ei. Nu m-am îndoit însă că fraţii braşo şi cu ocaziunea denumirei mele[2]— şi va arăta simpatia mie de m ori arătată. Şi aşa domniii-tale şi tuturora fraţilor mulţămită frăţea fiţi convinşi că ce să poate aştepta de la un bărbat în poziţiunea nu voi cruţa nici timp, nici sănătate, cu o vorbă nimic, ca aştep et dorinţelor poporului nostru să corespund. Şi dacă doi în contra u
79 şi iară alţi doi / în contra lui, apoi toţi patru în contra tot acelu şi reusa cîteodată, fiţi convinşi că lupta tot mai tare îl va face, D[umne]zeu şi dreptatea cu el.

Babeşiu va pleca mîne de acia.[3] Intenţiunea lui îi ca să sos sîmbătă în Braşov. El va duce o consignaţiune despre avutele în săptămînele aceste, adecă vă va enara toate ce îi comunicai în pri objectelor ce cauzară lupta. Trageţi-vă sama despre toate, ade
79v cauza limbelor, 2 reprezentaţiunea saşilor, 3 representaţiunile / n de la novemb[re] [1]860 încoace, 4 consiliari de şcoală, 5 metrop 6 judecătorie apelativă în *Sachsenland*[5], 7 tablă regească[6], 8 grăniţiarilor[7], 9 teritoriul Săliştei, 10 magistratul Sebeşului etc, fu militari din Bran et Făgăraş. Ar trebui să-ţi scriu tomuri despre dar nu e timp. Eu mă gat pentru lupte noi, multe şi mai multe. trecut fu anul Kemenian, a restaurărei anilor antimarţiali[8]. acesta este anul organizărei *par force* cătră autonomie, cătră c
80 Voinţa bună mestecată cu / răutăcioasă. Unde o să ieşim nu ştiu. voiesc *Saxenland par force.* Eu neg şi ungurilor şi saşilor toate ce în contra egalităţei et dreptăţii, însă toate cu cea mai mare ră Apoi la lipsă moderez coarda, ca să nu să rupă. Simpatia pers

între mine şi între ei nu a încetat. Cu toţii cunoaştem axioma *amicus personae inimicus causae*[9].

p* v P^rurnUA^.de fer pă cum se vorbeşte s-a aşternut la împăratul. Pina în timpii cei din urmă fusă speranţă pentru Oradea-Brasov. Acum însă să vede că au influenţat saşii spre dorul lor[10]. Saşii fac mari progrese. Era bine de aveam şi noi pă cineva acia.

Sincer amic,

Dimitrie. /

TV Coincidenţa de dată cu scrisoarea precedentă se datorează unei erori a lui Dimitrie Moldovan.

[2] Este vorba de numirea lui Dimitrie Moldovan în postul de consilier la cancelaria Aulică a Transilvaniei, unde funcţionase ca secretar din anul 1861.

Călătoria lui Vincenţiu Babeş în Transilvania a fost ocazionată de cea de a doua adunare generală a „Astrei", care a avut loc la Braşov, în 16/28 iulie 1862. i^a adunarea de la Braşov, Babeş a îndeplinit rolul de raportor al comisiei care cercetase socotelile „Asociaţiunii" pe anul scurs de la înfiinţare, si a făcut parte din comisia pentru revizuirea statutelor. In decursul dezbaterilor el â cerut ca ortografia etimologica propusă de „comisiunea filologică" să fie primită numai provizoriu; a mai propus ca adunarea să facă o plîngere la împărat împotriva persecuţiei la care romanii din unele părţi ale Banatului erau supuşi atunci cînd foloseau literele mine in locul slovelor cirilice. Deşi întîmpinată cu aprobare de August Treboniu ^°*?'î??^'. P'°P^unerea nu a fost votată de adunare, pentru a se evita bănuiala unei activităţi politice din partea „Astrei".

A deferire la eforturile pentru restabilirea autocefaliei bisericii ortodoxe romane dm imperiu, prin separarea ierarhică de patriarhia din Carlovit si reînfiinţarea mitropoliei ortodoxe române.

[5] „Ţară săsească", teritoriu aflat înainte sub autoritatea Universităţii săseşti, numit eu precădere de români după revoluţie „Fundus regius" sau „Teritoriu regesc".

Curte de apel în cauze civile şi penale.

XT~ I Reglementarea situaţiei locuitorilor din fostele zone grănicereşti din jurul ~Nasaudului şi Sibiului.

[8] Anii precedenţi guvernării absolutiste instaurată după 1848—1849.

„Prietenul persoanei este adversarul cauzei."

..°.°,'a'a ce serie George Bariţ *(Părţi alese din istoria Transilvaniei...*, voi III, p. 149) despre problema construcţiei de căi ferate în Transilvania acestor ani: „în transilvania calea ferată care se ceruse mai de înainte se prefăcuse unealtă politică i-î*^min^a .^ubernului central [al imperiului - n.n.] şi teren de luptă între naţionalităţi. Aristocraţia feudală alerga zi şi noapte ca să înduplece pe gubern a da concesiune pentru continuarea calei ferate de la Oradea Mare către Clusiu, si de acolo in direcţiunea precum o vedem în zilele nostre, pînă la Braşov. Din contra, săsimea cnn bibiu şi de pnmpregiur luptase foarte mult pentru linia de la Arad cu condipune ca aceea să treacă de la Sibiu prin Turnu Roşu în România. Braşovenii se temeau ca nu cumva în cazul din urmă municipiul lor să rămîie cu totul lăsat la o parte din comerţul cu lumea mare, de aceea cetatea şi comunele din district trimitea[u] mntr-un timp într-altul plenipotenţi, pe Carol Maager la Viena, pe G. Baritiu la ^ucureşti spre a lucra pentru joncţiunea liniilor, sau pe la Buzău, precum se plănuise mai demult, adecă la 1856, sau pe la Predeal. Guvernul austriac răspundea la toii: voi da concesiune la aceia cari vor trimite deputaţi la senatul imperial."

XXVI

Viena. 20/7 [1]862

Prea onorate amice!

în scurt trebuie să-ţi fac cunoscut, pă lîngă toate, că Babeşiu m vorbă-ţi va enara starea şi stadiul petiţiunilor noastre, pînă acuma

date de la novemb[re] [1]860 încoace \ Acele fură prin Kemeny ţipa
însă cu ocaziunea reprezentaţiunei saşilor atrăsăi şi cauza noastr
lumină. Este speranţă mare pentru efect bun. Dacă voiţi cong
81 scrie-mi, / că uşor putem cîştiga; în principiu l-am şi cîştigat la C
celarie[4].

Rogu-te scrie-mi despre asociaţiunea noastră literarie şi de expoziţiune cum aţi reieşit[5].

Ce bucuros m-aş fi dus şi eu, da nu pot. Sum restrîns la l acesta; lucruri peste lucruri.

Un tînăr pictor, anume N. Popescu[6], fu în zilele aceste la m
îmi arată nescari picture frumoase. Să pregăteşte pentru exa
8F academic. / îl întrebai că trimes-a la expoziţiune[7]? Răspunsă c
trimes:

1. un bărbat în şapcă roşie cu preţ de 100 f[lorini]
2. un bătrîn cu barbă albă 65
3. Marcu Aurel numai desemnat 20
4. un cap tînăr 45
5. un portret desemnat; acesta nu să vinde.

Aceste sunt trimise spre vînzare, afară de no. 5. Rogu-te, sprij cauza copilului acestuia. Are mare talent şi voieşte să meargă la Miin şi Roma. Bogaţii din Ţara Românească ar putea cumpăra ico acele. Doară ar fi bine a se vinde prin licitaţie. îmi zise că a dăru expoziţiune 3 chipuri. Nu vi-l pot destul recomanda.

Cauza oierilor[8] stă bine; o să le cîştigăm uşurări.

Maior[9] are prospect a fi agent de curte.

Fratelui Popasu[10] spune-i salutare frăţească.

Scrie-mi cine or fi pentru consiliar de şcoală pentru greco-catol dacă am putea reieşi. Cu fratele Vasici, cuget că o să ieşim la cale.

Am scris la amîndoi episcopii[12]. înţelegeţi-vă despre toate.

Mă recomanda cu toată iubirea frăţească,

Dimitr

P.S. Am primit broşurele. Am dat consiliarilor ungureşti c pondenţa d-tale cu c[ontele] Vaj. între altele ziseră: *Joi ur* Barit Te fac atent că din zi ce merge să aşteaptă declaraţia românilor în c parlamentului[14]. Grimm[15] îmi zisă că a vorbit cu d-ta, apoi şi e[piscopul] Şaguna. Cestui de spre urmă îi şi scrie ca să vină în s şi că noi trebuie să facem paşi decisivi. Zise că / să ne ţinem stri *Diplomă,* să stăm pă lîngă declaraţiunea noastră în punctul naţ lităţii[17], să nu aşteptăm recunoaştere de la unguri prin diete, ci s ţinem de Tron. El are intrare la ministeru de stat, la cel de po El scrie acum articuli nouă favoritori etc, şi aceste *pro notitia* de
82 d-tale frate[18] /.

[1] în legătură cu călătoria lui Vincenţiu Babeş în Transilvania, vezi soarea XXV, nota 3.

[2] Aruncate, respinse.

[3] Congres naţional al tuturor românilor din Imperiul habsburgic; vezi ş soarea XVI, textul'şi nota 3.

[4] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[5] „Astra" şi expoziţia organizată la Braşov, în iulie 1862, cu ocazia celei de a doua adunări generale; vezi şi scrisoarea XXIII, nota 12.

[6] Nicolae Popescu, tînăr pictor român; talentul său l-a determinat pe Andrei Mocioni, mecenatul din Banat, să-i acorde în anii următori ajutor material pentru a studia la Roma,

[7] Vezi supra nota 5.

[8] Din Mărginime.

[9] loan Maior; funcţionar român la Viena.

[10] loan Popasu, protopopul ortodox al Braşovului.

[11] Este vorba de cele două posturi de consilieri şcolari pentru şcolile româneşti •-(greco-catolice şi ortodoxe), vacante la Guberniul Transilvaniei. Dintre ortodocşi fusese propus Pavel Vasici care a acceptat. George Bariţ, propus pentru şcolile 'greco-catolice, deşi solicitat de Dimitrie Moldovan şi mitropolitul Alexandru Sterca -Şuluţiu, a refuzat (vezi scrisoarea lui Al. Sterca Şuluţiu către George Bariţ din 16/4 septembrie 1862 în *Părţi alese din istoria Transilvaniei. ..*, voi. III, p. 523 — 524).

[12] Mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu şi episcopul Andrei Şaguna.

[13] „Bun domn Bariţ."

[14] Adică afirmarea publică a participării lor la senatul imperial.

[15] Joseph Andreas, Ritter von Grimm, doctor în drept, născut în Boemia. A fost multă vreme (pînă în 1861) profesor de drept comercial la Academia de drept din Sibiu şi funcţionar la Guberniul civil şi militar. Ca publicist apreciat, a fost ales membru alinai multor societăţi. Pentru activitatea sa de pînă în 1861, a fost distins de împărat cu titlul de cavaler al ordinului Coroanei de fier; vezi Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisoh-literärische Denk Blätter der Siebenbilrger JDeutschen,* II Band, Braşov, 1870, p. 34—38 şi Schuller, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbilrger Deutschen,* IV Band, Sibiu, 1902, p. 150.

[16] La Viena.

[17] Românii pretindeau realizarea egalităţii de fapt a naţiunii române ca atare .cu celelalte naţiuni din imperiu.

[18] Adnotarea lui Bariţ, la f. 81: „Pictor".

XXVII

Viena, 20/7 [1]862

Prea iubite frate !

Cu poşta de astăzi s-a expediat una lădiţă eu una deeora|iune pentru steagul gimnazial din Braşov [1], dedicat de soţia mea. De va sosi din timpuriu, ar merita să meargă şi la expoziţiune [2]. De va întîrzia, apoi în / una epistolă, tot în lădiţa ace[e]a, îi descrisă pofta cum să să predeie gimnaziului.

Nepoata mea Anna Georgie Leca, în conlucrare cu d-ta, veţi face cum veţi şti ca să să predeie cu un feliu de festivitate. /

Astăzi expediai şi metropolitului [3] una epistolă, în care multe şi mai multe îi scriai. Vedeţi consultaţi-vă despre toate. Ia, acum e timpul lucrărilor.

Astăzi să răspîndi vorba că împăratul a decis pentru drumurile de fer, adecă împăratul s-a declarat pentru linia /Arad—Turnu Roşu şi Oradia—Braşov—Buzău [4]. Ministru de comerţ are a să pune în legătură cu capitalişti, adecă cu întreprinzătoriu. îi vorba că garanţia de la stat se mai dă.

Precum vei şti, eu sum referent. Eu sum în principi pentru linia Oradia—Buzău. Dacă va veni la noi tre[aba], în sensu acesta a mers *şi* va merge opiniunea.

Acuma închei cu Ovid: *„Parve ! nec invidio sine me liber, ibi in Urbem, heu mihi [...]*[5]

Fiţi sănătoşi,

85* Dimitrie. [

Faceţi, fiind românii laolaltă, împărătesei — ca maica orfanelor române — una rugăciune festivă pentru sănătate; politica cere./

[1] Vezi scrisoarea XXIV, text şi note.

[2] Expoziţia de produse româneşti, proiectată pentru cea de a doua adunare generală a „Astrei", din iulie 1862 la Braşov.

[3] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[4] Vezi pentru aceasta scrisoarea XXV, nota 9.

[5] „Tu cărticică, vei merge dar fără de mine la Roma" (Ovidiu, *Tristia,* 1/1).

xxvni

Viena, 12/9 [1]862

Prea stimate amice et frate!

La epistolă domniii-tale din 18-lea august am, împreună cu soţia mea, cu cea mai vie plăcere a-ţi mulţămi pentru arătata-ţi dragoste în cauza pantlicei oblatei [1] gimnaziului braşovean român, asistînd împreună cu nepoata mea în numele soţie-mi la botezul primit de mînă sînţită înaintea altarului tatălui ceresc. Fie acest sînţit desemn flamora vie conducătoare a tinerilor români spre virtuţi romane!!

M-am îmbucurat de măreaţa adunare literarie şi rezultatele ei [2]. Cauza expoziţiunei oamenii noştri se vede nu au preceput-o bine. Atîta
86 dobîndă însă / este că acum îşi va face ide[e]a mai clară, va vorbi despre ea, şi să va găti pă viitoriu! [3]

Despre cauza gimnaziului-ţi va zice fratele Popasu cum stă cu adjutoriul statului; o să reieşim.

Mitropolia noastră [4] adevărat că are multe pedeci. D[umne]zeu însă ne va adjuta. Bunul bătrîn al meu din Blaj [5] încă fu sedus la una subscripţie din partea *sanctae unionis*[6]. îi împărtăşii sîngerarea inimii mele, fiind încă la Elopatak [7], însă nu-mi răspunsă în aceasta cauză.

în actul acela zic şi poftesc diocezele Blajului, Lugojului şi Oradiei ca să fim noi eliberaţi din jugul sîrbesc, dară nu cu stricarea
86* lor. Ce le putem ? Cînd am voit noi a le strica ? *Quadrata / mixta rotundis*[8]. Era bine să tacă filosofii noştri unionişti, şi să vadă de cauza bisericei proprie, nu cu flori încungiurată [9], să steie în adjutoriul bătrînului că acu-i apunere. Mi groază că va apune de tot şi autonomia bisericei, încît mai există. îmi spune unul şi altul că bătrînul fu tare rău primit de braşovenii ortodocşi [10]. Să nu uite fraţii braşoveni că bătrînul fu de trei ori de la [1]860 încoace cu o rară abnegaţie de sine pentru naţiunea noastră la Viena şi să ştie că perilor lui cei albi încă avem a mulţămi dacă să va consolida naţiunea noastră, pe cum sperez după D[umne]zeu. Să ştii frate că toate reprezentaţiunile noastre de la
87 [1]860 încoace, cu protestul împreună ce-l dădură deputaţii noştri / în

contra Guberniului mikoian[11] sunt subşternute Tronului şi avern după propoziţiunea cancelariei tocma atîta a aştepta de la maiestate cît aşteaptă saşii. Aşadară *cuique summ ! Sic virtus romana praescribit!* [12] Cuget că excelenţa-sa episcopul Şaguna încă o fi fost necăgit că braşovenii noştri fură cu aşa puţină atenţiune pentru martirul nostru politic. Eu i-am fost împărtăşit şi excelenţei-sale *spiritul* scrisoarei ace[le]ia a unioniştilor, din convingere adăugind că mitropolitul bătrîn din toată inima ne pofteşte succesul cel mai bun pentru consolidarea bisericei noastre.

Mîngîiaţi-1 pă bunul bătrîn, ca nu cumva să meargă cu inima rănită din viaţă că românii nu l-au onorat.

Cauza consiliarilor de şcoală [13] / s-a dus cu propoziţia la maiestate, ca fratele Vasici de loc să fie reactivat, apoi şi pentru biserica greco-catolică să să învoiască împăratul a denumi un consiliar de şcoală. Doamne, ce bucurie aş avea dacă ai primi d-ta postul acesta. Eu şi scrisei bătrînului mitropolit [14], care pînă acum îi pentru un consiliar şcolar din cler, să-şi mute părerea şi să te provoace pe d-ta ca să / [15].

La fine trebuie să-ţi scriu ceva şi în treaba comitetelor comitătense [16], care nu peste mult vor începe lucrările lor. Eu în cauza aceasta am scris şi episcopilor amîndurora, apoi lui Bologa şi Bohăţel [17]. Cu adevărat că rezultatul compunerei comitetelor îi pentru noi românii foarte fatal, dară cu atît mai multă energie şi cumpăt ne trebuie. Să vezi!

Prin instrucţiunea ştiută, din 27 9^ şi 12 X[a] [1]861 întărită de maiestate, avem una singură bază noi românii de reprezentaţie la afacerile publice. La aceasta sunt restrînşi şi foştii îndreptăţiţi, că legile din [1]791, art[icolul] 12 pentru marcaluri [18] sunt prin instrucţiunea aceea făr' de valoare declarate, apoi cele din [1]848 şi din instrucţiunea comiţilor, şterse. Noi dară, zică ungurii etc, ce or vrea, / protesteze cum vor vrea, noi să zicem şi protestăm în contra, că numai ace[e]a este acuma lege pentru adunări, şi cu cea mai mare căldură să mulţămim maiestăţei pentru că ne-a chemat şi pe noi la consultările acele. Să poftim ca declaraţiunea aceasta să să pună la protocolu adunării şi să să subştearnă maiestăţii, adăogînd totodată că dacă şi sunt românii puţini la număr în adunările acele, şi glasul lor pierde pondul cuviincios, tot ei recunosc bunătatea maiestăţii sale etc, spereazâ însă că maiestatea sa şi regimul azi-mîne va privi la mulţimea contribuţiunilor în bani şi sînge date de români spre apărarea Tronului şi a patriei şi se va aduce reprezentaţiunea în dreapta proporţiune a tuturor intereselor, şi vor fi şi ei mai bine reprezentaţi! Aceasta să [o] zică dacă va fi tocma numai un român singur.

Dimitrie. /

Frate, să şti[i] că la purtarea românilor noştri în adunările aceste va depinde toate consecvenţiile. La purtarea aceasta [a] noastră privesc amici şi neamici, mari şi mici. Vezi dară de informează pe toţi ai noştri, dară nu cu zgomot prin gazete ci prin vorbă. Unul bun din un district, bine informat, adjunge; apoi acela să vorbească pentru toţi şi toţi să
90 să declareze / pentru părerea lui. Trebuie un fel de surprindere. Să ştii că toate adunările pă o dată vor fi, şi nu peste mult timp. Cheamă pe Spiridon Feti [19] la d-ta şi informează-1. D[oam]ne, cum aş voi să vină fratele acesta spre una convorbire în sus. Avem multe şi mai multe. Rezoluţiunea împărătească la reprezentaţiunile noastre o aşteptăm în toate zilele. Aceasta să va trimete la episcopi. E întrebare pentru modul publicărei la popor, apoi legături de idei noi, reprezentaţiune nouă, congres pentru publicare. D[oam]ne, că mă văd singur acia. Vină d-ta *quoque modo*[20], sau trimeteţi pă Feti, Ilia [21], Bologa sau Popa[su] [22], că episcopii nu mai pot veni. Eu la alţii nu mă încred şi în jos nu mă pot duce. Trimeteţi pă Feti, o zi numai să fie acia. De ce nu aţi făcut gratulaţiunea de la Comitetu Naţional cătră împărăteasa ? [23] Vedeţi, protestul în contra guberniului micoian fu în reprezentaţiunea menţionată cătră împăratul cu onoare pomenit. Acolo fu vorba de comitet. Ştiţi că împăratul nu ne întreabă cum ne cheamă, ci ce zicem. Apoi
m^v saşii atît vorbiră de *Sachsenland* [24], pînă cînd şi alţii vorbesc de el. / [25]

[1] Jertfă, dar; pentru detalii vezi şi scrisoarea XXIV.

[2] Cea de a doua adunare generală'a „Astrei" care a început în 16/28 iulie 1862 la Braşov; vezi desfăşurarea în G. Gipăianu, *Din activitatea „Astrei" în 1861 şi 1862 (pînă la a doua adunare generală),* în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai,* series Historia, fasciculus 2, 1971.

[3] Vezi scrisoarea XXIII, nota 12; amănunte despre expoziţie la V. Vesa, *Aspecte ale activităţii cultural politice a burgheziei române din Transilvania la sfîrşitul secolului al XlX-lea şi începutul secolului al XX-lea,* în *Acta Musei Napocensis,* 111,1966; S. Pop, *Primele expoziţii economice româneşti,* în *Probleme economice,* 1966, nr. 3.

[4] Aluzie la eforturile de separare ierarhică a românilor ortodocşi din Imperiu de Patriarhia de la Carloviţ şi de reînfiinţare a mitropoliei ortodoxe din Transilvania.

[5] Mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Şuluţiu.

[6] „Sfintei uniri"; referire la colaborarea celor două ierarhii româneşti.

[7] Azi Vilcele, judeţul Govasna.

[8] „Quadratura cercului", lucru imposibil.

[9] Referire la situaţia precară a ierarhiei bisericii greco-catolice române, aflată — ca şi cea ortodoxă — în situaţia de a reprezenta o religie nereceptă.

[10] Referire la una din călătoriile (la cea mai recentă) mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu la Vilcele, localitate ale cărei ape curative le frecventa anual, şi unde se ajungea prin Braşov. împrejurarea îşi găseşte explicaţia într-o pornire confesionalistă nejustificată, condamnată de Dimitrie Moldovan, care era ortodox.

[11] Guberniul Transilvaniei avîndu-1 în frunte pe contele Miko Imre; vezi scrisoarea XXI, nota 9 şi scrisoarea XXII, text şi nota 4.

[12] Fiecăruia ce i se cuvine; aşa prescrie virtutea romană.

[13] Vezi scrisoarea XXVI, nota 11.

[14] Este foarte posibil ca mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu să-1 fi solicitat pe George Bariţ pentru postul de consilier gubernial însărcinat cu conducerea şcolilor greco-catolice ia insistenţa lui Dimitrie Moldovan, căci scrisoarea prin care i se adresează poartă o dată ulterioară (4/16 septembrie 1862) şi pare, fără să o spună totuşi, o consecinţă a intervenţiei de care este vorba aici.

[15] O parte a scrisorii s-a pierdut.

[16] Comitete sau comisii formate din reprezentanţii contribuabililor comitatului, însărcinate cu conducerea treburilor publice prin congregaţiile (adunările) «comitatense, care se întruneau de cîteva ori pe an.

[17] Iacob Bologa şi Alexandru Bohăţel.
[18] Adunări şi probleme comitatense!
[19] Funcţionar („adjunct") la pretura din Deva.
[20] în vreun fel.
[21] Ilie Măcelariu, în acest timp jude al scaunului Miercurea Sibiului.
[22] loan Popasu.
[23] împărăteasa Elisabeta Amalia Eugenia avusese în vară aniversarea logodnei sale, contractată în 18 august 1853 cu împăratul Francisc Josif.
[24] Aşa-zisa „Ţara săsească", sau „pămînt săsesc".
[25] Adnotarea lui Bariţ, la f. 86: „12 sept. 1862. Expoziţiunea, ajutoriu la gimnaziu, mitropolia şi Şuluţiu".

XXIX

[Viena] 1/4 [1]863

Mult dorite amice!

Să apropie timpul întîlnirei. Maica noastră comună [1] ne cheamă ca să ne vadă îmbrăţişîndu-ne întru iubirea ei!!

Eu plec de acia de mîne în una săptămînă, şi odihnind în ziua învierei lui H[ris]tos, în locul naşterei mele [2], a doua zi o să plec spre Sibiu. Aceste le scriai şi excelenţei-sale b[aronul] de Şaguna. Cu ajutoriul
103 lui D[umn]zeu o să fiu dară în Sibiu de mîne în 2 săptămîni negreşit / în locul lucrărei. Am rugat pe excelenţia-sua ca pă ziua aceea să te cheme şi pe d-ta, ca să avem timp despre *foarte* multe a ne înţelege* Pînă atunci, cugetă şi d-ta despre toate, apoi o să conformăm ideile cari sunt a se realiza.

Românii noştri se purtară tare bine la comitete [3], dovediră că nu le trebuie legile [din] 1791 et 1848, şi le trebuie o bază adevărat consti-
103v tuţională, care are a fi conducătoare spre afacerile de azi nainte. /

Articulu d-tale din *Gazeta Transilvaniei* despre congres [4] fusă baza pentru un articul despre congregaţiuni comitatense et Congres Naţional românesc în Transilvania. Acesta îl caută în no de astăzi în n[0] 147 a gazetei germane *Constitutionelle Osterreichische Zeitung.* Te va mulţumi, şi vezi şi de acum nainte după articuli în gazeta aceasta, că mi-a succes a-l cîştiga pentru noi. Cum şi de ce, o să-ţi enarez.

Salutare frăţească, al d-tale frate,

10

Dimitrie. [5] /

[1] Conferinţa naţională românească, proiectată la Sibiu pe data de 7/19 aprilie 1863. în 17 februarie 1863 împăratul îşi dăduse consimţămîntul ca reprezentanţii naţiunii române din Transilvania în număr de 120—150, să se întrunească: la Sibiu/locul unde se desfăşurase prima conferinţă naţională românească, în 1/13-4/16 ianuarie 1861.
[2] Deva.
[3] Comitetele comitatense (sau comisiile comitatense); vezi scrisoarea XXVIII, nota 15.
[4] Vezi scrisoarea XVI, text şi nota 4.
[5] Adnotarea lui Bariţ, la f. 103: „Preparare la conferenţie, 1 apr[ilie] 1863"...

XX

V[iena], 13/5 [1]

Prea onorate domnule et amice!

Am primit epistola d-tale cu proiectul despre naţionalitate e Fratele Popasu te va fi înştiinţat despre aceea că mai poftesc ad despre întrebuinţarea limbei. Aclusul convocărei la dietă are mai mu propoziţiuni [x]. Scrie-mi despre toate, dar despre limbe nu numai prin pialmente, dar şi specialmente, adecă paragrafeaz-o.

Am poftit să-mi trimeţi proteul (sic!) [2] fotografat. Trimete-1 două exemplare, apoi să trimeată şi Popasu şi Muntian [3].

Trimet acia regulamentul de dietă [4], apoi a trebilor în dietă [5], convocarea [6]. Acum te fac atent la regulamentul dietei; § 36 şi 67
105 lupta l-am cîştigat. Sunt de mare însemnătate / în expresiunile subtr adecă § 36 cuprinde în sine că comitetul pentru conscrierea alegător nu are de-a consta numai din comunitatea legală, o drăcească s orăşană, *centum viri* [7] sau balauri şi spaima comunei, ci sunt a să c chema şi din alegători.

Spre exemplu Braşovul are a compune *Ausschus-nl* [8] de 12 m bri — *vide* § 40 [9] — nu numai din *Comitet* [10], în care sunt 90 saşi 10 ori cîţi români, ci va avea a pune din Comitet 4 saşi, 1 român, 1 u şi din alegători contribuenţi de 8 şi peste 8 f. M.A. [11] iară 3 rom 2 unguri şi un sas. Iată controla dreaptă pentru conscrierea since alegătorilor.

§ 67 dă drept, faţă cu § 64, şi celor ce ar întîrzia cînd să votiz
105^ pentru deputaţi, adecă cetindu-se după consignaţie membrii îndreptăţ dacă vin şi mai tîrziu pot da sau supleni tot in ziua aceea nain conchiderei votul său.

Acum să vedem cum am putea noi reieşi cu pluralitatea vot Eu aşa am calculat, şi am scris şi lui Axenti, episcopului Şuluţ, Pop în Sebeş [12], şi o să scriu şi episcopului Şaguna, am ordinat fratelui meu în Deva: 10 români bravi compun un comitet; ac cîştigă catalogul întreg al contribuenţilor cu şi peste 8 f[lorini], nu aîtmentrelea şi cu bani. Acolo va vedea cine este alegător îndrept Tot insul din cei 10 cîştigă alţi 10—20 cunoscuţi români. Ceşti urmă cîştigă pe frate, văr, nepot, cuscru etc, etc. Primitivii [13], intelig înţelepţi, poartă stricta consignaţiune a celor imediate şi mediate tigaţilor şi refereazăcomitetului, care consamnă totalitatea votu
106 Românii, fireşte, sunt toţi pentru român, dar păşit-o ei / una dife mare pînă la pluralitate, nu face nimic. Saşii nu au solidaritate. împart întră mai mulţi candidaţi. Apoi dacă noi vom cîştiga în B şi voturile ungurilor şi secuilor, armenilor, germanilor, finanţi *nostrum erit regnum coelorum* [14]. Bologa [15] îi acolo; vorbeşte şi c cu Muntian et Popasu!! [16]

Dă un articul fulminant în *Gazeta.* Una să zici: că cea mai de propoziţie şi făr' de care propoziţia 5, 6, 7, 10, 11 [17] nu are posibil • efectuării, adecă organizarea comunelor. *Gemeinde Gesetz* [18]. A

era să vină întră propoziţiuni, însă rămasă afară. De ce? Fiindcă acesta ar răsturna Statutele saşilor. Rogu-te caută unul din punctele noastre de la Sibiu[19], şi, *per fas et nefas*[20], acaţă trebuinţa şi expresiunea poftei noastre şi cerinţei timpului. Hanea[21] a zis ca să vină împărăţia *Constituţiunei* şi *Diplomei*[22] şi în Fundul regiu[23]. Aceasta poate fi numai
i% organizîndu-să şi comunele mari şi / mici, săsăşti şi româneşti, după sistema ce are a fi una şi aeeeafşi] pentru toată Transilvania.

Fratele Feti e chemat în sus. De multe luni luptîndu-mă am reusat ca să vină. De la el o să primeşti multe înştiinţări în sensul nostru şi aceluia conglăsuitoare.

In *Gazeta* sloboade un articul şi despre aceea că nu ne restrîngem noi numai la români în candidaţia noastră, ci voim ca oameni să să aleagă care precep cerinţele timpului, sunt credincioşi împăratului, au merite pentru ţara noastră, apoi numeşte *pro forma* pă / cîţiva dintre amploiaţi de finanţa din străini şi-ţi concentrează articulu pă meritele lui Grim[24], care pentru meritele lui cele multe fu numit cive honorar al Clujului, Braşovului, fu ales de membru a Societăţii noastre literare, primi semne de merit de la maiestate şi fu denumit de cavaler. Eu pă omul acesta voi să să aleagă în Sibiu. Planul meu îi sigur şi bat una breşă în centrul Ţărei Saxone.

Gazeta şi *Telegraful,* după stenografii noştri nu luară bine reflexiunea mea către d-ta pentru punctul III din *Diplomă*[26]. Eu zisei: *Diploma* a dat în ţările de Coroana Ungariei ţiitoare sensul *Constituţiunei,* dar nu totodată ca la (deutschschlesischen Lăndern und in Gemässheit der Landes Ordnung-uri[26]) Gemässheit[27]. Vorba aceasta am înţeles-o eu acolo, că aceea nu poate fi pentru Transilvania cea veche, ci aceea trebuie să să formuleze de nou *nach tiefeingreifenden Veränderungen*[28]*, care cu bună sama să va şi face, precum e şi în lucrare. îndreaptă, fii bun, ideea că îi de tot întoarsă pusă în *Gazeta* şi *Telegraf. Siebenbilrger Bote,* deşi nu întreg aşa cum am zis eu, tot a pus-o mai bine.

Salutare frăţească,

107

Dimitrie. /

[1] Rescriptul imperial de convocare a dietei ardelene din 1863 menţiona printre principalele atribuţiuni ale acesteia 2 propuneri sau „propositiuni", foarte importante pentru români, care vizau întocmirea de proiecte de legi în vederea: 1 realizării egalităţii de drepturi a naţiunii române şi a confesiunilor sale; 2 folosirii limbii române ca limbă oficială în Transilvania. Dimitrie Moldovan îi cere lui George Bariţ, condei politic de mare reputaţie concepte de proiect de lege bine gîndit.. în legătură cu dezbaterea în dietă a proiectelor de lege, apărute în urma celor două „propoziţiuni", vezi S. Retegan, *Recunoaşterea egalităţii naţiunii, române şi a celor două confesiuni în dieta de la Sibiu (1863 — 1864),* în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj,* XIV, 1971; Idem, *Recunoaşterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu,* în *Anuarul Inst. de ist. si arh. Cluj,* XVI, 1973.

[2] Portretul, fotografia.

[3] loan Popasu protopop ortodox şi Gavril Munteanu, din 1853 director al gimnaziului român ortodox din Braşov/

[4] Legea electorală provizorie (sau regulamentul electoral) pentru alegerile în vederea dietei din 1863, elaborată de împărat prevedea în esenţă: dieta va număra 125 deputaţi aleşi şi maximum 40 de regalişti numiţi de împărat; preşedintele şi

vicepreşedintele sînt numiţi de împărat, din cîte şase persoane alese de dietă; 125 de deputaţi vor fi aleşi de centrele urbane prevăzute cu dreptul de a avea putat propriu şi de către alegătorii din cercurile rurale, arondate în funcţie de mărul locuitorilor unităţilor administrative; au drept de vot locuitorii majori plăteau un cens de 8 florini (de care sînt scutiţi preoţii, doctorii, avocaţii, ingine artiştii, farmaciştii, notarii şi învăţătorii); conducerea alegerilor revine în comit districte şi scaune unui comitet central, în localităţile privilegiate unei comisii. vederile acestei legi electorale provizorii urmau să fie înlocuite de o lege nouă, tată de dietă după constituirea ei; vezi S. Retegan, *Pregătirea dietei de la Sibiu 1863—1864,* în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* XII, 1969, p. 61 — 62.

[5] Regulamentul de funcţionare a dietei.

[6] Rescriptul imperial de convocare, datind din 21 aprilie 1863, fixa terme de adunare a dietei pe 1 iulie 1863. Din nevoia de pregătiri prealabile, resim ulterior, termenul a fost amînat pînă la 15 iulie.

[7] Consiliu format din 100 de bărbaţi, cu atribuţii de conducere în comu urbane.

[8] Comitetul.

[9] Vezi paragraful 40 din regulamentul electoral.

[10] Comitetul permanent însărcinat cu conducerea treburilor publice.

[11] Florini. Monedă Austriacă.

[12] Axente Sever, Alexandru Sterca Şuluţiu, Spiridon Fetti şi, probabil, Gri Pop (Papp), executor cezaro-crăiesc.

[13] Cei care au iniţiat acţiunea.

[14] A noastră va fi împărăţia cerurilor.

[15] Iacob Bologa.

[16] Gavril Munteanu şi loan Popasu; vezi scrisoarea XXVIII, nota 22

[17] Propunerile din actul de convocare a dietei (vezi *supra,* nota 4), referit la: reorganizarea subdiviziunilor administrative, a administraţiei publice, a justi la introducerea cărţilor funduare şi la înfiinţarea unei bănci ipotecare.

[18] „Lege comună".

[19] Referire la cerinţele formulate de români la cea de a doua conferinţă nală de la Sibiu din 7/19-11/23 aprilie 1863.

[20] „într-un fel sau altul"; indiferent prin ce mijloace.

[21] loan Hannia (sau Hanea), protopop ortodox al Sibiului.

[22] *Diploma* imperială din 26 februarie 1861.

[23] Fundus Regius (Pămîntul Crăiesc), teritoriu asupra căruia s-a exe înainte, în virtutea privilegiilor regale, autoritatea Universităţii săseşti.

[24] Vezi scrisoarea XXVI, nota 15.

[25] *Diploma* din 26 februarie 1861.

[26] „Ţările (provinciile) germane sileziene şi în conformitate cu statutele vinciei."

[27] „Conformitate."

[28] „Spre modificări cu implicaţii adînci."

XXXI

[Viena], 4 mai [

Prea stimate frate et amice!

Nu avui nici una greutate cu scoaterea dietelor[1] pro ap întreg, şi aşa-ţi trimet aci aclusa pă 30 zile, cu scăderea de 2 f[l ce dădui pă ştempel şi la scriitori, 300 f. minus 2, adecă 280 f.

Eu cuget ca să te grăbeşti a veni în sus. E de lipsă ca să ve saşi, (sic!) în persoană, şi mişcările de aci nainte.

Articulii d-tale ad-hoc făcură impresiune diferită, la unii la alţii rău venite. Rezultatul insă este de aci nainte a să aştepta.

107 despre urmă, în treaba regaliştilor, încă nu / ştiu cum va fi judec

partidele ardelene. Apoi celelalte din sverile de acia o să să dezvolte însă cît de curînd. Judecata mea o ştii încă din anul [1]861. Ar fi bine să dai egoiştilor din Viena, şi din celelalte părţi industriale din Austria, a şti că noi în privinţa luptei lor în contra Zoltarifului [2] şi contractului făcut cu Prusia din partea guberniului [3], [pe] care ei acum voiesc să-1 reecteze, le cunoaştem tendinţa, dacă voiesc a monopoliza, a ne mulge
107v încă după plac, a ne vinde manufacturele lor în preţ înmulţit, hotarînd / intrarea manufacturelor prin *Einfuhr Zoii** mare, şi că noi mai bine decît să ne tiranizeze ei cu manufacture rele, om umbla în hainele noastre ţărene dacă ne fac greutăţi faţă cu exterioritate[a], care şi produsele noastre le-o şti a îngreuna punînd pă ele vamă după plac

Mai ai încă şi în privinţa § 13 din *Patentă* să le zici că noi legea, pentru ei octroiată, de *noi* însă înarticulată, vom ţine-o în valoare cu § 13 cu tot [5] pînă cînd or veni şi croaţii şi ungurii in Reichsrath, atunci apoi om vede ce să punem în locul § lui aceluia, pînă atunci nici expli-
108 căm că destul de clar este. Adecă regimul / îi poate ţine pă ei de frîu să nu fugă la Frankfurt [6], apoi nici că o modifica numai un §, şi nici nu ne lezăm în surparea legei ce pentru ei îi octroiată, pentru noi însă lege articulată.

Aceste, fiind idei, dau obiect de cugetare. Vedea-vei ce vei face.

Noi suntem acum sănătoşi, pînă la reumatismul meu de mînă, ce mă necăjeşte rău. Doară timpul varei mă va scăpa de doreri.

Despre d-ta publică prezidentul [7] numai atîta: „că te-ai insinuat bolnav". De vei veni curînd, cuget că doară vei avea a primi şi diatele nesmintit.

Soţia me mulţămeşte [pentru] salutările d[umnea]v[oa]stră< Salutează şi ea pe doamna. Salutîndu-te totodată şi pe d-ta, fiind al dumitale sincer frate et amic.

Dimitrie.

Popeştii [8] au sosit alaltăieri sara, adecă [în] 2 mai; sunt toţi
108* sănătoşi. /[9]

[1] Diurna alocată pentru participarea la lucrările Senatului imperial, la dezbaterile căruia George Bariţ fusese delegat de dieta din Sibiu să ia parte. Deşi este vorba de o perioadă între două sesiuni, George Bariţ avea dreptul la diurnă ca membru în comisia financiară, ale cărei lucrări nu erau influenţate de vacanţa Senatului imperial.

[2] Tarifului vamal.

[3] în februarie 1853 Austria şi Prusia au încheiat un tratat comercial pe 12 ani, care a constituit elementul de legătură al imperiului cu Zollverein-ul (Uniunea vamală germană); T. M. Mayer, R. F. Kaindl, H. Pirchegger, *Geschichte und Kulturleben Osterreichs von 1792 bis zum Staaisverlrag von 1955,* Viena, 1965, p. 168.

[4] Taxă de import.

[5] *Patenta* împărătească din 26 februarie 1861, înarticulată (ca şi *Diploma* din 20 octombrie 1860) de Dieta Transilvaniei în 1863, la 30 septembrie, dădea putere de „lege fundamentală a statului" unei legi despre „reprezentaţiunea imperială" (pentru formarea Senatului imperial), care prevedea la paragraful 13: „Cînd în timpul sub care senatul imperial nu e adunat trebuie să se iee măsuri urgente în vreun obiect de cercul activităţii lui, atunci ministerul e obligat a explica temeiurile

ş i urmările celor făcute în faţa senatului imperial c,lui mai deaproape"; T.V. Păcăţian

Cartea* a i S ^ T umea germană *

D i m i t " S r T l u i Bariţ, la f. 107: „Viena 4 mai 1864. Răsp[uns] 14 mai".

XXXII

Sibiu, 6/7 [1]86

Frate et amice Georgie !

De la 5 iunie sum acia în Sibiu. Din zi în zi aşteptăm să vini ca s te văd, şi să mai comunicăm unui cu altul ideile.

Fratele Coste [1] — mi zice că eşti tare cuprins cu cauzele proprie apoi cu fabrica [2]. Aceste le cred, însă începindu-să consultările pentr împărţirea ţării, adiminstraţiune şi judecătorie, la Comitet [3], în ca fiind aleşi şi d-ta, prezenţa-ţi este la acela tare de lipsă. Aş dori ca
109 te împărtăşeşti / la acele din început.

Eu o să mă duc cu familia me la băi şi dacă ai veni pînă în lun viitoare încoace, ţi-aş împărtăşi unele ce poate ar fi de folos şi lămur toare.

Cu soţia me şi Johan[n]a [4] împreună salutîndu-te, sum al domn tale frate sincer,

Dimitrie./[5]

[Adresa:] Fratelui şi domnului Georgie Bariţiu, Braşov.

[1] loan Constantin, negustor din Braşov, cunoscut apropiat al lui Geo Bariţ.

[2] George Bariţ era, din 1852, director comercial al fabricii de hîrtie Zărneşti, lîngă Braşov, înfiinţată de un consorţiu de comercianţi români.

[3] Comitetul permanent ales în 4/16 ianuarie 1861 la Sibiu, în decursul C ferinţei naţionale româneşti din 1/13 — 4/16 ianuarie, dezbătea şi el, înaintea di tării în dietă, chestiunile importante la ordinea zilei.

[4] Fiica lui Dimitrie Moldovan.

[5] Adnotarea lui Bariţ: „1864. Dim. Moldovan, 6 iulfie]. Răsp[uns] 10 iulf

XXXIII

Viena, H / H [

Frate Georgie !

Eu nu mă voi duce \ oi învigila acia. Viu însă ca unui a cum [î]ţi lăsai vorba prin Coste [2], a-ţi împărtăşi următoarele păr *et quidem* nainte de toate *quoad formam procedura* [3].

După intrare în dietă [4], va fi negreşit acţiunea primă veri ţiunea membrilor, apoi de loc, o omen [5], în loc de promisiune *Angelobu* —jurămîntul. Adu-ţi aminte nainte de toate de Congresul nostru [1]861 [7], apoi în specie de jurămînt[ul] [8] ce mă înfioară şi va în pă toţi, şi în care întrebare singur d-ta mă precepuşi de tot. Vo

despre paşii trebuincioşi ce aveţi a face în momentul provocărei! In
115 care limbă / veţi vorbi ? Fireşte în una din limbile de maiestate sancţionată[9]. Poate însă că nu va voi să vă asculte în limba română şi germană, va face zgomot, cu gura, cu picioare[le]. Atunci opuneţi-vă şi vă declaraţi cu toţii că legea din [1]836 et [1]847 [10] pentru limbă îi ştearsă prin legea din [1]863 de maiestate sancţionată, şi cine să opune legei din urmă, face *crimen leesa* (sic!) *maiestatis* [11].

Vine cauza meritală[12]. Să poate întîmpla — după cum văd semne să va întîmpla — ca unioniştii ne luînd rescriptul maiestatic în consideraţiune nu va lua articulul I din [1]847 la reviziune, ci de loc or propune să să ieie la votizare *uniunea* cum fu precipitată ca în[1]848,
115* adecă prin majoritatea voturilor, or hotărî *in der Vorfrage* [13] ca să să / votizeze însă uniune. Atunci ar trebui, cu manifestaţiune sculîndu-vă cu toţii, să vă declaraţi că lăsîndu-să majortiatea de calea legală, adecă a pertracta cauza în modul de maiestate prescris şi aşa precipitînd uniunea, şi călcînd încă o dată dreptul popoarelor conlocuitoare în Ardeal, majoritatea maghiară să abate de la cuviincioasa pertractare a objectului zilei, adecă a reviziunei articului I ex [1]848, nu voiţi a votiza, şi părăsiţi sala, insinuînd una reprezentaţiune protestatorie către maiestatea-sua. Dacă însă s-or abate şi ei de la una precipitare şi vor voi a să slobozi în pertractarea reviziunei, atunci lucraţi într-acolo ca dieta
116 de acum, fiind şi ea în parte mare / octroiată, adecă nu de tot după [articolul] XI [din] [1J791 [14], aşadară clătinată în esenţia ei constituţională antiquă de una parte, de alta detrăgîndu-să de la civii liberi dreptul cîştigat (fireşte în amîndouă părţi sunt a se număra defectele) să facă către maiestate una reprezentaţiunâ în care să ceară ca şi dieta aceasta să să ocupe cu Landesordnungul [15] trimes în sus, şi consultîndu-să despre factorii unei dietei (sic!) timpului, de acum acomodate, şi subşternînd-o maiestăţii, şi d-acolo întărindu-să, să să concheme apoi una dietă nouă, pă baza aceea, care dietă apoi să tracteze despre objectul acesta şi în interesul maiestăţii-sale şi a popoarelor de mare însemnătate. Am scris în toate aceste objecte şi bătrînului nostru din Blaj [16]. Arată-i epistola aceasta şi-ţi va arăta şi dînsul, apoi consultaţi-vă şi faceţi ce mintea sănătoasă şi iubirea patriei et naţiunei vă va dicta.

116* |

Dimitrie. [

[1] La Cluj, pentru a lua parte la lucrările noii diete, ia care Dimitrie Moldovan fusese numit regalist: vezi şi *infra,* nota 4.

[2] Vezi scrisoarea precedentă, nota 1.

[3] Şi chiar înainte de toate în privinţa felului de a proceda.

[4] La 29 octombrie 1864 avu loc ultima dezbatere a dietei de la Sibiu cu majoritate românească, prorogată pe durata lucrărilor Senatului imperial, convocat pe 12 noiembrie 1864 la Viena. S-a făcut cunoscut însă cu această ocazie că dieta îşi va relua activitatea după terminarea dezbaterilor Senatului imperial, la care delegaţi ai dietei din Sibiu urmau să ia parte ca membri ai celor două camere ale parlamentului central. între timp pe cercurile din jurul dinastiei se arată, tot mai înclinate spre o înţelegere cu burghezo-moşierimea maghiară în scopul consolidării statului, în acest scop s-a convocat dieta Ungariei, pe 10 decembrie 1865, şi dieta Transib vaniei pe 19 noiembrie 1865, la Cluj. Nu era vorba de o reluare a lucrărilor dietei prorogate în 1864 ci de o nouă dietă, aleasă pe baza altei legi electorale şi care avea ca scop unic revizuirea articolului I de lege din 1848 privito
niei cu Ungaria. Prin documentul de convocare, semnat de î
1865, se suprima concomitent dieta de la Sibiu, prorogată d
late astfel, legiuirile sancţionate de împărat, ale dietei din 186
poporul român şi limba sa pe picior de egalitate, în afacer
vaniei cu maghiarii şi saşii. Reprezentanţii maghiari care boic
din 1863—1864 sub pretextul că nu se mai putea convoca
niei după decretarea uniunii cu Ungaria în 1848, au socotit-o
1865 şi au luat parte la dezbaterile ei, căci modificarea ba
şansa de a fi majoritari; vezi T. V. Păcăţian, *Cartea de aur..* . ^
vezi şi *infra,* nota 14.

[5] „Prevestire".

[6] „Promisiune solemnă"; spre deosebire de procedura
nene anterioare, deputaţii dietei din 1863 — 1864 nu au mai
mînt, ci numai să promită pe conştiinţa lor că vor lucra
respectul legilor.

[7] Conferinţa naţională română, de la Sibiu, din 1

[8] Vezi scrisoarea III, text şi nota 5 şi scrisoarea V, n

[9] Una din legile votate de dieta de la Sibiu din 1
română, alături de maghiară şi germană, în uzanţele politic
nistrative ale Transilvaniei; vezi S. Retegan, *Recunoaşterea*
oficială a Transilvaniei, în dieta de la Sibiu, în *Anuarul In*
arheologie Cluj, XVI, 1973.

[10] Aceste legi consfinţeau supremaţia limbii maghiar
ale Transilvaniei.

[11] Crimă împotriva suveranului.

[12] De fond.

[13] Chestiune (problemă) prealabilă.

[14] Articolul XI de lege din 1791 îi dezavantaja la ale
sul mai mare pe care-1 stabilea, şi dădea în acelaşi timp î
de a numi regalişti în număr nelimitat din rîndul nobilimii,
în sensul dorit hotărîrile dietei. Deşi modificat în 1865, prin
lui electoral, articolul de lege în cauză excludea din compet
votaseră în 1863.

[15] „Regulamentul (electoral) ţării."

[16] Mitropolitul Alexandru Sterca Şuluţiu.

XXXIV

Frate Georgie I
Stimate amice !

M-am îmbucurat tare văzînd din *Gazetă*
ce încongiurasă familia d-tale, şi mai cu samă p
nită naţiunea noastră, apucîndu-să boala cu tări
117 puterilor d-tale fizice! Deie D[umne]zeu ca păcum
puterea voinţii de a fi în viaţă, în contra slăbiciu
opunerei, aşa voind a rămîne în viaţa cea mult fol
cîştige restaurarea sa deplină, ca să-şi poată îm
cu zborul voinţii dumnetale!

Vale ut valeam[1],

117

[Adresa:] Seiner Wohlgeboren Herrn, *Geor*
Siebenburgen [3].

2 *fi* fii sănătos Pentru ca să fiu şi eu sănătos.

6 martir arealUi "1866* DimitTie Moldovan, Viena> 25 'aup. Răspfuns]

[3] Domniei-sale domnului George Barit, la Braşov, Transilvania.

XXXV

[Viena], 18/2 [1]867

Prea stimate frate Georgie /

Timpul îi tare serios. Dizqlvarea dicasteriului de aci şi înrolarea amploiaţilor aceluia în discateriul ministerial îi la uşă. Ge zici ? Ce cere interesul public naţional, făcîndu-se evenimentul acesta trup? Fii înştiinţat că dorul d-tale în epistala-ţi exprimat s-a împlinit. Soartea petiţiunei[2] îi în mînile cele mai înalte. De aci să dusă cu aceea că regularea dreptului de stat a T[ransilva]niei fiind *rezervată deosăbitei* tractări, deocamdată ar avea a rămîne nerezolvată. Cine ştie ce pedeci or fi încă la executarea ministerială, şi fiind aceste va putea veni la
119 întrebarea zilei / *deosăbita tractare,* dacă nu atunci o să trecem prin fazele constituţionalismului modern, cum trecurăm prin sistemile de la [1]848 pînă astăzi, fi-va timpul mişcărei fazelor aşa de-a lung şi confuz cum fusă cel din sus nu cred, pentru că pot deveni alţi motori mai justi şi poate mai exacţi la conducerea trebilor. Doară pînă atunci va intra şi în trupul nostru naţional un spirit mai temporar, şi apoi şi concordia fraţilor, vom avea rezultatele dorite cu mare sete.

Aşteptîndu-ţi părerea-ţi, poftesc sănătate statornică.

119* *Dimitrie./*

[1] Cancelaria Aulică a Transilvaniei, desfiinţată în 11 martie 1867; vezi scrisoarea XXXVI.

[2] La adunarea generală a „Astrei" din luna august 1866, intelectualitatea românească a încredinţat lui George Bariţ şi loan Raţiu să adune plenipotenţe pe un memoriu adresat împăratului, în care să se ceară respectarea autonomiei Transilvaniei, respingerea articolului I de lege din 1848 referitor la uniunea cu Ungaria, sancţionarea legii electorale înaintată în 1864 Tronului de dieta din Sibiu şi redeschiderea acesteia. în 31 decembrie 1866, Bariţ fiind bolnav, actul, purtînd 1493 de semnături, a fost înaintat împăratului de loan Raţiu. Documentul a zăcut o lună la cabinetul imperial, apoi trecînd pe la Cancelaria Aulică, a ajuns la Guberniul Transilvaniei, care a început să-i urmărească pe semnatari; vezi T. V. Păcăţian, *Cartea de aur...,* voi. IV, p. 128—135.

XXXVI

Viena, 17/3 [1]867

Frate Georgie !

în epistola din urmă ai voit a şti locuinţa mea, şi aşa vei şti că epistolele ce vei binevoi a-mi scria sunt a să adresa: *Burgring* — uliţa *Babenberger,* nr. 5.

în 11 l[una] c[urentă] s-a dizolvat Cancelaria noastră[1]. Nu vă pară însă rău, pentru că aceea în compoziţiunea sua din urmă devenise
121 pernicioasă. Cum va fi administraţiunea transilvană în viitor îi un ce / a clocirei, a unei experimentări noi, din care sistemă, durere, nu o să mai ieşim. Una parte din amploiaţi ai cancelariilor s-a chemat şi s-a şi dus în jos la Ministeriul de Justiţie, unde să lucră proiecte de legi.

Acia mai toate gazetele politice sunt mulţămite cu sistema dua
Unica *Pre[s]se*[2] îi de contra opiniune, aducînd pă zi ce merge
însemnaţi.

121* După ce în momentele de faţă puţină ocupaţiune am şi /
Mureşan Iacob să vede a zăuitat a-mi trimete *Gazeta,* te rog a-
aminte ca numaidecît să-mi trimeată numerii anului acestuia, î
de la 1 ianuarie, pă un semestru, apoi preţul o să-i dau fiului său
care tocma astăzi fusă la noi în vizita cu soţia sua.

Salutarea frăţiască,

122 *I*

[1] Cancelaria Aulică a Transilvaniei.

[2] *Die Presse,* ziar care apărea la Viena.

XXXVII

Sibiu, 15/

Frate Georgie !

Una întrebare mare de viaţă şi onoare a poporului nostru s
în momentul acesta[1]. în asemenea cazuri, totdeauna ca şi a
ni să poate nouă veteranilor face imputare că nu am lucrat a
viforii, dacă s-or arătat pe horizont, sau nu ne-am bucurat 'd
123 fructifor după / atîtea calamităţi.

Viforul cel mai grandios mi să pare avem acum a-l înt
Unde e mîntuinţa? Mi să pare avem ante acte în viaţa noastră.

Cum vei şti sau vei auzi, episcopii încă or început a cuge
lucrul acesta. O să convină, păcum aud, sîmbătă aci. Va fi
123* veteranii să fim atunci acia, că fiindu-le lipsă de noi / să nu fim
Vină, frate Georgie, încoace. Misiunea noastră [din] 1861[2] ne
a îngrigi de cauza naţiunei noastre. Am provocat şi pe Ioa
Turda et Cricău[4] ca pe atunci să vină.

Salutare frăţească,

D

124 N.B. Am venit la Sinod[5] şi aşa sum aproape. /[6]

[1] Referire probabilă ia disputele dintre activiştii şi pasiviştii ro
Transilvania, destul de înverşunate în mai 1872, care riscau să scindez
şi forţa rezistenţei naţionale româneşti.

[2] Atît Bariţ cît şi Moldovan erau membri ai Comitetului perman
Conferinţa naţională din 1/13—4/16 ianuarie 1861.

[3] îoan Raţiu.

[4] loan Axente Sever, care avea pămînt la Cricău.

[4] Sinodul arhidiecezan al românilor ortodocşi.

[6] Adnotarea lui Bariţ, la f. 124v: „1872. Dim. Moldovan, Sibiu,
Venită 17, răsp[uns] 18. Motivat".

XXXVIII

Boholt,

Iubite frate George!

Eu mă aflu aci la Buholt[1] cu familia mea împreună; într
apă minerală.

Mi se pare că apa aceasta aduce celor ce pătimesc mai mult folos €a apa de la Elopatak[2], dar chiar şi ca cea de la Karlsbad, pentru că ea întăreşte stomacul, curăţind şi reînviind sîngele, depărtează paliditatea ceea ce observ la mai mulţi bolnavi.

Apa aceasta e de la natură rece, cam la grad +9 R[eaumur]. Se întrebuinţează mai cu samă bînd-o, apoi prin scaldă rece în bazin.
125 Noi bem mai toată ziua, dimineaţa pe nemîncate, apoi / şi la prînz, simplu ori cu vin mestecată, pentru că conţine şi acid carbonic, pe lîngă foarte mult fier. Nici într-un chip însă nu e neplăcută la beutură. O să trimet o părticea la Viena, pentru analizare. Mulţi se scaldă în apa rece, noi însă ne scăldăm în puţin încălzită în vas, apoi cu încetul o răcim.

Ştiindu-te, frate George, că în timpul mai recent ai fost bolnav, cam pe atunci cînd şi eu pătimeam de tusă şi friguri, am aflat atîta
125* în interesul tău şi a fami/liei tale, cît şi în interesul tuturor cari te stimă şi te iubesc, a te face atent la apa aceasta, şi a te provoca ca să o întrebuinţezi şi tu. Din această provocare vezi dară scopul scrisorei aceştia, totodată intenţiunea a resuscita conversaţiunea noastră.

Noi om fi aci vo 4 săptămîni. Am dor a te vedea. Dacă te rezolvezi a veni, scrie-mi ca să-ţi susţin un quartier lîngă noi în casa lui Ceaclanî.

Salutare de la noi toţi, al tău sincer frate,

Dim. Moldovan.

126 [Adresa:] La Boholt, ultima poştă Deva, comitatul Hunedoarei./[3]

[1] Azi Boholt, comuna suburbană Şoimuş, municipiul Deva.
[2] Azi Vilcele, judeţul Covasna.
[3] Adnotarea lui Barit, la f. 126v: „1877, Dim. Moldovan, Boholt, 4 iuliu, r[ăspuns] 3/15".

XXXIX

23/2 [1]878

Frate Georgie !

Mult mă-nbucur de activitatea tua neînterruptă.

Mult mă-nbucur de întreprinderea tua nouă cu *Observatoriul*[1]. Sper în iubirea lui D[umne]zeu cătră noi că-ţi va susţine puterile fizice, ca să poată acorda dorinţilor inimei şi spiritului tău în lucrările tale pentru cultura poporului nostru!

Din cînd în cînd, alegîndu şi timpul, îţi voi trimite şi eu materiale,
127 strînse după exemplul albinilor, cari după ce li vei întrebuinţa, le vei / depune în sanctuariul nostru, biblioteca pentru cultura poporului...[2]

Aş dori ca tu, pe lîngă multele ocupaţiuni, să mijloceşti şi regularea şi aranjarea bibliotecii noastre. Aceea, pe cum am văzut-o în anul 1861—63, era derangiată. Un catalog bun ar fi tare de dorit.

Ţi-am trimes prin ginerile meu[3] una mapă de la Busching[4], văzîndu-te ocupat cu Basarabia.

Ţi-am trimes 2 opuri pentru expoziţiunea de la London şi Agram[5].

[î]ţi voi trimete făr' de întîrziere şi expediţiile *(Lieferungen*[6]*)* din expoziţiunea anului 1865 de la Paris, pentru care am de a reflecta că

127* bine veţi / face dacă li veţi rîndui compactarea lor şi anume a *f*
cu deliniaţiunile pentru tot objectul deosebit, pentru că aşa să vor p
de cetitori mai bine folosi.

Bine ar fi să se pregătească vo 3—4 din tinerii noştri pe expoziţiunea pariziană din anul prezent, cari cu spezele adunat la ai noştri să meargă la Paris. Cuget că s-ar putea aduna vo 2 fiorini prin colecte, şi aceşti bani ar fi destul pe 2 luni la 4 inşi, cu sp călătorii cu tot. Aşa făcură în anul 1865 mai toate popoarele c trimeţînd tineri de ai lor.

Ii de lipsă un individ adăpat în ştiinţile naturale, un tehni specialist pentru industrie, apoi ... cari să trimeată rela de la Paris[7]. Propun pe d. Lepădatu[8], pe tînărul Bologa Vale ... în trebile agriculturei şi indus pe fiul tău[10] pe care-l vei ...
Vorbeşte şi cu fratele Ilie[11], angajaţi metropoliţii[12], pe fratele Cipa etc, etc. apoi va merge. Nu trebuie să fie tinerii în Paris la desch ci 2 luni mai tîrziu.

Salutare frăţească,

128 *Dim*

[1] în anul 1878 George Bariţ, stabilit la Sibiu, editează între 1878- ziarul *Observatoriul,* preţios organ de presă al mişcării naţionale româneşti, care centrat în aceşti ani atenţia şi colaborarea multora din cele mai de seamă nalităţi ale poporului român din imperiu.
[2] Biblioteca „Astrei".
[3] Ioan Bădilă, jude subcercual.
[4] Librar la Viena.
[5] Zagreb.
[6] „Fascicole."
[7] Acţiunea face parte din eforturile românilor de progres economic George Bariţ a avut un mare rol prin popularizarea noilor procedee agrono industriale şi prin interesul arătat organizării de expoziţii economice ro cu ocazia cărora se dădeau uneori şi premii; vezi G. Cipăianu, *Din activitatea în 1861 şi 1862 (pînă la a doua adunare generală),* în *Studia Universitati Bolyai,* series Historia, fasc. 2, 1971, p. 66—67.
[8] Ioan Alexandru Lăpedatu, om de cultură român, cu studii de litere zofie la Paris şi Bruxelles, colaborator al publicaţiilor *Albina Pindului, Traian.* A fost între 1871 şi 1878 profesor de filologie clasică la gimnaziul r din Braşov.
[9] Fiul lui Iacob Bologa.
[10] Ieronim Bariţ.
[11] Ilie Măcelariu.
[12] Miron Romanul şi Ioan Vancea.
[13] Timotei Cipariu.
[14] Adnotarea lui Bariţ „1878. Dim Moldovan, 23 febr[uarie]".

XL

Naşt[erea] S[fîntu]lui I...

Frate Georgie !
Iubit soţ in ani şi cugete !

Că tu abdici acţiunei tale imediate a ţine publicul nostru î ştere adevărată a tuturor evenimentelor prezente ce taie în şi viaţa lui,

a face atent totodată şi [pe] cel afară de noi, intern şi extern, simpatic ori antipatic — *sihe ira et odio* — la trecut, la prezent, la viitor, ce o legat, leagă şi va lega popoarele statului,

că tu părăseşti această carieră spinoasă, nu mă mir *K* Că tu de
129 altă parte intri în svera activităţii, / ocupîndu-te şi descriind trecutul poporului nostru mă bucură, sum mîngîiat[2].

Atîtea, experienţa, modestia, moderaţiunea tua şi iubirea de dreptate şi adevăr, va arăta adevărul despre poporul nostru şi conducătorii lui.

Nu face nimic că unii ori alţii căutînd în oglinda faptelor se vor spăria, dar spaima acelora va fi indigitare şi îndreptare pentru cei cuprinşi de slăbiciuni.

Eu aş dori să te ocupi nainte de toate cu întîmplările timpului nostru, anume cu cele văzute, auzite, cercetate şi judecate de tine/.[3]
129* Dacă-ţi va da Dumnezeu / viaţă, vei descoperi vederile tale şi despre trecutul moşilor şi strămoşilor noştri. Te vei duce şi te vei reîntoarce pînă la Romul.

Cuget că vei cerceta familia tua din Hinedoara, înainte de a te depărta de la noi![4]

Ge dor mi a te vedea! Nu-ţi va fi cu putinţă a călători şi pînă la mine? Eu fiind bolnăvicios, nu mă pot depărta de la casă, apoi soţia mea[5] şi Johan[n]a[6] încă sunt duse de acasă. Sum singur, dacă poţi vină. Multe am pentru afacerile tale!

Hotărîndu-te a veni, scrie-mi cu vo 2—3 zile mai /nainte.

Fii îmbrăţoşat şi salutat de al tău frate,

130

Dim[itrie] Moldovan./[7]

[1] Referire la intenţia lui George Barit de a se.retrage din activitatea de editare a unui ziar, intenţie pusă de Dimitrie Moldovan, în urma relatărilor lui Bariţ însuşi, în relaţie cu apropiata încetare a apariţiei *Observatoriului,* survenită în 15/27 iunie 1885. într-adevăr, după această dată George Bariţ nu mai conduce vreun organ de presă.

[2] în această epocă George Bariţ stăruie în primul rînd asupra operei sale de căpetenie *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă.* Volumul ,1 al lucrării, apărut în tipografia lui W. Krafft în 1889 la Sibiu, înfăţişează istoria Transilvaniei din 1863 pînă în 1848, volumul II, apărut tot la Krafft în Sibiu, un an mai tîrziu, relatează evenimentele dintre 1848 şi 1860, iar ultimul volum, al treilea, tipărit de acelaşi W. Krafft în 1891, prezintă faptele istorice pînă la 1883.

[3] Intenţia lui George Bariţ a coincis în această privinţă cu a lui Dimitrie Moldovan, ca rezultat al vederilor asemănătoare în aprecierea folosului pe care mişcarea naţională românească îl putea găsi într-o istorie a faptelor din vremurile mai recente, unele contemporane celor doi.

[4] Este vorba de comitatul Hunedorii în care locuia o fiică a lui George Bariţ i(la Orăştie), Aurelia, căsătorită cu Al. C. Vlad.

[5] Johanna.

[6] Fiica lui Dimitrie Moldovan.

[7] Adnotarea lui Bariţ, la f. 130v: „Dim. Moldovan, trestia (?), 6 iulfie] n[ou] -venită în 10 iuliu. Mă cheamă la sine."

ILIE MĂCELARIU

(1822—1891)

Ilie Măcelariu, prieten apropiat şi de nădejde al lui Avram Iancu, a ocupat de frunte în lupta naţională, fiind mereu prezent şi activ în cele mai importante mo ale desfăşurării ei. „Primăvara popoarelor" din 1848 îl află în cercul celor 38 de can români de la Tabla regească din Tîrgu-Mureş; aceştia vor constitui un mănunchi în evenimentele din 1848 şi de după aceea. Pătrunşi de „spiritul timpului", adepţi bilului principiu de emancipare şi egalitate a popoarelor* juriştii români se întrun jurul lui Avram Iancu şi Alexandru Papiu Ilarian, pentru a se consulta pînă în tîrzii ale nopţii asupra căilor de urmat şi acţiunilor ce trebuiau săvîrşite în vederea nizării luptei politice româneşti[1]. într-o atmosferă de entuziasm, canceliştii romă tărăsc dezmorţirea satelor şi mobilizarea sătenilor pentru a participa la adunarea Blaj. Ei erau hărăziţi să alcătuiască echipa de avangardă şi de contact nemijlo masele[2], în timp ce conducătorii mai bătrîni din Blaj şi Sibiu se întruneau pent borarea programului mişcării. „Meritul tribunilor — spunea simplu Alexandru Ilarian — a fost numai că au ţinut cu poporul şi poporul convins fiind despre a asculta bucuros de dînşii, ca de unii ce apără cauza dreaptă împreună"[3].

Ilie Măcelariu, care făcea parte dintre tribuni, îşi va fi îndeplinit cu mare îndatoririle şi angajamentele luate sub jurămînt împreună cu colegii şi prietenii s Tîrgu Mureş. Marea Adunare Naţională de la Blaj îl numeşte membru al delegaţiei nale trimisă la dieta din Cluj[4]; dar Comitetul naţional român îl foloseşte pe Ilie Mă pe lîngă delegaţia trimisă la Viena pentru a obţine recunoaşterea justelor revendic poporului din partea împăratului. Cînd loan Bran de Lemeny, membru al del la împărat, ajunge la 25 mai 1848 la Viena, îl găseşte aici şi pe Ilie Măcelariu; făcea parte din corpul secretarilor delegaţiei, alături de Secăreanu, Gheorghi Lacea[5]. Unii membrii ai delegaţiei împreună cu secretarii aşteptau acolo sosirea

[1] Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Sup* t. II, *Evenimentele românilor de la a. 1848 pînă la Adunarea din 15/3 mai inclusive,* 1852, p. 107.

[2] Silviu Dragomir, *Studii şi documente privitoare la revoluţia român Transilvania in anii 1848—1849,* voi. V, Cluj, (1946), p. 44.

[3] Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.,* p. 263.

[4] Idem, *Op. cit.,* p. 298—299; cf. T. V. Păcăţian, *Cartea de aur sau politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară,* voi. I, Sibiu, 1904, p. 338

[5] Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din (1846-1848),* voi. IV, Braşov, 1903, p. 10-11.

'delegației în frunte cu episcopul Andrei Şaguna. întrucît acesta a întîrziat, patru membri •ai comisiei pleacă spre Innsbruck pentru a-şi îndeplini misiunea încredințată de forul suprem al națiunii. Eforturile lor rămîn fără rezultat, fiind zădărnicite de pretențiile prim-ministru- .lui maghiar Ludovic Batthyâny şi ale ministrului â la terre, contele Esterhâzy, sosiți şi ei la Innsbruck, cu scopul de a smulge regelui Ferdinand sancționarea legii uniunii Transilvaniei cu Ungaria, promulgată de dieta de la Cluj, în absența reprezentanților români şi în pofida protestelor anticipate şi condiționate ale Marii Adunări Naționale de la Blaj. într-adevăr, legea uniunii este sancționată de monarh la 10 iunie 1848. Delegația din 23 iunie 1848, condusă de data aceasta de Andrei Şaguna, obține un bilet imperial •care recomanda guvernului şi parlamentului maghiar să recunoască prin lege naționalitatea politică a românilor. Eforturile depuse în acest sens la Pesta de Şaguna şi însoțitorii lui eşuează insă lamentabil.

Referindu-se la evenimentele din 1848 — 1849, Ilie Măcelariu afirma în mod just că nu intrigile aşa-numitei camarile au declanşat un conflict atît de mare şi sîngeros, ci •adevărata cauză rezidă în spiritul legilor de uniune (art. VII Pojon şi art. I Cluj), „legi iatale, sugrumătoare de provincie şi națiuni de una parte şi simțul de conservare propriu al națiunilor prin ele amenințate, de altă parte"[6].

Ilie Măcelariu a contribuit la organizarea luptei militare a poporului său pentru apărarea ființei naționale şi a autonomiei Transilvaniei. Din octombrie 1848 îşi reia calitatea de tribun, dar de data aceasta îmbină armonios atributele de tribun politic cu cele de tribun militar. Tribunii au constituit cea mai importantă verigă de legătură între conducerea politică națională superioară şi masele largi ale țărănimii chemate să lupte cu armele în mîini pentru viața şi libertatea națională. în calitatea lui de tribun militar, Ilie Măcelariu avea de îndeplinit instrucțiuni precise. Toți tribunii recrutau oamenii apți de a purta arme şi participau personal la alegerea centurionului şi vieicenturionului (căpitanul). De asemenea erau obligați să țină o evidență clară a armelor de foc şi să se .îngrijească ca cei ce nu aveau puşti sau pistoale să-şi facă lănci: dacă oamenii erau prea săraci trebuiau ajutați din fondul comunităii. Acolo unde era posibil, era de preferat ca tribunii să formeze cel puțin o decurie de călăreți, aceştia fiind datori a avea 2 pistoale şi o lance. Sătenii dintr-o localitate alcătuiau mai multe decurii în frunte cu decurionii. în fiecare săptămînă cîte o decurie trebuia să fie trimisă la sediul prefecturii pentru ca oamenii să se deprindă cu mînuirea armelor. Rapoartele despre necesitățile ivite urmau filiera: decurion, centurion, tribun şi prefect. Tribunul avea drept la 10 oameni înarmați pentru paza sa personală. în calitatea lor de tribuni politici, ei trebuiau să ia jurămînt în fața bisericilor de la săteni, că vor ține cu națiunea şi cu împăratul, care le promisese dreptate şi egalitate națională; jurămîntul era depus conform formulei stabilite de Marea Adunare Națională de la Blaj. Tribunii urmau apoi „să-i învețe şi să-i desluşească pe oameni în lucrurile politice" şi să-i convingă de foloasele înarmării „arătînd că numai aşa se pot apăra şi mîntui de aceia cari vreau să-i asuprească" [7].

Ilie Măcelariu a fost tribun în prefectura a III-a ce-şi avea sediul la Sebeş şi era condusă de prefectul Dionisie Marțian Popovici. în scrisoarea lui A. T. Laurian, membru al comitetului de pacificațiune, expediată prefectului din Sebeş, se preciza, la 19/31 octombrie 1848, că sub comanda sa se aflau: loan Pop, viceprefeet, care stătea tot la Sebeş, Vasile Tămaşi, însărcinat cu organizarea gărzii la Orăştie şi Ilie Măcelariu tribun la Mer-

[6] Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscrise române (B.A.R., mss. rom.) nr. 997, f. 34.

[7] *Transilvania,* IX, nr. 4 din 15 februarie 1876, p. 44.

curea, unde era ajutat de fostul său coleg de şcoală şi codelegat al românilor de pe Pămî crăiesc la Marea Adunare de la Blaj, Tănase Moise, care era vicetribun. Comitetul de p ficațiune ordona prefectului să-şi îndrepte armata spre Alba-Iulia, de unde putea p muniții şi arme, şi să se unească cu trupele imperiale şi cu cele conduse de Avram Ia pentru a lupta împreună la Aiud. în sarcina aceleiaşi prefecturi cădea şi dezarn inamicului din Vințul de Jos[8]. Cetele legiunii a III-a urmau apoi să sprijine ofensiv se pregătea împotriva Clujului. Comitetul de pacificațiune cere printr-un act se de Simion Bărnuțiu la 16 decembrie 1848 ca prefectura de la Sebeş să formeze o g națională de călăreți. Cu acest prilej era delimitat precis şi teritoriul supus jurisdi prefecturii; aceasta era constituită din scaunele Sebeşului, Orăştiei, Miercurii, inc satele învecinate de la nordul Mureşului care țineau de comitatele Alba Inferioa Hunedoara[9].

După succesele de la sfîrşitul lui 1848 urmează victoriile armatelor guvername maghiare conduse de generalul polonez Bem şi recucerirea Transilvaniei (cu exce Munților Apuseni, apărați de moții lui Iancu şi a cetății de la Alba Iulia). în loc dea seama de adevăratele cauze care au provocat războiul civil şi să-şi revizuiască atitu pentru remedierea situației, autoritățile maghiare instituie, prin „tribunalele de s şi „echipele de vînătoare", o crîncenă teroare căreia îi cad victime prefecți, tribuni, tribuni, preoți şi mai ales o mare mulțime de țărani de prin satele Transilvaniei[10]. leptul democrat Bem, a cărui patrie era sfîşiată de trei mari puteri şi care prețuia mult necesitatea unei alianțe democratice între națiuni, era îndurerat de această şi deprimantă situație şi încerca să tempereze zelul răzbunător şi oprimator al nob maghiare. Ilie Măcelariu, tribun politic şi militar, este prins şi judecat pentru „vin trădare" față de guvernul maghiar şi condamnat la moarte de un tribunal prezid colonelul nobil Bethlen Gergely. O întîmplare fericită îl scapă de la moarte pe Ilie lariu. El luase prizonier pe medicul-şef al generalului Bem, care fusese rănit. Tri român a dispus ca prizonierul său să fie bine tratat şi îngrijit, iar după vindec eliberează. Bem, dornic să răsplătească generozitatea conducătorului român, îl gr şi ordonă la rîndul lui eliberarea lui Ilie Măcelariu [11]. După aceasta, printr-un bilet m un fel de foaie de liberă trecere, emis la Sibiu în 15 martie 1849 din partea taberei rioare a armatei maghiare din Transilvania, menționa simplu că lui Măcelariu i se pe să circule liber şi în oraşul Mercurea, centrul fostului său tribunat.[12]

Despre sîrguința şi devotamentul cu care Ilie Măcelariu şi-a îndeplinit îndat «sale către națiune, stau mărturie declarațiile locuitorilor din satele tribunatulu Sătenii din comunitatea Cărpeniş, în frunte cu judele Gligor, afirmau că în toam ț848 Ilie Măcelariu susținuse în sațul lor „o dulce vorbire către popor", ce a înfl ,^pe feciorii români" care se înrolează voluntar sub arme, fără a mai fi nevoie

[8] Ştefan Manciulea, *Scrisori şi acte privitoare la mişcarea revolu a românilor din Ardeal şi Ungaria in 1848—1849,* Bucureşti, 1926, p. 284. Scrisoarea diată din Sibiu la 19/31 octombrie 1848 de August Treboniu Laurian către D Popovici Marțian.

[9] Idem, *Op. cit.,* p. 268.

[10] *Bucovina,* nr. 1 din 6 ianuarie 1850.

[11] Aurel Decei, *Două personalități din trecutul istoric al Abrudului Măcelariu şi soția lui Iudita Tobias — Țara Moților,* Abrud, 1974, p. 144—151; afirmă că tribunalul care 1-a judecat pe' Măcelariu a fost prezidat de colonelul B wezi *Gazeta Transilvaniei,* XXX, nr. 9 din 13/1 februarie 1867.

[12] Arhivele Statului Cluj, fond Ilie Măcelariu, f. 113.

tragă la sorţi. De asemenea atunci cînd ţăranii din Cărpeniş suferiseră în 1849 necazurile şi jefuirile din cele cîteva luni de „silnică stăpînire", fostul lor tribun le-a fost „bun sfătuitor şi apărător" şi a încercat să-i pună la adăpost de „abuzuri şi persecuţii"[12]. Totodată Măcelariu îi încuraja spunîndu-le că „patimile nu vor ţine mult"[13]. Ţăranii din ApolduJ Mare în frunte cu parohul loan Ivan mărturiseau şi ei că discursurile patriotice rostite de Măcelariu „au inimat tinerimea", astfel încît cîţiva „din cei mai voinici feciori, de a lor bunăvoie s-au băgat la cătane"[14]. Preotul, judele şi juraţii din Rod precizau că avuseseră de mai multe ori „înţelegere" cu tribunul din Miercurea, care le vizita des satul[15]. Parohul din Mercurea, Nestor Fleşer, menţiona că Ilie Măcelariu îşi rostea, de obicei, cuvîntările în biserici. Fleşer preţuia foarte mult activitatea depusă de Măcelariu în primăvara anului 1849, după ce reprezentanţii patriciatului săsesc fugiseră în Ţara Românească, însoţind trupele imperiale în retragere. Ilie Măcelariu a continuat să-şi păstreze în mod neoficial un rol însemnat în administraţia opidană a Miercurii; preotul român afirma că Ilie Măcelariu „rămînînd în mijlocul nostru, cu periculul vieţii sale nu numai oraşul nostru l-a apărat de multe necazuri şi primejdii, ci şi tot cuprinsul" l-a ferit de multe „asupriri din partea maghiarilor"[16].

în 1849 conducătorii români lărgesc revendicările şi orizontul politic al programelor naţionale nădăjduind recunoştinţa cercurilor imperiale, care promiseseră acordarea de drepturi naţionale pe seama aliaţilor lor de moment, popoarele nemaghiare. în mod just şi cu deplină îndreptăţire delegaţia naţională cerea Vienei, la 25 februarie 1849, ca toţi românii din monarhia habsburgicâ (Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina) să formeze un corp politic unitar înzestrat cu autonomie administrativă şi legislativă. Programele care i-au urmat, atît cele din 1849 cît şi cele din 1850, lărgeau argumentarea istorică, politică şi etnico-demografică a cerinţelor formulate la 25 februarie 1849, aducînd uneori importante precizări: teritoriile amintite să fie numite „Land der Romanen" (Ţara românilor); această ţară trebuia să fie condusă de un guvern naţional cu sediul la Bla| în frunte cu un prefect sau guvernator[17]. Activitatea prodigioasă a delegaţiei naţionale din Viena în anii 1849—1850, care era formată din conducătorii de frunte ai neamului (Simion Bărnuţiu, Avram Iancu, Axente Sever, Simion Balint, Andrei Şaguna, August Treboniu Latirian, Timotei Cipariu etc.) purta girul dorinţelor şi încrederii naţiunii române. în toate oraşele şi satele Transilvaniei se iniţiază spre sfîrşitul anului 1849 o vastă acţiune de adunare de împuterniciri populare, menite să legitimeze calitatea de reprezentanţi ai naţiunii pentru toţi membrii delegaţiei şi să confere revendicărilor formulate caracterul de expresie plenară a voinţei maselor româneşti.

Ilie Măcelariu şi românii din scaunul Miercurea (satele Rod, Cărpeniş, Poiana, Apoldul Mare, Reci, Gîrbova, Ludoşul Mare, Topîrcea, oraşul Miercurea) alcătuiesc şi ei o asemenea împuternicire, întărită de 77 semnături. Românii de aici repetă în faţa Tronului toate cererile din programele de la 25 februarie, 12 martie, 18 şi 30 iulie 1849. Episcopul Şaguna şi Aaron Florian erau însărcinaţi ca, alăturîndu-se celorlalţi membri ai deputăţiei naţionale, să mijlocească obţinerea şi aplicarea revendicărilor româneşti, mai ales că în starea

[13] *Idem,* loc. cit., f. 141.
[14] *Idem,* loc. cit., f. 142.
[15] *Idem,* loc. cit., f. 145.
[16] *Idem,* loc. cit., f. 143.
[17] Dumitru Suciu, *Lupta naţionalităţilor din imperiul habsburgic pentru înfăptuirea programelor lor politice la mijlocul secolului al XIX-lea,* în *Analele Institutului de istorie şi arheologie Cluj,* 1972, t. IV, p- 191.

de.atunci a Transilvaniei, administrată de guvernămîntul militar aus
şi românii din scaunul Mercurii nu vedeau „nimic ce ar semăna cu
lui de egalitate a naţiunilor". în acest act politic românesc se pro
mării unei ţări săseşti „pe un teritoriu în care cei mai vechi şi mai n
torii români şi a supunerii către jurisdicţiunea patriciatului săsesc
româneşti care n-au ţinut niciodată de administraţia săsească. F
trarea teritoriilor locuite de români să se numească comisari şi dreg
De asemenea la ministerele centrale să fie aplicaţi şi funcţionari ro
tuiască un corp de trei reprezentanţi naţionali care „să stea în raport n
torul civil şi militar (Ludovic Wohlgemut — n. ns.) şi cu comisaru
Bacii — n. ns.], deoarece „neavînd aceştia cunoştinţa naţiunii rom
«ei..., nu-i pot face dreptate, după cum ne învaţă experienţa d
românii mercureni doreau ca delegaţia naţională să le relateze şi
„toţi paşii ce va face în cauza aceasta naţională şi despre rezultatu
să ştim ce mîngîiere naţională putem aştepta după atîtea jertfe
tronul Majestăţii Sale"[18].'

Ilie Măcelariu, statornic în sentimentele sale faţă de Avram I
tenul său de la Cluj, Tirgu Mureş şi din timpul revoluţiei, îl îngrijeşte
tament, în casa lui din Sibiu, într-un moment greu, cînd acesta
rităţi şi îndurerat de situaţia grea a naţiunii sale, are primele s
în cursul lungilor şi repetatelor peregrinări ale lui Iancu prin oraş
vaniei, casa lui Ilie Măcelariu se număra printre locurile cele mai
„Craiul Munţilor" îşi putea afla, înconjurat de duioasă afecţiune şi
răgaz şi odihnă. Deşi Avram Iancu, lovit de boală şi cîteodată
persoane apropiate, îşi pierde încrederea în cinstea şi recunoştinţa
continua să creadă în prietenul său Măcelariu, căruia îi destănuia
revenire, gîndurile şi sentimentele ce-l frămîntau în legătură cu
naţiuni (1860)[19].

în condiţiile grele ale epocii lui Bach (Szechenyi scria că
exclama Bach, Bach, ecoul va răspunde Ach! Achl), unii conducăto
cei din exil, şi-au dat seama că au greşit subestimînd dezvoltarea im
naţionale a popoarelor nemaghiare din Ungaria istorică. După căder
tori maghiari democraţi, continuînd cu cinste ideile iacobinului M
în timpul crizei din 1859—1861, făurirea unei alianţe dunărene ant
maghiarii, românii şi slavii de sud să-şi dobîndească libertatea[20]. Da
pările politice nobiliare liberale maghiare (adresişti sau rezoluţio
vieţii politice cu aceleaşi revendicări şi scopuri ca la 1848. Libera
unei diete separate pentru Transilvania istorică şi cer ca aceasta să-şi t
lai dieta din Pesta, unde să fie reprezentată şi Croaţia şi Fium
conservatorii rămaseră tributari teoriei existenţei unicei naţiuni po
magnaţi maghiari declară în Senatul imperial lărgit că toţi locuitorii

[18] B.A.R., mss. rom. nr. 1061, f. 250-256.
[19] Ştefan Pascu, *Avram Iancu,* Cluj, p. 235.
[20] V. A. Urechia, *VAlliance des Roumains et des H Autriche,* Bucureşti, 1894; Ştefan Pascu, *Un plan de roumaine — magyaro — serbe em 1859,* in *Revue de Transylvani* p. 506—524; Szabad Gyorgy, *Forradalom es kiegyezes vdlasz* p. 120.

cetățeni ai națiunii politice maghiare, indiferent că vorbeau maghiara, germana, slovaca* sîrba sau româna. Limba vorbită era irelevantă, ea nu genera nici un drept de stat sau politic. Coroana Sf. Ștefan trebuia refăcută ca stat maghiar unitar în care nobilimea urma să dețină frînele puterii guvernamentale și legislative.

De fapt, în 1860—1861 se promulgă din nou principiul legitimismului istoric — de stat (Staatrecht) ca normă fundamentală de organizare a imperiului, nesocotindu-se astfel cerința democratică a federalizării lui pe baza dreptului natural etnico-demografic. Curtea și conservatorii maghiari decid ca Banatul, Zarandul, Solnocul de Mijloc, Crasna, Chioarul să fie încorporate Ungariei, unde rămîneau în continuare și Crișana și Maramureșul. Singur Ardealul își menținea autonomia față de Ungaria, fapt ce a nemulțumit grav pe liberalii maghiari care doreau să-1 alipească în virtutea legilor centralizatoare din 1848. Astfel în această problemă se ivește o breșă între liberali și regimul imperial, breșă care va fi folosită cu succes, atîta timp cît ea va exista și nu va fi înlăturată prin compromis, de lupta românească din Marele Principat al Transilvaniei. Liberalii negaseră în 1861 existența legală a Reichsrathului central și ceruseră reinstaurarea guvernului responsabil.

în condițiile politice de la începutul epocii semiliberale a lui Schmerling, în cercurile conducătoare românești apar două tendințe programatice. Cîțiva fruntași se gîndesc să reia și să continue programele naționale maximale formulate în 1849 (petiția din 25 februarie). Printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestei orientări se numărau Iosif Hodoș și Andrei Mocioni. Ilie Măcelariu se atașează, la începutul lui 1861, acestei grupări a programului maximal. Măcelariu primește programul lui Iosif Hodoș și îl recomandă cu căldură redactorului *Gazetei Transilvaniei,* Iacob Mureșanu. Dealtfel, avusese intenția să publice programul lui Hodoș chiar și la Viena, prin intermediul lui Axente Sever. Programul cerea unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina într-un singur stat autonom, lege electorală democratică, dietă reprezentativă etc. Măcelariu ia măsuri ca originalul (trimis lui de către autor) să fie copiat de studenții români juriști din Sibiu în 52 de exemplare și „împărțit în toate 4 unghiurile". Tot Măcelariu — după cum însuși mărturisește — îl prezintă și îl citește și „birocratico-aristocraților noștri" (cercurilor politice din jurul episcopului Șaguna). Mulți dintre aceștia sînt de acord cu ideile și cu solida argumentație dezvoltată în programul lui Hodoș[21]. Șaguna și alți fruntași politici erau convinși, însă, că Hasburgii nu vor admite niciodată ca la marginea imperiului să se constituie un stat autonom românesc de 3.500.000 locuitori. Un asemenea eveniment ar fi fost un pas important înspre descentralizare și emanciparea deplină. De aceea Viena va refuza cererea lui Andrei Mocioni privind întrunirea unui congres general al tuturor românilor din monarhia habsburgică. Pentru moment, Șaguna și adepții lui își îndreaptă eforturile în primul rînd înspre asigurarea autonomiei Transilvaniei istorice și instituirea unei legislații pozitive pentru națiunea română de aici. în această direcție se sconta pe conflictele dintre Viena și cercurile politice maghiare unioniste și dualiste și pe o eventuală alianță cu monarhia și Schmerling. Episcopul ortodox,, care eșuase alături de ceilalți membri ai delegației din 1849—1850 în obținerea satisfacerii revendicărilor naționale, se gîndea ca atunci să nu ceară prea mult și să nu obțină nimic, ci să formuleze un program politic moderat, care, în condițiile și împrejurările date,, să aibă șanse reale de succes. De fapt, recunoașterea prin lege a națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită și decretarea limbii române ca una din limbile oficiale

[21] Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond Varia nr. 147. Scrisoarea lui Ilie Măcelariu către Iosif Hodoș, expediată din Sibiu la 3 ianuarie 1861.

ale Marelui Principat al Transilvaniei ar fi constituit evenimente fără precedent în isto politică a națiunii și limbii române din monarhia habsburgică.

Ilie Măcelariu manifestă neîncredere și bănuială față de Șaguna, exprimînd *in* scrisorile către George Barit, preferința și încrederea în atitudinea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, care adoptase un ton mai hotărît în problemele politice. admiră discursul Iui Șuluțiu rostit la Alba Iulia, în schimb este nemulțumit de cuvînta scurtă și laconică a lui Șaguna[22]. Uneori Măcelariu se dovedește pripit și inexact în afir țiile și acuzațiile lui formulate la adresa lui Șaguna, ca de pildă în scrisoarea exped lui Bariț la 7 martie 1861, cînd îl bănuiește pe Șaguna că ar fi dorit ca românii să n trimită reprezentanți la Reichsrath, în caz că nici maghiarii nu și i-ar fi trimis pe ai l în pofidă deosebirilor de vederi din interiorul mișcării naționale românești se impu •ca în desfășurarea unor acțiuni importante, eforturile să fie omologase și unite în ved obținerii unor progrese politice certe. George Bariț, Ilie Măcelariu și alți lideri pol vor acționa în comun la conferința de la Sibiu și sînt aleși în Comitetul permanent co de Șaguna si Șuluțiu. Alegerea lui Măcelariu în acest for politic conducător era se Încrederii cu care 1-a investit conferința, socotindu-1 printre fruntașii națiunii, alătur Bariț, Axente Sever, Hodoș, Rațiu, Pușcariu, Matei Nicola, Vasici, Pinciu etc. Pîr urmă atît Bariț cît și Măcelariu, acesta în mod inconsecvent și după unele ezitări, accepta ideea lui Șaguna privind concentrarea eforturilor la lupta românilor din Tra vania istorică apreciind că varianta cealaltă, radicală, avea prea puține șanse sau precis nu avea deloc șanse de reușită. Totuși adepții continuării liniei programatice 1849 sînt nemulțumiți de faptul că Bariț, în 1861, se alătură lui Șaguna. La 14 a •1861, Ion Maniu îi scria lui Simion Bărnuțiu că el îl aprecia mult pe Bariț pentru ac tatea lui publicistică și politică generală „însă aceea nu i-o voi putea ierta curîn numai d[umnea]lui cu Șaguna e cauza de noi nu am avut congres național [al tu românilor din monarhie — n. ns.]. D-lui nu a mers mai departe, ci numai la epis Șaguna, care a zis: « Nu e cu politică să cerem congres și mai vîrtos general». Și dl. «Așa e Excelența Ta, bine va fi»"[24]. în pofida instrucțiunilor primite de la Șagun sfîrșitul lunii iunie și în iulie 1861, Ilie Măcelariu, loan Rațiu și Iacob Bologa, m •ai delegației naționale trimisă la Viena pentru a trata cu împăratul, Schmerling, arhid Rainer și alți miniștri, mențin legături strînse cu Andrei Mocioni și tatonează, t posibilitatea unei acțiuni comune a tuturor românilor din monarhie. Un violent co izbucnește între Șaguna și cei trei lideri politici, episcopul ortodox acuzîndu-i că depășit atribuțiile și au dat dovadă de necunoașterea realităților și a raporturilor p din acel moment[25].

Ilie Măcelariu urmărește cu atenție manifestările dușmănoase ale presei no maghiare, care de pe poziții dominatoare de clasă atacă atît modalitatea întrunirii, revendicările „nelegale" ale conferinței românești de la Sibiu. Pe de altă parte Ke a cerut împăratului să dizolve Comitetul permanent românesc ales la Sibiu în ia 1861. Referindu-se la articolul ostil din *Pester Llyod,* Măcelariu regretă faptul c conducătorii români au fost înclinați să-și ofere alianța fraților maghiari, pe baze de tice și egalitare, totuși, unii din politicienii acestora avînd „natura ariciului", nu re

[22] BA.R., mss. rom. nr. 997, f. 6.

- S H o?a^c^n S u ci u, *Corespondenta loan Maniu - Simion Bărnuțiu 185*

B k j ' ^*Concordia,* VII, 1867, nr. 2 (569) din 17/5 ianuarie.

la atitudinea ostilă faţă de mişcarea românească şi la tendinţele lor de supremaţiei De asemenea, Ilie Măcelariu a militat pentru demascarea unor atitudini şovăielnice şi conciliante din interiorul mişcării politice româneşti, atitudini manifestate mai ales de funcţionarii români de Ia guberniul din Cluj, consilierii Alexandru Lazăr, Paul Dunca,. loan Alduleanu. în această problemă el scrie lui Bariţ o scrisoare în care ataca în termeni violenţi poziţia lui Alexandru Lazăr, întrucît acesta nega competenţa de for conducător a Comitetului permanent, ales şi investit cu această misiune de Conferinţa naţională de la Sibiu. Măcelariu îl roagă pe Bariţ să predea corespondenţa acuzatoare la adresa consilierului român, lui Iacob Mureşanu, spre a fi publicată în *Gazeta Transilvaniei,* deoarece „nu merită ticălosul să avem cruţare cu el"[27]. Totodată, în octombrie 1861, Ilie Măcelariu sprijinit de I. Hania, susţine ferm necesitatea ca dezavuarea votului separat şi ambiguu al celor trei consilieri guberniali amintiţi să se facă nu numai prin simple corespondenţe jurnalistice, ci şi în mod nemijlocit din partea Comitetului permanent ca for-conducător al întregii naţiuni[28]. Comitetul va împuternici, la 17 octombrie 1861, delegaţia! condusă de Şuluţiu să protesteze împotriva adresei guberniului din Cluj; membrii delegaţiei includ în protestul lor din 31 octombrie 1861 şi dezavuarea votului funcţionarilor români[29].* împuternicirea de a combate adresa gubernului era semnată în numele Comitetului permanent de Andrei Şaguna,şi Ilie Măcelariu.

Fostul tribun de la 1848—1849, învăţînd din experienţa amară de după revoluţie şi-a manifestat în scrisorile lui către Bariţ scepticismul sau neîncrederea faţă de împărat. Cînd agentul imperial român loan Dobrân înmînează monarhului o petiţie, acesta se rezumă să'o semneze şi să mîngîie pe înaltul funcţionar român cu „vorbe dulci". Ilie Măcelariu care ştia că monarhul procedase la fel şi în alte ocazii, remarca: „Atîta tot; no dară bolund ar fi fost acela, care ar fi aşteptat mai mult, mai cu samă cunoscînd cu cine avem de afacere"[30]. Dar analizînd situaţia din 1861 Ilie Măcelariu a fost nevoit să constate în mod politic că românii trebuie să fie prudenţi şi să-şi găsească un sprijin — fie şi de sus, sau de moment — împotriva acelei partide politice maghiare care dorea să alipească forţat Transilvania la Ungaria. Românii trebuiau să folosească împotriva unor asemenea tendinţe chiar şi Reichsrathul (Staatsrath) condus de Schmerling. în consecinţă acesta nu trebuia ignorat — spunea Ilie Măcelariu — „înainte de ce am şti că ce vor face celelalte naţiuni şi că ai şi de la cine aştepta ceva ajutor"[31]. Măcelariu respingea ideea ca românii să boicoteze, alături de maghiari, Reichsrath-ul atît timp cît politicienii maghiari nu renunţau la planurile lor de supremaţie. Mişcarea politică românească trebuia — în concepţia lui Măcelariu — să se folosească de orice contradicţii şi breşe ivite între cele două forţe dominatoare — cercurile ministeriale vieneze şi' nobilimea maghiară — pentru a conserva autonomia pămîntului strămoşesc. Ilie Măcelariu gindea astfel nu fiindcă aştepta de la Staatsrath „fericirea românului" sau că şi-ar teme „pita neamţului", ci fiindcă, totuşi, în acel moment politic, prevederea respectării autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei în diplomele Vienei din octombrie 1860 şi februarie 1861 constituia un punct de sprijin în lupta politică legală împotriva legilor de uniune maghiare din 1848.

[26] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 5.
[27] *Idem,* loc. cit., f. 7.
[28] *Idem,* loc. cit., f. 23.
"o v-Pacăţian, *op. cit.,* voi. II, Sibiu, 1904, p. 668-671
B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 3.
[31] *Idem,* loc. cit., f. 9.

- I. Măcelariu şi-a adus o însemnată contribuţie la lupta politică susţinută de romă ce locuiau pe „pămîntul crăiesc". Aici, secole de-a rîndul, patriciatul săsesc a interz accesul reprezentanţilor români în administraţia scăunală şi municipală sau în „univer tatea" cu sediul la Sibiu; era însă timpul ca asemenea practici să înceteze şi românii fie reprezentaţi în toate instituţiile administraţiei locale proporţional cu numărul lor. D ân pofida instrucţiunilor centrale care recomandau o mai mare înţelegere faţă de naţiur ,omână nedreptăţită pînă atunci, patriciatul săsesc încurajat chiar de cornitele Franc Salmen, nu renunţă la vechile practici, neaceeptînd decît parţial şi cu totul nesatisfăcă alegerea unor deputaţi şi funcţionari români în scaunele „Pămîntului crăiesc". Ilie Măcela demască atitudinea comesului şi a patriciatului săsesc în alegerile de la Mercurea, tri ţînd o corespondenţă lui G. Bariţ cu rugămintea ca acesta să o publice în ziarele naţ nale[32], pentru ca nedreptăţile să ajungă la cunoştinţa întregului popor. Ilie Măcela refuză funcţia de jude mic sau greav, nu fiindcă era nemulţumit că n-a fost ales jude re (prefect) ci pentru că — afirma el — „alegerea o cunosc ca nelegală"[33]. Măcelariu •acţionat pentru anularea alegerilor nedrepte de la Mercurea şi efectuarea altora, r drepte şi mai echitabile faţă de interesele românilor din acel scaun, care erau de p patru ori mai numeroşi decît saşii. în 1862, judele regal Măcelariu ţinea să reafirme faţa noului comite al saşilor, Conrad Schmidt, marele adevăr al timpurilor moderne potr căruia „cramponarea de drepturile şi prerogativele istorice putrede ar dăuna deseori mult decît renunţarea *la.* ele" şi, tot atunci susţine necesitatea împrietenirii cu „spir timpului"[34], deci acomodarea şi promovarea factorilor progresului şi a egalităţii civil politico-naţionale.

Corespondenţa dintre I. Măcelariu şi G. Bariţ, care este prin excelenţă o co pondenţă politică, cuprinde date şi informaţii importante asupra luptelor naţionale su nute de românii transilvăneni în anii grei ai instaurării dualismului austro-ungar. Deput român al Mercurii a înţeles să-şi fundamenteze lupta programatică pe apărarea autono Transilvaniei istorice şi a legislaţiei sibiene din 1863 — 1864, aşa cum procedau din a dietei şi liderii români pasivişti conduşi de I. Raţiu şi G. Bariţ. De aceea Măcelariu a cu îndîrjire şi actele de rezistenţă naţională pasivistă (memoriul din noiembrie-decen 1866 întocmit de Bariţ şi Raţiu, *Pronunciamentul* de la Blaj din 1868) tocmai în interi forului legislativ central al dominanţilor şi în faţa miniştrilor şi parlamentarilor magl Aceştia din urmă reacţionează zgomotos şi ostil împotriva încercării lui Măcelariu vorbi în limba română în dieta maghiară şi de a apăra autonomia Transilvaniei şi legislativă a dietei sibiene, acuzîndu-1 de daco-românism şi invitîndu-1 să nu con Pesta cu Bucureştiul. Măcelariu, demn şi netimorat de aceste vehemente atacuri ale p nicilor zilei, săvîrşite împotriva sa şi a programului politic al naţiunii sale, îşi apără vec şi principiile în mod deschis, pe calea presei, şi odată reîntors în Transilvania, tri preşedenţiei dietei pestane un protest răsunător împotriva uniunii Transilvaniei cu Ung Aceste acţiuni îndrăzneţe au fortificat în sînul societăţii româneşti spiritul şi hotă de rezistenţă naţională şi lui Măcelariu îi sosesc adrese de adeziune şi de recunoştinţ mai multe oraşe şi sate ale Transilvaniei sau din Bucureşti şi Torino, de la Ve Ruscalla şi un grup de liberali italieni (1867 — 1868). După cum aflăm din coresponc sa Măcelariu trimite unele articole lui Bariţ care se însărcina să le ducă redacţiei *G*

[32] *Idem,* loc. cit., f. 17; *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 29; *Teleg român,* IX, 1861, nr. 15.
[33] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 17.
[34] *Idem,* loc. cit., f. 29.

Transilvaniei pentru a deveni publice (aşa cum s-a întîmplat şi cu importanta *Declaraţie de opinie* alcătuită de Măcelariu şi care a văzut lumina tiparului tot în coloanele *Gazetei Transilvaniei).* Scrisorile luî Măcelariu către Bariţ din martie-aprilie 1867, ca şi cea din ianuarie 1869, conţin date preţioase privind deosebirile de vederi şi ruptura survenită între I. Măcelariu şi poziţia moderată, înclinată spre compromis şi tratative de „înaltă diplomaţie", adoptată şi urmată de căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohăţel şi înaltul funcţionar din ministerul învăţămîntului şi cultelor, loan Puşcariu[35].

Două telegrame şi mai multe scrisori expediate de Măcelariu lui Bariţ ne furnizează date veridice şi exacte despre întemeierea Partidului Naţional Român (pasivist) de la Miercurea ca şi informaţii referitoare la suspendarea activităţii Comitetului Central şi a viitoarelor comitete filiale ordonată în mod represiv şi neconstituţional de ministerul de interne din Pesta. Măcelariu îl înştiinţează pas cu pas pe Bariţ despre încercările sale directe sau scrise de a obţine sistarea măsurilor nedrepte adoptate de guvern împotriva tînărului partid politic românesc. Dacă încercările lui vor fi zadarnice, Măcelariu 11 anunţa pe Bariţ că va alcătui un protest public pe care-1 va aduce la cunoştinţa naţiunii şi a Europei. în corespondenţă se găsesc referiri importante în legătură cu întocmirea unui memorand naţional, general şi atotcuprinzător (care să nu facă abstracţie de abuzurile curente ale aparatului administrativ şi legislativ maghiar), întrucît I. Măcelariu sau alţi lideri importanţi nu erau de acord cu prezentarea memoriului alcătuit în grabă de Bariţ pentru Conferinţa de la Mercurea; acesta semăna mai mult cu o petiţie decît cu un memorand şi, de fapt, în sînul mişcării naţionale româneşti, se ridicau unele glasuri potrivnice petiţionarismului politic. I. Măcelariu considera şi el că era necesar că un memorand bine întocmit şi la curent cu cele mai noi aspecte ale politicii de dominaţie naţională să se adreseze în primul rînd opiniei publice democrate din Europa. I. Măcelariu^ îi descrie lui Bariţ eforturile pe care el, împreună cu I. Raţiu, N. Gaetan, G. Mânu,: dr. A. Tincu, I. M. Moldovan, A. Densuşianu le-au depus la conferinţa din ianuarie 1870 de la Turda în vederea asigurării continuităţii şi activizării rezistenţei politice anti-dualiste a naţiunii române. Românii trebuiau să-şi fundamenteze neclintiţi lupta lor politică pe bazele fixate de programul naţional din 1848 de la Blaj şi cel recent, din 1869 de la Mercurea[36]. Din corespondenţa Măcelariu-Bariţ nu lipsesc relatări importante despre disputele din interiorul mişcării naţionale româneşti, dispute ivite între adepţii pasivismului şi cei ai activismului. Era vorba deci mai mult de alegerea tacticii de luptă decît de strategie şi principiile generale ale procesului neîntrerupt de emancipare politică a naţiunii române. Momentele disputelor dintre activişti şi pasivişti la care se referă Măcelariu s-au desfăşurat în 1872 şi 1875. în cadrul lor Bariţ şi Măcelariu s-au situat pe o poziţie identică mai ales în 1872. Ei au acceptat formula pasivităţii relative, adică

[35] *Idem,* loc. cit., f. 34—58; Despre activitatea parlamentară desfăşurată de Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta şi aprecierile sau criticile făcute de mişcarea naţională românească asupra ei vezi Dumitru Suciu, *Activitatea lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (1865—1867),* în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj.,* XIV, 1971, p. 143—155; Idem, *Lupta parlamentară a lui Ilie Măcelariu în dieta de încoronare de la Pesta (iunie 1867 — decembrie 1868),* în *Acta Musei Napocensis,* IX, 1972, p. 215—228; *Idem,* Din lupta politică românească: *Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869),* în *Studia Universitatis Babeş Bolyai,* series Historia, 1972, fasc. 2, p. 73—74.

[36] B.A.R., mss. rom. nr. 997, f. 59—83; vezi Dumitru Suciu, *Date noi privind contribuţia lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului,* în *Anuarul Institutului de istorie şi arheologie,* Cluj, XVI, 1973, p. 215—230.

alegătorii români să ia parte la alegeri, dar deputaţii români aleşi să nu participi la lucrările parlamentului maghiar. Această formulă nu a fost însă acceptată de' Conferinţa de la Alba Iulia care adoptă pasivitatea absolută (inclusiv neparticiparea la alegeri) propusă de I. M. Moldovan. Unele din pasajele scrisorilor lui Măcelariu se referă la conferinţele restrînse de la Blaj din 1872 şi la actele şi protocoalele redactate cu acest prilej. Conferinţele, la care au participat I. Vancea, G. Bariţ, I. Măcelariu şi I. Raţiu au fost prilejuite de „încercarea de împăcare" — o simplă manevră politică — întreprinsă de ministrul preşedinte maghiar Melchior Lonyay. Măcelariu dorea publicarea tuturor actelor legate de acest eveniment[37].

Ultimele scrisori trimise de I. Măcelariu lui G. Bariţ stau mărturie asupra legăturilor strînse existente între românii Transilvaniei şi fraţii lor din România în momentul măreţ şi eroic al războiului de independenţă din 1877—1878. La Sibiu se formează primai comitet al doamnelor romănce pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi şi a familiilor soldaţilor căzuţi pe cîmpul de onoare ai naţiunii; acesta era condus de Iudita Măcelariu. Exemplul este urmat de alte centre româneşti importante ale Transilvaniei. Primul ministru maghiar dizolvă toate comitetele româneşti. I. Măcelariu a văzut ordinul de dizolvare trimis comitelui suprem ai Sibiului Friederich Wăchter. Frumoasa şi umana acţiune continuă însă, întrucît Iudita Măcelariu o va conduce ca persoană particulară ajutată bineînţeles de doamnele din vechiul comitet. La inspiraţia lui Ilie Măcelariu, Iudita Măcelariu protestează demn dar energic împotriva măsurilor reacţionare adoptate de guvernul maghiar împotriva sentimentelor naţionale şi umane ale românilor din Austro-Ungaria. Suveranii români din Bucureşti au apreciat aceste eforturi şi după război au fost decorate 19 doamne române din Transilvania. Ilie Măcelariu era conştient de faptul că recunoaşterea şi consfinţirea prin luptă a independenţei României era cauza şi speranţa tuturor românilor, indiferent de faptul că soarta îi mai încătuşa pe unii în frontiere şi state străine. Fostul tribun de ia 1848—1849 era solidar cu armata română, încheindu-şi unele scrisori către Bariţ cu urările: „Toate cele bune de la D-zeu, nouă şi celor de la Plevna" sau „D-zsu cu noi şi cei de la Plevna"[38].

17 B.A.R. mss. rom. nr. 997, f. 84 — 99.
8 *Idem,* loc. cit., f. 101-119.

Săbii, 26/1 [1]861

Mult stimate domnule!

Că ai plecat, cumu-ţ place a zice, ca un olandez de la Săbii, nice m-am mirat, nice m-a supărat, căci am cunoscut bine, fo[a]rte bine, în ce jurstări te-ai aflat sub întregul decurs al conferinţelor[1]. Nu m-au supărat mai departe nice aceea căci nu ne-am zis unul altuia batăr un adieu, fiindcăci asemenea am văzut că stai ca pe spini, apoi în asemenea împrejurări, aşa cred, a aştepta unele seci curtuazii ar fi numai o pedanterie, cari, pe lîngă alte rele, dacă ar mai închepe şi aceasta între noi românii ar ieşi şi mai multe voturi separate, ca cîte se iviră la conferinţele noastre din urmă. Au fost însă un altceva ce m-au supărat foarte, şi încă nu numai pe mine, ci pe cei mai mulţi ce au cunoscut acea împrejurare, că adecă, după atâtea sacrificii, atâta neodihnă mai pe urmă din cauza propunerii episcopului] Şag[una] în adunarea din urmă, ca să nu se publice protocolul, te-ai dus mîhnit din Săbii. Asta-ţ mărturisesc, ne-au supărat pe toţii. Bietu mitropolitu[2] încredinţasă pe fratele Axente[3] să-ţi telegrafeze sau să-ţi scrie că s-a muiat granguru şi că prin urmare protocolul se va publica după cum s-a fost şi hotărît la conferinţă.[4] Voind poate a şti că cum s-au întîmplat de s-au abătut ep[iscopul] Şag[una] de la părerile sale, iată-ţ scriu că în următoarea zi după atacu cu Axente acesta merse încă des-demineaţă la efpiscopul] Ş[aguna] şi-1 întrebă că învoieşte-se ca să se publice protocolul. Şi ce gîndeşti, domnul meu, că doară răspunsul ar fi fost „Ie!" sau „Ba!" ? Ba nu, nice unul, / ci după prelimitarea titulaturei obicinuite de Kerli pe rumânie: *„Drachul* meu, gîndeam că te-a mîniat," şi îndată după aceasta: „Da Bariţ dusu-s-au?"; şi cum auzi răspunsul că da, zice fratele A[xente] că îngălbeni *Danila*[5] nostru şi, ca cel ros de cunoştinţă, răspunsă: „Îmi pare tare rău, că am vrut să mă mai înţeleg cu dînsu de cîte ceva şi să-i spui şi ace[e]a că protocolul se va publica". Ce se ţine de catalogul membrilor conferinţei îl vei primi cît mai curînd, am încă să-1 mai completez încîtva, căci nu dădură toţi

ţădulele după carii s-a fost compus, ştiind însă că cei mai mulţ
subscris protocolul îl voi completa atît după acestea, cît şi după însen
ţiunea mea, ce am dus despre cei ce au luat parte la faimosul ban
de la „Coroana ungurească".

În cît pentru rafenciul d-tale de la togma pomenitul banc
credeam să-mi concezi mie acea onoare, â avea şi eu un debito
omenie, că creditori — laudă Domnului — am destui, şi de una ş
ceaşi categorie. Te pusesem în catastif sub rubrica „Soli", fir
însemnînd totdeodată şi provizionu, cam după numărul familiei mel
(zi şasesprezece), şi am făcut aceasta cu calculaţiune, că venind —
poate la vară — la Zărneşti, să quităm omeneşte. Dacă te învo
la aceasta, bine, eu sunt bun bucuros, iară de unde nu, fă şi trir
3 f[lorini] zi: trei florini v[alută] a[ustriacă].

Reprezentaţiunea ce se hotărî în conferinţele noastre o
ep[isco]pu Şag[una], însă nefiind cu toţii învoiţi la aceea, precum
1® fost compus s-au însărcinat cu compunerea altei, d. Aldufleanu][6],
precum aud o a şi făcut şi predat ep[isco]pului, iară acesta se zic
ar fi trimis mitropolitului la Blaş, ca să o trimită printr-un canoni
Majestate. Despre bravul mitropolit ne-a venit trista ştire că e rău bol
ieri a trimis după dr. Szabo de aicea. Cauza boalei, precumu-mi s
însuşi espresu ce a venit după doctorul, nu ar fi alta decît că, cu so
la Blaş, unde fu întîmpinat de vro 400 călăreţi, i s-ar fi reporta
cătră pretorele de acolo că acei călăreţi carii i-au mers spre întîmpi
Excelenţei sale ar fi strigat: „Să trăiască cîţi şi mai cîţi români
trăiască Cuza, să piară nemţii şi ungurii!" Ştirea aceasta atâta a s
rat pe bietul bătrîn, de s-a pus la pat. Dealtmintrea, împărtăşirea a
nu e adevărată, după cum ne spusă expresul.

Cum şi ce urmări va avea serenada ce ţ-a făcut fraţii braşov
şi că oare nu se vor şi afla şi altfeli de gratulanţi, cari să-ţi sp
fereştile, nu ştiu, sunt însă convins că, precum la noi săbienîi, aş
şi la toţi românii a făcut cea mai plăcută impresiune[7]. Eu însuş
fiu fost aşa de norocos a lua par[te] la acea sărbătoare[8] zic nu ştiu fi-
fi mulţămit cu două făclii sau ba ? Articulul concerninte s-a cit
juna noastră casină cu voce înaltă, şi gîndeai că ridică casa în sl
nu mai încetau chiuiturile: „Să trăiască O' Conell-ul românilor!"
mărturisesc, fără nice o măgulire, că-mi lăcrămară ochii de buc
Da brava tinerime numai nu-şi rupea perii din cap, că di ce nu t
2 onorat ei cu aşa ceva. /

Să-mi iertaţi, Domnu meu, că-mi iau îndrăzneală a vă incor
cu unele rugări. Mai cu finea anului trecut rugasem pe d. reda
M[ureşan][9] să aibă bunătate a primi articolul 48 din *Telegraf,* p
torii! la comitetu pentru ajutorarea juriştilor, precum şi tot ce s
publica în privinţa aceasta prin numitul jurnal, ca să nu mai fiu
a-i trimite şi domniii sale articuli, deosebit, căci, zic, nu-mi iartă tir
atîtea corespondinţe, şi nice punga atîtea post-porto[10]. Ca să se
aceasta, sunt şi eu provocat de către mai mulţi, cari-mi trimit co
spre acel scop. Deci, întâlnindu-te cu d. redactor M[ureşan], te

ai bunătate a-i aduce aminte adusa mea dorirea, precum şi aceea ca putîndu-se, să-mi trimită nr. 1 şi 2 al *Gazetei,* cari nu mi-au venit defel la mînă, şi nici la poştă se află.

Cu aceasta recomăndîndu-mă bunelor simţiminte, am onoare a mă subscrie cu distinsă stimă al domniei-tale adit serv şi amic.

2v

I. Măcelariu /

[1] Conferinţa naţională românaască din 1/13—4/16 ianuarie 1861 de la Sibiu. Protocolul Conferinţei, la Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, Colecţii Speciale, fond I. Hodoş, sertar 342/2; Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară,* voi. II, Sibiu, 1902, p. 187—217. vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* II, Bucureşti, 1975, p. 52, nota II.

[2] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[3] Axente Sever.

[4] Protocolul s-a publicat în *Telegraful român,* IX, 1861, nr. 2 sub titlul *Protocolul Adunării naţionale române din Transilvania care s-aţinut in 1/13 ianuarie în Sibiu 1861.* Da fapt, importantei conferinţe i s-a dat întreaga atenţie, hotărîrile ei devenind publice şi provocind ataşamantul şi sprijinul presei militante româneşti pe de o parte, şi atacurile presai maghiare, pe de altă parte. *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 2, 3, 4 publică ştiri sau articole de fond despre desfăşurarea Conferinţei (ca de pildă *Caracterul Conferinţei naţionale din Sibiu sau* cele două proiecte destinate a fi supusa dezbaterilor conferinţei). în coloanele *Telegrafului român,* IX, 1861, nr. 1, 2, 4 se publică discursul mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu şi o apărare a Conferinţei împotriva atacurilor presei maghiare *(Kolozsvâry Kdzlony, Korunk)* în cadrul unai corespondenţe speciale *D? la Olt 31/19 ian. 1861. Conferinţele române şi critica lor.* în 1861, Barit a publicat într-o broşură separată *Protocolul conferinţei naţionale* (le data aceasta împreună cu toate intervenţiile).

[5] Episcopul Andrei Şaguna.

[6] loan Aiduleanu, consilier gubernial. Poate fi vorba de una din cele două petiţii elaborate la începutul lui ianuarie la conferinţa de la Sibiu. Prima cerea recunoaşterea prin lege a naţiunii şi limbii române. A doua protesta împotriva numărului mic al delegaţilor români la conferinţa de la Alba-Iulia. Bănuim că în text e vorba de a doua.

[7] în seara zilei de 20/8 februarie 1861 peste 100 persoane care purtau torţe aprinse şi steaguri tricolore s-au îndreptat spre casa lui George Bariţ, cu scopul de a-l omagia şi a-i mulţumi pentru activitatea sa publicistică şi politică (în special în cadrul conferinţei recente de la Sibiu) pusă în slujba emancipării naţionale şi dezvoltării culturale a poporului român. Cu acest prilej s-au cîntat melodii naţionale, iar stegarii erau îmbrăcaţi în costume naţionale româneşti. în cuvîntarea ţinută s-au evocat împlinirea a 23 de ani de cînd Bariţ a întemeiat *Gezeta Transilvaniei* şi *Foaia pentru-minte, inima şi literatură,* şi greutăţile pe care a trebuit să le întîmpine publicistul român. Braşovenii au relevat măritele lui G. Bariţ în educarea politică a generaţiei române tinere şi au afirmat că „naţiunea română e mîndră cu un astfel de fiu". Această mică sărbătoare politică a avut un cald ecou printre românii Transilvaniei *(Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 3).

[8] Daniel O'Connel (1775—1847), cunoscut om politic irlandez, luptător neînfricat pentru autonomia Irlandei.

[9] Iacob Mureşan, redactorul *Gazetei Transilvaniei.*

[10] La Sibiu în 25 noiembrie 1860 s-a întemeiat un comitet de ajutorare a celor 52 de studenţi români de la Academia de drepturi din Sibiu, care duceau o viaţă grea, plină de lipsuri materiale. Manifestînd o deosebită grijă faţă de creşterea tinerilor jurişti români, de care poporul avea nevoie în lupta sa socială şi naţională, comitetul din Sibiu a făcut apel la ajutorul material benevol al tuturor românilor din Transilvania şi Ungaria: „Nu vă retrageţi, fraţilor, dinarul — spunea apelul comitetului — căci mai bun sacrificiu ca acesta nu puteţi aduce pe altariul naţiunii... darurile voastre vor răsuna în posteritate". Banii urmau să fie tr lunar pe adresa lui Ilie Măcelariu, casierul comitetului *(Telegraful român,* V 1860, nr. 48). Opinia publică românească e receptivă faţă de apelul Sibiului".-G *Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 3 publică răspunsul dat comitetului de către G Fiiip din Cluj, prin care clujenii oferă pentru anul 1860/61 3 ajutoare de cîte 60 ni. Alte ajutoare băneşti au sosit din partea Blajului şi Albei Iulii *(Telegraful r* VIII, 1860, nr. 48). Listele de contribuţii băneşti stau mărturie la răspunsul g pe care preoţii, funcţionarii, juriştii, negustorii români l-au dat chemării din *(Telegraful român,* IX, 1861, nr. 1, 4, 5, 6). Grigore Mezei din Cricău face em nanta mărturisire cum că ţăranii au răspuns prompt chemării apelului şi cînd da banii ziceau: „Doamne ajută dreptăţii!".„Acela ce i-a văzut — afirmă Mezei a putut a se îndoi despre iubirea poporului către raţiunea sa şi despre ace poporul nostru e bun, numai conducători să aibe buni" *(Telegraful român,* 1861, nr. 5).

II

Săbii, 27/13 febr/uarie]

Stimate domnule şi amicei

Deunăzi îmi scriseseţi să vă trimit o copie a reprezentaţiune protestaţiunei noastre cătră Majestate, pe care, precum am înţ o ai primit pe altă cale, şi încă togma de la izvor. De ştii ceva mult ce soartă a avut acea protestaţiune, ca toate ale noastre, nu noi ştim singur atăta, că pe înmănuitorul, agentul Dobran, [1]-a mîn Majestatea cu vorbe dulci, şi s-a îndurat a signa hărtia. Atăta no, dară, bolund ar fi fost acela oare ar fi aşteptat mai mult, m samă cunoscînd cu cine avem de a facere. Prin aceasta, însă, nice nu vreau a fi zis că nu aş fi fost de părere ca să se trimită pro ţiunea, nu, ferească D-zeu, căci aceasta ne este nouă un docu ilustru pentru istorie.

Despre Reuniunea[2] noastră, pe care o trîmbiţară gazetele de înfinţată-ţ scriu atăta, că, după mai multe îmbolditurí, a tra ep[iscop]u[3] hârtiile d. Aldulean[4] ca să compună statutele *fur die [zu]bereitenden Massregeln** şi, numai după ce se vor face acestea, s aşterne iarăşi hârtiile Majestaţii (nu ştiu carii?) pentru conce Ştie D-zeu, trăi-vom să o vedem odată înfiinţată! Din ţinutul dului, mi se scrie că românii noştri de acolo încă în 4/2 a.c. au ex o protestaţiune grandioasă în contra încorporării Zarandului[6] ep pului] Şag[una] ca preşedintelui al comisiei permanente, iară neagă a fi primit. De e adevărat, nu ştiu, pînă nu voi primi ră de la corespondintele meu din Zărand.

Noi, românii de aicea, am dat capilor bisericeşti, ba la toţi taţii de român ce au apărat cauza naţională în conferinţa de la Bă vot / de încredere. O adresă s-a dat epfiscopului] Ş[aguna], al expedat bravului mitropolit[7]. îţi trimit o copie a aceştii adrese, aflînd de bine — să o dai d. redactor Mureşan spre publicare[8] acestuia te rog a-i da alăturatul testimoniu a juristului Dobo. Am a mă subscrie cu distinsă onoare al d-tale stimătoriu serv şi a

3v

I. Măce

[1] Ioan Dobran, înalt funcţionar imperial, originar din Banat. „Reprezentaţiunea" vezi scrisoarea I, nota 6. Deşi funcţia îi impunea tact şi moderaţiune, totuşi, atunci cînd împrejurările i-au permis-o, I. Dobran a luat parte la unele acţiuni naţionale importante. Este unul din semnatarii petiţiei din 25 februarie 1849 care cerea unirea românilor din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş, Bucovina într-un corp politic înzestrat cu autonomie administrativă şi legislativă. La 26 iunie 1849, alături de Petru Cermena şi Petru Mocioni, I. Dobran protestează împotriva Constituţiei octroate din 4 martie care menţinea divizarea românilor din monarhie şi le nesocotea justele revendicări naţionale. El a militat şi pentru emanciparea religioasă a românilor ortodocşi de sub jurisdicţia patriarhiei sîrbeşti şi pentru întemeierea unei mitropolii naţionale libere şi egale în drepturi cu celelalte biserici din monarhie.

[2] Astra.

[3] Andrei Şaguna.

[4] Ioan Alduleanu, v. scris, 1, n. 6.

[5] „Pentru măsurile care trebuiesc pregătite".

[6] Cea mai documentată şi „grandioasă protestaţiune a românilor din Zarand împotriva anexării lor la Ungaria va fi trimisă monarhului (şi nu lui Şaguna!) în 20 iulie 1861. Textul protestului la B.C.U. Cluj-Napoca, Colecţii Speciale, fond Hodoş, sertar 341/3 şi T. V. P ă c ă ţ i a n, *Op. cit.,* voi. II, p. 584-592.

[7] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[8] *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 15 publică această *Mulţâmită publică către Ex[celenţa] Sa d. Alexandru Sterca Şuluţiu mitropolitul de Alba Iulia.* Adresa este trimisă' din Sibiu la 18 februarie 1861 sub semnătura „Mai mulţi". Sibienii î; mulţumeau fiindcă alături şi în fruntea celorlalţi membri români ai Conferinţei regnicolare de la Alba Iulia a apărat „autonomia charei noastre patrii şi egala' îndreptăţire a tuturor naţiunilor transilvane, pe baze constituţionale". Evenimentul era măreţ întrucît atenţia românilor „privitori cu ochi deştepţi la evenimsntele timpului de faţă şi îngrijitori de soarta viitoate a naţiunii" era îndreptată cu intensitate asupra conferinţei. în adresă era ovaţionat Şuluţiu, naţiunea română şi „buna înţelegere între popoarele acestei ţări". într-adevăr, cuvîntarea rostită de Şuluţiu este pătrunsă de un spirit politic modern şi democratic şi se caracterizează printr-o altă ţinută morală.

ni

[Sibiu], 14/2 [1]861

Domnul meu !

Numai ce nu voişi să-mi rămîi dătoriu cu cei 5 f. pentru banchetu de la „Goro[a]na ungurească", poate te-ai temut că-ţi voi scrie prea multe procente la catastih, sau că mă voi lăuda, cum făcu odinioară un bolund cu taică-meu, care dîndu-i două duce împrumut, a doua zi şi strigă în gura mare că Marcu (aşa chiamă pe tata) îşi face casă de piatră şi poartă fleşeritu cu banii lui. Cu toate că eu nu aş fi făcut, nice una, nice alta, sau cel puţin nu într-o măsură pre[a] mare, se întîmpla însă de bună samă un ce al treilea, şi acesta era, că pînă cînd erau cei 5 f. la domnia-ta, eu eram gazdă. Cel puţin ştiam că nu sunt fără de nice un cr[eiţar], ce dealtmintria, doamne, de multe ori se întîmpla, mai cu samă cătră finea lunii, cîteodată şi pe la mijloc. Pînă acuma, cînd mi se plîngea nevasta că iarăşi s-au gătat banii, cel puţin o puteam mîngăia, că-i zice[a]m: „Lasă, draga mea, că mai avem 5 f. la d. B[ariţ] în camătă!" De aicea încolo, însă, nu ştiu, în asemenea dese împrejurări, cu ce mă voi mai şti mîngăia, cu toate că de la renumitul banchet

aş mai avea să mi se întoarcă 47 f. Vezi, domnul m
m-ai lipsit ? Şi încă pe nevrute, sau togma cu cuget d
dealtmintrea, aşa am cam păţit-o şi eu, de cîte şi r
e lumea, nu e vina noastră. Cam aşa o păţirăm şi cu co
din urmă: noi ne arătarăm înclinaţi spre pace şi înfr
ghiari, cari de frica noastră-şi părăsiră mai în toată
5 şi aceştia cu ce / ne răsplătiră, că le-am întins min
aceea ce am văzut şi vedem în toate zilele prin jurna
ce scrie *Pester Lloyd*[1], in Nr. 33). Fraţii magh[iari] o
cînd a scăpat de mînile cătanei, ce-l flocăise binişor;
pe acesta din ochi, îi ameninţa cu cîte şi mai cîte, vez
ascundă ruşinea resp[ectiv] frica cea neîntemeiată.
meu, ca să fim decis noi în conferinţele noastre de
înplinindu-ni-se cererile noastre cele drepte pînă la
15 ale acele[i]aşi să ne aflăm cu mic, cu mare în Cîmpul
ca să ne mai consultăm despre cele făcînde, era
ne înfrăţeam cu mult mai uşor cu fraţii magh[iari], ca
natura ariciului.

Acuma mă întorc iarăşi la cauza noastră priva
ce se ţine de trimiterea celor 5 f. Aşa cred, că pentru
lua unul pe altul de cap, şi în privinţa aceasta aş
pomeni numai atăta încă, ca nu cumva, din sim
să-mi scrii că nu cu voia m-ai supărat, şi că buc
aceea, să-mi fi dătoriu, şi aşa să mă reccureţi ca s
îndărăpt. Asta să nu o faci, că m-ai aduce în *Verlege*
acea simplă cauză, că banii i-am stricat la balul
deunăzi, ba tot [cu] acei bani mi-am cumpărat un
mai pe rumânie, *Katzenjammer*[3].

Vedeţi, la toate acestea sunteţi numai d-voas
5v nu face nimica, pentru aceea tot rămlnem pretini
poate, că eu mă aflu după bal, sau după prînz, şi
spinare, de-ţi scriu atîtea nimicuri, pe cînd cine ştie
vei aştepta de la mine, dară nu e, domnul meu, nice
a-ţi scrie ceva ce te-ar înbucura n-am ce, apoi la
vor năcăji pînă la rărunchi, şi ştiu că acestea-s dest
mai scriu? Şi, dealtfel, apoi a plăti 10 cr[eiţari] po
rînduri încă nu vreau, căci vreau să fiu mai econon
tot neamul meu.

Rezultatul conferinţelor bălgrădene, că cum de
ne-a apărat bunul şi preasfinţitul nostru archipăst
zilele numărate, precum însuşi a poftit deunăzi bra
zic, toate acestea le vei şti din jurnale[4].

Catalogul despre [care]-mi soriseşi deunăzi îl
servaţiune că în protocolul conferinţelor[6] sunt numai
iară catalogul e compus după listele ce ni le dăduse
încă în conferinţe, dară ştiu bine că nice listele n
la mulţi.

Nepotul meu[6], ce fusese la balul reuniunei, nu ştiu spune lămurit; se vede că şi el a avut *vaiet de miţe* ca şi unchiul său, că ai vrea să-ţi scriu despre înfiinţarea Comitetului pentru ajutorarea juriştilor de aicea. Mă rog a-mi scrie şi voi servi cu cea mai mare plăcere.'

Din trei membri [ai] conferinţei bălgrădene încă nu s-a întors încă nice unul; aşa / cred că vor sosi astăzi. Li se pregăteşte muzică de pisici împreunată, fireşte, cu spărtură de fereşti: lui Conrad Schmidt[7], care a votat în contra uniunei din partea juriştilor maghiari, si lui Conradsheim[7], care a votat pentru [1]848, din partea saşilor. Iară Şagunei et cons[ortes] le vom face serenadă, căci s-au expus pentru naţiune, vorbind atît de înflăcărat pentru interesele acesteia, de *obstupuerunt omnes??*

Fratele de Lemeny[9] a provocat pe unchiu-său Şag[una] să-1 recomande lui Kiminia[10] de consiliariu la cancelaria ung[ară], de vreme ce s-au încorporat atâţia români cu Ungaria[11]. Din partea Şag[unei] însă i să promisă şi mai mult, că-1 va face cons[ilier] de niinisteriu în Buda!!^[12] Aşa stăm, domnul meu! Şaguna zice: „De ar crepa dracului Şul[uţiu] ", că-1 înpedecă, de nu poate lucra aşa cum ar vrea!!!?

Sunt silit a încheia, căci togma mă cheamă servitoriul la comedie, adecă la *Schlussverhandlung*[13].

Din partea familiei mele te rog a spune p[rea] o[noratei] doamne precum şi familiii complimente, iară din parte-mi sărutare de mîni.

Rămîi cu toată stima şi frăţeasca charitate al d-tale serv şi amic,

/. Măcelariu. j

[1] Ziarul amintit ataca cu vehemenţă şi în mod cu totul neprincipial justele revendicări naţionale formulate de români la conferinţa de la Sibiu, în vederea menţinerii autonomiei Transilvaniei faţă de Ungaria şi a recunoaşterii prin lege a naţiunii şi limbii române. Şedinţa de la Sibiu era calificată ca „neconstitutională" şi celor doi şefi bisericeşti ai românilor, Şuluţiu şi Şaguna, li se contesta dreptul de a convoca o conferinţă politică. Repetă sloganul cunoscut anume că revendicările formulate la Sibiu ar constitui ambiţiile unor intelectuali români şi nu ar reprezenta voinţa întregului popor, care nu ştia de ele. Unele pasaje atacă justa revendicare a proclamării limbii române, ca una din limbile oficiale ale Transilvaniei. Ideea egalităţii limbii române este declarată „nefericită" şi este calificată ca o manifestare de animozitate a românilor faţă de celelalte „naţiuni" politice din Transilvania. *Pester Lloyd* afirmă în mod tendenţios şi eronat că ar exista două limbi si anume valaha şi româna, între care era o mare diferenţă. Limba română, spre deosebire de valahă, era vorbită doar de cîteva mii de oameni şi nu era mai veche ca noţiunea de român adică de 12 ani, perioadă în care s-a încercat o „latinizare" a limbii. Ziarul continua apoi să susţină că ar exista mari îndoieli în stabilirea familiei lingvistice căreia îi aparţinea limba română. Ea nu avea literatură, ortografie stabilă. O asemenea limbă nu putea sta alături de celelalte limbi oficiale şi acest lucru trebuia să-1 fi recunoscut şi conferinţa de la Sibiu. Iată că Măcelariu a fost pe deplin îndreptăţit să fie nemulţumit şi indignat de politica dusă de nobilimea maghiară şi de propaganda ei publicistică faţă de naţiunea română, în pofida faptului că aceasta si conducătorii ei au fost gata să întindă naţiunii maghiare o mînă frăţească, pe baza înţelegerii, a egalităţii şi a respectului reciproc.

[2] Descumpănire.

[3] Orchestră de pisici.

[4] *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 9 publică o telegramă expediată din Alba Iulia, 11 februarie, ora 4 şi 10 minute după amiază, în care se anunţa începerea conferinţelor şi poziţiile luate de primii oratori maghiari, români şi saşi. Episcopul Hajnald pledase pentru uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conform legilor maghiare din 1848; i se opune Şuluţiu dintre români şi Conrad Schmidt dintre saşi. Alte referiri la conferinţă şi dezbaterile ei apar în *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 10, 11, 12, 14. Aceeaşi' importanţă i se acordă conferinţei şi în coloanele *Telegrafului român.* De pildă, nr. 7, 1861,'publică declaraţia scrisă a lui Dimitrie Moldovan, iar nr. 8, 9, 10 publică în extenso cuvîntarea lui Alexandru Sterca Şuluţiu.

Măcelariu este, probabil, nemulţumit de faptul că Andrei Şaguna pronunţase un discurs foarte scurt la Conferinţa regnicoîară de la Alba Iulia şi nu a dezvoltat sau fundamentat pe larg poziţia politică a naţiunii române, aşa cum a făcut-o mitropolitul Şuluţiu.

[5] E vorba de conferinţele de la Sibiu din ianuarie 1861.

[6] Amos Frîncu, atunci student la Academia de drepturi din Sibiu.

[7] Conrad Schmidt, adept al regimului schmerlinghian şi viitor comite al saşilor.

[8] Baronul Conradsheim.

[9] loan Bran de Lemeni, revoluţionarul din 1848; va fi numit căpitan suprem al Făgăraşului.

[10] Kemeny Ferenc, cancelarul aulic provizor al Transilvaniei.

[11] în speranţa că va domoli rezistenţa nobilimii maghiare faţă de *Diplomă* şî *Patentă,* cercurile vieneze consimt să anexeze Banatul la Ungaria (unde se aflau şi Crişana si Maramureşul). Zarandul a avut aceeaşi soartă, împreună cu Crasna, Chioar, Solnocul de Mijloc. Afirmaţia lui Măcelariu privind propunerea făcută de Şaguna pentru numirea lui I. Bran în funcţia de consilier la Cancelaria aulică a Ungariei este hazardată. Dimpotrivă, Andrei Şaguna într-o scrisoare către Kemeny, îl propune pe I. Bran de Lemeny pentru funcţia de consilier la cancelaria aulică a a Transilvaniei, pentru ca să existe acolo şi un consilier român de religie ortodoxă (consilierul aulic Ladislau Basiliu Pop era greco catolic). Vezi Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Sibiu, fond. Şaguna, doc. 1452/1860.

[12] Afirmaţie puţin probabilă.

[13] Dezbatere finală.

[14] însemnarea lui G. Bariţ: „14 febr. 1861".

IV

Săbii, 16/2 [1]861

Stimate domnule !

îţi trimit aicea căpeneagu (cuverta) epistolei d-tale din urmă, ca să-1 tragi pe vinovatul la răspundere căci, în loc să-mi scrie adresa mea, pusă pe a fratelui Bologa[2]. Noroc că nu ai scris ceva ce poate nu ai fi vrut să ştie şi al 3[lea] . Au grăiesc şi pe la d-voastră vaiet de pisici ?

Membrii noştri[2] s-au întors cu toţii de la Bălgrad. După cele auzite pînă acuma, s-au purtat destul de bine, ne-au părut la toţi bine că cel puţin nu s-au dezbinat în păreri. Bravul bătrîn Ş[uluţiu] spun că s-a purtat minunat de curajos.[3] La masa lui Haynald[4] n-a mers defeli. Pe martini libertăţii, prota Guşti[5], încă-1 făcu vrînd nevrînd bolnav, ca să nu ia parte la conferinţă. Se spune că ep[isco]pu Ş[aguna] încă a secundat lui Ş[uluţiu], cam ştim pentru ce, am vrea însă mai bucuros să ştim că ce va fi vorbit în secret cu K[emeny][6] et M]ik6][7]. Vei şti că nu a vrut să ducă pe nimeni cu sine. După cuvintele unui trast a lui Maynald, a asemănat această conferinţă cu năşia, şi pe Şaguna cu nănaşu botezătoriu şi uniunea cu copilul născînd. Şaguna, însă, împinsă năşitu pe publicişti, adecă redactorii.

Iți mai adaug un răspuns la dechiarațiunea d. cons[ilier] Lazăr; . ceteşte-l şi-l rotunzeşte, şi de-l vei afla de bun dă-l d. Mureşan ca să-l pună în *Gazetă,* că nu merită ticălosul să avem cruțare cu el[8]. Rațiociniile Comitetului pentru ajutorarea juriştilor încă tot nu iasă în foc şi mă cîrîie din mai multe părți. Fă bine mijloceşte ca să iasă odată.

Am onoarea a rămîne cu toată stima şi charitatea al d-tale serv şi amic

/. *Măcelariu.* /

[1] Iacob Bologa.

[2] Membrii români care au participat la Conferința regnicoîară de la Alba Iulia au fost Alexandru Sterca Şuluțiu, Andrei Şaguna, Dimitrie Moldovan (bolnav,, dar şi-a exprimat atitudinea în scris), loan Alduleanu, Paul Dunca, Augustin Ladai, loan Bran de Lemeni. Toți au fost solidari şi au combătut uniunea Transilvaniei cu Ungaria şi legea electorală din 1848.

[3] Vezi scris. III, n. 5.

[4] Haynald Lajos, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, adept al uniuniu

[5] Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia, nu era agreat de partida națională românească, întrucît s-a pronunțat în favoarea legislației maghiare paşoptiste, contrară intereselor româneşti *(Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 8). Tocmai de aceea, cancelarul Kemeny şi guvernatorul Miko l-au chemat la Conferința de la Alba Iulia. Dar mitropolitul Alexandru Sterca Şuluțiu, superior în ierarhia ecleziastică, îl împiedecă pe subalternul său Augustin Pop să ia parte la dezbaterile conferinței, silindu-l să se declare bolnav. Astfel, folosindu-se de autoritatea sa, Şuluțiu a reuşit să zădărnicească încercarea lui Kemeny şi Miko de a crea o breşă trădătoare în grupul participanților români la conferința bălgrădeană.

[6] Kemeny Ferenc, cancelar aulic provizoriu al Transilvaniei.

[7] Emeric Miko, guvernator provizoriu al Transilvaniei.

[8] Acest răspuns apare în *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 13. Alexandra Lazăr s-a desolidarizat de mişcarea națională şi a declarat, în nr. 5 al *Telegrafului român,* că nu se mai consideră membru al Comitetului permanent ales de conferința sibiană din ianuarie 1861; afirmă chiar că „lucrarea ei de aci înainte de voia şi intențiunea națiunii române niciodată nu o voi recunoaşte". Alexandru Lazăr era întrebat dacă nu cumva prin gestul său urmărea să vîneze aplauzele publicisticii maghiare şi era acuzat că se tîreşte după grațiile aristocrației maghiare. Alexandru Lazăr, ar fi procedat mai corect, dacă ar fi declarat în fața conferinței de la Sibiu sau într-o adresă către Comitetul permanent: „că locuieşti între maghiari [adică în Cluj — n.ns.], depinzi de aceştia... şi din toate motiveleacestea nu poți şi nu vrei să fii membru al acelei comisiuni, de a .cărei afaceri dealtminterea poți fi sigur că nu se* va ruşina nici un adevărat român".

Săbii, 7/3 [1]861

Preastimate d-le şi amice,

în sîmbăta trecută am fost aşa de negalant a-ți trimite hîrtia cerută (cred că va fi fost aceea) precum a-i zice desculță, adică fără de-nice o comițivă, însă te rog să nu gîndeşti că am făcut aceea din ceva dispretuire, nu, ferit-au D-zeu, ci sîngur din acea simplă cauză căci togma în ziua aceea fusesem denumit de scara *(Leiter)* [1] la o comedie *Schlusswerhandlung,* [2] despre care fiind convins că va ținea mai Jungu-

şor, ca să nu mă întîrzîiesc am gîndit mai bine o mică g
eticății, decît altă scădere, că vedeam că ți-e degrab
domnul meu, cauza din care-ți veni acea hîrtie descul
nu te vei fi supărat pe mine! ?

Ceva ştiri interesante nu sunt norocos a-ți putea
următoarea: Togma aseară am înțeles de la un amic
că Pres[identul] Guv[ernului] Lebzfeltner[4] ar fi întreba
in urma demandării de mai sus — pe ep[iscop]ul Şag[una
trimite-vor şi românii deputați la Staatsrath sau ba?
i-ar fi răspuns că nicedecum, sau numai atunci dacă vor
căci noi nu ne putem strica cu aceştia, adecă cu ung[
ştiu sigur că Lebz[eltner] a luat decheriațiunea pomen
sa *tiber die Volksstimmung*[5].

Eu, domnul meu, îți fac aceasta cunoscut, căci n
toți românii vor fi de aceeaşi părere cu Şag[una]; mă î
9 nu pentru aceea că doară a-şi aştepta de la St[aa
românului, nice că mi-aş teme pita neamțului, fără
puțin după mica mea precepere — o asemenea d
buie să presupuie o deplină învoire între noi şi frații n
Ş[aguna] şi aceia, cu cari să află în Bălgrad sub un c
făcut o asemenea învoire, nu închepe îndoială, ba ți-
meu, ca faptă[7]; mă îndoiesc însă că aceea ar fi voia

A ignora Staatsrath-ul, cred că nu ar însemna
rumpe de tot de ocîrmuire. Un *ce* pentru români
şi — şi mai nerațional — a da aceasta pe față mai
şti de sigur că ce vor face celelalte națiuni şi că ai şi
tepta ceva ajutoriu. Am înțeles şi aceea că ep[iscopu
curînd ne va provoca la o adunare la Săbii, pentru co
unei,[9] şi că va — cu ocaziunea aceea — să cerce a ne împ
mul, adecă să nu se trimită deputați la Staatsrath.

Cu aceasta, recomandîndu-mă amicabi[le]lor sim
a rămîne al d-tale stimătoriu serv et amic,

<9

[1] Conducător.

[2] Dezbatere finală.

[3] Izvor sigur.

[4] Baronul Lebzeltner, vicepreşedintele guvernului Trans
Barit şi contemporanii săi, voi. II, p. 146, n. 10, a scrisorii LXXV

[5] Peste voia poporului.

[6] Parlament.

[7] Ilie Măcelariu învinuieşte pe Şaguna de a fi du
politicienii maghiari. Această învinuire nu se poate dovedi, în

[8] Măcelariu era de părere că stabilirea unei conduite pol
nilor şi maghiarilor față de parlamentul central vienez era posi
tratative comune, s-ar recunoaşte şi drepturile românilor. Or,
faptul că şefii maghiari nu erau dispuşi să renunțe la uniunea Tr
şi nici să recunoască națiunea română ca națiune politică, o ase
niaghiaro-română nu era în concordanță cu programul politi

[9] ASTRA.

Săbii, 5/4 [1]861

Prea stimate d-le şi amice !

îţi sunt dătoriu cu răspuns la 2 epistole, dintră carii una, şi anume cea din 28/3, îmi dădu foarte mult de gîndit, căci fu pentru mine în două privinţe foarte importantă şi-m[i] pare foarte rău că înbulzeala obiectelor oficioasă, ba însuşi şi cuprinsul ce făcu acea stimaveră epistolă în mine, nu-m[i] conced a-ţi scrie un răspuns desluşitoriu, cari în privinţă la materie ar putea cuprinde mai atâtea coaie cît a cuprins protocolul conferinţelor noastre din ianuarie a.c. No, dară, după cum zice franţozu: *Es wird der Tag der Abrechnung — ummicht des Ausdruckes. Ruhe zu bedienen — schon kommen,* [1] iară şi pînă atuncea fierţii iertat a însemna pe scurt atâta.

Domnule şi frate! Iţi mulţumesc din adîncul inimii că sunt atât de ferice a mă bucura de simpatia d-tale, căci fără a-ţi face complement, la care nu mă pricep ca bîta, în cumpăna naţională gravitează foarte mult simpatia bariţiană, şi aşa ca român într-adevăr am destulă cauză de a mă bucura. Deci pentru expresiunea aceii pentru mine atât de stimavere simpatii, primeşte, d-le Bariţ, cea mai cordială mulţămită, totdeodată însă fie-mi iertat a întreba: că oare nu sunt eu numai rima (p4Md) în unihiţă, cu care vrei să prinzi peştele??? (Tronc fonice.)
11 Apoi ca să ştii cum vin eu la întrebarea aceasta iată dezlegarea / : am văzut în tot cuprinsul memoratei epistole că nu atît eu, ci mai mult nevasta mea e acea ferice care se poate şi într-adevăr se şi bucură de simpatia d-tale, precum dealtumintrea însuţi te-ai exprimat destul de chiar ; de cînd nu aş fi înţeles că unde merge treaba, ar putea zice omul cu tot dreptul despre mine: „Sărmane bărbate, că ce ştie satu nu ştii tu". Expresiunea aceea am adus[-o] in legătură cu o tot cam asemenea dechieraţiune sinceră a nevestei mele din vara trecută, care suna cam aşa: „Nu ştiu, Bariţ ăsta are ceva în fizionomia sa, de trebuie să te amorizezi în el". Apoi poftim, ce înseamnă asta? Spre a face gîlceavă la casă, oare nu e destul a stîrni simpatie împrumutată în două persoane de gen divers ? Oare cînd le-ar şti toate acestea stimata doamnă, placeţi-ar d-tale? Nu ar fi dracul la casa nănaşului ? No, dară, ai noroc,, frate Bariţ, că nu ştiu duela, că nu ştiu cum ţi-ar umbla! Sau poate mi-ar umbla şi mie, ca şi fratelui... din Orăştie. Dară eu nu numai pentru că nu ştiu duela, ci fiind şi om cu fire blîndă, iubitoriu de pace şi amiciţie, vreu să mă împac cu dumneata, sub aceea condiţiune,, ca să fii tot cu aceleaşi simţăminte atît cătră mine, cît şi în privinţa
11* nevestei mele. Dacă pof/teşti mai mult, vreu a fi negustoriu şi a mă slobozi şi mai afund la întocmeli!

Poate mă vei socoti de un curiosum, căci mă lăsai în glumă togma atunci cînd aştepţi a-ţ[i] scrie lucruri de cele mai serioase. Togma acuma, cînd într-adevăr trăim în neşte timpuri foarte critice. Ştiu însă că nu-m[i] vei lua în nume de rău, căci însuşi ai zis într-o epistolă, că pe lîngă seriozitate poate încăpea şi cîte o glumă. Vin la cele serioasă..

Cu lucrurile împărtăşite suntem şi noi împăcaţi, afară de punc ca să-i facem lui Salmen [2] vizite. în privinţa aceasta am avut şi n togma în ziua în care ţ-am primit epistola din urmă, conferinţă la ep copuljl [3] şi ne-am înţeles cam aşa: a) să protestăm în contra lui Salm ca cap politic al nostru; b) dacă restaurarea oficiolatelor nu se va f legalmente pe baza *Diplomei,* [4] şi însuşi după egala îndreptăţire a fost, sau ar fi trebui să fie în Fundu Rcgiu, şi în contra acesto c) românii să nu ia parte la festivităţile ce le vor face saşii; d) da restaurarea totuşi se va face cu înnedreptăţirea noastră, să ne declar că ne vom ţinea în pasivitate, însă dacă totuşi s-ar conturba trancv tatea publică, răspunderea să nu cadă pe noi.

Despre punctele acestea s-a compus un protocol, pe care am v să ţi-l trimit, dară e[pisco]pul a zis că-l va trimite însuşi, şi încă
12 poşta de astăzi [5]. Se vede că mie nu-mi crede. / Despre aceea că org zat-au comesu în Orăştie, Sebeş şi Mercurea, şi cum, nu am auzit î nimica pînă acuma, dară pare-mi-se că n-a organizat, căci togma spune un amic, ca lucru sigur, că Salmen soseşte astăzi aicea şi c organizare nice va lua privire la români, căci aşa îi sună instar *Vederemo.*

Cele 7 protocoale l[e]-am expedat la Blaş, dară întîmplîndu cu grabă, fără nice o comitivă, nu ştiu dacă a ştiut Ex[celenţa] că cui are să le împărtăşească. Pachetu celălalt se află încă la n îl voi expeda însă şi pe aceasta cît mai curînd. Încă ceva: cam în febr[uarie] ţ-am trimis într-o epistolă (de-m[i] aduc bine aminte ?) ca prenumeraţie pe *Gazetă* pentru comunele Galeş şi Poplaca, şi p mi-se că nu ţ-a venit banii la mînă, căci pomenitele comune încă primit *Gazeta.* Ai bunătate, d-l meu, înştiinţează-mă despre a sta. Ba mai că nu ar strica, cînd ai întreba şi pe d. Mureşanu, nu cu i-am trimis d-sale paralele acelea, căci în portofeiul meu am înser numai atîta: „s-a trimes". Recomandîndu-mă atît pe mine însuşi şi *nevasta-mi* amicabilelor simţăminte, iară stimaverei doamne s tîndu-i mînile am onoarea a rămîne al d-tale stimătoriu amic,

I. Măc

P.S. Oare vărul meu Dimitrie [7] nu ar voi să se aplice la ofici
i2v Mercurii ? / [8]

[1] Va veni odată ziua socotelii pentru a nu folosi expresia linişte.

[2] Francisc Salmen, comite al saşilor.

[3] Andrei Şaguna.

[4] *Diploma* imperială din 20 octombrie 1860.

[5] într-adevăr episcopul trimite un exemplar al protocolului şi lui Vezi George Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în* voi. III, 1891, p. 570. (în anexă scrisoarea lui Şaguna către Bariţ expediată di la Buna Vestire 1861). Şaguna îl invită pe Bariţ să-i trimită observaţiile lui în p protocolului conferinţei românilor din Pămîntul crăiesc.

[5] Alexandru Sterca Şuluţiu. Probabil I. Măcelariu se referă la exem protocolului conferinţei reprezentanţilor românilor de pe Pămîntul crăiesc de el la Blaj (aceleaşi cu cel primit de Bariţ de la Şaguna).

[7] Dimitrie Măcelariu.

[8] însemnarea lui G. Bariţ: „5 apr. 1861".

vn

Mercurea, în 12/4 [1J861

Stimate d-le şi amice,

Aseară în 11/4 pe la 7 ore a sosit cornițele Salmen[1] în Mercurea. în cît se ţine de ceremoniile primirei, vei să ştii atîta că după ce intrară în oraş îi ieşiră 3 saşi calarăţi şi-1 petrecură pînă la cvartirul preînştinţat, la parohul evangelic. Unii reprezentanţi ai comunelor, între carii s-au aflat şi din comunele române, precum şi toţi foştii oficiali săseşti de mai nainte, cari sunt încă în viaţă, cu număr 8, îl bineventară îndată după a sa sosire. în cuvîntarea de bineventare ce i-o rosti d. Wilhelm Low,[2] se adusă îndeosebi înainte înplinirea speranţelor ce le aşteaptă naţiunea săsească de la misiunea înalt d-sale, la care răspunse acesta, că ce se ţine de misiunea d-sale debuie să mărturisească,, că în urma espresei demîndări ce a primit de la Majestatea Sa, îşi va da deosebita silinţă de a mulţămi pe naţiunea română, şi şi demandă ca de loc să se invite reprezentanţii comunelor, şi anume din comunele mestecate, cîte un sas şi un român. Dispuzeţiunea aceasta se împlini
13 prin un amploiat sas, şi astăzi pe la 11 ore nainte / de amiazi şi sosiră din toate comunele reprezentanţi, afară de reprezentanţii comunei curat române Cărpiniş. Comuna aceasta, după cum ştiu, nu a primit invitarea, încă nainte de sosirea reprezentanţilor exteriori, s-ă început, în fiinţa de faţă a d-lui comite, constituirea comitetului din Mercurea, şi cu toate că de repeţite ori se declarase că comitetul acesta se va integra cu 6 români, s-au primit numai 3 români şi 3 saşi, şi încă într-aceştia unul ce fu nu de mult ebsolvat de crimă de înşelăciune numai din lipsa dovezilor. După aceasta se luă la dezbatere, că în ce număr are comuna Mercurii, ca şedinţa oficiolatului, a concura la alegerea amploiaţilor? Fraţii saşi se încercară ca să concurgă singur comuna Mercurea cu 18 inşi la acea alegere, şi numai după protestăciunile energioasă ale românilor, se decise ca, după uzul pînă în a[nul] [1]848, să concurgă numai 6 inşi. Cu aceasta se mulţumiră românii şi cerură câ în acest număr să se primească cel puţin 2 români, cu toate [că] numărul locuitorilor români în comuna aceasta preponderează pe cel al saşilor, deşi nu cu
13* mult, sau dacă nu, să se aleagă aceia ce au de a / concura la alegerea amploiaţilor prin soarte, cu care propunere din urmă se învoiră membri saşi. însă îndată ce se adresă d. comite cătră dînşii în limba săsească: *„gehi aecht wat ehr mccht"*[3], o întoarseră fraţii saşi, şi declarară: nu vor nice una, nice alta, ci să se aleagă prin votizare. Cu o atare modalitate fireşte nu s-au putut învoi românii, căci se putea vedea rezultatul fiind 18 mai mult ca 6 şi, cu toată protestaţiunea din partea românilor,, demandă d. comite votizarea, şi aşa se alese toţi 6 reprezentanţii pentru votizarea alegerilor de amploiaţi — saşii.

Deci văzînd românii că după rezultatul aceste[i] nedrepte alegeri vor avea saşii 16 iar românii numai 14 reprezentanţi la alegerea amploiaţilor, protestară în scris în contra întregei restauraţiuni, deelarîndu-se că dacă nu se vor chema din comunele mestecat şi cîte un român, dacă nu se vor chema 2 reprezentanţi şi din comuna Cărpiniş, şi dacă nu se vor primi întră reprezentanţii alegători din Mercurea şi 2 doi ro
14 nu vor lua parte la alegere. Protestul acesta / togma se înmînea comite şi, neavînd nice un rezultat se vor duce la casele lor. Mîi larg.

Vei să ştii şi aceea că fratele Sever[4] din deosebită stimă fu gurul acela care a petrecut pe d. comite pînă la Mercurea.

Rămîn cu frăţească îmbrăţoşare al d-tale stimătoriu amic,
14v /. *Măce*

[1] Francisc Salmen, cornițele saşilor; a nesocotit cerinţele îndre ale românilor din Pămîntul crăiesc de a fi reprezentaţi în mod proporţi administraţia locală de stat. A intrat în conflict cu Andrei Şaguna. Va înlocuit de autorităţile centrale din Viena.

[2] Vilhelm Low, politician sas care va fi ales în mod ilegal jude regesc nului Mercurea. După anularea alegerilor pentru restaurarea administraţiei sc Mercurea şi efectuarea altor alegeri Wilhelm Low va ajunge deputat în Unive săsească. Vezi scrisoarea VIII; *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 100.

[3] Fiţi atenţi la ceea ce faceţi.

[4] Axente Sever.

[5] însemnarea lui G. Bariţ: „12 apr. 1861".

vin

£[Mercurea], 14/

Mult stimate d-le şi amice.

Mă grăbesc a-ţ[i]împărtăşi — deşi cam tîrziu — rezultatu gerilor din Mercurea. Lucrul rămîne după cum îţ[î] scrises Mercurea, adecă: comunitatea oraşului să dea 6 alegători, num designaţi prin alegerea membrilor din comitet, care alegerea €ăzu numai pe saşi, şi aşa românii şi aicea ca şi în S[as] Sebeş n parte la alegere şi protestară în scris în contra acestor nelegiuiri. P fu luat la protocol, şi apoi ce s-au mai întîmplat întră cei 4 adunării, nu ştim, destul că cătră 6 1/2 ore seara mă invită d. la casa adunării şi, după ce-mi exprimă adînca-şi părere de ră întîmplat o neînţelegere întră români şi saşi, şi aşa nu a reu aşa precum gîndea, adecă să fiu *eu* ales de judeţ mare *Kdni* îmi spusă că de Konigsrichter e ales Wilhelm Low *(Ober Staats schaftssubstitut)*[3] şi că pe mine m-a ales reprezentanţii saşi una de *Stuhlsrichter.*[4] La împărtăşirea aceasta a d. comite îi răspu nu voi da dechieraţiune de primire sau neprimire in scris şi m părtat. Mai pe larg mîne.

Al d-tale stimătoriu amic,

/. *Măcel*

[1] Francisc Salmen

[2] Jude regal.

[3] Substitut al procuraturii de stat.

[4] Jude scăunal

« însemnarea lui G. Bariţ: „14 apr. 1861. E. Măcelariu«

IX

Săbii, 16/4 [1]861

Mult stimate d-le şi amice !

Dacă nu vei fi dată cuprinsul epistolilor mele celor două din urmă la *Gazetă,* îţi trimit aicea adecurgerea întregei alegeri sau restaurări din Mercurea precum şi cuvîntarea părintelui protopop al Săbiului, loan Hania, ce i-au ţinut-o d[omnu]lui b[a]r[on] de Salmen ieri la 12 ore, bineventîndu-1 pe acesta cu deputaţiune de 84 români din ţinutul Săbiului[2]. Vorbirea aceasta se află sub tipariu şi se va trimite cu poşta de mîne la toate comunile din Fundul Regiu. Mîne pleacă comesu la Nocrich; în Săbii va fi restaurarea mai pe urmă.

Vei să şti, stimate amice, şi aceea că b[a]r[onul] Salmen mai a picat în cur cînd i-a ţinut părintele Hania vorbirea. Mai nu ştia ce să răspundă. A vorbit sau răspuns şi dînsul româneşte, excuzîndu-se togma ca şi în Mercurea, şi a cerut să i se dea vorbirea în copie; a provocat pe p[ărintele] Hania şi la aceea, să-i deie o listă de inteliginţie, şi să formăm şi noi un comitet *(Wahlcomitetu)*[3]. Decretu noi nu î-am căpătat încă. Cumu-mi va veni, îl trimit îndărăpt, pe lîngă o comitivă bunicică, în care îi spui verde, că nu pentru aceea nu primesc pentru
17 că doară nu aş fi mulţămit / cu postul, ci pentru că alegerea o cunosc de nelegală.

Al d-tale stimătoriu,

17" /. Măcelariu. /

[1] într-adevăr *Gazeta Transilvaniei* (XXIV, 1861, nr. 29) publică un supliment în care intră şi *Decurgerea alegerii amploiaţilor superiori în scaunul Mercurei.* Aceleaşi ştiri le putem afla şi în *Telegraful român,* IX, 1861, nr. 15.

[2] Protopopul loan Hania din Sibiu, luptător pentru drepturile legitime ale românilor, a rostit un discurs dîrz şi hotărît în care afirma răspicat că românii nu cereau decît dreptate şi nu mai erau dispuşi ca aceasta să le fie călcată în picioare. Naţiunea română pretindea şi aştepta convocarea unei diete democratice a Transilvaniei, care să legifereze drepturile ei nolitice. Pînă atunci însă lui Francisc Salmen i se cerea ca senatul Sibiului să fie format din 6 români şi 6 saşi, deci pe bază de paritate, deşi numărul românilor era mai mare ca acela al saşilor. Trebuia modificată modalitatea alegerii senatorilor şi funcţionarilor scăunali; în scaunele cu majoritate românească să fie numiţi inspectori români. Universitatea, dacă se va constitui să fie alcătuită de asemenea pe bază de paritate, iar limba română să devină limbă oficială în cercurile române. Ea trebuia să fie folosită şi în cercurile mixte româno-săsesti în afacerile ce-i priveau pe românii de acolo (vezi T. V. Păcăţian *Op. cit.,* voi.' II, p. 612-613).

[3] Comitet de alegere.

[4] însemnarea lui G. Bariţ: „16 apr. 1861. Elie Măcelariu 16 apr."

TiM i

Săbii, 17/5 [1]861

Mult stimate d-le şi amice,

Abia m-am coborît din car şi, iată, mă şi grăbesc a-ti împărtăşi unele ce ştiu ca poate te vor interesa, însă te rog să nu aştepţi o des-

criere mai pe larg, şi nice să te uiţi la stil, că timpul mă îmbol
şi sunt foarte obosit.

Adunarea de la Blaş[1] a adus însuşi şi pe bietul mitropol
confuzie, neştiind nimic despre aceasta şi temîndu-se de unele d
straţiuni, ce ne-ar fi putut strica. Mergerea mea îi fu foarte bine v
mai cu samă după ce i-am spus opiniunea mea despre scopul ad
şi agendele acesteia. Tinerimea ajunsese încă de luni Ia Blaş şi,
ţoşîndu-se bătrînului, i-a ţinut o oraţiune foarte înfocată desp
semnătatea lui 15/3 mai, şi asta l-au adus în perplexitate, mai cu
pentru aceea că se temea că adunarea aceasta va împedeca dobîn
unui congres naţional. Această confuziune i se mări şi mai tare
ce a sosit şi fratele Axente[3], care asemenea vru a-i da adunării
direcţiune, ba o privea togma ca pe cea din 48. No, dară, sos
deodată cu fratele Balint[4], Hodoş[6] şi prota Mihali,[6] ne-am
ca să nu se facă nice o demonstraţiune, sau, cu alte cuvinte, să
lăsăm în nice o altă dezbatere, decît să se roage mitropolitul
esoperarea unui congres naţional. Cele întîmplate în fiinţa de
mitropolitului sunt următoarele:

în 15/3 mai (nainte de a sosi eu, Balint, Hodoş şi prota M
s-au serbat în catedrală serviţiul dumnezeesc în fiinţa de faţă a
politului fără a se fi ţînut vro vorbire, decît s-a făcut o feştan
11 ore, asemenea, serviţiu dumnezeiesc în biserica aşa-numită
cilor; la aceasta mitropolitul n-a fost de faţă, numai canonicii.
liturgie a vorbit prota Fiilep[7] despre însemnătatea zilei, care
19 reînvierii naţiunei; mulţă/mi tinerimei pentru îndemnul de a
ziua aceasta ca pe o festivitate naţională. Vorbirea fu scurtă, însă
După aceasta vorbi fratele Axintea, mulţămind clerului pentru s
rea simţului naţional în timpul persecuţiunilor, provocă pe a
face tot aşa şi-1 încredinţa că noi, cei mai tineri, îi vom sprijini. A
ţat apoi pe ziua următoare dezbaterea asupra mai multor obie
mare importanţă, precum plătirea sau neplătirea dărilor, primire
turilor, cunoaşterea oficialilor aleşi sau octroiaţi fără de noi etc,
După aceasta s-a intonat de către fratele Begnescu[8] *Deşteaptă-te*
de răsunau silvele Blaşului. Şi, după acest *szozat*[9] românesc,
fratele Hodoş: „La Cîmpul Libertăţii ", unde merserăm cu toţii
de dd. canonici. Aicea se făcu o feştanie prin Balint, se ţinur
cuvîntări, una prin Axente şi alta prin Hodoş, după care apoi
împrăştiat, mai mult din cauza unei ploi. Cuprinsul vorbirilor
pot înpărtăşi acuma, decît că s-a făcut pomenire despre jură
din [18]48. Axente a vorbit tot cam ca şi în biserică. La prînz la
politul am fost chemaţi 36 inşi (adevărat că unii s-au sculat ca
mînzi). După prînz s-a ţînut vecerne în catedrală, asemenea
teaptă-te române, apoi am ţînut o conferenţie întră noi, în care,
prin cuprinsul epistolei d-tale din urmă, s-a primit propuner
de bună, să rămînem pe lîngă cele ce s-au întîmplat, să dăm c
către mitropolitul, ca să se puie în coînţelegere cu Şaguna
congres naţional. Alta nimica şi în ziua următoare să ne dizolv

Uitasem a-ţi scrie că eu, convins că voi reuşi cu opiniunea mea, care e cam a d-tale, încă la 10 ore am înduplecat pe mitropolit de a tri/mis o stavetă Şagunii la Gluş, înştiinţîndu-1 despre cele întîmplate din Blaş, că vei să ştii şi aceea că Şaguna a plecat luni la Cluş, cu acel propus, ca să se întoarcă prin Blaş şi aşa, să se înţeleagă'lao-laltă despre esoperarea *congresului',* şi aşa, ne temeam că înţelegînd despre adunarea din Blaş, nu se va întoarce pe acolo; fi-va lina sau alta, încă nu se ştie. Eu din parte-[mi] mă tem că nu va veni prin Blaş. Numărul celor adunaţi la Blaş a fost cam peste 100, afară de cei din Blaş, dimpreună cu juriştii. Unguri nu am văzut decît pe fratele comitelui Ladai! Seara a fost un bal frumuşel; la acesta însă nu am luat parte numai pînă la 10 ore. La 5 ore dimineaţa am pornit îndărăpt, prin Bălgrad. Tot aseară au sosit şi juriştii.

Atîta despre adunarea din Blaş. Acuma mă întorc la jupînul comes. Hoţul acesta se vede a vrea să pună cununa mişeliilor sale în Săbii. Se aude că Scaunul Săbiului se va organiza fără intervenirea dominiilor Selişte şi Tălmaci, şi nice de foştii grăniceri nu vrea să ştie nimic. Noi, în privinţa acelor ce ţin de Săbii, am pregătit un protest[10] care ţi-1 trimit în copie, să vedeţi şi d-voastră, şi ne-am înţeles lao-laltă că cît mai curînd să se facă şi un protest general, de către toţi românii din Sachsenland, comesului, făcîndu-se o revistă despre toate restauraţiunile. Acest protest să-1 ducă o deputaţiune la Guvern, altul la Curte, şi al *3*[lea] la Majestate, şi sunt provocat a te ruga pe d-ta ca să compui acel protest cît se poate mai curînd. Nu ştiu dacă eşti înţeles cu ideea aceasta, însă dacă ie te rog mai adu şi această / jertfă pe altariul naţiunei şi te înţelege cu fraţii braşoveni pentru alegerea deputaţilor, ca dacă ar veni cel puţin 4 inşi de acolo.

Pentru alegerile din Mercurea a'fost o deputăţie la Cluş. Se spune că a fost bine primită. [11] Miko [12] le-a promis o altă alegere; asemenea şi referentele.

în trecerea mea prin Bălgrad, am aflat la judele din Oarda o poruncă a nou-denumitului szolgabiro Kolentei, în limba magyară, prin care provoca juzii să se înfăţoşeze naintea dînsului la Bărbanţ. începutul nu e rău! ? Judele din Oarda a scris pe hîrţoagă că nu înţelege ce cuprinde acea hîrţoagă. Aud însă că ceilalţi ticăloşi de juzi s-au înfăţoşat. Toţi românii din Alba de Jos, pe cari i-a denumit corniţele Pogan [13] de ofi-ciali, au resignat, afară de Boer Janos [14] (nepotul mitropolitului) de la Abrud, care e denumit de szolgabirău în ţinutul Zlagnei. în acest comi-tat mă tem că vine treaba la vărsare de sînge din cauza amploiaţilor.

Cu aceasta, recomendîndu-mă bunelor simţăminte, rămîi al d-tale stimătoriu şi sincer amic

/. Măcelariu. [15]

P.S. Protestul nostru de aicea va urma /

[1] Importantă întrunire politică românească din 1861 care a provocat îngri-jorare autorităţilor. Au fost trimise rapoarte alarmante guvernatorului Miko la Cluj şi cancelarului Kemeny la Viena. în săptămînile următoare guberniul maghiar din Cluj va cere autorităţilor centrale vieneze să aprobe scoaterea armatelor impe-riale din cazărmi şi folosirea lor pentru liniştirea românilor „recalcitranţi".

[2] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[3] Axente Sever.

[4] Simion Balint.

[5] Iosif Hodoş.

[6] Grigore Mihali, atunci protopop al Bistrei iar din 1862 canonic în Blaj

[7] George Filip, membru al Consistoriului din Blaj.

[8] Begnescu, apare deseori în documente ca un bun cîntăreţ şi muzician român autor al marşului lui Iancu.

[9] Imn.'

[10] La 21 mai 1861 reprezentanţii românilor din scaunul Sibiului prezintă comitelui Francisc Salmen un protest energic pentru nerespectarea principiilor consti-tuţionale cuprinse în *Diploma* din 20 octombrie 1860, şi neluarea în seamă a dorinţelor legitime ale românilor din scaunul Sibiului care erau cu mult mai numeroşi (51.734) decît saşii (36.704). La reconstituirea centumviratului cetăţii Sibiului dm 120 de centumviri doar 4 erau români. Corniţele era anunţat că românii vor continua să protesteze la instituţiile ierarhice superioare pînă la „înaltul tron al Majestăţii Sale" (T. V. Păcăţian, *op. cit.,* voi. II, p. 622-623). într-adevăr, toate cerinţele şi nemulţu-mirile românilor de pe Pămîntul crăiesc vor fi prezentate mai tîrziu împăratului şi miniştrilor săi de către delegaţia naţională formată din Iacob Bologa, Ilie Măce-lariu, loan Raţiu. La 1 iulie 1861 cei trei au fost primiţi de monarh. Bologa îi face un scurt istoric al nedreptăţilor suferite de români, trecînd apoi la cele întîmplate în acel an în legătură cu reorganizarea administraţiei locale din comitatele admini-strate de nobilimea maghiară şi din scaunele administrate de patriciatul săsesc. în aceeaşi zi Măcelariu şi Bologa atacă patriciatul săsesc şi pe Salmen în faţa cancelarului aulic Kemeny. Cînd Schmerling acceptă unele revendicări româneşti şi cere conducătorilor români să-i prezinte o listă de regalişti şi modalitatea prin care intenţionau să convoace un congres naţional, aceştia, consultîndu-se cu con-ducătorii de acasă şi obţinînd de aici date (în special de la Bariţ), alcătuiesc un nou memorand pe care-l'înaintează ministrului austriac iii 15 iulie 1861. Printre punctele acestui memorand figura şi situaţia grea a românilor de pe Pămîntul cră-iesc, censul electoral, problema folosirii limbii naţionale în administraţie şi justiţie etc. Iată deci că situaţia românilor de pe Pămîntul crăiesc a fost prezentată în mod just în cadrul mai larg al unui memorand general privind întreaga naţiune română din Transilvania (Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondenţa lui loan Ratiu cu George Bariţ 1861-1892,* Cluj, 1970, pp. 50-53; 62-64). Hotărîrile adoptate la Sibiu, de care vorbeşte I. Măcelariu în scrisoarea de faţă, vor fi îndepli-nite în lunile următoare.

[11] Românii din scaunul Mercurii au obţinut din partea Guberniului Transil-vaniei anularea alegerilor nedrepte care defavorizau pe români şi avantajau pe saşi. în scaunul Mercurii, de care ţineau 11 comune, 6 curat româneşti şi 5 amestecate, locuiau atunci 14.000 români si doar 3.000 saşi. Alegerile nedrepte din 11 aprilie 1861 se încheiaseră cu numirea'lui Wilhelm Low ca jude regal, Ilie Măcelariu, jude mic sau greav si Gustav Wendell, asesor (vezi *Telegraful român,* IX, 1861, nr. 15 şi *Gazeta Transilvaniei,* XXV, 1862, nr. 1). Vreme de 9 luni nu s-au efectuat noi alegeri din cauza rezistenţei unor patricieni saşi, deşi în acest răstimp se făcuseră două încer-cări în acest sens.

[12] Emeric Miko, guvernatorul provizoriu al Transilvaniei.

[13] Pogâny Gyorgy, corniţele suprem al comitatului Alba de Jos, care în ra-poartele sale atacă mişcările politice româneşti şi este de părere că împotriva româ-nilor ar trebui folosită'forţa militară. Denunţă pe Axente Sever ca agitator periculos si este profund nemulţumit de adunarea de la Blaj din mai 1861. Vezi rapoartele îa Arhivele Statului din Budapesta, F-263 *Elnoki iratok,* 1861, nr. 219, 438, 468 apud S. Retegan, *Lupta naţională a românilor în jurisdicţiile Transilvaniei în anul 1861,* în *Anuarul Institutului de istorie Cluj,* XIII, 1970, p. 175.

[14] loan Boeriu, fost participant la revoluţia din 1848-1849 în casa căruia s-au purtat tratativele de împăcare româno-maghiare din 1849.

[3] Date şi informaţii din această scrisoare au fost folosite în *Gazeta Transilvaniei XXIV,* 1861, nr. 39 la rubrica *3/15 1848 in 1861.* Deci după ce a primit datele de la Măcelariu, Bariţ s-aîngrijit de inserarea lor în *Gazetă* (asa cum a mai procedat dealtfel şi cu alte ocazii).

[16] însemnarea lui G. Bariţ: „11 mai 1861"

XI

Săbii, 21/5 [1]861

Mult stimate d-le şi amice,

In urma restaurării magistratului de aicea, s-au adunat românii noştri ieri şi au hotărît a se trimite protestul prin o deputaţiune, atît la Guvern cît şi la Curte şi Majestate.[1] La adunare, adevărat, atît eu cît şi fratele Bologa[2] ne dechierarăm că nu putem primi acea sarcină asupră-ne, şi aşa să alesese 2 preoţi şi 2 mireni săteni, însă ep[isco]pu Şag[una] nu s-a învoit nicedecît cu aleşii deputaţi, ci şi-a dat părere ca, sau să mergem noi amîndoi, adică eu şi Bologa, sau nice o deputăţie, şi aşa ne-am rezolvat a merge. Totdeodată ne spusă ep[iscop]u că a înţeles că de la Braşov s-ar fi ales 2 deputaţi, şi că ar fi tare bine şi de dorit dacă ai veni şi d-ta[3], şi aşa să lucrăm în înţelegere. Deci îţi fac aceasta cunoscut, şi încă cu acea amicabilă rugare, că dacă numai îţi va sta în putinţă, să mai aduci şi acest sacrificiu, sau, dacă nu se va putea nicedecum, să faci deputaţilor braşoveni[4] cunoscută mergerea noastră şi viceversa, şi totdeodată a trimite episcopului Şagfuna] (dacă-1 vei fi făcut) protestul general despre care ţ-am fost scris în epistola din urmă.[5]

Noi, aşa cred, vom pleca sîmbătă ce vine în 25/5 dimineaţa, şi vom zăbovi în Cluş 2 zile; asemenia şi în Pesta[6].

Din scaunul Sibiului avem plenipotenţie şi *ad album* alte subscripţiuni *in triplo,* cu toate că, avînd plenipotinţie, acestea sunt de
21 prisos; din celelalte ţinuturi ni se vor trimite / plenipotinţiele mai tîrziu.

Episcopul Şaguna — precum poate vei şti — a fost la Blaş şi s-a întors încîntat de mitropolitul[7], nu însă şi de canonici.

Au avut înţelegere laolaltă şi despre unele lucruri bisericeşti, precum şi în privinţa trecerii de la o religie la alta, a cununiilor mestecate şi slujbe bisericeşti, şi-1 laudă pe mitropolit ca niceodată mai nainte.

Ca să nu rămîi de poşta de astăzi, sunt silit a încheia şi, salutîndu-te din adîncul inimii, rămîi al d-tale stimătoriu amic,

/. Măcelariu.

P.S. în privinţa speselor ar fi tare bine dacă ai putea face şi de acolo ceva, că doamne subţirei mai suntem; mai cu samă eu sunt ca iborşinii.

21" ' *Idem*[7] /

[1] Vezi scris X, n. 10

[2] Iacob Bologa.

[3] G. Bariţ nu pleacă la Vieiaa.

[4] Nici alţi deputaţi braşoveni nu-i însoţesc pe Măcelariu, Bolcga s
la Viena.

[5] Vezi scris. X, n. 10

[6] I. Măcelariu, I. Bologa şi I. Raţiu s-au oprit la Pesta pentru a se c
în probleme legate de strategia şi tactica mişcării naţionale cu deputaţii
din dieta maghiară, care îi reprezentau pe românii din Banat, Crişana, Mar
şi Partium.

[7] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[8] însemnarea lui G. Bariţ: „21 mai 1861"

Xîî

Săbii, 29/1

Mult stimate d-le şi amicei

Din o scrisoare-a Excelenţei-Sale bunului Mitropolit[1] *d*
îndreptată către comitetul permanent, provocîndu-1 pe acesta a c
infernalul vot separat al consiliariîor din Cluş[2], am văzut că tot
acelaşi a îndreptat şi către p[rea] o[norata] dfomnia] ta o as
provocare, ca adecă o asemenea dezavurare să se facă şi în
Deci, îmi iau voie a te înştiinţa că ce a făcut comitetul per
în privinţa aceasta

Aseară am avut adunare la episcopul[5], vro 10 inşi ce n
cu locuinţa aicea, în Săbii. După cetirea memoratei scrisori a
nţei] Sale, ne ceti S[aguna] un răspuns către mitropolitul, în ca
altele îi mulţămeşte pentru ostenelele sale pentru apărarea
noastre cauze şi apoi îi promite că *jurnalele noastre* patriotice
întirzia cu dezavuaerea. După aceasta apoi se pusă întrebarea c
adecă că prin o corespondinţă jurnalistică, sau în numele comi
Şi s-a decis (vezi bine cam prin terorismul lui Abdul[6]) că nu
chipul întîi, adecă ca prin o simplă corespondinţă, şi încă nesu
Eu şi încă unul din cei de faţă (Hania[7]) am apărat modalitat
însă în zădar, căci concluzul se enunţă, şi aşa, mi-am dat e
un vot *separat.*

23 Insinuarea votului meu separat aprin/să urît pe Ş[agu
nice nu vru întîi să mi-1 primească, da nu avu încătrău, eu ar
pe lîngă opiniunea mea. Iară mai tîrziu ce să vezi ? Face iarăşi S
— şi încă togma cînd eram să ne împrăştiem — o altă propunere
că cu privire la momentozitatea întrebării de mai nainte, totu
bine să se amîne conclusul pînă ce ne vom aduna mai mulţi, ş
pînă ce vei veni d-ta la Săbii. Ei bine, cu aceasta ne învoim c
şi atîta ne-a fost toată isprava.

Nu mă îndoiesc, vei şti poate mai bine ca mine că pentru ce
Ş[aguna] să se facă dezavuarea în numele comitetului, care n
să fie altceva decît că ar vrea să servească la doi domni, b
togma ca şi fraţii cluşeni, dară, cel puţin după slaba-mi părere,
dezavuare jurnalistică nu ar face acea impresiune ce ar face

întîmpla în numele comitetului, fie aceea togma şi subscrisă de orice autoritate. Apoi aşi mai fi şi de acea opiniune, ca şi în *Gazeta* de Braşov să nu se dezavueze memoratul vot pînă ce nu te va aduce D-zeu în
23[y] mijlo/cul nostru, căci sunt convins că vei îndupleca foarte lesne pe episcop, ca dezavuarea aceea să se facă de episcopul însuşi.

Invoindu-te cu opiniunea aceasta a mea, vei avea bunătate a te înţelege şi [cu] stimatul d. redactor Mureşanu[8].

Eu sunt gata de pornire cătră Mercurea, unde după promisiunea comisului[9] se va face a 2[a] alegere a oficiolatului poimîne.[10]

Închinăciuni, salutări şi sărutări de mîni la onorata familie de la mine şi ai mei. Cu osebită veneraţiune, al p[rea] o[noratei] d[omniei] tale stimătoriu amic,

24 /. *Măcelariu.* /

[1] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[2] Votul separat al consilierilor guberniali români din Cluj, loan Alduleanu, Paul Dunca şi Alexandru Lazăr, era contradictoriu şi se situa pe o poziţie de mijloc între intenţiile politice de moment ale Vienei (în parte favorabile şi românilor transilvăneni) şi poziţia şi interesele nobilimii maghiare. Consilierii români nu se împotriveau publicării rescriptului imperial şi convocării dietei de la Alba Iulia care urma să-şi poată „expune dorinţele către preaînaltul său domnitor". Cei trei români şi-au unit vocile cu nobilii maghiari din guberniu, protestînd şi înfierînd şi ei „anticonstituţionalismul" monarhului, ale cărui măsuri cuprinse în rescriptul din 19 septembrie 1861 nu erau „legale" întrucît nu respectau „terenul legal" maghiar din 1848. Dar nu trebuie uitat nici un moment că respectarea aşa-zisului teren „legal" maghiar de la 1848, articolul de lege I (uniunea Transilvaniei cu Ungaria) şi articolul II (legea electorală) erau în profundă contradicţie cu spiritul democratic'şi cu interesele naţiunii române. Conducătorii radicali români erau nemulţumiţi mai ales de apărarea teoretică a „legalităţii maghiare" paşoptiste de către' consilierii români. Practic, -convocarea dietei de la Alba Iulia, la care cei trei funcţionari români nu s-au opus ci au criticat modalitatea folosită, ar fi fost în concordanţă cu interesele naţionale. Pentru a caracteriza votul separat al celor trei români, *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 82, îi aplică zicala „nici prea prea, nici foarte, foarte" observînd că acesta ^ra contradictoriu, din el rezultînd că „dieta e nelegală, dar dietă tot să fie". De aceea afirmă Ilie Măcelariu că cei trei consilieri români doreau să slujească la doi stăpîni, .adică atît la împărat, cît şi la nobilii maghiari.

[3] *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 82 recunoaşte că a fost provocată să publice „o formală dezaprobare" a votului separat în discuţie; ziarul afirmă că autorii votului nu erau şi nu au acţionat ca reprezentanţi ai naţiunii şi nici numirea lor în guberniul de la Cluj nu s-a făcut la cererea acesteia.

[4] Comitetul permanent ales în ianuarie 1861 la Conferinţa din Sibiu; era ^compus din A. Sterca Şuluţiu, A. Şaguna, I. Alduleanu, I. Bologa, I. Măcelariu P. Vasici, A. Veştemeanu, I. Pinciu, G. Bariţ, I. Puşcariu, A. Sever, M. Nicola, I. Raţiu, D. Moldovan, G. Domşa, S. Fetti, I. Hodoş, I. Âlexi, A. Bohăţel, A. Lazăr

[5] Andrei Şaguna.

[6] Andrei Şaguna.

[7] loan Hania, fruntaş român la 1848 şi după aceea.

[8] Iacob Mureşan, redactorul *Gazetei Transilvaniei.*

[9] Conrad Schmidt, cornitele saşilor

[10] Măcelariu va constata că „promisiunea" de care vorbeşte a fost respectată «cu o întîrziere de două luni. Reînnoita restaurare a scaunului Mercurii s-a făcut la 28 decembrie 1861 prin alegerea lui Ilie Măcelariu ca jude regal, Grigore Pop ca jude mic sau greav şi Gustav Wendell, asesor. Deputaţi pentru Universitate au fost aleşi Ilie Măcelariu şi Wilhelm L6w (vezi *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 100 -şi *Idem,* XXV, 1862, nr. 1 la capitolul *Restaurarea in Mercurea. Două acte de alegere ^adevărat constijtuiionale însoţite de o rară solemnitate poporală s-au săvîrşit astăzi la noi.*

XIII

Mercurea, 30/1

Mult stimate d-le şi amice !

Dacă nu mi-ar fi cunoscut că nimeni nu poate să ştie m ca d-ta însuţi ce înseamnă a scrie înteţit şi îmbulzit, ar trebui escuz, fiind silit a-ţi scrie — aşa zicînd — mai după nemică. sunt silit, a-ţi scrie foarte scurt despre un object despre care dealt ar trebui să scriu coaie întregi. Objectui e următoriul; încă în verii trecute am avut ocaziune de vro cîteva ori a vorbi cu Exc [sa] comandantele g[e]n[e]ral Muntele Nou[1], şi mai cu samă recrutaţiune. Alaltăieri, aflîndu-mă în Sibii şi făcînd cortenire tului domn, adusă acesta iarăşi acel object înainte, şi întră a spusă că nu demult ar fi fost Ia dînsu o deputaţiune din Săcele, rugat să li se ierte taxele restante pentru mai mulţi ficiori cu
26 rămas în restanţă încă din anii trecuţi, şi numi acea ru/gare de *„u den"*[2] şi că vreau românii noştri *„eine extra Wurst"*[3]. Pe imputarea nemeritată i-am răspuns categorice că regimu, dacă vrea să fi trebuie să facă excepţiune pentru oieri[i] noştri în privinţa re unii[4] şi dacă nu *pentru* folosul oierilor înşişi, din cauze *politice* ş interesele regimului însuşi. Mă provocă să-i demonstrez, şi c îi vorbii mai bine de 1/2 oră, bolbăi ochii şi-mi răspunsă *„Ihre scheinen von ziemlicher Tragweite zu sein, mir waren sie bis je bekanni"*[5] etc, etc. şi mă provocă să-i dau motivele desfăşurate ce i-am şi promis.

Ştiind, deci, că d-ta te-ai ocupat foarte mult cu objectui cv şi te ocupi în ziua de azi, te rog — încît îţi va ierta timpul — şeşte-mi cît mai curînd opiniunea d-tale în privinţa aceasta, gîndu-se de sine, dimpreună cu motivele. Cînd ţi-ar fi la mîn statistice despre darea pămîntului şi a oilor sau vitelor pest
26" plătesc oieri[i] noştri / din părţile Braşovului, şi cantitatea lor, ar fi foarte bine cînd mi le-ai împărtăşi. Eu am făcut în aceasta încă în luna lui mai î[naltului] Guvern, pentru oierii din acesta, un proiect respectiv o rugare: a) ca să li dea un co separat de recrute şi nu după cheia generală (după 500 suflete u ci după 1000 sulete; b) taxa răscumpărării să se urce de la la 600 f. şi c) recrutaţiunea să se defigă pe 11 iuliu.

Am arătat, prin date statistice, că oieri[i] noştri nu au un beneficiu de la regim, nice în patrie, nice în proviciile turce în patrie nu posed singur singurel colibuţele, iară în patrie de adecă prin Turcia nu-i apără nice agenţii, ba nice starostiile r[egeşti] şi nice vreun tractat, ci se apără ei cu măciuca în contra tartarilor păgîni şi creştini, cînd statul şi ţara însuşi tra şi atîtea foloase după ei. Am arătat că economul de pămînt
27 celelalte clase ale societăţii omeneşti se pot suplini prin alţii / sau şi din întreaga monarhie, ba din toată lumea largă, iară de vite, dacă îi ia ciobanu de la oi, el e restrîns, dacă şi nu comuna lui, desigur numai la acelia comune cari trăiesc dup

ram de cîştig, căci cioban numai acela poate fi care s-au dedat din copilărie a trăi numai şi numai cu mălai şi brînză, şi iarăşi tot numai în sigurătate. Apoi am demonstrat prin exemple că cei mai mulţi ce s-au luat la miliţie dintră oieri, nefiind dedaţi la ciorba neamţului şi cu zgomotul cel mare al cetăţilor şi cazarmelor, sau au perit fără de a fi loviţi de glonţ, sau dacă şi-au servit capitulaţiunea, mai mult cioban nu s-au putut face: *mithin ist das Militairinstitut fur diese Classe ein Institut der Demoralisation ujndj der Zugrunderichturig*[6]. în fine am adus şi aceea înainte că dacă se va trata tot aşa cu oieri[i] noştri, nu numai
27" că nu va trage regimul simpatiile conaţiona/lilor de dincolo —• la ce nu poate să fie regimul indiferinte — ci din contră, nu vor trece zeci de ani şi toţi oierii noştri îşi vor lua adio, şi noi vom plăti lîna în loc de 16 f. cu 32 f. şi brînza, peile şi carnea iarăşi nu îndoit ci întreit şi pătrat. Asemenea va veni contribuţiunea cu un milion şi mai bine mai puţin, căci şi ăşti ani, aceia ce şi-au vîndut productele în ţară şi le-au vîndut cu mult mai bine pe bani sunători.

Aşa, cred că tot cam asemenea sunt şi împrejurările oierilor noştri de acolo; deci te rog încă o dată ai bunătate şi-mi trimite şi opiniunea d-tale.

Da în privinţa trebei despre care vorbiserăm deunăzi în Sibii, scris-ai Excelenţii-Sale d. Mitropolit[7]? Adecă despre careta pe seama d. V[asile] P[opp][8] şi ce ispravă aţi mai făcut cu d. prota Popazu[9]? Ai fost promis că mă vei înştiinţa, dară nu am primit încă nimica. Scrie-mi şi despre treaba aceasta ceva sigur, ca să mă ştiu întogmi. Eu am fost
28 zis adevărul, că mă voi / duce la Blaş, dară numai după ce mă vei înştiinţa că i-ai scris bătrînului.

Despre isprava d. comes locţiitor[10], îţi scriu cu grabă numai atâta, că l-am primit şi noi aicea cu pompă cît se poate şi încă cu atîta mai vîrtos, căci cînd cu primirea d. vice-preşedinte[11] ne-au însoţit saşii din toate comunele, fără să fie fost siliţi sau provocaţi. Acuma le-au dat românii înprumutu îndărăpt. A cercetat şi biserica şi casa de şcoală a românilor, a căror ticăloşie nu poate avea păreche în toată Transilvania. Se spărie însuşi *Meister Conrad* în ce ticăloşie se aflâ, şi-mi zise: Hier haben *Sie Herr Konigsrichter Vieles, sehr Vieles zu thun*[12] la care i-am răspuns: *Allerdings u[nd] ins besondere die Schande meiner Vorgänger zu waschen*[13].

Că se poartă protocolul judecătoriei (la poliţie nu s-a putut din lipsa individului) şi româneşte nu i-a plăcut, şi zisă că nu poate părtini
^s" niceodată / *den Weg der Eroberung*[14] şi să mă ţin de lege la care iarăşi i-am răspuns: *Es sind zweiWege der Eroberung, jener der blatigen undein zweiter der friedlichen Eroberung, auf diesen glaube ich muss man, u[nd] wird auch Ero. immer finden, u[nd] den ersten verdamme ich selbst*[16], şi aşa ne-am împăcat. Tot cam asemenea mi-a fost convorbirea şi în privinţa depunerii jurămîntului, cînd i-am mai adaus şi aceea că: *dass Fesihalten an den vermoderten historichem Rechte und Praerogativem, durfte oft mehr schaden, als das Abgehen davon, u[nd~\ wenn man sich auf den Siundpunkt der friedlichen Eroberung stellt, u[nd] sich mit dem Zeitgeiste verfreundet*^ şi aşa ne-a jurat şi pe români şi pe saşi în amîndouă limbile.

Dacă nu are încătrău şi-l iai cu binele, mai poţi face cîte ceva, cu to
că e sas încarnat. L-am rugat să ia însuşi aicea în Mercurea porţiur
canonică înainte, dară nu a vrut, cu toate că i-am spus că toţi vre
29 să ne scoată / ochii cu cîte 2, 3 pămînţele. A făcut totuşi atîta, că
adunarea scăunală, după ce s-au cetit rezoluţiunile împărăteşti (a saş
şi a noastră), a zis că cît mai curînd să se facă porţiunile canonice cît
pot mai potrivite.

Recomandîndu-mă frăţeştilor simţăminte, rămîi al d-tale stimă
amic,

29" *E. Măcelar*

[1] Contele Montenuovo, comandantul general al trupelor imperiale
Transilvania.

[2] „Nemodest".

[3] „Un cîrnat special".

[4] Date generale privind cererile comunelor de păstori români sibieni în
vinţa recrutării, vezi în *Telegraful român,* X, 1862, nr. 40 la rubrica *Protocolu
dinţei antistiei comunei Opidului Răşinari ţinută în 15j3 mai 1862 în cance
oficiului comunal sub preşidenţia judelui Alaman Mitrea.*

[5] „Motivele lor îmi par a fi destul 4e mare însemnătate; mie nu-mi
cunoscute pînă acuma. "

[6] „Deci institutul militar este pentru această clasă un institut al demorali
şi al distrugerii."

[7] Alexandru Sterca Şuluţiu.

[8] Vasile Ladislau Popp, în acest timp vicepreşedinte al guberniului Tra
vaniei.

[9] Ioan Popazu, protopop ortodox în Braşov, viitor episcop al Caransebe

[10] Conrad Sohmidt, comite săsesc.

[11] Vasile Ladislau Pop.

[12] „Aici, mult stimate d-le jude regesc, aveţi mult, foarte mult de fă

[13] „Desigur, mai ales să şterg ruşinea predecesorilor mei."

[14] „Drumul cuceririi."

[15] „Sînt două drumuri ale cuceririi, unul sîngeros şi al doilea al cuceririi
nice, şi eu cred că pe această a doua cale trebuie să se meargă care se va găsi or
iar prima am condamnat-o eu însumi întotdeauna."

[16] „Cramponarea de drepturile şi prerogativelor istorice putrede ar c
deseori mai mult decît renunţarea la ele; şi dacă ne situăm pe poziţia unei cu
paşnice, şi dacă ne împrietenim cu spiritul vremii..."

XIV

Cluş, 27/3

Ilustrisime ! ?

în scrisoarea de mulţumită pe care ţi-am expedat-o cu p
de ieri, însemnasem că ca azi voi să-ţi scriu mai pe larg despre t
experienţe (sau dacă vrei bogatele) ce am făcut în P[esta]. Aşa e, a
de cuget să-şi scriu cel puţin 10 coaie, însă văd că şedinţa de azi
a ţinut mai pînă la 3 ore, şi care nu a decurs fără luptă — veni
ceva pită la întrebare! — îmi făcu fie zis *tisztăs*[1] româneşte *iibe
Rechnung*[2], şi aşa voi să fiu mai scurt ca precurmi-mi luasem îna

Cu privire la a 2[a] construcţiune din — de mine nemeritat
adresă[3], ce mi-aţi trimis, mă văd silit a-ţi observa, d-le şi frate, că

d-tale şi nice celorlalţi confraţi de acolo nu vă este cunoscut (cel puţin aşa s-ar vedea din adresă) cum şi ca ce am intrat eu în Dieta din P[esta]. Eu togma aşa, ca şi d-voastră de pe acolo, şi ca toţi romanii cei adevăraţi, încă nu am sperat niceodată că naţiunea română ar / avea de a aştepta vrun feli de libertate de la P[esta]. Nu, ferit-au D-zeu! Despre aceasta te vei convinge din alăturata dechierare[4]/ .Dealtmintrea nu vreau să zic nice acuma că prin aceea că intrînd în orişice calitate în Dieta din P[esta] aş fi lovit *der Nagel auf der Kopfen*[5] sau că nu aş fi făcut crampiţă[6], după zisa fratelui Iacob[7]. Destul atîta că m-am văzut — mai cu seamă de la 17 ianuariu a.c. încoace — şi mai mult angagiat a intra, şi că am şi intrat, recunosc însă însuşi că cu mult mai uşoară mi-a fost *intrarea* decît *ieşirea* !!! Şi aşa o primesc. Mulţi îmi vor zice poate: Aşa ţi-a trebuit !!! Şi asta o primesc.

Acuma voi să trec la cele ce am văzut, auzit şi esperiat în P[esta]. Poate-ţi va fi cunoscut că încă pe la finea lui ianuariu ne-am înţeles vro cîţiva inşi, cari ne aflam în Cl[uj] dimpreună cu fratele R[aţiu][8], ca cel puţin aceia cari ne dădusăm credenţionalele, să plecăm cît mai curînd, şi să ne dăm o dechierare asemenea petiţiunei din 31/12 [1J866[9] / şi cu aceea să fie finită toată acţiunea noastră pînă la încoronare, în asta s-a învoit ambii căpitani supr[emi], B[ohăţel][10] et Pfuşcariu][11], şi era să pornim în 7/2. înainte de a porni cu 1 oră-mi telegrafiază P[uşcariu]: „Porneşte; eu urmez în 2—3 zile".

Sosind în P[esta], aflu de loc că pe năsăudenii nu-i va verifica dieta, căci Districtul N[ăsăudului] nu a existat în [18]48[12] şi aşa ar fi în contra *jogfolytonosăgului*[13], şi aşa de loc am înştiinţat despre aceasta, întîi prin telegraf şi apoi în scris, pe căp[itanul] Bfohăţel], provocîndu-1 totdeodată, sau să vină şi să ia parte la acţiune, sau să-şi revoce credenţionalele, căci altmintrea se va primi că *nu* e înţeles cu acţiunea noastră. Răspuns nu am primit încă nice în ziua de azi, ce nu poate însemna alta, decît *sinceritate boh[âţeliană].*

Celălalt, cav[alerul] de P[uşcariu], încă se excuză cînd cu una, cînd cu alta, batăr de s-ar mai fi excuzat încă numai 3 zile, căci noi cei 4 inşi[14] cari ne aflam atuncea în P[esta] eram cu toţii înţeleşi şi era să păşim încă cu ocaziunea dezbaterilor asupra proporţiunii 1 / în 2 martie[15]. însă, poate spre nenorocirea mea, abia se începusă dezbaterea, îmi telegrafează P[uşcariu] că va sosi în 3/3, şi tot atuncea primesc şi una scrisoare de la soţia mea, în care-mi scrie că dd. Ald[uleanu][16] şi Laz[ăr][17] ar fi chemaţi în sus. în urma acestor ştiri, apoi, ne-am înţeles iarăşi ca să nu luăm parte, ci să mai aşteptăm pînă la a 2 propunere[18], şi aşa, cînd a venit vorba la votizare, am ieşit cu toţii afară, deşi mi se părea că pică păreţii de ruşine pe mine. în 3/3 seara pe la 10 ore soseşte P[uşcariu] şi aşa, numai în dimineaţa următoare ne-am putut întâlni. După informaţiunile ce i-am dat despre starea lucrului, care dealtminterea era tare simplă, se dechiară că el nicedecum nu poate fi înţeles ca să păşim în acea zi, ci să lăsăm pînă se va informa mai bine. Despre ce, nu ne-a spus, ci a propus ca să ieşim la votizare afară. Cu care propunere nevoind nice unu a fi înţeleşi, am otărît ca să rămînem în dietă, însă să ne dechiară *că nu putem votiza.* Aşa s-a şi întîmplat;
4i*> excepto Tulbaşiu. /

Tot în 4/3 după amiazi am ţinut o conferinţă, adecă eu, P[uşcariu], Bal[omiri], Mold[ovan] şi Tulbfaşiu] în care s-au adus, în urma propunerilor din una şi alta parte, următoarele concluze:

1) Constituirea conferinţei (eu preş[edinte], Bal[omiri] actuar);
2) Să fim solidari;
3) Să luăm parte activă, insă numai la cauzele comune (după părerea lui B[alomiri], M[oldovan] şi T[ulbaşiu]; P[uşcariu] a fost de părere că la toate; eu la nice una, ci să rămînem pe lîngă convingerile cu cari am pornit de acasă, şi cuprinsul petiţiunii din 31/10).

Din motivele cu care mă combătu P[uşcariu] amintesc numai 2: schimbarea împrejurărilor şi diplomaţia mai înaltă. Stînd fieştecare pe lîngă părerea sa, face P[uşcariu] următoarea propunere: *să nu facem nice un pas, pînă nu vom merge cu toţii in corpore pe la miniştrii şi înţelepţii ţării.* Propunerea mea în contra unui atari ruşinătoriu concluzu pică. în ce stare mă adusă concluzu din urmă, a descrie mi-e cu neputinţă, îţi mărturisesc însă că nu am durmit un minut.

42 în ziua următoare, luînd pe Bfalomiri] întră 4 ochi/înainte, îmi suc[c]ese a-1 abate, şi prin el şi pe ceilalţi, şi aşa s-a dus P[uşcariu] singur. Ce a isprăvit, nu ne-a spus, decît că contele Miko[19] i-ar fi dat randevu pe 1/2 / 4 ore, cînd togma era să avem iarăşi conferinţă. Acestea le ţinem în odaia lui P[uşcariu].

Cam un pătrariu după 4 ore, cînd merg la conferinţă, aflu uşa încuiată, şi cînd vrea kelerneu, la provocarea mea, să deschidă uşa, mă conving că uşa e încuiată din lăuntru, şi aşa fratele P[uşcariu] trebui să deschidă şi se dădu în ceva jenat aflînd pe Hoszu[20] cu dînsul în casă. No, dară, fu sincer către mine şi-mi spusă că a aflat de lipsă a invita şi pe H[ossu] la conferinţele noastre, şi aşa îndată am şi început a ne consulta.

Concluzele din 4/3 s-au luat la nouă dezbatere, primindu-se din nou cu acea singură adăugare, că Hfossu] se alătură lîngă P[uşcariu].

Aice vreau a însemna despre H[ossu] că, avînd mai de multe
42[v] ori întâlnire laolaltă, m-am convins că orişi/cum, afară de rătăcirea principiilor sale, e om cu caracter. El însuşi a recunoscut că noi, fără a ne păta onoarea, atît a noastră cît şi a naţiunei, nu am putea face altcum decît ce am zis eu, însă dacă vrem să ne folosim şi nouă şi naţiunei, nu e altă cale decît să dăm mina cu ungurii.

în 7/3 a venit Pfuşcariu] tîrziu în dietă, însă totuşi înainte de ce cerusem cuvîntul, şi aşa-1 mai provoc încă odată, să nu ne facem ruşine, şi să se alăture lîngă părerea mea, la care-mi răspunde: „Mai lasă, că ne vom mai înţelege", şi cu asta-mi întoarce spatele zîmbind ca un cîne. Ce mi s-a întîmplat la vro cîteva minute după aceasta, le ştii din jurnale, însă nu toate, căci nice redactorul *Concordiei*[21], care şedea lîngă mine (numai unul ne despărţea) nu face pomenire despre aceea că mi-a strigat: *„E Dacoromania, azt hiszi hogy Bukarestben van!*
43 *Szemtelenseg ! Le velle* /[22], ba cînd mă fă/ceam că nu pricep cauza zgomo-

tului celui înfiorătorul, şi-1 întreb pe Dobransky[23] care şedea lîngă mine: *„Was sole das bedeuten ?"*[24] îmi strigă unu: *„Es meg tesszi magdt a tolvaj /"*[25] şi vătămarea asta, *tolvaj,* m-a adus în mînie, în care numai din *lapsus linguae* a ieşit din gură: *„Tisztelt haz/"*[26], căci aveam de cuget să nu vorbesc nice o vorbă ungureşte. Cele păţite cu P[uşcariu] şi *tolvaju* m-a scos din concept, ce-mi pare foarte rău. Dealtmintrea Deâk[27] nu în contra mea a fost înfuriat, ci în contra alor săi însuşi, şi pare-mi-se că togma pentru cuvîntul *tolvaj,* pe care a trebuit să-1 audă şi dînsul. Dechierarea în scris aveam de gînd să o dau şi în traducere maghiară ca, la cererea deputaţilor români <lin Ungaria, să se cetească, însă negă-tîndu-se (pare-mi-se că cu volia n-a isprăvit traducerea dep[utatul]
43^ Roman[28]), pînă în 11/3, am cercat a înmănua preşedintelui[29] înainte de deschiderea / dezbaterilor, dară acesta văzînd că e în limba rom[ână] că ce cuprinde? îi spusei. îmi zisă apoi: *„Tehăt nem petitio?"*[30] La care iarăşi i-am răspuns: *„De hogy petitio, hiszem en nem jottem petitio-7ialni"*[31], şi cu asta mi-o dădu îndărăpt, iară eu mi-am făcut cornplimentu[32]. Scurt după aceea, togma cînd vorbeam cu expeditoru ca să-mi trimită epistolia Ia Cluş, îmi zice la ureche un deputat rom[ân] din Ungaria: „Vezi de mergi de aicea, că nu e bine". Că nu am lăsat să-mi zică de multe ori, se poate înţelege de la sine. Cînd am trecut prin ambit, care era înghesuit de deputaţi, aud pe unul zicînd: *„Oldh nyelvben akarta beadni, es meg azt felelte az Elnoknek hogy 6 nem jott petitiondlni /"*[33]. Dară nice cu acesta nu-mi veni să stau de vorbă, ci-mi păru bine că mă văd la larg, şi acum mulţămesc lui D-zeu că mă aflu dincoace de *Kira-*
44 *lyhăgo*[34]./

Despre cavfalerul] de P[uşcariu] vei să mai ştii şi aceea, că a *3*[a] zi după sosire s-a înscris în clubul lui Deâk, şi că lui i-au dat diurnele de la 1/1 iară mie din 1/2. Iară la întrebarea ungurenilor[35] că pentru ce nu m-a părtinit, a zis că eu nu i-aş fi zis nimica că ce am de gînd. Ungurenii-1 numesc pe P[uşcariu] Zsiga transilvăneanu. P[uşcariu] a scris Pres[identului] Gr[ois][36] să aibă de grige. că am ascuns actele braşovenilor pentru tîrg.

Primeşte frăţeasca salutare, cu care am rămas al d-tale stimătoriu amic,

Ilie Ochilariu[37].

P.S. Togma-mi scrie un amic din părţile Năsăudului, că o epistolă a mea ce i-am trimis deunăzi i-ar fi venit cu sigilu rupt şi sigilat cu sigilii poştal.

44^ *Idem./*

[1] „Curat". De Ia *tiszta,* din maghiară.

[2] Pentru socoteală.

[3] 88 de braşoveni, în frunte cu pasivistul Bariţ, îi felicitau pe activistul I. Măcelariu pentru curajul dovedit la 7 martie în dieta maghiară. Atacurile cu care l-au întîmpinat deputaţii maghiari centralişti — afirmau braşovenii — au întărit pretutindenea convingerea că naţiunea română „n-are să aştepte nici un fel de libertate naţională de la Pesta". Propoziţia este cuprinsă în al 2-lea aliniat al adresei braşovene de care vorbeşte Măcelariu în această scrisoare. Deputatul român îşi exprimă acordul deplin cu această formulare şi precizează că el a intrat în dietă do cu scopul de a combate uniunea şi a apăra legislaţia din 1863/4. Acest lucru fuse făcut cu curaj şi demnitate chiar în mijlocul parlamentarilor maghiari. în adres braşovenii referindu-se la deosebirea de tactică dintre activişti şi pasivişti, sublinia că mijloacele de luptă puteau diferi, dar scopul comun era „libertatea legală a patrie a naţiunii şi cea individuală". Textul adresei în *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 186 nr. 21

[4] Protestul scris împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, însoţit de *Declaraţie de opinie* a fost publicat în *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 1867, nr. 23, 24. Vezi şi B.A.R., mss. rom., nr. 997, f. 34—38.

[5] „Cuiul în cap".

[6] Dureri de stomac, convuisiuni fizice.

[7] Iacob Bologa, judecător la Tribunalul Suprem al Transilvaniei ce rezida în în Cluj. Bologa va fi pensionat şi Tribunalul mutat la Pesta.

[8] loan Raţiu, avocat în Turda.

[9] Petiţia lui Bariţ şi Raţiu.

[10] Alexandru Bohăţel, căpitan suprem al Năsăudului.

[11] loan Puşcariu, căpitan suprem al Făgăraşului.

[12] Districtul Năsăudului a fost înfiinţat în 1861 pe vremea regimului Schm ling; a avut o administraţie locală de stat românească. Liberalii maghiari califi cele întreprinse atunci ca „tabula rasa" şi „fixio juris".

[13] „Continuitate de drept".

[14] Ilie Măcelariu, loan Moldovan, loan Balomiri, loan Tulbaşiu. Datele p vind conflictele din sînul clubului deputaţilor români ardeleni din dieta pestan chemarea lui Alduleanu şi Lazăr la Pesta, trimise prin această scrisoare a lui Mă lariu către Bariţ, apar în *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 1867, nr. 23.

[15] Proiectul de lege privind impozitele în Transilvania. Vezi *Albina,* II, 18 nr. 23—130. Redacţia ziarului român pestan combate participarea deputaţi români ardeleni la votarea legii cu privire la impozitul Transilvaniei şi aprobă nep ticiparea lor la votarea legii pentru recrutare. I. Moldovanu (în *Gazeta Transilvan* XXX, 1867, nr. 24) şi I. Balomiri (în *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 1867, nr. 30) afir că, din motive binestabilite, deputaţii români ardeleni nu au participat deloc, la votarea legii pentru strîngerea contribuţiei în Marele Principat al Transilvan deoarece ei nu se considerau ca făcînd parte constitutivă din dieta Ungariei (venis doar pentru pregătirea actului încoronării regelui Ungariei, care era şi mare princ al Transilvaniei) şi nici nu recunoşteau acesteia dreptul de a lua decizii priv Transilvania. Neparticipînd la vot, deputaţii ardeleni înţelegeau să-şi manifeste p testul pasiv faţă de măsurile nelegale şi abuzive ale dietei Ungariei. Ei au preg chiar şi un protest contra legilor ce priveau Marele Principat, discutate în di Ungariei şi doreau de fapt convocarea unei diete separate pentru Transilvar care să discute şi să voteze legile ce o priveau şi se refereau la teritoriul ei. *Alb* îi acuză că nu au pregătit şi prezentat protestele din timp, deci în zilele cînd pro tele de lege au ajuns la ordinea zilei în dietă. Dar aşa cum am afirmat anter deputaţii români ardeleni au protestat pasiv, neparticipînd la votarea lor. Interes că redacţia *Gazetei* (pasivistă prin excelenţă) nu era mulţumită de data aceasta protestul pasiv, ci ar fi preferat ca românii ardeleni să voteze contra şi să protes activ şi zgomotos împotriva competenţei dietei şi ministerului Ungariei în probler Transilvaniei, fiindcă *„qui tacet consentire videtur"*. Dar întrucît deputaţii rom ardeleni nu considerau că fac parte constitutivă din dieta Ungariei, nu puteau d vota în cadrul ei (nici măcar contra).

[16] loan Alduleanu, acum vicepreşedinte al Tablei Regeşti din Tîrgu Mu

[17] Alexandru Lazăr, consilier la guberniul Transilvaniei.

[18] Al doilea proiect de lege se referea la recrutare şi întregirea armatei. V *Albina,* II, 1867, nr. 22—129. Deputaţii români din Transilvania au procedat c declarînd în dieta maghiară că ei nu pot vota; fiindcă nu recunoşteau dreptul gu nului şi parlamentului maghiar de a aduna recruţi din Transilvania şi nici nu c derau parlamentul ca for îndreptăţit să discute sau să pună în dezbatere asem proiect de lege cu referire şi la Transilvania; aceasta trebuia —- în concepţia d taţilor români — să-şi reglementeze recrutările şi impozitele printr-o dietă şi

berniu propriu. I. Tulbaşiu a strigat „nem" (nu) cînd dieta Ungariei vota legea privind recrutările în Transilvania. Acuzaţia că deputaţii români transilvăneni au participat la votările din dieta pestană privind contribuţia financiară a fost combătută şi de Ilie Măcelariu în *Gazeta Transilvaniei,* XXX,'1867, nr. 20. Presimţind parcă viitoarea lui pensionare forţată, deputatul Mercurii semnează corespondenţa lui din Cluj, 17/5 martie 1867: Ilie Măcelariu „pînă acum încă consilier regal gubernial". El declară că „eu nici la un conciuz al dietei pestane nu am votizat, nici prin şezute, nici prin sculate, iar la propoziţiunea 1-a despre contribuţiune nici nu am fost de faţă". Măcelariu se simte obligat să facă această precizare pentru a combate „infamiile si scorniturile" răutăcioase şi spre „salvarea onoarei mele şi odihna alegătorilor mei". Deci la votarea proiectului de lege privind contribuţia în Transilvania, discutat la 2 martie, deputaţii români ardeleni au părăsit dieta iar ia discutarea legii privind recrutările au declarat că nu pot vota (în 4 martie, cu excepţia lui Tulbaşiu care a votat contra).

[19] Emerik Miko, ministru în guvernul Andrâssy, fostul guvernator al Transilvaniei în 1861.

[20] Iosif Hossu, deputat român unionist.

[21] Sigismund Pop (!?).

[22] „Acest daco-român crede că se află la Bucureşti. Obrăznicie, Jos cu el!"

[23] Adolf Dobrjanski, lider politic rutean care a miiitat neabătut şi cu hotărîre pentru acordarea drepturilor naţionale pentru toate popoarele din monarhie. A colaborat şi a fost prieten cu I. Măcelariu semnînd proiectul de lege românesc care nega competenţa dietei Ungariei de a „reglementa" uniunea şi cerea convocarea unei diete democratice (deci cu majoritate românească) în Transilvania; s-a împotrivit în parlament legii naţionalităţilor a lui Deâk. Pentru activitatea sa politică a fost pensionat forţat, întocmai ca şi colegul său român I. Măcelariu sau sîrbul Svetozar Miletici.

[24] Ce poate să însemne aceasta.

[25] Şi încă se preface, hoţul.

[26] Onorată cameră.

[27] Francisc Deâk, unul din principalii autori ai dualismului austro-ungar.

[28] Alexandru Roman; nu era de acord cu participarea deputaţilor români transilvăneni la lucrările parlamentului din Pesta, fiind de părere că pentrii romanii din Transilvania istorică cea mai bună tactică de luptă era pasivismul. In acest context, probabil, Ilie Măcelariu are dreptate şi într-adevăr Alexandru Roman, în mod intenţionat, nu a tradus protestul său antiunionist şi autonomist.

[29] Preşedintele dietei, probabil în acele zile Carol Zeyk.

[30] „Deci nu e petiţie?"

[31] „Da de unde petiţie. Eu aşa cred că nu am venit aici să petiţionez."

[32] I. Măcelariu va retrimite însă preşedenţiei dietei pestane actul său de protest împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria (imediat după întoarcerea sa la Cluj).

[33] „A vrut s-o dea în limba română şi încă îi răspunde preşedintelui că el n-a venit să petiţioneze".

[34] „Piatra Craiului."

[35] Deputaţii români din Banat, Crişana, Maramureş prezenţi în parlamentul maghiar formau un grup de 24 de lideri politici români.' Dintre aceştia amintim: Alexandru Mocioni, Vincenţiu Babeş, Alexandru Roman, Aloisie Vlad, loan Popovici Desseanu, Iosif Hodoş, Enianuil Gojdu.

[36] Gustav Grois, vicepreşedintele al Guberniului Transilvaniei.

[37] Porecla lui Ilie Măcelariu dată de redacţia revistei satirice româneşti din Pesta, *Gura satului.* Aceştia nu erau de acord cu adoptarea tacticii activiste de către românii din Marele Principat al Transilvaniei şi au atacat destul de vehement — dar cîteodată neprincipial — poziţia şi activitatea deputaţilor români ardeleni din dietă; cei de la *Gura satului* au fost profund dezamăgiţi şi nemulţumiţi de intrarea lui Măcelariu în dieta maghiară. Această nemulţumire a fost atenuată după atitudinea curajoasă a lui Măcelariu, în legătură cu combaterea uniunii, apărarea pronunciamentiştiior, împotrivirea faţă de legea naţionalităţilor propusă de Deâk etc. în 1869

Gura satului îşi manifestă deplinul acord cu poziţia politică a
toucît acesta nu numai că părăseşte tactica activistă dar
Partidului National Român (pasivist) de la Mercurea.

[38] însemnarea lui G. Bariţ: „1867. 11. Măcelariu. Cluş, 2

XV

Ilustrisime !

Sunt patru zile de cînd ţi-am primit stimat
şi că nu ţi-am răspuns încă pînă acuma, parte a fost c
fi avut a-ţi scrie sunt plus-minus cuprinsă în epis
pentru că nu mi-a conces timpu, pe care a trebuit să
cauze mai momentoase, şi anume cauzei năsăuder
ţi-am amintit ceva şi deunăzi, şi care cauză după o
s-a decis în şedinţa de ieri. Ştiu că te vei interesa s
soarta acestei cauze, care e următoarea: cele 44 c
către gub[erniu] ca să-i apere în contra nedreptăţil
şi anume să subştearnă la Maj[estate] un recurs a lor,
ducelui] Ludwig în toamna trecută, pe care, pe lî
imp[erială] li l-au respins cancelaria[2]. Gubferniul],
în care s-au aflat 2 cons[ilieri] romfâni], 2 cons[ilier
46 p[reşedintele] G[rois][3],a decis — să te miri! -— una
regulatoare a fost incompetintă, că jalbele sunt
motivate, aşa, merită deosebita atenţiune a mini
urmă se roagă a exopera ca să devină gubferniul] în
putea da părerea sa în merit, ce acum pentru aceea
nu are toate actele. Aşa, cred că de la gub[erniu]
destul, iară a-ţi descrie pe larg că cum s-a indurat Ex
de mai sus, las pînă la altă dată.

în cit pentru corespondinţă din nr. 23[6], vei f
soarea mea din 6/4 că eu numai aceea aş dori ca să
pondintele *Gazetei,* ce dealtminterea nice că sunt.
pentru aceea căci aşa ceva am întărit către mai n
aş voi să devin mincinos. Iară adevărul corespon
nu aş putea produce atâtea mărturii cîţi ar paşi c
46^ ba / şi cînd aş rămînea singur, îl caci pe mine. Fi
Spune-i deci şi fratelui Iacob[7] ca să nu fie supărat, c
vom împărţi plăcinta laolaltă; eu voi şedea la dub
vro 4000 f. Şi iată, nu-i va veni aşa greu ca cînd i-ar
Ce zici??? Că fratele Servian Popovici[8] s-a denum
la Curtea casativă[9], vei şti; nu însă şi aceea că fra
asta a făcut întrebare de stat, şi ca să comprom
lului[10] au făcut arătare la Ministeriu, care apoi
denumirea şi a cerut actele, cu toate că la aşa ce
e îndreptăţită, precum i s-a şi răspuns. Cu toat
a depus ieri jurămîntul.

Adresa aicea alăturată, care mi-au trimis-o alegătorii mei[11], te rog a o da d-lui redactor M[ureşan]. Cu frăţească salutare al d-tale stimătoriu,

E. Măcelariu. j

[1] între foştii grăniceri din 44 de comune ale districtului Năsăudului şi autorităţi a izbucnit un lung conflict juridic în problema proprietăţii asupra unor munţi şi păduri, care înaintea desfiinţării regimentelor grănicereşti' aparţinuseră acestor comune. înainte de 1851 proprietatea comunelor asupra munţilor şi pădurilor a fost recunoscută din punct de vedere juridic şi trecută în actele publice de stat, fără a exista nici o menţiune că asupra acestor păduri ar avea drept de proprietate şi statul, în 1851 fiscul folosindu-se de decretarea stării de asediu şi-a arogat dreptul de proprietate asupra unei mari părţi a munţilor şi pădurilor care ţinuseră de comune. Apoi asupra acestor bunuri au început să ridice pretenţii (cu cîştig de cauză) şi unele familii nobiliare (Kemeny). împotriva acestor nedreptăţi încă în 1861 delegaţii năsăudenilor se adresează în mai multe rînduri monarhului. Prima delegaţie din 1861 a fost alcătuită din George Lica, loan Purceilă, Ioachim Mureşan, Vasiliu Marcu. în pofida acestor eforturi, o bună parte din proprietăţile amintite rămîn în proprietatea fiscului şi a unor persoane private de origine nobilă (aşa cum a hotărît o comisie de trei „experţi", prezidată de un general pensionat). Protestele năsăudeniior n-au încetat, însă, ei continuînd să se adreseze guvernului local din Transilvania, împăratului şi guvernului responsabil maghiar. Interesele lor materiale au fost apărate şi în dieta de încoronare de la Pesta de către căpitanul suprem al Năsăudului, Alexandru Bohăţel (T. V. Păcăţian, *Op. cit.,* voi. IV, p. 206-211; *Gazeta Transilvaniei,* XXIV, 1861, nr. 91).

[2] Cancelaria aulică a Transilvaniei condusă în 1866 de cancelarul aulic contele Haller Ferenc; după căderea lui Schmerling, aceasta era subordonată intereselor economice şi politice ale nobilimii maghiare şi era condusă de fapt, încă din 1865, de cancelarul aulic al Ungariei, contele Majlâth. La data cînd Ilie Măcelariu scria această scrisoare, cancelaria nu mai exista, atribuţiile ei fiind preluate de guvernul maghiar condus de Iuliu Andrâssy.

[4] Cabinetul ministerial din Pesta, condus de Andrâsy.

[5] Guberniul Transilvaniei.

[6] Corespondenţa privind protestul lui Ilie Măcelariu împotriva uniunii Transilvanei cu Ungaria; în nr. 23 al *Gazetei* apare prima parte şi anume *Declaraţia de opinie* cu continuare în nr. 24.

[7] Iacob Mureşan, redactorul *Gazetei.*

[8] Servian Popovici, jurist român, participant de frunte în revoluţia românească din Transilvania, în anii 1848—1849.

[9] Tribunalul suprem al Transilvaniei.

[10] Vasile Ladislau Pop.

[11] Pentru curajul dovedit în 7 martie 1867 în Parlamentul maghiar, I. Măcelariu a primit la 27 martie 1867 o adresă din partea alegătorilor săi din circumscripţia electorală Poiana, scaunul Mercurii. Adresa era semnată de 152 de persoane, şi purta sigiliile mai multor sate din împrejurimi; a fost publicată prin mijlocirea lui G. Bariţ, în coloanele *Gazetei Transilvaniei,* XXX, 1867, nr. 27. Alegătorii îi mulţumeau pentru faptul că a apărat independenţa legislativă şi administrativă a Transilvaniei faţă de Ungaria şi a pledat în favoarea menţinerii legislaţiei democrate sibiene din 1863—1864. Românii, înţelegînd că vocea şi ideile lui Măcelariu nu au fost ascultate şi au fost respinse de majoritatea dietei, îşi asigurau deputatul că acestea au pătruns cu atît mai mult în inimile şi în conştiinţa lor. Exprimîndu-şi încrederea nemărginită în Ilie Măcelariu, alegătorii îl asigurau că' erau gata pentru orice sacrificiu în vederea apărării patriei strămoşeşti şi a drepturilor naţionale. Deci iată că era posibil ca o adresă publică înaintată unui activist radical să fie tipărită prin intermediul unui pasivist, în coloanele unui for de presă de tendinţă pasivistă; şi aceasta pentru că în fond era vorba de apărarea aceluiaşi program naţional.

XVI

[Cluj], 15/4 **[1**

Ilustrisime !

Aseară am primit de la fraţii făgărăşeni aicea alăturata adresă[1] pe care, încît nu se va fi trimis din altă parte redaeţiunei *Gaz[*
te rog a o da fratelui Iacob[2],..

Aicea se vorbeşte tare că Hoszu Jozsi ar fi denumit de căp
mare la Făgăraş[3], în locul cav[alerului] de P[uşcariu],iar acesta, P[u
riu], ar fi aplicat la Ministeriu[4].

Primiţi frăţeasca salutare de la al d-tale stimătoriu,

48 *E. Măcel*

[1] Pentru curajul de a fi uzat în parlamentul maghiar de dreptul fol limbii naţionale, întrucît limba română era limbă oficială şi politică egal îndrep cu cea maghiară (conform legislaţiei sibiene din 1863/4), I. Măcelariu primes adresă de mulţumire şi din partea intelectualilor şi funcţionarilor români din Făg Acesta era un centru activ şi important al vieţii naţionale româneşti din Tr vania. Vezi *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 1867, nr 28.'

[2] Iacob Mureşan.

[3] Ştirea nu s-a adeverit deoarece nu I. Hossu a devenit căpitan supr Făgăraşului, ci Vasile Tămaş.

[4] I. Puşcariu a fost promovat la un post important din Ministerul Cu şi învăţămîntului.

XVII

[Cluj], 27/4

Ilustrisime !

Nu ştiu de şi ce-ţi va fi răspuns unul sau altul din aceşti
aflăm în capitală, la scrisoarea d-tale din urmă adresată naşului d-t
care scrisoare o am cetit şi eu togma ieri. Nu ştiu, zic, nice una,
alta, ba încă nice aceea, că care e părerea majorităţii în aceea ce pri
cuprinsul acelei epistole. Eu însă trebuie să mărturisesc că nu
înţeles nicedecum cu părerea d-tale în privinţa purtării noast
românilor, ce am avea de a observa faţă cu com[isarul] reg[al]
fiindcă te cunosc de acel bărbat, care e dedat a preţului şi păr
altuia, deşi mai puţin versat în politică, sau a lui Pfuşcariu] în
maţia mai înaltă[3], voi să-ţi spun că pentru ce nu sunt înţeles.
pentru ce: în cît am înţeles eu cuprinsul scrisorii de care e vorb
49 s-ar părea că d-ta ai profesa principiul / acela că „pentru aceea nu
putea împăca cu magyfarii], pentru că nu ne înţelegem unii pe a
apoi că „pe unu ca P[eeh]y l-am putea cîştifga] cu informaţiuni
venigstens nach meiner bescheiden Ansickt', nu stă nice una, nice
Nu pentru aceea nu ne putem apropia unii de alţii, căci nu ne înţele
ci din contră, pentru că ne *înţelegem* prea bine. Şi iarăşi, altele tr
să fie şi mijloacele prin carii am putea să-1 abatem pe P[ech]y la br
cea dreaptă şi legală. Carii ar fi acelia, nu le pomenesc, căci şi
aceea ştiu că le ştii destul de bine.

Şi eu sunt de părere ea să nu ne retragem, ce dealtmintrea mai cu seamă cei ce ne aflăm în oficiu nice că o putem face. Dară să mă obtrudu *(aufdringen)* [5] şi mai cu seamă pînă încă nice nu ştiu ce voieşte,
49* şi pentru ce, a se infor/ma de una şi de alta, asta *niceodată !* Sau să-i facem ovaţiuni, unde şi în cît nu suntem restrînşi prin împrejurări, în fine, încă şi cu petiţiuni generale, asta odată cu capul *nu !* Aşa ceva ar însemna a dărîma tot ce s-a făcut pînă acuma, ar însemna *'Kriherei*,* ar fi un ce nedemn pentru noi toţi. Aşa ceva ar putea face flanderii sau un Abdul [7], însă niceodată un B[ariţ]. Pardon, că sunt poate prea sincer.

Alta e dacă ne va provoca *mittel—oder unmittel bare* [8], şi iarăşi, dacă vom vedea că ce direcţiune va lua. In cazul acesta şi eu zic să nu ţinem pisica ascunsă ... Dealtminterea, însuşi în nişte cazuri ca cele togma pretrimise, ne-am putea întreba că' oare ce' informaţiuni i-am putea da, cînd noi cu toţii, de ani, am strigat şi strigăm în toate
50 zilele: „Asta şi asta ne apasă"!/

Poftească Ex[celenţa] sa et consfortes] a scoate petiţiunea din 30/10 [9] din pulberea arhivului şi din aceea-şi poate procura cea mai bună informaţiune. *Diese bescheidene Ausschanung empfehle ich Ihser Aufmarksunkeit* [10].

Precum ţi-am scris şi deunăzi, în 4/5 va ţinea com[isarul] şedinţă gubţernială] şi cred că de loc atuncea-l voi provoca, sau se va'vedea provocat, a se dechiera în privinţa uzuării limbei. Voi vedea cumu-mi va corege conceptele româneşti [11].

Sărbători fericite poftindu-ţi, am rămas al d-tale stimătoriu amic,
50* *Ochilariu.j* [11]

[1] Pavel Vasici.

[2] Emanuel P6chy, comisar al guvernului maghiar pentru a înfăptui uniunea Transilvaniei cu Ungaria şi a veghea la păstrarea liniştii şi „ordinii publice" instituită de regimul dualist.

[3] loan Puşcariu. Ilie Măcelariu reproduce cuvintele lui Puşcariu rostite în faţa lui la Pesta. Puşcariu încerca să obţină unele concesii autonomist-teritoriale locale sau să menţină unele din vechile drepturi politice pe calea tratativelor „diplomatice" (diplomaţie mai înaltă) cu miniştrii şi politicienii maghiari. De aceea Puşcariu a încercatsă-1 tempereze uneori pe I. Măcelariu pentru ca acesta să nu provoace si să nu-i întărîte prea tare pe oamenii de stat maghiari, care astfel n-ar mai fi fost înclinaţi spre discuţii sau compromisuri. Realitatea şi mersul evenimentelor l-au putut convinge însă şi pe Puşcariu că aceştia oricum nu aveau intenţia să fie concesivi, nici măcar faţă de programele şi cererile politice moderate ale popoarelor nemaghiare (Deâk a respins proiectul lui I. Puşcariu privind realizarea unui compromis româno-maghiar în problema uniunii prin păstrarea unei diete şi aparat administrativ local în Transilvania). De aceea I. Măcelariu nu găseşte practică calea diplomatică ciprecnizează respingerea clară şi rezolută, protestul activ faţă de pretenţiile si legile reacţionare ale claselor dominante.

[4] „Cel puţin după modesta mea opiniune."

[5] „A mă adresa."

[6] „Tîrîiaîă."

[7] Andrei Şaguna.

[8] „Direct sau indirect".

[9] Petiţia lui G. Bariţ şi I. Raţiu din 1866 ce purta 1492 de semnături. La 30 octombrie 1866 acest act important al rezistenţei pasiviste antiunioniste şi antidualiste era deja redactat şi definitivat, dar Raţiu a plecat şi a fost primit de împărat la Viena doar în 31 decembrie 1866. De aceea în e petiţia apare cînd sub denumirea de petiţia din 30 octombri de 31 decembrie (aşa cum procedează şi Măcelariu). El am arhivului", de unde Pechy ar fi trebuit să scoată petiţia, fiindc centrale vieneze au trimis memoriul românesc guberniului T care 1-a pus în arhivă, unde zăcea în momentul sosirii lui Pech fără a fi luat în considerare.

[10] „Această modestă părere o recomand atenţiei d-voast

[11] însemnarea lui G. Bariţ: „27/4 mai. Răspuns pe larg lariu".

xvni

Stimate domnule şi frate 1

Sunt acuşia 2 ani de zile de cînd ţi-am scris m tot atîta — de nu şi mai mult — de cînd ţi-am prin Ei, şi cîte nu s-au întîmplat de atuncea! ? De cîte ori n românului — pe un corn de ţară, să te pot agrăi, să- cuvînt ? Durere, nu am putut, nu s-a putut, şi şi mai poate nice acuma. Ei, dară, inima-mi apăsată are l ea mă sileşte să intărump tăcerea lungă şi neplăcu zic, ca să-ţi scriu togma şi pe acel rizico că te vei mi la aceea, să scriu, cînd acuşia mai de 2 ani de zile a înc denţa întră noi. No, dară, miră-te de mine cît îţi numai de una te rog şi asta e: să nu mi-o iai în r

Vei gîndi, poate, că cine ştie ce lucruri mari vo începîndu-mi epistola cu atîta prosopopie; vei sup voi să-ţi descriu (ne)activitatea noastră a dep[utaţi de la dieta în domnul răposată [2], sau cel puţin mete ce era să se întîmple mai deunăzi aicea în Mfercurea] mită părinteştilor îngrigiri a domnilor de la putere, *dată* am scăpat cu pielea curata. Spunînd aşa ceva apriori că te înşeli amar, pentru că nu voi să fac de a
55 nice alta. Cea dintîi nu, / pentru că o expunere mai e sunt necesitat a o amîna pe de altă dată, iară despre înf din 24/12 am scris mai pe larg fratelui Iacob [4] ma a mai reveni la ea cît mai curînd.

Întregul şi unicul object despre care vreau a-ţi se reduce la împărtăşirea *unor* — intonez: numai *u* amare, făcute în zilele din urmă a petrecerii mele în de nu cumva-mi va mai veni ceva aminte pînă la în privinţa experienţelor pe care vreau să ţi le în apriori căaeelia poate nu vor fi nice o noutate pen sunt, sau cel puţin au fost, pentru mine. Ba se po aceea: „Ei, amice, puţine ai experiat în lume, dacă n de cînd ai învăţat pe Azi-Buche (**K Â)**

Se pot — zic — toate acestea, dară eu sunt c nu las să mă sparie orişicine! Numai în dietă!!!

Iată care sunt expunîndele mele experienţe: lăsînd la o parte aceea că *greşită* a fost sau ba intrarea noastră a cîtorva deputaţi români[5] în Dieta P[estei], zic: lăsînd întrebarea aceasta la o parte,'şi anume pînă atuncea pînă cîndu-mi voi da raportul, despre care face'aluziune
55* şi nr. 98 al *Gaz[etei]*[6], vreau să vorbesc / singur despre objectui principal şi *unic* pentru care s-a întîmplat intrarea, adecă despre întrebarea *uniunei,* şi să-ţi comunic ce faze a luat întrebarea aceasta fatală la unii şi alţii, cînd a venit lucru *ad fractionem panis.*

Cu provocare la epistola mea d*° 28/3 [1]867 din Cluş, în care am expus mai pe larg scîrnava purtare a marelui cavaler P[uşcariu], am să adaug că în tot decursul dietei, în cît atinge ţinuta noastră a deporta-ţilor] rom[âni] observîndă la întrebarea uniunei, deşi cu unele şovăituri s-au recunoscut fără deosebire încă şi de cătră Hoszu[7], că ea nu poate să fie alta, decît care a fost în dieta sibiană[8] şi cea din Cluş[9], şi numai în privinţa aceea *quid faciendum* după rezolvarea uniunei erau păreri deosebite, fiind unii pentru ieşire din dietă, alţii iarăşi — aceştia erau cei mai mulţi — pentru rămînere. Destul, zic, că combaterea legali-tăţii a legii de uniune sau a legilor[10] era primită de toţi, afară de Hoszu, cum am şi zis-o apriat în vorbirea mea din 17/7 [1]868, cînd am interpelat pentru pronunciamentişti, şi ce se vede şi de acolo că nu a vorbit nime în contră.

După ce s-a subşternut proiectul regimului[11] dietei, s-a statorit — precum ştii — cunoscutul proiect de rezoluţiune[12] in comuna cointe-legere cu deputaţii rom[âni] din Ungaria, cu sîrbii şi croaţii. Unul din compunătorii proiectului a fost şi marele căpitan al Năsăudului,
56 B[ohăţel]. / In a 2ª conferinţă mixtă se primeşte şi stătoreşte din nou ; proiectul de rezoluţiune îl subscriem cu toţii cei ce eram'de faţă, şi anume nouă transilvani toţi, afară de nemeşu de Gridu, de Grideanu, care nice că voia să ia parte la conferinţele noastre, ba şi de acasă fugea, numai ca să nu dea faţă cu noi, zicind că el nu poate subscrie aşa ceva, togma acuma cînd se măresc lefile asesorilor de la Tablă, apoi'nice la dietă nu a putut veni, fiindcă a căpătat gîlci *de uniune.* El batăr a fost mai sincer decît cei doi colegi ai lui, B[ohăţel] şi P[uşcariu].

^ Acuma să vedem cum s-au purtat cei doi din urmă. Că a subscris proeictul şi unul şi altul se înţelege din cele premisă, şi voi să adaug aşa^ce a urmat după aceea. Cavalierul P[uşcariu] îşi şterge numele din proiect de loc a 2ª zi şi mijloceşte adunarea unei conferinţe numai a noastră a transilvanilor, în care s-a străduit din toata puterile a ne abate de la proiectul de rezoluţiune primit şi subscris, şi încă hotărît nu în conferinţă de 7—8 inşi, ci de 28 inşi. Argumentele marelui cav[aler] sau, după cumu-1 numesc alţii, al copilului lui Reichenstein[13], erau *non plus ultra.* Aci voia a ne face să credem că ne-am face de toată ruşinea înaintea Europei cu un atare proiect anticonstituţional şi că
56* am periclita / atît interesele naţionale cît şî pe ale noastre proprii (asta era cam de crezut, însă numai dezbinîndu-se în păşire), zicînd că el ar fi vorbit cu celebrităţi juridice, carii i-a zis că proiectul conţine: *das aufgelegte verbreschen des Hochwerrates*[14]. Aceastea sunt, *ipsissima*

verba (că cine sunt acelia celebrităţi, nu ne-a spus, se poate că Andrâs
Wenkheim[16] etc, etc, cu Popp[17] ştiu că n-a vorbit).

Aci iarăşi vrea să ne facă să credem că un proiect al lui[18]
care-1 adusese gata şi care în esenţă era cel al lui Rannicher[19], ar
tot asemenea cu proiectul de rezoluţiune de mai nainte, numai
stilizat mai diplomatice. Punîndu-se la votizare proiectul lui P[uşca
nu-1 părtineşte nimeni, numai nemeşu din Gridu. Cei[a]lalţi: dr. Tin
Bolomiri I[on][21] şi S[imion][22], Tulbaşiu[23], dr. Petco[24] şi eu am răma
lîngă concluzul de mai nainte. Iară cînd vine rîndul la preşedin
marele căpitan B[ohăţel], ne-am mirat cu toţii auzindu-1 zicînd, şi
după ce s-a gîndit vro cîteva minute, *că el nu se poate dechiera*
pro, nice contra. Cu care răspuns nefiind mulţămiţi nice unul,
unele expectoraţiuni ale mele, în fine propune ca să se mai aducă
odată proiectul de rezoluţiune la conferinţa mixtă. Se face şi ac
in care singur cavalierul P[uşcariu], nefăcînd nice cea mai mică a
tire despre projectul său din conferinţa particulară, a cerut esmi
alinei despre legea uniunei. Nepărtinindu-1 însă nime, subscrie
nou proiectul, iară marele căpitan asemenea mulţămeşte din nou
57 ferinţei, căci i-a concrezut subşternerea / proiectului de rezolu
promiţînd sărbătoreşte că-1 va apăra din toate puterile. Asta a
B[ohăţel] de 2 ori în faţa a 24 de deputaţi. A 2ª zi cine îşi
iarăşi numele? Cavalierul! No, dară, pe acesta am avut oca
a-1 cunoaşte în iarna trecută, şi spun drept că toată purtarea
deşi destul de ticăloasă, nu m-a mîhnit într-atîta, cît cea a m
căpitan. El e objectui experinţelor mele, pe carii am zis mai sus că
să ţi le împărtăşesc. El e care mi-a adus acea tristă convingere că ar
iaţii români sunt într-adevăr numai sateliţii şi sclavii superiorilor
Dealtminterea, las să urmeze şi să vorbească faptele. în urma în
gerei din conferinţă, proiectul era să se subştearnă în ziua următ
însă cine nu vine la dietă? B[ohăţel]! A 2ª zi vine, însă amînă sub
nerea, din motiv că s-ar fi dechierat mai mulţi că voiesc să se sub
şi ei. Mai trec 2 sau 3 zile, în carii B[ohăţel] asemenea nu vine la d
numai după începerea dezbaterilor, escuzîndu-se cînd cu una, cîn
alta. înboldit, însă, din toate părţile, dechieră totuşi că ca mîne n
şitu-1 va subşterne. Vine şi ziua aceasta, se începe cetirea protoco
însă B[ohăţel] nicăierea. In fine-1 află Hodoş[26] pe la 10 1/2 ore înar
singur, şi-1* provocă Ga, pentru D-zeu, să intre în dietă şi să subşte
projectul, căci e ultima şi şi cea mai potrivită zi, intrînd togma c
mai întîiu în dietă[26]. B[ohăţel] îi promite lui Hodoş că de bună s
vine şi-1 va subşterne. Şi aşa, H[odoş] petrecîndu-1 pe B[ohăţel]
57» la uşa dietei, vine pe alt ambit, şi-mi spune că B[ohăţel] / va subş
deloc proiectul. Ne uităm încoace şi încolo în dietă. B[ohăţel] nică
Se duce H[odoş] din nouă şi-1 află tot în ambit, însă de astă dat
cavalerul P[uşcariu]. La repeţita întrebare că pentru ce nu vine în
etc, etc., îi răspunde Bfohăţel] că nu poate subşterne proiectul, p
că i-ar fi zis Wenkheim că dacă se va subşterne acel proiect cu subs
ţiunea lui, adecă a marelui căpitan, în 24 ore nu va fi căpitan su

Hfodoş] îi cere hîrtia şi mi-o aduce mie, pe care desfăcîndu-o vedem cu toţii că Bfohăţel] şi-a şters numele, şi aşa am fost silit să subştern eu, ca al *2*[lea] subscrietoriu, proiectul. Ce s-a întîmplat după aceea vei fi văzut din jurnale[27]. In cît pentru vorbirea mea, adaug că jurnalele au adus-o cit de schimonosită. Mi-a rămas atît cea rostită în cauza naţinalităţilor[28] (pentru care era să-mi dea Bonis Samuel[29] o palmă), cît şi pe cea de la uniune la baroul dietei[30], le voi publica însă, îndată ce vor veni actele dietale.

Nu ştiu de, şi din care parte, ai avut ocaziune să cunoşti pe marele căpitan Bfohăţel]. Eu însă-ţi mărturisesc că nu aş fi crezut niceodată aşa ceva despre dînsul. Nu, niceodată! Să-mi fie pus Wfenkheim] 100 de furci nainte, să nu fi avut nice ce să mîne, afară de orişice leafă, şi nu aş fi putut să nu răspund: „Togma pentru aceea pentru că-mi ameninţi cu aşa ceva, voi să subştern proiectul, şi-mi pare foarte rău că nu am
58 pomenit aceasta *apriat* în vorbirea mea" / . Din excuzarea lui Bfohăţel] pentru ce nu a vrut să subştearnă proiectul, în combinare cu alte ştiri ce mi-au venit, m-am convins că cavalierul de Pfuşcariu] a reportat nu numai cele ce s-au vorbit în conferinţele noastre, ci şi altele ce nu s-au vorbit, sau, cu alte cuvinte, ce precum a fost copilului Rfeiehenstein], aşa e acuma a lui Andrfâssy].

Acuma, după ce ţi-âm împărtăşit marile mele experienţe, după ce te-am făcut gazdă (?), vreau să te incomodez cu o foarte mare rugare. Eu aş avea o foarte mare plăcere să cetesc *Românul*[31], ei dară parale nu sunt, şi aşa dînd deunăzi în vorbă despre aceasta cu un cunoscut, primii sfatul să mă adresez către d-ta, de unde-mi iau voie ca, dacă ai cunoştinţă cu concernintele redactor[32], să ai bunătate a-mi mijloci venirea unui exemplariu pe un *bogdea prostea,* fiindcă şi fără de aceea vrea să ştie toată lumea —- ungurească — că se împart mii de exemplare în ţară. Mi-ai face într-adevăr o foarte mare bucurie dacă mi-ai putea împlini această rugare, înţelegîndu-se de sine că numai dacă relaţiunile-ţi iartă aşa ceva.

Da de amnestia pronunciamentiştilor[33] ce zici? Eu, spun drept, mai tare m-am supărat cînd am auzit-o, ca cînd m-a înţepat Andraşu! Şi togma aşa m-am şi dechierat deunăzi cătră Raining, cînd am vorbit despre catastrofa de la crăciunul saşilor.

Despre o altă convorbire ce am avut în septfembrie] cu Barbă-Mare[34] din Sibii, care-mi spusă că uneaţii toţi sunt cumpăraţi de iezuiţi, de altă dată, sperînd că voi să te cercetez în 2—3 săptamîni, de nu cumva te vei teme că prin aceasta vei veni în discredit (?) la regim! Pensionarea lui Popp nu se adevereşte, însă tare posibil că va urma.

Anul nou la mulţi ani îţi pofteşte al d-tale amic,

58a ' *E. Măcelariu.*[35]/

[1] în urma adîncirii disputelor dintre activişti şi pasivişti relaţiile dintre I. Măcelariu şi G. Bariţ se înrăutăţesc şi corespondenţa lor se întrerupe aproape 2 ani. Iniţial, în ianuarie 1867, I. Măcelariu intră în dietă în urma unei conferinţe clujene la care ia parte şi şeful pasivist I. Raţiu. Acesta, pentru a lărgi sfera rezistenţei naţionale este de acord cu plecarea lui I. Măcelariu şi a celorlalţi deputaţi români în dieta maghiară, pentru a apăra şi promova acolo punctele memoriului alc de el şi de Bariţ în anul precedent. I. Măcelariu 1-a apărat şi în şedinţele gubern din Cluj şi el îi spune lui Pavel Vasici că intenţionează să vorbească în limba ror si să combată hotărît uniunea şi politica de dominaţie naţională a guvernului mag Pavel Vasici îi scrie imediat lui Bariţ despre intenţiile şi motivele pentru I. Măcelariu pleacă la Pesta, cerîndu-i acestuia ca presa pasivistă să nu-1 judece aspru pe Măcelariu, tocmai fiindcă linia lui politică programatică era identic a pasiviştilor. La început Bariţ acceptă acest sfat şi după cum am văzut semnea însuşi adresa de mulţumire către I. Măcelariu trimisă de 88 de români din Br Da/încoronarea din 8 iunie, desfiinţarea legislaţiei sibiene prin rescriptul 20 iunie amărăsc pe românii Transilvaniei încît rezerva şi ostilitatea lor faţă de maghiară creşte şi mai mult. I. Măcelariu însuşi îşi depune mandatul şi bineîn că pasiviştii au fost de acord şi le-ar fi convenit ieşirea lui Măcelariu din d Dar I. Măcelariu a fost din nou reales deputat în scaunul Mercurii, tocmai fii alegătorii lui îi apreciau curajul cu care apăra programul naţional. Fiind r I. Măcelariu îşi prezintă din nou mandatul şi reintră în dieta maghiară. Aces 1-a îndepărtat de Bariţ şi i-au adus critici vehemente din partea presei pasiviste ales *Federaţiunea, Gura satului).* Totuşi activistul I. Măcelariu îşi fundamen neclintit lupta politică pe principiile autonomiste antiunioniste şi pe egali politică naţională apărînd cu curaj la 17 iulie 1868 pe pronunciamentişti şi prog lor (pasivist) şi declarînd legea uniunii ca nevalidă şi nevalabilă, fapt ce-i a pensionarea forţată efectuată într-o şedinţă specială a Consiliului de Mi Unii pasivişti continuă să-1 aprecieze pe Măcelariu chiar dacă Bariţ este supăr el.

[2] Dieta de încoronare de la Pesta 1865-1868.

[3] în luna decembrie 1868 între trei ţărani români şi cîrciumarul sas F a izbucnit un conflict, în timpul căruia unul din ţărani îi zise cîrciumarului: „aşt sasule, că-ţi vine acuşi crăciunul tău." Autorităţile maghiare — cărora Felm povestise întreaga întîmplare — raportează şi arată în mod tendenţios că ro vor să se răscoale în noaptea de crăciun şi să ucidă pe toţi saşii şi unguri scaunul Mercurii. De asemenea cazul este raportat de comesul raţiunii săseşti co Emanuel Pechy, comisarul guverniului cu sublinierea că era posibil ca aser revolte sîngeroase să izbucnească şi în alte părţi ale Transilvaniei. în mod autorităţile maghiare exagerează incidentul privat şi local din Mercurea p a scoate' trupele din cazărmi şi a-i intimida pe români; aceştia erau într-a nemulţumiţi de legislaţia dietală recentă şi atmosfera politică din ţară era g încărcată, dar în nici un caz ei nu s-au gîndit să-i măcelărească pe ţăranii şi tîrg saşi sau maghiari cu care au convieţuit şi au muncit alături vreme îndelun Manevrele politicienilor maghiari erau însă mai adinei; ei urmăreau să lov în alianţa româno-săsească care s-a manifestat destul de pregnant în lupta co dusă pentru apărarea autonomiei Transilvaniei faţă de Ungaria (mai ales în sc Mercurii unde românii şi saşii au sprijinit cu entuziasm activitatea desfăşura acest sens de I. Măcelariu). Autorităţile maghiare urmăreau deci să-1 discredite Ilie Măcelariu în faţa saşilor. *(Gazeta Transilvaniei,* XXXI, 1869, nr. 95).

[4] Iacob Mureşeanu. <IBI

[5] în Dieta de încoronare de la Pesta au intrat următorii deputaţi ro din Transilvania: I. Măcelariu, I. Puşcariu, I. Balomiri, I. Moldovan, L. A. Tincu, I. Tulbaşiu, A. Bohăţel, Matei P. Grideanu, S. Balomiri, I. Hossu. A fost aleşi din Năsăud, Grigore Moisil (mandatul său a fost însă invalidat pe că nu cunoaşte limba maghiară) şi I. Raţiu, dar el nu intră în dietă.

[6] în *Gazeta Transilvaniei,* XXXI, 1868, nr. 98 la capitolul *Ungaria* se t revistă acţiunile întreprinse de diferite partide în vederea adoptării progra politice pentru alegerile din 1869 şi în acelaşi timp se preciza poziţia lor fa rezultatele ciclului parlamentar al dietei de încoronare de la Pesta (1865— Partida deakistă manifestîndu-şi satisfacţia faţă de legislaţia adoptată în precedentă, îşi propunea să acţioneze în continuare în sensul respectării şi în ei, pe baza învoielii din 1867 (Anton Szapâry, Francisc Pulski şi redactorii *Peşti Naplo* (Kirâly) şi *Szâzadunk* (Urhâzy). Partida extremei maghiare, arătî dieta de încoronare de la Pesta n-a corespuns aşteptărilor şi intereselor popo

îşi propunea în rapoartele ei să militeze pentru ca Ungaria să devină un regat cu adevărat liber şi ministerele comune austro-ungare să fie desfiinţate, armata maghiară să nu depindă de Viena etc. Corespondentul *Gazetei,* observind că comitatul Heveş şi stînga maghiară au întocmit rapoarte în care îşi manifestă insatisfacţia faţă de dieta trecută, scria cu vădit reproş că „asemenea rapoarte române încă nu citirăm" (ceea ce era o invitaţie adresată foştilor deputaţi români ardeleni să alcătuiască asemenea rapoarte). *Gazeta Transilvaniei,* XXXI, 1869, nr. 99 publică o „rugare constituţională" prin care foştii deputaţi români sînt invitaţi să-şi convoace alegători în faţa cărora să prezinte rapoarte pentru ca aceştia să-şi dea seama „încît dînşii au corespuns misiunii luate şi cu ce rezultat". I. Măcelariu scrie această scrisoare şi alta lui Alexandru Roman în care explică atitudinea lui şi a celorlalţi deputaţi din dietă faţă de problema uniunii (vezi *Federaţiunea,* III, 1869, nr. 13—198).

[7] Iosif Hossu, acum consilier în Ministerul de Interne din Budapesta.

[8] Dieta din 1863-1864.

[9] Dieta din Cluj din 1865, cînd 29 de deputaţi români, printre care şi I. Măcelariu, protestează împotriva uniunii.

[10] Art. VII de la Pojon şi art. I de la Cluj din 1848.

[11] Textul proiectului de lege oficial al „reglementării" uniunii în *Peşti Naplo,* XIX, 1868, nr. 270-5402 şi T. V. Păcăţian, *Op. cit.,* IV, p. 839-842.

[12] Contraproiectul clubului deputaţilor naţionali care încerca să salveze autonomia Transilvaniei şi să obţină convocarea unei diete democratice, aleasă de către alegătorii ce plăteau un cens de 5 florini (ca în Ungaria), în T.V. Păcăţian *Op. cit.,* IV, p. 463-464.

[13] Baronul Reichenstein, vicecancelar aulic al Transilvaniei sub regimul lui Schmerling.

[14] „O crimă de înaltă trădare de care a fost acuzat".

[15] Iuliu Andrâssy, primul ministru al Ungariei.

[16] Wenkheim Bela, ministru de interne.

[17] Vasile Ladislau Popp.

[18] Proiectul lui Puşcariu, asemănător compromisului croato-maghiar din 1868 (Nagodba), în privinţa reglementării uniunii Transilvaniei cu Ungaria. El încerca sa salveze o dietă şi o administraţie separată pentru Transilvania istorică în schimbul recunoaşterii unor afaceri comune între aceasta si dieta Ungariei. *(Observatoriul,* VII, 1884, nr. 10).

[19] Iacob Rannicher, adept al unei uniuni condiţionale de supravieţuirea unor elemente autonomiste locale (dietă şi aparat administrativ propriu, dar cii recunoaşterea afacerilor comune transilvano-maghiare reglementate de organele locale împreună cu cele centrale din Pesta).

[20] Avram Tincu, deputat; lider curajos, el susţine pe I. Măcelariu în lupta contra uniunii, dar deputaţii maghiari nu-l lasă să vorbească pe motiv că neştiind perfect maghiara îşi citeşte discursul, fapt nepermis de regulament. în 1871 militează pentru adunarea românilor pe Cimpia Libertăţii de la Blaj ca soluţie de luptă împotriva dualismului.

[21] loan Balomiri, deputat.

[22] Simion Balomiri, deputat.

[23] loan Tulbaşiu, deputat.

[24] Lazăr Petcu, deputat; a declarat că proiectul maghiar al uniunii Transilvaniei cu Ungaria este ca o plantă exotică care nu va prinde rădăcini întrucît românii majoritari din Transilvania nu erau de acord cu el.

[25] Iosif Hodoş.

[26] 24 noiembrie 1868.

[27] *Gazeta Transilvaniei,* XXX, 1868, nr. 89; 90; 93. *Federaţiunea,* I, 1868, nr. 166 ; *Albina,* III, 1868, nr. 118.

[28] Cuvîntare rostită la 28 noiembrie 1868. Vezi în Păcăţian, *op. cit.,* voi. IV, p. 744-750.

[29] Bonis Sâmuel, deputat maghiar al stîngii centrale, cel care la 1849 fusese însărcinat cu paza coroanei regale maghiare.

[30] Cuvîntare rostită la 1 decembrie 1868. Vezi în T. V Păcăţian, *Op» cit.,* voi. IV, p. 799-804.

[31] *Românul,* ziar politic, comercial, literar liberal, întemeiat de C A. Ro
între 21 iulie 1866 şi 1 aprilie 1871 redactor era Eugeniu Carada (Nerva Ho
Al, Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti, l,* Bucureşti,
p. 624-625.)

[32] Eugeniu Carada.

[33] La 16 decembrie 1868, pentru a linişti spiritele, înfierbîntaie şi rev
ale românilor transilvăneni, împăratul Francisc Josif I şi ministrul de ju
Horvâth Boldizsâr suspendă urmărirea juridică a autorilor *Pronunciamentulu*
Blaj (mai 1868). Cei urmăriţi şi puşi sub acuzare pentru „eonturbarea păcii pub
erau Iacob Mureşeanu, redactorul' *Gazetei Transilvaniei,* Basiliu Raţiu, canon
prepozit la Blaj,' Elie Vlassa şi Grigore Mihaly, canonici în Blaj, loan M. Mold
Gavril Pop, Alexandru Micu, profesori in Blaj şi Dumitru Farago (care fu
România). Date mai ample despre această problemă S. Retegan, *Pron*
rnentul de la Blaj, în *Anuarul Institutului ds istorie din Cluj,* IX, 1966, p. 127—

[34] Andrei Şaguna.

[35] Date şi fragmente din scrisoarea aceasta apar şi în *Federaţiunea,* III,
nr. 13-198.

[36] însemnarea lui G. Bariţ „8 ian. 1869. Răsp: 16/4 ian. 1869".

XIX[1]

Barbă Mare[2] înclinat a ţine conferinţă. Pentru întîlnire
gata a veni la Făgăraş. Ce zici?[3]

E

[1] Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariţ din Sibiu la 10 ianuarie

[2] Andrei Şaguna.

[3] încercarea de a ţine conferinţă la Făgăraş nu a dus la nici un re

XX[1]

Eşti de acord să convoc eu o conferinţă a inteligenţei n
transilvane la Mercurea[2]. Răspunde!

[1] Telegramă trimisă de Măcelariu lui Bariţ din Sibiu la 20 februarie

[2] Una din cele trei telegrame formulate la Sibiu în urma consfătuirii p
•din 20 februarie 1869, la care au participat I. Măcelariu, V. Roman, I. Bologa.
«acestor telegrame era obţinerea consimţămîntului şi a sprijinului lui G.
G. Mânu, I. Raţiu, în marea acţiune de convocare a unei conferinţe naţion
vederea întemeierii Partidului Naţional Român. Bariţ răspunde afirma
printr-o telegramă în care îşi anunţă colegii de luptă şi idei că le va trimite
^poate de urgent şi o scrisoare în legătură cu importanta acţiune ce urma s
loc (Vezi B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 158—159).

XXI

Sibiu, 23/2

Mult stimate d-le şi frate!

Stimata-ti epistolă din urmă o am primit ieri aicea în S
si-ţi mărturisesc că nu numai eu, ci şi alţii cărora le-am cetit-o,

au cetit-o, ne-am dechierat deplin înţeleşi cu întreg cuprinsul aceleia. Şi noi am zis şi zicem că am întîrziat, însă am crezut că mai bine şi mai tîrziu decît niceodată. Şi noi tot numai cam acelea rezultate am sperat şi sperăm de la conferinţă indigitată[2], pe cari l[e]-am văzut desfăşurîndu-se de dv$_{M}$ dară pe lîngă toate acestea, nu e cu neputinţă a ajunge la un feli de solidaritate[3] de care nu am avut poate niceodată mai mare necesitate ca togma acuma. Te vei mira, poate ,'că cum mai pot eu vorbi de solidaritate, după atîta destrămare, atîta confuziune în care ne aflăm. Şi totuşi mai cutez a repeţi încă o dată că concluzul conferinţei noastre se va îmbrăţişa mai de întreaga inteligenţă română. Dară voi să însemn şi aceea, că sub ce condiţiuni îmi fac eu asemenea iluziune. Şi din acestea vreau să înşir numai una, care e principală, şi aceasta e: dacă *d-ta* nu vei lipsi de la conferinţa cvestionată, de unde şi viu a te ruga din toată inima ca să ai bunătate să vii în toată privinţa[4] şi să conlucri pe toate căile, ca să vină şi alţii cît de mulţi. De altmintrinea-ţi mărturisesc că m-a jenat foarte să iau eu iniţiativa ce numai eu şi bunul
61 D-zeu / ştie cu cîtă sfială o am făcut, la care însă mai adaug şi aceea, că dacă nu aş fi contat cu toată siguritatea la participarea d-tale şi a fratelui Raţiu[5], nu o făceam niceodată.

Vei să ştii că cînd ţi-am telegrafiat dumitale, am telegrafiat şi lui dr. Raţiu şi G. Mânu[6] din Des; şi unul şi altul s-a dechierat pentru conchemarea conferinţei; cel din urmă e însă pentru Turda, şi nu Mercurea.

Convocarea[7] o am trimis-o cu poşta de azi la toate jurnalele române. Te rog a recomanda cercetarea conferinţei în *Gazetă* sub propria subscriere[8].

Uitasem în apel să amintesc şi aceea, că de cvartir şi cele trebuincioase voi îngriji eu ; adausul acesta ar fi bine să-1 facă redacţiunea[9],

Cît mai curînd voi face un al 2-lea apel către colegii mei[10], ca să ne înfăţoşăm la conferinţă cu toţii, ca la unicul for competinte a decide asupra purtării noastre din dietă.

Abdul[11] încă nu ştie nimica de conferinţă, însă am de gînd a-l invita şi pe dînsul, precum şi pe celălalt mitropolit[12], în scris. Voi să scriu şi lui Vodă[13], dară numai după publicarea apelului.

La revedere în Mercurea al d-tale stimătoriu amic,

61» *E. Măcelariu.*[14]

[1] Scrisoarea promisă de Bariţ în telegrama de răspuns către I. Măcelariu, care a fost discutată şi dezbătută în 22 februarie 1869 într-o consfătuire politică la care au participat: I. Măcelariu, I. Bologa, V, Roman şi I. Hania, singurii lideri din Sibiu, care ştiau în acel moment că s-a declanşat acţiunea de convocare a şedinţei naţionale pentru întemeierea partidului (B.A.R., mss. nr. 1001 rom. f. 158—159). Detalii la Bujor Surdu, *Conferinţa naţională de la Miercurea (1869),* în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* VIII, 1965, p. 173—211 şi Dumitru Suciu, *Din lupta politică românească: Activitatea lui Ilie Măcelariu în primii ani după instaurarea dualismului (1868—1869),* în *Studia Universitatis Babes Bolyai,* Series Historia, 1972, fasc. 2, p. 77-88.

[2] Conferinţa de la Mercurea.

[3] Previziune justă a lui I. Măcelariu; aproape în unanimitate participanţii votează pentru pasivitate (formula pasivităţii absolute).

[4] G. Bariţ nu participă la conferinţa de la Mercurea; el afirma că dacă fi dus şi el la conferinţă ar fi existat pericolul suspendării ei de către autorită

[5] Deşi gîndea ca şi Bariţ, I. Raţiu vine totuşi la conferinţă: este ruga presat de reprezentanţii românilor din Cluj, Gherla, Dej şi Năsăud, care tre la el prin Turda şi-1 cheamă la Miercurea, pentru că se temeau — fără temei — răspîndirea unor zvonuri că acolo „vor a ne bate activiştii". (Keith Hitchi L. Maior, *Corespondenţa lui I. Raţiu cu G. Bariţiu, 1861 — 1892,* Cluj, 1970 p.

[6] Gabriel Man, militant naţional pasivist, care s-a declarat pentru ace tactică încă în februarie 1869 în cadrul unei conferinţe a românilor din Dej 27 februarie 1869 G. Man, într-o şedinţă a adunării comitatului ce a avut lo Dej, prezintă propunerea românilor de a nu se organiza alegeri pentru ciclul p mentar 1869—1872 şi de a nu se trimite reprezentanţi ai Transilvaniei în Ungariei.

[7] Vezi *Apelul* de convocare semnat de I. Măcelariu la Miercurea în februarie 1869 în T. V. Păcăţian, *Op. cit.,* V, p. 61-62.

[8] G. Bariţ nu semnează însă nici un articol în coloanele *Gazetei Transilv* prin care să recomande participarea la Conferinţa de la Miercurea. *Gazeta Tr vaniei,* XXXIII, 1869, nr. 12 publică *Convocarea* fără nici un fel de comen Visarion Roman este puţin supărat şi îi scrie lui Bariţ: „D. Mureşanu a pub apelul într-un mod mai ca şi *Telegraful,* fără ca să îndemne cu uri cuvînt m ca să vină oamenii" (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 163).

[9] Redacţia *Gazetei* nu inserează această precizare.

[10] Adică deputaţii români din Transilvania istorică, foşti participan dietă (1865—1868). Al doilea apel nu s-a mai trimis.

[11] Andrei Şaguna.

[12] loan Vancea, mitropolitul greco-catolic. Nici unul dintre mitropoliţi participa la Conferinţa de la Miercurea. De fapt, acest lucru nici nu era p şi nici nu era de dorit întrucît dacă mitropoliţii — ca persoane oficiale — luau activă la această consfătuire politică, guvernul avea motive să lovească şi în t cîştigat de naţiune pe tărîm bisericesc sau confesional şcolar.

[13] Emanuel Pechy, comisarul regal pentru Transilvania. Este vorba de soarea bine ticluită pe care a scris-o I. Măcelariu comisarului regal cu scopul ob aprobării ţinerii Conferinţei de la Miercurea; ea a fost expediată abia la 25 feb 1869 (T. V. Păcăţian, *Op. cit.,* p. 74-75),

[14] însemnarea lui G. Bariţ: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 23 febr. Răsp Vis. Roman."

XXII

[Sibiu], 23/2

St[imate] d-le şi frate!

Qui perdidit numerum, incipiat iterum. în epistola nr. 1 am voi să fac un apel către colegii ca să vină la conferinţă, însă gî mai mult asupra acestei întrebări, am venit la acea convingere, că şicum, nu s-ar cuveni ca eu, care încă am fost deputat, să fac un apel, şi aşa-mi iau voie a te ruga să ai bunătate a face d-ta o ase provocare în *Gazetă,* sau să mijloceşti să se facă din partea redac şi încă tot în acel număr în care se va publica convocarea conferi Sper că voi avea onoarea a te primi în cvartir în propriul meu (?) din piaţa opidului Mercurea.

Al d-tale sincer amic,

63 *E. Măc*

[1] Ideea de a convoca la Mercurea, printr-un apel special pe toți foștii deputați români, care au participat la lucrările și dezbaterile Dietei de încoronare de la Pesta (1865-1868) a rămas nerealizată (B. A. R., mss. rom., nr. 1001, fl 162-163). Unii vor fi prezenți la Conferința de la Miercurea și vor trece de partea pasiviștilor, asa cum a făcut și I. Măcelariu, el devenind chiar șeful partidei pasiviste, sau di*. Avram Tincu care va fi ales și în Comitetul Central al Partidului Național Român. Alții, ca I. Pușcariu, I. Hossu vor veni la Mercurea, însă se vor pronunța pentru tactica activistă. în *Gazeta Transilvaniei,* XXXIII, 1869, nr. 12 care publică *Convocarea* lui I. Măcelariu, nu mai apare nici un alt fel de apel semnat de Bariț.

[2] însemnarea lui G; Bariț: „1869. Ilie Măcelariu. Sibii. 28 martiu. Resp.. .„

XXIII

Sibii în 28/3 [1]869

Mult stimate d-le și frate I

Nu ți-am scris de mult, nu pentru că doară nu aş fi avut materie despre care ți-aş fi putut scrie, ci din contră, pentru că am avut prea multă, și zic și acuma: a-ți împărtăși toate cîte aş dori, mi cu neputință. Sperînd însă că ne vom întâlni cît mai curînd, voi să mă restrîng numai la unele mai urginte și mai interesante. Vei fi rîs — știu bine — la primirea decretului, pe care ți l-am expediat mai alaltăieri, bunăoară togma cum am rîs și eu cînd l-am subscris și l-am expedat[1]. Am rîs — zic — pentru că atuncea căpătasem deja plăcinta de la Vodă[2] *d*[o] 22/3 N. 595 care cîntă aşa:

„Belugyminister ur 6 nagymeltosăga e ho 18[án] 986. eln. sz. a kelt intezvenyevel a Szerdahelyi român ertekezlet âltal N. Szebenbe fdjdllittani hatârozott ăllando bizottmâny s az ebbdl kisolyo fiokbizotmdnyok mukodeset vetltandonak talâlta, miutdn ama magân termeszetii ertekezlet, oly hatdrozat hozatalâra, mely egy szentesitett torveny foganatha vetele kijdtszdsdra volt iranyozva, jogositva nem volt; Midon errol Meltosdgodat e ho 17[ker6li] jelentesere vonatkozva ertesitenem, kotelesegeve
65 *leszen miszerint a kerdeses fo ee fiok bizotmdnyok mukddesenek azonnali beszuntetese vegett a szukseges lepeseket megtenni sziveskedjek"[3].!*

Acum s-ar naşte poate întrebarea: că oare mai există comitetul ales de Conferința din Miercurea sau ba ? Şi eu zic că *da,* pentru că ucazu sună sau oprește numai activitatea și nu și existența lui, apoi mai e și aceea ce iarăşi nu pot trece cu vederea și adecă: că comitetul nostru e *permanent (ăllando).* No, dară, voi vedea ce vor hotărî membrii comitetului din loc[4], pe cari i-am chemat pe azi, ca să ne consultăm. Dealtmintrinea, decidă-se orişice, atîta-ți pot spune apriori, că una două nu voi să mă las de domnie[5], și asta îi voi spune și lui Vodă, avînd de cuget a călători marțea viitoare către Cluj, Gherla, Deş, Năsăud, de unde apoi întorcîndu-mă, voi să viu la Braşov, dacă și nu ca preşedinte, cel puțin ca general inspector[6]. Nu știu, auzit-ai ce primire grațioasă am avut la Abdul[7] după conferință? Mai am picat în c ... cîndu-mi zisă că eu am fost totdeauna adevăratul clavir al națiunii, și că și cu Conferința din M[iercurea] am gîcit calea cea adevărată. *Sunt ipssisima verba,* dară aşa cred că numai *verba*[8].

Togma azi [î]mi zisă prioru[9] de aicea că și lui i-a venit op
comitetului, resp[ectiv] a activității lui, și ca să fie cu atențiune a
persoanei mele, ca să nu mi se întîmple vro pacoste (?). Dragii m
65* patroni!!!/
Am auzit și aceea că Vodă, care scrisese în 3/3 lui Mori
„Mac[elâriut] minden ăron m£g kell nyerni"[11] s-ar fi dechierat în
de Conferința din M[iercurea] că i-aş fi scris: că sunt pentru activit
numai nu știu că lîngă care partidă să ne alăturăm.
Cam gîndesc eu de unde a dedus Vodă aşa ceva. Adecă, în
soarea mea[12], prin care i-am făcut cunoscută conchemarea confe
e un pasagiu unde se zice: „Din lipsa unei conferințe mai numer
a urmat că românii din Scaunul Miercurii s-au dechierat altmi
şi nu ca cei din Scaunul Sibiului etc, etc; fericiți sunt cei săra
duhul etc, etc! După conferință, recte consultarea avută cu me
de ai.cea, voi amina ședința conchemată pe 8/4, iară pentru susți
în valoare a comitetului, voi mai îndrepta o hîrtie[13] către Vodă ş
vorbi și cu gura[14], și numai după ce nu va folosi nice asta nimica
păşi pe cale publicității[15].
Cu frățească salutare al d-tale stimătoriu amic,
66 *E. Măcelar*

[1] Pobabil invitația prin care I. Măcelariu ca preşedinte al Partidului N
Român îl convoca pe G. Bariț, care era membru al Comitetutului Cer
Partidului, la ședința Comitetului Central ce urma să se tină la Sibiu în 8
1869.

[2] Emanuel Pechy, comisarul guvernului din Pesta.

[3] „Prin ordonanță, înălțimea-sa d. ministru de interne în ziua de 18
nr. prezidial 986 a găsit de cuviință să interzică activitatea comitetutului pe
şi a comitetelor filiale [purcese din acesta], a cărui înființare la Sibiu a fost h
de către Consfătuirea română din Mercurea. După ce acea consfătuire cu
particular nu a fost îndreptățită la adoptarea unei hotărîri care să dejoace ap
unei legi sancționate, și atunci cînd aduc la cunoştința înălțimii-Voastre aces
referindu-mă la raportul d-voastră din 17 l.c, rămîne o obligativitate a d-
să binevoiți a întreprinde paşii necesari pentru interzicerea imediată a ac
comitetutului în cauză".

[4] Membrii Comitetutului Central al Partidului Național Român care
în Sibiu; aceştia erau Ilie Măcelariu, Iacob Bologa, I. Hania, N. Popea..

[5] Adică de funcția de preşedinte al Comitetului Central al Partidului N
Român.

[6] în acea perioadă Ilie Măcelariu era inspector general la Banca r
săsească de asigurări „Transilvania" din Sibiu.

[7] Andrei Şaguna.

[8] Şaguna nu a fost cu totul potrivnic pasivismului și a dat consemnul ac
şi instituirii boicotului față de Dieta din Pesta, întrucît în acel moment
avea conflicte cu guvernul maghiar, care refuza să-i îndeplinească unele cer
sale pe tărîm bisericesc (Vezi Bujor Surdu, *Conferința Națională de la M*
(1869), în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* VIII, 1965, p. 198). Astfe
posibil ca la Conferința de la Mercurea pasiviștii să realizeze o majoritate zdr
doar 5 participanți s-au pronunțat pentru activism (de fapt, 4, fiindcă I. P
bănuind rezultatul, părăseşte sala înainte de votare). La aceasta se adaugă
si mai important și anume nemulțumirea tuturor românilor, indiferent că erau
sau pasiviști, față de legislația maghiară reacționară a Dietei de încoronare
marea existenței unicei națiuni politice maghiare, realizarea contopirii și
administrative* directe a Transilvaniei cu Ungaria etc.) Față de asemenea

prima reacţie — pe care o impunea onoarea naţională era adoptarea unei atitudini de boicot deschis şi total faţă de parlamentul maghiar, aşa cum şi acesta a desconsiderat complet interesele naţiunii române.

• Judele regal al Miercurii, Wendell era bun amic al lui I. Măcelariu (cel puţin aşa afirmă V. Roman într-o scrisoare către G. Bariţ; vezi B.A.R., mss. rom. nr. 1001, f. 169). Reprezentanţii autorităţilor locale săseşti'îî relatau lui I. Măcelariu despre ordinele venite de la autorităţile superioare de stat maghiare, prin care acestea pretindeau luarea unor măsuri de persecutare şi urmărire a liderilor români. Probabil că nu toţi reprezentanţii saşi din administraţia locală de stat erau de acord cu măsurile centrale, în orice caz ei ca funcţionari inferiori trebuiau să li se supună (nu totdeauna din convingere). Wendell nu este primul caz de acest fel; vom vedea în continuare că alţi funcţionari saşi, mai importanţi decît judele Mercurii din 1869, îi vor arăta alte ordine de persecuţie scrise şi semnate chiar de prim-ministrul Ungariei Koloman Tisza (deşi procedura nu era permisă, fiindcă guvernanţii maghiari ar fi preferat să se ştie că ordinele nu veneau chiar de la ei, ci din'partea organelor locale de stat).

[10] Comisarul guvernului, Emanuel Pechy.

[11] Moritz Conrad, cornițele saşilor.

[12] „Pe Măcelariu trebuie să-1 cîştigăm cu orice preţ".

[13] Scrisoarea din 25 februarie 1869 adresată de I. Măcelariu contelui Pechy cu scopul de a obţine aprobarea ţinerii Conferinţei de la Mercurea. Referindu-se la această scrisoare, V. Roman (căruia Măcelariu i-a dat-o spre lectură înainte de expediere) afirmă că: „de convoca oricine altul conferinţa, ea era oprită, însă M[ăeelariu] a scris lui Pechy o epistolă atît de blestemat compusă încît putea omul să creadă că el e pentru activitate" (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 169). I. Măcelariu s-a referit doar la anumite luări de poziţie româneşti faţă de alegeri şi parlament, exprimate în adunările administrative locale. Or, aici, întrucît majoritatea o deţineau saşii şi maghiarii, românii din aceste organe nu-şi puteau exprima deschis rezerva totală faţă de alegeri şi lucrările parlamentului. în pofida nemulţumirilor existente, unii funcţionari români au acceptat să participe la lucrările pregătitoare pentru alegeri, în virtutea instrucţiunilor venite de la centru. De pildă, în adunarea scăunală a Districtului Făgăraş sau în cea scăunală de la Mercurea reprezentanţii români atacă legile maghiare dar acceptă totuşi să participe la alcătuirea comitetului electoral care pregătea alegerile pentru Dieta din Pesta (deşi ei precizau că făceau aceasta ca organe executive, numai din silă, iar nu din convingere, cum se exprimă de pildă vicecăpitanul I. Codru Drăguşanu). Deci, românii din Mercurea au consimţit să ia parte la alegeri, nu ca cei din scaunul Sibiului, care s-au declarat făţiş în contra participării la alageri şi la lucrările dietei maghiare. O conferinţă generală — lasă să se creadă I. Măcelariu — odată convocată, ar fi putut să uniformizeze sau să adopte poziţiile din Mercurea sau Făgăraş. La toate acestea se mai adaugă faptul că Emanuel Pechy îl ştiuse pe I. Măcelariu adept al activismului între 1866—1868. încrezător, contele Pechy aprobă ţinerea Conferinţei de la Mercurea şi îi cere comitelui Conrad Moritz să ia legătura cu I. Măcelariu, pentru a-l influenţa spre moderaţiune şi respectarea „legalităţii" în viitoarea conferinţă. Ceea ce nu ştia atunci Pechy, era faptul că deja din 20 februarie 1869 Ilie Măcelariu, în strînsă colaborare cu liderii pasivişti Visarion Roman şi Iacob Bologa, a acceptat în principiu pasivitatea ca tactică de luptă. I. Măcelariu se putea felicita că a reuşit să-1 înşele pe Peehy şi pe bună dreptate ironiza capacitatea şi fineţea de înţelegere a contelui maghiar cînd îi scrie lui Bariţ: „Fericiţi cei săraci cu duhul...". După 7—8 martie 1869, Pechy era foarte înfuriat de conferinţa de la Miercurea şi afirma că Comitetul Central ales acolo nu însemna altceva decît reînfiinţarea Comitetului permanent din 1848 de la Sibiu (la Mercurea s-a decis ca sediul C C. al Partidului Naţional Român să fie tot Sibiul). Guvernanţii maghiari s-au grăbit să găsească motive aşa-zis „legale" sau „constituţionale" pentru a lovi în organizarea modernă, pe bază de partid, a mişcării naţionale româneşti.

[14] Adresă expediată de I. Măcelariu la 28 martie 1869 prin care se cerea suspendarea interzicerii activităţii Comitetutului Central ordonată de ministrul de interrîe maghiar la 18 martie (T. V. Păcăţian, *Op. cit.,* V, p. 125—128).

[15] într-adevăr I. Măcelariu a fost în aprilie 1869 ia Cluj şi a dus tratative şi discuţii în acest sens cu Emanuel Pechy, timp de o oră şi jumătate (B.A.R. mss rom., nr. 1003, f. 235).

[16] întrucît încercările anterioare au rămas fără rezultat, I. Măcelariu v protesta public împotriva măsurilor restrictive luate de guvern în comunicatul *Spr ştiinţa naţiunii.* La sfîrşitul acestui protest, adresîndu-se „domnilor de la putere" I. Măcelariu le face cunoscut următorul citat dintr-un „publicist englez": „într-u stat nimic nu e mai periculos, chiar nici răscularea cu arma în mînă, ca nemulţu mirea oprimată şi tăcută. Ea se întinde pe sub fundamentul statului, pregăteşte explo ziuni cutreierătoare şi subminări totale".

[17] însemnarea lui G. Bariţ: „28 marţi 1869".

XXIV

Sibii, în 28 marţiu [1]8

Preastimate d-le şi amate frate !

Satisfăcund oficioasei provocări a Excelenţei-Sale d-lui comis reg[al] conte de Pechy *d°* 22/3 a.c. Nr. 595 *, prin care mi s-a făc cunoscut că îfnaltul] Ministeriu de Interne prin emisul *d°* 18/3 a N. 986/praes. s-a aflat îndemnat a opri activitatea Comitetului Cen[tr Naţional[2], precum şi a comitetelor filiale[3], am onoare a-ţi face cunosc că şedinţa comitetului conchemată pe 8 aprilie *nu* se va ţinea, însemnî mai departe şi aceea că-mi ţin de cea mai sacră dătorinţă a face pa cuviincioşi pentru susţinerea în valoare a comitetului,

Elia Măcela

Preş[edin

1 Vezi scris. XXIII, n. 3.

2 Comitetul Central ales la Miereura^ formatdinl.Măcelariu G.BanţLHa^ I. M Moldo I. Raţiu, **I.** Bran de **I f** ^ ^ J ^ \ T, S Balint, A. Sever, I. **Pam** \ %*T\ **b2^u,** N **I.** Mn^şanu, D. Fuga. săreziदeze la Sibiu. El

XXV

Sibii, 24/4 [

Stimate d-le şi frate !

Mă tot gat să vin la Braşov şi totuşi nu mai sosesc, sau, c zisa românului, tot frămînt, numai nu coc. Era să viu pe Dumi Floriilor, însă aducîndu-mi aminte că d-voastră braşovenii sunteţi creştini, m-am temut că vă voi conturba pietatea creştinească, prin mi-'aş lua o mare răspundere asupră-mi, şi aşa mi-am amînat i pornirea ; sper însă că cam pe miercuri sau joi după Paşti voi fi în Bra Te rog, deci, dacă numai se poate, să nu te depărtezi pe atuncea de a avînd cîte şi mai cîte a conferi cu d-ta.

Despre primirea ce-am avut la Vodă[1] şi discursul cel inter ce am avut laolaltă ţi-a scris — aşa ştiu — fratele Roman[2],

amănuntele ţi le voi împărtăşi cu gura, însă şi pînă atuncea vreau a mai însemna numai atîta, că alţii pun de mii de ori mai mare pond pe eonclu-zul din Mercurea, ca cît punem sau pun aceia cari l-a[u] adus. Pentru ce, nu ştiu. Judecind, însă, din unele împrejurări accentuate de Vodă, precum: întrebarea orientală[3], o propunere a Rusiei pentru introducerea absolutismului, diplomaţia mai naltă etc, etc. mi s-ar părea că orişi-cum nu stau trebile aşa briliant, precum vor să creadă alţii. Dar să-i lăsăm pe alţii la o parte şi să ne îngrijim de aceea ce am avea noi de făcut. în direcţiunea aceasta, aşa cred — şi de părerea aceasta sunt toţi inteliginţii noştri cu carii am avut întîlnire în călătoria mea de dăunăzi[4] — că folosirea memorandului ştiut[5] e neamînaveră. Toţi sunt / de acord / ca atît memorandul cît şi toate actele Conferinţei din M[iercurea] să se dea publicităţii; numai în privinţa modalităţii observînde am aflat o mică disparitate de opiniuni. Aşa, de exemplu, fratele Onu[6] din T[urda] nu se învoieşte sub nice o împrejurare ca memorandu să se subştearnă Majestăţii ca *petiţiune,* pe cînd ceilalţi mai toţi sunt pentru cea din urmă, şi ca să publice apoi în toate foile interne şi externe[7]. Iară în privinţa actelor zic unii să se publice în broşuri[8], iară alţii numai în jurnalele române[9]. No, dară, despre toate acestea ne vom înţelege la prima întîlnire[10], precum şi despre aceea, că cine să executeze şi una şi alta, şi asta e — cel puţin după părerea mea — cea mai mare greutate, deşi nu nedelăturaveră. *Vederemo.*

La remonstrarea mea în contra sistării activităţii comitetului[11], am primit alaltăieri o scrisoare de la Vodă[12], că cinstitul Wfenkheim][13] rămîne pe lîngă dispoziţiunea făcută. Să le fie de bine! Şi ei şi noi avem cu una mai mult.

Cu aceasta poftindu-ţi sărbători fericite şi dorind să te aflu sănă-tos, al d-tale stimătoriu amic,

E. Măcelar iu. I

[1] Emanuel Pechy.

[2] Visarion Roman; acesta nu i-a scris lui Bariţ decît că I. Măcelariu era hotărît să se întîlnească la Cluj cu Pechy şi să aibă o.„audienţă memorabilă... dacă va fi primit şi nu va fi dat afară" (V. N e t e a, *Noi contribuţii la cunoaşterea vieţii si activităţii lui V. Roman. Corespondenta sa cu Gheorghe Baritiu si Iosif Hodos,* 1942,'p. 26).

[3] Problema orientală, adică intenţiile Rusiei de a-şi reîntări influenţa po-litică şi militară în Marea Neagră şi la Gurile Dunării.

[4] Călătorie întreprinsă în oraşele Transilvaniei împreună cu Visarion Roman, sub pretextul rezolvării unor afaceri în legătură cu Banca româno-săsească „Transil-vania" din Sibiu, unde deţineau amîndoi funcţii în conducere. De fapt, era vorba de o călătorie cu caracter politic, în interesul organizării rezistenţei şi luptei naţionale antidualiste româneşti.

[5] Memorand pregătit în grabă de G. Bariţ pentru Conferinţa de la Mercurea. Textul memorandului va fi dat publicităţii mai tîrziu în *Transilvania,* XI, 1878, nr. 22—23.

[6] loan Raţiu.

[7] Memorandul lui Bariţ nu va vedea însă lumina tiparului decît 9 ani mai tîrziu.

[8] într-adevăr, actele Conferinţei de la Mercurea au apărut mai tîrziu într-o broşură specială, scoasă pe cheltuiala liderului român din Bucovina, Alexandru Hur-muzaki: *Acte şi date despre Conferinţa română naţiunală din Transilvania ţinută în 7 şi 8 martie în Opidul Mercurea (Retipăririle din Albina, spesele ediţiunei solvind d-sa Alessandru Hurmuzaki, în favoarea societăţilor şi institutelor publice ale naţiunei române),* Pesta, 1870, 162 pagini (în tipografia lui Em. Bartalits).

[9] I. Măcelariu se referă aici nu la publicarea unor date şi ştiri sporadice despre Conferinţa de la Mercurea, care au apărut în toate ziarele naţionale, ci despre publicarea actelor în plenul lor (acte, apeluri, discuţii şi cuvîntări, protocoale, hotă-rîri) aşa cum a făcut *Albina* (vezi nota precedentă a scrisorii de faţă). Date numeroase despre hotarîrile si protocoalele conferinţei publică, de pildă, si *Gazeta Transilvaniei* XXXIII, 1869, nr. 16-18; *Telegraful român,* XVII, 1869, nr. 17; *Federaţiunea,* II, 1869, nr. 25-210; nr. 26-211; nr. 27-212; nr. 28-213; nr. 30-215; nr. 36-221

[10] întîlnirea de la Braşov, cînd G. Bariţ îl convinge să ducă memorandul său la Viena pentru a-l prezenta monarhului; aici I. Măcelariu intră în contact cu George Silaşi care trebuia să se îngrijească de traducerea şi tipărirea memoriului în limbi străine, de circulaţie europeană (germană, italiană/franceză). I. Măcelariu negăsindu-l suficient de documentat şi la zi cu abuzurile din administraţie şi justiţie îndreptate împotriva românilor (prin care se putea obţine mai uşor solidaritatea şi indignarea Europei), nu prezintă memoriul în forma lui'primară, şi propune îmbună-tăţirea lui substanţială chiar de către Bariţ, oferindu-se el însuşi să-i'furnizeze material. La acest memorand au lucrat apoi la sfîrşitul îui 1869 şi în'1870/1871 şi alţi lideri politici români, dar acţiunea rămîne fără rezultat, datorită consolidării reacţiunii în Europa, în urma înfrîngerii Franţei de către Germania în războiul din 1870/1871

[11] Adică adresa lui din 28 martie 1869.

[12] Emanuel Pechy, care îl anunţă prin scrisoarea sa din 22 aprilie 1869 că măsurile restrictive anterioare rămîneau în vigoare (Vezi T. V. Păcăţian *Op. cit.,* voi. V, p. 128).

[13] Bela Wenkheim, ministrul de interne al Ungariei.

XXVI

Viena, 15/8 [1]86

Ilustrisime !

A trecut o vară întreagă, ba, dacă m-aş lua după clima de pe aicea aş putea zice că a trecut o vară şi o toamnă de cînd nu ne-am văzut ş nu ne-am scris. E un timp, într-adevăr, destul de lung, de a putea aştept şi unul şi altul să ne facem vro împărtăşire, batăr încîtvaîmbucurătoare Nu ştiu de eşti d-ta într-o asemenea plăcută puseţiune, dară din parte-m nu cu puţină părere de rău trebuie să-ţi mărturisesc că nu sînt. Pentr mine se vede că încă nu s-au copt nice pepenii şi nice lubeniţele, necum să se fie îndulcit strugurii. Sunt silit a mă mulţămi cu bostani, sau, c alte cuvinte, nu am de a-ţi împărtăşi nimica îmbucurătoriu, deşi am umblat — după zisa hopsitariului — lume şi ţară. Se pare că e bătai lui D-zeu asupră-ne. De cînd ne-am despărţit sunt tot în drum (rec am fost pînă alaltăieri), m-am întîlnit mai cu întreaga inteligenţă român din Banat şi Ungaria, şi ce am aflat ? Nu am aflat soluţiu, necum să fi aflat vrun loc mai central, în care aş fi aflat inteligenţă noastră aş precum ar trebui să fie, cel puţin după multele şi tristele experien de pînă acuma. Orişiunde m-am întors, tot dezbinări, tot partide. N stăm prea briliant nice noi ardelenii însă faţă cu fîrtaţii din Ban şi Ungaria, totuşi mi se pare că suntem îngeri, dacă nu de tot albi, c puţin nice negri de tot; aşa ceva cam surii.../ Credeam că în Vien voi afla o mai mare armonie întră mica şi neînsemnata inteligin română, dară aflai pe dr[acu]! Cel dintîi cu care m-am întîlnit, într

bîndu-1 despre starea Societății „Ro[mâ]nia"[2], imi răspunsă: „Ce societate? Aceea nu e nice o societate, ci un club al bucovinenilor și al barițiștilor". Eu uitasem de tot întîmplarea cu adresa de mai anțărț[3], din care cauză la început m-a surprins cuvintele amicului vienez. Veninul cel spurcat al discordiilor nu a cruțat nice însuși pe tinerime[4]. No, dară, atîta mîngăiere totuși am — din care-ți împărtășesc și d-tale o bucățică —• și aceea e: că orișicum, partida contrarie e mică la număr și slabă de înger. Vei zice, poate: destul de mare, dacă nu ca să poată strica, să-ți poată cauza mîihire. Așa e.

In Timișoara am petrecut vro cîteva zile. Am avut — firește — mai de multe ori întâlnire cu fratele Vasici[5], dară-ți mărturisesc cu cea mai adîncă durere de suflet că omul a decăzut tare, foarte tare. Nu e nice dînsul mulțămit; dară familiei mai cu samă-i pare tare rău că s-a așezat în T[imișoara], și cu tot dreptul. Un cvartir mizerabil, apoi și suburbul (Fabrik) unde locuiește: înconjurul de pelării și măcelării,
72v aerul cel mai spurcat; un ce omorîtoriu. Am avut, pre/cum pare-mi-se ți-am și spus, am avut — zic — de cuget să-1 propun la Direcțiunea noastră[6] de director ținutal, însă după ce l-am văzut încît a scăzut din puteri, mi-am schimbat planul, și aceasta nu atîta în favoarea institutului, decît în interesu lui Vfasici] însuși. Am de gînd să-i exoperez, după ce mă voi întoarce, un post cît de mic la Direcțiune în Sibiu, ca să-1 scoatem din putorile timișorene, ca cel puțin să moară intră amici. Dealtmintrinea nu e morbos, decîtu-1 seacă un feli de nemulțămire, ce nice că se poate altmintrinea, căci nu are absolut pe nime. Baik[7] — odinioară ca și acuma — mîna cea dreaptă a lui Abdul[8] din Sibiu, e unicul cu care conversează. Dacă cumva îi vei scrie, te rog amintește și d-ta că ar fi de dorit să se mute la Sibiu sau Brașov, unde-1 doresc toți amicii, și unde nice nu e așa scumpete ca în T[imișoara]. Dealtmintrinea cam toată greutatea e aceea, că bietul om nu prea are parale. A avut cu mutatul de la Cluș foarte mari spese, și acuma iarăși va să aibe cu fata Iza, care va să se mărite în octombrie după un ungur din Ardeal, cu numele Kis Balinth; îl cunosc, e un tînăr bun cu avere frumușică, pagubă numai că e ungur.

Am umplut acușa 3 fețe, fără a fi atins aceea ce știu că te interesează mai mult, și adecă: că ce s-o ales din înțelegerea ce am avut în Brașov[9]? Voi să spun și aceasta. Nu s-o ales încă *nimica,* din cauze cît
73 se poate de *binecwîntate,* cari sunt cam următoarele: /Eu numai în 12/8, adecă alaltăieri, am sosit în Viena, prin urmare nice că am putut face ceva pînă acuma. Aicea nu am avut întâlnire încă cu nime altul, decît cu d. Silași[10]. Acesta-mi spusă că i-ai scris și că voi să dau un memorand. Nu l-am cunoscut pînă acuma pe d. Sil[ași], dară prima impresiune ce a făcut asupră-mi a fost bună, mai că e unicul în Viena cui m-ăș putea încrede. Cam așa voi și face. Am lăsat să se decopieze memorandul, pentru că erau prea multe corecturi, și scrisoarea încă puțin legibilă. Dealtmintrinea, în ce atinge memorandu mi se pare că am pățit-o ca cătana care a ieșit la bătălie fără pușcă și mai fără munițiune. Eu-1 cunosc în întregul înțeles numai de aseară, și-ți mărtu-

risesc că ca petițiune da, ar trece, dară precum prea bine știi, de
țiune nu mai vrea să știe nime, și cu tot dreptul. Insă de ace
vrem și dorim să fie, adecă de o *promemoria* sau *memorand,* nu-1
nice pe departe privi. Cuprinde, adevărat, un feli de material
compunerea unui mfemorand], însă, cel puțin după modesta mea p
nicedecum atîta cît s-ar cere pentru un *ce* atare, ce vrem să facem
voim să ajungem. In privința scopului de sub întrebare, așa știu,
părerea tuturora cam într-acolo: că nu dorim altă, decît *să*
expresiune nemulțumirei românilor din Ardeal, înșirînd firește
din carii ne vine și trebuie să ne vină nemulțămirea. Acum te
73* stimate amice, sunt cauzele/dreptelor noastre nemulțămiri numai
carii se află în memorandu de la Miercurea, și cari se reduc
singur la relațiunile de stat ale patriei noastre? Eu cred că *n*
avem încă și alte cauze, cît de multe, de a fi nemulțămiți, și î
acelea pe carii, arătîndu-le Europii, așa cred că am face cu mu
mult eclat sau sfoară. Avem un milion de asupriri, ce ni se fac î
zilele prin domnii de la putere, în administrațiune și la jude
și spun drept că eu pun pe cele din urmă cu mult mai mare pre
pe cele dintîi, cari, plus-minus, sunt cunoscute în public.
fi de părere că memorandul ar avea să conțină cam următoare

1) Un feli de introducere; o descriere pe scurt a stărei cel
sate a românilor; cum și pentru ce ne arătăm pe drumul publi
că cauzele nemulțumirilor noastre nu sunt acelea cu cari ne
contrarii, că noi am gravita în afară;

2) După introducere ar fi să urmeze descrierea relațiun
stat către Coroana Sffîntului] Ștefan și casa domnitoare, adi
cuprinse în conceptul memorandului de la Miercurea;

3) Nelegiuirile ce se comit din partea deregătorilor pol
judecătorești, ilustrate cu fapte;

4) In închiere cred că mai nu ar fi a se zice alta, decît
încă o dată pe scurt cauzele nemulțămirilor noastre, prin cari
a muia (nu în lene) sau a îmblînzi inima Monarhului, care și-
74 față de către supușii săi cei / mai loiali, precum și de a afla
de mic răsunet în inimele popoarelor libere.

Acuma vine întrebarea că cine să compună mfemorandu
zice, desigur, că cine altul decît *eu,* dacă mi-a plăcut a fi ale
știu ce? Așa e. Il voi și face, pe lîngă toată debilitatea puteri
cel puțin mă voi strădui a arăta că, de mi-a lipsit ceva, ac
a fost voia.

Insă iarăși vine și întrebarea aceea: că oare prin bun
vom ajunge aceea ce dorim? *Niceodată!* Deci, pe lîngă toate
bine cîte-ți stau după cap, totuși te rog, dacă numai ți-e cu
să ai bunătate a primi asupră-ți compunerea părții 1 și a *i*
ducerea și încheierea) și a mi le trimite în 8—10 zile aicea
„Schipler". In cazul acela cînd nu ai putea [nici]decum, te r
înștiința prin telegraf.

Material pentru partea a 3 aş cam avea, pentru că de mai mulţi ani mi-am cam însemnat sentinţe şi deciziuni *draconice.* Pe lîngă toate acestea, aş fi dorit să mai capăt unele de la fratele Onu[11], şi secr-[etarul] Nemeş P[etru][12], le-am şi scris la amîndoi încă în luna lui mai,
74v însă —durere! — nice că mi-a răspuns nice unul, nice altul./

în cît pentru traducerea în limba italiană şi franceză, mi-a promis părintele S[ilaşi] că de acestea va îngrigi dînsul. Cu trimiterea pe la Bucureşti s-ar prea întîrzia lucru, însă în cazul acela neprevăzut, să nu se poată face aicea, voi urma precum ne-a fost înţelegerea. Te rog numai să-mi faci cunoscut, către cine să mă adresez la Bucureşti.[13] Acuma vin la o întrebare şi mai delicată: ce să facem în privinţa speselor ??? Din banii adunaţi la Miercurea am adus cu mine 36 f. Atîta şi mai mult nu, apoi încă şi din aceştia am lăsat în Pesta 15 fl. pentru tipărirea actelor, şi aşa, ar mai [fi] 21 f., cu care sumă, zău, nu voi merge departe. Ar fi, aşa ştiu, la Comitetul Asociaţiunei,[14] cam 2—300 f. transpuşi de la comitetul permanent.[15] Ei, dară nu e consult a face vorbă! Mai tîrziu da, acuma însă sub nice o împrejurare nu ar fi arătat a face pomenire despre aşa ceva.

Am, adevărat, bani de ai mei, *numero rotundissimo* 425 f.v.a. Sunt gata a jertfi pînă la 1 cr., dară din ce să trăiesc încă vro 4—5 săptămîni la Viena? Apoi, pentru acoperirea spezelor pînă la Miercurea, care încă nu e palmă de loc, încă-mi trebuiesc 100 f. fiindcă nu sunt singur, ci cu soţia-mi, care se teme tare de principiul acela — cu care dealtmintrea sunt şi eu învoit — că nice bărbatu şi nice femeia singură,
75 nu plătesc o ceapă degerată./

Că ce ar fi de făcut, sub atari înprejurări, las bunei chipzuinţe a d-tale, sperînd însă totodată că consiliu ce-mi vei da[16] va fi mîngăietoriu.

Cred că de astă dată ţi-am scris destule, şi aşa voi să închei, rugîndu-te să primeşti şi să împărtăşeşti la toţi cunoscuţii, deosebit la stimata-ţi familie, frăţeasca salutare, respfectiv] sărutarea minilor de la al d-voastră stimătoriu amic,

75

Ochilariu.[17] /

[1] Aluzie la disensiunile dintre pasivişti şi activişti.

[2] După ce certurile dintre activiştii şi pasiviştii din Transilvania istorică au pătruns şi în rîndurile studenţilor români din Viena, are loc o sciziune a „Societăţii literar ştiinţifice" de acolo, fondată încă în 1864. Părăsind această societate, pasiviştii întemeiază „Societatea literal-socială România". Primul preşedinte al noii societăţi a fost studentul medicinist Constantin Aronovici, urmat apoi de Aurel L Mureşanu. La 25 aprilie 1868, Locotenenta Austriei Inferioare a aprobat statutele Societăţii „România" care-şi ţine prima şedinţă la 8 mai 1868 şi este sprijinită materialiceşte de Eugen Carada şi negustorul Basil G. Popovici, agent comercial al României la Viena. între cele două societăţi continuă disputele referitoare la alegerea tacticii de luptă ,("Gheorghe Moisescu, *Centenarul Societăţii Academice Literare România Jună din Viena (1871 — 1971),* Viena, 1971, p. 22 — 31).

[3] Adresa de încredere din 31 martie 1867 iscălită de 48 de studenţi români din Viena, Graz, Zurich, Praga şi trimisă lui G. Bariţ a declanşat o violentă polemică între studenţii pasivişti şi activişti; aceştia din urmă s-au opus trimiterii adresei, pentru ca gestul să nu fie interpretat ca o dezavuare a activiştilor din Transilvania is[...]. Textul adresei în *Albina,* II, 1867, nr. 34—141.

[4] Pentru aplanarea conflictelor şi realizarea unităţii între studenţ[...]
76 Viena, unii fruntaşi români lucizi (printre care Alexandru Hurmuzachi) [...] călduroase apeluri şi sfaturi. Chiar şi colegul lor I. C. Drăgescu le.trimite [...]nea apel din Torino, la 16 aprilie 1869: „în numele naţiunii şi a viitorului [...] să vă înfrăţiţi... Nu inamicii, ci dezbinarea a învins şi subjugat pe st[...] noştri. încă şi azi sîngeră rănile ce dezbinarea le înfipse în trupul naţiunii r[...] Aceste răni sunt destul de elocvente pentru a ne convinge că discordia e id[...] cu robia şi cu moartea... voi aţi rupt legăturile sacre ce vă uneau. Cînd [...] tinerimii nu sunt de acord, viitorul e pierdut.. Aruncaţi un văl peste urile [...] vă emancipaţi de sub jugul discordiei şi inauguraţi epoca înfrăţirii. Noi toţi [...] fraţi ca fii ai uneia şi aceleiaşi naţiuni. E lucru nedemn de noi a ne certa şi d[...] Tineri români din Vienai Daţi'-vă mina de frăţie, îmbrăţişaţi-vă ca fra[...] numai un an după călătoria lui Măcelariu la Viena, situaţia s-a îmbunătăţ[...]cal, conducerile celor două societăţi împăcîndu-se, hotărăsc de comun ac[...] organizeze sărbătoarea de la Putna, la mormîntul lui Ştefan cel Mare. Cel[...] societăţi vor fuziona într-una singură, „România Jună", la această acţiun[...] tribuind foarte mult Aurel Mureşanu şi Mihai Eminescu (Ghe[...] Moisescu, *Op. cit.).*

[5] Pavel Vasici.

[6] Direcţiunea Băncii „Transilvania" din Sibiu, cu capital mixt r[...] săsesc.

[7] Probabil un membru al bogatei familii Baich, care avea moşii îns[...] în Banat şi în România. Unul dintre membrii acestei familii, Milos Baich, a[...] baron şi membru în Casa Magnaţilor din Budapesta, ca şi nepoţii săi Milan di[...] şi Ivan din Torontal.

[8] Andrei Şaguna; cu porecla aceasta îl „gratulau" pasiviştii şi adver[...] dinainte^de 1865.

[9] înţelegerea privind înaintarea memorandului trimis de G. Bariţ şi [...] de Conferinţa de la Mercurea, care a instituit o comisie pentru a-l studia şi [...] modalitatea întrebuinţării lui (Vezi *Dumitru* Suciu, *Date noi privind co[...] lui Ilie Măcelariu la lupta românilor împotriva dualismului,* în *Anuarul In[...] de istorie şi arheologie Cluj,* XVI, 1973, p. 225 — 228).

[10] *Grigore Silaşi,* 1836—1897. Despre activitatea lui vezi Gh. P[...] V. Russu, *Grigore Silaşi luptător pentru cauza naţională a românilor,* în[...] *Ştiinţifice ale Universităţii „A. I. Cuza",* Istorie, 1973, 19, fasc. 1, p. 35-[...]

[11] loan Raţiu.

[12] Petru Nemeş, unul din fruntaşii români activişti.

[13] I. Măcelariu şi G. Bariţ vor pleca la Bucureşti în 1870. Cei doi [...] români au vrut să discute şi cu guvernanţii din Bucureşti probleme cu p[...] mişcarea naţională românească din Transilvania; din păcate, însă, oficialit[...] România erau preocupate de mişcarea republicană şi de tulburările prov[...] Al. Candiano-Popescu. George Bariţ îl caracterizează pe Candiano-Popescu c[...] puţin măgulitoare. Vezi Bujor Surdu, *Corespondenţa dintre Geor[...] şi Visarion Roman (1867—1879),* în *Anuarul Institutului de istorie din C[...]* 1966, p. 331.

[14] ASTRA.

[15] Comitetul permanent din 1861, pe care activiştii îl considerau ca [...] for politic competent şi împuternicit să conducă mişcarea politică român[...] în condiţiile primilor ani ai regimului dualist.

[16] G. Bariţ îi răspunde lui I. Măcelariu la 27/15 august (după cum [...] chiar el pe scrisoarea lui I. Măcelariu). Bariţ a fost de acord cu I. Măcelari[...]vinţa îmbogăţirii şi actualizării memorandului prin inserarea abuzurilor c[...] regimul dualist împotriva românilor din Transilvania. El acceptă să redac[...] nou memorandul (nu era timp suficient ca datele să fie trimise lui Măcelariu[...] din mai multe părţi „fapte, fapte, date autentice, multe şi bune"; de fapt în[...] muncă erau antrenaţi şi alţi fruntaşi români (Hodoş, Gaetanu).I. Măcelariu i-a[...] lui G. Bariţ în 1869 şi'1870 date concrete din abuzurile aparatului de stat adr[...]tiv şi legislativ. G. Bariţ recunoaşte acest lucru într-o scrisoare către V[...]

subliniind că îi datorează recunoştinţă lui I. Măcelariu (Bujor Surdu, *Corespondenta dintre George Bariţ şi Visarion Roman (1867—1879),* în *Anuarul Institutului de istorie Cluj,* IX, 1966, p. 329). G. Bariţ îi era dator cu recunoştinţă lui I. Măcelariu pentru că acesta l-a convins că frazele abstracte nu puteau înlocui faptele reale. Convins de acest adevăr, Bariţ spunea: „Oamenii noştri visează că drepturile şi libertatea se pot cîştiga cu fraze, cu vorbe de clacă, cu indolenţă! Dară cu ce să meargă cineva la Tron? Cu văierături în vînt!" (B. Surdu, *Op. cit.,* ibidem).

[17] însemnarea lui G. Bariţ: „Viena 15 aug. 1869. Răsp. 27/15 aug."

XXVII

[Viena], 16/8 [i]859

Stimate d-le şi frate!

în completarea epistolei mele de ieri, deşi poate e de prisos, îmi iau voie a te face atent că m[emorandul] va să fie aşa ţinut, ca şi cînd l-ar fi primit şi statorit Conferinţa din Mfercurea], ' fără nici o subscriere. Aceasta — se înţelege de sine — aduce demnitatea cauzei cu sine.

Eri după amiază am avut norocire de fiul d-tale *. E voinic. De altă dată mai pe larg.

Al d-tale stimătoriu,

E. Măcelariu. j

[1] Ieronim Bariţ, student la Viena şi membru al societăţii „România".

XVXIII

Sibfiu], 15/11 [1]869

întîia ediţiune a datelor ştiute, [1] cea mai mare parte e lucrată cu o mică motivare. Mi s-a repus cu mutatul în Sibiu. M-am apucat de a 2[a] însă nu o am putut-o isprăvi dară-ţi trimit şi aşa. Voi continua din Arad, unde togma sunt gata a porni.

Te rog vorbeşte cu Pădure, [2] cărui i-am scris mai pe larg despre hoţul de Worell. [3] Doară îl putem atinge în *Kronst[ădter] Zeitun*[4],* fiindcă am vrut să-1 dăm dr[acului].

Primeşte frăţească salutare de la al d-tale amic sincer stimătoriu,

78 *E. Măcelariu. /*[5]

[1] Date pentru memorand. La sfîrşitul lui 1869 ideea redactării unui memorand atotcuprinzător — pe care I. Măcelariu îl dorise împlinit încă din vara anului respectiv — este susţinută şi de redacţia ziarului românesc *Federaţiunea* din Pesta (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 195).

[2] loan Pădure, negustor român din Braşov care a sprijinit mişcarea naţională,
[3] Worell, conducător sas din conducerea Băncii „Transilvania".
[4] Ziar german din Braşov.
[5] însemnarea lui G. Bariţ: „1869. Măcelariu v. 16 aug. Răsp. 27 aug."

XXIX

Arad, 18/11

Preaonorate domnule!

Aicea-ţi mai trimit o mică continuare, dacă le vei afla a face ceva întrebuinţare din ele. Cred că din alte părţi, precum Turda, Abrud etc, etc. încă-ţi vor fi venit. Dacă vei mai avea de unele, te rog a-mi scrie post-rest[ant] Lugoş unde sper a p de la 24—30 nov., de unde apoi voi merge la preasfinţitul de la C sebeş. [1]

în hîrtia, ca să nu zic hîrţoagă mea din urmă, amintisem pe despre hoţul de Worell [2]. Te rog şi cu ocaziunea [aceasta], de po ca să i se atingă încîtva mişeliile ce a comis pe cînd petrecea în B Fratele Pădure [3] [î]mi spusă mai astă-vară cîte şi mai cîte desp

79 şi aşa i-am scris să vină la / d-ta, ca să îi spui ce ar avea de Dealtmintrea vei să ştii că însuşi unii dintră saşii carii sunt în c sunt înţeleşi cu aceea ca — dacă nu mai curînd — la cea dintîi nare generală să-1 înburdăm difacului], pentru că s-a convins el nu va progresa societatea [4] niceodată.

Primeşte cea mai cordială salutare de la al d-tale sincer toriu,

79* *E. Măcel*

[1] loan Popazu.
[2] Vezi scris. XXVIII, nr. 3
[3] Vezi scris. XXVIII, nr, 2.
[4] Societatea sau Banca de asigurări „Transilvania dm Sibiu.

XXX

Sibii, 27/1

Preastimate d-le J

Precum ştiu încă pe la începutul lunei curente, ţi-a împ fratele Visarion [1] că în călătoria noastră prin Ungaria şi Banat împărtăşit din mai multe părţi că ar fi de dorit ca să fim ce morlaci decît valahii. Să mai dăm vrun semn de viaţă, şi că spre acesta ar fi bine să convenim mai mulţi. Tot în interesul acest scris — şi mi se pare şi d-tale — fratele Onu [2] de la Turda.

Te rog, deci, de ce părere eşti în privinţa aceasta, şi anum şi pe cine să concheme, şi care să fie locul convenirei ? în cît pen eu cred că Sebeşu ar fi mai potrivit. Iară în privinţa persoanelo de părere ca să se concheme 10 inşi din Ungaria şi Banat, ş noştri asemenea. [3]

Te rog a primi expresiunea deosebitei stime de la al d-tale stimătoriu,

Ochilăr

[1] Visarion Roman.
[2] loan Rațiu.
T>[3] Din Picate nu s-a realizat întîlnirea comună a liderilor din Ardeal cu cei dm Banat, Crişana, Maramureş. I. Măcelariu ar fi dorit să vadă realizată această acțiune, la care el personal ar fi luat parte cu plăcere, si de unde n-ar fi trebuit să lipsească G Bariț, I. Rațiu, A. Sever, S. Balint, I. M. Moldovan din Ardeal si 7o * £0Ş' A- Roman> AL Mocioni și V. Babeş din părțile vestice si din Banat (B.A.R., mss. rom., nr. 1001, f. 198).

XXXI

Sibii, 5/2 [1]870

Nu ştiu dacă ți-a scris cineva despre serbarea zilei onomastice a fratelui Onu[1], care s-a ținut în 13/1 a.c. Voi să încerc însă a face eu aceasta, cu atît mai vîrtos, cu cît cam mie mi s-a şi concrezut a face aceasta, şi dacă nu mi-am împlinit dătorința pînă acuma, cauza a fost aceea că am tot aşteptat să-mi vină operatele pe cari le luase un oaspe cu sine ca să le tipărească[2]. Dară ce să vezi? In loc să-mi sosească operatele ce aşteptam şi din cari voiam a-ți împărtăşi şi d-tale vro cîteva exemplare, primii mai alaltăieri un *ce* de tot contrar. Primii, zic, suprinzătoarea ştire de la amicul T[incu] din Orăştie, care luase asupra sa tipărirea, că acele operate s-au confiscat de către poliția din Orăştie şi s-au subşternut lui Vodă.[3] *Sic stantibus rebus**, am scris Onului la care a rămas conceptul original ca să publice cît mai curînd acele acte (un feli de program), ca cel puțin pe calea aceasta să vină lucru în publicitate. Voind însă a te face cunoscut cu cele întîmplate
82 şi pînă ce s-ar publica în jurnale, mă grăbesc a-ți împărtăşi următoarele: /

De față au fost, afară de mine şi Onu, următorii: Man G.[5], Gaitanu[6], dr Tincu, Densuşianu[7], Molnar cel bogat[8], Mureşanu din Gherla, profesorul Moldovan din Blaş[9], prota Logoşianu d[in] Turda, preotul Boeriu d[in] Ludoşul Gîmpiei, canonicul Panfilie[10] şi încă vro 8 inşi *minorem gentium* din apropiere. Au mai fost chemați B[ologa] şi H[ania] din Sibiu, Balint, Nicola şi Andreica[11] din munți, fratele Sintea, Mureşanu din Năsăud, Obonaşiu din Sz[âsz] Regen, Bran[12] şi Antonelli[13]. Din aceştia cei mai mulți s-au dechiarat în scris.

. Rezultatul convenirei a fost cam următorul:

1. Susținerea programului naț[ional] din [18]48 şi de la Conferința din Miercurea, cu următoarele adause:

a) Constituirea partidei națfionale] în una aşa numită deputațiune centrală stă[tă]toare din mine, Onu, Man şi Hodoş[14] (ca supleanți Hania, Gaitanu, Tincu) şi subdeputațiuni în toate municipiile; agendele dep[utațiunii] cen[trale].

b) Petițiune la Majestate pentru amnestiarea lui Roman[15] şi delăturarea lui Apor[16].

c) Subşternerea tuturor gravamenilor la Monarhul şi aducerea lor la publicitate (Memorandul, care după concluzul conferinței ar cădea asupra d-tale).

d) Efectuarea telegramului din *Albina*[17].

e) Crearea unui fond național, prin contribuiri de bună v
de casariu s-a ales fratele Iacob B[ologa] de aicea.

Agendele subdeputațiunilor.

f) Apărarea tuturor intereselor națfionale] şi combaterea abuzu
comise de organele regimului, în adunările comitatelor sau repre
tantelor municipali, propunînd reprezentațiuni la Majestate şi înş
țând despre toate deputațiunea centr[ală]; adunarea de colecte pe
fondul națfional] etc, etc

Cam aşa sună concluzul din Turda, despre care, cred, vei fi v
ce zice *Telegraful r[omân]* în N 7[18], pe care însă mi-ar plăcea să-l înt
că oare a se pune în coînțelegere cu alții de asemenea principii ş
ferințe e cerşetorie ? Şi oare prin *fiere possum*[19] se apără mai bine de
tatea națională. Tot ca *T[elegrafului] r[omâri]* scrie lui Vaterlan
corespondent din Sibiu şi acesta e dr. Sentz, profesorul de limba fran
şi intimul secr[etar] al lui Abdul sau Barbă Mare[20] de aicea.

Premițînd acestea, viu a te ruga să ai bunătate a-mi împă
şi părerea d-tale asupra celor comunicate, precum şi aceea că la
83 aş avea a mă adresa la Braşov pentru constituirea unei subdeputaț
pentru Braşov şi ținut.

Aflindu-mă deunăzi în Cluş, am convenit şi cu fostul meu
lega cons[ilier] L[azăr][21] care, după cele ce mi-a împărtăşit, posed
tezaur nespus de prețios pentru noi românii, şi aceasta în o mul
de abuzuri în afacerile de dezdăunare, comise atît de particulari
şi de regimul ele mai nainte, cît şi de cel de acuma. îmi zise că
arăta matematice că saşii au înşelat țara cu 7 1/2 milion, iară un
cu de 2 ori pe atîta. Numai că nu m-am pus in genunghi ca să
dea batăr unele din acelea date, ce mi-a şi promis. îndată ce le
primi ți le voi trimite, dacă nu va fi prea tîrziu.

Da la Bucureşti cînd ai de gînd să mai mergi, pentru că
plăcea să te pot însoți eu, fireşte dacă nu-mi vor pune ceva pede

Primeşte expresiunea deosebitei mele stime şi amoare frățe
Sunt al d-tale sincer stimătoriu,

83v (după neghiobia sau maliția Al

[1] loan Rațiu, în casa căruia s-a ținut importanta conferință politică
Turda din ianuarie 1870.
[2] Dr. Avram Tincu.
[3] Emanuel Pechy, comisar al guvernului.
[4] „Aşa stînd lucrurile".
[5] Gabriel Man, fruntaş politic din Dej.
[6] Nicolae Gaetanu, fruntaş politic.
[7] Aron Densuşianu, fruntaş politic şi mare filolog.
[8] Proprietar din părțile Clujului.
[9] Ion Micu Moldovan, profesor şi canonic la Blaj, fruntaş politic.
[10] loan Pamfilie, canonic la Blaj.
[11] Mihai Andreica, fost tribun în revoluția din 1848/1849, fruntaş
[12] loan Bran de Lemeni, fruntaş politic român din Braşov.
[13] loan Antonelli, revoluționar la 1848/1849, acum vicar la Făgăraş.

[14] Iosif Hodoş, fruntaş politic, membru al Academiei Române.
[15] Alexandru Roman, profesor, academician, redactor al ziarului *Federaţiunea,* condamnat la 1 an închisoare pe care o petrecea la Vaţ.
[16] Apor Kâroly, baron, preşedinte al Tablei Regeşti din Tîrgu-Mureş. A avut o atitudine duşmănoasă faţă de ţăranii români din Tofăleni, deposedîndu-i pe cale juridică de casele şi pămînturile în care au locuit şi au muncit.
[17] Telegrama are următorul cuprins: „Turda, în 24. ianuariu. Inteligenţa română din toate părţile Transilvaniei a decis a se pune în coînţelegere cu toate naţiunile din Austria şi a proceda uniform cu acestea în combaterea sistemei de astăzi. X.' Măcelariu". *(Albina,* V, 1870, nr. 6).
[18] în *Telegraful român,* XVIII, 1870, nr. 7 la capitolul *O părere individuală,* este atacată atît telegrama din *Albina,* V, 1870, nr. 6 cît şi politica urmată de pasivişti în ultimii cinci ani. Activiştii puneau întîi accent pe „constituirea, disciplinarea noastră înlăuntru, prin care să manifestăm puterea vitalităţii noastre şi atunci nu va fi de lipsă să lovim la uşa nimănui să ne deschidă"; ei apreciau mai mult acest factor intern decît alianţa cu naţiunile slave din imperiul austro-ungar. Aceştia preferau să se sprijine pe faptul că românii din imperiu erau „o parte din milioanele românilor din orientul Europei; suntem o parte din rasa cea mare latină". Tonul acestui capitol pare să fie pătruns de o teamă faţă de Rusia şi panslavism. Activiştii cereau că cine „vrea să facă ceva pentru naţiunea noastră, lucre în sînul ei" şi, în pofida constituţiei vitrege pentru români, reprezentanţii naţiunii ar fi făcut mai bine dacă ar fi jluptat din interiorul forurilor politico-legislative pentru uşurarea statutului politic al naţiunii române.
[19] Este celebrul răspuns dat de Şaguna lui Şuluţiu în 1865. Mitropolitul unit îi cere colegului său de la Sibiu să-şi unească forţele cu el pentru a smulge autorităţilor aprobarea unui congres politic general al naţiunii române, îngrijorată de progresele rapide ale tratativelor austro-maghiare pentru instaurarea dualismului. Şaguna, care fusese în audienţă la Viena, şi-a dat seama însă că în noile condiţii politice ţinerea unui asemenea congres naţional n-ar fi fost posibilă, întrucît oricum iniţiativa trecuse de partea politicienilor maghiari, fără de care împăratul nu mai putea întreprinde nimic în teritoriile de dincoace de Leitha. De aceea Şaguna îi scrie lui Şuluţiu: *fiere possum, sed juvare non* (pot să plîng, dar nu pot să ajut); prin acest răspuns mitropolitul ortodox lasă să se înţeleagă că şi el era mîhnit de noua şi brusca schimbare a situaţiei naţiunii sale, dar,' în aceste condiţii, nici măcar ambii mitropoliţi împreună nu mai puteau obţine congres naţional, ca în 1861 sau 1863. Şaguna era pentru susţinerea mişcării naţionale în interiorul noilor foruri legislative (Dieta din Cluj, Dieta de încoronare de la Pesta). Scrisoarea aceasta a adîncit conflictele dintre activişti şi pasivişti.
[20] Andrei Şaguna.
[21] Alexandru Lazăr, fost consilier la guberniul Transilvaniei.
[22] însemnarea lui Bariţ: „Venită 7 febr. Răsp. 8v et 9 febr. Multe".
[23] Adică *Albina* publică telegrama cu semnătura X. Măcelariu, nu I. Măcelariu.

XXXII

Sibii, 17/6 [1]872

Dacă-ţi mai place aşa, fie, *nem bânom.* [1]

Ilustritate 1

Reîntorcîndu-mă aseară de la Iulia cea Albă ţi-am aflat preţuitele şire din 14/6 pe masă, la cari cu grabă am onoarea a-ti răspunde următoarele:

_^ La conferinţa din 15/6 au fost de faţă: Onu [2], Dem. Moldovan [3], Seyeru [4], Nicola [5], Veştemeanu [6] şi ilustritatea mea. După părerea majorităţii şi în contra părerii lui Mold[ovan] şi Veştemeanu, am otărît

să conchemăm noi 3 inşi: Onu, eu şi Nicola, conferinţă genferală]
27 iuniu la Alba [7]. Acest conclus s-a şi telegrăfat de loc la jurnale
române — afară de *Telegraful] r[omân]* [8] iară apelul [9] s-a expedat t
în aceeaşi prin poştă. Cu înştiinţarea Vodăi Pechy [10] despre conferin
ţinîndă, *rectius* conchemată, căci de ţinut nu cred că se va putea ţinea,
s-a încredinţat fratele Onu. în conferinţă s-a dezbătut şi acea alt
nativă: *quid faciendum* [12], dacă se va opri conferinţa genferală]. Şi
69 decis / că pentru cazul acesta *să se observe programa lui Hodoş* [13] *s*
pasivitate absolută [14], cea dintîi mai cu samă, unde sunt alegători ro
[âni] în majoritate. Am statorit şi modalitatea după care ar fi a
da directivă inteligenţei noastre, împărţindu-se pentru fiecare dintre noi
anumit cerc. Atîta tot, în cît pentru meritele convenirei noastre c
15; iară cele ce au premers sunt mai de mai mare interes.

Vei să ştii ilustritate (?) că eu am călătorit încă în 12/2 la Bl
ca să aud acolo ceva pozitiv despre aceea dacă au sau nu intenţiun
ss. părinţi a conchema conferinţa genferală]. [15] Ce dealtmintrea eu
am crezut de la început din 1999 motive. Pot zice că scopul mi l-
ajuns în mod mai eclatant ca precum speram. Cu părintele Vfance
am avut un discurs foarte interesant. Să fie nu toate, nici 1/2, ci
69v numai 10% adevărate din cele ce mi-a înpărtăşit sau, cu alte / cuvi
dacă ar simţi cît de puţin aşa precum vorbeşte, aş fi înclinat a-l ţi
de înger pe lîngă celălalt [17]. Nu ştiu cum-l cunosc alţii pe Vfance
eu însă, după vro 3—4 convorbiri ce am avut laolaltă de cînd se
în Transilvania], sunt de părere că cu dînsul am mai putea face brîn
se înţelege de sine: brînză bună şi nu împuţită.

îmi spusă cu un feli de naivitate că regimul pretinde de la
(archireii) să îi fie verbumcarii. Ca excuzare că nu ar fi tărăgănat
intenţiune conchemarea conferinţei gen[erale] — ce io i-am spus-o
toată francheţea că asta e părerea celor mulţi — mi-a răspuns că
la toate hîrtiile primite de la Sibii a răspuns în 24 mult 48 ore, an
că apelul pentru conchemare l-a expedat la Sibii în 11 iuniu, după
apel conferinţa ar fi fost să se adune în 18 iuniu, observînd însă c
lăsat la înţelepciunea lui Şfaguna] a pune alt termen, dacă va afla
70 lipsă. / Spre a mă convinge despre inima de român, a chemat —
cum fac ss. părinţi pe atotpotintele — de mărturie că nu se va
părţi niceodată de corpul naţiunei sale şi că numai într-aceasta
căuta forţele, prin şi cu cari va lucra în orice direcţiune. Făcînd
ziune la cele petrecute în a. 1865 [18] a adaus că nu va pretinde n
odată ca românii să se afle acolo unde se va afla dînsul, ci vicever

Reîntorcîndu-mă de la Blaş, am exoperat de s-a făcut între
la Abdul Ş[aguna] şi dr. Borcia [19] că ţine-se-va conferinţa în 18?
dintîi a răspuns: „Nu ştiu nimic despre aceasta" (deşi primise cu 2
mai nainte răspunsul de la Blaş), iară celălalt zice: „Stăruind Vfa
pentru concesiune, se va da aceasta numai după alegeri"; nou m
pentru a alege. Ambe aceste telegrame sunt în posesiunea mea. Ne
face odată serviciu. Asemenea întrebare s-a făcut sîmbătă şi la
de unde însă nu a urmat pînă acuma nice un răspuns. Sunt cu

ce va con/ţinea acesta. Mai adauge la răspunsurile acestea contrazicătoare că părintele canonic Negru[20] îmi spusă în confidenţă că înainte de aceasta cu 14 zile îi spusă un aristocrat mare, care îi făcu propunerea în numele clubului deachian din Aiud ca să primească candidatura, că *conferinţă gen[erală] nu se va ţinea niceodată, căci aşa a fost înţelegerea* (sic!). Zău, combinează toate acestea şi vei cunoaşte, precum cred va trebui să cunoască tot românul — fie togma şi orb — că suntem *trădaţi.* Ca să nu apar a fi în contrazicere cu cele ce am spus mai sus despre V[ancea], însemn că am motive a crede că Vfancea] nu ar avea deplină cunoştinţă despre intrigile ţesute de demnul său colega.[21], căruia din urmă — după cum se aude — i s-ar fi promis de sus înfiinţarea a două episcopii în Ungaria şi Banat (Oradea şi Timişoara)[22]. Frumos preţ pentru cele 40.000 de martiri din [18]48 si suferinţele românilor de ani 1000!/

Spre orientare mai însemn că noi cei 3 inşi nu am conehemat conferinţa ca membri ai comitetului din[18]61, ci ca particulari, singuri ca români, din care cauză s-a şi retras de la acţiune Moldfovan] şi Veşte[mean], zicînd că ei ca indivizi nu vreau să intre în acţiune. Sintea[23] a fost de părerea noastră, dară din unele considerente ne-am învoit să nu subscrie. Puşcariu[24] şi-a dat părerea în scris, în care zice că 'conferinţa se va ţinea numai după alegeri, că mintea sănătoasă trebuie să ne spună că politica ideală trebuie înlocuită cu cea reală[25] şi în fine că numai cu archireii în frunte ajungem la paradis...

Te rog a împărtăşi toate acestea d-lui Mureşanu[26], căci nu am timp a-i scrie şi d-sale.

Togma aud că activiştii de aici sunt foarte amărîţi (cel puţin aşa se arată) şi că cît mai curînd vor publica un memorand în 17 coaie[27].

Sa auzim de bine ! D-zeu cu noi şi cauza noastră cea părăsită şi trădată.

Al d-tale frate devotat,

E. Măcelariu[28] /.

[1] Nu-mi pare rău.

[2] loan Raţiu.

[3] Dimitrie Moldovan

[4] Axente Sever.

[5] Matei Nicola.

[6] Anton Veştemeanu.

[7] Conferinţă cu majoritate pasivistă, care decide boicotarea alegerilor parlamentare pentru ciclul 1872—1875. Date despre desfăşurarea ei în T. V. P ă c ă ţ i a n , *Op. cit.,* voi. VI, Sibiu, 1910, p. 57-74.

[8] Hotărîrea nu s-a trimis redacţiei *Telegrafului român,* întrucît acesta era forul de presă al activiştilor şi al comitetului naţional (activist) din Sibiu.

[9] Apelul semnat de I. Raţiu, I. Măcelariu, M. Nicola la 15/3 iunie 1872 prin care conducătorii pasivişti erau'chemaţi la conferinţa din 27 iunie, la Alba Iulia. Apelul a fost lansat tot din Alba Iulia.

[10] Emanuel Pechy, comisar al guvernului maghiar.

[11] I. Măcelariu s-a înşelat; conferinţa parţială a fost aprobată şi s-a ţinut întrucît tocmai atunci ministrul-preşedinte maghiar Melchior Lonyay îşi pregătea manevra sade tratative şi... „împăcare" cu liderii români, manevră care era mai mult o sondare a atitudinii politice a acestora şi o încercare de a le modera revendicările si cerinţele politice îndreptăţite.

[12] „Ce e de făcut?"

[13] Pasivitate relativă, adică alegătorii români să participe la alegeri dar cei aleşi să nu participe la lucrările parlamentului pestan.

[14] Formula votată la Mercurea (1869) şi după vii şi furtunoase dezbateri revotată şi la Conferinţa din 1872 de la Alba Iulia.

[15] O conferinţă generală naţională nu a avut loc în 1872. Au avut loc doar două conferinţe parţiale: una în 5—6 mai la Sibiu cu majoritate şi decizii activiste, contestate de pasivişti, care s-au întrunit din nou la Alba Iulia în 27 iunie 1872 pentru a decide pasivitatea. De fapt în 17 iunie 1872 căpitanul suprem din Făgăraş, Vasile Tămaş, îl caută pe Măcelariu şi îi spune că „conchemarea conferinţei [generale] s-a tărăgănat şi amînat studio şi în înţelegere, ca nu cumva să se decidă pasivitate şi activiştii să fie siliţi după principiul solidarităţii — a se supune". (Informaţie din blocul de însemnări personale ale lui I. Măcelariu intitulat *Notitia,* care mi-a fost pus la dispoziţie spre cercetare, cu multă bunăvoinţă, de regretatul nostru istoric Aurel Decei). Activiştii au hotărît la Sibiu să participe la alegeri şi să susţină lupta în mod activ în interiorul forurilor legislative ale dominanţilor, şi tocmai de aceea puţini activişti vor participa la Conferinţa de la Alba Iulia şi vor fi desigur învinşi, după cum însuşi Ilie ; Măcelariu, I. Hania, V. Roman, A. Sever au fost învinşi în 5—6 mai la Sibiu de majoritatea activistă şi au părăsit sala de dezbateri în mod ostentativ. Deşi influenţa pasiviştilor asupra maselor era mai puternică încă, totuşi, întrucît Conferinţa de la Alba Iulia s-a întrunit doar cu cîteva zile înaintea alegerilor, nu s-a putut realiza peste tot şi în timp util orientarea în acest sens a alegătorilor români; cei mai mulţi alegători români se abţin de la vot, dar în anumite locuri, neinformaţi şi dezorientaţi, unii participă la alegeri. Activiştii de pe altă parte nu reuşesc să-1 aleagă decît pe Petru Nemeş în cercul Mociu din Comitatul Cojocna; este ales şi I Măcelariu — fără voia lui — în Haţeg, dar acesta nu participă la lucrările dietei. Şi între pasivişti erau păreri diferite în legătură cu modalitatea aplicării pasivităţii. G. Bariţ, I. Măcelariu, A. Tincu erau pentru pasivitate relativă (participare la alegeri şi neparticipare la lucrările parlamentului), iar I. M. Moldovan pleda pentru pasivitate absolută, ca la Mercurea. Conferinţa de la Alba Iulia dă cîştig de cauză lui I. M. Moldovan.

[16] loan Vancea, mitropolit greco-catolic.

[17] Andrei Şaguna.

[18] Aluzie la dezbinările dintre activiştii conduşi de Şaguna şi pasivişti.

[19] Dr. loan Borcia, fruntaş activist sibian.

[20] loan Fekete Negruţiu, canonic la Blaj.

[21] Andrei Şaguna.

[22] Aceste episcopii n-au existat niciodată în vremea Austro-Ungariei şi este puţin probabil ca guvernanţii maghiari să-i fi promis aşa ceva lui Şaguna. De fapt, unii dintre ei erau îngrijoraţi şi de reînvierea mitropoliei ortodoxe româneşti autonome care-i unea împreună într-o instituţie religioasă unică pe românii de acelaşi rit din Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş şi vedeau în ea o manevră „daco-românească". Este puţin probabil ca politicienii maghiari să fi consimţit la întărirea ei cu încă două episcopii.

[23] Axente Sever.

[24] loan Puşcariu, devenit consilier la Ministerul de Culte şi apoi jude la Curia Regală de la Budapesta.

[25] Adică activitate parlamentară, legătură neîntreruptă între fruntaşi şi mase în vremea alegerilor, într-un cuvînt adaptarea procedeelor şi mijloacelor de luptă la noile împrejurări ; aceeaşi era şi tactica fruntaşilor români din Banat, Crişana, Maramureş. Scopul rezistenţei activiste (ca şi a celei pasiviste) era schimbarea şi abrogarea legislaţiei guvernamentale ostile naţiunii române.

[26] Iacob Mureşan. într-adevăr, prin mijlocirea lui G. Bariţ în *Gazeta Transilvaniei,* XXXV, 1872, nr. 46 se publică informaţii din această scrisoare a lui Ilie Măcelariu. Se comentează şi cauzele pentru care nu s-a convocat o conferinţă generală, ceea ce a determinat pe fruntaşii pasivişti I. Raţiu, M. Nicola şi I. Măcelariu să convoace la 15/3 iunie Conferinţa de la Alba Iulia pe 27 iunie. La sfîrşitul acestui comentariu se scrie: „la toate acestea să mai adăugăm încă numai epilogul unei episc

din 17 iuni, venită de la una mînă prea onorabilă din săsime [de la I.M. — n.ns.} — zic combinați toate acestea și veți cunoaște precum cred că trebuie să cunoască tot românul — fie tocma și orb — că suntem trădați".

[27] Memorandul *Cauza română la 1872* care constituie dealtfel un important document al rezistenței naționale și realizează o sinteză a situației politice grele a națiunii române, începînd cu evul mediu și terminînd cu instaurarea și stabilirea bazelor dualismului austro-ungar. Autorul lui a fost Ioan Pușcariu. (Vezi T. V. Păcățian, *Op. ck* VI, p. 25-56; *Telegraful român,* XX, 1872, nr. 47-48). Deci activiștii erau într-adevăr „foarte amărîți" de situația grea în care se afla națiunea română și Ilie Măcelariu era malițios cînd scria că „cel puțin așa se arată" sau lasă să se înțeleagă că numai așa se arată. Nemulțumiți și mîhniți erau și pasiviștii, numai că ei combăteau dualismul prin boicot ostentativ față de instituțiile politice care desființaseră în mod abuziv legislația și libertățile din 1863—1864, pe cînd activiștii îl combătuseră — uneori nu mai puțin ostentativ și curajos, cum făcuse chiar I. Măcelariu în faza lui activistă — chiar din interiorul instituțiilor lui. De fapt, și activiștii și pasiviștii au fost înfrînți împreună de coaliția guvernamentală austro-maghiară; de aceea socotim regretabile ironiile, acuzațiile, certurile și învinuirile reciproce survenite, în focul pasional al disputelor privind alegerea tacticii de luptă, între liderii români din ambele tabere.

[28] însemnarea lui G. Bariț: „primită în 19, răsp. în 19 iun. 1872".

XXXIII[1]

Ar fi bine, înainte de 27 să mergem noi 3 inși[2] la Blaș.[3] ce zici ?

84 *Ilie.* /

[1] Telegramă expediată de I. Măcelariu din Sibiu la 23 iunie 1872 lui G. Bariț.

[2] Ioan Rațiu, George Bariț, I. Măcelariu.

[3] La mitropolitul IoanVancea pentru a se consulta în prealabil în legătură cu „tratativele de împăcare" propuse de prim-ministrul maghiar Melchior Lonyay.

XXXIV

Sib[iu], 21/1 [18]73

Ilustritatea ta, mult onorate d-le referințe al Conferinței din 29/6 1872! [1]

Ca răspuns la amicabila din 12/1 a.c. primită însă numai aseară, am onoare a-ți împărtăși următoarele:

Ad 1: Sunt în toată privința de părere ca actele conventiculului[2] (?) să se publice* Ba aș fi dorit ca ele să se publice îndată după căderea lui tata L[6nyay][3]. Eu am și cercetat pe s. părinte din Blaș[4] încă la începutul lui dec. a.t. togma și singur pentru aceea, ca să-1 înduplec să publice actele din cvestiune. Sînția-sa însă-mi zise să mai așteptăm 8—10 zile, deoarece așteaptă nu știu ce răspuns de la Pesta. De atuncea au trecut de 5 ori cîte 10 zile, fără a-mi fi făcut de știre că învoiește-se cu publicarea, sau ba. Ar fi deci indigitat ca să faci și d-ta, recte ilustritatea-ta, o asemenea întrebare cătră s. părinte, dechiarînd apriat că orișicum nu ne vom putea justifica înaintea lumei și a gurilor rele,

88 amînînd mai departe publicarea scofalei noastre din Blaș. /

Ad. 2. Sunt de părere să se publice tot ce s-a întîmplat, ade
nu numai protocolul, ci și toate corespondențele și telegramele[5] etc,

Ad 3. In cît pentru modalitate, las Ia înalta înțelepciune și p
bata experință a ilustrității tale.

Ad. 4. Sunt asemenea de părere ca la călcîi, fie ori și la cel d
sau la cel sting, tot atîta, numai să se dea explicățiuni cit de detai
în care direcțiune am onoare a-ți trage atențiunea asupra acelei îm
jurări că în 25 iuniu[6], cînd togma te aflai și iflustritatea] ta în Si
am fost eu în persoană la prea sînția-sa de aicea,[7] și nu numai că
a amintit nimica despre aceea că și-a designat un substitut ci, la
trebarea mea că dacă ne-ar succede a îndupleca pe Vfancea] ca să ți
conferință în Sib[iu], mi-a răspuns categorice că nice așa nu poate
ticipa.

Despre aceea că din Blaș să i se fie comunicat mitrop[olitu
de aicea concluzele noastre din Blaș, nu știu nimica, ba cred că
Insă, pe lîngă toate acestea, dl. cavaler de Pfușcariu][8] a putut zice ac

S8v / că e mulțămit cu isprava noastră din Blaș, adecă părintele Afndre
deoarece pe scurt i-am enarat eu că ce am făcut, și și față cu n
tot asemenea s-a exprimat[10]. Dealtmintrinea, la vro cîteva săptăm
după Conferința din Blaș, am avut și eu onoare a fi invitat la o șed
a Comitetului Național de aicea[11], și anume pentru aceea ca să
deslușire că concluzul din Blaș *stă* sau *nu* în contra conchemării
congres. Se înțelege de sine că am răspuns că *nu,* din contră, că în
am cerut congres. Tot cu acea ocaziune a zis Archimandrescu[12]
mitro[politul] Afndrei] nu știa nimica despre cele ce am hotărît la B
iară după ce i-am reflectat că aceea nu e adevărat, deoarece eu îns
i-am împărtășit... a adaus că *oficios* nu știa nimica, adecă că Vfan
nu i-a împărtășit. I-am răspuns și Ia asta, că pentru ce? Cu fra
Iacob[13], cred, te vei fi întîlnit. A plecat alaltăieri iarăși la Bucure
vrea cu toate puterile să aducă drumul de fier la Turnu Roșu, deș
contra acestei idei suntem noi românii de pe aicea de *tot în contra*

89 mîngîie numai aceea că ideea va rămîne idee. /

în fine, să-mi fie permis a te face atent ca de altă dată s
porți cu mai mult respect față de ordinațiunile mai proaspete ale
tului regim, și să însemni pe copertă ubicațiunea adresatului, ca ofic
poștali să nu fie siliți a pune ei *ubi?*

Toate cele bune! D-zeu să-ți ajute și ne ajute. Să ne vedem s
toși.

Al d-tale, pardon, ilustrității-tale, sincer stimătoriu,

S9v *E. Măcelariu.*

[1] Conferința din 29 iunie 1872 de la Blaj la care au participat G. B
I. Vancea, I. Rațiu, I. Măcelariu; este urmată de o a doua întrunire tot la
în 3 iulie (a acelorași lideri).

[3] Conferințele restrînse (conventiculele) au fost prilejuite de manevra
mului ministru Melchior Lonyay, care în data de 13/1 iunie 1872 s-a întîlnit la
cu mitropolitul Vancea și i-a spus că dorește să ducă „tratative de împăcare
conducătorii națiunii române din Transilvania, desemnîndu-i nominal pe cei doi
polit!, pe Bariț, Rațiu, Măcelariu. Conducătorii citați urmau să se întîlnească

conferinţă prealabilă la Blaj pentru a formula şi fixa dezideratele şi revendicările care trebuiau să stea la baza împăcării. Cu două zile înainte de începerea conferinţei Lonyay îi trimite o telegramă lui Vancea, cu scopul clar de a obţine atenuarea şi moderarea justelor revendicări politice româneşti: „Rogu-te, Excelenţă, să conduci împreună cu Popea lucrul aşa, ca conferinţa să se ţină cu liniştea şi moderaţiunea necesară. Să nu puneţi prea multe şi să puneţi de acelea, care să poată fi acceptate, pentru ca cu atît mai uşor să putem ajunge la scop". Şaguna nu participă la consfătuirea blăjeană şi nici nu-1 trimite pe Popea ca înlocuitor. Conducătorii români îşi vor fixa atitudinea în *Memoriul elaborat la Blaj in 3 iulie 1872,* menţinînd cu hotărîre şi sfinţenie programul naţional, care revendica în continuare respectarea autonomiei Transilvaniei, recunoaşterea naţiunii române ca naţiune politică egal îndreptăţită în stat, proclamarea limbii române ca limbă oficială,' alături de cea maghiară, respectarea deplină a autonomiei confesional-şcolare româneşti, lege electorală democratică, universitate paritetică la Cluj etc. Constatînd că memorandul conţine postulate politice contrare sistemului statal existent, L Vancea citeşte telegrama lui Lonyay. G. Bariţ, I. Măcelariu, I. Raţiu nu renunţă însă la nici una din revendicările formulate în program. Vancea semnează alături de ei memorandul din 3 iulie 1872. Din cauza refuzului guvernului maghiar dea recunoaşte legitimele revendicări formulate de conducătorii naţionali, tratativele din 1872 s-au soldat cu un eşec total. Faţă de această situaţie ziarul *Albina* (VII, 1872, nr. 61) se întreba: „Unde, cînd, şi prin ce ne-au dovedit domnii de la putere că au inimă pentru noi, adecă pentru poporul nostru, pentru naţiunea română, că vreau împăcăciune, înfrăţire şi amiciţie reciprocă cu noi şi prin aceasta înflorirea patriei şi fericirea comună?" Date despre'întîlnirile din Blaj la Arhiva Mitropoliei Ortodoxe Sibiu, fond. Şaguna, nr. 2479; Keith Hitchins — Liviu Maior, *Corespondenta lui loan Batiu cu George Bariţ, 1861-1892,* Cluj, 1970, p. 216; *Transilvania,* VIII, 1875, nr. 4-5; *Hon* din 18 august 1874.

[3] Melchior Lonyay, primul ministru al Ungariei.

[4] loan Vancea.

[5] Acestea nu se vor publica decît mai tîrziu. Ilie Măcelariu dorea să se publice imediat, pentru a dovedi şi întări opinia publică în credinţa că nici un moment conducătorii naţionali nu au renunţat la programul politic al poporului lor; în 1872 unii lideri români au criticat tratativele şi discuţiile din Blaj.

[6] 25 iunie 1872, cînd se apropia data plecării la Blaj.

[7] Andrei Şaguna.

[8] loan Puşcariu.

[9] Andrei Şaguna,

[10] Dovadă importantă a acordului pe care Andrei Şaguna şi 1-a exprimat faţă de punctele programatice formulate de cei trei lideri la Blaj (în pofida faptului minor că ei nu erau întotdeauna de acord în privinţa căilor sau modalităţilor de luptă)

[11] Comitetul activist din Sibiu.

[12] N. Popea.

[13] Iacob Bologa.

[14] însemnarea lui Bariţ: „Răsp. 24 ianuariu n."

XXXV

Sibfiu], 19/2 [18]73

Stimate domnule şi amice !

^eifi cetit ca dd.dm Pesta vreau să mă fericească din toate pu-
w l ^ T ? ' ^ ' mă Cheamă la Dietă sau ' cu alte cuvint^ mi s-a împuţit brmza, sau şi mai pe româneşte mi s-a înfundat .... Preşedintele Dietei m-a provocat ca în 14 zile sau să mă înfăţoşez la Dietă [1] sau sa arat dm ce cauze sunt împedecat. Nu sunt în chiar să răspund simplamente ca am depus mandatul în mînile alegătorilor \ sau să

spun şi motivele, *din* şi *pentru* cari nu-mi permit convingerile mo
politice a intra în Dietă? Deci te rog ca să binevoieşti a-mi face c
noscut că de ce părere eşti, iară în cazul cînd ai preferi modalitat
din urmă, adecă ca în răspunsul meu să expun ***şi***-motivele, mi-ar păr
foarte bine cînd ai fi aşa de bun ca să-mi însemnezi cam ce motive
aduc înainte ? Ştiu bine că eşti destul de ocupat, însă gravitatea objec
lui de una parte, iară de alta parte bunăvoinţa cu care am fost ono
totdeauna, mă îndreptăţesc a spera că nu-mi vei lua în nume de r
această molestare.

Spre orientare-mi permit a observa că alegerea s-a făcut fără ştir
şi învoirea mea şi că eu, de loc, cum am înţeles despre aceasta am sc
la Haţeg că numai aşa pot primi mandatul, dacă alegătorii nu vor
tepta de la mine ca să intru în Dietă, *înainte de ce s-ar ţine congres*
ţional.

Al d-tale sincer stimătoriu,

E. Măcelariu.

90

[1] în 1872 Ilie Măcelariu a fost ales deputat în cercul Haţegului de către
gătorii români, în pofida deciziei Conferinţei de la Alba Iulia. Asemenea cazuri
mai întîmplat şi în 1869, cînd sînt aleşi I. Măcelariu şi I. Antonelli în pofida
semnului de la'Mercurea; aceste alegeri denotă că activismul sau cel puţin pas
tatea relativă îşi păstra mici insule de influenţă în Transilvania istorică (Ha
Făgăraş, Bran)/ La 16 februarie 1873 preşedinţia Dietei maghiare îi cere
I. Măcelariu explicaţii în legătură cu neprezentar'ea sa la dietă.

[2] La 2 martie 1873, I. Măcelariu va trimite preşedintelui dietei pestan
răspuns scurt în care arată că a fost ales fără voia lui şi că participarea sa la d
depindea de anumite condiţii; întrucît ele nu au fost îndeplinite pînă la acea d
nu avea ce căuta în parlament. I. Măcelariu preciza că stima pe care o datore
alegătorilor săi, ca şi iubirea faţă de patria şi naţiunea sa nu-i permiteau să
mească mandatul de deputat (f. V. Păcătian, *Op. cit.,* VI, Sibiu, 1
p. 189-190).

[3] însemnarea lui Bariţ: „1873, Elie Măcelariu, 19 febr. venită 21. Răsp.

XXXVI

Sib[iu], 4/4 [1

Domnule şi stimate frate!

Nu ţi-am răspuns încă la preţuita-ţi epistolă din 10/3 a.c
şi acuma, avînd 100 şi 1000 necazuri cu cîte şi mai cîte oficii de on
cari nu aduc nimica la gură, îţi scriu numai atîta *că-ţi voi scrie.* D
sinodul eparhial proxim mă voi ocupa de culegerea datelor ce n
cerut. Dacă-mi va succede, voi lua şi o copie din diploma răposat
mitr[opolit] în care ştiu *pozitiv* că se aminteşte arestarea lui C
[arina] Vfarga] [2] ca un merit eminent. însuşi cu răposatul Ş[ag
vorbisem odată că [ar] fi bine să-şi publice diploma, la care însă m
reflectat: „Ei, dacă nu s-ar aminti spurcăciunea de Vfarga]Cath[ari

Despre *Orientul Latin,* [3] nu pot zice alta decît că e o întreprin
— cel puţin după modesta mea părere — foarte cutezată, dară aşa

că asta vor fi ştiind şi întreprinzătorii, şi se vor fi mîngăind cu zisa bătrînului Thiers:[4] „Nimic mare nu se face în lume fără pasiune şi
92 cutezare!"/

JNu ştiu dacă ceteşti *T[elegraful] r[omân].* Te fac atent la nr. 23 din 21/3 (2/4) a.c.,[5] în care neghioaba redacţiune înşiră meritele locot-enentului] marşal R. *Raichetzer,* şi adecă că a fost amic intim al răposatului Ş[aguna] şi că în timpul cel scurt a ştiut să cîştige şi pe Precup.[6] *O tempora, o mores I!* Da, R., acel Raichetzer care din fondul de provent al foştilor grăniţeri a tras în decurs mai bine de 6 ani 10 f. diurne la zi acel R. care a spoliat pe foştii grăniţeri de proprietatea cea mai legale in extensiune de 86.000 jugăre în preţ de peste 9 milioane f., pe acel R., zic — durere, de trei ori durere —- îl arată fo[a]ia archi-diecezei de cel mai intim amic a 2 arch[ierei] et mitrfopoliţi] gr[eco]or-[ientali] ortodocşi români. Oare laudă, sau mai curînd ruşine poate fi aceasta pentru ss. părinţi? Răspundă acei grăniţeri, cari în decurs de 100 ani şi-au vărsat sîngele lor întru apărarea Tronului, şi cari acuma din intimitatea şi afabilitatea d-lui de R. au perdut o avere atît de colosală şi au devenit aproape proletari. Răspundă, în fine, ambii căpitani St[ezariu][6] şi Nfaşcu][7]. / Ruşine îi fie *T[elegrafului] r[omân]*

Fii bun, dacă te iartă timpul, scarmănă pe neghiobul de Cristea[8] în *Gazetă.*

Pe bătrînul taica Marcu l-am petrecut în 13/25 martie a.c. la vecinicul mormînt, în etate de 92 ani minus 1 lună; născut la 25/4[l]782, a bolit numai 3 zile. D-zeu să-1 ierte. Să trăim şi noi batăr numai atîta.

Apropo, *quo ad* hoţul de R., nu ar strica să se facă o notă. Se aude că părfintele] a[r]ch[ie]p[isco]p şi m[itropolit] Pr[ocopie][9] a dat un prînz diplfomatic] în onoarea lui R.[10] în duminica din 14/29 mart[ie] şi că la masă nu s-au adus alte bucate, decît de post (?) Oare dd. generali cu[m] li va [fi] plăcut păsula călugărească ?

Te salut din inimă şi am rămas al d-tale sincer amic,

E. Măcelariu.

N.B. Amicul nostru dr. Vasici[11] era pe aci să-şi piardă toată averea, prin ticăloşia ginere-său Fri[c]ke[12]. Norocul lui că cu vro cîteva zile s-a intabulat soţia sa atît pe casă cît şi pe pensiune. Acuma e periculu delăturat.

93 *Idem.*[13] /

[1] Andrei Şaguna.

[2] Ecaterina Varga, conducătoare a luptei moţilor pentru păduri.

[3] *Orientul latin,* ziar politic, literar, social şi economic, care apare la Braşov între 23 februarie 1874 şi 30 septembrie 1875, avînd pe Aron Densuşianu proprietar şi editor, Teofil Frîncu', redactor responsabil, I. A. Lapedatu colaborator primar (în N e r v a H o d o ş* A l . S a d i I o n e s c u , *Publicaţiile periodice româneşti,* I, Bucureşti, 1913, p. 475).

[4] Louis Adolphe Thiers, om politic şi istoric francez.

[5] în *Telegraful român,* XXII, 1874, nr. 23 se află inserată la rubrica *Varietăţi* ştirea despre plecarea din Sibiu şi din Transilvania a vicemareşaîului pensionar Rudolf Reichetzer, care, cu scurte'pauze, a staţionat în iVrdeal din 1845. în acest anunţ se specifica faptul că Reichetzer a fost „unul din amicii intimi ai întru feric repausatului arhiepiscop şi mitropolit baron de Şaguna şi în scurtul timp de la reîntr girea vacantului scaun mitropolitan încoace a arătat aceeaşi afabilitate şi arhiepisc pului şi mitropolitului de acum, Ex. Sale Procopiu Ivacicovici".

[6] Precup Stezariu, ofiţer de graniţă, luptător pentru drepturile foştilor gră ceri.

[7] Vasile Naşcu, alt ofiţer român din regimentul II năsaudean, al drepturi foştilor grăniceri (alături de George Lica, loan Purceilă, Ioachim Mureşan).

[8] Nicolae Cristea, fruntaş activist, redactor al *Telegrafului român.* în p cesul *Memorandului* a fost condamnat la 8 luni închisoare pe care le va exec la Vaţ. Date despre viaţa şi activitatea lui în K e i t h H i t c h i n s , *Studii priv istoria modernă a Transilvaniei. Nicolae Cristea şi mişcarea naţională românea din Transilvania;* p. 117—166.

[9] Procopie Ivacicovici.

[10] Rudolf Reichetzer.

[11] Pavel Vasici.

[12] H. Fricke, ginerele lui Pavel Vasici, soţul Aureliei Vasici. Vezi *Geo Bariţ şi contemporanii săi,* II, p. 173, nota 11.

*[13] însemnarea lui Bariţ: „1874. Elias Măcelariu. Sibii. 4. april. V. 7. R. 1

XXXVIII

Sib[iu], 15/1 [18

Preastimate domnule şi frate !

Că evenimentele ce ne aşteaptă reclamă în mod imperativ conc marea unei conferinţe naţionale, cred, e afară de toată dubietat Probele cele mai elocvinte despre aceasta ne-au dat fraţii cluşeni, întîi prin apelul lor[1], care, după mai multe manifestaţiuni de p acuma, sunt convins că consună cu dorinţa tuturor românilor bine s ţitori, pentru cari, în împrejurările cele grave ale prezentului, există o necesitate mai înteţitoare decît o conferinţă naţională, a-şi statori o ţinută solidară, corectă şi corespunzătoare nu numai tereselor sale legale, ci şi ale patriei peste tot.

94 Tot ce s-ar mai putea discuta în / direcţiunea aceasta se po reduce, după modesta mea părere, numai şi singur la dezlegarea ur toarelor cvestiuni:

1. Cine?;
2. Unde şi pe ce zi ? şi
3. După ce modalitate să se concheme o atare conferinţă, de care să se poată afirma eu toată îndreptăţirea că *ea* şi *prin ea* se m festă dorinţa cea mai generală a românilor? Deci, spre a ne înţe despre o mai bună şi mai corespunzătoare rezolvire a cvestiunilo mai sus, îndemnat şi provocat de amicii de principiu de aicea, m decis a convoca o conferinţă prealabilă pe ziua de 6/18 februariu la Alba Iulia[2], constătoare din următorii bărbaţi meritaţi pentru p şi naţiune: 1. G. Bariţ; 2. dr. Raţiu; 3. Axente Sever; 4. G. M

«*4* o. dr.' Tincu ; / 6. M. Nieola; 7. Aron Densuşianu ; 8. I[oan] M[icu] dovan; 9. Găitan şi în fine din cîte 2 reprezentanţi ai cluburilor Cluş şi Braşov.

In caz de apreciere a acestei idei, provenită din cea mai curată intenţiune, vă rog cu toată amiciţia să binevoiţi a participa la prementionata conferinţă, precum şi a-mi face cunoscut dacă, şi prin ce, credeţi că ar fi consult a se mai completa lista celor conchemaţi? în fine vă rog a păstra despre tot lucrul cea mai strictă discreţiune.

Recomandat nobililor simţăminte, am onoare a mă subsemna al d-voastră sincer stimătoriu,

95 *E, Măcelariu.* /

[1] La 21 decembrie 1874 clubul mebrilor români ai congregaţiei comitatului Cojocna, format din Alexandru Lazăr, preşedinte, Gregoriu Silaşi, vicepreşedinte, Gregoriu Chiffa, casier, Victor Rusu, notar, Ladislau Pop, Gabriel Pop, Vasiliu Roşescu, Lazăr Baldi, loan Petran, membri, a lansat un *Apel către cluburile membrilor români ai comitetelor municipale şi către întreaga inteligenţă română din Transilvania.* Pentru a evita orice confuzie în fixarea atitudinii şi conduitei politice a românilor faţă de alegerile dietale care se apropiau (ciclul parlamentar 1875 — 1878), conducătorii clujeni propun ca în 15 februarie 1875 să se ţină la Alba Iulia conferinţă naţională. Din fiecare comitat, scaun, district, urma să fie trimis cîte un reprezentant la 30.000 locuitori români, iar deputaţii trebuiau aleşi din toate „părţile patriei" prin cluburile române din congregaţiile comitatelor, respectiv prin membrii români ai comitetelor municipale. Erau liberi să-şi trimită reprezentanţi şi românii din părţile „ungurene" care-şi puteau prezenta votul lor consultativ asupra problemelor şi hotărîrilor discutate şi adoptate în proiectata conferinţă. Conducătorii politici recunoscuţi ai românilor erau rugaţi şi îndemnaţi să lanseze ei înşişi convocarea conferinţei proiectate, pînă la 20 ianuarie 1875. Comitetul clujan cerea tuturor intelectualilor români din comitatul Cojocnei (preoţi, notari cercuali etc.) să vegheze pentru ca toţi românii care aveau drept de vot să fie înscrişi ca alegători conform paragrafelor legii XXXIII din 1874. Acest lucru se anunţa cu atît mai imperios cu cît alegătorii dietali erau singurii îndreptăţiţi să aleagă' sau să fie aleşi deputaţi în comitetele municipale sau în congregaţiile comitatense, scăunale şi districtuale, în care se discutau probleme ce stăteau în strînsă legătură cu interesele cotidiene ale românilor. Activitatea românilor în adunările administrative locale, utilitatea ei era foarte importantă aşa cum s-a recunoscut şi în conferinţele politice anterioare. Problema cea mai „delicată" rămînea aceea a atitudinii romanilor din Transilvania istorică faţă de alegerile parlamentare, problemă care trebuia tranşată în mod hotărîtor pentru a evita confuziile din 1872 întrucît „în politică devine fatal a comite a doua oară aceeaşi greşeală". Unul din meritele deosebite ale apelului clujean l-a constituit grija manifestată pentru asigurarea legăturii dintre conducători şi mase: „Să ne punem de cu bun timp — scria *Apelul* — în fruntea bunului nostru popor şi să nu-1 lăsăm rătăcind ca oile fără păstor. Soarta şi interesele lui sunt şi ale noastre." *(Federaţiunea,* VII, 1874, nr. 89-892).

[2] O asemenea conferinţă prealabilă la care să ia parte liderii designaţi de I. Măcelariu în această scrisoare nu s-a întrunit în februarie 1875. La Alba Iulia s-au întrunit doar două consultări politice restrînse (confindenţiale) în ianuarie şi aprilie 1875 care au recunoscut şi ele necesitatea convocării unei conferinţe na ionale mai largi şi mai reprezentative; la prima din ele procesul verbal este semnat de Axente Sever,' Rubin Patiţia, Alexandru Tordăşianu, Gregoriu Elecheşiu, Mihail Cîrlea (T. V. Păcăţian,' *Op. cit.,* VI, Sibiu, p. 507 — 508). De asemenea s-a mai întrunit la Alba Iulia şi a doua conferinţă în 11 aprilie 1875; ea trimite o adresă clubului din Cluj, pentru ca acesta să convoace o conferinţă mare la Sibiu.

XXXVIII

Sib[iu], 8/2 [18]75

Prea stimate domnule si amice !

Foarte mult mă căiesc că mi-am făcut de lucru cu conferinţa din 6/18. Eram pe aci să revoc tot ce am făcut şi să las pe toate în mîna

Domnului. Cîte răspunsuri mi-au venit pînă acuma, mai tot atî
păreri. Unii se miră că cum de în listă nu am indus şi pe ungureni
Alţii că am lăsat afară pe piţigoii de la *Tel[egraful\ r[omân].* [2] Ap
iarăşi, că pentru ce am invitat numai cluburile din Cluş şi Braşov
pe atarii şi nu şi alte cluburi ? Unii (sau *unul,* Onu [3] din Turda)
numai aşa e învoit, dacă voi publica pe la toate jurnalele. Sintea
Gaitanu, [6] cari ambii au primit invitarea cînd se aflau la conferi
din Bălgrad [6] sunt de opinii contrarie, unul e învoit, celălalt nu; şi
e mai de însemnat, că şi unul şi altul zice că s-a înţeles cu intelige
$6 locală. / Unii, iarăşi mai întreabă că de ce nu în Sibiu şi în Bălgrad
etc.

Despre toate am conferit cu amicii de principiu de aicea, şi
fratele Densuşianu [7], care a fost în săptămîna trecută aicea, şi aşa
mai invitat pe Balint [8], Raţiu de la Haţeg [9], dr. Petcu [10], dr. Silaşi
Moisil de la Năsăud [12], Munteanu de la Gherla, Mureşan Iacob redac
şi 3 inşi din Ungaria: dr. Mocioni Ales[andru] [13], Babeş [14] şi Desan
Ştiu că ai fost de la început în contra ungurenilor, asemenea şi Den
şianu, eu însă mărturisesc că de la început am fost de părere ca
participe şi ei la conferinţa *prealabilă,* însă primind togma atur
N. 3 din *Albina* [16] şi după aceea răspunsul d-tale şi al lui Densuşia
m-am abătut de la părerea mea, şi eram otărît a mă restrînge pe l
96* ai noştri. însă nu mult după aceea mi-au sosit răspunsu/ri din mai m
părţi, prin cari — şi mai cu samă clusenii — pretind categorice
invit şi din Ungaria. Şi după ce şi Densuşianu încă s-a dechiarat ca
contra aceea ca la conferinţa din 6/18 [17] să participe şi ungurenii
are nimica în contră, am invitat pe cei 3 inşi de mai sus, şi-ţi
aceasta cunoscut şi te rog să nu mi-o iei în nume de rău. Cum v
cu conferinţa naţională, e altă vorbă; despre aceasta ne vom înţe
în Bălgrad.

De la Babeş am primit togma acum răspuns; va veni. Ei, d
şi cu el am dat de altă belea. El, adecă, zice ca să mai invit *in c*
pe gen[eralul] Doda [18] şi br. Ursu [19]. Togma vreau să expedez invităr
Dacă vor veni toţi cei invitaţi pînă acum, am fi 25 inşi.

97 Joi sau vineri ce vine voi călători la Arad, ca să fiu acolo la ale
de episcop [20].

încă ceva. Eu mă tem că vom avea neplăceri cu chinezii din
grad, [21] şi aşa, învoindu-se ungurenii, am de gînd să schimb locul
venirei, să fie în Sibii. Te rog să-mi scrii că eşti şi d-ta învoit?

Recomandat amicabilelor simţăminte am onoare a mă subşt
al d-tale sincer amic,

97* *E. Măcelari*

[1] Deputaţii români din vestul Transilvaniei (Banat, Crişana, Maran
părţi care şi înainte de dualism au fost încorporate administrativ în provincia Un
Românii de aici n-au fost niciodată înzestraţi în mod legal cu autonomie sau dr
politice, aşa cum au fost pentru scurt timp, în vremea lui Schmerling, fra

din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal) deşi, au susţinut o luptă meritucasă în acest sens în dietele Ungariei. Atît în 1848, cît şi în 1861, 1865—1868 sau în ciclurile parlamentare următoare (1869—1872; 1872—1875), românii din Transilvania de vest au adoptat tactica activistă. Cei mai mulţi dintre şefii activişti din Ungaria au susţinut, însă, tactica pasivistă a conducătorilor români ardeleni ca mijloc de luptă pentru menţinerea autonomiei Transilvaniei şi a legislaţiei sibiene în primii ani ai regimului dualist. Dar începînd cu 1872 unii conducători activişti din parlamentul maghiar nu mai sînt de acord cu pasivismul transilvănean şi formulează critici destul de severe împotriva lui (Vincenţiu Babeş). întrucît situaţia specială a românilor ardeleni dispăruse odată cu definitivarea legislaţiei dualiste şi întreaga naţiune română din statul ungar se afla apăsată de aceleaşi condiţii şi legi vitrege, eforturile tuturor liderilor şi conducătorilor români trebuiau să se unească în fluxul solidarităţii naţionale depline. Printre deputaţii „ungureni", cum îi numeşte I. Măcelariu în limbajul epocii, se aflau: Alexandru Mocioni, George Pop de Băseşti, Alexandru Roman, I. Popovici-Deseanu, Vincenţiu Babeş etc.

[2] Reprezentanţii activismului din Ardeal.
[3] Ioan Raţiu.
[4] Axente Sever.
[5] Nicolae Gaetan.
[6] Adică la conferinţa confidenţială din Alba Iulia, ţinută la 24 ianuarie 1875.
[7] Aron Densuşianu.
[8] Simion Balint.
[9] Raţiu, protopop de Haţeg.
[10] Lazăr Peteu.
[11] Grigore Silaşi.
[12] Grigore Moisil, vicar în Rodna.
[13] Alexandru Mocioni, om politic de mare prestigiu, conducătorul bănăţenilor.
[14] Vincenţiu Babeş, om politic de mare prestigiu.
[15] Ioan Popovici Deseanu.
[16] în acest număr *Albina* (X, 1875, nr. 3) publică o severă critică la adresa pasiviştilor ardeleni. în articol se afirmă că după datele din ziare chestiunea electorală din Transilvania (istorică) are să se încurce din nou „ca vai de ea" şi că „iar încep a-şi ridica capul imbecilităţile de la 1869 şi de la 1872", deci părerile care susţineau boicotul parlamentar total. Activiştii atacă prin urmare hotărîrile de la Mercurea (1869) şi Alba Iulia (1872). Activiştii se apără împotriva acuzaţiilor pasiviste care pretindeau că toţi aceia care solicitau noi consfătuiri şi conferinţe naţionale ar urmări să tragă la îndoială şi să facă „obiect de discuţiune şi decidere" hotărîrile şi deciziile Marii Adunări Naţionale din mai 1848 de la Blaj. Dimpotrivă, activiştii afirmau că prin asemenea consfătuiri şi conferinţe se urmărea stabilirea modului „cum să ne punem toţi cu toţii în poziţiunea cea mai bună pentru a apăra şi afirma programul din Cîmpul Libertăţii" în' noile condiţii şi realităţi politice; în continuare se afirmă că nu cei ce pretindeau „consultaţiuni publice" puneau la îndoială programul naţional, ci cei ce făceau şi alcătuiau „în mod clandestin" (deci nu într-o conferinţă naţională) memorande către „domnii de la putere" (referire la acţiunile întreprinse de Bariţ, Măcelariu şi Raţiu în 1872 şi a memoriului alcătuit de aceştia la Blaj). *Albina* îi acuza pe conducătorii pasivişti că, prin memoriul din 1872, s-ar fi angajat „a primi pasul dualistic din 1867". „Noi — spuneau activiştii de la *Albina* — nu considerăm diferenţa de provincie, decît numai precît una sau alta contribuie mai mult la eluptarea libertăţii naţionale. Nimica, în fine, mai prost decît susţinerea morţiş că cauza română din Ardeal numai ardeleanu o pricepe" (aluzie directă la Bariţ). Criţicînd şi atacînd provincialismul liderilor pasivişti ardeleni, *Albina* insinua că românii bănăţeni, crişeni, maramureşeni şi ardeîeni trebuie să lupte împreună pentru autonomie şi drepturi politice.

întrucît constituirea unui partid naţional unic şi consfătuirile comune între liderii ardeleni şi ungureni erau cerute în mod imperios de însăşi dezvoltarea şi amplificarea mişcării naţionale generale a românilor din statul ungar, considerăm că atît Bariţ, cît şi alţi' lideri ardeleni, care s-au împotrivit consultărilor liderilor activişti din Ungaria în cadrul unei conferinţe prealabile, au adoptat o atitudine greşită, de întîrziere a scopului politic cerut de situaţie (atins însă la 1881 la Sibiu). Totodată ţinem să subliniem că V. Babeş şi cei de la *Albina* îşi aveau şi ei partea lor de vină. într-un moment istoric care cerea unirea forţelor şi a eforturilor, aceştia trebuiau să se abţină de la asemenea atacuri dure împotriva pasiviştilor, deoarece ele creau un climat nefavorabil scopului major impus de necesităţi.

[17] Conferinţă nerealizată din cauza reizbucnirii polemicii dintre activişti şi pasivişti.
[18] *Traian Doda.* Despre personalitatea lui vezi C. Corneanu, *Generalul Traian Doda, in Revista Banatul,* 10—12, 1943; Al. Magda, *Traian Doda,* în *Orizont,* nr. 33/251 din 14 decembrie 1972; Mihail Dan— Ilie Uzun, *Din corespondenta generalului Traian Doda cu Vincenţiu Babes,* în *Banatica,* II, 1973, p. 219-233.
[19] *David Ursu de Margina,* baron şi colonel imperial pensionar, fruntaş politic român. Date despre viaţa şi activitatea lui: Fr. Rieger, *Obers David Baron v. de Margina bei Solferino und Lissa,* Hermannstadt, 1898; Augustin Bunea, *Discursuri,* Blaj, 1903; *Transilvania,* XXVIII, 1897, p. 148—150.
[20] Ca episcop va fi ales I. Meţianu.
[21] Autorităţile maghiare de stat.
[22] însemnarea lui Bariţ: „V. 11 febr. Răsp. 11 febr. şi decopiat în copierul red. T[ransilva]niei".

XXXIX

în urma epistolei din 11 am amînat conferinţa.[2] Altcum sunt de aceleaşi păreri, diferim numai în executare. Ne vom înţelege oralmente. Alegerea lui M[eţianu][3] sigură.

98 *Elia. /*

[1] Telegramă trimisă de I. Măcelariu lui G. Bariţ, din Arad la 14 februarie 1975.
[2] încă o dovadă că G. Bariţ s-a opus şi a tărăgănat intenţionat invitarea liderilor români activişti din Ungaria la preconizata conferinţă prealabilă de la Alba Iulia.
[3] Despre alegerea lui I. Meţianu ca „episcop al Aradului, Hălmagiului, Ienopolei, Oradiei Mari şi al părţilor'banatice anexate" vezi *Albina,* X, 1875, nr. 8.

XL

Sib[iu], 16/3 [18]75

Stimate domnule şi amice !

Faţă de acelea obstaculi nedelaturaveri, ce mi s-au ivit în privinţa conchemărei unei conferinţe prealabile, m-am otărît a mă abate nestrămutaver de la o atare idea. Am crezut a face aceasta togma în interesul bunei cauze şi în deplină convicţiune că Clubul naţ[ional] rom[ân] din Cluş, precum sunt pozitivminte informat, va relua iniţiativa şi va conchema însuşi cît mai curînd o atare conferinţă.[1]

Aducîndu-vă aceasta la cunoştinţă am onoare a mă subşterne,

9! al d-voastră sincer stimătoriu, *E. Măcelariu. j*

[1] Observînd că fruntaşii politici mai importanţi nu au răspuns primului lo apel de a convoca conferinţa,'clujenii întreprind ei înşişi această acţiune în cel de a

doilea apel al lor din 27 aprilie 1875. Ei au fost invitaţi şi încurajaţi printr-o adresă trimisă din Alba Iulia la 11 aprilie 1875. Apelul clujenilor era semnat de Alexandru Lazăr, Grigore Silaşi, Grigore Ghiffa, Victor Kusu, Gavril Pop, Vasile Roşescu, Lazăr Baldi, loan Petran. Semnatarii formau comitetul membrilor români din congregaţia comitatensă a Clujului. Apelul convoca conferinţa naţională la Sibiu pe data de 23 mai 1875 cu scopul de a se pronunţa asupra conduitei politice a românilor faţă de alegerile parlamentare din 1 — 15 iulie *(Albina,* X, 1875, nr. 26). în acest apel, adresat membrilor „partidelor române din Transilvania" se recomandă cu căldură unitatea în mişcarea politică, armonie şi înţelegere în cauza naţională, factori necesari ce ar fi adus un „remediu" şi un „balsam" în relaţiile dintre pasivişti şi activişti.

XLI

Sibfiu], 31/5 [18] 77

Mult stimate domnule şi frate !

Deşi-mi vine a crede că aceea ce vreau să-ţi comunic nu va mai fi nice o noutate înaintea d-tale, totuşi îmi iau voie a-ţi face cunoscut că dl. Tisza [1] s-a aflat graţios (?) îndemnat a dizolva Comitetul femeilor române de aicea, comunicîndu-ţi totodată şi o copie a respectivului ucaz. [2] Cred că tot aşa o va fi păţit şi comitetul bărbaţilor de la d-voastră[3]; cel puţin ordinul d-lui Tisza, pe care eu însumi l-am cetit (din bunăvoinţa d-lui prefect Wăchter [4]) sună despre orice comitet pentru ajutorarea celor răniţi, ţină-se de una sau cealaltă parte beligerantă.

Una nu mi-o pot explica în ce priveşte provocarea d-lui Wăchter şi adecă: că cum de nu face dînsul nice o provocare la ord[inul] ministrului, de nu cumva a vrut să-1 cruţe pe acesta, şi ia tot odiu asupra sa,
101 precum fac slugile / credincioase ? Aceea că Wăchter nu [a] lucrat de capul lui, ştiu, precum am zis şi mai sus. Pozitiv el însuşi îmi arătă 2 hîrtii ale lui Tisza, una carea sună generalmente despre astfeli de comitete, şi alta prin carea i se demîndă să dizolve comitetul de aicea. Una poartă datul din 24, şi cealaltă din 26/5.

Dealtmintrea, togma împrejurarea că W[ăchter] nu se provoacă la nice o ordo[nanţă] ministerială, le-a venit damelor noastre foarte bine, căci au luat din acest motiv a recurge în contra ordinului l[ui] W[ăchter][5] la dl. ministru Tisza şi desigur vom lovi fără cruţare in Wfăchter] şi prin acesta în însuşi dl. Tisza, şi dacă şi nu va avea recursul alt rezultat, cel puţin i se va da lucrului un eclat şi mai mare, spre ruşinea turcilor noştri. Pentru cazul prim, cînd adecă recursul nu va avea nice un rezultat, ce e de prevăzut, vor proceda damele noastre
101[v] aşa, că vor designa pe una, carea / va continua opera începută, apoi ca de ajutoriu i se vor da tot damele din comitet, şi aşa comitetul tot va exista, deşi în altă formă, cu singura deosebire că publicările nu se vor face în numele comitetului. Şi aşa, scopul nu numai se va ajunge totuşi, ci va fi şi cu o blamare mai mult pentru regim. Cu un cuvînt, dizolvarea comitetului nu numai că nu a descuragiat pe femeile noastre, ci le-a aprins şi mai mult, producînd întră ele o emulaţiune şi entuziasm nespus.

Revenind acuma iarăşi la comitetul de bărbaţi din Braşov, să-mi fie permis în confidenţă a-ţi spune cu toată sinceritatea, că, pe lîngă toate aplauzele cu cari văd şi aud că s-a primit în public înfiinţarea rezultatul colectei lui, eu din parte-mi nu l-am privit şi nu-l prives de altceva, decît de o demonstraţiune în contra d-tale şi, indirect, in contra Comitetului de dame de aicea, dacă nu cumva în contra amb
102 lor. Nu-mi pot expli/ca că ce a îndemnat pe fratele M[anole][6] et con [ortes] ca să formeze un comitet separat pentru o operă de umanitat carea după natura ei aparţine mai mult ele sexul femeiesc decît la mustăţilor, şi încă după ce d-ta ai provocat pe damele române[7], dup ce comitetul de dame de aicea s-a instituit şi provocat deja pe toa damele române din întreaga Transfihanie] şi Ungarie a lua lucrul mînă ? Da, repet încă o dată, că nu mi-am putut şi nu-mi pot expli tot lucru. După mica mea pricepere, cînd e vorba de orice pas uman tariu dau totdeauna preferinţă femeii, iară cînd se cere forţa bărbaţil voi da-o totdeauna bărbaţilor. Au, doară, cred fraţii din Braşov cu 7 sau fie şi 7 sute de mii de franci, noi ca bărbaţi am fi satisfăc datorinţele noastre faţă de fraţii noştri din R[omânia]? Niceodat Da pentru ideea ca şi noi bărbaţii să conferim după putinţă pentru a torarea fraţilor noştri / sau, aşa zicînd, ca şi noi bărbaţii să facem oa care demonstraţiune (eu numai de aceasta privesc tot lucrul), pent ideea aceasta am fost totdeauna, nu însă şi pentru înfiinţarea de co tete separate de bărbaţi. S-au aflat şi aicea — durere! — mai mu inşi cari au vrut să imiteze pe braşoveni, şi era pe aci să şi reuş cu planul dacă nu avea femeile noastre curagiul a li dechiară fr că vor privi faptul de demonstraţiune în contra lor, şi pentru ca acesta, ele se vor retrage şi ne vor lăsa pe noi bărbaţii să facem scar chemeşi şi izmene. Ansa pentru înfiinţarea de comitet bărbătesc dat luni 28/5 la masa mitropolitului[8], cu care ocaziune togma p sînţia sa a propus ca să nu lăsăm toată greutatea pe umerii feme ci să facem şi noi, bărbaţii. Propunerea fu primită cu aplaus şi în cît minute s-au subscris 2568 franci. între subscribenţi figurează m
103 [opolitul], cu 18 lire turceşti. / După ce s-a finit subscrierea, s-a sule cvestiunea că cum să se trimită banii la locul destinaţiunii ? Să se un comitet separat de bărbaţi, sau să se transpună comitetului de fem Decisul a fost (după o dispută de preste trei ore) ca să se amine lu pînă la altă convenire, la care să se invite întreaga inteligință din Si Această conferinţă s-a ţinut ieri la grădina mitropolitului, şi mu mită cerului că s-a respins ideea de înfiinţare a unui comitet sepa Banii colectaţi se vor transpune comitetului de femei, resp[ectiv] s mele.

Despre cele ce vor mai urma te voi înştiinţa la timpul său, şi pînă atuncea te rog să primeşti frăţeasca salutare de la al d-tale cer amic şi frate,

1(N *E. Măcelari*

[1] Tisza Koloman, om politic maghiar, prim-mînistru.

* Dizolvarea Comitetului „damelor române" din Sibiu a fost adusă la ştinţa Iuditei Măcelariu, preşedinta comitetului, prin actul oficial cu nr. 39 30 m^i 1877 semnat de corniţele suprem al Sibiului, Friedench Wăchter.

în ordinul de dizolvare se afirma că „din punct de vedere al statului" ajutorarea răniţilor români care luptau Împotriva armatei otomane, nu putea fi făcută de comitete publice, ci doar de către persoane particulare, întrucît modalitatea ajutorării prin comitete instituite special pentru acest scop ar leza „principiul de neutralitate" adoptat de Imperiul austro-ungar în conflictul ruso-româno-turc; persoanele particulare ce ar fi adunat asemenea ajutoare erau obligate să prezinte autorităţilor îistele cu ajutoarele adunate şi abia după aceea aceste ajutoare puteau fi expediate destinatarilor (Vezi *Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 40).

[3] La Braşov se formase în 10/22 mai 1877, un alt comitet pentru ajutorarea soldaţilor răniţi din România care lansase la 14/26 mai un *Apel filantropic,* prin care românii Transilvaniei erau invitaţi să aducă „ajotor şi alinare" fraţilor lor răniţi pe cîmpul de onoare al întregii naţiuni. Comitetul era format din: Manole Diamandi preşedinte, N. T. Ciurcu casier, dr. loan Lapedatu secretar, D, Fociovici, A. Densuşianu, I. Petric, C. Sterie, I. Stinghe, I. Lengher, G. Perşienariu, I. Man, B. Baiulescu şi alţii — membri. Comitetul era însărcinat să primească ofrandele, să le trimită îa Societatea română de Cruce Roşie din Bucureşti, şi să le popularizeze pentru a fi cunoscute de întreaga opinie publică românească *(Telegraful român,* XXV, 1877, p. 39). Dar la 29 mai 1877 I. Gott, primarul Braşovului, I. Litsken căpitanul oraşului şi notarul A. Szabo îi citează la sediul primăriei pe Manole Diamandi şi N. T. Ciurcu pentru a-i ancheta asupra acţiunilor întreprinse pînă atunci şi a le aduce la cunoştinţă că din „însărcinare mai Jnaltă comitetul este dizolvat şi acţiunea acestuia ca atare, în această cauză oprită". în protocolul încheiat la primărie se înregistrează faptul că în data de 25 mai, din sumele adunate, fuseseră deja trimişi 3700 florini v.a. pe adresa prinţului Dimitrie Grigore Ghica, preşedintele Crucii Roşii din Bucureşti. Comitetul fiind dizolvat, Manole Diamandi se angajează ca persoană particulară să respecte „sfînta datorie şi românească şi creştinească de a primi şi de aici înainte ofrande mărinimoase pentru scopul numit" (vezi *Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 39, nr. 41).

[4] Friederich Wăchter, corniţele suprem al Sibiului.

[6] Manole Diamandi.

[7] G. Bariţ lansase o *Epistolă respectuoasă către femeile noastre.* Subliniind faptul că femeile maghiare ajutau cu mult zel pe soldaţii turci răniţi în bătălii, Bariţ îndemna femeile române, din Ungaria, Transilvania şi Bucovina să ajute ostaşii români. Bariţ menţiona activitatea prodigioasă începută de Crucea Roşie din Bucureşti şi de Societatea doamnelor din Iaşi; de asemenea accentua că onoarea iniţiativei ajutorării răniţilor români de către fraţii şi surorile lor din Transilvania revenea comitelui de doamne din Sibiu. El nu se îndoia însă că asemenea comitete vor apărea în toate oraşele şi chiar în unele comune mai importante *(Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 40). Asemenea comitete şi acţiuni de ajutor s-au iniţiat într-adevăr la Cluj (Măria Ilieşu), Alba Iulia (Eufrosina Cîrlea, Eufemia Pipoş), Făgăraş (Zinca Roman), Abrud (Ana Filip şi Ana Gal), Orăştie (Ana Tincu), Arad (Ida Mladin), Năsăud (Elisabeta Pop Păcurariu), Oraviţa (Eugenia Munteanu Alduleanu), Haţeg (Suzana B. Popovici), Comloş (Elena Popovici), Lugoj (Constantin Rădulescu), Budapesta (tinerimea studioasă în frunte cu I. Dragoş), Viena (studenţii în frunte cu Octaviu Blasianu).

[8] Miron Romanul, mitropolitul ortodox al Sibiului.

XLII

Sibii, 9/11 [18]77

Mult stimate d-le şi amicei

Am o rugare mare, carea e următoarea: precum ştii, nevastămea, după dizolvarea Comitetului al femeilor române de aicea, instituit pentru adunarea de ofrande pe seama ostaşilor români răniţi, a luat asupră-şi această sarcină, şi fiindcă îi venea orişicum cam greu a trimite la toate redacţiunile jurnalelor române listele de contribuiri spre publicare, a crezut că va fi suficient dacă acestea se vor transpune redacţiunii *T[elegrafului] r[omâri]*[1] de aicea, iară celelalte redacţiuni se vor recerea prin o notă ca şi ele să publice cvestionatele liste.

La început, atît *Familia*[2] cît [şi] *Gaz[eta] Transilvaniei}*[3] au publicat pare-mi-se pînă la lista a 5ª. De atuncea însă a curmat publicarea şi una şi alta, desigur din lipsa spaţiului şi nu din alt motiv. Ei, dară ce să vezi ? O parte mare a contribuitorilor din afară, şi mai cu samă cei din Ungaria, sau cum s-ar zice de preste *Kirăly hâgo*[4], văzînd că în *Gazetă* nu mai apar publicări de liste, a început a reclama cu dicima, şi după ce li s-a răspuns că publicările s-au făcut in cutare şi cutare nr. al *T[elegrafiilui] r[omân]* (la mulţi li s-au trimis însuşi respectivii numeri) a rescris şi provocat pe cocoana fosta preşedintă că, deoarece în părţile acelea nu cunoaşte lumea nice după nume *T[elegraful] r[omân]j* să mijlocească publicarea listelor, dacă nu / in ambele jurnalele de
105 mai sus *(Familia* şi *Gazeta),* cel puţin in cea din urmă. Acuma a pretinde ca *Gazeta* sau orice jurnal să aducă deodată toate listele nepublicate, fie şi numai celea ce sună despre contribuirile in bani, ar fi o pretenţiune cam nemodestă, iară a face aceasta prin un supliment la foaie, a îngreuna cu spese, cari iarăşi nu ştiu de unde s-ar putea acoperi, deşi mărturisesc că dacă spesele unui supliment nu s-ar urca peste suma de 10—20 f., le-aş lua eu asupră-mi, numai să scape nevasta mea din calabalîcul în care se află. Pentru cazul acesta, apoi aş fi de părere ca tipărirea suplimentului şi toate publicările urmînde să se facă aşa, ca la încheierea rezbelului, să se poată face vro 100—200 broşuri?[5] Vă rog frumos vorbiţi despre aceasta cu fratele Mureşanu[6], şi dacă se poate, puneţi una sau alta modalitate în lucrare, cît mai curînd, iară şi pînă atuncea-1 rog pe fratele Iacob să publice în cel mai deaproape nr. lista aicea alăturată %

Dacă respectivii nr. din *T[elegraful] r[omân]* nu se vor fi aflînd la îndemînă, sunt gata a-i trimite eu. Vă rog numai a-mi face cunoscut.

Toate cele bune de la D-zeu, nouă şi celor de la Plevna. Vă salut şi sunt al d-voastră sincer stimătoriu,

105* *E. Măcelariu. /*

[1] Listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu au fost publicate în *Telegraful român,* XXV, 1877.

[2] Listele de ajutorare adunate de d-na Iudita Măcelariu din Sibiu sînt publicate în *Familia,* XIII, 1877, nr. 27—28.

[3] *Gazeta Transilvaniei,* XL, 1877, nr. 50 publicase *Recapitularea sumelor dâ bani, colectate pentru ajutorarea soldaţilor români din România,* după listele publicate în *Telegraful român* (cei de la redacţia *Gazetei* promit republicarea îor integrală îndată ce vor avea spaţiu) şi anume:

I Lista din nr. 40		287 fl 50 cr.
II Lista din nr. 41	1342 lei 50 bani	110 fl. -
III Lista din nr. 42	623 „ -	96 fl. -
IV Lista din nr. 43	73 „ -	22 fl. -
V Lista din nr. 47	70 „ -	178 fl. -
Cele publicate în nr. 50	940 „ -	332 fl. -
Suma totală	3048 lei 50 bani	998 f. 50 cr.

Sibiu, 25 iuniu/7 iuliu 1877
Iudita Măcelariu,
colectantă."

Gazeta Transilvaniei publică în nr. 54/1877 într-adevăr, integral (deci cu nume) listele 2, 3, 4 care conţin *Ofrandele în bani pentru ajutorarea soldaţilor români adunate prin doamna Iudita Măcelariu din Sibiu* (Lista nr. 1 fusese cuprinsă în nr. 42 *dlGazetei).* în *Gazeta Transilvaniei,* XL, 1877, nr. 63 apar listele 5 şi 6 ale *Ofrundelor în bani pentru ajutorarea soldaţilor români răniţi, adunate de doamna Iudita Măcelariu.* Apoi *Gazeta Transilvaniei,* XL, 1877, nr. 65 publică lista a 7-a a acestor ofrande care poartă data de iulie 1877 şi este semnată de Iudita Măcelariu, colectantă.

[4] Piatra Graiului.

[5] Proiectul lui Ilie Măcelariu a reuşit în sensul că în 1878 la Sibiu s-a publicat în mai multe exemplare broşura de 74 pagini, cu o introducere de Iudita Măcelariu, intitulată *Ratiociniu public despre colectele întreprinse pe seama ostaşilor români răniţi în rezbelul din anul 1877/8 de colectantă Iudita E. Măcelariu.* în broşură sau publicat 28 de liste. Suma de bani expediată Societăţii Crucea Roşie Bucureşti a fost de 10.003,31 lei noi. Publicarea broşurii Iuditei Măcelariu a fost menţionată şi de revista *Familia,* XV, 1879, nr. 7.

[6] Iacob Mureşanu.

XLIII

Sibii, 21/11 [18]77

Mult stimate amice !

Mai întîi de toate-ţi mulţămesc, în numele-mi propriu şi al cocoanei colectante pentru că ai fost aşa de bun şi ai exoperat publicarea listelor de contribuire în *G[azeta] Transilvaniei].*[2] Dacă o[norata] direcţiune ar continua cu publicarea tuturor listelor publicate pînă acum în *Tel[egraful] r[omâri],* m-ar deobliga foarte mult, sau neputînd face aceasta, m-aş mulţămi şi cu atîta, ca să publice cele [ce] vor mai intra de aicea încolo, fără ca să aştepte ca acelea să i se trimită separat, ci să le ia simpleminte din *T[elegraful] rlomân].* Altcum, nevasta mea s-a decis să publice la timpul său toate operatele în bani, pe lîngă un istoric scurt al fazelor prin care a trecut cvestiunea colectelor, în broşură separată[3], carea se va împărţi la toţi aceia cari au intervenit ca subcolectanţi sau subcolectante. Un aşa-numit ratiociniu public. Acest ratio-
107 ciniu / se va face — pentru cruţare de speze — numai despre ofertele în bani, deşi preţul ofrandelor în diverse obiecte întrece cu mult suma banilor. Tipărirea se va face Ia Tipografia arc[idiecezană] de aicea. Aş vrea să ştiu dacă ideea aceasta a nevestei mele întîmpină consimţul d-tale sau nu, pe ce dînsa pune mare preţ. In cazul afirmativ, poate că nu ar strica a atinge ceva şi în *G[azeta] T[ransilvaniei],* ca să se mai îndemne cei de afară, deşi, precum vei fi văzut din *T[elegraful] r[omân]* de vro 2—3 săptămâni încoace, iarăşi au început a incurge, şi încă sume frumoase. Act, se află adunaţi şi depuşi la „Albina"[4] aproape 500 f. în hîrtie şi aproape 500 franci în aur, apoi 2 lăzi mari cu diverse obiecte, cari toate se vor expeda la locul destinaţiunei dacă nu mîne, poimîne.

Trecînd acuma la cuprinsul preţuitei drtale epistole din 12/11 a.c. viu a-ţi comunica următoarele: în cît pentru înfiinţarea sau fundarea
107* unui ziariu politic[5] de doamne ajută, stă aşa: / fratele Babeş[6], petrecînd mai dăunăzi mai multe zile aicea, ni-am înţeles ca să reînceapă el firul de unde l-a lăsat. Se fundează un jurnal nou politic pe acţii,

. nr, de 100 a 100 fl., cu care sumă să se procure şi o tipografie. în 3 de zile acţionarii să nu pretindă nice un venit. Foaia să se dea în Pe Despre aceea că acţiile — după cum zice neamţul — *wer den an Mann gebracht*[7] — mai că nu închepe nice o îndoială, deoarece genera D[oda][8] s-ar fi dechiarat — după cum zice B[abeş] — că ce nu se putea vinde din acţii, le va ţine dînsul. Acest înţeles l-am avut cu Ba numai oralminte, şi a rămas ca el să-mi trimită cît mai curînd un p mai detaiat, ce încă nu a făcut. Pentru orientarea d-tale mai observ înţelegerea de mai sus a avut loc numai intră mine şi B[abeş], şi a ră ca pe ceilalţi amici de aicea să-i informez despre lucru numai după ce primi de la el programul şi proiectul detaiat, din care cauză te rog a
108 face uz din cauză. / Sper că ne vom vedea cît mai curînd — la întruni secţiunilor[9] — şi atuncea vom vorbi mai pe larg despre această cvesti destul de importantă. Secţiunile aşa cred că se vor conchema cît curînd şi tot pe atuncea sper că se va întruni şi consistoriul nostru tropolitan.

La întrebarea dacă conferinţele literare publice sunt permis noi, îţi răspund *da,* şi aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît — pînă mai năzi — am fost frate de cruce cu jupîn Wächter[10]. Togma desează v avea conferinţă naţională, pentru ţinerea de prelegeri pentru ră din România şi înfiinţarea unei casine române. Aseară încă am ţ conferinţă, în carea am avut atacuri urîte cu spurcăciunea de *T graful] r[omân],* pentru insinuările ce ni s-au făcut în nr. din urn

Cu frăţească salutare al d-tale sincer amic.

E. Măce

P.S. Aşteptîndu-se aicea cît mai curînd ştirea despre căderea I nei, sunt mulţi de părere că să facem unele manifestaţiuni. Să felic pe Carol... Ce zici? Eu nu aflu de consult!![12]

iOS *Ia*

[1] Iudita Măcelariu.

[2] într-adevăr, la rugămintea lui I. Măcelariu 'şi prin intervenţia G. Bariţ, *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 86, 88, 89, 91, 97, 102) a repu listele ofrandelor adunate de Iudita Măcelariu.

[3] Vezi nota 5 a scrisorii XXXVII.

[4] Banca „Albina" din Sibiu, fondată la 1871, servea în 1877 ca loc de d tare a ofrandelor băneşti şi materiale româneşti din Austria-Ungaria pentru a română; cum se aduna o sumă sau o cantitate de obiecte apreciabilă, aceas trimisă imediat destinatarilor.

[5] Vincenţiu Babeş, împreună cu alţi conducători politici români (Pop de Băseşti', Anania Trombiţaş, Traian Doda), s-au gîndit să reediteze u ziar naţional'militant care să înlocuiască golul rămas prin sistarea *Albinei* în Dar în anii 1877—78 planul eşuează întrucît, cu toate eforturile, nu s-au putut destule acţiuni pentru editarea ziarului. Abia în 1880 iniţiativa din 1877—1 materializează în ziarul *Luminătorul* din Timişoara, a cărui apariţie nu s-a ba adunarea de acţiuni, ci pe sprijinul financiar al protopopului Meletie Dră Date complementare despre eforturile din 1877—1878 pentru întemeierea unu prin intermediul unei societăţi pe acţiuni, în Arhiva Vincenţiu Babeş: scrisoa George Pop de Băseşti către'Babeş, din 19 decembrie 1877; scrisoarea lui A Trombiţaş către Babeş din 4 ianuarie 1878; scrisoarea aceluiaşi către Babe

9 ianuarie 1878, publicate în Mihail Dan şi George Cipăianu, *Corespondenţa lui Vincenţiu Babeş,* Cluj-Napoca, 1976, pp. 184; 237 — 238.

[6] Vincenţiu Babeş.

[7] Vor fi adresate cui se cuvine.

[8] Vezi scris. XXXVIII, n. 28.

[9] întrunirea secţiunilor ASTREI. Bariţ urma să ţină la Sibiu, în sala mare de la „împăratul romanilor", în zilele de 9/21 şi 11/23 decembrie, la orele 7 seara, mai multe conferinţe, ale căror venituri (se fixa o taxă de intrare) erau destinate fondului Asociaţiunii. Conferinţele erau *Prezentarea şi recenzarea Dicţionarului şi glosarului român academic* şi *Despre colecţiunea de documente istorice rămase de la răposatul Eudoxiu Hurmuzache; fragmente din Monografia familiei Hurmuzache (Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 97). Ilie Măcelariu s-a gîndit ia această ocazie pentru a se consfătui la Sibiu cu G. Bariţ despre apariţia unui ziar militant românesc. Iată atestat documentar faptul că întrunirile ASTREI erau şi întruniri politice nu numai literare sau artistice, în cadrul lor discutîndu-se problemele importante legate de procesul emancipării naţionale a poporului român.

[10] Friederich Wächter, corniţele suprem al Sibiului.

[11] Redacţia *Telegrafului român* a fost nemulţumită de tactica adoptată de fruntaşii pasivişti în alegerile pentru desemnarea deputaţilor din adunarea comitatensă a Sibiului. Erau atacaţi îndeosebi Iacob Bologa şi Ilie Măcelariu. Pasiviştii erau acuzaţi că nu ar fi pregătit în mod serios şi din timp pe românii din cercurile electorale în vederea alegerii candidaţilor proprii sau că în unele cercuri electorale au propus românilor să aleagă deputaţi saşi. într-adevăr în cercul Sebeşului, ca reprezentanţi ai românilor în adunarea comitatensă, figurau pe lîngă 13 români şi doi intelectuali saşi: dr. Linder şi Schreiber. Acest fapt din urmă a provocat atacuri vehemente împotriva lui Măcelariu, Bologa, Păcurariu, acuzaţi de a promova o politică particulară care degenerează în politică de „precupeţi" şi „şarlatanism". Activiştii de la redacţie se felicitau că în adunarea românilor din Sibiu au fost aleşi de către români exclusiv deputaţi de naţionalitate română: Zaharia Boiu, Iacob Bologa, Aurel Brote, Petru Brote, Nicolae Cristea, loan Hania, Alex. Leb, Ilie Măcelariu, loan Nemeş, Basiliu Petri, loan Popa, Visarion Roman, în Sebeş însă, românii, datorită influenţei lui Păcurariu (redacţia scria ironic că sebeşenii au fost transformaţi de Păcurariu în „capre"), acceptă să aleagă şi doi deputaţi saşi *(Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 88 şi 90). I. Măcelariu se referă în scrisoare la nr. 88 din 6/81 noiembrie 1877, dar atacurile sînt continuate şi în nr. 90. Se pare însă că activiştii n-au înţeles tactica pasiviştilor sibieni. Aceştia urmăreau să folosească şi să adîncească conflictele dintre patriciatul săsesc şi guvernul maghiar, la un an după ce acesta desfiinţase autonomia „Pămîntului crăiesc" şi privilegiile săseşti. I. Măcelariu sprijină minoritatea săsească guvernamentală ce ţinea cu corniţele suprem pentru anihilarea rezistenţei majorităţii săseşti din adunare faţă de desfiinţarea vechilor privilegii ostile românilor; de aceea el, Bologa şi Păcurariu preconizează alegerea de către români a unor saşi guvernamentali în adunarea comitatensă a Sibiului. De fapt, privind lucrurile în perspectiva desfăşurării lor, odată adîncit conflictul între saşi şi guvernul maghiar prin accelerarea procesului de anihilare a autonomiei săseşti, existau mai multe şanse pentru înfăptuirea unei alianţe româno-săseşti împotriva guvernului maghiar şi a dualismului.

[12] Probabil pentru a preveni măsurile de represiune împotriva românilor. Asemenea manifestaţii au avut loc în diferite oraşe din Transilvania şi au fost dedicate sărbătorii căderirii Plevnei, deşi poliţia pîndea „pe la colţuri". De pildă, în Prascy întreaga suburbie Schei a fost îii picioare; seara s-au iluminat dealurile din jur, s-au lansat rachete de pe Tîmpa şi s-au tras focuri de armă. Seara către era 10 intelectualii români s-au adunat într-un restaurant românesc supranumit „Cvartiul general de la Griviţa" şi au rostit toasturi în cinstea armatei române. Poliţaii îi pîndeau şi îi urmăreau deaproape. Saşii, adunaţi într-un restaurant hotărăsc să trimită o delegaţie, în frunte cu doi avocaţi, la restaurantul românesc cu scopul de a-i felicita pe intelectualii români pentru victoria repurtată de fraţii lor pe cîmpul de luptă. Acest lucru s-a şi înfăptuit, intelectualii români şi saşi schimbînd „prea frumoase şi frăţeşti cuvinte de felicitare şi urare de bine pentru viitor" *(Telegraful român,* XXV, 1877, nr. 88).

[13] însemnarea lui Bariţ: „Răsp. 12/14 nov."

XLIV

[Sibiu, 22/10 nov. 1877][1]

Pred stimate amice !

în nes cu epistola mea de ieri şi în acea presupunere că vei fi de acord cu ideea cocoanei colectante, ca să deie o broşură[2] despre banii contribuiţi de românii de dincoace pe sama fraţilor de dincolo, viu a te ruga, deşi ştiu că eşti destul de ocupat, ca să fii aşa de bun şi să concipiezi d-ta o scurtă prefaţă la broşura din cvestiune[3].

109 Al d-tale amic,

E. Măcelariu./

[x] Datarea scrisorii s-a făcut după însemnauea lui G. Bariţ: „1877.Il.Mac. Sib. 22/10 nov. R.„

[2] Vezi scris. XXXVII, n.o.

[3] Prefaţa o va face Iudila Măcelariu.

XLV

Sibii, 28/11 [18J77

Mult preţuite amice!

Cu fratele Giusep[p]e Hodoş[1] am vorbit şi mi-a spus că cu o zi mai nainte de a-ţi primi epistola din urmă, ce mi-ai adresat, ţi-ar fi răspuns la epistolile d-tale. Dînsu, dealtmintrinea se află aicea de la finea lune trecute şi deplin sănătos, şi ce ne îmbucură pe toţi amicii lui e că de cînc s-a reîntors de la Pesta s-ar părea că s-a lăsat de patima pe care o cu noşti destul de bine; cel puţin de atuncea încoace nu a excedat niceodată

Amăsurat indigitărilor din epistola d-tale din urmă, am scris fratelui Diamandi[2] şi l-am rugat să se pună în coînţelegere cu cocoan Hareta. Ce vor decide, nu ştiu; sper însă că nu vor avea nimica în contra Pentru cazul ultim, cînd braşovenii dv. nu ar fi înţeleşi cu edarea bro

110 surei, soţia mea a decis a o eda şi numai singură[3], deşi prefe/ramul executarea ideei d-tale, ca broşura să conţină toate contribuirile di Transilvania, Ungaria şi Banat, ba[î]ţi datoreşte şi-ţi aduce mare mulţă mită pentru că ai fost atît de bun şi o ai făcut atentă la împrejurare aceea, ca să se pună în coînţelegere cu cei din Braşov.

Trecînd acuma şi eu la conferinţă, trebuie să-ţi mărturisesc stimate amice, că nu pot ţinea nicedecum de consult ca d-ta, în împreju rările de faţă, să treci preste graniţele Transilvaniei, ba nice preste a comitatului nostru de aicea[4]. Altcum, ne vom mai comunica păreril în privinţa aceasta la proxima întîlnire. Pînă atuncea D-zeu cu noi cei de la Plevna...

Al d-tale sincer amic,

no[y] *E. Măcelariu*

[1] Iosif Hodoş, care şi-a luat doctoratul îh drept la Padova; de unde şi Giusep in loc de Iosif. '

[2] Diamandi Manole, negustor român din Braşov.

[3] Vezi scris. XXXVII, n.5
[4] Comitatul Sibiului.
[5] însemnarea lui Bariț: „1877. E. Măcelariu. Sib. 28 nov R"

XLVI

Sibii, 12/6 1879

Stimate frate!

Oprit de medic a scrie şi ceti, să fiu escuzat că-ți scriu dictando. Brevetele a făcut mare bucurie pe aici Era într-adevăr şi timpul suprem, pentru că — să mă ierte domnii cei mai de acolo! — dar nu ar fi fost manipulațiune corectă ca, după ştiri din jurnale, să se facă oarecari paşi din partea femeilor noastre. No, dară despre asta cu alta ocaziune.

Brevetele le-am împărțit după cum ai zis. Pentru femeile din Sibii, după cum ți-am telegrafiat; banii sunt depuşi la Kraft a 7 fl.; ce va lipsi, se va da supletoriu. Fii bun fă ca cruciulițele[2] să vină cît mai curînd, şi ar fi bine ca pentru fiecare să se adauge şi un exemplariu din respectivele statute.

Măria-sa (?) Vodă nostru de aici[3] crede că va fi de lipsă a se cere permisiunea pentru purtarea crucilor; avînd însă unele afaceri la Pesta va călători mîne şi la reîntoarcere-mi va spune pozitiv.

Îți poftesc tot binele şi de multe ori mămăligă de la cucoana Olga.
116 Spune-i [...][4]/

[1] Brevetele prin care se conferă Crucea Elisabeta. *Monitorul Oficial* al României, nr. 266 din 30 noiembrie/12 decembrie 1878, p. 7441—7442, publicase la *Partea Oficială* o *Înştiințare a Ministerului Afacerilor Străine* în care se anunță că „M.S.R. Domnul, în urma aprobațiunii M.S.R. Doamnei, a binevoit prin înaltele decrete nr. 2574, 2575, 2576, 2577 şi'2625, din 16 şi 22 noiembrie a conferi Crucea Elisabeta, doamnelor aci mai jos notate, cari, prin căutarea răniților sau{bolnavilor ostaşi rom ani, sau prin instalarea de spitale şi ambulanțe, precum şi prin ofrande, au contribuit la alinarea suferințelor acelor ostaşi". Lista celor decorate prin aceste decrete cuprinde cea 174 nume, incluzînd pe lîngă doamnele din România şi pe cîteva din Transilvania: Iudita Măcelariu, Eugenia Munteanu Aldulian, Emilia Rațiu, Zinca Roman, Elena Popovici, Cîrlea Eufrosina, Iulia Rotariu, Aritti T. Stănescu, Cecilia Stătescu. Lista este publicată şi *de Familia* (XIV, 1878, nr. 94). Oficialitățile austro-ungare sînt nemulțumite de această acțiune a suveranilor României. Bariț a avut un rol însemnat în distribuirea brevetelor şi a „Crucilor", fiind ajutat, în această acțiune, de Ilie Măcelariu şi Alexandru Roman. în 1879 Bariț ştiîndu-se supravegheat se temea să mai expedieze el personal prin poştă decorațiile, pentru ca acestea să nu fie reținute de către autorități. La un moment dat el expediază prin poştă doar cîteva brevete, iar „Crucile Elisabeta" rămase neexpediate le depune la C. Resch din Braşov de unde urma apoi să ajungă la destinatare *(loan Georgescu, Dr. loan Rațiu. 50 de ani din luptele naționale ale românilor ardeleni,* Sibiu, 1928, p. 1952). în'noiembrie-decembrie 1878 unele doamne din România, omise de pe listele publicate; cer ministrului de externe al României, Mihail Kogălniceanu, să li se recunoască şi lor meritele din 1877. într-adevăr, acesta le promite apariția unor noi liste *(Familia,* XIV, 1878, nr. 95 Astfel au mai fost decorate şi alte doamne din Transilvania: Ana Moga din Sibiu, Aurelia B. Ciurea din Sărăsău, Ioana Bădilă din Sibiu, Carolina Balint din Roşia, Măria Cosma din Sibiu, Elena Țăranu din Lipova, Victoria C I . Iuga, Măria Hania din Sibiu, Sevastia Mureşan din Braşov, şi d-şoara Elena Pop din Băseşti *(Familia,* XV, 1879, nr. 3). G. Bariț, I. Măcelariu, Al. Roman

trebuiau să miilocească trimiterea brevetelor şi decorațiilor pentru l[9], ^ ^ / mân r^^ brevetele doamnelor dm Sibi
din alte localități transilvănene.
[2] Decorațiile „Crucea Elisabeta".
[3] Cornițele suprem al Sibiului. . . , Măcel
[4] Sfîrşitul scrisorii lipseşte şi ea nu a fost scrisă ci dictată de Ilie Măcel
Scrisul este al lui I. Hodoş.

XLVII

Sibiu, 12/6

Amice şi frate !

Pe lîngă toată oprirea medicului, adaug şi cu mînă proprie, tot în stil rapsodic, următoarele, însă numai în cea mai strictă confid

Oarecare adresă din partea Crucei roşii[1] adevărat că ar fi mă toare pentru nevasta mea, însă acea împrejurare, că din broşura ş s-au trimis, precum bine ştii, şi la alte locuri[2] unele exemplare, nu ar aduce bună cuviința cu sine ca cel puțin să se zică şi din părți ori cît de puțin? Nu pentru persoana ce a compus ratiocini din alte vederi mai înalte zic acestea, şi iarăşi numai în acel caz, dl. ministru[3] — la care după cum ştiu s-au trimis broşurile[4] — s-a faptice îndemnat a le promova pe acelea la locurile destinate. în
118 contrar, se înțelege de la sine că înceată toate./

în cazul prim, zic, că nu ar fi nice o dejosire, nice însuşi p Alteța Sa Regală Doamna[5], cînd şi-ar manifesta complacerea sa, prin o zdranță de hîrtie sau prin alt suvenir ce ar fi poate şi mai po fără nice o privire la preț. în caz cînd, poate, broşurile s-ar fi sau aflînd a se mai da cuiva, fii bun scrie-mi, căci mai sunt încă 5 plare legate în catifea.

Repet încă o dată că toate acestea ți le comunic în cea mai s confidență. Ori ce întrebuințare să o faci numai ca de la tine...

Te salut şi sunt al tău sincer amic,

E. Măce

[1] Crucea Roşie din Bucureşti.
[2] Se referă chiar la suveranii României, după cum reiese în continuar sorii.
[3] Mihail Kogălniceanu.
[4] Exemplare ale broşurii tipărită de Iudita Măcelariu m 18,8.
[5] Principesa Elisabeta.

XLVIII

Vilcele, 15/

Stimate amice şi frate !

Din 3/7 mă aflu aicea la cură, fără a mă putea lăuda că aş f oarecare progres în recîştigarea sănătății, din care cauză, dup nul medicului, iarăşi îți scriu numai pe scurt.

Intră damele din Banat, cărora li s-a acordat dreptul de a purta, Elisabeta e şi Elena Ţăranu[2], soţia protopopului Ioan Ţăranu din Lipova[1] care încă pînă azi, pare-mi-se, nu a primit brevetu. Fii bun cercetează cum stă treaba.

Eu tot cu poşta de azi am asemnat la adresa lui Resch[3] 7 fl. sau fiindcă mi-[am] uitat adresa lui îţi trimit ţie 7 şi te rog a-i exopera
119 expedarea crucei şi a brevetului de-a dreptul la Lipova.

Aicea sunt foarte mulţi oaspeţi / şi în toată ziua sosesc 6—10 trăsuri. Peste 10 zile voi merge pe 2—3 săptămîni — dacă *mi U* pe pace — la Tuşnad. Timpul e foarte bun; am avut adevărat, vro 3 zile ploaie cu răceală foarte mare, de credeam că ne luăm catrafusele către casă, deoarece blană nu adusesem nice eu nice nevasta mea. De ieri s-a îndreptat timpul foarte spre bine.

Mi-ar părea bine a mai auzi cîte ceva şi de pe acolo. D-zeu să te ţină şi reîntoarcă în pace.

119" Te salut din inimă şi sunt al tău frate şi amic.

E. Măcelariu.[4]

[1] Crucea.

[2] Elena Ţăranu se află pe lista din *Familia,* XV, 1879, nr. 3.

[3] G. Resch din Braşov, unde erau depuse decoraţiile „Crucea Elisabeta". Deţinătoarele le puteau cere de la Resch, căruia îi plăteau o taxă de 7 fl. pentru depozitare.

[4] însemnarea lui Bariţ: „1879. Ilie Măcelariu, 15 iuliu. Vilcele. Fără bani"

IOAN Micu MOLDOVAN

(1833— 1915)

Blajul celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea a fost onorat de numer figuri de mari învăţaţi şi patrioţi, dintre care unii au fost cinstiţi cu nimbul vredniciei din timpul vieţii. între aceştia se numără, la loc de cinste, şi Ioan Micu Moldovan Moldovănuţ din cauza înfăţişării sale fizice, mai scunde. Foarte mare a fost, în sch figura sa morală şi intelectuală, care l-a situat între cei mai de seamă slujitori ai ş cărturari şi luptători pentru drepturile poporului român.

Născut la 13 iunie 1833 în comuna Moldoveneşti din apropierea Turzii, fiul de i a reuşit, datorită inteligenţei, dîrzeniei şi stăruinţei ce-i caracterizează întreaga-i v să termine şcoala elementară în satul natal şi apoi cea secundară la Blaj. Privaţiu şi greutăţile inerente unui fiu de iobag în condiţiile societăţii vremii, nu l-au abătut pe co temerar din drumul său, nu l-au descurajat în dorinţa sa. Inteligenţa vie şi dîrz pe aceeaşi măsură îi deschid alte posibilităţi, îi asigură alte urcuşuri spre învăţătură. dent la universitatea din Pesta în anul 1853/1854, în cel următor trece la cea din Vi Munca neobosită, însoţită de lipsuri materiale şi apăsări morale îi ameninţă serios sănăta Revine, de aceea, la Blaj, unde în anii 1855—1857 îşi încheie în mod strălucit studiile logice.

Cunoştinţele vaste şi solide însuşite în anii de studiu i-au asigurat tînărului Moldovan încă de atunci un binemeritat prestigiu de om instruit şi învăţat. Urmarea a numirea sa ca profesor la liceul teoretic şi la Institutul teologic chiar în anul 1857, l foarte rar întîlnit în analele acelor şcoli şi în ale altora[1]. Pregătirea sa temeinică şi m laterală, dar şi lipsa de profesori, explică predarea mai multor discipline: istoria, geog filosofia, limba şi literatura română, limba latină. Rîvna, talentul pedagogic şi sîrgu remarcabile l-au ajutat să facă cinste acestor obligaţii[2]. Timp de aproape 30 de (25 ca profesor şi 5 ca director), a slujit cu credinţă şcoala, s-a dăruit acesteia, a ridi pe trepte superioare.

[1] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Blaj, Colecţia I. M. Moldovan, doc. 8180.

[2] Necesitatea îmbrăţişării mai multor discipline de acelaşi profesor era subli de însuşi Micu Moldovan, care afirmă că profesorii cu „sudori crunte" suplinesc prin st privat ceea ce alţii învaţă la universitate, iar după ce se pregătesc dintr-un studiu ades clin cauza nevoilor, se „muta la altul" şi încep din nou. [Ioan Ratiu, *Ioan Moldovan (1833-1915). Notiţe biografice,* în *Unirea,* XXV, 1915, nr. 93-117.]

Un alt vrednic profesor blăjan, care l-a cunoscut şi l-a preţuit, cel dintîi şi unicul său biograf, Ioan Raţiu spune că „toate mărturiile conglăsuiesc că în decursul celor douăzeci şi cinci de ani cît a stat la catedră, nici un profesor nu inspiră elevilor săi mai mult respect şi teamă ca acest om mărunţel, serios şi precis în toate orele sale de lecţii, cumpănit la vorbă şi vestit prin înalta sa judecată"[3]. Trăind singur o viaţă de ascet, profesorul şi directorul Ioan Micu Moldovan, vrednicul urmaş al lui Timotei Cipariu şi Ioan Antonelli, îşi revărsa întreaga dragoste părintească asupra elevilor, interesîndu-se de condiţiile vieţii lor materiale, ajutîndu-i din propriile-i venituri pe cei săraci şi sîrguincioşi.

Profesorul Ioan Micu Moldovan nu se va mărgini doar la activitatea didactică propriu-zisă. Dragostea pentru şcoală, puterea sa de muncă, grija permanentă de celelalte nevoi ale şcolii îl vor îndemna şi determina să se străduiască şi să reuşească în elaborarea unor manuale şcolare, de care învăţămîntul elementar şi gimnazial românesc din Transilvania avea mare nevoie. Rezultatul acestei activităţi este acel *Lecţiunariu latin pentru a doua clasă gimnazială* după M. Schinnagl, publicat la Blaj în 1864 şi un *Dictionariu român-latin,* care din cauza lipsei mijloacelor materiale a rămas în manuscris[4]. Acestora se adaugă, doi ani mai tîrziu, *Istoria Ardealului* şi *Geografia Ardealului,* ambele bucurîndu-se de cîte o nouă ediţie.

Nevoile fiind multe şi mari, Ioan Micu Moldovan nu s-a mulţumit doar cu manualele proprii. încă din primii ani de profesorat el va deveni sufletul editării şi procurării de manuale realizate de alţii, necesare diferitelor discipline ce se predau în şcolile confesionale greco-catolice, elementare şi medii, nu doar de la Blaj, ci din toată Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. Pentru a i se uşura misiunea, în 1869 a fost numit directorul tipografiei[5] (ca succesor al lui Timotei Cipariu, care a condus tipografia diecezană timp de peste 30 de ani)[6].

Posibilităţile tipografice din Blaj fiind limitate, Ioan Micu Moldovan se va îngriji să procure cărţi şcolare tipărite mai ales la Sibiu[7]. în acest scop întreţine o vastă corespondenţă cu editorii Wilhelm Krafft[8] şi S. Filtsch[9]. în arhiva personală Ioan Micu Moldovan, studiată cu sîrguinţă şi pricepere în ultima vreme[10], se păstrează numai pentru anul 1865 circa 164 scrisori primite de la W. Krafft. Din acestea rezultă că tipograful sibian se străduia să satisfacă toate comenzile pe care i le făcea Micu Moldovan, tipărind intens manuale, diferite cărţi, planuri de învăţămînt, cataloage şcolare, hărţi etc. Din cele 126 scrisori primite de la S. Filtsch între anii 1867 — 1873 reiese că şi acesta a colaborat cu I. Micu Moldovan la tipărirea şi procurarea celor mai felurite manuale şi cărţi, inclusiv ale unora care au apărut la Bucureşti.

3 Ioan Raţiu, *op. cit.,* apud Nicolae Comsa, *Dascălii Blajului,* Blaj, 1940, p. 10.

4 Pe coperta *Lecţiunariului* Ioan Micu Moldovan îşi anunţă *Dicţionarul,* care urma să iasă „în scurt" în 5 „coli petit".

5 Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, dosar cu acte tipografice, doc. nr. 1 — 666.

6 Arhiva personală T. Cipariu, Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar neinventariat cu acte tipografice.

7 *Idem.*

8 Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3272 — 3906 (Corespondenta cu W. Krafft).

9 *Idem,* doc. nr. 2911-3037 (Corespon !• ou S. Filtsch).

10 Ioana Botezan, *Fondul de documente Ioan Micu Moldovan,* în *Revista Arhivelor,* an. XLVII, voi. XXXII, 1970, nr. 2, p. 505 — 516; Idem, *Ioan Micu Moldovan şi Academia Română* (lucrări manuscrise).

Rolul jucat de Ioan Micu Moldovan în difuzarea manualelor şi materialelor di
în vederea înzestrării şcolilor româneşti se poate deduce din scrisorile primite din
învăţătorilor din diferite localităţi din Transilvania. Astfel, de pildă, în 1866, vicarul
dului, Grigore Moisil, îi cere să i se trimită, de probă, cîte un exemplar din toate ma
şcolare tipărite la Blaj. După consultarea lor, în anii următori solicită între 1
exemplare, manuale de fizică, *Istoria Ardealului* şi *Geografia Ardealului*[11]. în sept
1867, învăţătorul Simion Mureşan din Iclodul Mare îi adresează rugămintea de a i se
11 exemplare din *Geografia Ardealului*[12]. La rîndul lui, învăţătorul Bazil Moldovan d
năveni insistă, în decembrie 1868, să i se expedieze urgent manualele şcolare solicitate
a le putea da copiilor ca dar de Crăciun[13]. între anii 1871 —1881 i-au mai cerut
şcolare şi hărţi învăţătorii din Gherla, Letea Mare, Aiud, Miercurea Ciuc, Teiuş,
Săcal, Bicaz, Zalău, Hălmagiu, Deva, Cugir şi din multe alte localităţi răspîndite
judeţele Transilvane.

Ioan Micu Moldovan s-a străduit să răspundă prin toate mijloacele marilor
ale învăţămîntului elementar şi mediu românesc. Ceea ce nu puteau împlini tip
ardelene (Blaj şi Sibiu) a fost completat cu ceea ce puteau oferi tipografiile şi l
din România: Bucureşti, Iaşi, Ploieşti, Craiova şi Botoşani. Devenit membru core
al Societăţii Academice Române, I. Micu Moldovan a avut posibilitatea să intensifi
turile cu centrele culturale din România şi să le solicite ajutorul. Legături foart
a avut mai ales după războiul de independenţă cu Librăria Socec din Bucureşti[14].
de 1877 librăria bucureşteană cerea anual *Arhivul* şi operele lui Cipariu şi îndeosebi
lele de istorie ale lui Ioan V. îlusu, I. Micu Moldovan şi M. Drăghici *(Istoria*
în schimb, după 1877, librăria Socec trimite lui I. Micu Moldovan, an de an,
lui I. Ghica, *Istoria limbii şi literaturii române* a lui Ioan Nădejde, atlase de istorie
calendare etc.

Intensificarea legăturilor cu România pentru procurarea de manuale şi
materiale didactice era de absolută trebuinţă, deoarece odată cu numirea în
Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii din Ungaria a lui Trefort, măsurile restricti
triva manualelor şi şcolilor româneşti s-au intensificat. Dintr-o însemnare făcută
Micu Moldovan în evidenţa pe care o ţinea la zi în problema manualelor, rezultă
în 1875 A. Trefort a interzis folosirea în şcolile româneşti transilvănene a urm
cărţi: *Elemente de istoria Transilvaniei* de Ioan V. Rusu; *Elemente de istorie şi*
de Zaharia Boiu; *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele*
A. T. Laurian; *Geografia Daciei* de I. S. Sălăgian; *Abecedarul* lui Vasile Petri;
rumânesc al lui Aron Pumnul; *Istoria cea mică* (Compendiu) a lui Ioan V. Rus
şi *Istoria patriei* a lui Ioan Micu Moldovan[15].

Micu Moldovan a căutat să vină în sprijinul învăţămîntului şi prin edi
reviste pedagogice, care a apărut la Blaj între 1876 — 1881 cu titlu *Foaia scolastic*
destinată mai ales învăţătorilor, în scopul ajutorării lor în activitatea didactică şi c

11 Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4324—4332 (Corespo
Grigore Moisil),

12 *Idem,* doc. nr. 4624.

13 *Idem,* doc. nr. 4333-4343.

14 *Idem,* doc. nr. 6770-6772, 6775, 6784, 6790, 6793, 6796, 7698, 7699.

15 *Idem,* doc, nr. 650 (dosar cu acte tipografice).

16 *Foaia scolastică* a apărut la început ca supliment la revista *Economicu*
1875). De la 1876 pînă la 1881 este publicată de Ioan Micu Moldovan bilunar. Cf.
personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3742 — 3900.

Preocupările cultural-ştiinţifice ale lui Ioan Micu Moldovan şi legăturile sale cu lumea dascălilor, personal şi prin *Foaia scolastică,* explică scrisorile numeroşilor învăţători din diferite localităţi transilvănene, informîndu-l despre descoperirea unor cărţi rare.

Simultan cu activitatea didactică şi de autor de manuale, Ioan Micu Moldovan a fost preocupat deopotrivă şi de cercetarea ştiinţifică. Dacă *Lecţiunariul latin* a fost o prelucrare, mai originale sînt *Istoria Ardealului,* 1866 (care după realizarea compromisului dualist a trebuit să-şi schimbe titlul, în ediţiile următoare, în *Istoria patriei)* şi *Geografia Ardealului.* Periodizarea istoriei Ardealului se întemeiază pe momentele semnificative din istoria acestei ţări: „periodul" I pînă la 105 (cucerirea Daciei de romani), „periodul" al 2-lea de la 105 pînă la 274 (părăsirea Daciei de Aurelian), „periodul" al 3-lea de la 274 la 797 (.. .cînd Ardealul... începea a avea domnitorii săi), „periodul" al 4-lea de la 797 pînă la 1002 (luptele regelui Ştefan I cu „ducii" Transilvaniei), „periodul al 5-lea de la 1002 pînă la 1541 (organizarea principatului ardelean), „periodul" al 6-lea de la 1541 pînă la 1699 (înstăpînirea Habsburgilor asupra Transilvaniei), „periodul" al 7-lea de la 1699 pînă ia 1848, „periodul" al 8-lea de la 1848 înainte. Originale sînt şi unele caracterizări de evenimente şi personaje, citarea izvoarelor istorice într-un manual destinat şcolilor poporale, interpretarea evenimentelor în sens românesc într-o vreme cînd efectele nefaste ale dualismului se vădeau tot mai păgubitor [17].

Original pentru vremea aceea era şi manualul de *Geografia Ardealului,* care se deschidea eu un capitol de *Cosmografie,* urmat de altul de *Geografie matematică,* apoi de cel de *Geografie fizică* şi *politică* sau *administrativă.* Ga şi cel de *Istoria Ardealului,* tot asemenea şi cel de *Geografie* „păcătuia", potrivit vederilor oficialităţii vremii, de aceleaşi interpretări „dăunătoare". De aceea şi unul şi celălalt au fost interzise [18].

Activitatea ştiinţifică a lui Micu Moldovanu a fost cuprinsă şi în paginile revistei lui Timotei Cipariu *Arhivu pentru filologie si istorie* din anii 1867—1872. Articole cu privire la libertatea conştiinţei în Transilvania [19], în care dovedeşte, pe baza unui număr însemnat de documente şi hotărîri dietale din vremea principatului ardelean autonom sub suzeranitatea turcească (1541—1699), organizarea bisericii ortodoxe a românilor din Transilvania, raporturile acesteia cu biserica protestantă (calvină) şi autonomia bisericii româneşti faţă de cea calvină [20]. Numeroase documente de epocă cu comentariile de rigoare, publică Ioan Micu Moldovan cu privire la viaţa şi activitatea lui Samuil Micu Klein [21]. Ochiul său critic şi dorinţa de a apăra cultura originală românească, cultă şi populară, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să supună unei critici ascuţite tezele lui Titu Maiorescu cu privire la inexistenţa unei literaturi şi culturi româneşti originale [22], ale lui Wattenbach cu privire la caracterul poporului român [23].

[17] Ion Lupaş, *Nicolae Popea si Ioan M. Moldovan,* Bucureşti, 1920, p. 32—39.
[18] *Ibidem,* p. 39-40.
[19] Ioan Micu Moldovan, *Libertatea conştiinţei în Transilvania,* în *Archivu pentru filologie şi istorie,* nr. XI, XIV-XVI, XVIII, XX-XXII, XXVII si XXIX din 1868-1869.
[20] Ioan Micu Moldovan, *Nesul bisericii române cu cea calvină,* în *Archivu..,* nr. XL din 25 noiembrie 1871—1872, p. 792—796.
[21] Ioan Micu Moldovan, *Documente pentru tipografia lui S. Klain,* în *Archivu...,* nr. XXXIV-XXXVIII din 1870.
[22] Ioan Micu Moldovan, *Critica D. Maiorescu,* în *Archivu...,* nr. XXIIL XXV, XXXI din 1869-1870.
[23] Ioan Micu Moldovan, *Disertatiuni poporale si D. Wattenbach,* în *Archivu..* nr. XXXI din 1 ian. 1870, p. 621-624.

Se cuvine menţionată şi colecţia de folclor realizată, împreună
între anii 1863—1878, care a fost editată de Andrei Bîrseanu şi
subtitlul *Doine şi strigături din Ardeal* (Bucureşti, Ediţiunea Acade

Convingerea sa ştiinţifică, împreună cu dorinţa de a se conferi b
catolice mai multă autonomie faţă de oficialitatea politică şi faţă
catolică, îl îndeamnă pe Micu Moldovan să adune în două voluma
bisericii greco-catolice din Transilvania [24].

O asemenea personalitate marcantă, încununată de un pre
activitatea sa educativă şi ştiinţifică nu putea privi pasiv
publice care interesau într-un grad superior viitorul poporului ro
deoarece nu se cuvenea să rămînă cel ce şi-a închinat viaţa propăşir

A fost unul dintre iniţiatorii şi întemeietorii Asociaţiunei pe
român din Transilvania (ASTRA), fiind ales, de aceea, în comitetu
teia. A participat la Dieta din Sibiu din anii 1863/1864, a debutat
la dezbaterile care s-au încheiat cu hotărîrile privind egala îndrep
limbii şi confesiunilor lor, cu maghiarii, saşii şi secuii [25].

Anularea hotărîrilor Dietei din Sibiu din 1863—1864, pregătin
misului dualist n-au descurajat pe cei încrezători în puterea de rezist
toare ale poporului român. Nu l-au descurajat nici pe Ioan Micu
i-au îndîrjit şi l-au îndîrjit şi mai mult, încrezători şi încrezător în
care luptă şi în viitorul naţiunii lor. Evenimentele condamnabile şi c
compromisul dualist din 1867 dintre burghezia austriacă şi burghez
ştergerea autonomiei Transilvaniei, legile votate de parlamentul m
nalităţilor nemaghiare etc. — au întîmpinat rezistenţa demnă şi
neîndreptăţiţi.

Protestul şi împotrivirea poporului român din monarhia
felurite forme. De mare însemnătate şi de mare răsunet a fost
mai 1868 (aniversarea celor două decenii de la Marea Adunare d
de la Blaj). între autorii importantului act şi acţiuni a fost şi Ioan
i-a atras trimiterea în faţa tribunalului de la Tîrgu Mureş şi c
împreună cu alţi fruntaşi români, pentru „crima" de conturbare
importantă a fost participarea lui Ioan Micu Moldovan la conferinţ
din Transilvania, întrunită la Miercurea Sibiului, din februarie 18
conferinţei: atitudinea politică a românilor din monarhia austro
misul dualist. Trei curente îşi disputau poziţiile: participarea la
de la Pesta (activiştii: Ioan Puşcariu, Iosif Hossu şi Ioan Poruţi
tatea parlamentară a românilor din Banat şi neparticiparea celor
Sever); pasivitate deplină faţă de parlamentul de la Budapesta
Iacob Mureşanu, Visarion Roman, Aron Densuşianu, Ioan Micu
cîştigat pasiviştii, care înţelegeau pasivismul, după explicaţiile lu
faţă de parlamentul din Budapesta, „încolo activitate cît se poate
tării sale a fost emoţionant şi convingător. „Poporul român, da
culmea aceea, care i se cuvine după drept, facă-şi însuşi viitoru
sale. Cel ce se razimă în străini, acela să piară" [26]. Conferinţa d

[24] Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale bise* ... III,
[26] *Ibidem,* V, 101-103.

însemnătatea şi prin faptul că a înfiinţat Partidul Naţional Român din Transilvania, iar Ioan Micu Moldovan a fost ales membru al Consiliului legislativ (Comitetul Central) al Partidului[27]. în această calitate, în anii următori 1870 — 1871 va fi prezent în viaţa politică cu rol de frunte, participînd la organizarea unor acţiuni, potrivit cu hotărîrile de la Miercurea, la redactarea unor declaraţii politice în acelaşi sens, cum a fost aceea din mai 1871, în urma tratativelor eşuate cu guvernul Ldnyai[28].

Ioan Micu Moldovan îşi cîştigase îndeajuns de numeroase şi de importante merite pe tărîm şcolar, cultural şi politic pentru a fi vrednic de un fotoliu la Societatea Academică Română, şi l-a obţinut în 1871, pe temeiul propunerii lui Alexandru Roman, pe acela de membru corespondent, pentru „distinsele merite literare şi ştiinţifice"[29]. Va deveni membru titular în 1894.

Aceste merite le socotea Moldovan suficiente a-l îndreptăţi să ocupe catedra de limba şi literatura română la nou înfiinţata universitate din Cluj[30]. Dar oficialitatea vremii îi respinge candidatura, fireşte din motive politice.

în această situaţie, va continua să se dedice şcolilor blăjene, spre înălţarea acestora, activităţii culturale în cadrul ASTREI, activităţii academice şi vieţii politice naţionale. Preocupările cultural-ştiinţifice rezultă din bogata corespondenţă întreţinută cu personalităţi marcante din viaţa culturală a Transilvaniei: George Bariţ, Grigore Silaşi, Ioan Antonelli, At. M. Marienescu, Ioan Pop Reteganul, Ioan Puşcariu, Ioan Agîrbiceanu, Horia Petra-Petrescu. Asemenea probleme sînt prezente şi în raporturile lui I. Micu Moldovan cu oamenii de cultură din România, cu Academia Română, cu Ioan Bianu, mai ales, dar şi cu Iacob Negruzzi, A. D. Xenopol, D. A. Sturza, Simion Mihali din Craiova. Se iniţiază un intens schimb de publicaţii între Academia Română şi bibliotecile din Blaj, se trimit cărţi şi reviste, se iniţiază valorificarea vechilor tipărituri româneşti din Transilvania *(Pravila mică de la Orăşie, Palia de la Orăştie, Catehismul calvinesc, Liturghierul slavon* de la Braşov etc.)[31].

Şcoala cu nevoile ei multiple şi variate, slujitorii şcolii, de asemenea cu numeroasele lor probleme au continuat să constituie viaţa însăşi a lui Ioan Micu Moldovan. Pentru ajutorarea şcolilor şi a şcolarilor merituoşi, vrednicul dascăl adună cu hărnicie de albină bunuri materiale şi întreprinde acţiuni cu caracter financiar. Face parte dintre fondatorii Băncii „Albina" din Sibiu, cu participare însemnată în acţiuni bancare. Figurează de asemenea între fondatorii băncii blăjene „Patria". Cumpără pămînt pe care-l administrează cu pricepere, asigurîndu-i alte venituri[32].

Zeci de tineri au beneficiat de ajutoarele materiale, sub diferite forme, ale lui Ioan Micu Moldovan: împrumuturi pe termen lung, fără dobîndă, rambursabile după terminarea studiilor, cînd debitorii le puteau restitui, de multe ori în rate şi atunci. Datele cunoscute cuprind numele a 45 de tineri studenţi ajutaţi de modestul dar inimosul mecenat, pentru a-şi termina studiile universitare în ţară (Bucureşti şi Cluj) şi în străinătate, în primul rînd

[27] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 4039 — 4054 (Corespondenţa cu Ilie Măcelariu).

[28] Idem, doc. nr. 8725.

[29] *Analele Societăţii Academice Române,* tom. IV, 1871, p. 110 şi Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8179.

[30] Arhiva personală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 8180—8181.

[31] Idem, doc. nr. 1963-2064, 2700-2704, 4189-4230.

[32] Idem, doc. nr. 61 — 1595 (Corespondenţa cu Banca „Albina"); dosare neinventariate cu acte de referinţă biografică.

la Viena, dar şi la Budapesta şi Munchen[33]. Alte zeci de elevi şi studenţi au obţinut
toare materiale prin Ioan Micu Moldovan, din fondurile şi fundaţiile mitropoliei din Bl
Pe cît de preocupat a fost de creşterea şi educarea tineretului, pe atît a fost de dîrz apără
al profesorilor. Pentru apărarea acestora era gata să-l înfrunte chiar şi pe mitrop
O întîmplare în acest sens este semnificativă. Mitropolitul Ioan Vancea, aplecînd
urechea la pîrile unor intriganţi, a chemat pe toţi profesorii la o înfruntare, în numele
fesorimii, Ioan Micu Moldovan a cerut mitropolitului să-şi întoarcă „cîrja arhiere
împotriva denuncianţilor" care vreau să-l „înstrăineze de profesorime, care cu munc
dezinteresată a susţinut şi susţine renumele institutelor noastre culturale"[35].

Un asemenea om integru, de vastă cultură şi neobosită activitate nu p
lipsi din fruntea acţiunilor culturale de mare însemnătate. Şi n-a lipsit. A urcat tre
cele mai înalte ale ierarhiei bisericeşti: canonic metropolitan la 1879, ales „unanimi v
la propunerea lui Constantin Papfalvi, care spunea cu acel prilej că Micu Moldovan „
prin părete", referindu-se la spiritul său de pătrundere a lucrurilor[36]; vicar capitular
1892—1895, vicar general arhidiecezan la 1895, prelat papal la 1901.

Aceleaşi merite, unanim recunoscute, explică alegerea lui Ioan Micu Moldova
anul 1894 într-o demnitate culturală şi politică mai însemnată chiar pentru
vremuri şi pentru acele împrejurări: preşedinte al ASTREI. în timpul preşedinţiei sal
a durat pînă în 1901, ASTRA şi-a extins activitatea şi în Banat. Adunarea genera
la Lugoj, din 1896, prezidată de Micu Moldovan, a constituit începutul. Semnificaţi
mentului a fost subliniată de preşedintele ASTREI în cuvinte pe cît de potrivite p
de desluşite. „Acesta e primul pas — spunea Micu Moldovan — ce-l face Asociaţi
scoborînd coasta munţilor şi înaintînd spre marginile extreme ale tărîmului ocup
neamul nostru. Legătura sîngelui şi a limbii, care încheagă şi ţin laolaltă deosebitele na
şi produc diversitatea lor, legătura sîngelui şi a limbii, care la români totdeauna s-a
festat cu tărie neînvinsă, încît zisa lui Bonfiniu, că românul a luptat mai mult pentru
decît pentru viaţa sa, este adevăr istoric în deplina putere a cuvîntului — aceste leg
puternice făcură ca adunarea ţinută anul trecut la Blaj să se supună invitării fraţe
să prefigă locul adunării prezente între fraţii ce locuiesc această regiune încîntătoar
de bun augur pasul acesta şi să contribuiască el cu îmbelşugare la producerea acelor
pe care toţi le dorim şi aşteptăm de la însoţirea ce ne-a întrunit aci".[37]. Pasul a f
bun augur şi a contribuit într-adevăr cu îmbelşugare la producerea fructelor pe ca
le doreau. Alte despărţăminte au fost înfiinţate, alte adunări generale organizate î
părţile locuite de români, contribuind într-un grad superior la menţinerea mereu
a conştiinţei naţionale, temeinicind, pas cu pas, unitatea politică şi de stat a tuturo
toriilor locuite de poporul român.

Operă istorică de maximă însemnătate, la înfăptuirea căreia a contribuit în
tot atît de însemnată şi Academia Română prin membrii săi ardeleni, dintre care

[33] Idem, doc. nr. 1696, 2115-2125, 2165-2225, 2433, 2477, 4315-4317,
4699-4711, 4755-4758, 4760, 4771, 5040-5044, 5305-5319, 6532-6541, 6593-
6718-6720, 6899-6906, 6983, 7401-7402, 7614-7647, 7660-7664, 7797-
7831-7835.

[34] Idem, doc. nr. 2081-2082, 2139, 2115-2125, 2148, 2165-2225, 2574-
2580, 4189, 4358-4361, 6330, 6452-6459, 6532-6541, 6730-6731, 7258-7259,
7428, 7462. între numeroşii studenţi ajutaţi de Ioan Micu Moldovan au fost şi
Tripon, Horia Petra-Petrescu, George Moroianu etc.

[35] Ioan Raţiu, *Op. cit.,* 1. c.; Ioan Lupaş, *Op. cit.,* p. 25.

[36] Nicolae Comşa, *Op. cit.,* p. 91.

[37] Ioan Lupaş, *Op. cit.,* p. 29-30.

important continua să-1 păstreze Ioan Micu Moldovan. Lui îi trimitea anual Academia Română 2000 lei din Fundaţia „Ioan Fătu" pentru procurarea de manuale şcolare care să fie dăruite gratuit elevilor săraci şi merituoşi din Transilvania, iar neobositul profesor şi cărturar îşi îndeplinea cu cea mai mare conştiinciozitate îndatorirea[38]. Şi tot Micu Moldovan este un harnic colecţionar de manuscrise şi cărţi vechi, pe care le-a trimis Bibliotecii Academiei[39].

Testamentul său este pe cît de impresionant pe atît de semnificativ. înmormîntare simplă, fără anunţuri, şcolarii să nu fie distraşi de la învăţătură pentru a-i face pompă, „că de pompă m-am ferit în toată viaţa", fără predici şi cuvîntări funebre, fără monument la rîiormînt[40]. Testamentul i s-a împlinit întru totul. Corpul neînsufleţit al lui Ioan Micu Moldovan a fost purtat pe mîini la groapa simplă din cimitirul Blajului, lîngă aceea • a lui Timotei Cipariu şi a mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu. Aşa cum şi-a dorit acela care „din fecior de sătean sărac, din biet şcolar, care în clasa din urmă a Liceului purta seche de pănură sură, cîrpită pe umeri, s-a făcut profesor, director de liceu, canonic preşedinte al Asociaţiunii, membru al Academiei! Din simplu soldat, general"[41].

33, 36,[38] 3irhiVa perSOnală Ioan Micu Moldovan, doc. nr. 3, 5-6, 9, 12, 15, 16, 19, 21, 25,

[39] Idem, doc. nr. 1963—2061.

T^0 analele Academiei Române, seria II, t, XXXVII, 1915-1916 D 21-99- ' p 1 22'
Ioan Lupaş, Op. cit, p. 30.

[41] *Unirea,* XXV, 1915, nr. 16, p. 31.

Blaş, 14 aprilie 1869

Onorab[ile] domnule !

Noul nostru metropolit [1] a sosit aici sîmbătă, în 3. Primire solenă nu i s-a făcut, tipul pentru că n-au ştiut oamenii cînd soseşte. Duminecă în 11 şi-a ţinut „întoarcerea", după programul ce-ţi alătur [2]. Ceremonie lungi şi cuvîntări iar aşa, de la 8 pînă la două ore. La urmă, indulgenţi pentru întiia oră, în mănăstirea noastră, pre cît ştiu eu. ^

Cuvîntarea principale a dînsului ţi-o alătur aci [3]. întru aceasta sau întru alta ce a ţinut de pre scrisoarie, apasă mult pe autonomia aces tei besereci metropolitane, dependente de-a dreptul de S[fîntul] Scau al Romei. Vom vedea in faptă cum va năzui a susţinea autonomia aceasta

131v Ocaziu/nea e aci! Catolicii au făcut în Ungaria un statut pentru organi zarea „universităţii" beserecei romano-cat[olice]. între chiematii l această universitate romano-cat[oîieă] figurează şi toate diecesel beserecei române unite.

Face-va metropolitul nostru protest, sau va participa (deşi î statut e vorba numai de episcopi, nu şi de metropoliţi) ? Eu mă tem mul că va participa. Preteste are destule şi temeiuri plauzibile ştie dînsu aduce, provocîndu-se la omogenitatea intereselor, la participarea oar căror membri ai beserecei noastre din fundul religiunariu al ungurenil ş.a. Dar toate aceste vor ameţî numai pre găine, că besereca noastr autonomă poate apăra interesele sale şi făcînd paşi identici cu ai be

131 serecei catolice...[4]/

Deunacamdată-ţi pot scrie numai atîta, că doară poimîne a să plece spre a fi de faţă la deschiderea Dietei pestane. Lucru, oricumu vine inconveniente şi lui însu[şi], de aceea zîse cătră unii: „Nu se scand lizeze nime. Nu am încătrău".

Altele încă mă întăresc tot mai mult în opiniunea de a vedea expu cauza noastră atît în beserecă, cit şi în stat.

împărtăşindu-ţi aceste lucruri cum cugetam eu de interes pent d-ta, îţi trămet 16 f]. prenumerare la *Dicţionarul magiaro-român* 1 ex[emplar] pentru Papfalvi[6], altul pentru prof. Lâszlo[7] iară tr

132 pentru mine; suma 5 exfemplare], cari te rog să faci a se trămete toate sub adresa mea./

Chiar intreprind tipărirea protocolului de la 11 aug. 1868 şi a actelor de la depunerea lui Maior şi alegerea lui Bob[8]. Te rog, de ai ceva acte sinodali de alegere dintru alte timpuri, binevoieşte a mi le împărtăşi spre întrebuinţare în opul sau, mai drept, colecţiunea aceea[9].

Dacă d-ta întrebai în Pesta după Cserei, află cum că în biblioteca rămasă de Şuluţiu se află un m[anu]s[cris] frumos[10]. Eu-ţi pot extrage cu fidelitate locurile de cari ai lipsă, că biblioteca aceea se află sub grigia mea, ca depozit judecătoresc.

Primeşte asecurarea distinsei preţuiri şi urările de fericire,

/. M. Moldovanu,

Î32v prof.[11]/

[1] Noul mitropolit greco-catolic de Alba Iulia şi Făgăraş era loan Vancea de Buteasa (1820—1892), ales de către Sinodul electoral din 10—11 august 1868 (vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, Bucureşti, 1976, scrisori primite de la Ioan Fekete-Negruţiu, nr. XIX, n. 2). Vezi biografia acestuia în broşura lui Augustin Bunea, *Metropolitul dr. Ioan Vancea de Buteasa (Schiţă biografică),* Blaj, 1890; *Şematismul veneratului cler al Archidiecesei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia şi Făgăraş pre anul Domnului 1900...,* Blaj, 1900, p. 45—49; Victor Bojor, *Episcopul mitropolit dr. Ioan Vancea,* în *Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj — Gherla (1856—1939),* Tîrgu-Mureş, 1939, p. 171—267; Ioan Georgescu, *Mitropolitul Ioan Vancea. La 50 de ani de la moartea* lui, Oradea, 1942.

[2] „Programul" e o foaie volantă redactată de prepozitul Ştefan Manfi: *Programul intronărei metropolitului la 11 april 1869.* Exemplarul trimis de Micu Moldovan se află la B.A.R., ms. rom. 981, f. 49.

[3] Cuvintarea lui Vancea la instalarea din 11 aprilie 1869 se intitulează *Allocutio quam Ioannes Vancsa de Buteasa miseratione divina et apostolicae sedis gratia archiepiscopus et metropolita Alba-Juliensis seu Fogarasiensis romanorum gr. rit. catholicorum per Transylvaniam et Hungariam. Praelatus domesticus Suae Sanctitatis. Solio pontificio assistens ss. theologiae doctor etc, etc. Occasione canonicae suae in sedem metropolitanam introductionis die 11 mensis aprilis anno reparatae salutis 1869 ad clerum populumque archidiocesanum habuit* şi s-a tipărit la Gherla în 1869. Exemplarul trimis de profesorul blăjean lui Barit se află de asemenea în fondul său de la B.A.R., ms. rom. 981, f. 50r-61v.

[4] Micu Moldovan, asemeni tuturor patrioţilor şi cărturarilor luminaţi ai Blajului din secolul trecut, e preocupat de păstrarea organizării — „constituţiei" — de tip oriental a confesiunii greco-catolice din Transilvania.

[5] Lucrarea lui Bariţ, *Dicţionariu unguresc-românesc. Magyâr-român szotâr,* apăruse în acelaşi an la Braşov.

[6] Constantin Papfalvi. Vezi în acest volum corespondenţa lui cu Bariţ.

[7] *Ioan Laslo,* 1841—1901, profesor blăjean. S-a născut la Peţelca, a urmat studiile liceale la Blaj şi teologice la Blaj şi Viena. între 1865—1869 a funcţionat ca profesor la Liceul greco-catolic din Blaj. Din 1869 pînă în 1880 a fost administrator protopopesc al Roşiei, după care, pînă la sfîrşitul vieţii, paroh şi protopop al Clujului.

[8] Aceste şi alte documente istorice vor fi publicate de Micu Moldovan în culegerea sa *Acte sinodali ale băserecei române de Alba-Iulia si Făgăraş,* I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.

[9] Nu ne putem da seama în ce măsură i-a fost Bariţ de folos în acest sens. Profesorul blăjean publică, „din alte tempure", actele următoarelor sinoade: din

1742, 1751, 1764, 1782 (alegerea lui Ioan Bob) şi 1850 (alegerea lu
Şuluţiu).

[10] Este vorba de o celebră lucrare a istoricului maghi
Miklosvârszeki Nagyajtai Cserei Mihâly Historidja 1661—1711,
de către Kazinezy Gâbor, după manuscrisul dăruit în 1850 A
de către profesorul Szâsz Kâroly din Aiud. Apărută în colec
Konyvtâr, Pesta, 1852—1855, ediţia e deosebit de îngrijită, tex
două coloane în pagină, în manieră de incunabul.

[11] Cu adnotarea lui Bariţ: „Venită 18 apr. Răsp. 19 apr.

II

E

Prea stimate domnule !

Am primit epistola d-tale de la 19 apr. şi o am cetit
Vin să te mai încunoştinţez de unele de pre aici.

Alesul[1], cumu-i place a se numi, pînă acum se le
şi în stînga, neavînd încă destul curagiu spre a îndr
cugetul animei sale. însă despre aceea nu mă îndoiesc m
poate fi tare periculos că, precum zice bătrînul Jorn
apetitum[2]. Spre caracteristică, ceteşte un fapt. în 9
depune esame din dogmatecă. Un prozelit ce voieşte a
protecţiunea ultramontanilor trage ca de păr sinod
133 şi-1 mestecă în vorbă întrebînd pre Brătianu[4] (car
umbrit în Oşorhei), avut-a sinodul acela drept de a fac
Şi „alesul", pre lîngă toată prudenţia sa, surprins, scap
„Acela a fost un conventieul". Aşa, plesni în faţă pre ta
acesta, poate, vor ieşi mai multe în *Actele sinodali*
Să trecem la alta. Cunoşti cercularul prin care
noştri să trămetă la congresul pestan[6]. Ştii că este făc
Eu însă te asecur că el este cu totul pentru participa
prin aceea s-ar nimici unicul refugiu ce satrapii ne-au
cîndu-şi chiar ambiţiunea, ce nu crez să nu-1 facă a d
fie cap al unei besereci autonome, decît instrument vil
133v lui ce a-i vărsa sîngele mămesc./
Ei, dar pre lîngă cîte toate, protopopiatele se cl
în contră, şi încă unele în termeni foarte oarzăni, prov
rîrile Sinodului de la 11 aug. Aug[ustin] Pop[7] deşi s-
a putut, nu o a putut scoate ca eparchianii lui să s
participare. S-au dat însă vreo 3 rămaşi de lume c
au trămes neşte protocoale sau raporturi pentru parti
şi forma de alegere. Pre baza acestor, *alesul* îndată a ex
(mi se pare, între laici Georgiu Bariţ e în frunte, a
dr. Raţiu, Hossu[10] şi doară Vaida Ladfislau][11]), cred
fi făcut cu ele laicii, nu ştiu. Dară T[imotei] C[ipariu]
134 3/4 din toate voturile preuţilor din acele 3 protopo
consistoriul din sîmbăta Rusaliilor că „ar fi obrăznic
ca ales al diecesei, cînd majoritatea aşa mult prec
în contra participării. Şi n-a primit a emula cu

Ar aştepta omul ca, după ce animele credincioşilor s-au manifestat în contra acelui congres, „alesul" credincioşilor incai măcar din prudenţie pastorală să nu meargă nice el la locul ce se consideră de mormîntul beserecei sale. Şi, cu toate acestea, el e rezolut a merge. în adevăr, bine mulţămeşte la ai săi!

Alătur 16 fl. pentru alte 5 ex. din dicţionariu[13], cari toate să mi se trămetă, împreună cu cele plătite la 14/4.

Te salut cu reverenţă distinsă,

/. M. Moldovanu,
134* prof.[14]/

[1] Noul mitropolit Ioan Vancea, care nu se bucură de simpatia lui Micu Moldovan.

[2] „Viclenia aţîţă poftele".

[3] Din 11 august 1868, adică sinodul în care a fost el însuşi ales mitropolit.

[4] Personaj neidentificat.

[5] Sinodul din 10—11 august 1868 e cuprins de Micu Moldovan în primul volum al *Actelor sinodali...,* p. 1—60 (vezi scris, anterioară, n. 8).

[6] Prin circularea sa nr. 705 698/1869 (vezi *Federaţiunea,* II, 1865, nr. 61—246, p. 245), mitropolitul Ioan Vancea provoacă pe toţi protopopii greco-catolici să-şi desemneze candidaţii — clerici sau laici — care să fie aleşi ca delegaţi ai confesiunii la un congres al statusului catolic maghiar, congres fixat pentru data de 20 iunie 1869. Hotărirea mitropolitului, emanată „din şedinţa consistoriale ţinută la 17 mai 1869" încălca principiul autonomiei bisericii [illegible] jjiscnea greco-catolice româneşti, recunoscînd-o drept anexă, filială a bisericii catolice maghiare. La fel de grav, se încălcau bazele unirii cu Roma, *prin care noua confesiune rămîne una de rit oriental,* catolicizarea reducîndu-se doar Ia cele 4 puncte îndeobşte cunoscute.

[7] Protopopul greco-catolic de Alba-Iulia.

[8] „Cum, cum nu".

[9] Vasile Ladislau Pop.

[10] Iosif Hossu, funcţionar clujean.

[11] Ladislau Vaida de Glod. Despre toţi trei vezi date biografice în volumele anterioare ale colecţiei.

[12] Date despre acest veşnic colaboraţionist cu politicienii reacţionari maghiari vezi în *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XLV, n. *2.*

[13] Vezi scris, anterioară, n. 5.

[14] Adnotată: „Răsp. 30 iuniu". Bariţ îi trimite această scrisoare lui Alexandru Roman la Pesta, care o foloseşte ca sursă de bază pentru o „împărtăşire" de la Blaj, sub titlul *Transilvania* (în *Federaţiunea,* II, 1869, nr. 72—257, p. 287). Scrisoarea lui Micu Moldovan e tipărită aproape în întregime (cu- atenuările de rigoare): „în 9[iuniu] se depuse examenul din dogmatică. Un prozelit, care voieşte a face carieră prin protecţiunea ultramontanilor, trage ca de păr sinodul de la 11 aug. 1868 şi-l mestecă în vorbă, întrebînd [pre un cleric că] avut-au acel sinod dreptul de a face celea ce a făcut? [Mitropolitul], surprins, [nu se putu răbda să nu zică]: «Acela a fost un conventicul » Aşa plesni [preasfinţia sa] în faţă pre tată-său.

[Află că mai toate] protopopiatele [din archidieceză] s-au dechiarat în contra [cerculariului archiepiscopesc], şi unele încă în termini foarte oarzăni, provocîndu-se şi la sinodul din 11 august 1868. Augustin Pop, [protopopul de la Alba-Iulia], deşi s-a încordat pre cît [numai a ştiut], nu a putut scoate [la cale, căci eparchianii lui nu s-au dechiarat participărei]. [Numai cinci protopopi, cei mai servili din toţi, au mingit nişte alegeri *taliter qualiter,* punînd între cei aleşi şi pre cinci mireni, carii nu voiesc să ştie nimic de acea alegere]. D-n Tim. Cipariu, carele avu 3/4 al voturilor preoţeşti din 3 protopopiate, [a dechiarat] în consistoriul din sîmbăta Rosalielor că ar fi'o obrăznicie a se gera omul ca ales al archidiecezei, cînd majoritatea aşea precumpănitoarie este în contra participărei, şi n-a primit a emula cu Sigismund Pop.

Archidieceză întreagă, afară numai de 5—4 ultramontani consideră participarea ca mormîntul besericei româneşti greco-ca recunoaşte că a primit scrisorile (de fapt doar aceasta singură) şi că a mixat datele. Pentru a evidenţia geneza acestui artic fi vorba în scrisorile următoare, am pus între paranteze dre aparţine lui Micu Moldovan dar a fost „stilizat" de Alexandru cu litere cursive ceea ce este din altă sursă. Reiese că scrisoar jean constituie partea esenţială a articolului, intervenit în prob cipării românilor la congresul catolicilor unguri (vezi nota 6).

III

B

Prea stimate domnule !

Am primit epistola d-tale din 30 ale trecutei şi o plăcere şi mîngăiare sufletească. Adecă: „inteligenţia a Foarte bine, că a lăsa besereca numai în grigea arch supune celui mai încarnat despotism, iar a încredinţa ţilor beserecesti numai clericilor, înseamnă a-ţi înc sau la neşte interesaţi pentru prădarea lor, sau la neş

griji-

Clericii, dacă voiesc a face carieră, caută să joa
135 prea sînţiele ce conferesc oficia şi; beneficia. Iară a face opuseţiune pre faţă, uşor li se frînge grumazu

Inteligenţia este mai independentă şi, în unire c o poate duce acolo unde se cuvine şi dorim.

Iaca pentru ce m-am bucurat văzînd din episto inteligenţia noastră este rezolută a primi lupta şi a ne libertatea beserecească.

Canonist, de aceea, anevoie se va afla aici, îns Metropolitul e acasă.

Salute şi succes ferice întru toate întreprinderi

135»

Cînd expedezi la Filtsch (librariu ori tipograf trămete şi pentru adresa mea 2—3 exfemplare] di

336 [entală], şi voi răspunde ce se va cădea[2]./

[1] Vezi scrisoarea anterioară, n.6.

[2] Adnotată de Bariţ: „1869. I. M. Moldovan, Blaş, 12 ex. *Dicţionariu*".

IV

Prea stimate domnule !

împărtăşirea *Federaţiunei* despre conventicul şi întristare nespusă în archiereul nostru, care eu, î

şi demințirea duplă, o aş lua de semn bun, dacă nu s-ar fi auzit chiar
de una dată şi plîngeri în contra laicilor, că dînşii îmbla să despoaie pre
sînțiele sale de potestate. Ce se ține de demințire, nu zic nice una vorbă.
D-ta ştii prețui valoarea demințirilor oficioase cum şi fidelitatea sau, mai
bine, fidei-demnitatea celor ee-ți scriu, de nu cumva au fost surzi cei
ce au fost prezenți [1] ori întru adevăr plini de răutate, toți, pînă şi însuşi
urzitoriul incidentului.

Alte urmări ale acelei împărtăşiri le voi comunica altă dată
137 /Acumu-ți fac cunoscut: a) cum că d. Cipariu ăst an nu va vedea
Bucureştii [2]. Cel puțin pînă acum nu este rezolut. într-adevăr, de vom
prețui conştiincios împregiurările de aici, caută să-i dăm dreptate: că
anevoie mai poate absenta pre timp îndelungat şi anevoie poate lipsi
la începutul anului şcol[ar], care la noi e tot 1 sept. nou. De nu va merge
— şi nu crez să meargă — va scrie pre larg despre toate, şi despre
dicțiunariu [3]. *Gramatica* [4] înaintează. Au ieşit 7 coaie octav mare. b) Dic-
țiunariul [5] a sosit. Mulțămită de la d. Cipariu pentru exemplariul trămes.
De la mine, asemene. Permite-mi să fac una observare asupra broşurei [6].
Sum de opiniune că rătezarea e dăunoasă, lăsîndu-se prea puțină margine
137* pentru legat, care tot caută să ur/meze. Mult mai bine este să dați în
comerciu exemplaria legate tare. Eu aş fi adus pentru publicul de aici
mai multe, dar Filtsch zîce că nu are nice unul. c) Am terminat tipărirea
Actelor sinodali[7]. Sper că poliția încă nu va face dificultăți, că nu are
pentru ce, de nu cumva din predilecțiune către persoana mea. Am de-
spus la Filtsch să trămeță pentru d-ta un exemplariu, prin D. Mure-
şanu [8]. Să învățăm din smîntele trecutului, chiar şi din ale celui mai
de aproape!

Mîne plecăm la Şomcuța Mare, d. Mihali [9], eu şi un coleg mai tînăr.
După reîntoareere,-ți voi scrie la Bucureşti.

Primeşte manifestarea distinsei mele reverințe.

138 */. M. Moldovan*[10]*./*

[1] „împărtăşirea" care l-a iritat pe mitropolitul Vancea n-a fost altceva decît propria scrisoare a lui Micu Moldovan către Barit din 25 iunie 1869 (supra, nr. II), tipărită de *Federațiunea* (scris. II, n. 14). După cîte înțelegem din acest pasaj, Micu Moldovan, intimidat, cere „dezmințirea" propriilor sale cuvinte. *Federațiunea* nu va publica o asemenea dezmințire.

[2] Adică nu va participa Ia cea de a treia sesiune a Societății Academice Române, Cipariu fiind între membrii fondatori ai acesteia. Sesiunea s-â ținut între 1 august — 15 septembrie. Filologul blăjean nu va lua într-adevăr parte la lucrările forului ştiințific din Bucureşti. Bariț însuşi va sosi cu întîrziere în capitala românească, prima şedință la care va lua parte fiind aceea din 25 august (vezi *Analele Societății Academice Române,* tom. I, ses. an. 1867—1869, Bucureşti, 1869, p. 201—293).

[3] Tot în legătură cu activitatea Societății Academice: în sesiunea din 1867 — deci prima sesiune — într-o şedință din 12/24 septembrie, luîndu-se de pe acum în discuție problema redactării dicționarului limbii române, membrii sînt însărcinați cu diferite contribuții la adunarea materialului. Lui Cipariu îi revine, în mod expres, îndatorirea de a scoate cuvintele româneşti din cărțile vechi, pentru care lucru i se vor pune la dispoziție cărțile necesare. E o recunoaştere la scară națională a meritelor filologice ale blăjeanului, care va fi unul dintre cei mai apreciați şi mai activi membri ai forului ştiințific de la Bucureşti. Despre îndeletnicirea ia' acest

dicționar urma să-i scrie Cipariu lui Bariț sau, și mai probabil^ întregii adunări întrunite la București, în cazul cînd nu va lua parte.

[4] în aceeași sesiune, la 11/23 septembrie adunarea generală a Societății Academice deschide concurs și votează un premiu de 300 galbeni pentru partea întîia a gramaticii limbii românești: „analitica" sau morfologia. Termenul concursului e fixat la 15 iulie 1868. Din'trei manuscrise secrete primite de delegația Societății, I. C. Massim, însărcinat să raporteze despre valoarea lor în sesiunea 1868, se oprește asupra celui care purta drept moto dictonul: „Si consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur", pe care îl prezintă elogios în ședința din 10 septembrie 1869. Autorul ei era Timotei Cipariu, care, în aceeași sesiune e însărcinat și cu tipărirea lucrării, cu spesele Societății, întreprindere încheiată în anul 1869: *Gramatica limbei române. Partea I. Analitica,* București, MDCCCLXIX [1869], (vezi Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu,* în *Lingviști și filologi români,* București, 1959, p. 67 — 78).

[5] De data aceasta este vorba de *Dicționarul unguresc-românesc* al lui Bariț (scris. I, n.5).

[6] Adică asupra lucrării de broșare a *Dicționariului.*

[7] A tomului I. Următorul va'fi tipărit în 1872.

[8] Iacob Mureșanu.

[9] *Victor Mihali de Apșa,* 1841 — 1917, mitropolit al Arhidiecezeî metropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, fruntaș al românilor din Transilvania și mecenat de renume. Originar'din Ieud, în Maramureș, descendent al unei familii nobile românești, Victor Mihali a făcut studii teologice strălucite la Roma, la Propaganda Fide.A fost profesor la Gherla, din 1863, iar la 6 aprilie 1869 mitropolitul Vancea îl transferă la Blaj, ca secretar metropolitan. în 1874 e numit episcop al Lugojului, în care calitate și-a dovedit talentele de bun organizator și sprijinitor al culturii. Devine mitropolit în 1893, după moartea lui Ioan Vancea. Despre Victor Mihali vezi *Date statistice* [în legătură cu activitatea mitropolitului dr. Victor Mihali], în *Unirea,* IV, 1894, nr. 51: *Din viața noului mitropolit,* în *Unirea,* IV, 1894, nr. 51; *Dr. Victor Mihalyi de Apșa,* în *Familia,* XXX, 1894, p. 529; *Dr. Victor Mihalyi de Apșa, mitropolitul românilor uniți din Ardeal,* în *Vatra,* 1894—1896, II, voi. II, p. 9; *Dr. Victor Mihalyi de Apșa, metropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș,* în *Calendarul Aurorei,* Gherla, 1896, p. 22 — 23; Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor,* în *Oameni cari au fost,* II, București, 1935, p. 352 — 354; Vasile Suciu, *40 ani de arhierie a mitropolitului dr. Victor Mihâly, 1875—1915,* în *Românul,* V, 1915, nr. 26, p. 2 — 3; *Victor Mihalyi de Apșa (1875—1915). Omagiu la jubileul arhieriei de 40 ani. Date biografice,* în *Unirea,* XXV, 1915, nr. 14.

[10] Adnotată: „1869. I. M. Moldovan. Blaș, 4 aug. Răsp. *{Dicționar ia)".*

V

Blaș, 12 oct. [1]869

Prea stimate domnule!

Vei fi auzit că în săptămîna venitoarie avem sinod, însă compus numai din clerici[1]. Puțin sper de la un așa sinod, că interesăle se crucesc în mii de moduri și domnesc înfricoșat. Cu toate acestea, nu lapăd sperarea și cu atît mai puțin m-aș putea determina vreuna dată la pasivitate pre terenul acesta.

După cîte se arată dincoace, dincolo, seamănă cum că ultramontanismul va să facă oarecari încercări. Așa, fiii credincioși beserecei și națiunei noastre au lipsă de toată precauțiunea și de un *modusprocendi* ca să nu rămînă cu bucele îmflate./

Ca pre unul *qui rerum ușii polles*[2] și te-ai interesat de beserecă în toate necazurile ei, te rog să nu pregeți a scrie (de nu vei fi scris) și a ne comunica ce cugeti a fi de făcut.

După ce valoarea celor 10 pfunete] de la 1868[3] s-a.despuiat, cuget că sinodul se cuvine să le recunoască de ale,sale şi numai după aceea să treacă la punctul 2 al agendelor: executarea pfunctului] 8 dintru aceleaşi puncte sinodali. Cu atîta s-ar putea, doară, termina.

întru aceea de vor ajunge cele 3 zile (20—22) destinate pentru sinod, se vor putea lua înainte şi proiectele pregătite aici (întru unele cam *secundum cor sancti Ignatii**, Gregorii 7 etc,)./

Primeşte descoperirea sincerei mele reverinţe.

/. M. Moldovanu,

Eotvos[5], cînd a fost aici, a zis că de ar şti că congresul va decide intrare în Adunarea de la Pesta, el s-ar învoi să ţinem congres.

Călătoria d-lui R.[6] pre aici crez că va avea rezultate bune. Daună că unii oameni sunt domniţi de prejudeciul că numai aşa poate fi bine, cum au învăţat ei[7].

[1] Sinodul arhidiecezan a avut loc în zilele de 20 — 22 octombrie 1869, la Blaj. Tot în acest sinod s-a prelucrat şi o lege electorală provizorie pentru congresul Provinciei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia şi Făgăraş.

[2] „Care distinge conexiunea lucrurilor".

[3] Cele 10 puncte de la 1868: „un proiect relativ la restaurarea autonomiei şi constituţiunei sinodali a băserecei gr. — catolice", redactat în şedinţa preliminară din 10 august, la iniţiativa vicarului foraneu al Făgăraşului, Ioan Antonelli şi impus sinodului electoral sub formă de „condiţiuni de" alegere". Cele 10 puncte, care se resimt de influenţa radicalilor progresişti din clerul superior al Blajului, sintetizează năzuinţa perenă de a păstra caracterul oriental al confesiunii, unic mijloc pentru salvarea independenţei acesteia.

[4] „A doua minte a Sfîntului Ignaţiu."

[5] Ministrul ungar al culturii.

[6] Probabil Ioan Raţiu.

[7] Cu însemnarea lui'Bariţ: „Răsp. 16/4 oct. pe larg."

VI

Blaş, 24 oct. [i]869

Prea stimate domnule !

în fine, iacă-ne ţinurăm şi sinod, pot zice cu rezultat bun. Metropolitul, şi în cuvîntul de deschidere şi alteori, a intonat şi apăsat autonomia beserecei şi independenţa ei de la oricine altul, afară de papa, necesitatea tinerei congresului provinciale şi necesitatea sinoadelor.

în dezbateri, nicăiri nu a dovedit decît tendinţe de cele liberali şi a lăsat ca oricine să-şi desfăşure ideele după plac. Aceea însă n-a suferit, ca propunerea lui Balint, pentru ca sinodul să cunoască de ale sale cele 10 puncte de la 1868[1] şi de baze pentru / reconstituirea băserecei, să se facă şi dezbată. Ce, îndată ce Balint[2] se apucă de lucrul acela, zîse: „Datina este ca orice propunere întîi să se arate la prezidiu", în urma cărei Balint i-o a dat, iară el a pusu-o bine şi nu i-a dat ordine.

m

Cînd, apoi, 4—5 inşi am mers la dînsul în obiectul acesta, ne-a dat cele mai mulţămitoarie asecurări şi s-a învoit cu una propunere mijlocitoare, carea mai tot acolo ieşea.

I-am dechiarat că nu voim a forţa, nice a-i tăia putinţa de a lucra...

Preste tot a mers bine. Şi din cele din evul mediu s-a mai scuturat cîte ceva.

Iartă că am scris în fugă şi primeşte salutări sincere,

141* *I. M. Moldovan?I*

[1] Vezi scris, anterioară, n.3.

[2] Simion Balint, care era protopop de Roşia Montană.

[3] Adnotată: „1869. I. M. Moldovan, Blaş, 24 oct. Primită prin d-n. I. Mureşan în 31 oct. Răsp."

VII

Blaş> 15 martiu 1870

Prea stimate domnule !

Din comisiunea Societăţei Academice Române, am onoare a-ţi trămete 2 ex[emplare], partea din urmă, a *Gram[aticii* premiate *K* Cu aceasta ţi se completează exemplariele, ale căror începuturi le-ai fost căpătat în Bucureşti.

Expedarea opului la Bucureşti întîmpină greutăţi mari, din cauza drumurilor[2]. Au trecut două luni de zile de cînd nice un car de aici nu se încumetă a pleca la Sabiniu. La Alba Iulia încă rar îmbla oamenii şi cu greutate. Cu toate acestea, ca exemplariele pentru România să nu
143 mai zacă aici, cu cea întîi ocaziune se vor tră/mete, pre încungiurul acesta, numai să meargă una dată.

Din *Fed[eraţiunea]* vei fi văzut că regimul are cuget serios de a ne băga în Congresul pestan[3]. Consistoriul de aici nu a remustrat nimic, ce a trămes hîrtia la Roma, ca metropolitul să o vază[4]. Sum curios să văz pre ce coardă o va prinde, că va fi venit timpul să se dechiare, ori cu noi ori în contra noastră.

Pînă acum a căşunat una mare daună materiale şi opidului şi la satele din giur. Arenzile băuturelor, a podurelor şi a moarei le-a dat unui evreu carele, fiind conproprietariu, nu numai îngustează drepturile Curţei, ce încă tinde a le surupa iară, de altă parte, despoaie poporul,
143* ştii, după datina / jidanilor. Aceasta căşună multă pornire, mai ales pentru că cu preţul acela şi alţii le-ar fi luat şi pentru că cu ocaziunea venirei sale în scaun a fost zîs deputaţiunei opidanilor că dînsul nu va apropia jidani. Abia trecură trei, şi a apropiat (pe 6 ani) pe cel mai periculos. în deşert, pentru conciliu trebuiau bani şi regimul nu a voit să-1 împrumute decît sub condiţiuni foarte oneroase.

Primeşte, domnul mieu, încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni.

Stimătoriu sincer,

144 */. M. Moldovan[5]/*

[1] Partea I, *Analitica,* din *Gramatica limbei române* a lui Cipariu (vezi scris. IV, n. 5).

[2] Pasajul se lămureşte printr-o notă pe verso la foaia de gardă a *Analiticii:* „Cu tipariul Seminariului afrhi]diecezan din Blaş". Ceea ce înseamnă că, în pofida foii de titlu care specifică: Bucureşti MDCCCLXIX", această comandă a Societăţii Academice Române s-a executat la Blaj, sub directa supraveghere a autorului.

[3] Sub titlul *Autonomia biserecei române, Federaţiunea* (III, 1870, nr. 21 — 353, p. 79) publică un articol de fond despre aceeaşi problemă a congresului catolic (vezi scris. II, n. 6; III, n. 1), care zbuciumase opinia românească şi în 1869. Se comentează refuzul autorităţilor dualiste ungureşti de a recunoaşte confesiunii greco-catolice statutul de autonomie, de independenţă ca provincie bisericească de sine stătătoare. Se propun şi cîteva metode concrete de acţiune în vederea obţinerii unui congres propriu. Dar obţinerea congresului dorit va rămîne un deziderat al viitorului, către care românii greco-catolici, împiedecaţi de stăpînire, vor face paşi anevoioşi şi neînsemnaţi. în 1872, între 5 şi 17 mai se va desfăşura primul sinod sau conciliu sub egida provinciei metropolitane blăjene (vezi *Conciliul provincial prim al Provinciei bisericeşti greco-catolice Alba-Iulia şi Făgăraş ţinut în anul 1872,* ed. II, Blaj, 1886), o întrunire nu numai exclusiv clericală, dar şi stăpînită strict de ultramontani. Aici nu se vor discuta decît probleme dogmatice. în anul următor, Vancea va convoca un „congres" mixt, din clerici şi mireni — un simulacru de status propriu ! — care să se ocupe de situaţia şcolilor naţionale. Vezi despre acest congres, *George Barit si contemporanii săi,* III, scrisorile primite de la Ioan Fekete Negruţiu, nr. XX, n.' 1.

[4] Vancea se afla la Roma, ca participant la Conciliul Vatican, unde a plecat in 9 noiembrie 1869 şi s-a întors în 12 iulie 1870 (cf. Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr. -cat. de Gherla,* p. 212—219).

[5] Adnotată: „1870. I. M. Moldovan, Blaş, 16 mart. s.; venită 23 mart. ii. Răsp."

VIII

Blaş, 3 dec. 1870

Prea onorate domnule !

în fine, se pare cum că va să ajungem la conchiemarea congresului nostru[1]. Metropolitul a mers joi, în săptămîna trecută, la Pesta, ca în persoană să înteţească lucru. Consistoriul plenariu, ţinut mai de aproape la Gherla[2], încă a decis a se trămete una deputaţiune (Bilţiu[3], Coroianu[4] şi protopopul din Borşa, Al. Barbulovici[5]), şi pentru alegere şi pentru cauza congresului.

Ma, ce este mai singulariu, auz că şi episcopul cu care Andrâssy[6] vrea să fericească pre lugoşani[7] încă lucră bărbăteşte pentru concederea
145 congresului nostru. Fireşte ca,/venind, să aibă miez prin care sperează a mai domeri ura oamenilor, pornită cu atîta asprime asupra sa.

Apoi S[zab6][8] doară acuma nu va fi mai făcînd pedice, că cele întîmplate-1 vor fi învăţat puţină minte. încolo, eu crez că, afară de unele cauze interne cari nu le mai scriu aici, ep[isco]pul Sfzabo] a fost pedeca principale pentru care metropolitul nu a convocat congresul [din] proprie auctoritâte şi fără concesiune. S-a temut că orăzanii nu vor veni[9], mai ales ep[isco]pul.

Dar eu voiam a-ţi trage atenţiunea la una cestiune prea delicată carea, mă tem, va încurca congresul şi de aceea înante ar trebui rumegată bine.
145v gată bine. înţeleg: capitulele şi pu/seţiunea lor în organismul beserecei noastre. în sinodul nostru mai de aproape, cînd s-a făcut regulamentul

provizoriu pentru congres, ca să delăturăm prepusurile/ s-au susc
cîte doi indivizi din fiecare capitul sau, mai derept, sinodul a afla
cale ca fiecare capfitul] să fie reprezentat cu acest număr în congr
constitutiv al nostru.

Ma, sinoadele noastre de mai înante au dat Capitulului din
deplină recunoaştere. Acum, dară, avem să rămînem aci şi numa
aceea mai poate fi vorba, cum să fie împărţiţi în consistoriele şi sen
ce se vor forma, că a-i lăsa pur şi simplu consiliari şi spiritualibu
147 ep[isco]pului, nu va merge, cel puţin aşa cuget eu. / Deşi-s cor
că d-ta şi pînă aci vei fi cugetat asupra acestui lucru, totuşi te ma
să cugeti şi iară să cugeti, ca să nu provină de aci nice daune p
beserecă, nice opintiri în contra autonomiei noastre.

De la d. Papiu[10] mi-ai fost trămes 25 es. *Vieaţa lui Şi*
din cari 8 gratis, în 8 laturi, iar 17 pre bani. Cele gratuite s-au împ
precum e scris pre hîrtia alăturată[12], cele 17 s-au vîndut. Preţu
se aclude, susträgînd 1 f.50 cari, la mandatul d-tale din aprile, i-ar
pre una gramatică trămesă d-lui Maniu în Deş.

Primeşte, domnul mieu, spresiunea celei mai sincere revere
cu carea sum,

/. M. *Moldo*
147 p

[1] Vezi scris. II, n. 6; III, n. 1; VII, n.3. Congresul greco-catolic va n
tîrzia, totuşi, încă doi ani.

[2] Episcopia Gherlei era vacantă, în urma promovării lui Ioan Vancea c
tropolit. O conducea vicarul general episcopal Ioan Anderco Homorodanul, în
prepozitului Macedon Pop, bătrîn şi bolnăvicios (vezi Victor Bojor, *C*
Diecezei gr.-cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla 1857—1937. Biografii, cu u
istoric al înfiinţării episcopiei si capitulului catedral din Gherla şi 25 repr
fotografice, Cluj', 1937).

[3] *Ştefan Bilţiu de Iood,* 1814—1896, personaj aparte al greco-catolici
maramureşean, a fost viceprotopop al Băii Mari şi canonic în primul
episcopal al Gherlei (1557) şi arhidiacon al Dobîcii. Mai tîrziu, în 1876, la
venţia episcopului Mihail Pavel, e numit prepozit de Csudâny, în Arhidieceza r
catolică de Agria. Spre sfîrşitul vieţii (1890) este promovat prepozit capit
Gherlei. Vezi despre viaţa şi activitatea lui la Victor Bojor, *Canoni*
cezei gr.-cat. de Gherla..., p. 80—91.

[4] *Demetriu Coroianu de Coruieni şi Vima Mică,* 1814—1891, perso
de frunte a vieţii politice şi culturale româneşti din nord-vestul Transilva
secolul al XlX-l'ea. Format în atmosfera blăjeană plină de avînt naţional şi c
dintre 1830—1842, Coroianu va rămîne pentru toată viaţa mai degrabă l
politic decît conducător bisericesc. A fost protopop de Craidorolţ, lîngă Sa
apoi vicar foraneu al Silvaniei (1855), unde a sprijinit activitatea culturală na
în calitate de director al Despărţămîntului „Astrei" Sălaj. în 1873 e chemat
la Gherla iar în anul următor î se încredinţează conducerea Seminarului
greco-catolic de aici. A fost tatăl avocatului Iuliu Coroianu, unul dintre f
memorandisti şi unchiul politicianului român Iuliu Maniu (Victor B
Op. cit., p/115-136).

[5] *Alimpiu Barbolovici,* 1834—1905, vicar foraneu al Silvaniei, a fost un
corespondent al gazetelor *Sionul românesc, Amvonul* şi altele, în care s-a ma
ca un înfocat sprijinitor al vieţii culturale sălăjene, A luat parte la Con
naţională de la Sibiu din ianuarie 1861.

[6] Andrâssy Gyula, primul ministru al Ungariei dualiste.

,o™ iRT} "I ^CU care^ ,^Andrássy^ să fericească pre lugoşeni" era *Ioan Olteana,* 1839-1877, teolog erudit, de mare faimă între catolici, dar rău văzut de către partida naţională transilvăneană, din cauza dezinteresului pentru problemele ce îi frămîntau pe fruntaşii naţionali. Olteanu fusese numit episcop de Lugoj la 25 iulie 1870, preconizat în 15 octombrie şi sfinţit în 18 decembrie 1870 — după data acestei scrisori[f] - de către Iosif Popp Szilâgyi, episcopul de Oradea. Moare de tînăr, la 38 de ani ca episcop al Orăzii.

* *Ioan Szabâ,* 1836-1911, episcop de tristă faimă al Gherlei, despre care Nicolae Iorga spune că era „o personalitate nesimţitoare pentru neam si guvernamentală pînă la dezgust" (vezi Nicolae Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor, ll,* Bucureşti, 1932, p. 279). Un biograf al său Victor Bojor *(Episcopii Diecesei gr.-cat. de Gherla —* 343—442) se străduieşte sa-i găsească merite în lunga sa păstorire (1879-1911), dar acestea se referă doar la mărunte treburi administrativ-eeleziastice.

[9] Vezi nota 8. în 1870, Szabo era canonic capitular la Oradea si individ recunoscut ca servil autorităţilor ungureşti.

[10] Alexandru Papiu Ilarian, la data aceea avocat în Bucureşti, ex-procuror general ai Curţii de Casaţie, preşedinte al Societăţii „Transilvania"' si unul dintre membru activi ai Societăţii Academice Române.

[11] Lucrarea lui Papiu Ilarian, *Vieaţa, operele şi ideile lui Georgiu Sincai de Şinca,* se tipărise la Bucureşti în 1869, ca primul discurs de recepţie din istoria Academiei Române.

[12] "Hîrtia alăturată,,: o chitanţă de mînă primită de Micu Moldovan de la *t>* elevi blăjem, (Juliu Montani, Teodor Pop, Ştefan Groze, Fabius Reze si Ioane German), cărora le-a înmînat pe gratis, din partea lui Papiu Ilarian, monografia despre Şincai.

Papiu Ilarian urmase el însuşi o corespondenţă cu Micu Moldovan, în legătură cu lucrarea sa despre Şincai. în decembrie 1869 îi trimite un exemplar.

IX

Blaş, 3 aprile 1871

Prea on. domnuU

Din propus am stat de joi pînă azi şi nu am răspuns la epistola ce în ziua aceea-mi veni de la d-voastră. Am dorit, adecă, să văz întîi cuprinsul apelului[1], impresiunea ce el va produce şi măsurile ce oamenii se vor sînţi îndemnaţi acum îndată, la început. '

Apelul a sosit ieri dimineaţă şi a făcut cea mai bună impresiune asupra tuturor celor buni, deşi cu durere caută să mărturisesc cum că întru un anumit loc atinse neplăcut. în locul acela se cam doreşte parti-
148 ciparea la „autonomia" pestană [2] / şi periclele fuziunei nu se judecă nice pre departe aşa mari precum le văd românii.

Apoi, mai este aici — şi ca să nu zic mai mult — una dispuseţiune spre autocratism tare pronunciat. Aceasta e străină şi contrarie la tot ce nu se face sub auspiciile ei.

Dară la ce vă înşir eu aceste, cari le ştiţi mai bine decît mine?

Capitulul azi decise a se reprezenta în conferenţie prin d. Papfalvi [3] şi Mihali [4], fireşte cam sub pretest de a da, în timp' de lipsă, desluciri despre paşii făcuţi în cauza congresului, şi pînă aci au rămas fără frupt.

148* Din profesori vor parti/cipa tare mulţi [5], mai ales de va fi timpul favoritoriu.

Terminez cu atit, ştiind şi dorind ca să vă văz sănătos la conferen
indicată.

Sărbători ferici!

Al d-voastre stimătoriu sincer,

/. M. Moldova

149 P'

[1] Apelul e o fericită iniţiativă a omului politic român din Transilvania, pa si luptător pentru drepturile naţiunii, Vasile Ladislau Popp. în 10/22 martie 187 lansează din Pesta, unde era funcţionar superior în aparatul juridic, un apel c intelectualitatea greco-catolică din întreaga arhiedieceză a Blajului. Romano-eatc unguri — spune autorul — nu renunţă la ideea de a-i aservi pe greco-catolicii rom incluzînd în provincia lor bisericească şi episcopatele unite din Transilvania. nici un antecedent istoric, cu atît mai puţin actul Unirii cu Roma, nu-i îndreptă pe romano-catolicii unguri să se amestece în treburile românilor, **aşa** cum o fa tenacitate si încăpăţînare. Protestul deputaţilor români, al opiniei publice, **al** m politului greco-catolic, intervenţiile la nivel înalt ale acestuia, n-au dat rezultate rite. Iată de ce, el găseşte necesară întrunirea unei conferinţe a intelectualităţii g catolice, unde să se stabilească modalităţile de a-i sili pe romano-catolici să ren la uneltirile lor si de a obţine cît mai repede convocarea unui congres **al** bise române unite. Data şi locul fixat pentru conferinţă: 13 aprilie 1871, **la** Alba-I la biserica greco-catolică (vezi Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară,* V. Sibiu, 1909, p. 57 582). Vezi si scris, următoare, n. 1.

[2] Aluzie la cercul intim al mitropolitului Ioan Vancea, care era aplec participe la congresul catolic de la Pesta, întrunit sub acelaşi motiv al organi ca provincie autonomă a bisericii catolice ungureşti. Dealtfel, Vancea şi cola torul său cel mai apropiat, Victor Mihali, nu vor lua parte la conferinţa conv de Vasile Ladislau Pop (despre care vezi scris, următoare, n. 1).

[3] Constantin Papfalvi. A luat parte la lucrările conferinţei, fiind al ci din lunga listă a participanţilor (vezi *Actele conferinţei ţinute de românii gr.-c din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia în 13—14 aprilie* Blaj, 1871, p. 5).

[4] Grigore Mihali, capitular şi el, va lua de asemenea parte *(Ibid.,* pag.

[5] Componenţa acestei conferinţe greco-catolice a fost masiv laică. Faţă d clerici superiori, de la Blaj iau parte, alături de cîţiva funcţionari români, ap toti profesorii: Ioan Micu Moldovan, Paul Marian, Georgiu Munteanu, Ştefan Georgiu Bucşa, Alimpiu Biăsanu, Alexandru Micu, Nicolae Solomon şi Ioan Ghe

[6] Adnotată de Barit:'„1871. I. M. Moldovan, Blaş, 3 aprile. Venită 8. R

Blaş, 11 mai

Prea stimate domnule !

Am întîrziat foarte cu răspunsul ce-ţi eram dătoriu la epi ultimă, mai ales din cauză că doream a ţi putea scrie şi despre tipă actelor conferinţiei de la Alba Iulia[1]. însă — durere! — m-am co că timpul unui răspuns suficiente vine cam anevoie. Deci, scriu ce

Din publicarea prin zuarie s-a făcut apă, 1° pentru că ad numai în 6/5 s-a predat metropolitului, 2° pentru că d. preşedi in loc de a-mi retrămete protocolul îndată după suscriere (carea s-a
150 pre la 22 aprilie, de nu mai / înainte) 1-a ţinut la sine, spre a mi-1

mete prin d. Papfalvi. Şi aşa, protocolul numai în 7 ale curentei l-am primit.

Acum, poftim! Să mai aştepte omul să se prindă acele acte întru-un şîr de numeri ai unui zuariu, şi apoi să iasă în broşură! [4]

Ca să apară mai curînd, în care zî am primit epistola d-tale am trămes la tipografia lui Filtsch, să înceapă a culege cu cea mai mare iuţeală, iar apoi suscrierile şi corecţiunile, de vor fi, le voi induce cu
150v ocaziunea cînd voi face corectura. Sum încredinţat cum / că d-l Krafft, carele zbiară după lucru, nu mă va întîrzia şi aşa în săptămîna venitoarie va ieşi broşura întreagă [5].

Reiate la materialul suscepînd, am cugetat ca să las netipărite aclusăle ce se raportă la delegarea multor membri sau cuprind dechiarări de aderenţă, că volumea ar creşte prea tare şi s-ar întîrzia cel puţin 7—10 zile. Dacă d-ta eşti de altă opiniune, scrie-mi îndată după primirea acestei epistole, in dosul unei corespundenţe: „Să intre tot!"[6] şi fii încredenţat că aşa voi face.

151 Una dată mă apucasem a împreuna cu aceste acte şi alte / acte relative la restaurarea metropoliei noastre, din protocoalele conferenţielor orădane şi vieneze, bula şi un feli de dizertaţiune, însă ponderînd lucrul mai bine, am cugetat că adresa singură cuprinde în sine una prea copioasă materie de meditat, şi e bine să rămînă lectoriul sub impresiunea produsă de ea.

Iartă, p[rea] st[imate] d-le, pentru această întîrziare şi primeşte asecurarea prea distinsei mele reverinţe,

/. M. Moldovanu.

Cele din *Albina* 29 şi 34 asupra *Pronunciamentului*[7] şi cele Braşov în cauza înfrăţirei [8] sunt în report cu lucrările d-tale de la Alba şi,
151v preste tot, cu ale conferenţiei.[9]/

[1] Conferinţa convocată de Vasile Ladislau Pop (vezi şi scris, anterioară, n.1; *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII). Vezi pentru aceeaşi problemă şi *Gazeta Transilvaniei,* XXXIV, 1871, nr. 27 si 28; Cato Censorul [Alexandru Roman], *Conferinţa de la Alba-Iulia,* în'*Federaţiunea,* IV, 1871, nr. 38—506, p. 145; nr. 39-507, p. 153; nr. 40—508, p. 157; *Actele conferinţei ţinute de românii gr.-catolici din Provincia metropolitană de Alba-Iulia, la Alba-Iulia In 13—14 aprilie 1871,* Blaj, 1871; *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXVIII, n. 1.

[2] Adresa conferinţei către mitropolitul Vancea (vezi n. 1).

[3] Preşedintele conferinţei, Vasile Ladislau Pop.

[4] S-au tipărit în luna mai, în broşură: *Actele conferinţei ţinute..* .etc.

[5] Pe dosul foii de titlu a broşurii se specifică: „Tipografia lui S. Filtsch (W. Krafft) în Sabiniu". Din această scrisoare înţelegem pentru prima dată că actele conferinţei din 13—14 aprilie 1871 s-au tipărit'sub îngrijirea lui Micu Moldovan.

[6] Se pare că o astfel de scrisoare cu „Să intre tot!" s-a primit din partea lui Bariţ — care a participat la conferinţă în calitate de „cetăţian de la Braşov, membru al reprezentaţiunii comunali" — căci tipăritura cuprinde atît lista completă a participanţilor, cît şi plenipotenţele din partea diferitelor comunităţi.

[7] *Albina,* VI, 1871, nr. 29; ultima parte a articolului de fond, *Pesta în 30 aprilie 1871* laudă caracterul conferinţei de la Alba-Iulia din 13—14 aprilie 1871 (vezi nota 1), comparînd-o cu *Pronunciamentul de la Blaj* din 1868, care — după părerea autorului — „se face ca pe furiş, cu ocaziunea unei petreceri private, la un n[...] între pocale". Judecata *Albinei,* care merge pînă la a considera Pronunciame[...] o conspiraţie, este nedreaptă. Rolul acestui act politic naţional a fost reliefat co[...] gător de Teodor V. Păcăţian, *Pronunciamentul din Blaj,* in *Transilv[...]* LIX, 1928, nr. 1, p. 26—37 şi Simion Retegan, *Pronunciamentul d[...] Blaj (1868),* în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* IX, 1966, p. 127—[...]

[8] „înfrăţirea" de la Braşov: episod aparte petrecut la 22 aprilie 1871, [...] un grup de orăşeni, minaţi de interese momentane, au sărbătorit un banche[...] „fraternizare" cu maghiarii, la Hotelul „La Soare" din Braşov, în cele mai ne[...] vite momente: cînd partidul românilor transilvăneni ducea o luptă aprigă cu [...] rităţile dualiste maghiare, pentru apărarea cauzei naţionale. Or, la Braşov, at[...] fera şi declaraţiile oratorilor trebuiau să dea iluzia împăcării românilor cu re[...] dualist. Interesată, desfăşurată de pe poziţii inegale şi nesineeră ca intenţie, s[...] toarea de fraternizare de la Braşov a fost, din punct de vedere politic, un adev[...] bluff regretat de toţi patrioţii sinceri (Cato Censorul [Alexandru Ro[...] *Ospăţul de la Braşeu,* în *Federaţiunea,* IV, 1871, nr. 46—514, p. 181; nr. 47—[...] p. 185—186; nr. 48—516, p. 189; *Contradechiaraţiune a festinul din Braşov,* sen[...] „Mai mulţi români din Sibii şi ţinut" în *Gazeta Transilvaniei,* XXXIV, [...] nr. 38; *Braşov. (La festivităţile demonstrative din 22110 aprile,* articol al lui [...] nesemnat, în *Ibid,* nr. 29 — vezi şi scris. XII, n. 10 — ; *Dechiaraţiune,* în ca[...] exprimă poziţia Blajului faţă de' „înfrăţirea" de la Braşov — vezi şi scris. [...] n. 2 — *in Federaţiunea,* IV, 1871, nr. 54—522, p. 213—214 şi în *Gezata Transil[...]* XXXIV, 1871, nr. 39). Problema este dezvoltată pe larg în *George Bariţ si conte[...] ranii săi,* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2.

[9] Respectiv, în acord cu concluziile conferinţei recente de la Alba-Iulia. [...] scris. XI, n. 2. Scrisoarea e adnotată de Bariţ: „Răsp. 15 mai."

XI

Blas, 16 mai[...]

Prea stintate domnule!

Chiar întru acest moment m-am reîntors de la una conferenţ[...] s-a ţinut aici, pentru a da spresiune resînţului produs de „înfrăţ[...] înscenată la Braşov[1]. Minunat lucru şi nemaiauzit de cînd ţine Dumn[...] pămîntul şi oamenii pre el: una turmă de şerbi îşi permit cutezare[...] a se pupa în public cu stăpînii săi; una mînă de stăpîni se arată [...] încîntaţi de această îmbălare a nobilei lor feţe! Minunaţi şerbi, ce v[...]
152 a rămînea în veci precum sunt, / adecă sclavi, însă şi mai min[...] stăpîni, cari cu abnegaţiune rară se oferesc a purta şi pre ven[...] sarcina domnirei!

Păcat numai că nu toţi sclavii de român sunt apinşi pînă la [...] cultură a celor 147 braşoveni, şi de aceea nice pot cuprinde frumus[...] încîntătoarie ale şerbituţei! Cei de aici sunt tebani cu capete g[...] precum arată, mai presus de orice îndoială şi singură acea faptă [...] despre care am făcut amintire la începutul acestei epistole. Ei, a[...] s-au învoit a da una dechiaraţiune, prin carea să dezavuează orice [...]
152v late scoase pre la banchete, şi baza înfrăţirei se zice a fi împlin[...] pretensiunilor de atîtea ori manifestate de români, a pretensiunilo[...] cu cîtu-s mai drepte, cu atît mai tare se contemnează de către st[...]

Dechiaraţiunea se va formula, suscrie şi publica întru aceste zile[2]. Primeşte, d-l meu, spresiunea distinsei mele consideraţiuni,

/. M. Moldovan,
prof.

P.S. Şi în fuga mare pusei numai lucru, lăsînd ceremoniele la una
153 parte. Dr Raţiu[3] e aici etc.[4]/.

[1] Vezi scris, precedentă, n. 8.

[2] La conferinţa din 16 mai, blăjenii au redactat cea mai serioasă obiecţie împotriva incidentului cu „înfrăţirea" de la Braşov. Declaraţia e importantă pentru că pune, în mod manifest, întreaga discuţie pe temeiurile programului revoluţionar de la 3/15 mai 1848 şi alte celorlalte acţiuni româneşti menite să perpetueze'acest program, care stătea la baza politicii pasiviste, noneolaboraţioniste, a Partidului Naţional Român. Din acest punct de vedere, simulacrul nefondat al „înfrăţirii" de la Braşov e privit ca un pas rupt de mersul organic al politicii românilor transilvăneni. Vezi şi scris. XII, n.6.

[3] Ioan Raţiu.

[4] Adnotată: „1871. I. M. Moldovan. Blaş, 16 mai; ven[ită] 20".

XII

Blaş, 28 mai 1871

Prea stimate domnule !

în săptămînile aceste aşa multe s-au îmbulzit, de nice n-am putut răspunde, precum aş fi dorit. Voi cerca a suplini incai unele.

Pînă acum vei fi primit 5 ex. ordfinare] şi cîteva pe hîrtie de scris, din *Actele conferenţei* [1]. *Cel* puţin eu am scris d-lui Krafft să-ţi trămeată, îndată după apariţiune. Mie mi-au venit vineri seară cele de'întîi exemplarie, din cari, iacă-ţi trămet 2 pentru cazul cînd Krafft nu ar fi plinit comisiunea, ca să nu fie scădere. Ieri şi azi am mai trămes din ele încoace
154 încolo, ca oamenii / să le aibă în mînă şi să fie pregătiţi pentru a lucra conform provocărei, ce d-ta eşti mai chiemat a face şi' de la care se şi aşteaptă *mot de ordre* [2], cum am zice.

La zuarie am scris de apariţiunea broşurei şi am năzuit a îndemna pre oameni să o lăţească. Voi vedea cum se va prinde şi, prinzîndu-se, nu voi fi nederept cătră acela a cui e meritul.

Ieri, ordinind actele spre a le preda metropolitului ca să le aşeze în archiv, mi-am adus aminte cum că d-ta, la Alba Iulia, doreai a primi înapoi conceptele[3]. Iartă că numai acum ţi le trămet! Din conferire vei vedea cum că nu mi-am permis schimbări. Doară în două locuri am su-
154* plinit un / cuvînt, două ce rămăsese în penă. Aceasta, sum convins, nu te va supăra.

La predarea dechiaraţiunei[4], ean[onicul] Gr. Mihali[5] a ţinut una cuvîntare şi metrop[olitul] a dat un răspuns, ce meritau a se publica. D[omnul] Axentie luase asupra sa a raporta despre acel lucru, ca unul ce a fost de faţă. Nu ştiu cum întîrzie aşa mult[6].

In cauza banchetului de la Braşov, cei de aici am năzuit a ne p
dătorinţa. Dechiararea noastră — carea o vei fi văzut pînă ac
— merge pînă unde şi *Pronunciamentul**, de mai încolo. Eram de
niune să se facă scurtuţă, numai de 3—4 sentenţie, insă adunarea n
155 tră de la 16 mai a fost de opiniune să fie mo/tivată. De aceea e precu
ai văzut. Unii erau de opiniune ca într-insa să rătundem, sau cel p
dezavuam invectivele asupra d-tale din *Gazeta* nr. 31[9], însă alţii au
cu drept cuvînt: „Bariţ stă mai sus in opiniunea publică a români
decît să-l ajungă cîrtelele unor vînturari", şi cum că s-ar detrage lu
lui cînd am amesteca şi de persoane.

Dechiararea.se suscrie acum pre la Turda şi pre aici. Numele se
publica preste puţin[10].

Cum văz, aici se pregăteşte ţinerea unui sinod provincia
(Vancea — Szilâgyi — Olteanu şi gherlanul[12] din graţia lui Andrâs
155*' Are pentru ce, înainte ele congres? Fi-va fiind acest sinod de 3—4
tot ultramontani pronunciaţi, un ajutoriu pentru congresul dorit
din contră, una pedecă? Mai uşor aş crede alternativa din urn
Timpul va dezveli tot. Pînă ca una—alta, aflâ că infalibilitatea
aici are cel puţin un apărătoriu mare.

Iartă, prea stimate domnule, întîrzierea, ce nu e voluntarie
primeşte asecurarea distinsei reverinţe cu care sum,

156 /. M. Moldov

[1] Titlul exact la scris. X, n. 1.

[2] „Cuvînt de ordine".

[3] Conceptele celor două documente ale Conferinţei greco-catolice de la
Iulia din 13 — 14 aprilie 1871: memoriul către împărat şi adresa către mitrop
Vancea, redactate ambele de Bariţ. Conceptele remise de Micu Moldovan se g
si astăzi în fondul Bariţ de la Biblioteca Academiei din Bucureşti, ms. rom.
f. 64r 70v; 134r—137v.'

[4] Declaraţia adoptată la 16 mai de către blăjeni, în legătură cu „înfră
din 22 aprilie de' la Braşov. Vezi scris, precedentă, n. 2.

[5] Grigore Mihali,' a cărui biografie şi corespondenţă vezi-o în *George*
si contemporanii săi, III.

[6] O zi mai tîrziu, în 29 mai, *Dechiaraţiunea* blăjenilor va apărea în *Feder*
(IV, 1871, nr. 54—522, p. 313—314), apoi în *Gazeta Transilvaniei* (XXXIV,
nr. 39 din 31/19 mai). Vezi şi scris. XIII, n. 4.

[7] în sensul că pînă la acea dată trebuie să fi ajuns la Braşov, în red
Gazetei...

[8] S-a reeditat, adică, tonul *Pronunciamentului de la Blaj,* temerar act p
din 1868, care a adus după sine prigoana autorităţilor împotriva cîtorva fr
români transilvăneni (vezi Teodor V. Păcăţian, *Pronunciamentul din*
în *Transilvania,* LIX, 1928, nr. 1, p. 26-37; Simion Retegan, *pron*
mentul de la Blaj (1868), în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* IX, 19
127 şi urm. ; Iosif Pervain şi Ioan Ghindriş, *Corespondenţ*
Alexandru Papiu Ilarian, I, Cluj, 1972, p. 222).

[9] „Invectivele" sînt adunate într-un articol-protest în numele şi cu s
tura a 147 de braşoveni, lezaţi de adevărurile spuse de Bariţ despre „înfră
de la Braşov (vezi *Gezeta Transilvaniei,* XXXIV, 1871, nr. 31: *Braşov. R*
resp[ectiv] 'dechiaraţiune la articulul din Gazeta Transilvaniei nr. 29/1871,
Festivităţile demonstrative din 22/10 aprile a.c). Cei 147, de fapt unul singur, a
ratul autor, Ioan Bran de Lemeni, îl atacă pe Bariţ în mod jignitor, ceea ce sug
blăjenilor ideea de a-i veni în ajutor. Dar vechiul gazetar nu avea nevoie de

rul cuiva, apărîndu-se strălucit printr-o ripostă. Acest conflict al lui Barit cu politicienii dm Braşov l-am dezvoltat pe larg în *George Barit si contemporanii sâL* III, scrisori primite de la Ioan Antonelli, nr. XXXIX, n.2 si'4; nr. XLII n 1

[10] Nu se mai publică.

Va avea loc în anul viitor. Vezi scris. VII, n.3.

[12] Episcopia Gherlei era vacantă, după promovarea lui Ioan Vancea ca mitropolit. Următorul episcop avea să fie Mihail Pavel, dar care va fi numit doar în septem-7br-ie/tUI ^ono}°r Geor^.escu' *Episcopul Mihail Pavel. Viaţa şi faptele iui (1874—1902). La o sută de ani de la naşterea şi la douăzeci si cinci de la moartea lui,* Oradea, 1927 ; Victor Bojor, *Episcopul Mihail Pavel,* în *Episcopii Diecesei gr. — cat. de Gherla...*, p. 268-341). Se pare însă că blăjenii cunoşteau de pe acum intenţiile autorităţilor în legătură cu Mihail Pavel, care era deputat al Maramureşului în Dieta de la Pesta.

[13] Cu adnotarea lui Bariţ: „1871. I. M. Moldovanu. Blaş, 28 m mai; răsp."

xni

Blaş, 3 iuniu [1]871

Prea stimate domnule!

Cele 50 ex. *Actele conferenţiei* sunt în liberă dispunerea domnieitale, să le împărţi cui vei afla cuvenincios. Şi de nu voi fi amintit de aceasta în epistola ultimă, ce s-a crucit cu a d-tale, a fost pentru că am supus de naturale. Şi de aici am împărţit şi voi împărţi gratis. Am tipărit 1000, cari mă custă, cu stăport, expediţiune etc. 80 f. Aceştia se vor coperi prin concursul cîtorva protopopi zeloşi. De aci încolo, fie cum va vrea Domnul!

Amintii de zel, deşi pînă acum nu s-a prea arătat, că numai
167 1 ex. mi s-a cerut de afară. Insă / ce să zic, am trămes eu fără provocare la 400, de nu mai bine. Voi vedea cîte se vor petrece.

In ţeară [2] eu nu am trămes la nimene, decît d-lui Papiu [3] îi merge mîne un ex.; la Craiova altul şi unul la un profesoriu din Huşi.

Dechiaraţiunea iese cam tîrziu, luînd afară *Albina,* carea dede pentru ea număr *extra* [4] Nu ştiu, dr. Raţiu [5] ce face cu originalul ce i s-a trămes ca să mai ciştige suscrieri şi apoi, copiate, să le trămeţă la toate 3 zuariale [6]. Mîne-s două săptămîne de cînd i s-a trămes textul şi apoi, cu poşta următoarie şi suscrierile şi dînsul tot nu se mai arată cu nimic.

157" Noi, de aici, nu am voit a îndemna pre/nimene, ca să nu se zică: „Iacă, iară blăşanii ". Să nu înţelegi aşa, d-le prea stimate, cum că noi am^ voi a ne trage după perdea, Doamne apără!

Cînd s-a ţinut adunarea pentru facerea acestei dechiaraţiuni, fiind ales între cei ce aveau a stători textul, am deprecat, pre motivul că întru acelaşi loc, fiind una dată ales cu misiune analogă, nu am fost norocos şi au urmat preîmblări anevoioase etc. Atunci adunaţii au aplaudat vorba d-lui Papfalvi, care zîse: „Nu face nimica. De va'fi de lipsă, vom si suferi!"

De aceasta ne ţinem, dară aceea nu voim ca unii de ai noştri să
158 lucre evasi-proyo/eaţi de noi. Văd ei ce am făcut şi aprobă de secur. Urmează numai ca să dea spresiune aprobarei. Vor face-o şi aceasta, şi făcînd-o din îndemnul propriu, va fi şi mai cu merit.

Almintre văz că lucrurile se îngroaşă. *Telegraful* începe a fi şi faţă cu mine [7]. El va fi ştiind pentru ce. Nu cu aceeaşi măsură întoarce.

Primeşte, domnul mieu, asecurarea prea distinsei mele reveren
158» */. M. Moldov*

[1] Ale conferinţei greco-catolice din 13—14 aprilie. Vezi scris. X, n.1.

[2] în România.

[3] Alexandru Papiu Ilarian. Vezi scris. VIII, n. 10.

[4] Vezi *Albina,* VI, 1871, nr. 41, p.l.

[5] Ioan Ratiu, unul dintre factorii de răspundere ai conferinţei.

[6] Adică: *Albina, Federaţiunea* şi *Gazeta Transilvaniei.* în ultimele declaraţia blăjenilor a apărut în aceleaşi zle (vezi scris, precedentă, n.6).

[7] Lucrurile se îngroşau în sensul că *Telegraful român,* în pofida numero luări de atitudine ale fruntaşilor naţiunii române (vezi scris. X, n.8), contin apere cauza pierdută din capul locului a „înfrăţirii de la Braşov" dm 22 aprilie în numărul din 13/25 mai al *Telegrafului...* (XIX, 1871, nr. 38, p. 149) apa articol cu titlul ilustrativ: *Nu lua numele naţiunei în deşerţi,* în care este zef „sapientul din Blaş", adică Ioan Micu Moldovan, pentru iniţierea şi redac *Dechiaratiunei.* Vezi scris. XI, n. 2; XII, n.6.

[8] Adnotată de Bariţ: „Venită în 7 iuniu".

XIV

Blaş, 30 dec.

Prea stimate domnule !

Trecură două luni de cînd mi-ai trămes 3 ex. Fătu, *Me practică* [1] donate de auctoriul pentru trei bibliotece de aici. Cărţile au intrat demult în mînile acelora pentru cari erau destinate, pr vei fi aflat din 2 epistole trămese de-a dreptul şi din cea alătura şirele prezenţi.

Răspunsul mieu aîntîrziat, poate, mai mult decît ierta cuveni pentru că doream a scrie, cu o cale, şi despre alte lucruri de inter
159 dezvoltarea acestora purcese — în contra aşteptărilor mele — î

Sînţeşti şi domnia ta cu amar batjocura la care ajunse bes noastră. Cunoşti arbitrărietăţile regimului faţă de ea, ştii pre bi pre ale episcopilor săi proprii. Unica sperare ne era în metropo că doară el nu va părăsi cauza cea sîntă a eclesiei noastre.

Vin cu durere să-ţi comunic unele fapte cari se par a demustr că ne-am înşelat amar. Metropolitul nostru fu la Pesta [2], de und reîntoarse în jumătatea întîia a lui decembre. Cît demult <s-a de acolo, şi pre sine şi besereca sa vei fi aflat nesmintit îndată după pl faptei aceleia triste.

!59» Cătră aceasta se adauge că, de cînd se reîntoarse / nu mai g nice un cuvînt de congres [3] şi organizarea beserecei sale; din c îmbla să îmbete lumea cu promisiunile bune ce i s-au făcut, că dota parochiele, D-zeu ştie din veniturile căror abaţie, din lună unde! ? Ma, se apucă omul mieu şi *ad fucum faciendum* [4] puse o com carea să reducă parochiele şi consistoriul său se ocupă acum bărb

cu lucrul acesta. Se pare că unii oameni şi-au pierdut toată preceperea şi judecata, şi nu cunosc pentru sine altă dătorinţă decît a face din cap şi a juca după cum li se fluieră, a juca nu numai cîndu-s sătui bine, ce şi
160 cîndu-s numai pre jumătate. / Canonicii din Blaş nu au venit mai mare decît canceliştii de pre la tribunale şi subjuzii, prepozitul numai cît un jude sau asesor de la tribunalul de primă instanţie. Soluţiunea canonicilor nu se îmbunătăţeşte, şi tot sperează că se vor dota vreo 400 parochie, numai din archidiecesă! Lucră la reducerea parochielor şi metropolitul sînţeşte mai de multe ori pre an popanzi. Şi oamenii tot cred...

Aceste şi de aceste mă fac să pierz credinţele ce aveam... Cugetă, rogu-te, asupra modalităţii prin care am putea să ne salvăm besereca, că episcopii noştri se par a nu cunoaşte altă misiune, decît a lucra spre
160* dărăpănarea ei./

în Diecesa Orăzii Mari abia să fie fiind 10 parochi definitivi. Ălalţi, toţi, aşezaţi numai în mod provizoriu; deşi unii şerbesc altariul de 10 ani şi mai bine, tot sunt numai cu casa şi bulendrele în spate sau, ca să mă exprim în limbagiul oficios al orăzanilor, *ad natura ordinariatus amovibiles.*[5] La Lugoş încă încep a-i scoate din parochie, dacă pretinde aşa d-l pretoriu, cum s-a tîmplat cu Nicodim P. din Zsebely [6]. La Gherla începuse încă predecesoriul d-lui Pavel[7] şi d-sa, ca patriot „bun", desecur va continua.

Unde vom ajunge cu de aceste ? Cum se va putea susţinea un corp
161 morale, lipsindu-i organizaţiunea internă ?/Idolul dezolaţiunei e pus în mijlocul beserecei noastre. Dacă nu-l delăturăm, dezolaţiunea va urma, fără îndoială.

D[omnul] Iarcu[8] de la Bucureşti mi-a scris în vara trecută cum că avea să se înţeleagă cu d-ta despre unele broşure de glosariul şi dicţionariul academic [9], ce aici nu veniră. Nu ştiu, înţelesu-s-a ori ba, dar văz, brosurele nu sosesc.

Primeşte, prea stimate domnule, asecurarea distinsei veneraţiuni, cu care sum al d-tale,

I. M. Moldovan.

Judecata părtinitoarie ce ai dat asupra *Spicuirei* [10] îmi este cea mai dulce şi unică răsplată. Ea-mi va şerbi de îndemn nobile spre a cultiva
61* cîmpul părăsit al istoriei noastre beserecești [11]./

[1] Vezi Anastasiu Fătu, *Manual de medicină practică popularie,* Iaşi, 1871.

[2] într-una din obişnuitele călătorii oficiale, la convocarea guvernului.

[3] Vezi scris. VII, n.3.

[4] „Spre înşelăciune făcut".

[5] „îndepărtabili la un semn al Ordinariatului."

[6] Jebel, în Banat.

[7] Predecesorul episcopului de Gherla, *Mihail Pavel* (1827 — 1902; originar din Recea, lîngă Baia-Mare, a învăţat la Baia-Mare, Satu-Mare şi Caşovia; e numit preot în Apşa Maramureşului la 1854, notar consistorial la Gherla în 1856, vicar foraneu al Maramureşului în 1861; instalat episcop al Gherlei în 11 septembrie 1872, funcţionează aici pînă în 1879, cînd trece la Oradea, într-o dieceză mai mare şi mai bogată; mort în calitatea de episcop de Oradea, ca unul dintre cei mai

merituoşi arhierei ai acestei dieceze; vezi Victor Bojor, - *Episcopii Die gr. - cat. de Gherla...*, p. 268 — 341) fusese însuşi mitropolitul Vancea* de care vorba în această scrisoare.

[8] Dimitrie Iarcu era casierul Societăţii Academice Române din Bucur

[9] La Bucureşti se tipărise, încă în 1871, primul volum din celebrul dicţ zis al lui Laurian şi Massim *(Dicţionarul limbei române,* I, Bucureşti, 1871) şi sarul aceluiaşi dicţionar *(Glosariu care coprinde vorbele din limba română s prin originea sau forma lor, cum şi cele de origină îndouioasâ,* Bucureşti, 1 O relatare amănunţită a elaborării dicţionarului, la Ioan Chindriş, *Alex Papiu Ilarian şi Academia Română,* [Zalău], 1973.

[10] O lucrare polemică a lui Mieu Moldovan, celebră în epocă: *Spicui istoria bisericească a românilor. Răspuns la contracritica domnului N. Popea,* 1873. în *Transilvania (Yl,* 1873, nr. 22, p. 271), la rubrica *Bibliografie,* Bariţ zintă cartea lui Micu Moldovan printr-o notă scurtă, dar elogioasă, din care a că *Spicuirea* în cauză este „una critică scrisă cu multă cunoştinţă de lucru". Toto în notiţa sa, Bariţ îi dă dreptate lui Micu Moldovan faţă cu adversarul său, Ni Popea, cu care intrase în dispută critică.

[11] Adnotată: „1873. I. M. Moldovan, Blaş, 30 dec; vfenită] 31; r[ăs 5 ian. n. (18)74".

XV

Blaş, 11 ian.

Prea stimate domnule !

Cuprinsul de tot interesante al epistolei cu care m-aţi onor 5 ale curentei dă materie de tot amplă de cugetat.

Aveţi tot cuvîntul cînd ziceţi că fără un zuariu independent ne putem apăra cauza, nice cu demnitate, nice cu efect. Planul întemeia pre acţiuni un atare zuariu [1] este prea corespunzăt *in thesi.* Noi însă, cari avem a face mai tot numai cu români în materială restrînsă, ne temem să nu fie greu a aduna la un loc cel
163 20.000 11. spre scopul acesta, şi acele / a întregi apoi *toties quoties* turcii nu ar fi lipsă a forfeca din ele.

D-voastră petreceţi între alte împregiurări şi, fără înd cunoaşteţi mai exact starea materială şi ficaţii românului, prin u puteţi calcula mai fără pericul: oare, în cazul acesta, afla-s-ar într mâni 200 de inşi cari să pună pe altariul naţiunei cîte 100 fl., sa cari să pună cîte 50 fl. ?

în mijlocul seclului trecut, pre timpul marilor lupte naţ din zilele lui Clain[3] — al căror valoare şi merit se pare încă şi azi puţin cunoscut românilor — starea materială era cu mult mai pe decît cea de acum, şi inteligenţia, luînd afară una mînă de preu
163v lipsea de tot. / Şi totuşi, întru aceste timpuri vedem preuţimea n de repetite ori contribuind galbeni şi taleri (aruncaţi după c pentru cauzele de cultură şi rădicarea gintei române, nu numai într confesiunali - unite, ci şi întru cele naţiunali şi politice. In scurt, răsturnarea acestui mare luptătoriu pentru binele naţiunei, zelul sacrifica avere pentru cauze publice e stins mai un seclu întreg.

După redeşteptarea urmată în zilele noastre, la care — zică c va vrea — d-voastră aţi contribuit foarte mult, se înfiinţară cîteva mente neperitoarie, dar cu atâta se pare săturată ambiţiunea spir

164 român, şi acum s-a pus să doarmă pre laurii cîşti/gaţi, sau jace frîntă de vitregia timpului.

/ Oare mai este ea capace de a se impulpa, cel puţin ca pre la a. 1740 ? Aceasta e întrebarea întrebărilor.

Am vorbit şi cu d. Qipariu] despre cestiunea zuariului. Combinînd toate, judecă mai sălutariu, voiam să zîc mai cu scop, a lua la cură bătrîna *Gazetă*[4], a-i pune un redaetoriu cu numele, cum e Steihassen[5], carele să răspunză şi, în caz de lipsă, uşor să poată fi înlocuit cu altul. Iară directoriul, faţă cu legile şi justiţia turcească, să rămînă afară din
164* joc. Afară de aceea, să aibă cîţiva colaboratori *buni,* / cari să fie oameni cu precepere şi rutină, în stare de-a vorbi la lucru, în sensul deplin al cuvîntului şi să aibă instrucţiune strînsă de-a nu da cu barda în lună. Colaboratorii aceştia să fie remuneraţi în mod cuvenit.

Publicul nostru e mic, şi de ar fi un zuariu cît de bine redactat, în ceşti mai de aproape 5—10 ani nu crez să poată ajunge la 3000 de abonaţi. Apoi, cu 1000—1500 anevoie merge, afară decît restrîngînd spesele de întreţinere cît se poate mai tare. Ei, să nu ne uităm nice aceea că numai fiind preţul moderat se pot spera 1000 şi mai binişor prenu-
165 meranţi, la un zuariu românesc cît de buon. / *Gazeta* are un mic fund al său, *Gazeta* are un număr de abonaţi, din cari unii o ţin din dedare. Toţi aceştia ar rămîne şi pre venitoriu, şi încrederea în direcţiunea nouă mulţi ar mai cîştiga pre lîngă cei de acum.

Cugetaţi asupra acestui espediente şi vedeţi ce se poate.

Primiţi, prea stimate domnule, asecurarea reverinţei cu carea sum al d-voastre,

/. M. Moldovan.

Am comunicat d-lui Cfipariu] tristele elucubraţiuni filologice ale d-lui d-r în filosofii[6]. Vă mulţumeşte, însă de admirat nu le poate admira, pentru că cunoaşte şi genul şi valoarea sau, vorbind mai drept, nevaloa-
165* rea lor, din cele publicate / în *Archiv*[7].

Din *Dicţiunuriu*[8] au venit aici:

intercalate

broş.	1	6
	2	6
	3	, 5
	4	5
	5	6
		5
		7
		nemic
	9	nemic
	10	1

neintercalate

bros	1	, 6
„[3]	2	6
»	3	8
«	4	6
»	5	6
	6	6
*	7	6
»	8	1
«	9	1
„	10	2

(+ Antonelli, cari nu intră în comput, că d. Antonelli mai tîrziu a venit aici.)

„	11 , 1	11 , 2 „
	12 , 1	12 , 2 „
*	13 , 1	13 , 2 „
„	14 , 1	14 , 2 „
	15 , 1	15 , 2 „

Din Glosar iu[9]*:*

intercal.		*neinterc.*	
broş.	1 , 6	bros.	1 , 6
„	2 nemic	„ '	2 , 1
	3 , 5		3 , 4

Aici sunt cuprinse toate exemplariele, şi cîte unul intercfal altul neint[ercalat] d-lui Cipariu, şi cîte unul de ambe genurile n
166 exemplfarul] trămes prenumerantului Mihalyi[10]./

Bine ar fi cînd le-aţi putea întregi toate la un număr de 5
166^ iară ce întrece să vă trămet înapoi[n].j

[1] Românii din monarhia austro-ungară aveau la acea dată patru *Gazeta Transilvaniei* care dădea vădite semne de bătrîneţe şi oboseală, *Te român* de la Sibiu, întru totul aservit politicii scizioniste, prozelitiste, a arh ortodox, *Federaţiunea* lui Alexandru Roman şi *Albina* lui Vincenţiu Babeş la amindouă trăindu-şi agonia sub loviturile autorităţilor ungureşti. Ideea lu de a înfiinţa un ziar cu caracter într-adevăr independent se va înfăptui la cînd va scoate *Observatoriul* (1878—1885).

[2] „De multe ori", „de fiecare dată".

[3] E vorba de Inochentie Micu Glain.

[4] *Gazeta de Transilvania* era înfiinţată din 1838.

[5] Personaj necunoscut. Scrisoarea lui Micu Moldovan trebuie reţinută acest plan interesant, din care lipseşte, însă, elementul sentimental: red *Gazetei* era bătrînul şi merituosul publicist Iacob Mureşanu care, deşi oarecum faţă de orientarea nouă, tranşantă, a politicienilor români pasivişti, se bucu de un respect deosebit în rîndul românilor.

[6] „Doctorul în filosofii" e Titu Maiorescu. în 1873, acesta tipărise ediţia a studiului său *Despre scrierea limbei române* — prima ediţie: 1866 — und cul ieşean rezervă un întreg capitol combaterii sistemului etimologic al lui Cipariu. Tot în 1873, în *Convorbiri literare* (1873, nr. 7, p. 277—280) se pu fără semnătură, articolul-critică *D[omnul] Timotei Cipariu şi Dicţionarul cu Societăţii Academice.* Să fie vorba de o scriere a lui Titu Maiorescu? Artic păstrează în tonul vechi şi cunoscut al junimiştilor, de dispreţ superior transilvăneni. încă în 1867 (nr. 11, p. 137—142; nr. 12, p. 158—163), *Con* prin articolul lui Maiorescu, *Critica ortografiei d-lui Cipariu,* deschiseseră ani ţile. Cipariu ripostează în *Românul,* ripostă pe care *Convorbirile* o reproduc mărul 14 din 15 septembrie 1867, sub titlul: *Citim în Românul din 8 aug* 1871, lucrurile se înrăutăţesc, din cauza unui lung articol al lui V. Burlă, *critice asupra Gramaticii limbii române. Partea I, analitica de Tim. Cipariu metropolitan etc. Bucureşti MDCCCLXX,* din *Convorbiri literare,* V, 1871, p. 12-15; nr. 2, p. 29-32; nr. 3, p. 34-41; nr. 4, p. 55-60; nr. 6, p. nr. 7, p. 109-113; nr. 8, p. 128-130; nr. 9, p. 145-150; nr. 10, p. 15 nr. 11, p. 173-177; nr. 15, p. 243-247.

[7] Blăjenii ripostaseră, la rîndul lor, împotriva atacurilor repetate şi i ale lui Maiorescu. „Cele publicate în *Archiv*" sînt trei articole polemice, unu Cipariu: *La una imputaţiune (Archivu pentru filologie şi istorie,* 1869, nr. şi două ale lui Micu Moldovan: *Critica d-lui Maiorescu (Ibid.,* 1869, nr. p. 456-461; nr. XXV, p. 495-502) si *La critica d-lui Maiorescu* (Ibid. nr. XXX. p. 602; XXXI, p. 620-621».

[8] Dicţionarul Academiei (vezi scris, anterioară, n 9\
[9] Ibid. ' '*
[10] Victor Mihali de Apşa (vezi scris. IV, n 9)
[11] Adnotată: „Răsp. 30 mart."

XVI

Blaş, .30/11 1874

Prea stimate domnule !

Nu v-am scris de multişor, pentru că am tot aşteptat să-mi vină răspuns în cauza *Dicţionariului academic* *, pentru care am scris d-lui Iarcu de două ori. Acum auz că numitul nu mai este comptabil la Societatea Academică, deci mi se pare că nu prin d-sa se va putea regula încurcătura aceea mică.

Vă rog să binevoiţi a-mi scrie: cine are acum la Bucureşti sarcina expedării *Dicţionariului,* ca să-mi ştiu omul, că s[pre] e[xemplu] din
167 broş. 8—9 pînă acum numai cîte un ex. au venit./

Am scos *Istoria Ard[ealului]*[2] sub titlu nou *Jstoria patriei*[3], ca să fie — cumu-mi ziseră — în consunanţă cu legile, cari prescriu pentru şcoalele poporali istoria patriei. Trămet dintr-însa un ex. cu rugare ca să binevoieşti a o anuncia în *Tran[silva~\nia* [4], împreună cu alte cărţi ce se află aici.

Vă rog a-mi trămete prin poştă un ex. *Magazinul istoric*,* t. IV şi V şi 10 es. de *Istoria regimentului nâsăudean*[6], luînd de la poştă preţul *Magazinului,* iară pre al *Istoriei* îl voi trămete în scurt, împreună cu banii pentru Pederzani[7], pre carele din urmă încă nu l-am împărţit,
167v dară cu istorioara aceea-,1 voi petrece./

Cu *Istoria regimentului* este, după opiniunea mea, o mică scăpătare, Persoana de care se vorbeşte în *Tran[silva]nia,* n. ultim [8], nu s-a chiemat Mihail Gâbor, ce Mihalyi Gâbor, adecă Gavrilă Mihalyi[9], feciorul protopopului din Maramurăş, tatăl deputatului Petru Mihalyi [10], al secretariului — acum episcopind — Victor [11], al ofiţirului de la d-voastră Iuliu [12], al advocatului Ioan [13]. Iacă una genealogie întreagă. Apoi să nu-mi zîcă Gineva polilog!

Despre altele nu adaug nimic, pentru că aş rămînea de poştă. Dară de nu voi putea merge la Braşov pre o zi, două, cum doresc, voi scrie detaliat preste cîteva zile.

Primiţi, prea stimate d-le, manifestare veneraţiunei cu care sum al d-voastre stimătoriu sincer,

/. il/. *Moldovan.*

168 Metrfopolitul] pleacă, poate mine, la Pesta[14]./

[1] Vezi scris. XIV, n.9.

din ^ ^ r ^ ª l ᵁ U ᴹ i ᶜ ᵁ ^ ᶠ ⁰ ¹ . ᵈ ? ᵛ ª ⁿ ' *ˡˢˡ°ʳⁱª P*ᵉ™*Pentru şcoalele poporali române î II a,*Blaj! ^omisiunea şcolastecă archidiecesană", apărută în ediţia nuns]."

[3] Vezi nota anterioară. Prima ediţie a manualului lui Micu Moldovan se i *Istoria Ardealului.. .*etc, Blaj, 1866, titlu care nu mai putea fi păstrat după pi independenţei Transilvaniei.

[4] Bariţ va publica anunţul despre cartea lui Micu Moldovan abia în nuarie 1875 *(Transilvania,* VIII, 1875, nr. 2, p. 22): „A ieşit de sub tipar *patriei pentru şcoalele poporali române din Ardeal,* ed. II, Blaş, 1875, de I. M. M vanu, 95'pagine 8o, tipariu, curat, hîrtie bună, cuprinsul cunoscut. Legată î tari, se vinde numai cu 32 cr. la autoriul. La 10 ex. se dau 2 ex. gratis". Se a de asemenea, alte publicaţii recente existente la Blaj: tom. I şi II din *sinodali* ale lui Micu Moldovan; *Actele conferinţei ţinute la Alba-Iulia în 13—14 1871; Fundaţiunea fericitului Alexandru St. Şuluţiu,* Blaj, 1870; lucrarea po a lui Micu Moldovan, *Spicuire în istoria băserecească* a românilor..., Blaj tomurile I—IV din *Archivu* lui Cipariu şi *Gramatica limbei române. Par Analitica,* de acelaşi".

[5] Este o revelaţie uimitoare informaţia aceasta că, în Transilvania, dup ani, se mai vindeau exemplare din *Magazinul istoric pentru Dacia.* Pentru publicaţiei lui Laurian şi Bălcescu, vezi Nicolae Iorga, *Despre M istoric,* în *Prinos lui D. A. Sturza,* Bucureşti, 1903; G. Baiculescu, *Ma istoric pentru Dacia în Ardeal,* în *Arhiva românească,* Bucureşti, 1941, p Pompiliu Teodor, *Din nou despre Magazinul istoric pentru Dacia, Musei Napocensis,* III, 1966, p. 511—519; Augustin Z. N. Pop, *A la Magazinul istoric pentru Dacia,* în *Luceafărul,* 1967, nr. 10; Horia N rescu, *Ştiri inedite privind tipărirea şi răspândirea Magazinului istoric Dacia,* în *Studii şi articole de istorie,* XI, 1968, p. 49—50; Ilie Pop Teiusan si Vasile Netea, *August Treboniu Laurian,* Bucureşti, p. 52-80/

[6] în acelaşi an, George Bariţ tipărise două ediţii ale studiului său desp mentul românesc de graniţă de la Năsăud: *Fragmente din istoria Regimen II-lea românesc grăniţariu din Transilvania,* în *Analele Societăţii Academice* tom. VII, ses. an. 1874, p. 157—236 şi *Istoria Regimentului al II-lea ror grănicer transilvan,* Braşov, 1874.

[7] Cartea scriitorului şi sociologului Jiilius Pederzani, *Die Frauen. Eine* apărută la Pesta în 1872.

[8] Acest „Mihail Gabor", pe care Micu Moldovan îl identifică în persoar mureşeanului Gavril Mihali, e pomenit într-un episod *(Transilvania,* VII nr. 22, p. 272—275) din seria ce cuprinde studiul istoric al lui George Bari *mente din istoria Regimentului al II-lea românesc grăniţariu transilvan (Ibid,* p. 235-243; nr. 21, p. 254-258; nr. 22, p. 272-275: nr. 23, p. 284-288; p. 298-302).

[9] *Gavril Mihali de Apşa,* tatăl celebrilor Petru, Iuliu, Victor şi Ioan, la 1848, adept al poziţiei lui Eftimie Murgu: de colaborare totală şi necond cu revoluţia maghiară.' A participat, ca şi Murgu, la lucrările Dietei de la B şi Debreţin şi, la fel ca şi confratele său bănăţean, a avut prilejul să se c de făţărnicia politicii lui Kossuth. Ulterior, a fost deputat în Dieta ungar Pesta', septemvir şi comisar regesc al Maramureşului.

[10] *Petru Mihali,* fiul lui Gavril Mihali, a fost deputat dietal la Pesta, al românilor din Maramureş, preşedinte al despărţămîntului de aici al As

[11] Victor Mihali de Apsa, mitropolit al românilor, despre care ve IV, n. 9.

[12] *Iuliu Mihali,* 1837 —1898, ofiţer superior român în armata austro-unga *Iuliu Mihali de Apşa,* în *Gazeta Transilvaniei,* LXI, 1898, nr. 14; *Vice- Iuliu Mihalyi de Apşa,* în *Tribuna,* 1898 p. 50).

[13] *Ioan Mihali de Apşa,* 1844—1914, avocat şi scriitor, autor al ma contribuţii la istoria Maramureşului, printre care cea mai valoroasă e, fără *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV,* Sighet, 1900, tipărită în ac şi în limba maghiară. Vezi Vasile Filipciuc, *Ioan Mihali, 18-* în *Arhiva Someşanâ,* [II], 1925, nr. 3, p. 66—72.

[14] Adnotată: „1874. îoan M. Moldovan, Blaş, 3 uov.; v[enită] 2 d

XVII

Blaş, 21/6 [1]875

Prea stimate domnule !

D[omnul] Balint[1] zîce că a vorbit cu d-voastră ca să-i mijlociţi acolo vînzarea cucuruzului ce are aici [2]

In urma acestei, vă trămet un săculeţ de mustră, careT veţi primi tot cu poşta aceasta. Bucatele sunt curate, însă aici nu şe prea caută. Deci, ne-aţi face un bine dacă ne-aţi putea mijloci. Măsura: ferdela ardeleană de Sabiniu. Cumpărătoriul să ne dea saci.

închieiarea o puteţi face precum va fi descoperit d. Balint, De nu v-a zis nimic cu respect la aceastea, se va face prin corespundenţă.

Primiţi încredinţarea stimei ce vă păstrez, al d-voastre,

169 */. M. Moldovan?*

[1] Simion Balint.

[2] Despre depozitul de porumb pe care-l avea Simion Balint la Blaj, la Micu Moldovan, vezi corespondenţa dintre cei doi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecţia Ioan Micu Moldovan, nr. 1782 — 1820. Scrisoarea la care se referă Micu Moldovan, i-o adresează Balint în 15/27 iunie 1875:

Roşia, 27 iunie 1875

Prea stimate amice 1

Tomna în oara aceasta am primit epistola domniii tale, în care mă şi grăbesc a-ţi răspunde. Eu încă am primit de la văru Bariţ înştiinţare, ieri, unde îmi arată, cu jurnalul *Kronstăter,* cum că porumbu să vinde act, în Braşov, meţu cu 2 f. 95 cri. Acest meţ, precum ştiu eu, conţine două ferdele şi o merţă de a Blaşuîui. Văru zice că să-i scriem cum am putea da găleata care, precum ştiu eu, conţine 4 ferdele mici a 16 cupe.

Aşa vezi, dacă ar putea da peste 90 cri. de ferdeală, batăr 5 cri pe găleată spesele dusului pînă la gară, apoi eu aşa socot cum că ar fi bine ca să trimiţi sau spedezi odată un vagon întreg. Eu nu aş fi în contră dacă s-ar da şi pe aşteptare, pe 1—2 sau 3 luni, însă aceasta numai aşa o putem face dacă văru Bariţ, care cred că îi cunoaşte pe toţi carii cum stau, ni-ar asecura cum că la cutare sau cutare se poate credita, că îi cauţionat şi om de parolă. însă fiindcă nici eu, nici domnia-ta nu-i cunoaştem, noi cum vom putea garanta ? Mai vine a se lua şi aceia în consideraţiune, că dacă dăm pe aşteptare, atunci trebe să dea mai bine cu 4—5 cri la găleată. Cu un cuvînt, dacă văru va zice: „La acesta sau acela să poate da cu toată siguritatea", atunci dă să meargă, iară dacă nu, atunci mai bine cu 2—3 cri mai lesne pe: „Adă!" şi „Na!" Ba s-ar putea, după părerea mea, a face şi aşa: îi trimiţi un vagon şi îţi dă o poliţă; l-au vîndut sau ba, s-au împlinit terminul, atunci să dea banii, după tenorul poliţii, şi aşa mai departe. Pentru că a da un cuantum de 3000 ferdele deodată, îi prea mult, că nici el nu-1 poate vinde deodată.

Vezi, doară poţi vinde şi la naţie, batăr cu 1 f. 20 cri, pînă la toamnă, sau şi pînă în finea lui december.

Aceste, dară, sunt părerile mele. Aşadară, domnia-ta te pu
corespondinţă cu văru, căci el mi-au apromis, fiind în Blaş, cum
va da tot sucursul său. *Mite sapientem et nihil* rftem *ei.*

După care, sum cu toată stima al domniii-tale stimătoriu,

Ba

[3] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 21 iuniu; vfenită] 22; rf
23"

XVIII

[Blaj, 25 iunie

Prea stimate domnule !

Deşi azi avem exame public, prinurmare-s ocupat cu de ale şcoa
mă grăbesc a răspunde la epistola domniei-voastre, ce-mi ven
dimineaţă.

Am scris şi eu d-lui Balint, mai ales întru ceea ce priveşte
tarea. Ce se ţine de alalte, mulţumesc foarte, şi iar mulţumesc, c
ele m-ai iniţiat în lucruri pentru mine de tot necunoscute. Stînd
rile aşa, putem vinde şi vă rog sau să aşteptaţi răspunsul d-lui
171 sau, dacă aflaţi om secur, să încheiaţi numai/decît cu el, cu 3,90 g
vecturat la gara din Blaş. De nu s-ar putea cu 3,90 *fie şi cu 3,80.* C
rătoriul să trămetă saci, dacă voieşte a-l primi în saci, iar dacă s
expeda vagonu, şi-i mai cuvine aşa, eu voi procura saci pînă la g
aici.

încheiarea aceasta (înainte de răspunsul d-lui B[alint]) să
100—200 galete şi cumpărătoriul să plătească la primire. Cu
este tot asemene celui trămes de mustră. Cînd am trămes mustra a
strîns în vedere uzanţa oamenilor de omenie. însă nu tot este
dar la dorirea cumpărătoriului, tot se va cerne. Unii nu poftesc a
171» în fuga mare am scris / aceste, ca să nu rămîn de poştă şi
met cu rugare ca să binevoieşti a ne ajuta, pînă ce nu scade preţu
tare.

Ce se ţine de creditare, eu crez căd. S[imion] Bfalint] se v
la firma pre carea o ştiţi secură deplin.

Primiţi, prea stimate d-le, manifestarea celei mai profund
raţiuni şi iertaţi că vă încarc şi cu de aceste.

Al d-voastre stimătoriu sincer,

/. M. M

Marţi avem împărţirea premielor, după care pot răsufla şi
172 liber./

[1] Scrisoare nedatată. Datarea s-a făcut pe baza următoarei însemn
Bariţ: „25 iuniu 1875, Blaş".

[2] Vezi şi scris, anterioară, n. 2.

XIX

Blaş, 12/8 [1]875

Prea stimate domnule !

Cu începutul lunei trecute mi-am luat libertatea a vă incomoda iarăşi în treaba cucuruzului. Primisem răspunsul d-lui Balint, carele-mi zîcea să mă pun în conţelegere cu d-voastră. Deci am scris toate pre lung şi pre larg.

Pînă azi n-am primit doritul răspuns. Această împregiurare mă face să crez că nu merge. Daraverile ce se încheie pre aici confirmă opiniunea mea întru toate. Deci, mă văz constrins a vă ruga de nou ca, de cumva puteţi încheia cu cineva, fie şi cu 3,60 găleata ardeleană (cîntariul de vamă 2,60), vecturată la gara din Blaş, faceţi bine şi încheiaţi.
173 Ce se ţine de plată, d. Balint /este învoit a da şi pre aşteptare, pre 2—3 luni, la persoane despre cari d-voastrăT veţi asecura că sunt secure şi banii afară de pericul. Numai cît, în cazul acesta, găleata să se dea cu 4—5 mai scumpă.

Fiindcă neşte judani de pre aici mă îmbulzesc cu oferte, cari le scad pre zi ce merge, vă rog să-mi trămeteţi un răspuns, de s-ar putea sîmbătă, ca duminecă să-mi vină la mînă, că nu aş vrea să rămîn şi de una parte şi de alta. Cuantul, trei pînă în cinci sute galete ardelene, ca, de cumva întru aceea mi s-ar întîmpla cumperătoriu mai bun, să pot
173v rămînea la *trei,* de unde nu se pot / da pînă la cinci.

în tot cazul, pînă duminecă nu voi vinde tot, ce vor rămînea, de nu toate, cel puţin 300 galete. Aşa cît d-voastră, încheind acolo tîrg, nu veţi rămînea pre jos.

îmi cer iertare pentru învăluiala ce vă fac.

Primiţi încredinţarea distinsei mele veneraţiuni,

174 *M. Moldovan K*

[1] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 12 iuliu, r[ăspuns] 14".

XX

Blaş, 8/11 [1]875

Prea stimate domnule,

Am primit de la domnia-voastră:

10 es. *Istoria regim. II* [1] . . . . a 60 = 6

10 *Femeile* de Pederzani [2] . . . . a 35 = 3,50

trecute acum toate. Deci, vă trămet preţul.

Ştiu că doreşti mult să afli cum mai curg lucrurile pre aici. Asupra temei acesteia ar fi tare multe de zis, însă — durere! — nu de cele îmbucurătoarie. Frica domneşte animele ce ar trebui să fie rezolute şi răutatea face pe unii, ce ar trebui să îndemne la bine, a se înfunda înainte cu svaturi rele. Ai văzut cu ochii d-tale şi ai auzit cu urechile proprie cinismul cu care unii-şi băteau joc de deciziunile congresului [3], c
175 în mijlocul lui. Influinţa acestor fece.ca să nu mai vedem nimic / — chiar nimic! — inducîndu-se în viaţă, din cîte decise acel congres. totuşi nu se rădică nice una voce, cauza este, cred eu, că cei bu apără a comite ceva prin care disensiunea ar creşte şi mai mult ş da ocaziune ca cei răi să poată strica după cugetul animei lor. Cei sperează de la timp, că el va creşte şi coace seminţele aruncate, şi u rile salutarie nu vor lipsi.

Primiţi, domnule Bariţ, încredinţarea celei mai distinse venera şi iertaţi că în vară v-am molestat de repetite ori cu rugările mel

Al d-voastre stimătoriu sincer,

I. M. Moldo

175* Banii merg prin asemnaţiune poştale, azi, [4]/

[1] Vezi scris. XVI, n. 6.

[2] Ibid,. n. 7.

[3] E vorba de Conferinţa naţională din Sibiu, ţinută în ziua de 23 mai despre care vezi şi *George Bariţ şi contemporanii săi,* III, scrisori primite de Fekete Negruţiu, nr. XXIII, n. 5. A fost convocată din iniţiativa intelect români din Comitatul Cojocna, şi a avut ca scop stabilirea atitudinii pe ca buie să o aibă românii în campania electorală pentru viitorul ciclu parla Dominată de pasivişti, care considerau conlucrarea politică cu autorităţile un drept crimă împotriva naţiunii, conferinţa „proclamă absoluta *pasivitate* f alegerile ce au să urmeze în curînd pentru dieta maghiară din Budapesta" actele şi protocolul conferinţei la Teodor V. Păcăţian, *Cartea de* VI, p. 510—516. în continuarea organică a tuturor acţiunilor naţionale majo ultimele decenii, conferinţa se situează „pe lîngă susţinerea programului n român de la 1848", înfrîngîndu-se cu mare uşurinţă propunerile contrarii, de cipare activă la viaţa politică a Ungariei, propuneri prezentate de Ioan Borci A. Preda sau Alexandru Lazăr, la care se referă Micu Moldovan.

[4] Adnotată: „1875. I. M. Moldovan, Blaş, 8 nov.: r[ăspuns] 20 nov."

XXI

Blaş, 18/6

Prea stimate domnule !

Mă restrîng astă dată la una singură rugare: binevoiţi a-mete, cît s-ar putea mai cuînd:

5 es. *Dicţion. ungurese — rom* [1].;

10 *Femeile* de Pederzani [2]

Cărţile cele de întîi îmi sunt de lipsă pentru premie. M-aş dacă ar veni legate solid, cu pele de călcîi, precum se vindea ur Dacă nu mai aveţi aşa, atunci să vină *in crudo* sau broşurate, că lega aici.

Preţul va urma în iuliu.

Primiţi salutare şi urări de fericire de la al d-voastre stim sincer

177 *I. M. Mol*

]\ *Dicționariu unguresc - românesc...* de George Barit (vezi scris. I, n. 5)
* Vezi scris. XVI, n.7.

[3] Adnotată: 1876. I. M. Moldovan, Blaş, 18/VI. R[ăspuns] de la Zerneşti, 23 iun. ca i se trămit 5 ex. *Dicționar],* 10 *Femeile.* Scris în 24 să-mi trămitâ banii"-

XXII

Blaş, 24/11 [1]876

Prea stimate domnule !

Recunosc că am comis necuvenință mare lăsînd epistolele domniei-tale din 24/10 şi 10/11 atîta timp fără nice un răspuns. Nu am avut încătrău. Intru aceste zîle am fost preste măsură ocupat, incit nicedecum nu am putut împlini dorul mieu ferbinte de a răspunde la toate punctele epistolelor. Apoi, epistola a doua pretindea scormonirea computurilor mele (primitive) cu *Gazeta* pre mai mulți ani, şi eu doream tare să nu vă las întru incertitudine asupra punctului acestuia.

In fine, veni ziua în care să pot zîce *Pater pe[c]avi* [1] şi să-mi cer
197 iertare./

Jocul onorabilei Societăți Acad[emice] cu sintacteca, înscenat în anul trecut şi în est an repețit de două ori, întru adevăr este calificat spre a produce resîmț şi în cei mai sinceri veneratori ai acestei ilustre corporațiuni. A comite erori ca cea din anul trecut, cînd s-a publicat concurs în contradicțiune cu altul precedente şi, preste aceasta, s-a început şi critizarea opului concursuale şi ca cea din anul curente, cînd cu votarea, este lucru ce s-ar cuveni să nu se mai intîmple nice la un caz. Apoi, a vota remunerațiune pentru un op despre care, printre şire, se zice destul de lămurit că, după opiniunea mai multor membri, nu răspunde condițiunilor concursuali...[2]

Iertați, d-le, că din venerațiune cătră cea mai destinsă eorpora-
179v țiu/ne literarie a noastră, să nu închei propusețiunea începută. Sum de convingere cum că d. C[ipariu], după cele premerse, de secur ar fi respins remunerațiunea — la care, după starea şi caracterul său, fără îndoială nu lăcomeşte — dacă nu s-ar fi temut a înmulți prin aceea disonanțele custătoarie de la începutul Societății.

Destul că eu am plinit comisiunea ce mi s-a dat prin d. Sion[3] şi trebuie să însemn că nu am negles nice măcar una zi, ce m-am nevoit a trămete răspuns cît mai curînd. Şi dacă nu am răspuns aşa curînd precum se aştepta, cauza este natura cea delicată a lucrului şi greutatea ce sîmță autoriul față cu împregiurările date.

180 Iu urmă, s-a decis a primi / remunerațiunea şi, la provocare nouă, cu destulă greutate s-a învoit a concede şi desfacerea plicului, carea în epistola primă [a] d-lui Sion nu i se cerea.

Despre aceste am scris la Bucureşti şi, cu toate că răspunsul nu a sosit, tipărirea opului s-a început.

Încă una: ca să nu amărăsc pre cl. C[ipariu], eu nu i-am comunicat nice pînă azi „alegutoriul liber" [4], însă nu voi lipsi a i-l comunica la timp potrivit. Atunci voi vorbi şi de comisiunea domniei-voastre, îi voi ceti epistola întreagă şi vă voi răspunde numaidecît. Părerea mea

este că dicțiunariul acela nu este gata şi că autoriul are plăcere şi
170v demn de a-l scrie, cînd se începe tipărirea, coală de coală. /

Aceste le-am adaus în confidență. Ce este pozitiv, voi vedea
voi scrie.

Cu ale Comitetului Asociațiunei va merge anevoie, întîi pentru avem prea puțini bărbați cari să dispună de timpul necesariu spr se putea ocupa cu studie serioase, a doua din cauză că nu avem pub carele să voiască a ceti şi a-şi da banii pentru lucrări ştiențifice in se strîns al cuvîntului. Această confesiune, pre domnia-ta unul de s nu te va nice întrista, nice descuragia. De una parte, ştii starea porului nostru, aservit de secuii, de altă parte cunoşti din istorie c străbunii noştri în zilele lui August — *ergo* pre cînd statul roman
181 în floare — nu voia să asculte dramele serioase, ce striga să le aducă urs

Intre cercustările ele azi, domnia-ta faci foarte bine că vezi *Ga* Azi de aceasta avem trebuință. Sub mînă îndemănatecă, prin labo indefesă a domniei-tale, *G[azeta]* iară s-a făcut lectură,[5] ce cu n tîmpăr aşteaptă publicul, spre a se informa şi orienta după dînsa. mintre eu sum prea convins că orice român ar ajuta şi *Tran[silva]n* dacă nu am fi aşa asorbiți de necazurile vieții şi nu ne-ar căut toți cari ne mai, biată, ocupăm cu literele, a vedea totunadată şi de m alte lucruri ce nu au de a face cu cartea.

Conchiamarea cîtorva indivizi, după cum stau acțiunile poli ar deştepta presupus şi, în fine, poate că ne-ar aduce în periclu şi Aso
181* țiunea că la lucrul acela, din nefericire, nu se-ar putea chiema / d nice un *becsuletes român.* [7] Deci oare nu ar fi mai bine ca lucrul a să se amîne puținei, pînă se mai luminează întru una parte întralta ?

Din toate cele comunicate, mă întristează mult starea d-lui Maxi Ar fi una daună nespusă cînd bărbatul acesta, pre cît de ager pre de laborios, s-ar smulge din şirul scriitorilor români, lăsînd gol un ce împlea cu atîta onoare!

Fiindcă în scurt am să continuu răspunsul mieu, cu carele p şi aşa v-am răpit prea mult timp prețios, închei, atingînd numai
182 2 computuri amintite în epistolele de la 24/10 şi 10/11. /

Cu finea lui iuniu, în loc de 5 *Dicț. magh.* [9] mi-au venit numa iar a 5-a fu *Transilvania,* anul I şi 10 *Femeile.* [10] Cele 4 *Dicț.* s-au părțit ca premie, iară *Tran[silva]nia* o retrămiț. *Femeile* erau p mai mulți dd. teologi, însă aceştia se împrăştiaseră pre cînd au cărțile, pînă în octobre. Acum le-am dat, însă fără a lua banii, p că nu ştiam anume prețul.

Deci trămet pentru:

4 *Dicț. magh.* a 3,20 . . . . 1[illegible]
10 *Femeile* (pre nimerite) . . . . 4[illegible]
10% rabat

1[illegible]

şi restituiesc *Tran[silva]nia.*

Cu aceasta sper că am fi în ordine. Dacă nu am computat bine mă rog să binevoieşti a mă reflecta cu toată libertatea, şi voi suplini numaidecît.

ÎS2r Aş mai avea lipsă de 2 ex. / *Dicţiunariu magh.,* din cari unul, legat tare şi 10 es. *Femeile.* Mă rog să binevoieşti a dispune să mi se trămeţă.

Cu *Gazeta,* mă mir de nenea Iacob [11] cum o poate sehinti aşa înfricoşat. Toată datoria ce are *Gazeta* de vreo 10—12 ani de cînd trămet eu prenumeraţiunile este aceasta:

Georgiu Munteanu [12]	1873.	10
Ales. Grama [13]	1874,1.	5
Ştefan Chirilă [14]	1874.	10
Georgiu Fiilep [15]	1874.	2,50
şi din anul curent doară		10

Pot afirma cu securitate că nu are mai mult de 40 fl.

N.B. Pentru unii din cei scrişi mai sus am fost pus eu de la mine.

183 Mi-ar plăcea foarte dacă d. Mureşanu mi-ar trămete / un comput, ca să-i văz şi îndrept rătăcirea. Faceţi bine şi-i ziceţi să-mi trămeaţă computul, că numaidecîtu-i voi răspunde *tot* ce i se cade, iară cu restanţiarii mă voi înţelege cum voi putea.

Primiţi, p[rea] stimate domnule, asecurarea destinsei veneraţiuni, cu carea mă suscriu al d-voastre stimătoriu sincer,

183* /. *M. Moldovan.* [16]/

[1] „Părinte, am păcătuit!"

[2] „Jocul onorabilei Societăţi Academice" cu *Sintactica* lui Cipariu a fost destul de încîlcit, şi resorturile lui exacte nu pot fi pe deplin lămurite nici astăzi. în sesiunea anului 1874, Societatea publică un concurs pentru cea mai bună lucrare asupra sintaxei limbii române. Textul publicaţiei e clar: „1. Mărimea opului are să fie cel puţin de 20 coaie tipărite cu litere garmont. 2. Terminul pus, cînd manuscriptele concurenţilor au să fie trămise societăţei, este 15 august 1875. Manuscriptele venite în urma acestui termin nu se vor lua în consideraţiune.. .5. Premiul destinat pentru cea mai bună lucrare va fi de lei 10.000" *(Analele Societăţei Academice Române,* tom. VII, ses. an. 1874, Bucureşti, 1874, p. 263—264). în sesiunea următoare, 1875, în raportul prezentat de A. Treboniu Laurian şi I. C. Massim la şedinţa de deschidere din 16/28 august *(Ibid.,* tom. VIII, ses. an. 1875, Bucureşti, 1875, p. 3—5), se spune că a sosit un manuscris „asupra părţei sintetice a gramaticii, purtînd deviza « Littera sermonis fida ministra mei»". ln 19 august *{Ibid.,* p. 14), „se procede la lectura manuscriptului despre sintactica română". Ciudat: nici un manuscris sosit vreodată la concurs nu fusese citit în plenul academic. în 22 august *(Ibid.,* p. 15), Ioan Caragiani ia cuvîntul şi arată că termenul concursului nu e 15 august 1875, ci, după decizia din 1873, — 30 iulie 1876. Conferinţa, „recunoscînd că în adevăr s-a făcut eroare", prelungeşte concursul pînă la 30 iulie 1876. Pînă atunci, manuscrisul pomenit se va „conserva" la delegaţiunea societăţii. Fireşte, secretul concursului era doar o formalitate, întreaga societate ştiind că manuscrisul sosit la concurs aparţine lui Cipariu, aşa cum fusese înainte cu cîţiva ani *Analitica.* Dar, se pare că de data aceasta nu erau dispuşi să repete premiul din 1871. Criticile vehemente din partea junimiştilor, duse pînă la batjocură, trebuie să-şi fi avut consecinţele lor. Mai puţin probabil este ca unul sau mai mulţi membri să fi dorit ei înşişi să prezinte, în anii următori, o sintaxă la concurs. Cert este că, în şedinţa din 12 septembrie a sesiunii 1876 *(Ibid.,* tom. IX, ses. an. 1876, Bucureşti, 1876, p. 40), Gheorghe Sion, secretarul Secţiunii filologice a Societăţii Academice, totodată secretar ad-npc

al sesiunii, raportează că secţiunea s-a pronunţat asupra manuscrisului, şi iată c
majoritatea membrilor sînt de părere să i se acorde autorului un premiu egal cu
acordat pentru partea I-a a gramaticii *Analitica* din 1871. Cît despre conc
acesta să nu fie considerat consumat, ci să se publice din nou, cu termenul pe
1880. S-a ajuns la această propunere ca urmare a referatului pe care l-a făcut Alexan
Roman asupra lucrării, şi în care îi găseşte mari abateri de la „starea modern
limbei literarie". Reţine atenţia şi un alt reproş al lui Roman: „Autorul aducea
serviciu literaturei noastre sintactice, dacă aprofunda acele nepreţuite secrete
minţii universali a poporului român, cari-şi au espresiunea lor cea mai viuâ în
ţiunile sale atît de ingenioase şi în poeziile sale atît de încîntătoare prin farm
ideilor originali, îmbrăcate în fraze proprii numai oamenilor din popor" *(I*
p. 47—50). O minoritate din comisia filologică, pe care nu o putem identific
această fază, e însă de părere ca concursul să fie respectat după cum a fost anun
iar acestei lucrări să i se acorde premiul de 10.000 de lei, „promis pentru cea
bună operă ieşită la concurs". Discuţia reizbucneşte în şedinţa din 14 septem
1876 (Ibid., p. 43—46) cînd Alexandru Odobescu învinuieşte secţia filologică
neconcordanţă de păreri. Bariţ, la aceeaşi şedinţă, e de părere că propunerea m
rităţii din comisia filologică, de a i se da o parte din premiu, ar însemna „să int
în tocmeală neguţătorească cu concurentele". Vincenţiu Babeş e de aceeaşi păr
să se hotărască odată clar. V.A. Urechia vede mai cinstită o respingere a op
decît această tîrguială. Ia apoi cuvîntul A. T. Laurian, care dă în vileag, prin
priile-i vorbe, izvorul acestei jenante situaţii: chiar el, cu felul tiranic şi acapar
de a conduce Societatea şi secţia filologică.

Pînă la urmă, necazurile s-au aplanat iar lucrarea lui Cipariu s-a tipări
Transilvania, sub îngrijirea autorului, cu bani trimişi de Societatea Academ
Gramateca limbei române. Partea II. Sintetica, Bucureşti, 1877 (de fapt tipă
la S. Filtsch (W. Krafft) în Sibiu).

[3] Gheorghe Sion, membru şi secretar al Secţiunii filologice a Societăţii A
demice.

[4] Vezi nota 2. „Alegutoriul liber" e acel procedeu de votare cu bile alb
negre, la care s-a recurs in 14 septembrie 1876, la sesiunea Societăţii Academice
legătură cu premiul lui Cipariu pentru *Sintactică.*

[5] în 1876, Bariţ îşi reia colaborarea la *Gazeta Transilvaniei,* între altele
excelentele articole *Iobăgia veche şi iobăgia nouă* (XXXIX, 1876, nr. 1, p. 1-
nr. 2, p. 1—2; nr. 3, p. 1—2; nr. 4, p. 1—2; nr. 5, p. 1—2), şi *Urbariile în Tra*
vania (nr. 6, p. 1—2; nr. 7, p. 1—2; nr, 8, p. 1—2; nr. 9, p. 1—2).

[6] Foaia Asociaţiunii transilvane..., pe care o edita Bariţ din 1866.

[7] „Român cinstit".

[8] *Ioan C. Massim,* 1825—1877, profesor, membru al Societăţii Acader
Române, colaboratorul principal al lui A. T. Laurian la elaborarea* *Dicţiona*
limbei române. Autor a numeroase scrieri didactice: *Elemente de gramatică ele*
Bucureşti, 1850; *Nou abecedar românesc sau elemente de lectură şi scriere,* Bucur
1868; *Elemente de gramatică română,* Bucureşti, 1870; *Una mostră de istorie cr*
Bucureşti, 1874 şi altele.

[9] Vezi scris. XVI, n.6.

[10] Ibid., n.7.

[11] Iacob Mureşanu, redactorul şi proprietarul *Gazetei Transilvaniei.*

[12] *George Muntean,* 1840—1915, profesor de religie, pedagogie şi metod
istorie, geografie şi ştiinţe naturale la Blaj. Ca specialist competent în pedag
cu studii la Praga, i se încredinţează conducerea Preparandiei din Blaj, între 188
1909. Din 1906 pînă la moarte a fost canonic metropolitan.

[13] *Alexandru Grama,* 1850—1896, profesor şi scriitor blăjean, devenit cel
datorită unui regretabil studiu împotriva lui Eminescu: *Eminescu. Studiu c*
Blaj, 1897. A mai scris: *Principiile morale şi etice ale religiunii creştine,* Blaj, 1
Introducere in cărţile Sfintei Scripturi, Blaj, 1878 ; *Elemente de istorie univer*
şi particulară a bisericii, Blaj, 1879; *Istoria, universală a bisericii,* Blaj, 1
Explicarea mecanică modernă a naturii şi credinţa în Dumnezeu, Blaj, 1879—1
Lurările de rezistenţă ale lui Grama sînt: *Istoria bisericii române unite cu R*
Blaj, 1884 şi mai ales *Instituţiunile calvineşti în biserica românească din A*

fazele lor in trecut şi valoarea in prezente. Studiu istorico-canonic, Blaj, 1895. Vezi despre el A u g u s t i n Bune.a , *Cuvînt funebru rostit la înmormîntarea canonicului mitropolitan Alexandru Grama, în 14 iuniu 1896,* în *Unirea,* VI, 1896, nr. 25; *Dr. Alexandru Grama,* în *Tribuna,* 1896, p. 483; 487; *Dr. Alexandru Grama (1850—1896),* în *Calendarul Unirii,* III, 1899, p. 76—79; N i c o l a e C o m ş a ,. *Dascălii Blajului,* Blaj, 1940, p. 103—104.

[14] De fapt, *Ilie Ştefan Chirilă,* 1845—1883, profesor la Preparandia din Blaj între 1874—1883, autor al unui apreciat manual *de Fizică,* Blaj, 1883 (ed. II).

[15] Blăjean neidentificat.

[16] Cu adnotarea lui Barit: „1876; I. M. Moldovan, Blaş, 24 nov; venită 25 dec; r[ăspuns] 26".

XXIII

Blaş, 16/12 1876»

Prea stimate domnule!

Am vorbit cu d. Cipariu şi despre glosariu,[1] şi încă de repetite ori. Afară de cele împărtăşite în epistola mea precedente, pot adauge numai atîta că d. Cipariu mi-a dechiarat cum că domnia sa va răspunde cu toată plăcerea la epistola ce i-aţi adresa în obiectul acesta.

Domnia-voastră aţi observat, ca şi mine, că nu-i place a-şi vedea scrierile metamorfozate prin mîni străine. Vocabularul sau glosariul încă desecur nu s-ar învoi la nice un caz să apuce pre măna oarecăror
185 pregătitori pentru tipariu, cari să-l foarfece, încît să nu / se mai cunoască ce e de autoriul şi ce adaus. Ce scrie dînsul, voieşte să apară întru toate, nestrămutat, chiar precum a curs din peana dinsului. Afară de aceea, întîmplările *Sintactecei* produseră neplăceri...[2]

Bine că-mi veni înainte *Sintacteca :* am scris d-lui Sion[3] şi i-am împărtăşit şi autorizarea spre a desface plicul. Speram răspuns, dară nu mai scriseră nimic. într-aceea, d. C[ipariu] începu tipărirea şi se afla la a 8 coală. Vine timpul să plătească la tipograf... încai de nu ar fi de rîs...

Primiţi, d-le Bariţ, încredinţarea preadistinsei veneraţiuni cu carea
185^ sum / al d-voastre,

I.M. Moldovan.

în Foaia nr. 23 este vorba de fundaţiunea metrfopolitului] nostru.[4]
186 Ar fi bine să primească notiţa şi Gazeta.[5] /

[1] „Glosariu" = cel de al doilea volum al *Dicţionariului limbei române,* literele L — Z, Bucureşti, 1876. Deducem că, la data acestei scrisori, dicţionarul continua să se tipărească, eşalonat pe fascicule. încă în sesiunea 1870, Cipariu se angajase să colaboreze la dicţionar, lucrînd cuvintele cu litera T (vezi I o a n C h i n d r i ş, *Alexandru Papiu Ilarian şi Academia Română,* p. 46). Contribuţia lui Cipariu s-a tipărit în dicţionar la pag. 1427 — 1518, nu ne putem da seama cît'de „nestrămutat".

[2] Vezi scris, anterioară, n. 2.

[3] Gheorghe Sion.

[4] Trebuie să fie vorba de o eroare: în *Transilvania* („foaia Asociaţiunii transilvane. .. etc") nr. 23 (IX, 1876, din 1 decembrie) nu se pomeneşte de vreo fundaţie a mitropolitului din Blaj.

[5] Adnotată: „1876. I. M. Moldovan, Blaş, 16 dec; rfăspuns] 21, pe larg".

XXI

Blaş, 23/12 18

Prea stimate domnule!

Epistola d-voastră de alaltăieri m-a suprins foarte. Fără a de cinde la meritul altor lucruri importante ce se cuprind într-însa, m mărginesc azi la una singură cestiune. La alte, voi răspunde pres puţin.

în 24 novembre[1] am luat *Tran[silva]nia,* anul I[2], ce-mi venis în loc de un *Dicţ. magiariu* şi 15 fl. 12 cr. în preţul altor alte 4 *Dic magh.* şi 10 es. *Femeile* şi le-am pachetat bine împreună cu una episto *lungă,* în care răspundeam la cele 2 epistole a d-voastre. încă în ziu aceea am dat pacul în mîna poştei de aici, scriind deasupra: „Carte
187 20 fl." / Epistola şi banii i-am învelit întru una cuvertă şi băgat carte, iară cartea, precum am zis, am pachetatu-o bine.

Despre aceste vă încunoştinţez ca să ştiţi cum stă lucrul: că încă azi voi reclama la poştă şi voi cere ca reelamaţiunea să fie s crisă de d-voastră. Deci, să vă fie aminte ce suscrieţi!

La toate altele voi răspunde preste cîteva zile. Acum, adaug n mai aceea că, împreună cu epistola d-voastre, mi-a venit şi de d. Sion.

Banii, după 1 ian.

Cu reveraţiune destinsă,

487» *I.M. Moldov*

[1] Vezi scris. XII.

[2] Anul I de apariţie a *Transilvaniei* e 1868.

XXV

Blaş, 3/4 [1

Prea stimate domnule !

Amicii şi veneratorii domniei-tale de aici am primit cu cea viuă bucurie ştirea cum că morbul greu de care ai pătimit s-a înt şi de cîteva zile de afli pre calea reconvalescenţei. Fie ca să scapi de cît mai curînd, şi să te întăreşti, încît să poţi lua iarăşi sarcina afacer ce porţi, pentru înaintarea binelui public.

Sănătatea d-tale este preţioasă în ochii tuturor românilor au apucat a te cunoaşte. Şi, după activitatea d-tale încordată şi s tarie întru aceşti 40 şi mai bine de ani, unde mai sunt cari să n
189 cunoască ? /

De aceea, ziua ce aduse faima reînsănătosirii a fost zi de buc prin toate unghiurile locuite de români, zi de voturi ca reînsănătoş să progreseze repede şi restaurarea să fie deplină.

Sunt dătoriu cu un răspuns relativ la venitele episcopielor noa Nu mi-a succes a căpăta date secure şi de aceea caută să rămă acum în restanţie.

Chiar pre cînd erai d-ta morbos, am primit de la Societatea Academică una epistolă, cu d[ata] 13/3, despre *Sintactica română.*[1] Sum secur că vei fi primit şi domnia-ta, de aceea-ţi împărtăşesc cele împlinite
189* în obiectul acesta, aşteptînd ordinile ulterioare de la domnia-ta. / Conform dispoziţiunei, în săptămîna trecută am expedat la adresa Onor. Societăţi 100 ex. pre hîrtie velină şi 200 pre ordinarie. 50 remăn autoriului iară 650, după cumu-mi scriseră, „să se depună în Transilvania acolo unde d. Bariţ va indica, după invitarea ce i s-a făcut".[2]

în privinţa acestor, mă rog să binevoieşti a dispune. Dacă vei afla cu cale ca depozitul să fie în Braşov, le voi trămete acolo, iară de vei dispune să stea aici, şi de aici să se trămeţă pre unde le vor cere, eu voi grigi de dînseîe şi voi răspunde acurat preţul celor desfăcute, în tot cazul, aici trebue să fie un număr bunicel de exemplarie.

190 Totunadată, să binevoieşti a mă încunoştinţa şi despre pro/centul ce se acordă că, precum se ştie, almintre librarii nu-s plecaţi a mijloci. Din Bucureşti au fipsat preţul 2 fl. pentru Austria şi 5 lei noi pentru România.

Partea *Analitică*[3] aici s-a trecut bine. Din 500 ex. rămase la mine, numai chiar două se mai aflâ. Nu ştiu, dincolo mai este ceva sau ba.

Primeşte, d-le Bariţ, cele mai sincere urări de bine de la al d-tale veneratoriu sincer,

190* *I.M. Moldovan. I*

[1] Despre *Sintactica* lui Cipariu.

[2] *Sintactica* s-a tipărit „la S. Filtsch (YV. Krafft) în Sibiu", cu bani trimişi de Societatea Academică. Prima parte, *Analitica,* se tipărise chiar în Blaj, în Tipografia Seminarului diecezan. Deducem că Micu Moldovan, discipol şi prieten al lui Cipariu, s-a ocupat de tipărirea lucrării şi administrarea tirajului.

[3] Cealaltă lucrare a lui Cipariu premiată de Societatea Academică: *Gramateca limbei române. Partea I. Analitica,* Bucureşti, 1869 (despre care vezi scris. IV, n.4).

XXVI

Blaş, 25 apr. 187;

Prea stimate domnule J

Numai acum pot răspunde la epistola cu care m-ai onorat în 19 ale cfurentei]. Am dorit să răspunz la toate, pentru aceea.am întîrziaL Dară nu mi-a succes. Deci, lăsînd cestiunea venitelor pre timpuri mai bune, plinesc numai cele ce atîrnă de la mine.

Trămet 1 ex. *Sint[actica]* din edfiţia] completă, care făcu autoriul pentru sine[1] numai în 50 es., cîte i-a dat Societatea la dispunere şi un ex. ediţiunea ieşită pentru Soc[ietatea] Acad[emică] (fără *Articlul despre limbă)*[2] şi *ArL despre limbă* în ediţiune separată,[3] ieşită pe spe-
191 sele autoriului, de mustră pentru librariu. / Edfiţia] completă nu are preţ fipsat; poate că se va dona încoace, încolo. Edfiţia] Societăţei face 2 fl. iar articlul despre limbă 40 cr.

Ce priveşte rabatul, ar fi bine să acorde 25%, ca să pot da lib rilor oriunde 15% şi suporta eu micele spese de împachetare şi timb Din 20% s-ar putea acorda librarilor numai 10—12%.

Librăriele la cari am de cuget a depune dintr-însa sunt însemna pre foiţa alăturată, cătră cari mă rog să adaugi din Braşov pre c vei cugeta d-ta, căreia voi trămete numaidecît ex. ce va cere.

In butul a toate uneltirile unor domni, *Sintactica* tot va tre cum a trecut şi partea I, din care aici nu mai este decît un *singur*
191ᵛ şi acela defect. Ce s-a / petrecut din cele 500 trămese la Bucureşti, nu şt

Ei bine! Societatea purcese curios în toată afacerea cenzură Ea nu purcede corect nice întru a numărării premiului şi speselor. buget s-au alocat 200 pentru corectură. Aceste nu mi le-au trăm deşi le cerusem apriat. Apoi, de premiu scriseră: întîi cartea ieşită, a numărăm banii. Cartea ieşi. Li s-a trămes un ex. pre poştă, care l şi primit. Li s-au trămes 100 -f- 200 ex. încă în Vinerea Mare a latini despre cari d. Sion îmi scrie (18/4) că nu le-a primit încă. Şi ce e premiul? „Nu putem, decît cînd vom primi anuitatea de la epitro lui Zappa. Dacă ar voi să primească efecte domeniale, am pote
192 Adecă / în loc de 8.000, vreo 5.600! Ştirea aceasta din urmă m-am ge a o comunica d-lui Cfipariu] carele vrea face mai bine dacă ar fi fuzat tot premiul.

Azi, de-mi va rămîne timp, de nu mîne, voi scrie d-lui Sion doară vom ieşi la una înţelegere. Ce bine era şi din partea Societă dacă respingea opul! Dar aceste au trecut.

Din Paşti voi face studiu, cercetînd lucrul pre cît se va putea acurat.

Dfomnul] Cipariu-ţi gratulează la reînsănătoşire şi doreşte ca fie deplină.

Trămet foaia de probă din *Apostol,*[4] ca să vezi formatul, în c se vor schimba numai iniţialele. Mulţimea greşelelor să nu te spa Este un lucru de clacă.

Cu veneraţiune,

192ᵛ *I.M. Moldovan.*

[1] *Sintaxa* lui Cipariu (vezi scris. XII, n.2) s-a tras în două variante: o vari netă, pe seama Societăţii Academice,, şi o variantă aparte, de fapt o nouă ed într-un format mai mare, cu Utere mâi elegante. Această „ediţie separată" înţele din scrisoare că a făcut-o Ciparîii pentru sine, pe semne cu'cheltuială propri 500 de exemplare. E însoţită de o altă scriere cipariană: *Despre limba ro Suplement la Sintactică,* tipărită în afara operei principale, după cuprins, cu nur tare nouă.

[2] Vezi nota 1.

[3] „Art[icolul3 despre limbă"•= *Despre limba română*tipărit si sep la Blaj, în 1877.

[4] Probabil un probar de litere sau de format grafic.

[5] Adnotată: „Răsp. 1 mai n[ou]".

XXVII

Blaş, 2-7/8 1877

Prea stimate domnule!

Ca răspuns la partea primă a epistolei cu care m-ai onorat în 19 ale curentei, alătur înapoi epistola d-lui Sion şi adaug un răspuns al mieu către onforata] Societate Academică, carele mă rog să binevoieşti a-l înainta la adresă. Crez că în modul acesta suntem clarificaţi.

On[orata] Societate mi-a lăsat în comision 650 ex. *Gram. rom.* [1] partea a II. Mi-a dat, afară de aceea, şi alte cărţi. Despre toate mi-a
193 trămes factură de-a dreptul, iară eu, la 6 iuliu i-am descoperit / modalitatea încheierii computului. Domnia-ta, dară, aci nu poţi avea nice una răspundere faţă cu on. Societate, afară decît vi s-ar cere garanţie morală pentru mine, carea mă rog să nu mi-o denegi.

Ce se ţine de partea a Ha, aceasta m-a întristat foarte, cu atît mai vîrtos că, după cele întîmplate la adunarea noastră ultimă, cu destingere la alegerile comitetului, mă tem ca nu cumva d. Bologa [2] — pe carele aşa multu-l preţuiesc — să fie supărat şi pre mine. Domnia-ta
193^ ştii că eu mi-am luat anima în dinţi şi am ru/gat pre d. Bologa să ne facă sacrificiul de-a primi postul de vicepreşedinte. Cu ocaziunea aceea, d-sa ceru ca Comitetul să se compună aşa, cît ducerea afacerilor să nu i se îngreuneze. în cuget că nime nu poate fi contra la un lucru aşa folositoriu, i-am promis. Compuserăm împreună una listă, carea desecur ar fi reieşit dacă nu se punea d. Rusu [3] şi celebrul nostru căpitan [4] ca să-i rumpă capul.

Am descoperit d-lui Rusu situaţiunea şi l-am rugat să se învoiască cu lista aceea. Şi ce-a făcut d-sa? M-a respins, împroşcîndu-mă cu vorbe
194 cari nu le voi uita în viaţa mea şi, precum nu am / mai auzit, nice doresc să auz eîndva...

Şi tot nu am încetat numaidecît cu rugările mele. Am cerut ca cel puţin pre B. să-l şteargă. N-a voit. Din toată purtarea acestui domn m-am convins că omul a venit cu planuri de a nu rămînea afară din prezidiul Asociaţiunei [5]. Destul că pre mine m-a adus în situaţiune foarte neplăcută faţă cu oameni pre cari foarte multu-i stimez şi căror caută să mă explic în zilele prosime.

în fine, crez că geniul cel bun al românilor nu va suferi ca să se învolbureze certele acele de cari aminteşti, şi doresc ca să nu su-
194* pere. /

Noutăţi nu avem chiar nimic. Ochii noştri sunt îndreptaţi către Plevna, [6] iar animele noastre se leagănă între temere ca nu cumva să ajungă vreo nefericire pre fraţii noştri şi sperări dulci ca virtutea romană, întru reînviarea sa, va străluci şi ruşina toate calumniele răutăcioase.

închiei rugîndu-te să primeşti cele mai sincere urări de fericire de la al d-tale stimătoriu sincer,

195 *I.M. Moldovan.* /

[1] în legătură cu tipărirea *Sintacticii* lui Cipariu (vezi scris. XII, h.2).

[2] *Iacob Bologa,* 1817—1888, fruntaş român din Transilvania, a fost notar[...] Adunării din 3/15 mai 1848 de pe Cîmpia Libertăţii din Blaj, mai. apoi consilier[...] funcţionar juridic 3a diferite instanţe. Vezi Constantin Pop, *Val[...] P. Bologa (1853—1899). Cu prilejul aniversării a 40 de ani deja moartea sa. [...] introducere: Cons. aulic Iacob Bologa (1817—1888). Note biografice,* Sibiu, 19[...]

[3] Ioan V. Rusu—despre care vezi *George Bariţ şi contemporanii săi,* [...] Bucureşti, 1975, p. 73 — era secretar al doilea al Astrei. '

[4] „Celebrul nostru căpitan — Constantin Stezariu, care a fost ani îndelun[...] casier al Astrei.

[5] Conţinutul scrisorii se referă la cea de a XVI-a adunare generală a As[...] care a avut loc la Blaj în zilele de 5, 6 şi 7 august 1877, sub preşedinţia lui Ia[...] Bologa (vezi *Transilvania,* X, 1877, nr. 18, p. 205—210; nr. 19, pl 211—2[...] Adunarea a avut un aspect oarecum aparte prin faptul că s-a ales un nou vicepre[...] dinte al Astrei, în persoana consilierului aulic pensionar Iacob Bologa. Preşedi[...] al Astrei a rămas în continuare Timotei Cipariu. Ceilalţi membri ai prezidiului a[...] la Blaj: George Bariţ, secretar I; Iosif Hodoş, secretar II; Constantin Steza[...] casier; Eugen Brote, controlor şi Petru Petrescu, bibliotecar. în comitet au [...] aleşi: Paul Dunca, David Urs de Marginea, Ioan V. Rusu, Iosif Smerea Şulu[...] Ioan Harşianu, Ioan Popescu, Ilie Măcelariu, Ilarion Puşcariu, Alexandru La[...] Ioan Meşotă, doctorul Borcea, Ioan Preda, Moise Boeriu, Dimitrie Comşa, Dion[...] Pop Barcianu, Gheorghe Brăteanu, Ioan Droc şi Vasile Petri. Personajul B. [...] acest alineat este Eugen Brote, pe care, din anumite motive, Micu Moldovan [...] voia membru în prezidiul Asociaţiunii. în încheierea lucrărilor, Micu Moldo[...] în numele adunării, a ţinut o cuvîntare de mulţumire către Iacob Bologa „pe[...] sacrificiele aduse în favoarea asociaţiunei, în care a urmat exemplele de devotam[...] ale bărbaţilor mari din vechime" *(Ibid.,* nr. 19, p. 218—219).

[6] Ioan Micu Moldovan a fost, după cum se ştie, unul dintre cei mai entuz[...] sprijinitori, morali şi materiali, ai fraţilor din România angajaţi în marele [...] pentru dobîndirea neatîrnării.

XXVIII

Blaş,^26/2 [...]

Prea stimate domnule !

Sunt două săptămîni de cînd ai binevoit a mă onora cu [...] epistolă. îmbulzeala întru care mă aflai întru aceste zîle nu mi-au pe[...] a răspunde curînd, precum doream. Sper şi astă dată iertare, deşi, [...] cîndu-mi aminte de proverbiul latinesc: *Non bis peceabis in ide[...]* recunosc că nu prea mi se cuvine, după ce mă aflu faţă cu d-ta, p[...] mai mult şi ca a treia oară, întinat cu acelaşi păcat. Dar ce să [...]
196 încep de acolo, unde vă interesează, desecur, mai mult. / Din[...] împărtăşite cu ocaziunea convenirei ultime ştiu că fiia aceea a fos[...] repeţite ori nemulţumitoarie şi, precum aflu din epistola ultimă, î[...] cele din urmă ea se făcu şi nedreaptă, ca să nu zîc mâi mult. Pe[...] aceea, nu mi-a îmbiat prin minte să deplîng abandonarea ei.

De feciorașul nou născut mă bucur, şi se bucură toţi amicii [...] niei [tale] *, pentru că-l văd- întreg şi bme făcut, deci sperează [...] va creşte repede, mai ales dacă interesul cel viu de ziaristică [va[...]
196v mai dura un timp oarecare. [2] /

D-lui Sion ar fi bine să-i spuni una dată pentru totdeauna c[...] prin mine se va păgubi On[orata] Societate Academică, a cărei [...]

perare o doresc mai mult decît pre a mea. D-sa să se adreseze cătră mine, iar predomniartaiSăte lase în pace. Altnainire eu luasem angagiamentul de ari da socoteală- Ia începutul anului curente. Desecur nu aş> fi întîrziat pînă acuma, dacă nu m-ar fi opăcit depozitarii^ cari nu-mi arătară la timp cîte exemplarie se află la dînşii.

Acum le-am trămes computul şi hanii. Din partea antiia s-au vîndut 12 es., dintr-a II 75[3]. Afară de aceea / am mai vîndut şi unele alte cărţi de ale Societăţii. Puţin, cu adevărat, insă ce să facem în lipsa aceasta înfricoşată? Ca să meargă mai bine, m-am înţeles cu dr. Krafft[4] ca să aauncie în catalogul său toate cărţile Soc[ietăţii] Acad[emice], şi am cerut de la Bucureşti ca să-mi trămeată exemplarie din toate. Bine ar fi ca să anunciaţi şi în *Observatoriul,*[5] atit *Gram[atica]*[6] cit şi alalte, iară cu destingere pre Bălcescu,[7] arăţind că se află în depozit la praf. Moldovan din Blaş şi se poate procura şi prin librăria din Blaş, ca oamenii să se îndemne.

închiei computul, precum aţi zis, şi ce va rezulta vă asemnez mîne, că azi este / tîrziu.

Din partea Fundaţiunei şuluţiane[8] s-au făcut paşi pentru cumpărarea DraşQvului[9], de care lucru veţi fi auzit. Poate că în săptămîna aceasta se va încheia un contract.

Primiţi salutare sinceră de la al d-voastre reveritoriu,

I.M. Moldovan. /

CompxituY Observator iuliii, I sem. 1878:

Ex[celenţa]sa, *156****
Tim. Cipariu, 257
Const. Papfalvi, *158*
I.F. Negruţiu, *159*
5 Ant. Vestemian, *160*
Elia Vlassa, *161*
Iofan] Chirilă, *162*
Ştfefan] Manfi, *153*
Io[an] Antonelli, *164*
10 Leon Leonteanu, *165*
G. Blăsanu, *166*
S.P. Matei, *167*
Baspliu] Raţiu, *168*
Sim[ion] Micu, *169*
15 Nic. Popescu, *170*
G. Vlassa, *171*
G. Munteanu, *172*
Iofan] Mărculet, *175*
dr. N. Stoia, ' *176*
20 Georfge] Popa, *177*
Nic. Rusanu, *178*
Nic. Solomon, *181*
Zahfaria] Branu, *182*
Io[an] Oargă, *179*
25 Lud[ovic] Csato, *180*
Ben[iamin] Pop, Uioara, *183*
Greg.[oriu] Ordace, *278*
Georfge] Sîmărtineanu, *562*
Ştefan Pop, Mihalţ, *575*
m Nic. Medieşanu, *539*
31 Ioan Papfi, *561*
32 Ar[eadie] Gerasim, Odvereni, *613*

Toţi celi de antaiu 31, pre 1/2 an 124
Ar[cadie] Gerasim 1/4 2
126

10% 12,60
113,40

Exped. 11/1 92
3/1 4
31/1 15
8/2 2
27/2 mine . . . . . 40^
. .113,40

Petrecuţi în protocol prin Circa.

Blaş, 26/2[l]878(

[1] „Nu păcătui de două ori în acelaşi lucru".
* _ *# Cuvinte omise in original, adăugate de noi.
[2] Probleme familiale ale lui Bariţ, pe care nu le cunoaştem în acest stadiu ai cercetărilor.
[3] Din *Analitica* şi *Sintetica* lui Cipariu.
[4] Librar şi editor din Sibiu.
[5] Noul ziar al lui Bariţ, editat la Sibiu între 1878—1875.
[6] Bariţ nu va mai „publica" gramaticile lui Cipariu la rubrica *Literar iu* a *Observatoriului* unde, dealtfel, se consemnau mai ales cărţile nou apărute.
[7] Este vorba de prima editare în volum a istoriei lui Nicolae Bălcescu: *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse,* Bucureşti, 1878, sub îngrijirea lui Alexandru Odobescu. Ediţia poartă egida Societăţii Academice Române, ceea ce explică într-un fel interesul membrilor transilvăneni, în cazul de faţă al lui Ioan Micu Moldovan, faţă de ea. Nu e mai interesant faptul că profesorul blăjean îndeamnă *foarte de timpuriu,* în februarie 1878 — ediţia apăruse în decembrie 1877! — la popularizarea operei marelui confrate de la 1848. Dar, la această dată istoria lui Bălcescu era de pe acum „publicată " în Transilvania, prin scurte anunţuri inserate în *Foişoara Telegrafului Român* (II, 1877, nr. 24, p. 192; nr. 25,-p. 200), *Familia* (XIII, 1877, nr, 50, p. 600), *Transilvania* (X, 1877, nr. 24, p. 288) şi *Gazeta Transilvaniei* (XL, 1877, nr. 9). în Transilvania s-a scris şi s-a publicat şi prima recenzie de proporţii la *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul.* Sub titlul *Roman hdnyv ismertetes: Istoria românilor sau* [sic] *Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*

de Nicolae Bălcescu, Bucureşti, 1878, ziarul maghiar clujean *Kelet* va găzdui în noiembrie 1878 (VIII, nr. 262) un comentariu amplu, în care autorul *anonim* remarcă — lucid şi alarmat! — tendinţa românilor către unitatea naţională, fir roşu ce străbate istoria românilor de la Mihai la Bălcescu, de la acesta la editorii săi, iar în final la cititorii din Transilvania şi din întreaga Românie. Bineînţeles, el atrage atenţia asupra „pericolului" ce rezidă în această dorinţă generală a românilor. Pînă la această recenzie, *Observatoriul* n-a publicat nimic despre ediţia lui Bălcescu. Dar după gestul ziarului *Kelet,* Bariţ traduce şi tipăreşte imediat *(Observatoriul,* II, 1878, nr. 91 din 11/23 noiembrie), din cuvînt în cuvînt, fără nici un comentariu, recenzia confratelui maghiar din Cluj, sub titlul *Recensiune maghiară a unei cărţi româneşti.*

[8] Fundaţia mitropolitului Alexandru Sterca Şuluţiu s-a instituit, la dorinţa acestuia, în 23' aprilie 1861, cu un capital de 200.000 de florini. Vezi *Fundaţiunea fericitului Alexandru Sterca Sulutiu, arhiepiscopul metropolit gr.-cat. de Alba-Iulia,* Blaj, 1870.

[9] Sat în Făgăraş.

*** Cifrele cursive ce urmează după numele din listă au fost adăugate de Bariţ şi indică, probabil, numărul de ordine al celor din Blaj între abcnaţii *Observatoriului.*

XXIX

Blaş, 29/7 [1]878

Prea stimate domnule !

În luna lui mai am primit una scrisoare de la vechiul meu amic dr. Man,[1] nepotul lui Bărnuţiu, în carea mă roagă să-i descopăr opiniunea mea cu privire la epitafiul lui Bărnuţiu,[2] şi-mi comunică totunadată ştirea că d. G. Pop[3] stăruieşte mult să se gate mo*nunientul, ca să se poată dezveli cu ocaziunea adunării generali ce va ţinea Asociaţiunea în Şimleu. Amicul mieu era de părere că nu este bine ca Asociaţiunea să participe la dezvelirea monumentului, şi aducea motivele cari le avem
200 cu toţii / în piepturile noastre.[4]

Am răspuns amicului întru amîndouă cestiunile, se înţelege de sine, aprobînd modul de vedere al dînsului şi rugîndu-1 să luere întru acolo, ca dezvelirea monumentului să rămînă pre alt timp. Cugetam ca fraţii sălăgiani vor fi luat altă rezoluţiune. Acum, însă, văz că dînşii stau pre lîngă propusul de-a împreuna dezvelirea monumentului cu adunarea generale. Mai pozitiv am aflat de la vicariul din Şîmleu,[5] cărui am scris îndată, şi în seara aceasta de la d. preşedinte al Asociaţiunei.[6]

2G0* Dfomnul] preşedinte este de tot / îngrigit pentru lucrul acesta. Se teme că mulţimea nu va voi să se înduplece (deşi eu l-am asecurat că oamenii noştri sunt de înţeles, precum au dovedit la atîte şi atîte ocaziuni). Pînă aci, era rezolut a merge, dacă nu va avea pedece sanitarie. În seara prezentă era pre aci să se decidă definitiv că nu va merge.'

D-voastră ştiţi prea bine ce preţioasă ne este Asociaţiunea. Mai mult, d-voastră aţi suferit şi durerile de naştere ale ei. Veţi face, dară, secur, ce vă stă în putere ca să nu se pericliteze. Dfomnul] preşedinte
201 încă mi-a zîs să vă scriu că vă roagă mult casă stă/ruiţi spre a ne apăra

unicul institut ce ne dă ocaziune de a mai conveni şi opera ca un[...] de periclu.

Primiţi, d-îe Bariţ, manifestarea prea distinsei veneraţiu[...] carea sum al d-voastre,

20ĩ I.M. Moldo[...]

[1] *Ioan Maniu,* 1833—1895, nepotul de soră al lui Simion Bărnuţiu[...] fruntaşului politic Iuliu Maniu. La această dată Ioan Maniu era avocat în [...] Silvaniei. Vezi despre el Coriolan Suciu, *Ioan Maniu şi Simion B[...] Fragmente din corespondenţa între nepot şi unchi,* în *Societatea de mîine,* III[...] p. 623—624; Idem, *Din tinereţea lui Ioan Maniu. în baza scrisorilor l[...] S. Bărnuţiu,* în *Societatea de mîine,* III, 1926, p. 730—732; Idem, *Coresp[...] lui Ioan Maniu cu Simeon Bărnuţiu 1851—1864,* Blaj, 1929.

[2] Monumentul lui Simion Bărnuţiu, ridicat în cimitirul bisericii din sat[...] Bocşă Română, Sălaj, în 1878. A fost întemeiat prin contribuţia românilor di[...] şi Năsăud, în urma strădaniilor lui Ioan Maniu şi George Pop de Băseşti. E [...] lucrat din marmoră sură sub forma unui stîlp înalt de trei metri, cu vîrful pir[...] Pe cele patru laturi ale monumentului sînt gravate inscripţiile: 1) la ves[...] Simeon Bărnuţiu n. 1802, 21 julie t 1864, 16 mai. Fiii Sălagiului; 2) [...] „Libertate, Frăţietate, Egalitate, Naţionalitate!"; 3) la est: „Blaş, 1848, 3/1[...] 4) la nord: „Poporul român ţine minte de binefaceri şi nedreptate". Ace[...] „epitafiul lui Bărnuţiu", de care pomeneşte Micu Moldovan. De observat c[...] mentul descris aici nu marchează mormîntul oratorului de la 3/15 mai 184[...] mintele acestuia se odihnesc într-o criptă din subsolul bisericii de la Bocşa[...]

[3] *George Pop de Băseşti,* 1835—1919, fruntaş politic al românilor din [...] vania, participant la actul şi procesul *Memorandumului,* remarcabil luptător [...] realizarea unităţii naţionale de la 1 decembrie 1918. Vezi despre el Ioan [...] gescu, *George Pop de Băseşti. 60 de ani din luptele naţionale ale românilor [...] văneni,* Oradea, 1935.

[4] Lucrurile se vor petrece aşa cum scrie Micu Moldovan: Adunarea g[...] a Astrei de la Şimleu, din 4 şi 5 august 1878, nu va avea nici un amestec [...] dezvelirea monumentului lui Simion Bărnuţiu, probabil ca să nu provoace pe[...] autorităţilor dualiste împotriva Asociaţiunii. Vezi despre lucrările Adunări[...] Şimleu în *Transilvania,* XI, 1878, nr. 17, p. 195-196; nr. 19, p. 224-227; [...] p. 236—239; articolul *Suvenire de la Adunarea generale a Asociaţiunei tra[...] pentru literatura şi cultura poporului român,* în *Observatoriul,* I, 1878, nr. 63, [...] nr. 64, p.2; *Două cuvîntări ţinute cu ocaziunea Adunărei gener[ale~\ din anu[...] 11878] a Asociaţiunei transilvane, la Şimleu,* în *Ibid.,* nr. 66, p. 1—2.

[5] Vicarul Silvaniei era Alimpiu Barbolovici, depre care vezi scris[...] n.5.

[6] Timotei Cipariu.

XXX

Blaş, 1[...]

Prea stimate d-le redactor!

Am onoare a trămete lista prenumeranţilor *Observatori[...]* sem. I 1879, împreună cu banii.

Fiindcă aici abonamentele se plătesc de către unii de curs[...] se întîmpla şi pierderi, eu suplinesc de la mine pentru toţi, re[...] după cum mi-aţi fost zis, 10%. Aşa, cel puţin aveţi lucru [...]

Prin OTraare, *ăe* M 26 trămet 93,60. 26 x 4 = 104 — 10 40 = 93 60
Stimătoriu sincer,

202

I.M. *Moldovan* m.pr. [1] /

*Obslervlârtn^, *** "1879' L M" Moldovan î "^> " I? 93 fl. 60 cr.

XXXI

Blaş, 11/2 [1]879

Prea stimate domnule !

Din epistola domniei-tale de ieri am aflat, întîi, cum că paşii învoiţi în cauza noului proiect de lege [1] erau să se facă împreună de amîndoi metropoliţii, şi respective de reprezentanţii amînduor provincielor metropolitane române [2]. Precum ştii, eu nu am participat la conferinţa îngustă ce s-a ţinut aci. [3] Ştiu despre dînsa numai din auzite, cari încă au fost puţine. Dar d-ta ştii tot decursul, şi ai lipsă numai
204 de cele ce au urmat după conferinţă. Ţî le voi spune / aşa precum le cunosc eu.

. Ex[celenţa] sa părintele metropolit a primit răspuns telegrafic de la episcopul Victor [4] că este învoit. De la Gherla i-a venit una scrisoare vineri, în 31, că episcopul [5] se află în Pesta, la „Vadâsz Kurt" [6] şi epistola ex[celenţei] sale au trămes-o acolo. îndată a telegrafat la Pesta, dară nice în ziua aceea, nice în ceaurmătoarie, ma nice duminică în 2/2 nu a venit nice un răspuns. Aceasta împîu de grige pre metropolitul nostru şi poate că a contribuit mult la plecarea sa timpurie.

Joi ex[eelenţa] sa a terminat memorialul, [7] cu succes foarte fericit.
204^ Argumentele, alese / cu mare tact, turnate în formă elegantă.

Sîmbătă aduse înainte îngrigirea ce-i insuflă tăcerea gherlanului [8] şi spuse că în 2 seara va să plece, ca să-şi caute berbecele cel perdut.

Aşa urmară faptele, iară istoria telegramei este aceasta: ex[celenţa] sa metropolitul Miron trămese în decursul săptămînei trecute una telegramă, cum se vorbea atunci, adresată provizorului G. Vancea [9], iară, precum aflai azi din gura provizorului numit, adresată metropolitului nostru, cum că dînsul pleacă cu ai săi sîmbătă în 8 febr. [10]
205 Cum a venit telegra/ma aceasta în mîna provizorului Vancea, pre cînd toate actele şi corespondenţele metropolitului merg la vicariul generale [11] al dînsului, aceea nu-mi pot explica! Destul că dînsul, fără să mai întrebe pre cineva şi cugetînd că face un lucru bun, a răspuns numaidecît: a plecat din 2, se află la Hotelul „Frohner".

Acesta e istoricul incidentelui, în tot cazul foarte regretabil. De comentariu nu e lipsă.

Ce se ţine de primire, aici suntem ferecaţi. Avem 6—700 de studenţi, dintre cari partea cea mai mare numai aici poate continua studiele.
205v Din cauza aceasta nu ne încumetăm a / comite nice una lucrare carea să o poată folosi de ansă spre a ne închide şcoalele. Noi ştim bine că amicii noştri sunt buni bucuroşi a face din ţînţariu armăsariu, numai

ca să ne poată răsipi în toate vînturile, şi chiar pentru aceea ne pă
de ei ca de foc. Pentru întîmpinare afară, ne este şi timpul tare
favoritoriu: că trenul soseşte demineaţă, îndată după 5 ore. [12] A
de aceea, pînă la gară avem tină împărătească. Caută să ne restrîn
la cele ce ne sunt posibili.

Primeşte cele mai sincere spresiuni de veneraţiune,

206 *I.M. Moldovan*

[1] La începutul anului 1879 guvernul unguresc a dat publicităţii un pr
de lege — aşa numitul „proiect al lui Trefort" — care prevedea introducerea
gatorie a limbii maghiare, ca studiu aparte, în toate şcolile populare, confesiona
comunale nemaghiare. A fost cel dintîi atac al regimului dualist împotriva şco
naţiunilor din Ungaria, instituţii garantate prin legea din 1868 despre egala îndr
ţire şi despre instrucţia populară. Proiectul a produs o reacţie puternică din p
naţiunilor nemaghiare cuprinse în jumătatea de la est de Leita a statului d
austro-maghiar. Cel mai puternic au acţionat românii, despre ale căror manif
vezi Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur...*, VI, Sibiu, 1910, p. 707–

[2] Cele două provincii* metropolitane erau: cea de la Alba-Iulia şi Făg
a românilor greco-catolici (mitropolit la 1879 Ioan Vancea) şi cea de Sibiu, â neun
(mitropolit Miron Romanul). Intenţia de a acţiona în colaborare împotriva proie
de lege al lui Trefort nu s-a realizat, din motive despre care va fi vorba în
următoare, ca şi In scrisoarea care urmează.

[3] Conferinţă pregătitoare, în care s-au elaborat elementele memoriului p
mitropolitul Ioan Vancea intenţiona să-l înmîneze personal monarhului de la V
împotriva proiectului de lege pentru limba maghiară.

[4] Victor Mihali de Apşa era episcop greco-catolic al Lugojului.

[5] La acea dată Mihail Pavel (vezi scris. XII, n. 12).

[6] „Cornul de vînătoare", firmă de hotel din Pesta.

[7] Vezi n. 3. Textul integral al memorialului lui Vancea, la Teodor
Păcăţian, *Op. cit.,* VI, p. 709-712.

[8] A episcopului Mihail Pavel.

[9] George Vancea, administratorul sau „provizorul" curţii metropolitane
babil o rudă a mitropolitului Ioan Vancea.

[10] Mitropolitul Sibiului a ajuns la Viena în urma celui din Blaj, la
bruarie. Despre încercarea celor doi mitropoliţi de a acţiona deodată, vezi scr
XXXIII. Din această scrisoare înţelegem că provizorul Vaneea a zădărnicit
nirea celor doi mitropoliţi, negiijind telegrama primită de la Miron Romamii

[11] Vicarul general sau prepozitul metropolitan de la Blaj era Timotei C

[12] Trenul cu care s-a întors din Viena, după audienţa la împăratul ,
politul Ioan Vancea (vezi scris, următoare, inclusiv notele)/

[10] Adnotată: „1879; I. M. Moldovan, Blaş, U/II. Vfenită] 13, rfăspun

XXXII

Blaş, 14/2

Prea stimate domnule l

Ieri demineaţă a sosit ex[celenţa] sa, [1] în pace. La 12 ore
serăm, sub conducerea r[everendi]simului d. prepozit, spre a-l
venta şi mulţămi pentru apărarea beserecei şi a naţiunei încontra
îor pericle ce ameninţă. Bătrînul Cipariu carele, precum ştii, din
bătrîneţelor şi-a debilităţii sale nu prea iese din casă, pentru îns
tatea lucrului, se puse cu ocaziunea aceasta în fruntea noastră ş
208 dînsul cuvintarea festivă. /

Ex[celenţa] sa este mulţămit că, primit de Mfajestatea] Sa în audienţie privată[2], i-a putut grăi de la animă şi a fost ascultat cu multă bunăvoinţă şi interes viu. La Trefort[3], fireşte, nu întîmpină calmul recerut. Tisza[4] plecase la Viena, cum se pare, spre a aşterne drumul deputaţiunei gr[eco]-orientâle române[5].

Pre Pavel[6] nu 1-a putut conveni, dar mîne soseşte il[ustritatea] sa aici. Se aude că este aşternut spre întărire în scaunul Orăzii Mari.[7]
208v Iacă pentru ce metropolitul nu-1 afla, în perire. /

Despre cauzele mergerii deosebi, nu am aflat[8] Le ştie în Blaş numai un om, iară celialalţi este iertat să le divinăm* La toate, observ că ex[celenţa] sa doreşte ca nimic să nu se străcure în public,[9] că, în loc de-a drege, ar strica.

Pre lîngă manifestarea veneraţiunei celei mai adunci, sum al d-tale prea plecat,

209 *I.M. Moldovan.*[10]/

[1] Mitropolitul Ioan Vancea, care fusese în audienţă la împăratul, însoţit de episcopul sufragan al Lugojului, Victor Mihali de Apşa. Cei doi au fost primiţi de monarh în ziua de 10 februarie 1879, cu care ocazie i-au înmînat memoriul în legătură cu proiectul de lege al lui Trefort (vezi scris, anterioară, n. 1). S-a imputat — atunci şi mai tîrziu — celor de la Blaj faptul că: a) s-au înfăţişat împăratului într-o delegaţie atît de puţin impunătoare, formată doar din două persoane, mitropolitul şi episcopul Victor Mihali şi b) că n-au aşteptat delegaţia celor din Sibiu, ca să se înfăţişeze „în strînsă unire, într-o chestiune care ne ameninţă în mod egal existenţa naţională şi libertatea noastră bisericească şi civilă" *(Gazeta Transilvaniei,* XLII, 1879, nr. 13). Dar, după cum am văzut din scrisoarea anterioară, au existat două cauze pentru care blăjenii au procedat astfel. Mai întîi, mitropolitului i-a fost imposibil — şi Micu Moldovan nu are cuvinte suficiente să se mire de acest lucru l — să-şi găsească „berbecele cel pierdut", pe episcopul Mihail Pavel al Gherlei, care fie că a aflat de plecarea la Viena şi *s-a ascuns,* prefăcîndu-se că nu ştie nimic, avînd interesul să nu se pună râu cu guvernul maghiar, acum cînd năzuia să se mute în dieceza mai mănoasă a Orăzii, fie că n-a ştiut într-adevăr nimic şi au trecut evenimentele fără participarea lui. Apoi, după cum reiese tot din scrisoarea XXXI, administratorul metropolitan George Vancea a neglijat telegrama lui Miron Romanul (vezi scris, cit., n. 9—10), la care a dat un răspuns pripit: că mitropolitul Vancea a plecat din ziua de 2 februarie (= „a plecat fără voi"), formulare ce putea să rănească orgoliul celor de la Sibiu. Vezi şi scrisoarea următoare.

[2] Vancea si Mihali au fost primiţi de împăratul în audientă privată în ziua de 10 februarie 1879 (vezi Teodor V. Păcăţian, *Op. cit.,*"VI, p. 708). S-ar putea ca mitropolitul blăjean să se fi desolidarizat de cei de lâ Sibiu, ca şi de episcopul său sufragan Mihail Pavel, *tocmai* ca să intre în audienţă personală la monarh, sperînd că astfel va reuşi să-1 influenţeze mai uşor împotriva proiectului lui Trefort. în mod insinuant, *Telegraful român* din Sibiu (XXVII, 1879, nr. 13, p. 51) dă ştirea despre audienţa lui Vancea la rubrica de *Varietăţi,* sub titlul *Personalia* (!!): „Excelenţia sa metropolitul gr. -cat. Vancea de Buteasa şi ilustritatea sa episcopul gr.-cat. din Lugoş, Victor Mihali de Apşa, se aflâ în prezent în Viena, şi vor fi în zilele acestea primiţi de Majestatea Sa în audienţă separată". Despre scopul public, naţional, al audienţei, nici un cuvînt, pînă m'numărul următor (nr. 15, p. 53), cînd *Telegraful..* .informează că arhiepiscopul de la Blaj a plecat, de fapt, la Viena ca să protesteze împotriva proiectului şcolar al lui Trefort.

[3] Deducem că, trecînd prin Pesta la întoarcerea spre casă, Vancea a convorbit şi cu autorul nefericitului proiect, ministrul Trefort Agost.

[4] Tisza' Koloman, primul ministru al Ungariei.

[5] Adică spre a zădărnici eforturile celei de a doua delegaţii româneşti la împăratul, în aceeaşi problemă, delegaţie condusă de mitropolitul Sibiului, Miron

Romanul. Sibienii âu fost primiţi în 13 februarie, în audienţa *oficială,* nu privată, care ocazie şi-au înmînat şi ei protestul lor împotriva proiectului. Vezi *Telegra* *român,* XVII, 1879, nr. 14, p. 53; nr. 15, p. 58-59; nr. 16, p. 61—63; Teod V. Păcăţian, *Cartea de aur...,* VI, p. 713—738.

[6] Mihail Pavel, episcopul Gherlei.

[7] Mihail Pavel va fi instalat episcop la Oradea în ziua de 8 iunie 1879, c numirea oficială a primit-o în 29 ianuarie, deci exact în zilele cînd era căutat de m tropolitul Vancea ca să-1 însoţească în delegaţie la Viena. Vezi Ioan Georges *Episcopul Mihail Pavel. Viaţa şi faptele lui (1827—1902),* Oradea, 1927, p. 33 — 3

[8] lată, deci, că nici la Blaj, în stricta apropiere a mitropolitului Vancea, se cunoşteau motivele exacte pentru care arhiereul blăjean s-a înfăţişat sing împăratului. Şi trebuie să-1 credem pe Micu Moldovan, care era prieten şi colaborat intim al lui Cipariu, marele prepozit capitular şi — oficial l — întîiul sfetnic al mitr politului.

[9] Dorinţa Iui Vancea s-a respectat cu stricteţe. în pofida provocării *Gaze* *Transilvaniei* .(XLII, 1879, nr. 13): „Datoria noastră'de publicişti ne îndeamnă a adresa către mitropolitul românilor gr. - catolici cu respectuoasa rugare, ca binevoiască a afla un mod potrivit în care să aducă la cunoştinţa publică adevăra stare a lucrului în chestiunea deputaţiunei bisericei gr. - catolice şi a reprezen ţiunei acesteia la picioarele tronului Maiestăţii Sale". „Lămuriri,' însă — notea T. V. Păcăţian, şocat, peste două decenii *(Op. cit.,* VI, p. 713) — nu s-au dat!

[10] Adnotată de Bariţ: „1879; I. M. Moldovan, Blaş, 14/11; r[ăspuns] 16 *Obs[ervatoriul]* 11".

XXXIII

Blaş, 25 febr.[l]

P[rea] stimate domnule Bariţ!

într-una din epistolele precedenţi am zîs cum că nu am au să vă fiţi înţeles ca toţi deputaţii să meargă deîmpreună şi, adaug acu să se înfăţişeze deodată la Maiestate. Dară venind vorba aceea înai şi mai repeţîndu-se printre şire, pre mine m-a ros la animă ca să a cum stă lucrul acela.

Ieri am avut ocaziune de-a grăi cu e[xcelenţa] sa şi [dacă] făcu s-a fost ceva înţelegere în respectul acesta şi avizat-a pre metropoli din Săbii despre ziua purcederei sale? Exfcelenţa] sa mi-a împărtă aceste: „Vorbind cu deputaţii de la S[ibiu], a venit înainte că este
210 lipsă să ne grăbim cu mersul cît se poate mai tare. Atunci am întreb »Ce cugetaţi, pre cînd să fim acolo? şi mi-au răspuns: *«Cel mult* *marţia venitoarie».* Aceasta s-a întîmplat marţi, în 28 ian. Ma aceea venitoarie era 4 februariu. După ce mi s-a spus răspicat z pre care să fim în Viena, eu am cugetat că nu mai e de lipsă o altă înţelegere. Am văzut numai ca pre ziua numită să fiu aco

A plecat în 2 şi, ajungînd la Pesta, a întrebat după deputaţiu gr. -or., însă spre mirarea sa a văzut că nu este acolo. Deci a t grafat la Viena, de unde primind răspunsul că nu a sosit acolo, de altă parte avînd frică să nu ajungă prea tîrziu şi sperare că în aceea va sosi şi deputaţiunea de la S[ibiu], s-a dus la Viena şi a c
210v audienţie privată, carea cam cu / greutăţi i s-a acordat, luni în 10 bruariu.[1]

De aci urmează de sine că metropolptul]' Vfancea] a ținut strîns
terminul ^pentru pureedere. Alalte ce an intervenit, cu telegrama — am
zis cu altă oeaziune — urmară din nepreceperea unui om restrîns la
eăpățînă[2] şi că lucru[ri] pendente cu totul de la întîmplare nu vor avea
Ioc în cumpăna oamenilor cu judecată.

Audienție privată şi-a cerut, precum cuget eu, ca să poată grăi
mai pre larg şi *să poată auzi una opiniune nepreocupată.*[3] I-a succes
de minune, încît dacă deputațiunea gr.-or. (deşi avu de precursoriu
pre violentul Tisza) fu primita şi căpătă răspunsul cunoscut, aceasta
este a se mulțămi — iartă să-mi spun tipiniunea liber, după datina
21] mea — împregiurării că metrop[olitul] V[ancea] depusese / informațiuni
al căror rezultat T[isza] nu l-a putut altera în ziua următoarie. D-ta
ştii ce grosoloană este procedura unor bărbați de stat ai Ungariei față
de naționalități...

Apoi purcederea, criticată de oameni cari nu cunosc starea cea
adevărată a lucrurilor şi de oameni dedați a căuta nod în papură,
a folosit cauzei. Purcederile de dincoace şi de dincolo[4] se ajută şi în-
tregesc de minune una pre alta. Asemenea este şi cu memorandele.
Gel de aici combate ideile moderne de la noi, pentru că lovesc temeliele^
pre cari a stat Ungaria pînă aci, nefăcînd osebire între naționalități/
dezbate partea eclesiastică a cestiunei,[5] pre cînd cel de la S[ibiu] des-
făşură momentele culturali ale ei.[6] Ambe luate la un loc sunt un ope-
211' rat deplin, / care ilustrează cestiunea din toate punctele de vedere,
întreaga procedură şi mediele folosite au fost pe deplin corespunză-
toarie, ce se vede şi de acolo că ministrul T[refor]t în 11 era preste
măsură întăritat. El ştia cele petrecute în V[iena] şi ştia şi aceea că
deputațiunea gr.-or. este în drum spre V[iena]. Deci d-sa fu *tres fort*[7]
în expresiuni: „Ați mers să mă acuzați!", ma nice vorbe mult mai
; aspre nu lipsea din gura d-sale, pînă ce păşirea rezolută a archierei-
lor noştri-1 domoli şi aduse la rațiune.

Chiar văz în *H.L.* dorul *Telegrafului* de a şti unde şi în ce a
ambîat metropolitul V[ancea] cu episcopul Mihalyi. Am auzit şi pre
alții zicînd să se publice memorialul 8 aşternut de ex[celența] sa şi
răspunsul primit.

212 Ce se ține de memorial, ar fi de dorit şi crez că se va / şi publica
Ia timpul său. Insă răspunsul dat în audiența *privată* ar fi necuveninţă
mare să se publice înainte de-a trece un şir de ani.

Memorialul de aici este în mînile regimului. De va avea gust, îl
va lua *Hon*[9] şi-l va tipări. Deaîtmintre, după cum am aflat eu şi ți-am
fost împărtăşit într-una din epistolele mele precedenți, ex[celența] sa
s-a întors liniştit prin răspunsul primit de la M[ajest]ate şi întru cele
din urmă, şi prin conversațiunea cu T[refor]t. Suntem îndreptățiți a
spera că, rămînînd împregiurările normali, nu vom fi expuşi perico-
lelor proiectate.[10] Pentru aceasta oameni cu prevedere matură de aici
află cum că din partea noastră nu ar trebui să se întîmple deocamdată /
nimic ce ar putea să întărite animele contrarilor şi să-i facă a se gră-
mădi în capul regimului. Atunci agitațiunea între noi, destinată a
înainta scopul nostru, ar produce chiar «efectul contrariu. Din cauz
aceasta, timpul nu se judecă oportun pentru publicarea nice a memoria
lului de aici, nice a adreselor, de cari veniră şi aici (între ele şi de cel
ir ai înfocate de lege).

D-tale, ca la publicist, fără îndoială nu-ți place rezonamentu
acesta şi cu atît mai puținu-ți va plăcea dacă eu, spre întărirea celo
zise, mai adaug una: considerări politice mai depărtate reeer ca timpu
prezente să fie scutit de exacerbări între noi şi magiari, pînă cînd pu
213 tem spera salute nutrind cvasi-pacea existente. /

Aşa e, domnule Bariț, că sum un mic tiran în toată forma? I
loc de a-ți scrie ceva pentru foaie, îți răpesc timpul prețios cu cetire
unei epistole lunguțe şi aşa, fac să nu scrii nice d-ta.

Sic fata iulere /[11]

Primeşte, domnule Bariț, manifestarea celei mai sincere ven
rațiuni de la al d-tale,

2i3[y] *I.M. Moldovan.*

[1] O motivare posibilă a faptului că Vancea s-a dus la Viena fără colegul s
de la Sibiu.

[2] Accidentul cu George Vancea si cu telegrama lui Miron Romanul: ve
scris. XXXI şi XXXII, n. 1.

[3] Audiența privată presupune prezența *numai* a împăratului, fără sfetni

[4] De la Blaj şi de la Sibiu..

[5] Vancea combate proiectul lui Trefort de pe pozițiile ierarhului catolic de
oriental, în care limba eclesiastică este cea românească: „Pentru ierarhia noast
eclesiastică, limba română este chestiune de viață, condiție sine qua non". Proie
tul amenință, aşadar, însăşi constituția bisericii greco-catolice,şi în ceea ce este
catolică — locul învățătorilor români greco-catolici l-ar lua, conform prevederi
proiectului, orice cunoscător de limbă maghiară, de orice religie — şi în ceea ce e
națională, românească.

[6] Argumentele lui Miron Romanul sînt mai ales de natură pedagogică:
greunarea programei printr-o limbă străină în plus, slăbirea învățămîntului rom
nesc prin eliminarea învățătorilor români, ştirbirea autonomiei învățămîntului c
fesional, maghiarizarea românilor etc.

[7] „Foarte tare".

[8] Delegația de la Sibiu şi-a cîştigat simpatia şi încrederea opiniei publ
şi prin faptul că a dat publicității imediat după întoarcere textul memoriului p
zentat monarhului (vezi *Reprezentațiunea deputațiunei române greco-orient[*
in cauza proiectului de lege privitoriu la introducerea limbei maghiare în şcoa
poporale, în *Telegraful Român,* XXVII, 1879, nr. 15, p. 58—59 *şi Observatoriul,*
1879, nr. 12, p. 45—46). Blajul, dimpotrivă, a amînat mult publicarea memoriu
îui Vancea şi Mihali, intenționînd, poate, chiar să nu-1 publice. Se tipăreşte,
tîrziu, probabil sub presiunea opiniei publice, în *Observatoriul (Limba magh*
în şcoala poporale: II, 1879, nr. 17, p. 65—66).

[9] O greşeală greu de explicat: în 1879, ziarul maghiar *Hon* din Pesta nu
apărea. încetase în 1876.

[10] Speranță care s-a dovedit iluzorie! în pofida acestor acțiuni, cît şi a opozi
puternice pe care deputații români au fâcut-o în ambele camere ale Parlamentu
de la Pesta (vezi pe larg la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...,*
p. 745—842), proiectul lui Trefort a fost promulgat în Camera deputaților la 24
1879 iar în Camera magnaților în 25 mai, după ce încă în 22 mai fusese sancți
de împărat. Devenită lege '(vezi textul în *Ibid.,* p. 843-845), maşinațkinea lui

SfrS^&^^^^t Pe ^ " ^mîntul românesc

„Aşa a vrut soarta!"

28 II şi l S * ' * "Răsp* 2 martie' Prin **descrierea** scenelor întîmplate aici în

XXXIV

Blaş, 18/3 1879

Prea stimate domnule !

Epistola domniei-tale de alaltăeri a venit prea tîrziu. în cît pentru „Albina" la care singură mă restrîng azi:

în săptămîna trecută cerculă pre aici proiectul de reforme subscris de Anania Trombiţaş,[2] şi fu subscris. Eu, din cauza unei tuse grele, sum cam restrîns în chilia mea, din care cauză numai duminecă am aflat de el. L-am cetit şi subscris, însă cu adausul că postul ce se proiectează mi se pare nefolositoriu. Părea că-mi spune cineva că aici este ascunsă una taină. Alalte, deşi nu toate mi se par la locul său, le-am subscris, pentru că au de scop a mai' ţărmuri întru cîtva omni-
214 potenţa direcţiunei. /

Mie, adecă, nu-mi vine la socoteală ca noi să formăm institutul cu banii noştri, şi apoi direcţiunea[3] să aibă dispunere neţărmurită asupra lui. Direcţiunea să voteze la plăţi bune, antieme grăsuţe, să încuviinţeze spese încoace, spese încolo, iară acţionarii să capete, computînd toate la un loc, vreo 6% şi, de altă parte, dacă vor avea lipsă de bani, să plătească la „Albina" vreo 11% şi mai bine.

Ştiu eu apreţui necesitatea unui atare institut şi tot ce este împreunat şi urmează din susţinerea lui. însă pentru aceea este iertat să cuget că, întru unele, ar putea fi, ar fi bine să fie almintre. Destul că aici lucrul s-a făcut. Poate că de eram eu neîmpedecat, mai mulţi ar fi şters şi despre sinecura ce se proiectează. însă încă nu e nice
214v un periclu. /

După statute, modificările propuse de acţionari nu se dezbat în adunarea aceea în care se propun, ci numai în anul venitoriu. Nu ştiu, mer»ge-va d. Trombi[taş], sau altul cineva, ca să le propună şi, cu atît mai puţin, oare avea-va maioritatea ? Dară aceea este cert că în anul acesta nu se poate face nimica meritoriu.

De aici nu ştiu, merge-va oarecine la adunarea proximă, sau nu va merge? Eu unul nu pot merge, că nu mă lasă şcoala. Voi da însă plenipoteţie pentru 5 acţiuni ce posed, d-tale, şi voi face cum vei cugeta mai bine.[4]

Despre altele, voi răspunde îndată ce-mi va trece răguşeala ce-mi
215 veni preste tuse şi mă împedecă să nu pot merge la locul cuvenit./

Dacă aş fi fost cunoscut cu d. Mac Mahon[5] l-aş fi întrebat: ce e cu mia? Numără-o sau aşteaptă pînă va ploua cărnaţi pe piaţa Braşovului.

Insă am zis că de lucrurile acele ţi-oi scrie mai tîrzior, şi pînă atunci te rog a primi încredinţarea destinsei veneraţiuni cu carea sum al d-tale prea plecat, *

215v *I.M. Moldovan.* j

[1] Ioan Micu Moldovan a fost „colectaut" de acţiuni pentru Blaj, al Băncii „Albina- din Sibiu, despre care este vorba în această scrisoare. Vezi N. Petra Petreseu, *Monografia Institutului de credit şi economii „Albina",* Sibiu, 1897; V. Slaveseu, *Monografia Băncii „Albina'' din: Sibiu,* Sibiu, 1919; Ioan Lapedatu, *Finanţe private în Ardeal,* în *Transilvania, Banatul,- Crişana şi Maramureşul, 1918—1928,* volum comemorativ, 1929 ; Teodor V. Păcăţian, *Băncile româneşti în ^trdeal şi Banat,* Sibiu, 1936; Sabin Gioran, *Rolul băncilor române din Ardeal în pregătirea Dnirii,* Braşov, 1942.

[2] Funcţionar la Banca „Albina" din Sibiu.

[3] Pin 1876, organele de conducere ale băncii „Albina" erau: *adunarea generală, direcţiunea* şi *comitetul de supraveghere.* La 1879, director executiv al „Albinei" era iniţiatorul şi omul providenţial al acestui important institut eqonomic naţional, Visarion Roman. Mai făceau parte din direcţiune: Paul Dunca, Antoniu Mocioni, Ioan Hannia, Ilie Măcelariu, Vincenţiu Babeş şi alţii.

[4] Pentru zilele de 28—29 martie se anunţase Adunarea generală „ordinarie" a Băncii „Albina", în Sibiu, la sediul din strada Bayer nr. 1 (vezi *Observatoriul,* II, 1879, nr. 18, p. 72). Ordinea de zi era largă şi bogată; 1. Raportul anual al direcţiunii şi raportul comitetului de revizie;, 2. Fixarea dividendelor; 3. Distribuirea sumei destinate pentru scopuri de binefacere; 4. Fixarea preţului mărcilor de prezenţă; 5. Alegerea a doi membri în direcţiune; 6. Alegerea comitetului de revizie; 7. „Modificarea acelor §§ din statute, cari se referesc la emiterea scrisurilor fonciari, în sensul articolului de lege XXXVI din 1876". Cu aceste modificări de la punctul 7 nu era de acord Micu Moldovan, fapt pentru care renunţă să participe la adunare, delegîndu-l în locul sau şi al acţionarilor săi pe Bariţ/ Vezi şi *A seasea adunare generală ordinatorie a Institutului de credit si economii „Albina",* în *Observatoriul,* II. 1879, nr. 23, p. 92; nr. 24, p. 97-98. '

[5] Nu putem identifica persoana pe care o onorează Micu Moldovan cu această poreclă.

XXXV

Blaş, 25/3 1879

Prea stimate domnule !

Ieri am comunicat epistola ultimă a d-tale. A fost ascultată cu cel mai viu interes. Primeşte mulţămită.

Proiectul cel blăstemat[1] ajunse pre masa Dietei, de nu mă înşel, în ziua ominoasă a revărsărilor Tisei. Din parte-mi, crez şi acum că de nu se făcea scomot, şansele lui de-a se vedea acolo erau mai puţine. Regimul n-a putut suferi să se vază blamat publice de români, cum
216 n-a mai fost de nimeni.[3] Dar / acum suntem trecuţi preste aceasta. Pînă va veni proiectul la dezbatere în Casa de jos, va trece multişor.

Cel pentru gimnasie este acolo din ianuariu 1878 şi încă nu s-a apucat să-l prăvuiască măcar.

Despre cele de făcut în Casa de Sus[5] putem medita pre lung şi larg. Timp este. Insă eu cred că atunci nime nu va lipsi de la postul sau.

Alătur plenipotenţa pentru „Albina"[7] şi doresc reieşită cît mai *hvm&* acestui institut prea^ folositor».

Primeşte încredinţarea destinsei veneraţiuni, cu cafea sum al d-tale devotat,

U 6v *I.M. Moldovan. f*

Ieri v-am trămes 1 broşfură] din îndreptariul d-lui G. Pop.[8] Mă rog să binevoiţi a o recomandă, că lipsa de un aşa op este ar-
217 zătoare.[9] /

[1] Proiectul şcolar al lui Trefort Agost (vezi scris. XXXI, n.r).

[2] Micu Moldovan se mai ţine pepoziţialui Vancea dinfebruarie 1879, cînd voia să păstreze discreţie în legătură cu paşii făcuţi la Viena împotriva proiectului de maghiarizare a şcolilor. în febrttarie, din cauză* feluluideschis, sub ochii opiniei publice, cum a lucrat mitropolitul neunit de Ia Sibiu în aceeaşi problemă naţională, Vancea fusese nevoit şi el să dea un aspect public afacerii. Scandalul şr tensiunea politică s-au accentuat şi mai mult în lunile aprilie-mai, cînd atitudinea revoluţionară a tuturor deputaţilor români din Camera deputaţilor de la Budapesta a imprimat o atitudine similară arhiereilor din Cameră magnaţilor.

[3] Prin „regim" se înţelege aici guvernul maghiar de la Pesta, autorul proiectului din ianuarie 1879. în februarie, ziarele maghiare atacă violent acţiunea mitropoliţiior români. Ziarul *Fesier Lloyd'* consideră drept o mare impertinenţă din partea celor doi, de a-i da împăratului sfaturi împotriva „consilierilor săi constituţionali" iar *Peşti Naplo* serie: „Vom vedea noi în curînd a cui vorbă valorează la curte mai mult, a lui Tiszâ Kâlmân, ori a episeopilor valahi?!"

[4] Micu Moldovan se înşeală: în 24 mai 1879, la o lună după această scrisoare, proiectul este promulgat de Casa de jos sau Casa deputaţilor de la Pesta.

[5] Adică în Casa magnaţilor, unde, din partea românilor, aveau mandate de deputaţi regalişti arhiereii români: mitropoliţii Ioan Vancea şi Miron Romanul, şi episcopii greco-catolici din Oradea; Gherla şi Lugoj şi cei ortodocşi din Caransebeş şi Arad.

[6] într-adevăr, cînd, în 13 mai 1879, proiectul lui Trefort ajunge în discuţia Casei magnaţilor, patru din arhiereii români iau cuvîntul şi critică temeinic fundamentele acestuia: mitropoliţii Vancea şi Miron Romanul şi episcopii Victor Mihali de Apşa si Ioan Meţianu. Vezi cuvîntările lor la Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur./.,* VI, p. 816-842.

[7] Pentru Adunarea generală a Băncii „Albina" din 28—29 martie 1879, cu care ocazie Bariţ a fost ales membru în direcţiunea institutului. A deţinut această funcţie pînă la moarte, în 1892. Vezi şi scris, anterioară, n.4.

[8] Cartea lui Georgiu Pop, *îndreptar practic în toate afacerile finantiale,* apăruta la Blaj în 1879.

[9] Adnotată de Bariţ: „1879, mart. 25; I. M. Moldovan, Blaş; despre legea maghiarizării".

XXXVI

Blaş, 30/5 1879

Prea stimate domnule!

Aseară am mers la d. Cipariu, precum fac adeseori, însă din întîmplare acum nu-1 cercetasem mai de o săptămînă. Si l-am aflat tare morbos. Pătimeşte de ud, voiam să zîc beşîcă, carea-i este inflamată de una afecţiune catarale ce, după spusa medicului care-1 avem, poate deveni periculoasă.

„Mîne, poimâne; d. Bariţ va merge deseeur la Bucureşti, zis d. Cipariu. Eu* nu pot merge* ba nice nu?pot scrie, precum vezi. îmeunoş
218 tin/ţează pred. Bariţ despre aceasta, casa ştie şi să spună Ia Bucureşt cauza lipsei, chiar şi a unei scrisori de la mine."

Mă grăbesc, dară, a-ţi scrie ştirea aceasta neplăcută, cu ace adaus că, precuiaa aflai aseară, d. Cipariu de marţi jace în pat. Cazu cu atît e mai* greu; căy de la repausarea d-rului Stoia[1] numai un chi rurg avem pre aici.

Primeşte, domnule Bariţiu, asecurarea destinsei veneraţiuni, c carea sum al d-tale serv,

218v *I.M. Moldovan*

[1] *Ioan Stoia,* medic blăjean.

XXXVII

Blaş, 4/10 188

Prea stimate d-le redactor !

Yă trămet două notiţe scurte,[1] cari să le aveţi pentru cazul d nu aţi primi de la altul, ce dispune de timp mai mult.

Totunadată vă trag atenţiunea la bibliografia alăturată. Om acela e amic, voiam să zîc nu e inimic românilor.[2] Merită ca opuril dînsului, de interes mare pentru noi, să fie notificate în zuariele noastr

Stimătoriu sincer,

219 *I.M. Moldovan.*

[1] Este vorba de două recenzii ale unor lucrări de istorie scrise de cercetător sîrbi Radoslav Rădici şi Emilian Rădici, „notiţe" care au apărut în *Observatori* III, 1880, nr. 78, p. 313; nr. 79, p. 316; nr. 80,'p. 320.

[2] „Omul" era istoricul maghiar Torma Kâroly, arheolog notoriu, mai tîrz membru onorific al Astrei. Cu această scrisoare, Micu Moldovan îi trimite lui Ba o notificare despre apariţia lucrării lui Torma Kâroly, *Repertorium ad litemtura Daciae archaeologicam et epigraphicam. Repertorium Dacia regiseg es feliratt iradalmâhoz,* apărută în editura Academiei Ungare de ştiinţă, Budapesta, 18 Notiţa apare sub titlul *Bibliografie* în *Observatoriul,* III, 1880, nr. 78, p. 312:

XXXVIH

Blaş, 17/9 [1]8

Prea stimate domnule !

Azi s-au conferit stipendiele. Ca să nu staţi mult aşteptînd du răspuns, vă comunic că clientul d-voastre n-a fost împărtăşit, din cau că dînsul e născut în Comitatul Sătmariului. Aceasta a spus-o re rentul cînd l-am interpelat în şedinţă. Şi stipendiele de aici toate su apriat, numai pentru Transilvania şi „părţile" împreunate cu ea \
220 Dacă d-voastre ştiţi deseeur că e născut în Transihfania], / şi n în Comitatul Sătmariului, mă rog să-mi indicaţi locul naşterei şi co tatul de care se ţinea după împărţirea vechie, că voi face uz de ca acesta.

îmi pare foarte rău că nu v-am putut şerbi după dorinţă şi nu am putut folosi unui tînăr atît de demn de ajutoriu.

Primeşte, prea stimate domnule, salutări cordiale,
Stimătoriu sincer,

220" *I.M. Moldovan* m.p. /

[1] Despre repartizarea burselor pe anul şcolar 1881/1882, la Gimnaziul din Blaj, unde Micu Moldovan era director.

xxxrs

Blaş, 6/2 [1]882

Prea stimate domnule !

La epistola domniei-tale din 1 am onoare a răspunde următoariele:

Corpul profesorale de la gimnasiu avea esmisă una comisiune carea să elaboreze una reprezentaţiune nouă către ex[celenţa] sa metropolitul, în cauza proiectului de lege ucizătoriu de gimnasie şi alte scoale medie nemagiare.[1] Comisiunea aceasta a ripostat în 1 şi 2 ale curentei şi reprezentaţiunea corpului profesorale s-a aşternut ex[celeriţei] sale în 3 ale curentei.

De mai înainte aflasem cum că ex[celenţa] sa este nu numai decis,
222 dară şi pregătit a păşi în Casa magnaţilor şi în contra acestui,[2] / cu acea rezoluţiune şi energie cu care a combătut legea despre şcoalele poporali.

Vineri s-a ţinut şedinţa consistoriale în care s-a dezbătut întrebarea: să se facă reprezentaţiune, şi către cine, ori să păşească numai în Casa magnaţilor, în contra proiectului? Deşi, pentru alternativa a doua erau momente grave, în fine s-a decis ca să se trămeţă reprezentaţiune la corpul leg[islativ][3]. Toate erau pregătite de ex[celenţa] sa de mai înainte, deci numai cît s-a vărsat în formă şi purizat. Expedarea se va fi făcut sîmbătă ori duminecă, ieri.

Aşa stăm cu cestiunea aceasta.

222* Regret că nu m-am reflec / tat că aceea este act public, prin urmare să se şi publice. Dară lucrul se poate îndrepta: reprezentaţiunea aceea se poate căpăta de la d. Roman şi, ca lucru pus pre masa Dietei, se poate publica. Este mai bine ca publicarea să se facă de aici: că noi suntem cu peri de lup.

Cu grabă ţi-am scris aceste, ca să cunoşti decursul lucrului. De se va fi schimbat ceva în lucru, nu voi lipsi a te aviza cu poşta de mîne.

Primeşte salutări din animă. Al d-tale stimătoriu sincer,

223 *I.M. Moldovan.* j

[1] Ceea ce se întîmplase în 1879, prin articolul de lege XVIII referitor la introducerea limbii maghiare în şcolile populare (vezi scris. XXXI, n.l), se prefigura acum ca un mare pericol pentru gimnazii şi şcolile medii româneşti. Autorul noului proiect era acelaşi ministru Trefort, care l-a înaintat Camerei la sfîrşitul anului 1881 iar

aceasta, la rîndul ei, unei comisii şcolare spre „cenzurare", la începutul anului 188
Cu toate insistenţele lui Trefort, comisiunea parlamentară a respins proiectul cu 7 vo
turi contra 5. Dar el va fi repus pe tapet un an mai tîrziu, în 5 martie 1883, şi v
ajunge lege în mai 1883, după votarea lui şi în Casa magnaţilor (vezi Teodo
V. Păcăţian, *Cartea de aur. . .,* VII, Sibiu, 1913, p. 73—133).

[2] în 1879, mitropolitul Vancea se ridicase, ca deputat în Camera magnaţilo
din Dieta de la Pesta, împotriva proiectului privind şcolile populare (Teodor V
Păcăţian, *Op. cit.,* VI, p. 816—824). De data aceasta, însă, arhiereul blăjea
n-a mai îndrăznit să ridice glasul, rămînînd ca nefastul proiect să fie combăt
doar de mitropolitul neunit Miron Romanul, dar şi de către acesta doar pe punct
nu în general *(Ibid.,* VII, p. 120—133).

[3] Blajul a făcut într-adevăr o astfel de „reprezentaţiune" sau protest împ
triva noului proiect al lui Trefort. Protestul a fost trimis deputatului Alexandr
Roman, care l-a prezentat Dietei în 9 februarie 1882. Vezi textul protestului
Teodor V. Păcăţian, *Op. cit.,* VII, p. 87-94.

XL

[Blaj] 1/12 [1]8

Prea stimate domnule !

Am înţeles că din cartea cea „afurisită"[1] se face şi ediţiune fra
ceză,[1] ca toată lumea să se molipsească de învăţăturile acele, îndre
tate în contra sistemei principatului, ca să nu zîc altfeli.

De e aşa, te rog să laşi a se expeda 2—3 ex[emplare] d-lui Bianu
carele şi el este un „afurisit", şi la moment se află în Paris, Place
Pantheon, 9, întors de la L[ondra], unde a cercetat pre luminăţia-
beiul de Samos.[3]

Gratulare şi urări de fericire,

224 *LM: Mold[ovan*

[Adresa:] Onorabilelui domn *Georgiu Baritz* membru al Societă
Academice. *Nagyszeben.*

[1] „Cartea cea afurisită" — *Memorial compus şi publicat din însărcina
Conferinţei generale a reprezentanţilor alegătorilor români, adunaţi la Sibii în z
din 12, 13 şi 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune.* Sibiu, 18
Autorul acestui memorial, care se consideră un preludiu al *Memorandumului* de
1892, este George Bariţ (vezi Teodor V. Păcăţian, *Cartea de au*
VII, Sibiu, 1911, p. 32—34; Vasile Netea, *Istoria Memorandului român
din Transilvania şi Banat,* Bucureşti, 1947; Ştefan Pascu, *Marea Adun
Naţională de la' Alba-Iulia,* Cluj, 1968, p. 146—149; Liviu Maior,
Memorial de 1882 et son echo en Europe, în *Revue Roumaine d'Histoire,* 19
nr. 2, p, 283—285; Şerban Polverejan şi Nicolae .Cordoş, *I
carea memorandistâ în documente (1865—1897),* Cluj, 1973, p. 29—31). *Memori*
era destinat popularizării cauzei românilor în Europa, de aceea, încă de la înce
a fost editat în trei limbi: română, maghiară şi germană. în 1883, el se tipăre
la Bucureşti, în Editura Academiei Române pe'care o conducea Petre Ispirescu,
traducere' franceză. Traducătorul e publicistul Bonifaciu Florescu (vezi I
Ghindriş, *Un urmaş al lui Bălcescu. Bonifaciu Florescu şi Memorialul trans
nean de îa 1882,* în volumul *Bălcescu şi Transilvania,* Bălceşti pe Topolog—C
Napoca, 1976, p 135—147. Bariţ a intenţionat traducerea *Memorialului* şi în li
italiană, luînd în acest sens legătura cu scriitorul şi publicistul Bruto Amante, f
român notoriu şi director al publicaţiei *Confederatione Latina* (vezi Nico
Lascu, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882,* în *Sub semnul*

Clio. Omagiu acad. prof. Ştefan Pascu, Cluj, 1974, p. 377 — 381), dar traducerea nu s-a efectuat.

[2] Ioan Bianu.

[3] Adică Ion Ghica, aflat la Londra — intre 1881 — 1888 — în calitate de ministru plenipotenţiar al României.

XLI

Blaş, 7/1 [1]886

Prea stimate d-le Bariţ!

Ex[celenţa] sa părintele nostru metropolit[1], îndemnat de simţul său de-a face bine unde numai poate şi cugetă că se cuvine, mi-a străpus 500 fl. ca să-i trămit d-tale.

Cu plăcere împlinesc mandatul exfcelenţei] sale, alăturînd aici darul dinsului şi doresc ca mica aceasta surprindere să te afle în deplină sănătate.

Stimătoriu sincer,

225 *I.M. Moldovan.* [2] j

[1] Ioan Vancea. Banii daţi de mitropolit erau pentru tipărirea lucrării lui Bariţ, *Părţi alese din istoria Transilvaniei,* al cărei prim volum va apărea în 1889, la Sibiu.

[2] Adnotată: „1886; Ioan M. Moldovan, canonic; Blaş, 17 ianuariu; răsp.11/I; mitropolitului, în 5 sept. 1886".

XLII

Blaş, 7/1 1891

Prea stimate domnule Bariţ!

Ex[celenţa] sa părintele metropolit s-a aflat îndemnat a-ţi trimite 200 fl. cu cari să te ajuţi la scoaterea volumului al 3 a din'istorie. [1] Ţi-ar fi trimes mai mult, dară astă dată nu merge. Ştii d-ta că şi domnii cei mari, aorea, sunt restrînşi în cele financiale/La părintele nostru acum uşor se poate explica „fluxul", de ce oră venitul regalelor, de vreo 9.000, i-a încetat de un an şi despăgubirea nu mai vine.

Poftesc An Nou ferice! Şi, înainte de toate, sănătate! Stimătoriu sincer,

227 *I.M. Moldovan.* /

Mitronolrt^ ʼTMʼTMTMi *Pe două sute de ani în urmă,* Sibiu 1891 sMve zf ^ . ^ S ^ S ^ 500 de florini > în ^ tot pentru i s S

XLIII

Prea stimate d-le Bariţ!

Blaş, 4/11 [1]891

Mulţămesc lui D-zeu că te-a ţînut în viată si ti-a aiutat ca să poţi termina şi volumul al III din *Istoria Transilvaniei,* i a cări^nsemnE

tate este foarte mare pentru noi toţi, iară cu deosebire pentru genera-ţiunea nouă cuprinsul ei este foarte instructiv.

Nu e vorbă, vor fi oameni cari să bage de vină la unele şi altele dară aceasta nu pre un bărbat dosădit şi frămîntat de valurile vieţi

229 publice — precum eşti d-ta — l-a altera. / D-ta, cu drept cuvînt, ve zice: *Alias ego vidi ventos, alias animo prospexi procellas,* [2] şi vei merge înainte, precum ai făcut totdeauna.

Iară eu-ţi poftesc ca încă mult să fii între noi şi să poţi lucr pentru neamul nostru. Deci nu-ţi acceptez *Rămasul bun*[3] din frunte volumului acestuia.

Cu acestea trec la cuprinsul epistolei ultime a d-tale. Exemplarel

229* trimise [4] le-am folosit şi împărtăşit conform dispoziţiu/nei d-tale.

Excelenţia-sa mulţămeşte pentru atenţiunea binevoitoarie. Eu asemenea. De la institute va urma mulţămită pre calea sa.

Ca să împlinesc dorul ferbinte al celor de aici de-a ajunge în p sesiunea opului d-tale, alătur:

100 fl. pentru ex[emplarele] din tom. III, legat, cîte să vină du condiţiunile prospectului; cele gratuite vor merge în loc cuvenit;

28 fi. pentru 2 ex[emplare] complete.

128 fl. şi te rog a dispune ca toate aceste să mi se expedeze c mai curînd.

Vă salut din inimă. Stimătoriu sincer,

LM. Moldovan. [5]

230

[1] Vezi scris, anterioară; n.1.

[2] „Altfel am văzut eu vînturile, altfel am simţit cu inima furtunile".

[3] în fruntea celui de al treilea volum al istoriei sale, Bariţ, în loc de prefa ataşează un cuvînt către cititori, intitulat *Contimporanilor mei de rămas bun.* Ti surprinde ceva din melancolia elegiacă a bătrînului corifeu transilvănean, car simte sfîrşitul aproape (va înceta din viaţă în aprilie 1893), dar conţinutul cuvîntu nu este nicidecum sentimental. E o profesiune de credinţă a istoricului contem raneist, în faţa căruia stau piedici grele: „interese de familii, aroganţa unora, va tatea personală şi fantasia prea înfocată a altora". Cuvîntul se încheie cu spera ca lucrarea „va folosi publicului român, cu care am trăit şi am îmbătrînit ki d generaţiuni întregi". „Bun rămasul" lui Bariţ poartă data de 30 octombrie 1 Avea aproape 80 de ani.

[4] Din *Părţi alese..* ., voi. III.

[5] Adnotată: „4 nov. 1891; **I. M.** Moldovan, Blaş; cu 128 fl. v.a.; răsp. 8 n

INDICI*

* Referinţele din textul scrisorilor şi documentelor reproduse [illegible] indicate cu cifre *cursive*.
Indicii au fost întocmiţi de Ioan Chindriş.

INDICE DE NUME

A

B

K

N

R

^ â ^ n ^ o i * ^ > «

INDICE DE MATERII

(Instituţii, scrieri* periodice, nume geografice, evenimente istorice)

C

vi,

E

G

E

T

Lector: IORDAN DATCU
Tehnoredactor: POMPILIU STATNAI

Bun de tipar: 14.05.81. Coli ed. 39,08. Coli tibt 25,25. Planşe tipo : 18.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1410 la
întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti
Repufeiica Socialistă România